

VIATA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

CONGRESUL SCRITORILOR DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

Din cuprins:

RASPUNDEREA SCRITORULUI

★
MIHAIL SADOVEANU
Cintecul Mioarei

★
TUDOR ARGHEZI
Versuri

★
DEMOSTENE BOTEZ:
Versuri

★
MARIA BANUŞ
Versuri

★
IERONIM SERBU
Izgonirea din rai (*fragment*)

★
KISS JENO
Versuri

★
VLADIMIR COLIN
Maramu (*fragment de roman*)

★
TRAIAN COŞOVEI
La izvorul cîntecelor (*reportaj*)

★
PENTRU UN INALT NIVEL AL MUNCII IDEOLOGICE

★
IMPOTRIVA ABATERILOR DE LA SPIRITUL DE PARTID

★
Ov. S. CROHMĂLNICEANU
Cronica literară

★
ION FRUNZETTI
Pe marginea expoziției de artă indiană

★
DUMITRU MICU
Reflecții în legătură cu tema muncii
în romanele scriitorilor noștri

★
REVISTA REVISTELOR

★
MISCELLANEA

6

008
V-54

VIATA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R.P.R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

81,88, 96

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. Inv. P/544737

6

24

E - 1956 - ANUL IX

CUPRINSUL

	Pag.
*** Răspunderea scriitorului	5
★	
MIHAIL SADOVEANU: Cîntecul mioarei	10
★	
TUDOR ARGHEZI: Zmeu; Greierele	28
DEMOSTENE BOTEZ: Documentare	33
MARIA BANUȘ: Anii, cîinii; Cale Lactee; Ursoaica; Dă cep...	35
RADU BOUREANU: Stupina; Uliul din părul bătrîn; Tătarul din pămînt	37
★	
IERONIM ȘERBU: Izgonirea din rai (<i>fragment</i>)	41
★	
DIMOS RENDIS: Conспект liric (<i>în romînește de Toma George Maiorescu</i>)	87
KISS JENÖ: Amintiri; Prolog (<i>în romînește de Al. Andrițoiu</i>)	96
★	
VLADIMIR COLIN: Maramu (<i>fragment de roman</i>)	98
★	
NINA CASSIAN: Portret; Platoul; Idealul; Cu nasu-n carte	144
VICTOR TULBURE: Unor fanfaroni	147
AL. ANDRIȚOIU: Soției mele; Pomelnic	148
★	
IOACHIM BOTEZ: Năpasta (<i>schifă</i>)	151
★	
DAN DEȘLIU: Cuvînt despre sergentul Belate Alexandru (II)	154
★	
TRAIAN COȘOVEI: La izvorul cîntecelor (<i>reportaj</i>)	167
★	
ORIENTĂRI	
*** Pentru un înalt nivel al muncii ideologice	184
*** Împotriva abaterilor de la spiritul de partid	193

	Pag.
DISCUȚII	
DAN COSTA : Despre etica eroului liric și despre... modestie	205
CRONICA LITERARA	
Ov. S. CROHMALNICEANU : Lucrări interesante în „Mica Bibliotecă Critică“ (II)	216
In loc de CRONICA PLASTICA	
ION FRUNZETTI : Pe marginea expoziției de artă indiană	227
TEORIE ȘI CRITICĂ	
D. MICU : Reflecții în legătură cu tema muncii în romanele scriitorilor noștri .	236
LUCIAN RAICU : Aspecte noi în nuvelistica actuală (II)	253
SANDA RADIAN : Pentru promovarea genului satiric	264
★	
A. A. FADEEV	275
ION CALUGARU	277
★	
OSCAR LEMNARU : Cronica limbii literare	278
★	
REVISTA REVISTELOR	281
★	
MISCELLANEA : O eroare de bază (<i>N. Ciobanu</i>) ; Intre semănătoare și auto- mobil (<i>St. Cazimir</i>) ; Pretext... (<i>Atanasie Toma</i>)	284
★	
CĂRȚI NOI	288

RĂSPUNDEREA SCRITORULUI

În țara noastră se petrec transformări de structură. Milioane de oameni supuși altădată condițiilor mizerabile de existență, analfabetismului și inculturii, sînt îndrumați astăzi spre viața modernă socialistă, fără exploatare, fără batjocuri și umilinți. Suflul țaranului, glorificat în elementele sale primitiv-arhaice și întreținut în întuneric de către cultura burgheziei, simte astăzi fiorul nou al învățaturii și luminii. Mîinile îmbătrînite de ani și de purtatul uneltelor, se odihnesc pe băncile de școală primară, și degetele obosite prind cu gingășie condeiul și tibișirul. Condițiilor moștenite din trecutul de exploatare, li s-a răspuns generos, cu zeci de mii de dispensare, de tractoare, de biblioteci, de cămine culturale. În regiunile înapoiate, altădată locuri uitate de lume, croite de drumuri prăfoase și de vînturile anotimpurilor, se ridică uzine chimice și metalurgice, se împlîntă stîlpi cu mii de cai putere. Perspectivele celui de-al doilea cincinal ridică țara noastră în vîzul lumii, ca o putere economică și o colectivitate integrată în familia constructorilor socialismului. Aceste adevăruri sînt recunoscute și de dușmanii noștri, de cei ce și-au luat tălpășița din acest Canaan balcanic, lăsîndu-ne pe noi să ne aranjăm viața după gusturile noastre. Suflul poporului român, încrustat în lemn și piatră, cîntat în baladă și doină, plăsmuit în basme și datini, se recunoaște scris în cărți, împrietenit cu artiștii și cărturarii. O conștiință unanimă și o răspundere colectivă, o patimă a inspirației și un efort al muncii materiale, nu mai puțin inspirate și pasionate, ridică astăzi în această țară un puternic edificiu cultural. Legătura dintre creația de artă și creația celorlalte bunuri ale existenței a devenit o condiție primordială a creației în toate sensurile. Cunoașterii obiective a oamenilor, a peisajului și lucrurilor înconjurătoare i se adaugă participarea și răspunderea artistului pentru realizările sociale comune. Alături de natura moartă pătrunsă de reflexele viului, și alături de peisajul adunat pe pînză, incendiază sălile expozițiilor o lumină nouă a motivelor siderurgice, lumină cu greu stăpînită în culoare și ramă. Nudului gingaș i se adaugă busturile încinse de dogoare, și florilor cîmpului, coșurile uzinelor. Beethoven și Bach părăsesc gravi și tumultuoși sălile cu coloane și catifea, pătrunzînd pe porțile uzinelor spre suflul omului cultivat lîngă cuptor și

mașină. Poezii pot cînta liberi și neorbiți de strălucirile sacilor cu bani, „pe el... omul simplu, omul independent“, pot proclama „cuvîntul: Democrat, cuvîntul: Mase“, patosul whitmanian găsindu-și și pe aceste locuri motivele firești. În lojele teatrului și operei, nu se pun la cale afaceri, nici căsătorii rentabile. „Omul material din creștet pînă-n tălpi“, căruia „vrednic de muze nu numai chipul îi este, nu numai mintea“, ci, „făptura lui întregă-i mult mai demnă“, omul cu viața lui uriașă, „pasionată, inimoasă, puternică, fericită, făcută pentru cele mai libere fapte“, „Omul Modern“ se apropie de fîntinile frumosului cu sufletul setos, înțelegînd mai bine ca oricine replicile înțelepte ori spirituale, dramatice ori comice, tainele muzicii maeștrilor clasici.

În această revoluție culturală, îndrumată de Partidul clasei muncitoare, locul literaturii se află în primele rînduri. Scriitorii noștri, din generații diferite, uniți prin sentimentul comun al dragostei față de popor, se regăsesc la masa de scris, încercați de o răspundere vitală, care le dă sensul existenței și frumusețea cuvîntului. În toate timpurile și în toate părțile pămîntului, sufletul popoarelor s-a ridicat pe culmile artei numai intrînd prin această uriașă poartă a răspunderii creatorului, a înțelegerii rostului ideilor și simțămîntelor încondeiate în imagine. În literatura noastră, spiritul acestei răspunderi stă la temelie celor mai de seamă creații, de la întîiele prefețe ale cronicarilor, pînă la ultimele poeme argheziene, „Cîntare omului“ și „1907“. Secolul trecut, frămîntat de valurile revoluțiilor, de afirmarea ideilor înaintate ale mișcărilor populare, dă literaturii noastre monumentele literare nepieritoare, prin măsura frumuseții și a umanismului pe care-l comunică. Scrierile publicistice, istorice și literare ale lui Bălcescu și Kogălniceanu, Grigore Alexandrescu și Alecu Russo, Bolintineanu și Alecsandri, Eminescu, Caragiale, Creangă, stau mărturie artistice ale dragostei pentru poporul acestor pămînturi, cu tot ce are mai specific și mai de preț. Toți acești maeștrii ai „scripturilor romine“ sînt pătrunși de înțelegerea rolului istoric al maselor populare, și nu pot concepe o literatură desprinsă de realitățile sociale și de sentimentele naționale, sentimente ilustrate în primul rînd în creațiile folclorice. „Pînă acum toți acei ce s-au îndeletnicit cu istoria națională n-au avut în privire decît biografia domnilor, nepomenind nimic de popor, izvorul tuturor mișcărilor și isprăvilor, și fără care stăpînitorii n-ar fi nimic“. Pornind de la acest crez, Kogălniceanu va formula și convingerile sale înaintate cu privire la artă și literatură: „Artele și literatura, expresiile inteligenței, n-au speranță de viață, decît acolo unde ele își trag origina din însăși tulpina popoarelor. Altmintrele ele nu sînt decît niște plante exotice pe care cel întii vînt ori le îngheață, ori le usucă. Ca să avem arte și literatură națională, trebuie ca ele să fie legate cu societatea, cu credințele, cu obiceiurile, într-un cuvînt cu istoria noastră“. Același adevăr îl exprima și Eminescu referindu-se la literatura populară, forma desăvîrșită a „geniului național“ pe care se întemeiază adevăratele valori ale literaturii culte: „Dar o adevărată literatură trainică, care să ne placă nouă și să fie originală și pentru alții, nu se poate întemeia decît pe graiul viu al poporului nostru propriu, pe tradițiile, obiceiurile și istoria lui, pe geniul lui“. Și în altă parte, deșinind folclorul, Eminescu trece iarăși puntea de legătură, unică și vitală către producțiile culte: „Literatura populară nici nu se poate numi altceva decît cugetarea și produsele fantaziei poporului însuși, care devin literatură în momentul în care se produc prin scriere, sau produceri a clasei culte, care se potrivesc însă așa de bine cu gîndirea poporului, încît dacă acesta nu le-au făcut, le-au putut însă face“. Sînt suficiente aceste citate, pentru a ilustra adevărul simplu

și firesc, legea primordială a creației artistice, care justifică existența culturii universale, a bunurilor artistice ale fiecărui popor.

Cu veacuri în urmă, bătrînul aed al antichității grecești va eterniza în cuvînt o lume a muritorilor și zeităților de mult îngropate în pămînt și mitologie. Fără cîntecul lui, sufletul nostru nu s-ar pătrunde de formele desăvîrșite ale frumuseților antice. În tristețea-i copleșitoare, Ovidiu ne lasă mărturiile unice despre neamurile acestor pămînturi bătute de înghețuri și de apele Pontului Euxin. În împărățiile Infernului, Purgatoriului și Paradisului, poetul florentin recunoaște umbrele pămîntenilor secolului său, umbrele reale, înlănțuite în vicii și virtuții, și el le spune pe nume, dînd, ca un om viu al Italiei, sentințele cuvenite. Intreagă arta renașterii este forma superioară a geniului unei epoci, orientată spre modelele clasice, dar cioplită în substanța sufletească a omului copleșit de presimțirile epocii viitoare. Literatura rusă a secolului trecut, continuată cu treapta superioară a creației lui Gorki și Maiakovski, este o oglindă imensă cît pămînturile Rusiei, în care recunoaștem figurile mujicilor și nobililor, a oligarhiei țariste și a „sufletelor moarte”, pe țărani și pe gînditorii Azilului de noapte, pe oamenii de prisos, blazați dar purtători ai unor idei nobile, și pe proletarii porniți împotriva palatului de iarnă. Este cea mai impresionantă galerie de tipuri omenești, prin realismul și măestria în care genii ca Pușkin, Gogol, Cehov sau Tolstoi le-au dăruit omenirii. Intreaga istorie a literaturii și artelor, din timpuri străvechi pînă în zilele noastre, prin modelele ei durabile și reprezentative, este expresia răspunderii creatorului pentru cele mai nobile năzuințe ale umanității, pentru bucurie și durere, pentru dragoste și ură, sentimente și idei nepieritoare, exprimate de neamuri și popoare, care se cereau întruchipate în cuvînt, în sunet, în bronz, piatră ori culoare.

În noile condiții ale zilelor noastre, cît de firesc exprimă acest adevăr cuvintele lui Lenin: „Arta aparține poporului. Prin rădăcinile ei cele mai adînci ea trebuie să pătrundă în însuși grosul maselor largi muncitoare. Ea trebuie să fie pe înțelesul acestor mase și iubită de ele. Ea trebuie să ridice artiști din sinul ei și să-i dezvolte. Trebuie oare să servim noi bisuiți dulci și fini unei mici minorități, cînd masele de muncitori și de țărani au nevoie de pîne neagră? Înțeleg aceasta, desigur, nu numai în sensul textual al cuvîntului, dar și în cel figurat, — trebuie să ne gîndim întotdeauna la muncitori și țărani. Pentru ei trebuie să învățăm să gospodărim, să socotim. Aceasta se referă deopotrivă, și la domeniul artei și culturii”. Lenin socotește legătura artei și artistului cu poporul nu numai ca o condiție de creație, ci ca o datorie cetățenească, o obligație supremă și o grijă a creatorului de frumuseți pentru poporul său. E răspunderea pe care au înțeles-o scriitorii mari ai tuturor veacurilor. Răspunderea adevăratului scriitor ca și a oricărui om de artă, este, firească și trăită, cumu-i suflarea și graiul. Geniul și pasiunea ideilor nu pot exista lipsite de experiența și de cunoașterea temeinică a oamenilor, a creatorilor de bunuri materiale. Răspunderea dă drumul în lume cuvîntului plămuit în frumusețe și sunetului în care se regăsesc armoniile naturale. Literatura burgheză decadentă, în toate manifestările ei, nu este altceva decît expresia pierderii pămîntului de sub picioare, a ruperii de popor, a lipsei de dragoste și de înțelegere între scriitor și masele muncitoare exploatate, expresia sfîrșirii idealurilor în găoacea eului meschin, a neparticipării la lupta omenirii pentru împlinirea năzuințelor de libertate și fericire. Nu-i de mirare că scriitorii angajați într-o asemenea treabă inutilă au dat hieroglife indescifrabile, de care oamenii iubitori de frumos

nu s-au apropiat niciodată. Nu-i de mirare că astăzi, în întreaga literatură decadentă a lumii capitaliste slujbașii ei, credincioși burgheziei și plătiți de burghezie, propovăduiesc absurdul și iraționalul, cultivă sentimentele josnice și odioase. Și acestea toate sînt făcute, bine înțeles, în numele libertății absolute a creației, în numele individualismului absolut. Acestor pretenși creatori le răspunde Lenin, precizînd trăsăturile esențiale ale literaturii de partid: „domnilor individualiști burghezi, noi trebuie să vă spunem că discursurile domniilor voastre despre libertatea absolută sînt doar fățarnicie. Într-o societate bazată pe puterea banului, în care masele muncitoare duc o viață de mizerie în timp ce mici grupuri de bogătași huzuresc, nu poate exista o „libertate“ reală, efectivă“. Acestei literaturi fățarnice libere, atîrnînd în realitate de sacul cu bani al editorului și cumpărătorului burghez, Lenin îi opune literatura „legată în mod deschis de proletariat“, „o literatură liberă, pentru că nu lăcomia și carierismul, ci ideea socialismului și simpatia pentru cei ce muncesc vor face să se înroleze în rîndurile ei noi și noi forțe“.

Scriitorii țării noastre democrat-populare au ajuns la conștiința cetățenească, la răspunderea pentru scrisul lor, la înțelegerea rolului artei în formarea omului nou, eliberat de prejudecăți și de normele vechii morale, integrat în noi raporturi sociale. Ei înțeleg rostul și locul lor în lume, pentru cine trăiesc și crează, care este scopul artei lor, — așa cum atît de plastic precizează „fără șovăire“, Mihai Beniuc: „Nu poți fi fîntînă și pustiu, / Nu poți fi cadaavr și om viu, / Nu poți fi vâtra și bălegar, / Nu poți fi pădure și topor, / Nu poți fi împărat și proletar, / Nu poți fi poet și negustor. / Ești lumină ori nu ești nimic, / Ești neghină, dacă nu ești spic, / Ești o zdreanță dacă nu ești steag, / Ești coșmar de nu ești vis frumos, / Ești o groapă dacă nu ești prag, / Dacă nu ești față ești un dos“. Cei mai de seamă prozatori, poeți, dramaturgi, critici și istorici literari ai literaturii noastre noi s-au alăturat cu sinceritate de clasa muncitoare și partidul ei, punîndu-și operele lor în slujba construirii socialismului. După coșmarul dintre cele două războaie mondiale, cînd scriitorii noștri realisti au străbătut prin hățișurile tuturor „ismelor“ decadente, cele mai de seamă opere literare actuale se ridică în fața viitorului continuînd creația realista a marilor clasici. De la tribuna Congresului Scriitorilor din Republica Populară Romîna, discuțiile creatoare, nu vor face altceva decît să înlătore piedicile care ne stau în cale, în numele artei adevărate, realist-socialiste, izvorită din realitatea nouă a țării noastre, din viața bogată a poporului. Scriitorii noștri își verifică rodul muncii lor în fața maselor de cititori, a spectatorilor ori a auditorilor la șezătorile literare. Tirajele în mii și zeci de mii de exemplare răspîndesc pînă în cel mai depărtat cîtun cărțile realiste scrise în spiritul dragostei pentru om și pentru destinul său istoric. Munca a devenit un motiv principal în literatura noastră, și de oglindirea cu pricepere a omului muncii, de pătrunderea și de reprezentarea artistică a sufletului acestui om nou, eliberat de exploatare, stăpîn pe bunurile principale ale țării, depinde reușita celor mai de seamă cărți ale literaturii noastre noi. Astăzi, mai mult ca oricînd, poporul așteaptă de la scriitorii săi artă adevărată, așa cum au creat marii înaintași. Pentru a nu înșela aceste așteptări, se impune patosul și sinceritatea înaintașilor, însușirea celei mai înaintate învățături despre om și societate, învățătura marxist-leninistă, înțelegerea deplină a timpurilor în care trăim. Răspunderea scriitorului nu poate fi compatibilă cu scrisul de mintuială, cu lipsa de conștiință artistică, nu poate fi compatibilă cu cerculețele și grupurile izo-

late pe motive personale, meschine și de interes reciproc. Scriitorii noștri n-au de dat socoteală nici unui Mecena, nici unui stăpîn financiar, — ei au de răspuns în fața poporului care le asigură condițiile de trai și materialul artei, prin munca lui și prin tot ce a produs de veacuri. Răspunderea scriitorului nu poate fi compatibilă cu incultura, cu neglijarea și desconsiderarea bunurilor culturale naționale și universale, cu ignorarea modelelor artei nepieritoare. Răspunderea scriitorului nu poate fi compatibilă cu necunoașterea limbii naționale, în formele cele mai variate ale vorbirii corecte, și cele mai desăvîrșite, din creația marilor înaintași. Răspunderea scriitorului nu poate fi compatibilă cu necunoașterea folclorului, a cronicarilor, a creației acelor pe care maestrul Sadoveanu îi socotește din „acea familie de oameni rari și ciudați care ies din cînd în cînd de pe drumurile obștești și se răsleşc cîntînd cu ochii spre cer“, în creația cărora maestrul și-a aflat „panteonul literar, simplu și rustic, fără po-doabe, ca natura, însă măreț ca și dînsa“. Fiecare cu înclinațiile sale, scriitorii noștri vor crea lucrări durabile, monumente ale literaturii noastre noi, numai pătrunși cu sinceritate de această lege supremă a răspunderii față de popor.

V. R.

CÎNTECUL MIOAREI

fragment

I

Doctorul Andru Macovei era întovărășit a doua oară de prietinel său profesorul Iancu Zarandi, la munte, într-o vacanță mai lungă.

Macovei își împropăta puterile pentru studiile lui de laborator. Aduna, cînd i se ivea prilej, și date asupra problemei gușei, care îl preocupase în ultimul timp.

Iancu Zarandi, mai tînăr decît Macovei cu opt ani, era filolog, cu o pasiune specială pentru folklor, pentru cîntecele din veac, rămășiță încă vie a poezilor anonimi care se incorporaseră pădurilor, poienilor și întregului peisagiu al plaiurilor înalte.

Sara, după truda zilei, poposeau la o stîină ori la un schit. Cînd nu ajungeau la schit ori la stîni, se opreau subț poală de codru.

Stînd de vorbă cu plăieșii din ținutul șuvoiului Bistriței, ascultînd uneori povești cu balauri și căpcăuni, cei doi prietini făceau reflexii asupra vechimii acelei rase de ciobani, care, cu toate rătăcirile în pășuni îndepărtate, se întorceau statornic la baștina lor atît de divers îmbielșugată. Timpurile se schimbaseră; norodul Daciei se eliberase de „trecutul negru“; în văi se răsădeau tot mai spornic progresele democrației. Oamenii din munte însă viețuiau încă subț negura trecutului; asta prilejuia celor doi prietini discuții grave. Cum s-ar putea, se întrebau ei, ca și aici să pătrundă cît mai curînd prefacerile? Altminteri, aveau încredere în inteligența și vioiciunea acestor plăieși călăuziți încă de datinile strămoșilor.

Ii însoțea în excursia lor, în acel an 1949, un slujitor modest al universității ieșene, care pornise de-acolo, din locurile pe care le cercetau. Acest muntean, viori ca toți plăieșii, se intitula „laborant“ față de muntenii săi, deoarece slujba lui dîntăi și-o făcuse la facultatea de științe. Acuma era omul filologului Zarandi, dar titulatura dîntăi îi plăcuse lui să și-o păstreze. Il chema Ghiță Miclăuș. Se pricepea să alcătuiască un foc în cîteva clipe; era meșter să întocmească o colibă de cetini dinaintea vetrei acelu pojar, pentru hodina nopții; nimene, după părerea profesorilor, nu putea face o cafea neagră mai minunată și nimene n-ar fi putut descoperi proviziile pe care le extrăgea el din acele singurătăți.

Tovarășul laborant Ghiță Miclăuș avea ș-o voce frumoasă de bariton, despre care Zarandi fusese informat de către unii din elevii săi. Deci și pasiunea pentru cîntecul popular îl determinase pe profesor să și-l ia

tovarăș. Un om vrednic, care găsea cu cea mai mare înlesnire izvoarele reci ca gheața din vecinătatea popasurilor, i-ar fi putut descoperi fără îndoială, tot așa de ușor pe deținătorii baladelor și cîntecelor bătrînești autentice.

Dar Ghiță Miclăuș era cu totul indiferent față de aceste așa-zise comori ale neamului său. Ca și alți cîntăreți de felul lui, ataca uneori și melodii vechi, dar cu aceeași ușurință și plăcere trecea la romanețe lăutărești, ori la arii de operetă învățate în vremea din urmă la țîrg; și-i era indiferent textul popular: niciodată nu-i putea servi profesorului decît „așchii“, exemple frumoase, dar neîndestulătoare. Iancu Zarandi nu se putea resemna că, din punctul de vedere al investigațiilor lui folklorice, dăduse greș încă odată; totuși putea fi mulțămît cel puțin de celelalte aptitudini ale lui Miclăuș, care se dovedeau excelente.

Intr-o zi din vara aceea, cum au poposit, în amurgit, tovarășii profesori, cum le spunea Miclăuș, au avut un spectacol măreț: proiecții de fulgere și nouri învălmășiți în orchestrația imensă a vijeliei și trăsnetelor.

Adăpostul ridicat de Ghiță laborantul nu i-a dat de smînteală și au putut rămînea în locul unde căzuseră, pînă ce clădăria de nouri s-a depărtat în fundul miezului nopții și a ieșit în limpezimea de cătră miază-zi o lună plină, plutind peste tăcerea singurătăților.

Se aflau în acea sară la marginea unei poieni, unde vreo zece ori doisprezece oameni veniseră de la o așezare din vale ca să facă fîn. Cositorii se oploșiseră sub streșina molizilor cît durase ploaia învăluită de furtună. Aprinseseră apoi un foc năprasnic, din care crenguțele verzi de brad săgetau în văzduh rachete subțiri, aurii. Din grupul acelor localnici coborîse un sol la coliba celor doi străini; se închinase cuviincios și întrebă dacă domnii profesori n-au cumva nevoie de ceva. Dacă au nevoie de o țîră de rachiu, ori de un burdujel de caș frămîntat, se poate repezi pînă devala unul dintre tovarășii lui mai tineri. Cel mult pînă la miezul nopții e înapoi.

Deputatul cositorilor era un bătrîn care purta barbă mare căruntă, strai alb ca al țaranilor, însă comănac nalt de lînă peste pletele cărunte.

— Eu îs cu rînduiala cositului pentru sfîntul schit, dădea el lămurire. Am în grijă și-un ciopor de oi și cîteva vaci, care-s mai sus, tocmai în poienile Grohotișului. Mîine socot să ajungeți și dumneavoastră acolo; de-aici aveți cel mult trei ceasuri de cale. Mă rog dumneavoastră, cînd ajungeți sus, să le spuneți așa oamenilor noștri, că Ionatan duhovnicul le poruncește să vă steie înainte cu urdă și caș.

— Mulțămesc, părinte Ionatan, a răspuns doctorul Andru, om gras și blajin. Dacă i-om întîlni, le-om spune.

— După harta mea, a întrerupt filologul Zarandi, calea noastră trece mult prin stînga Grohotișului. Noi o luăm pe subt cascadă.

— Adică pe subt Duruitoare, îl corectă duhovnicul.

— Cum spui cuvioșia-ta. Așa că nu ne întîlnim cu frații și cu sihaștrii.

— Cum vi-i voia, domnilor profesori, s-a umilit monahul cel cărunt. Duceți-vă cu bine, ca în împărăția domniilor voastre. Ocrotiți să fiți de mîniile și primejdiile muntelui... Nădăjduim că nu vi s-a pune nimic împotrivă.

— N-are ce... a răspuns filologul.

Ghiță Miclăuș a tușit moale, nemulțămît de tonul neprielnic al tovarășului profesor.

— Părinte Ionatan, s-a închinat el cu voie-bună, dă-ne un tăciunaș din focul dumneavoastră, să ne alcătuim și noi strajă de noapte.

— Bucuros! s-a învoit călugărul.

Slujitorul s-a dus după bătrîn. Doctorul îi asculta cum grăiesc domol pe sub arcada de cetină a potecii, spre vîlvătaia cosașilor, pe-un colnic ușor trăgănat.

Nu li s-a mai auzit sfatul. Filologul mormăi :

— Ar fi timpul să se isprăvească asemenea apariții. Fantomele acestea îmi displac su desăvîrșire.

Doctorul Andru suspină cu blîndeță :

— Bătrînul acesta călugăr îmi amintește de trecut și de priveliștile copilăriei.

Zarandi ridică din umeri :

— Știu că dumneata ai rămas încă romantic, doctore.

— Mă trag din oamenii de la munte, tovarășe Zarandi ; cîntă încă în mine acel ceva care a fost și care se va prăpădi pentru totdeauna.

— Iți pare rău ?

— De loc. Romantismul meu nu-i absurd.

Tovarășul Ghiță Miclăuș se întorcea purtînd cu luare-aminte doi tăciuni mari ale căror mănunchiuri încă neatins de foc le ținea în stînga. Cu dreapta își umbrea ochii de scînteierea lunii ca să-și poată găsi calea printre tufărișuri.

Îndată a făcut vatră din doi bolovani ; a strîns mușchi uscat și cren-geuțe ; a alcătuit lumina focului cu siguranță și fără a se grăbi, după rînduiala păstorilor. În jumătate de ceas umezeala pădurii și a nopții s-a depărtat de colibă. Ușurați de straietele groase, întinși pe culcuș de cetini, doctorul și filologul se prăjeau cînd pe o parte cînd pe alta. Miclăuș clădea provizie de vreascuri și-și ocrotea oamenii cu căldură potrivită, chemînd fără vorbe, cu ochii adînciți în tainițele umbrei, somnul pămîntului.

Luna se înalța spre crucea nopții. Cînd și cînd luluia o bufniță dintr-un pripor, ca dintr-o clopotniță de la începutul lumii.

Zarandi adormise. Doctorul se cufundase într-o aromală în care pîl-pîiau fluturii aducerilor aminte. Focul colibei slăbise ; cel al cosașilor nu mai lumina. Prin codru șuşuiau înfiorări line.

Dintr-odată doctorul Macovei tresări. Tremura, departe în pădure, un sunet ciudat. În clipa următoare sunetul a fost o chemare lungă de desnădejde. „Cel care strigă își caută calea, ca să nu se rătăcească, și acuma s-a întors cu fața către noi“, s-a gândit doctorul săltîndu-se într-un cot.

Voia să se ridice în picioare și să răspundă, cînd, de la vatra cosașilor, zbucniră chiote îngemănate. Se simți mișcare învîlmășită acolo ; focul se deșteptă, ca un ochi care clipește pripit.

Chemarea depărtată se mai auzi odată, apoi se întinse tăcere.

— Ce-o fi fiind ? se întreba cu îngrijorare tovarășul Miclăuș.

— O fi fiind un păstor care s-a rătăcit umblînd după turma risipită în furtună, se gîndi cu glas doctorul.

— Asta e, a încuviințat tovarășul laborant.

Zarandi mormăi somnoros :

— Fraților, lăsați-mă să dorm.

— Dormi, frate Iancule... l-a liniștit ca pe un copil doctorul Macovei. Miclăuș a potrivit mai bine peste profesor mantaua.

După cinci minute însă, și străinii de la colibă, și localnicii de la focul cel mare se aflau în picioare, adunîndu-se ca să împresure pe ciobanul cel spăriat care năvălise în poiană.

Era un fecior încă fără podoabele bărbăției pe obrazul bucălat. Purta comanac, semn că era frate ori slujitor de la schitul necunoscut de care se pomenise. Duhovnicul Ionatan îl lua în stăpînire, poruncindu-i să spuie fără întîrziere ce s-a întîmplat la Grohotiș și de ce a lăsat ciurda de oi singură.

— Am lăsat-o, părinte Ionatan, bîlbîia feciorul, dar am rugat pe unul de la Prelunci ca s-o privegheze în lipsa mea.

— Dar ce s-a întîmplat, bre Dărîndai ? De ce ai fugit de acolo ?

— Poznă mare, părinte Ionatan ! A venit o vîntoasă cu grindină de-a dat palancă la pămînt brazii de pe coasta dimpotriva Izvorului Cerbilor.

— Și ce s-a întîmplat ? Zdrobit-au oile ?

— Nu ; căci mă aflam cu ele în goliște, la lărgime.

— Atuncea cum ? Răspunde, desleagă-ți limba !

— Au fost primejduite vacile, cuvioase părinte duhovnic. De spaimă, au apucat-o pe rîpă tocmai cînd se prăvăleau brazii și se clătinau din cheutorile lor stîncile. Văzînd una ca asta, sahastrul nostru...

— Care sahastru, măi Irimie ? s-a pierdut cu firea călugărul. De sahastrul Pavăl să fie oare vorba, bre Dărîndai ?

— Da de cine ? Sahastrul Pavăl, văzînd una ca asta, le-a dat vacilor ocol dinspre partea primejdiei și silea și cînele Suru din aceeași parte cu stăpînul său. Și le-a scos din prăvălișul cel mare. Dar l-a ajuns pe fratele Pavăl o ruptură de mal și l-a zvîrlit pe-o coastă de-a berbeleacul. Ia așa se ducea... ia așa se ducea...

— Măi ! măi ! măi ! a slobozit de trei ori muget cumplit monahul cel bătrîn. Și tu, măi Irimie Dărîndai, nu ne spui mai întăi și mai întăi de pieirea fratelui sahastru Pavăl !...

— Dar n-a pierit, cuvioase părinte duhovnic ! a zberiat cu aceeași tărie feciorul. Numai cît a fost pălit, pierzîndu-și simțirea. Sta cu ochii închiși cînd am ajuns de-a tîrișul pînă la dînsul și avea izvorîți clăbuci de sînge în lîna bărbii. Urgia trecuse în pripă și-și învăluia coada pe alte văi. Atuncea m-am aburcat pe o stîncă și am dat glas la prietini noștri de la Prelunci, peste vale. Am strigat ca din primejdia morții ; și numai-decît s-au înfățișat doi ; și cu ei am scos pe fratele sahastru în pajiște ; am adus în comanac apă de la izvor și l-am stropit. A deschis ochii și i-a holbat asupra noastră cu groază.

— De-acu mă prăpădesc, zice. Pas și adă-mi-l numaidecît pe părintele duhovnic Ionatan ca să mă ispovedesc și să trec împăcat pe tărîmul celălalt, zice.

Umblînd tot pe subt cetină, chiteam c-am rătăcit, de aceea tot dam glas. Iaca am ajuns. Acu ce-i de făcut ? Numaidecît să suim la deal, părinte Ionatane, pînă ce nu piere sahastru nostru.

Duhovnicul Ionatan și-a vînturat barba la dreapta și la stînga scuturîndu-i acele de cetini, și a răcnit :

— D-apoi cum s-ar putea să nu mărg ? Măi Alexa, dă-mi numaidecît toiagul și să-mi fii ajutor. Incalță-te și hai !

— Dar ceaslovul, părinte duhovnice ? a întrebat cu oarecare sfială fratele Alexa.

— De ceaslov nu-i nevoie ; știința duhovnicească e în căpățîna asta ; știu rugăciunile pe de rost.

S-a învălmășit zarvă de vorbe pînă ce a fost găsit și adus toiagul cuvioșiei sale, cu care cuvioșia sa bătea de patruzeci și mai bine de ani potecile acelor munți. Era un băț subțirel, cu care nu te-ai fi bizuit să dobori un iepure. „Cu acesta am biruit eu pe demonul Belzebut, se mîndrea

cuvioşia sa. Cu acesta am biruit şi pe cei doi oşteni ai lui Antihrist care se abătuseră în pradă la schit. I-am ameninţat cu acest toiag; după aceea i-am pălit cu pumnul, avînd şi dulăii drept ajutorinţă. S-au întors în lumea lor.

— Daţi-mi şi gluga, a poruncit cuvioşia sa.

A văzut în preajmă, la lumina focului, pe doctorul Andru Macovei.

— Auzit-ai, domnule doftor, de întîmplarea sahastrului nostru?

— Am auzit.

— În gluga de care-i vorba, am o ploscă cu şpirt. Socot c-a fi de folos unui creştin, în ceasul din urmă.

— Ba s-ar putea să nu fie de folos, părinte Ionatane, răspunse doctorul cu seriozitate. Am eu în geantă doctorii mai bune pentru asemenea întîmplări. Mă sui şi eu cu dumneata la Prelunoi. Dacă nu-i sfărîmat de istov, l-oi ajuta pe omul dumneavoastră să se ridice şi să umble.

Oamenii din preajmă au ridicat capetele privind cu uimire la acel străin care avea îndrăzneala să vestească o minune ca aceea.

— Pe tovarăşul meu profesorul îl las aici, a urmat doctorul Andru. Noi să ne grăbim, căci un om se află în primejdie.

Duhovnicul s-a închinat cu mirare

— Asta-i rînduială nouă în Ţara Moldovei.

Profesorul Zarandi nu s-a putut stăpîni să nu arunce săgeata-i ageră.

— Rînduiala asta se cunoaşte aici abia astăzi?

Răspunse o voce din apropiere:

— Ba se cunoaşte de ieri, tovarăşe profesor. Iar alaltăieri stăteau asupra noastră uitarea şi fără-de-legea.

Profesorul privi pe vorbitor cu luare-aminte. După vîrstă, după mustăcioara cît cărăbuşul, după unele efecte militare ce le avea pe el, părea un rezervist.

— Ai făcut războiul? îl întrebă el.

Cosaşul se îndreptă din şale. Ochiul îi sticleau negri în lucirea lunii.

— Da, tovarăşe profesor; regimentul nostru a pătruns pînă în Slovacia.

— Am fost şi eu pe-acolo. Cum te chiamă?

— Călin Tudor, tovarăşe profesor. Satului nostru îi zice Buda.

— Aveţi organizaţie de partid?

— Încă nu; dar ajutînd profesorii şi duhovnicii, s-a face şi asta.

Zarandi se simţi iar împuns de nemulţămirea lui obişnuită. Călin Tudor îl răspunsesese oarecum ironic. Işi întorsese o clipă fruntea către ceilalţi oameni; le făcuse poate semn cu ochiul. I se aspri obrazul uscat, crestat de cute.

Ghiţă Miclăuş îl pîndea cu grijă, văzîndu-l gata să rostească iar un cuvînt neplăcut. Ii era milă, îl ştia că nu poate dormi în asemenea aţîtare de nervi.

— Tovarăşe profesor, îi zise el cu blîndeţă, ar fi bine să ne întoarcem la coliba noastră şi la focul nostru, ca să vă faceţi suma somnului.

— Ai dreptate, Miclăuş, îngîmă Zarandi, întorcînd o privire obosită şi recunoscătoare.

— S-aduc oleacă de apă. Izvorul e la ciţiva paşi. Ar fi bune şi cîteva picături de digitalină.

— Asta nu; însă apă, da.

Zarandi se întinse pe culcuş, lîngă focul iarăşi potolit. Miclăuş îi aduse apa într-un păhărel de celuloid; o sorbi ca pe o licoare beneficătoare,

proaspătă și rece. Iși plecă fruntea pe raniță, însă bănuia că nu va putea dormi un timp.

Liniștea se așternuse iar în poiană; brazdele ofilite de cositură împreăștiau mirezme. În coada ochiului stîng, tovarășul profesor simți că-l înțeapă boldul unei stele. Se răsuci ușor în culcuș, căutînd o poziție mai prielnică.

— Ce-o fi făcînd doctorul? șopti el.

— Are patru ceasuri de umblet, îi răspunse Miclăuș cu glas coborît. Cînd se zărește de ziuă, ajung.

— Mi se pare că și dumneata ești de prin părțile acestea, tovarășe Miclăuș. Poate în satul dumnilale să fie mai bine decît pe aici.

— La noi, la Prigori, e cu mult mai bine, tovarășe profesor; s-a luminat poporul; toată lumea a trecut prin școala de alfabetizare.

— Aveți gospodărie colectivă, Miclăuș?

— S-a înființat colectivă din primăvara asta. S-a deschis și cămin cultural. Soră-mea Lida îmi scrie despre toate; odată pe lună primesc numaidecît de la ea răvaș.

— Ai soră mai tînără decît dumneata?

— Da, tovarășe profesor; a rămas văduvă de război. Ar vrea să vie la Iași, să urmeze o școală de moașe. Pînă ce isprăvește ea, se deschide în Prigori și casă de nașteri.

— E bine, îmi place, a zis profesorul mai alinat. Sta însă cu ochii tot deschiși.

Miclăuș se sculă de la locul lui, ca să mai așeze pe foc uscături groase. Se așeză pe loc, chiar lîngă vatră, semn că poveștile s-au sfîrșit și oamenii se cuvine să doarmă în noaptea aceea.

Depart, pe creasta codrului, începu a curge un susur abia auzit. Tovarășul Ghiță își dresă glasul. Știa că profesorului îi place cum cîntă el. Zarandi se pregăti să asculte și aburul somnului îi umezi ochii.

Cu voce surprinzător de muzicală, Miclăuș începu a îngîna un cîntec de la el din sat:

**Bulgăraș de ghiață rece,
Iarna vine, vara trece
Și n-am cu cine petrece;
Cel cu care-am petrecînd
A pus fruntea la pămînt...**

— Nu s-ar putea fără greșală de gramatică? zîmbi în sine profesorul. Îmi place totuși.

Dar Miclăuș lepădase „așchia“ și trecu dintr-odată într-o romanță a Iașului de la începutul veacului, cel dinaintea blăstămăției războaielor și distrugerilor.

**Nu știu de ce azi mă îndeamnă
Un vechi și uitat obicei
Să trec în amurguri de toamnă
Prin dreptul ferestrelor ei...**

— Răsunet din Heine... rînji Zarandi. Apoi ascultă un timp cu reculegere și mișcare sufletească.

Ce legătură poate fi între acești primitivi de la apa Bistriței și ecurile cîntecelor unui mare liric german? De ce la acești păstori zîna Polimnia

ocrotește pe copiii săi în dureri și bucurii, înșelându-i cu globurile irizate ale fantaziei? Glasul dulce al laborantului îi alina supărarea și nedumerirea.

În clipele acelea i se păreau mai puțin ciudate filologului scăderile grave ale acelor păstori și podgoreni ai lui Burebista.

Ușuratici, vicleni, nepăsători: poate asta e formula psihologică a tuturor primitivilor. Însă păstorii aceștia au înțelepciune și scepticism, căci peste vechimea lor a trecut civilizația lumii antice.

În clipa când luneca în amorteala aromită a liniștii, profesorul de filologie își aduse aminte, zîmbind, de o întâmplare, când, sub o viitură de ape, la un agestru, în amestec de pietrișuri, gunoaie și nomol, lovind cu vârful de fier al bastonului de excursionist, a dat la lumină o amforă mică de bronz, încrustată cu podoabe de aur. Era știrbă și diformată, dar strălucia de o frumuseță nemuritoare. Trecea când și când pe la muzeul unde o depusese, ca s-o revadă ca pe o prietenă.

Miclăuș dormea în capul oaselor, lângă vatră. Părea un idol neclintit

II

Doctorul Andru Macovei și Ionatan duhovnicul au umblat multă vreme alături, în tăcere, pe drumeagurile care suiau din poieni către locurile mai înalte. În urma lor, Irimia Dărindai ciobanul, și Alexa. Acesta din urmă era un frate mai în vîrstă, de la schitul din vale, stînd la ascultarea duhovnicului. Încă nu-i venise vremea să fie tuns monah. Tare de virtute și încetinit la minte, întrebuițarea lui era la muncile grele. „Unde punea el mîna, punea și Dumnezeu mila“.

Încă nu răzbise bine cu înțelegerea cum se întâmplase prăbușirea sahastrului Pavăl și ar fi poftit să-l dumirească ciobănașul. Dar abia prindea să mormăie o întrebare cu vocea-i groasă și Dărindai, repezindu-și într-o latură fruntea, îi făcea semn, cu frică prefăcută, spre duhovnic. Fratele Alexa se înfrîna, înghițindu-și ca pe o gălușcă tunetul gitlejului, și aștepta vreme mai prielnică pentru alinarea nedumeririi lui. Pășea rar, cumpănindu-se la fiecare pas. Își înnodase pumnii uriași îndărăt, la șale; și de cîte ori își avînta la deal partea dinainte a trupului său lung și ciolanos, i se zbăteau două caiere ale bărboiului, unul la umărul drept și altul la umărul stîng.

Cînd au ajuns sub poala unui pripor, au dat de un șipot și s-au oprit. Trecuse un ceas de cînd se mișcaseră de la Poieni. Calea de subt streășina brazilor li se lumina din cînd în cînd. Atunci vedeau luna, care scăpăta spre asfințit.

Alexa a scos din glugă ceaunașul, pe care îl purta la sine fără smin-teală; l-a umplut cu gheața fluidă a izvorului și l-a băut pe nerăsuflete. După asta l-a împins cu umărul pe ciobănaș, de era să-l dărîme.

— Acuma-i vremea, Dărindai, să-mi spui cum a fost. Cine l-o pălit pe sahastru Pavăl?

— L-a pălit o bucată de mal.

— Cum asta? că doar nu era vie.

— Ba încă cum! Ii dăduse vînt cutremurul muntelui, cînd s-au dărîmat brazii sbîrlindu-și în sus rădăcinile. Atuncea, și bucata de mal a înviat și a tulit-o la vale. A dat peste sahastru fără să-l vestească și l-a detunat în rîpă.

— Măi oameni buni, mare comedie! s-a mirat fratele Alexa. Și era în chip de dihanie?

— Nu pot ști.

— Dacă ar fi avut chip de pasere, ar fi saltat pe de-asupra. Dar așa, va fi avut înfățișare de urs și l-a trântit în ripă. I s-a mai întîmplat asta sahastrului nostru.

— Atuncea a fost urs cu adevărat.

— Tot atîta-i. Să mai beau oleacă de apă și pentru tine. Acuma să-mi spui, bre Dărîndai, dacă sahastru Pavăl mai sufla cînd l-ai lăsat în pajuște.

— Mai avea puțintică suflare.

— Apoi să știi, bre Irimie, că acuma-i gata; și degeaba se laudă doftorul ista care umblă alătura de duhovnicu nostru, că l-a învia din morți. Asemenea minune n-o putut săvîrși decît Domnul nostru Iisus Hristos cînd a scos din peștera morții pe Lazăr și a dat suflare feciorului văduvei din Nain. Iar acesta-i un tîrgovăț carele se laudă, ca să ne temem de dînsul.

— Ba dacă nu-i pierit încă, poate să-l scoată la viață...

— Așa zici tu?

— Așa zic, precum se știe că doftorii au asemenea putere.

— Poate, bre Dărîndai. Da' ursu unde-i? L-am putea afuma pe sahastru cu păr de la dihanie.

— Care urs?

— Acela care l-a dărîmat pe sahastru.

— Apoi n-a fost urs, frate Alexa. A fost mal.

— Că bine zici, bre Dărîndai!

În acea clipă s-a auzit chemarea puternică a duhovnicului, din pragul priporului.

— Alexa!

— Na, drace! m-e auzit grăind, a mîrîit uriașul cu spaimă

A înălțat și el strigare:

— Aicea-s, părinte duhovnic! Ce poruncești cuvioșia ta?

— Clătește bine ceaunașul, bre Alexa, și adă-ne și nouă apă de la izvor

— Numai decît, părinte duhovnic.

A dудuit pînă la izvor, apoi cu pași îndesați și cumpăniți s-a dus la mai-marele său.

— Bună-i apa, Alexa?

— Bună, precum o știi și cuvioșia-ta, părinte Ionatan; mi-ai spus cuvioșia ta, părinte Ionatan, că izvorul aista se trage din pîraul Fison, care curge prin grădina raiului.

— Dar tu, băut-ai?

— Numai decît, ca să mă sfințesc. Cum am poposit aicea, m-am și adăpat, după datină.

Doctorul Macovei a intervenit cu blîndeță:

— N-ai făcut bine, tovarășe Alexa. Cînd ești înfierbîntat, nu se cuvine să bei ghiață.

— Da de ce, domnule doftor?

— Ești în primejdie să capeți aprindere de plămîni.

— Da nu mă mai aprind nici pe dracu, domnule doftor.

A rîs, arătîndu-și toți dinții în barba-i mare; și-a luat ceaunașul și s-a dus.

— Dacă ar avea minte cîtă putere, a oftat duhovnicul, făptura lui ar fi mai bine cumpănită.

Doctorul Macovei a zîmbit blînd:

— Părinte Ionatan, nu putem cere făpturii decît ce poate să ne dea.

— Așa este, a încuviințat duhovnicul. Prunului să nu-i cerem pere. Așa că, dacă-l mai găsim viu pe sahastrul nostru, apoi puterea lui Alexa ne-a fi de mare folosință. Purtîndu-l în pîrîngă, Alexa ține singur în corbîș, iar eu cu Dărîndai ne schimbăm la celălalt capăt de două ori pînă devale.

Cum îți spuneam, domnule doftor, a căzut acel străin la Schitu-Olarului, acu douăzeci și ceva de ani, în ziua prăznuirii sfinților Apostoli. Asta-i scris pe un minei pe care-l avem noi cîntăreții de la strana din dreapta. Eu nu eram aici; mă mutasem la mănăstirea Dragomirna. Dar spuneau monahii de aici de la Olaru că parcă l-ar fi lepădat arhanghelul negru, în vremea nopții, la ușa bisericii. Se mirau de-asupra lui cei nouă monahi care erau obștea schitului. După ce s-a trezit, l-au ispitit să afle de unde vine. El a răspuns cu vorbe puține că vine de departe; că, deși e tînăr, l-au băntuit nenorociri. Să binevoiască a-l primi rob acei călugări și i-a sluji cu credință.

Era pe atunci egumen al schitului protosinghelul Costandie, bătrîn înțelept, care l-a luat pe acel străin sub aripa sa. Văzîndu-l tăcut și robace, l-a lăsat în voia lui, fără a-l neliniști cu întrebări. Nu se trăgea spre carte bisericească; cîta mai ales singurătatea și depărtarea de oameni. Părea că așteaptă o primejdie de la lumea din care venea. Părintele Costandie bătrînul ar fi înțeles chiar de atunci că acel pribeag săvîrșise o faptă năprasnică din pricina patimilor și a mîniei și fusese poate osîndit de legile lumii laice. Însă firea lui era blîndă și față de obștea noastră și față de toate viețuitoarele. S-a aflat prin oamenii noștri de la oi și vite că se apropie de dînsul căprioare, ca să primească din mîna lui pîne și să-i lingă sare din palmă. Numai pe un urs care se spurcase la sînge de vite ale noastre, nu l-a putut suferi și l-a pălit cu baltagul. Așa că, înțelegînd toate semnele, părintele Costandie l-a învoit să-și facă așezare în pustie și sfătuia pe ai noștri să nu-l tulbure; și nici să dea răspuns despre dînsul oricui ar fi să întrebe, fie neamuri, fie oameni ai stăpînirii.

Și-a alcătuit acolo sus o chilioară din birne și-apoi și-a luat el singur canon muțenia cinci ani. Numai cît toată această rînduială nu se vedea să-i aducă liniștea pe care o căutase în singurătate.

Așa l-am cunoscut și eu cînd m-am întors la Olaru. De vreo zece ani mă aflu duhovnic; vin la mine și mireni, căuțînd calea spre un liman de alinare. Sahastrul Pavăl nu m-a căutat, șînd neînduplecat acolo sus ca bourii despre care mai povestesc pădurarii cei bătrîni.

Acuma văd că le încheie pe toate și nu și-a mai putea face mărturisirea. I s-or pecetlui buzele și-i rămîne taina încuiată pînă ce-a suna trîm-bița judecării din veacul de-apoi.

— Iartă-mă, părinte Ionatan, acestea-s povești, răspunse cu vocea-i domoală, doctorul Macovei; acea înviere și judecată e prea depărtată, ca să fie bieților pămînteni de vreun folos. Eu nu cred întrînsa. Dar cred că putem fi de folos fraților noștri oameni chiar acum, în viața noastră pușină. N-ai făcut rău că mi-ai povestit despre sahastru, dar în vremea cît întîrziem noi aici, el poate se prăpădește.

— Domnule doftor, primesc cu umilință certarea dumnilale, s-a închinat duhovnicul Ionatan; dar în alt loc nu aveam chip să-ți dau înștiințările despre omul nostru. Cum începem a sui de la acest prag priporul, umblăm numai pieptiș și numai unul după altul, din pricina strîmtorii. Pînă sus nu putem abate nici la dreapta, nici la stînga. Acum ne ridicăm și

pornim. Dacă a trăit pînă la acest ceas tîrziu, apoi a trăi și pînă ce s-a arăta în răsărit faptul zilei. Atunci ajungem.

Duhovnicul Ionatan băgase de samă, urcînd, că tovarășul doctor nu poate ținea pasul cu oamenii din partea locului ; pe lîngă asta, doctorul era ș-un om greoi, răsufliînd foc pe nări la orice oprire. Totuși, după ce-și astîmpăra bătăile inimii, purcedea iarăși, cu învierșunare, biruindu-și hoitul, după părerea călugărului, întocmai ca un drept credincios.

Curînd, doctorul Andru a putut cîntări în sine înțelepciunea monahului. Calea se făcea tot mai grea prin adîncimea bungetului. Răsufletul era de trebuință urcușului, nu mai putea fi cheltuit în cuvinte.

Ii înconjura o singurătate absolută. Și a fost într-un răstimp întuneric ca de funingene, după ce a asfințit luna. Atunci a aprins din urmă Alexa o fachie de cetină, ca să li se lumineze poteca înainte.

După o jumătate de ceas, fratele Alexa a coborît brațul înălțat și a călcat fachia, stîngînd-o. Indată s-au luminat ușor zăriile zilei, deasupra codrului, în depărtare.

Atuncea au făcut iarăși popas mai îndelung.

— Să mai rabzi domnia-ta de sete, a zis monahul cătră străin. Pînă la Prelunci nu găsim izvor.

— Da de ce-o fi fiind așa de mîhnită și de singură pădurea ?... se mira doctorul

— Căci sălbătăciunile se sfiesc de apropierea omului și tac.

— Dar paserile, care slăvesc răsăritul soarelui ?...

— Paserile își caută acuma hrană la oîmpie, a zis monahul. Acum e vremea cînd se coc pînile. Așa că s-au depărtat de sărăcia de sus.

— De șase ceasuri omul nostru așteaptă și n-aude nimic, nu vede nimic, a reluat doctorul ; stă numai cu taina pe care o are încuiată în adîncul său.

— Să iertați, domnule doftor, a răspuns monahul ; așteptarea și taina stau în acest sahastru de douăzeci și atîția ani.

Doctorul s-a îndreptat din șale și a ridicat cu energie fruntea. Înțelegînd, duhovnicul a pornit mai repede și, curînd, în lucirea trandafirilor a zorilor, s-au văzut plutind deasupra văilor, peste lăncile brazilor, burhaiele de neguri.

S-a auzit sunînd izvorul, ca un clopoțel misterios.

— Ajungem ! a rostit cu glas coborît de tulburare monahul.

Ciobanul cel tînăr, Irimie Dărîndai, a pășit înainte.

Locul unde zăcea bolnavul se vedea pe tăpșan, aproape, în priveliștea curmăturii. Dela un focușor fără lumină, se prelingea în sus, năzuind spre cerul curat ca vioreaua, o șfară dreaptă și subțire de fum. Un dulău sur s-a ridicat de lîngă tohoarca subț care-i era stăpînul, zăpăind de două ori cu bucurie și cunoscînd pe unii din cei care veneau de devale. La glasul lui a răspuns și ciobanul de ajutor dintr-o rîpă : întîi părea departe, dar îndată a crescut în apropiere căciula-i mițoasă și cața înălțată. Obrazul lui tînăr și bălan fu o clipă atins de un fulger al luminii răsăritului.

— Cumu-i, Dumitre ? a întrebat cu glas mai șoptit Dărîndai.

Păstorașul a făcut un semn ușor de liniștire, aplecînd cața.

Și-au întors fețele spre duhovnic. Doctorul observă că amîndoi aveau ochi mari albaștri ca cerul boltit deasupra.

Sahastrul sta cu fața în sus ; i se vedea numai obrazul bărbos, din tohoarca mițoasă. Din arcul pletelor priveau larg deschiși ochii, avînd între sprincene două cute adînci în unghi. Fruntea îi era înaltă și nouroasă.

Dărîndai se aplecase în genunchi spre acea mască neclintită și tristă.

— Mă auzi, frate Pavele ? a întrebat el.

Ochii s-au întors pe fața nemișcată spre partea feciorului.

— Am adus pe moș-duhovnicul.

S-a auzit răspunsul, distinct, însă trudit.

— Bine, Irimie, îți mulțămesc.

— A venit cu noi și doctorul...

Ochii s-au întors spre catapiteazma cerului ; sahastrului nu-i trebuia nici un ajutor de la lumea asta.

— Faceți-mi loc pe bolovanul acesta, lîngă omul meu, a îngînat cu glas moale Andru Macovei.

La acel îndemn blînd și la vorbele „omul meu“ ochii negri s-au întors iarăși. Cînd găsiră pe străin, în ei luci un zîmbet slab.

— Nu-s înger, nu te teme, a șoptit doctorul Andru, desfăcînd în pripă gentușca și cufundîndu-se la căpățiiul sihastrului. Mina lui dreaptă alegea fără a le privi instrumentele de care avea nevoie în prima clipă a cercetării. Stînga i se furișă spre grumazul căzutului pipăind pînă sub comănac. Omul tresări, fără să geamă. Ferind în două părți tohoarca, aceeași mîna căuta brațele și degetele. Păreau a fi în bună stare. Pipăi de la briu în jos. Sahastrul gemu scurt, într-un cutremur adînc, iar dulăul mîrii amenințător.

— Fii cuminte, Surule, porunci duhovnicul.

Animalul se potoli numaidecît.

Doctorul vărsă cîteva picături de cordial într-o linguriță de argint. Sahastrul le primi cu evlavie, ca pe o împărtășanie, și-și linse buzele.

— Mai dorești ?

— Mulțămesc, șopti sahastrul ; mai doresc.

Doctorul trecu duhovnicului ploscuța căptușită cu piele și lingurița. Monahul împlini fără greș gesturile pe care le observase la străin. În timp ce bolnavul își lingea a doua oară buzele, doctorul descoperi, de mîneca largă a cămășii aspre de cînepă, brațul dinspre partea sa și-și pregăti siringa. Ce-o fi avînd acest vrăjitor în steoluța lui ? se întrebau cu uimire munteni. Cît te-ai șterge la ochi l-a înțepat pe sahastru, dîndu-i pesemne sînge nou, și sahastru nici n-a băgat de samă. Asemenea minune nu s-a mai văzut săvîrșindu-se în plaiurile noastre.

După ce sculele doftonicești trecură înapoi în gentușcă, doctorul așeză pe tohoarcă mîna dreaptă a bolnavului căutîndu-i pulsul. Cei din jur așteptară un timp sentința ce avea să se rostească. Andru Macovei privea cu atenție mîna puternică de păstor, socotind pe ceasul său de buzunar accentele inimii.

Curgea puzderie de soare în poienile de la Izvorul Cerbului. Vijelia nopții trecuse ca un vis. Se auzeau clopote de la vitele albe suite în poiana de deasupra. Răspundeau din vîlcea tălăncuțele oilor.

Doctorul avea în clipa aceea nădejde că sihastrul căzut se va ridica în picioare.

— Avut-ai vreo boală grea în viața dumnitale ?

— Nu. Afară de trînta ursului.

— Știu asta. Eu vorbesc de altfel de boli.

— Altele n-am avut.

— Acuma mijlocul nu te doare ?

— Nu.

— Atunci numai picioarele ?

— Picioarele nu le mai simt ; acesta mi-i sfîrșitul. Părinte duhovnice Ionatan, vină de-mi primește mărburisirea.

— Ba mai poți aștepta, a zîmbit doctorul Andru. Te coborîm la vale și ți se vor drege fracturile.

Sahastrul s-a dus cu privirea în partea cealaltă, spre rîpă; apoi a revenit, șoptind:

— S-ar putea asta?

— Fii încredințat, a stăruit doctorul. Picioarele rupte pot fi reparate.

— Doctorii nu știu, suspină sahastrul, că nu mi-s rupte numai picioarele. De mult mai întăi mi-a fost ruptă inima. De ce-ași mai trăi?

După această primă frază a mărturisirii, se întinse ca o mîhnire pustie asupra aceluia loc încîntat.

Duhovnicul Ionatan se apropie; ciobanii și fratele Alexa se retraseră spre izvor. Doctorul Andru se înalță în picioare, cu vădită nemulțămire. Ochii sahastrului luciră de-o rugăminte.

— Vrei să stau?

— Da.

— Bine, stau, răspunse cu blîndeță Andru Macovei. Te sfătuiesc să vorbești puțin, ca să-ți păstrezi puterile.

— Mulțămescu-ți, doctore, pentru mila domniei tale.

Răsufletul îi era alinat; glasul slab, dar limpede.

Duhovnicul Ionatan îi puse palma pe frunte. Rănitul tăcea, în lumina biruitoare a soarelui. Inchisese ochii.

— Ce ai de spus? întrebă deodată monahul Ionatan.

— Doctorul spune că mă duce devale și-mi drege picioarele, șopti sahastrul. Cînd am fost pălit și oborît, avut-am spaimă mare, și te-am chemat, părinte.

— Da. Iaca, am venit.

— Acuma văd că s-ar mai putea întirzia povestea.

— Care poveste?

Sihastrul nu răspunse.

Doctorul Andru făcu doi pași îndărăt. Dar ochii celui căzut îl opriră; iar părintele Ionatan întrebă cu o supărare ce i se păru omului străin ciudată:

— Săvîrșit-ai vărsare de sînge?

Rănitul făcu semn de împotrivire cu capul:

— Nu.

— Ai stat la închisoare?

— Da.

— Pentru care pricină?

— Din pricina răutății oamenilor și a judecătorilor nedrepti.

— Ai fugit?

— Da. M-am depărtat de sălașul rău-făcătorilor. Ș-am trăit alțiia ani, hrănindu-mă cu mînie. Sînt plin ș-acuma ca o bute de otravă.

— Domnul Dumnezeu nostru poruncește să uităm și să iertăm pe dușmanii și asupritorii noștri, rosti cu glas de mustrare părintele Ionatan.

Sihastrul închise ochii. După puțină vreme îi deschise.

— Nu pot! șopti el răgușit.

Doctorul Andru își apăsă palma pe umărul duhovnicului.

— Destul! rosti el cu hotărîre. Să lăsăm pe mînios și pe nefericit să se aline. Ne-om odihni un ceas; apoi îl coborîm devale. În puține săptămîni, după ce îl încredințez meșterului de picioare de la spitalul pe care îl știu, îți va veni cuvioșiei-tale la spovedanie un om sănătos.

Sihastrul ascultase atent. Inchisese ochii și se despărțise de duhovnic. Cînd auzi de întoarcerea la spovedanie, zîmbi.

Andru Macovei își făcea socoteală că acel singuratic, deși părea că stă sub ascultarea straiului pe care îl purta, totuși nu avea în el iluzia fundamentală a creștinismului. Acel sihastru ținea mai mult de preoții păgîni ai unui trecut îndepărtat.

III

Înainte de a purcede la deal cătră Izvorul Cerbului, duhovnicul Ionatan repezise un om dintre cositori cătră egumenul Glicherie, înștiințându-l de prăbușirea sahastrului și cerîndu-i să trimeată doi oameni ajutor de la schit. Acei doi au și sosit, cătră prînzișor.

Erau doi moșnegi cerniți, mai mici decît măsura obișnuită a bărbaților. Sămănau la chip, fiind frați din nașterea lor lumească. Deși ajungeau vîrsta de cincizeci de ani, pletele și bărbile le erau ca pana de corb și din stuhăria asta neagră scînteiau albușul ochilor și dinții; iar cu nasurile ascuțite împungeau cînd în dreapta, cînd în stînga, cînd înainte, grăind cu mare hărnicie, însă încet.

Întăi și întăi, au arătat doctorului isprăvile lor cele din urmă, scoțînd de printre merindea trăistilor niște iconițe cît palma, dăltuite în lemn de chiparos: răstignirea cu toate semnele ei și sfîntul Gheorghie biruitorul balaurului. Biruitorul balaurului, mai ales, scrijelat cu acul, părea deosebit de vesel și le sămăna la nas acelor meșteri, încît doctorul Macovei s-a bucurat de așa descoperire și a poftit s-o dobîndească pentru colecția sa artistică. Îndată cei doi sculptori au intrat în mare sfat, căutînd să deslege taina prin care s-ar putea face două iconițe din una, căci sfîntul Gheorghie acel de față era plătit de Anatolie Capră, neguțător de la Roman.

— Să vă facem și dumneavoastră un sfîntu Gheorghie, a propus părintele Cozma; dăltuitul nu durează decît opt săptămîni.

— Eu ași zice, a răspuns doctorul, să-mi dați mie acuma pe sfîntul de față; iar cel pe care îl veți scoate peste opt săptămîni să fie al neguțătorului.

— Știi, părinte Cozma, s-a mirat monahul al doilea, cu numele Dămian, că s-ar putea și așa. Cît mai întîrzie dumnealui aici, să zicem un ceas, mai tai cei doi colți care trebuiesc balaurului și-l slobozim pe marele mucenic să se ducă la București.

— Ba la Iași, se împotrivi doctorul.

— Fie și la Iași. Să fiți sănătoși și să mai adăogați la prețul pe care l-am spus încă o „bumașcă“ de o sută.

— Bine, a primit doctorul Andru.

Sculptorii și-au rînjit dinții cu voie bună și au bătut palma cu cum-părătorul, după obiceiul negoțului.

Se putea citi lesne pe obrazul doctorului mulțămirea de a-și fi făcut sie-însuși un dar.

Însă duhovnicul era nemulțumit.

— Ia uitați-vă, bombănea el, pe cine-mi trimete ajutor prea cuviosul Glicherie. Pe monahii cei mai slăbănogi și mai vorbareți. De brațele cele vîrtoase ale sfîntului schit are nevoie pentru treburi. Aceștia pe care mi-i trimete nu-i putem folosi la nimica. Iaca, s-au și așezat sub mestecănul cel bătrîn și și-au scos niște fleacuri de dăltițe, pe care un om în putere ca mine nici nu le poate ține între degete.

Doctorul Andru Macovei zimbea mulțumit nu numai de neguțătoria lui nevinovată ci și de izbînda ce avusese ca medic.

Cu stăruință și treptat descoperise și cercetase partea de la brîu în

jos a sihastrului Păvăl. Găsise o fractură la piciorul stîng și o plesnitură la cel drept ; loviturile puternice la cap și coaste ale prăbușirii nu înfățișau vreo primejdie deosebită. Așa că îndepărtase cu săpun și apă necurățeniile și chiagurile de sînge. După rînduiala vracilor vechi, consolidarea picioarelor vătămate n-o putea face decît cu lopățele, adică vergele de șindrila fixate deasupra pansamentului.

S-a rugat de feciorul cel bălan :

— Irimie Dărîndai, mi-ar face trebuință niște capete de draniță, ca să întăresc de jur-împrejur fluierile picioarelor vătămate.

— Înțeleg, domnule doftor ; dar dranița ce vă face trebuință nu s-ar găsi decît cale de o zi, într-un ponor, unde au lucrat niște meșteri drănitari în trecuta vară. După cît înțeleg, lucrarea dumneavoastră nu poate suferi întîrziere. Și mă gîndesc dacă n-ar fi bine să aduc scoarță de mesteacăn. M-ași pricepe eu cum s-o aleg și cum s-o despoi.

Doctorul Andru își zbātu pleoapele cătră acel copil sălbatic, privindu-l cu surprindere.

— Bine, Dărîndai ; adă-mi scoarță de mesteacăn.

Căutînd într-o vilcică mesteceni drepți și croind cu o custură ageră bucățile pe care le socotea mai curate și mai potrivite, feciorul cînta, cu inima bucuroasă că săvîrșește un bine ; glasul lui încă neîmplinit avea cînd tonuri subțiri, cînd înmlădieri bărbătești.

— Brava, Dărîndai, se bucură doctorul primind scoarțele. N-ar fi rău să te cobori în vale la învățătură, să deprinzi meșteșug doftoricesc și să te faci un chirurg.

— Domnule doftor, nu m-ași prinde la o treabă așa de năsilnică. Pînă s-ajung eu „ciuruc“, îmi iese părul prin comanac.

Rîdea, cu dinții ca omătul.

— Să vă spun ceva ,domnule doctor.

— Spune, Irimie.

— Eu socot, domnule doctor, că părintele duhovnic Ionatan nu s-a supărat cu dreptate împotriva egumenului nostru, cum că ne-a trimis ajutor pe părinții cei mărunței, care vînd pe sfîntu Gheorghe. Cînd om duce în pîrîngă pe sahastru, apoi Alexa umblă înainte în partea văii, iar în partea piscului numai călugărașii aceștia-s potriviți ca să ție cumpănă dreaptă.

Doctorul Andru a clipit iar spre Dărîndai, clătînînd din cap ; apoi s-a întors spre bolnavul său, sfîrșindu-și cu bine lucrarea.

Sihastrul suferise cu răbdare toate. I se încrustaseră sprîncenele și măcina icniture în măsele. Apoi i se brobonise de sudoare fruntea. După o a treia injecție, îi venise un răstimp de liniște și o aromeală de somn.

Doctorul se liniștise și el. Ingrijorările începutului i se demoliseră. Deși cu greutate, omul putea fi transportat devale. I se lumina fața de zîmbet gîndindu-se la observația pe care o făcuse Dărîndai cu privire la cei doi călugări-pitici.

Devale, bolnavul putea fi transportat c-un vehicul pe arcuri la cel mai apropiat spital. Il va însoți pînă acolo, ca să-l instaleze în condițiile cele mai bune.

S-a depărtat de lîngă sihastru și s-a închinat la Izvorul Cerbului, bînd, ca muntenii care-l întovărășeau ,apă ca „spirtul“, de-adreptul din jghiabul de brad. Și-a răcorit fața plecînd-o la bătaia izvorului și duhovnicul Ionatan l-a călăuzit și l-a așezat la un loc potrivit de hodină, pe mușchi moale, așternîndu-i pocladă. A dormit adînc aproape două ceasuri, pînă ce a săgetat soarele cu putere în acel umbrar. Atunci s-a sculat și a

văzut că Alexa, cu Dărîndai și feciorul de la Prelunci isprăveau patul pentru „ștranport“, din vergi mlădioase căptușite cu cetină și întărite pe margini cu trunchișori de brădui. Căpitănia acelei lucrări era Alexa. Tot din gluga lui afundă scosese bărdiță și sfredel. Măsura cu palma și șchioapa și se ferea într-o latură ochind pieziș liniile drepte. Dărîndai stătea cuviincios sub ascultarea meșterului.

După ce s-au sfârșit toate acestea, duhovnicul s-a sculat în picioare, scuturîndu-și măturoiul bărbii și a poruncit celor doi monahi Cozma și Damian să ia pe samă unul oile și altul vitele albe; să călăuzească bine și să apere avutul sfintei mănăstiri.

— Iată că-i mai bună socotința duhovnicului cu acești călugărași decît a lui Dărîndai, se gîndea doctorul Andru.

— Alexa și Dărîndai, urma a porunci duhovnicul, merg devala, ca să ducă pe sahastru. Poclăzile pe care le-au adus cuvioșii Cozma și Dămian or fi așezate pe pătișor, deasupra cetinei, ca să-i fie moale beteagului. Gustată puține merinde din trăiste, înghițiți cîte un gît bun de apă și gata! De-acu purcedem!

A mai fost oleacă de năcaz.

Suru, ca și ceilalți doi dulăi, își primise de la oameni partea de prînzișor. Tovarășii lui se trăsese ră apoi la treaba ce-o aveau rînduită. Dar Suru nu slăbea din ochi pe stăpînul său, pe care-l slujea de opt ani. Pe ploaie, în sloată, pe vreme frumoasă ori posomorită, pururi fuseseră alături. Acuma stăpînu-său zace pe spate, sub negura mîhnirii; nici îl chiamă, nici îl mîngîie, nici îi grăiește. Ii știe toate semnele și înțelege toate poruncile. Din ce pricină acei oameni cerniți îl poartă pe brațe și-l așează pe patul de cetină, deasupra poclăzilor?

Cu limba atîrnînd, Suru își gîfîie supărarea și privește cu agerime. Ochii sahastrului dintrodată au fulgerat asupra-i cu milă.

Numaidecît dulăul s-a apropiat cu supunere, atingînd cu botu-i rece și umed mîna ce atîrna moale deasupra poclăzilor. Degetele acelei mîini i-au mîngîiat ochii castanii.

Duhovnicul a poruncit cu glas scăzut:

— Ai grijă, Dărîndai, de cîne; să fie poprit aicea sus.

Mîna bolnavului a tresărit; pleoapele i s-au închis ca să nu se vadă în globii ochilor apa neagră a supărării.

Irimie Dărîndai s-a apropiat și a cuprins pe Suru de grumaz. Alexa a desfăcut de pe sine o curălușă. Potrivind-o în degetele-i ca de vreascuri, se lăsă pieziș spre cîne.

Suru a hămăit scurt; c-o mișcare șerpuită s-a eliberat de strînsoarea ciobanului, a făcut cîteva copce și s-a așezat pe coadă, cu limba atîrnînd, așîțat și atent, să vadă ce se mai întîmplă.

— De ce i-ai dat drumu, bre Dărîndai? a răcnit Alexa. Răpede-te și-l înșfacă mai bine; vin și eu să-i potrivesc curălușa.

— Dar nu i-am dat eu drumu! S-a smucit și l-am scăpat. Află dumneata, frate Alexa, că el înțelege ce grăim noi și-și ia măsurile. Cînele acesta e viclean ca un farmazon.

Duhovnicul a poruncit:

— Lăsați vorba; apucă-l iar, bre Irimie, și-l ține strîns.

Dărîndai a mai făcut două încercări. Cînele sălta numaidecît îndărăpt și iar se așeza pe ciotul lui de coadă, așteptînd și observînd.

— Nu-i chip, a mărturisit Dărîndai, răstignindu-și brațele în lături. Duhovnicului i-a fulgerat prin minte alt plan:

— Să-i dăm ocol aproape și să năvălim cu toții odată asupra lui. Pe om cunoscut nu îndrăznește a pune colțul.

Monahii și frații au împresurat cu repeziciune pe Suru. Dar Suru i-a înțele numaidecît și, asvîrlindu-se într-o goană aprigă, s-a mistuit în pădure.

Duhovnicul s-a scărpinat cu ghiara sub comanac :

— Mare poznă, oameni buni, a răcnit el. Ce facem noi acum ? Apoi n-avem ce face, decît să pornim așa în coboriș. Poate l-om ademini pe cale, și l-om trimite după aceea aicea îndărăpt.

Monahii Dămian și Cozma au rămas la vite și la oi, întristați că se despart de sfîntul lor Gheorghe. Au poftit să-l mai vadă odată în palma doctorului ; după aceea s-au tras mai la o parte, barbă neagră lîngă barbă neagră, tăinuind unde și cum să ascundă banii vînzării ,pe care-i primiseră de la doftor.

Alexa se mira în șoaptă cătră Dărîndai.

— Văzut-ai ce motoască de hîrtii a scos doctorul de la subsuoară ? Nici nu-i pasă !

— Dar de ce să-i pese, frate Alexa ? a întreat viclean ciobănașul.

— Dă, știi eu ? I le poate lua careva. Il văd fără nici o apărare.

— Cum fără apărare, frate Alexa ? N-ai băgat de samă ce pușcuță de steclă are ?

— Oare, bre omule ?

— Cînd te-a împușca cu una de-acelea, apoi îți ia ochii și te prăvale de pe picioare. Dacă-i ești cu priință te lasă în pace ; cum vede că te holbezi urît — gata !

— Nu mai spune, măi Dărîndai ! Parcă n-ași crede ; da fiind om de treabă și milostiv, i se cuvine să aibă asemenea putere asupra răilor.

Coborișul s-a săvîrșit cu mare grijă, Alexa stăpînind înainte, în partea văii, căpătăile patului de cetină pe umerii săi, iar Dărîndai ținînd de partea cealaltă, cu brațele lăsate în lungul trupului, ca să păstreze cumpănă dreaptă. Le-a fost mai anevoie în prăvălișul priporului ; dar după ce au scăpat de prăg și s-au răcorit cu apă de la șipoțel, și s-a schimbat duhovnicul în locul lui Dărîndai, au cunoscut că pot grăbi.

Doctorul Andru abia se ținea de ceilalți ; își descoperise fruntea și întrebuița des o batistă mare albă, ca să abată pîraiele sudorilor.

Intr-un popas scurt, cînd a trecut iar Dărîndai la targă, o ghionoaiă a bătut toaca într-o scorbură de fag. Da așa de mîndru suna și hîrtia, ca un cîntec, încît clericii au ascultat-o îndelung, zîmbind cu ochii duși, iar Alexa și-a făcut semnul crucii. Pe furiș și pentru sine : ca să nu-i slăbească puterile.

Ghionoaiă a conținut prigoana ei după viermii putregaiului, apoi și-a luat zborul, neagră, cu pată roșie, în zvicnituri, de parcă ar fi cumpănit-o din înălțime un fir elastic. În locul unde s-a mistuit ea, lîngă un zmeuriș, a apărut capul lui Suru, priveghind neclintit cătră targa de cetină.

Alexa dădu chiot :

— Uu ! măi ! iote Suru !

Suru s-a retras, după ce-și luase înștiințările.

— Trebuia să-l lași să se apropie, l-a muștrat duhovnicul Ionatan pe fratele Alexa ; poate-l prindeam.

— Il duceam eu la Grohotiș, a rîs Irimie Dărîndai, și rămîneai numai cuvioșia ta, părinte Ionatan, ajutor la coboriș.

— Dați-i pace ! i-a imblînzit doctorul ; el își priveghiază stăpînul.

— Aşa-i, a încuviințat Alexa, uimindu-se ca de o noutate.

Cînd au trecut pe lîngă un grup de mesteceni și argintul luminii a sporit, doctorul Macovei a putut observa spasmuri de suferință pe obrazul sihastrului.

A oprit targa. L-a întrebat ce-l doare.

Sihastrul n-a răspuns, încruntat. I se zbăteau globii ochilor sub pleoapele închise.

Alexa a trecut la datoria lui, înșfăcînd targa. Doctorul l-a oprit, ridicînd palma în semn de împotrîvire. El s-a supus numaidecît, surpîndu-și trupul mare la hodina neașteptată, chiar în locul unde se afla, între o spinărie și un tufiș de boz.

Duhovnicul și Dărîndai s-au lăsat pe vine și au rămas ca niște momii. Doctorul s-a sprijinit cu spatele într-un molid.

Prăvălișul poieniții aștepta parcă ceva. Cum sta cu fruntea înclinată într-o parte, de pe targă sihastrul a deschis deodată ochii, așintindu-i în apropiere, la șase pași, asupra unui mușuroi de furnici, clădit pe o rădăcină putredă de fag. Apăruse brusc la acel mușuroi o cloșcută ieruncă, ce-și îndemna pușorii la ospăț. Urechea ageră a bolnavului descoperise cloncănitul ei ușurel. O privea acuma și doctorul, și duhovnicul, și Dărîndai, fără a sufla.

Alexa s- a foit, scărpinîndu-se după grumaz. Imaginea delicată a dispărut, furată de umbră. Ochii adormiți ai uriașului n-o înregistraseră. Dar în lumină, deasupra poieniții, a slobozit chemare un șoimuț, și zborul lui a scris un ocol spre vîrfurile brazilor.

Alexa l-a urmărit cu gura căscată, clătîndu-și fruntea.

— Va fi fiind pe-aici vreo găinușă, a fost el de părere; și a repezit un șuier de amenințare, adresînd apoi paserei de pradă o sudalmă amestecată cu mamă și Dumnezei.

Printre aceste peripeții de basm, doctorul și-a dus cu bine bolnavul pînă în poienile de jos, unde l-a întîmpinat fișit de coase în ierburile înflorite și țipetele de cute pe oțel.

Profesorul Iancu Zarandi l-a primit pe prietinel său cu obrazul scrijelat de nemulțumiri.

— N-ai dormit bine? s-a interesat Macovei, privindu-l țintă.

— Cum s-ar fi putut să dorm, dragă doctore, cînd te știam singur, sus, în cine știe ce necazuri. Într-o vreme mi-a părut rău că nu te-am însoțit. Spre zori m-am gîndit să-ți trimit totuși pe Miclăuș. Inșă era prea tîrziu. După aceea am trecut prin altă grijă, vîzînd că întîrzi. Cel puțin expediția dumnitale romantică a adus vreun folos?

Doctorul cercă să-l liniștească:

— Era vorba de un om în primejdie de moarte.

Filologul clătîna desamăgit din cap.

— După înfățișarea cortegiului, înțeleg că eroismul dumnitale a fost inutil.

Doctorul Andru privi obosit în urmă. Cei care coborîseră targa se opriseră la marginea fînațului, lăsîndu-se pe pologul de iarbă, frînți de trudă. Cositorii își conteniseră lucrul și se apropiiau cu coasele lucind, c-o înfățișare respectoasă și solemnă.

Suru, încă nevăzut, slobozi un chelălăit lung de jale.

Doctorul avu și el o clipă mîhnirea profesorului. Indată își scutură fruntea, împotrîvindu-se:

— Nu-i adevărat; l-am coborît viu; se va însănătoși!

Zarandi îi cuprinse mîna, c-un rînjet pe obrazu-i brăzdat :

— Tovarășe dragă, n-ai ideie cît mă bucur. Intr-adevăr, după atîta trudă, să te afli în fața unui leș al unui oarecare „sahastru“ ar fi fost culmea... Carpaților !

Doctorul prețui puțin acest vechi joc de cuvinte al profesorului. Nici nu zîmbi.

— Te încredințez, tovarășe Zarandi, că „sahastrul“ meu nu e un oarecare...

— Cred ; observ că ți l-ai și însușit.

Andru Macovei binevoi a rîde împăciuitor. Se lăsă și el pe pologul de iarbă.

Intr-o clipă îi învăluie o somnie plăcută. Pe cînd coboară pe o potecă umbroasă, cătră miresmele dulci ale unui ponor oblu, îl trezi răcnetul fratelui Alexa :

— Uu ! măi ! iote Suru !

TUDOR ARGHEZI

ZMEU

*Zmeu, dog de vânătoare,
E frumos la arătare,
Falnic, sprinten și semeț
Nu e cîine de coteț.
E ușor, cînd sare-n vie,
Ca un fulg de păpădie.
Trece zidurile-n zbor,
Elegant ca un cocor,
Iute, ca un glonț de pușcă.
Dar e cîine care mușcă.
El pe nimenea nu lasă
Nici să intre nici să iasă,
Nici în curte nici din casă.
Orice mișcă, muscă, miță,
Il jignește și-l ațîță.
Cînd îi este vocea trează,
Sperie și-nfricoșează.
De un timp îndelungat,
Așa glas n-a răsunit ;
De pe cînd cu Apa-mare,
Pe cînd cîinii, mi se pare,
Intreceau în trup măgarii
Și găinile țințarii.
Că a fost, cu-adevărat
Cum din carte am aflat,
Un răstimp cînd toate cele
Creșteau dincolo de piele,
Fără frîu și alandala,
Ca, de pildă, portocala,
Mai umflată ca doveleacul,
De cădea de-a berbeleacul,
Cu felia cit o doagă,
Ingrozea o lume -ntreagă.
Pe atunci un cetățean,*

Moldovean sau Bănăţean,
 Din călcăie pînă-n ceaţă,
 Era lung cit o girafă,
 Şi erau stăpini, aleşi
 Cei care mincau cireşi
 Stînd pe burtă, drept din pom ;
 Elefanţi cu trup de om.
 Astea toate peste hopul
 Care s-a chemat Potopul.

Cînd vorbesc cu dînsul, Zmeu
 Face, ca de bronz, pe leu
 Dintr-un loc din ţara lui,
 N-am nevoie s-o mai spui,
 Leul mare şi cumplit
 Care s-a cam rebegit.
 Rogu-l, Domnule, poşteşte ;
 Ştie numai englezeşte
 Şi-l deprind treptat cu-nvăţul
 Romînesc, mişcînd cu băţul.
 Cu-aşa lord nu e frumos
 Să fii nepoliticos.
 Limba băţului nu-nşală,
 Că-i din oacă universală
 Şi-i ciudat că, de-orice soi,
 Cîinii latră ca la noi.
 Deşi Blak e neam de zmei,
 Se miroase cu Ursei.

Ingîmfat şi încrezut,
 Zmeu-i cneaz recunoscut
 Pe grădină şi ţinut.
 El nu suferă şi nici
 Nu le iartă pe pisici.
 Numai o ciorăvăială
 Nu-i prea intră-n socoteală :
 Cu motanul Bob, roşcatul,
 Care, tolănit de-a latul
 Şi cu mutra somnoroasă
 Scoală capul sau şi-l lasă.
 Il ia-n glumă, şi pe el,
 Ca pe-o javră de căţel.
 Zeci de urme de duel,
 De război şi vitejii,
 De prin pod şi magazii,
 Şi de box, pe fălci şi nas,
 Au făcut din Bob un as,
 Cum s-a spus în grai de sport,
 Cînd cîştigi aproape mort.
 Şi e lucru de mirat :
 Bob nu-i încă publicat.
 El dă lupta, ba cu doi,

Ba cu trei și cinci cotoi,
 In scandal cu tărăboi,
 Zmeu-l cată și-l pindește
 Să-l apuce tilhărește.
 Dar Bob șade-ntins și doarme
 Ca voinicul, fără arme.
 Dar pe cât de iscusit,
 Zmeu-a și chelălăit,
 Că-ntr-o doară, vezi, băiete,
 I-a și pus Bob o pecete.
 Și s-a iscălit pe bot,
 Doar mișcînd nișel din cot.

Din cîte-o dezamăgire
 Zmeu nu-și mai vine-n fire.
 Astfel, ieri, prinzind din vînt,
 Un scatiu, lingă pămînt,
 A fugit cu el în gură
 Dincolo de bătătură.
 L-am strigat: „Nu ți-e rușine,
 „Dacă nu de el, de mine,
 „Măgădăule, să-ți pui
 „Mintea c-un crimpei de pui?
 „Du-te să nu te mai văz!“
 Se pitise prin ovăz
 Și, trușafș că e muștrat,
 M-a certat și m-a lătrat —
 Și scatiul i-a scăpat
 Dintre dinți, și a zburat...

Bravo! Pasăre drumeață,
 Care-mi cînși de dimineață
 Dintr-un vișin cu beteală.
 Să te mince, vru Păcală,
 Dar mincă o păcăleală.

Nemai pricepînd ce-a fost,
 Zmeu cam rămăsese prost
 Și cu buzele umflăte,
 Despre cele întimplăte.

Se tot uită sus, în gol.
 Porumbieii albi, în stol,
 Rîndunici, sticleși și vrăbii,
 Ca niște luciri de săbii,
 Le vedea că se perindă
 In văzduh, ca-ntr-o oglindă.

Bosumșlat și umilit,
 Incă nu s-a lămurit.
 A văzut întîia oară
 Că ce se mănîncă zboară.

GREIERELE

A-nceput un greiere
Casa s-o cutreiere.
Șuieră
Și fluiерă
Și să dorm nu mă mai lasă;
Parcă e la el acasă!
Ducă-se în altă aia,
Că mi-a luat-o el odaia
Și mă bate la urechi,
Parcă el ar fi mai vechi.
De-o mai fi cum a-nceput,
Imi iau traista și mă mut!
Ai văzut nerușinare!?
Simbătă, amiaza mare,
Fără nici-o-nștiințare
A venit, s-a instalat
Și s-a pus și pe cîntat.
Eu, ca omul așezat,
Nu pun mîna pe pian
Decît rar, din an în an,
Pe oboi sau clavecin:
Să nu supăr pe vecin.
Dar și-atuncea cu măsură
Și cu degetul la gură,
Cînt vre-o polcă sau vre-o horă,
Pîn-la anumită oră.
Nepoștitului din casă
Prea puțin de astea-i pasă.
Il tot caut în zadar
Și nu dau de lăutar.
Dintr-un drîmb cu limba frîntă,
El s-a pus pe chef și cîntă,
Undeva, printr-un ungher,
La umbrelă, la cuier;
Il aud de peste tot,
Și din podini și din pod,
Și nu mă pricep cum face
Că-l aud și-atunci cînd tace.
De cinci ori am așipit
Și de cinci ori m-a trezit
Oaspetele așurisit.
Mă frămînt, ascult, aștept,
Cu dușmanul să dau piept,
Dar el, molcom și hui-hai
Dă din cobză și din nai:
Ori că zgîrie pe scripcă
Ori că riciie pe șipcă,
Cîte-odată pare, parcă,
Pe sticlete că-l încearcă

Sau că-ngînă pe departe
 Pila-n ciob de sticle sparte.
 C-are multe și destule
 Și giteje dar și scule.

Și atunci? Am luat în gură
 Apă, și cu-o stropitură,
 L-am scos dintr-o crăpătură.
 Nimerisem, sub perdea,
 Intr-un colț de dușumea.
 Il văzui: se scutura,
 Și nu mai putea cînta.
 Udă, learcă, răgușită,
 Vocea-i moale e scîncită
 Și caricatura bearcă
 A uitat să mai și meargă.
 Mi se face, însă milă
 De făptura lui umilă.
 Suferințele mă dor.
 Eram gata să-l omor.
 Să-l omor că de ce cîntă ?
 Gîndul ăsta mă-nspăimîntă.
 Știe, oare, oarecine,
 Viața lui de unde vine?
 Tot ce poate ori și unde,
 E să cînte ghersuri ciunte
 Și citu-i de mititel
 Numai gura e de el,
 Ca o trimbiță — și nu zici
 C-are-n gușe zece muzici?
 Știe-atîta, vai, săracul!
 A cînta, ca pitpalacul,
 Și-are dreptul ticălos
 Să nu cînte nici frumos.
 Graiul lui e de-așa fel
 Că-l pricep ai lui și el.
 I-am prins trupul de un dram
 Și i-am dat drumul pe geam
 Și-auzindu-l, iar, de jos,
 I-am urat: „Mergi sănătos!”

DOCUMENTARE

*Sint azi in țară oameni vrednici, mulți,
Dar n-au să-ți vie singuri în birou.
De-ai sta numai cu ei și să-i ascuți,
Și-ai să-nțelegi ce-nseamnă omul nou.*

*Sau de-ai privi și tu ca ucenic,
Cum umblă mîna-i aspră și vînjoasă,
Simțindu-te pe lîngă el, pitic,
Și-apoi ai merge și la el acasă.*

*Să-uzi cum dă nevestii ziua bună,
Cum ea-l privește, roșie la față,
Și-apoi începe repede să-i spună
Ce s-a-ntîmplat de astăzi dimineață ;*

*Să-l vezi cum își trîntește șapaca-n cui
Și cum își spală praful de ofel
Sau fumul negru de pe fața lui,
Și cum se strîng copiii lîngă el.*

*Nu ca un oaspete să-i treci de prag ;
Să-i dai chiar și o mîna de-ajutor,
Și ai să simți atunci că le ești drag
Ca un copil sau un nepot de-al lor.*

*Tu ai să vezi că nu-i ca în povești,
Acest om vrednic, bun și de ispravă,
Că are să-nțealegă cine ești,
Și pîn-la urmă îți schimba și-o snoavă.*

*Din ce-a făcut, din ce-are să mai facă,
El n-o să-ți spue vorbe de paradă ;
Chiar de-l întrebi, el poate o să tacă,
N-o să se lase lesne la iscoadă.*

*Dar asta, doar așa, dintr-o șjială,
Nu că n-ar vrea de munca lui să-ți spună
Cu vocea lui adîncă și domoală,
Dar el tot n-o socoate încă bună.*

*Mai are el în capul lui un gînd
Pe care nu i-l știe nici nevasta,
Și-o să muncească după el, curînd,
Dar lui nu-i place a vorbi de asta.*

*Mai bine-ți spune cum Ion, cel mic,
Eri s-a suit în vîrful unui pom.
Și cînd tu crezi că n-ai aflat nimic
Te pomenești c-ai cunoscut un om.*

*De-abia a doua zi pe la amiază
Sau poate încă peste-o zi sau două
Tu de la alții așli că lucrează
In contul anului cincizeci și nouă.*

ANII, CÎINII

*Ănii, cîinii îmi dau raită,
Strig ca să-i alung,
Mîrîie lihnita haită
Și m-ajung, m-ajung.*

*Coișii-nșig, în carne mușcă,
Mușcă pin' la os.
Ah, că n-am eu lanț și cușcă,
Să-i asvîrl la gros.*

*Satură-se nesătuii,
Șfîșie cît vor:
Ce-i mai mîndru-n mine nu e,
Nu e partea lor.*

*Ce iubesc mai tare scapă
Printr-a vremii za.
Unde veșnic te adapă,
Tinerețea mea.*

CALE LACTEE

*— Pulbere, pulbere!
Plîngea Ecclesiastul,
In praș ne-ntoarcem,
Prașul adastu-l.*

*— Pulbere, pulbere,
Nu ne-nspăimîntă.
Bocet, te stinge,
Inimă, cîntă.*

*Pulbere, pulbere,
Cale Lactee,
Om lîngă om e,
Drumul scînteie.*

MARIA BANUȘ

URSOAICA

Gîze, frunze, ies în rînduri.
Sforăie ursoaica.
Ursuleții cad pe gînduri :
Ce tot doarme maica ?

Nu ne scoate-n smeuriș,
Lumea să ne-arate ?
De-i așa, păi hai pieptiș,
Și-om afla noi toate.

Și s-au dus bondocii mei,
Și-nvățară singuri,
Unde-i mierea cu temei,
S-o culegi în linguri.

Ce e rău și ce e bun,
Meșteșugul vieții,
Fără boabă să le spun,
L-au desprins băieții.

Cum ziceau ei jocuri noi,
S-a trezit și maica.
— Ce să mai vă-nvăț pe voi ?
Invățați ursoaica.

DĂ CEP...

Dă cep, barde, la butoi,
Curgă viersurile noi,
Că de cînd îți oblojești
Niscăi bube sufletești,
Și de cînd tot zaci la pat,
Nici tu viu, nici răposat,
Fost-au nunți cu lăutari,
Și-au crescut băieții mari,
Și pe unde-a fost pietriș
Cîntă mierla-n aluniș...

STUPINA*)

*Stupina cîntă-n soare în laturea pădurii ;
De moi scînteii de aur în zbor, văzduhu-i plin.
Îl văd printre ștubee, din trecerea trăsुरii
Și-o clipă cred că nu e stuparul Veselin.*

*Apropiați de timpul cînd îl vedeau în file,
În pozele din carte, cu fruntea lîngă cer,
Ar mai putea copiii în calmu-acestei zile
Pe prisăcar să-l vadă ca-n basm pe Guliver ;*

*Că pasul lui ce calcă domol printre știubee
Parcă străbate uliți din țara Liliput,
Și în cetăți, în zale, armate mici scîntee
Și-i forțotă cînd cisma înaltă a trecut.*

*Stuparul se apleacă spre poarta unei case ;
Urechea lui aude un zumzet cătinel,
Și-n ceasul cînd lumina e aur și mătase,
Stupina lui vibrează ca un violoncel.*

*El știe că-n știubee-i o lege ca în viață ;
Albinele fac mierea și trîntorii o sug,
Dar lăncile muncii le pun un zid în față
Să apere lumină și muncă și belșug.*

*În ramele cu șaouri înmiresmată-i mierea,
De aurul cîmpiei tot stupul este plin ;
„Ca în Gospodărie, în muncă stă puterea,
În munca laolaltă”, gîndește Veselin.*

*De moi scînteii de aur, în sbor, văzduhu-i plin ;
Stupina cîntă-n soare în laturea pădurii
Se-ntoarce și ascultă stuparul Veselin
Un clocot mic de glasuri și trecerea trăsुरii.*

*) Din poemul „Cîntecul despre cei din Cenad“

ULIUL DIN PĂRUL BĂTRÎN

Cînd dau să se îndrepte spre Șumuștoc, copiii,
Pădurea părăsind-o, le iese înainte,
Cu caii lui de smoală prin galbenul cîmpiei
Venind în goană Branco-nfeleptul președinte.

Aranca, de pe dolmă își flutură năframa,
Tîrziu și cu Uglesin și ceilalți, pe-un glas,
Cu chiot lung sfișie cîmpia ca marama
Și Branco își strunește fugarii săi la pas.

Copiii sînt aproape. Se urcă. În trăsură,
Lui Branco-i pare, cîmpul întreg c-a năpădit;
Privind la ochii de mure, la ochii de răsură
Și sufletul și ochii de rîs i-au înflorit.

Cum sforăie-n zăbale, sînt caii, albi de spumă,
Pe pielea lor lucioasă și neagră stau dantele
Ce parcă se destramă cînd mușchii lungi de gumă
Svîcnesc în hamuri scumpe și galbene de piele.

Privesc feciorii caii cu-o rîvnă bărbătească;
Imbujorat ca macul le strigă Milevoi:
— Mai poate multă frunză în Șumuștoc să crească
Pînă mîna-vom astfel de telegari și noi!

Aranca își ridică rotundu-i braț de lapte:
— Ia uite! uliul face în slavă colăcei...
Parcă pîndind pămîntul ascuns sub holde coapte
Rotește răpitoarea în cercuri peste ei.

— Vedeți, lîngă secară, pe țarina uscată,
Le spune Branco, părul bătrîn și scorboros?
Din el fișnește uliul spre cer, ca o săgeată,
Peste soboli să cadă cu pliscul singeros.

În părul singuratic își are el sălașul;
Copacul poartă-n cercuri vre-o două veacuri lungi;
Cu sînge, răpitoarea stropind mereu imașul
În crengi, la cuib se-ntoarce oricît ai s-o alungi.

Și poate, două veacuri și pasărea să poarte
Pe aripile-ntinse prădalnic săgetînd;
Bătrînii cred că-n uliu sînt sufletele moarte
De pauri *) fără milă, de jafuri neuitînd;

Că ne mai fiind în viață în pasăre trecură,
Neîndrăznind pe oameni să cadă, dau ocol;
Cum pe iobagi în vremuri îi sfișiau cu ură
Lovesc cu pliscul crîncen în ceașă de sobol.

* Pauri = chiaburi în limba sîrbă.

*Nu-și uită ei pornirea de sine poftitoare
Și spaimă dau în neamul sobolilor mărunți ;
Gonind nesăturatul lor stol de răpitoare
Iobagii ridicară din țărână nalte frunți.*

*Voi sînteți răsnepoții iobagilor pe care
Paurii chinuindu-i, de vii, i-au sfișiat.
Bătrînii cred că-n părul bătrîn de lingă zare
Pîndesc paurii, prada, cu pliscu-nsîngerat.*

*E sufletul lui Naco San Marco, al Milevei,
Al lui grof Șandor Naco și-al altor căpcăuni,
Urmașii fără suflet ai lui Adam și-al Evei
Care purtară-n inimi un gol de văgăuni.*

*Din golu-acesta uliul, de-asupra obștei sboară,
Din părul singuratic cu scoarță de lepros,
Imprejurimea stearpă cu moarte o-nșioară
Cînd din văzduh spre pradă se năpustește jos.*

*Și Branco-n slăvi, cu biciul și spre copac arată,
Copiii către soare ridică albe frunți ;
Privind cum uliul sboară din păr ca o săgeată
Ca să străpungă fuga sobolilor mărunți.*

TĂTARUL DIN PĂMÎNT

*Văzută de departe, cu caii de tăciune
Ai zice că trăsura plutește-n galben tău ;
Cu mina către zare copiilor le spune
Sfătosul Obrad : „Unde-i acum pămîntul rău*

*Lîngă pădurea Ritici am desgropat tătarul !“
Tătarul ? Toți copiii privesc cu ochii mari.
„In vremuri ce le pierde din file calendarul
Cetatea a fost arsă de-o hoardă de tătari.*

*Nu v-am mai spus ? ...atuncea vi le spusei acuma ;
De-acolo, de sub părul bătrîn și blestemat,
Nevătămat, întocmai cum îl păstrase huma,
Tătarul, în picioare șezînd, l-am dezgropat,*

*Voise groful Naco să îi săpăm fîntînă,
Să aibă apă-n locul unde-și poștea conac ;
Săpam ; și de-odată, din vremea cea bătrînă
Pămîntul ne trimise un sol.*

*Priveam buimac ;
Un cap, ieșea, pe vreme ce noi scoteam pămîntul ;
Avea în jurul frunții o umbră de turban,
Mătasea putrezită se destrăma și vîntul
Ii spulbera podoaba din veacul musulman.*

Săparăm mai departe cum ai săpa fântina ;
 Ne răsărea în față icoana altei vieți ;
 Pe iatagan, la coapsă, ținea tătarul mina,
 Purta pe umăr arcul și tolba cu săgeți.

Părea ca un tăciune care păstrase chipul
 Și trupul care-n viață războinicu-l avea,
 Precum păstrează-o formă-n tiparul lui nisipul,
 O formă-n care viața de mult nu mai era.

El ne privea din golul orbitelor uscate
 Părînd că mai așteaptă ca hoarda din trecut
 Cu ropot să-mpresoare-a Cenadului cetate
 Cu urlete de luptă și lovituri de scut.

Dar sapa nedibace lovi în forma moartă
 Aproape cînd lumina o îmbrăca rotund ;
 Se prăbuși tătarul ca o statuie spartă,
 Grămadă de cenușă pe-al săpăturii fund.

Rămase iataganul, paftale, bumbi de haină
 Din tolba măcinată doar fierul de săgeți
 Cuprinse de rugină, ca semne dintr-o taină ;
 Dar apă din fîntînă, nicicînd, n-au scos găleți.

Pămîntul rău pe semne că sterp era și mortul
 Din hoardele tătare ca-ntr-un balsam stătu
 Păstrînd înfățișarea și armele și portul,
 Dar 'soarele vîzîndu-l în scrum îl prefăcu."

Cu ochii mari, copiii priveau, în urmă, locul
 Pe care din pămîntul cel rău se ridica
 Tătarul de cărbune, ca în trecut și focul
 Căzut din soare, forma din groapă mistuia.

Tot mai privesc copiii către pămîntul rău ;
 Tătarul, uliul, părul, poveste vor rămîne,
 Trăsura ca o luntre plutește-n galben tău
 Văzută de departe cu caii de tăciune.

IZGONIREA DIN RAI

fragment

Prețutindenii, în casele mari, în vilele somptuoase, din Cotroceni, Jianu, Bonaparte, se făceau pregătiri pentru sărbători. De la fermă, de la sfoara de moșie rămasă, se cărau în cămări tot felul de bunătăți în vederea petrecerilor de Crăciun și mai ales a Anului Nou. Băuturi scumpe, străine, erau scoase din pivniți sau sticloteci; vinuri nobile, coniacuri fine, whisky-uri, benedictine, ginuri, în sticle bine capsulate, șnuruite și pecetluite, unele cu mucegai pe ele, purtând pe mărcile scoțiene, franțuzești, ungurești sau italiene, firma și anul vechimii.

Femeile își încercau rochiile de seară, lungi, cu răscoiala îndrăzneată, lăsându-le pieptul, umerii și spatele, gol, ca să atragă și să încinte privirile admiratorilor, când vor pluti în dans de-a lungul saloanelor luminate de focurile candelabrelor, oglindindu-se în cleștarele venețiene, care le vor răsfrînge imaginea în apele lor limpezi, argintii, încremenite.

Bărbații își cercetau fracurile, cămășile cu pieptul scrobite, gulerele de un alb strălucitor, sticlos, pantofii de lac, deoarece printr-o înțelegere tacită, de castă, hotărîseră ca Revelionul să-l facă în acest an într-o impecabilă ținută de seară. Amănuntul altădată neînsemnat, firesc, subliniat acum în toate invitațiile, era talmăcit ca o sfidare la adresa „mojicilor“ care guvernau țara.

Totuși, dedesubtul acestei forfote, a dorinței de strălucire, stăruia un amestec de neliniște, de presimțire turbure a amurgului. Mulți preferau însă să-și petreacă sărbătorile într-un cerc intim, la vilele de la Predeal, Brașov, sau la conacele de pe îmbucătățile moșii.

Printre aceștia era și Tohăneanu care voia să plece împreună cu Leonora și Nina la via de lângă Pitești, a socrului său, Ghiță Stănoiu. Avea nevoie de odihnă, de aer curat, ca să se reculeagă. Era sătul de zbîrnăitul telefoanelor, de oameni, de fabrică, de oraș, mulțumit ca, măcar câteva zile să fie departe de toate grijile care-l copleșeau. Mereu era altceva, ba cu Oficiul economic, ba cu comitetul de întreprindere, ba cu știrile care se vînturau prin oraș, răpindu-i somnul.

Il obosea pînă și Tuchi. Abia izbutise s-o împace că o lăsa singură tocmai de sărbători. Știa leacul; îi cumpără un inel, de la Papazian. Il irita doar împotrivirea Ninei, pe care n-o ispătea deloc să-și petreacă vacanța în familie. Ii era nesuferit tatăl Leonorei, cu surtucul lui de postav

aspru, cu vorba lui vicleană, cu felul necioplit de a fi, care-i amintea originea țărăneasă.

În altă împrejurare, poate ar fi suportat atmosfera, ar fi fost mai îngăduitoare, Vlad însă îi ceruse să rămână neapărat la București. „Vreau să mă descotorosesc de Ivanciu“, îi spuse cu oarecare îngrijorare în glas. Ea însăși avea ciudata senzație că ori de câte ori îi aducea provizii lui Ivanciu, era urmărită. Simțea pe cineva în spate și când întorcea capul, nu era nimeni. Odată zărise în fața blocului un bărbat îmbrăcat cu un palton negru și pălărie maron, cu borul tras deasupra sprâncenelor groase. Se prefăcea a căuta un locatar, ca după aceea să se ia după ea o bună bucată de drum. Scăpă de urmăritor, suindu-se într-o mașină. Ii povesti întâmplarea lui Vlad. Acesta, supraveghie la rîndul lui blocul, fără să mai întilnească bărbatul cu paltonul negru.

Nina voia să dispară Ivanciu, să scape de apăsarea ce i-o pricinuia prezența acestui individ, învăluit într-un mister plin de pericole pentru ea, pentru Vlad.

Aerul ei chinuit, frămîntat, îl indispușe pe Tohăneanu, înclinat să cedeze, din neputința lui de a rezista unei dorințe a fiicei sale, din oboseală. Totuși mai stăruie, moale, neconvins.

— Mă rog, dacă te încapăținezi să nu mergi cu noi. Ai poate ceva mai interesant ?

— Nu-i vorba despre asta. Ne-am înțeles un grup de băieți și de fete să ne ducem la Poiana Brașov. E așa de frumos acolo, sus, pe munte. O să skiem, o să ne batem cu zăpadă, o să cîntăm, e cu totul altceva.

— Sîntem atît de rar împreună, spuse Tohăneanu. Îți fac un moș Crăciun din zăpadă, cu trabuc în gură, o să te plimb cu sania pe cîmpie, o să ne distrăm foarte bine, o ademeni el.

— Papi drag, îl mîngîie Nina, și eu aș vrea mult să fiu cu tine, dar nu mai pot să dau înapoi, m-am angajat față de prieteni, ei contează pe mine. Îți făgăduiesc însă, că am să trec peste o zi, două, să stau cu tine. Ești mulțumit ?

— Tu ce zici, Leonora ? o întrebă Tohăneanu pe soția sa, care era absentă la discuția lor.

— Să facă ce pofteste ! spuse Leonora indiferentă.

Tohăneanu îi aruncă o privire muștrătoare, peste ochelari, apoi clipi din ochi Ninei, surîzînd complice.

— Bine, aștept să-ți ții făgăduiala.

...În cea dintîi noapte după plecarea părinților, Vlad dormi la Nina. Erau singuri în toată casa ; menajera se duse la un fiu al ei din comuna Militari, iar Angela urcase în camera de la mansardă.

Nina trăia un sentiment nou, deosebit, știindu-l pe Vlad aici, în patul ei ; îi aducea cafeaua de dimineață, luau masa împreună, rîzînd și glumind, nepăsători de restul lumii. Ii venea doar greu să se obișnuiască cu unele deprinderi ale lui ; dimineața umbla gol prin cameră, plimbîndu-se cu pașii lui largi și fără zgomot. Era în ea o urmă de sfială, de rușine, și uneori întorcea capul. Vlad o surprinse și o sili să-l privească.

— Ești absurdă, în pat nu sîntem goi ?

— Atunci e altceva, șopti Nina.

— Hainele sînt indecente, trupul uman este oricînd frumos. Civilizația ne-a corupt, ne-a tocit sensul pur al naturii. Vreau ca noi doi să reînviem edenul primordial. De altminteri, eu cînd umblu gol, gîndesc mult mai bine. E ca și cînd aș lepăda nu numai vestmintele, ci și toate prejudecățile raționale cu care ne-au împuiat capul filozofii de meserie.

O altă noapte o tîrîse pe divanul din nişă unde ardea o candelă roşietică sub icoana Maicii Domnului, cu porţile împărăteşti deschise. Era acolo o lumină micşorată, de taină, care strălucea cald în podoabele de argint vechi. Nina se înspăimîntă :

— Nu, Vlad, nu aici, e un păcat ! E un sacrilegiu ! bîigui ea. Vlăduţ tu eşti doar un credincios...

— Cum o să fim iertaţi, dacă n-o să păcătuiem ? Din adîncul mocirlei noastre, îngenunchiaţi, smeriţi, cerşim îndurarea Prea-Curatei.

El îi bolborosea mereu în auz cuvinte înceţoşate, cu un fel de pierdere de sine, cu un delir pe jumătate sincer, pe jumătate jucat, în care minţea Ninei se clătina ametejită, dorinţa i se topea în plăcerea de a se părăsi cu totul.

Nina se supunea tuturor fanteziilor lui, găsindu-şi fericirea în această supunere. În adîncul fiinţei sale, ceva tresărea neliniştit în faţa lui Vlad. Nu era luciditate, ci reflexul unui instinct sănătos. A treia zi, Vlad deveni tăcut, posac. Dădu vreo două telefoane, apoi o întrebă pe Nina :

— Ai făcut rost de bani ?

— Da. Vrei să ţi-i dau acum ?

— Păstrează-i deocamdată, sau... mai bine dă-i încoa. Mîine o să se cărăbănească Ivanciu.

— N-aş mai vrea să-l văd niciodată.

— Nici n-ai să-l mai vezi.

Abea cinaseră, cînd soneria de la intrare ţîrîi de cîteva ori lung şi tare, încît toată casa se umplu de larmă.

Nina se uită cu ochii măriţi la Vlad :

— Cine o fi ? şopti ca şi cînd cel de afară ar fi putut-o auzi.

— Oricine ar fi, nu deschizi.

Cu un gest involuntar, el îşi pipăi buzunarul de la spate. Pe Nina o străbătu un tremur.

— Poate-l caută pe papi, o fi un prieten, se încurajă ea. Pe noi ne ştie cineva ? rosti Nina cu voce sugrumată.

— Pe tine, nu ! Şi cine mă ştie pe mine, tace ca mormîntul.

„Atunci de ce-ai dus mîna la revolver ?“, ar fi vrut să-l întrebe, dar soneria sbîrînia necontenit, asurzitor, înnebunind-o.

— Mă duc să văd cine e, spuse Nina cu buzele albe, fără sînge.

— Nu.

— Nici n-are să mă simtă. Mă uit prin ochian, te rog, Vlăduţ. Imi scot pantofii şi am să umblu în vîrful picioarelor. De ce să ne chinuim ?

Vlad se gîndi puţin, se înduplecă, urmărind-o pînă la uşa vestiarului. Nina călcă nesimţit, se apropie, îşi lipi ochiul de ochian. Uimită, emoţionată, se întoarse spre Vlad.

— Ivanciu !

— Deschide imediat !

Tînărul scund, cu gîtul îndesat între umeri şi braţele scurte, dădu buzna înăuntru. La vederea lui Vlad, o sclipire de bucurie luci în ochii lui.

— Ce-i cu tine ? Ce cauţi aici ? rosti aspru Vlad.

— Îţi explic, îţi explic numaidecît, vorbi repede, pătrunzînd în casă. N-am putut să fac altfel. Te-am căutat peste tot, la tine acasă, la Miţa, la Caliopi...

— De ce-ai venit aici ? îl întrerupse sec Vlad.

— Lasă-mă să vorbesc. Acu două ceasuri a bijbiit cineva la uşa garsonierei. După voce am desluşit că erau doi inşi. Am tras cu urechea. Cel care umbla la broască, vorbea cu un altul, pe semne portarul. L-a descusut

dacă mai locuia cineva în garsonieră, dacă s-a mai arătat vreodată Anas-tasiad. După aia l-a întrebat cine venea pe acolo, bărbați, femei? Portarul i-a spus că numai „muieri“, mai tinere și mai în vîrstă. Eu stăteam cu sufletul la gură, pînă ce i-am auzit după pași că se îndepărtează. M-am gîndit că o să vină să sigileze ușa. Peste un ceas, m-am sgiit prin ochian, și cînd am văzut că nu e nimeni pe culoar, am zbughit-o. Am coborît iute scările; portarul, naiba să-l ia, nu era pe nicăieri. Dar asta e un fleac, vorbea într-una, înfierbîntat, Ivanciu, de obicei taciturn. Voi stați aici și nu știți ce se petrece afară! Piața Palatului e plină în păr de oameni.

— Revoluție! țîșni Vlad, cu o scînteie aprinsă în ochii lui suri și placizi.

— A abdicat regele!

Vlad fu ca trăznit. Stătea înlemnit, năuc, palid. Deodată se scutură, ca dintr-o vrajă, îl apucă de piept pe Ivanciu și cu fața schimonosită, urlă:

— Trebuie să-i nimicim, să-i nimicim!

Apoi îi dădu drumul și începu să umble prin salon, puțin adus din spate, cu umerii legănați, cu pașii lui largi și ușori. Nina și Ivanciu îl urmăreau în tăcere, înmărmuriți. Intr-un tîrziu, Vlad se opri în fața lui Ivanciu și rosti poruncitor:

— Ce stai? Ai călcat consemnul, așa că pleci astă noapte. S-a hotărît pentru mîine, dar dacă s-a întîmplat așa, e mai bine pentru noi. Iți iei bilet pentru Timișoara. Uite banii și harta, tu știi unde trebuie să tragi. Acolo o să ți se înlesnească trecerea.

Ivanciu îl privea fix, ca hipnotizat.

— Nu uita că ai jurat! spuse Vlad, căutîndu-i lumina ochilor.

— Am jurat.

Se despărțiră tăcuți, fără să se îmbrățișeze, și îndată ce Ivanciu ieși pe ușă, Vlad spuse Ninei:

— Imbracă-te, o să-l urmărim.

Peste un sfert de ceas se aflau la gară. Nina se adăpostise într-o sală de așteptare, cu miros înăbușitor de mahorcă și blană de oaie, unde zăceau grămadă, pe jos, sau pe lădițe, soldați și țănani în straie aspre și cafenii.

Vlad străbătu de la un capăt la celălalt culoarul cu ghișee, cercetînd de la distanță pe cei cîțiva călători care se înghesuiau la bilete. Ivanciu nu era nicăieri. Se îndreptă grăbit spre peron, cînd îl zări înaintea sa la cîțiva pași trecînd controlul odată cu un bărbat voinic, spătos, care ducea de mîner un geamantan enorm.

Vlad îl urmări pe peronul aproape gol, ținîndu-se la oarecare depăr-tare de Ivanciu. Il văzu urcînd pe scară, intrînd în trenul cu vagoanele luminate, înșirate pe linie. Nu se urni din loc, cu toate că-l bătea vîntul și-l pătrundea frigul. Ii înțepeniseră și picioarele. Numai cînd auzi șuerul sirenei, cînd trenul se puse în mișcare, Vlad părăsi peronul pustiu, trecu s-o ia pe Nina, vorbind înfrigorat:

— Mergem în Piața Palatului.

Inaintau strînși, unul lîngă altul, prin mulțimea care înegrea spațiul vast, în mijlocul căreia se înălța impunătoarea statuie ecuestră a lui Carol I. Din spre Cercul Militar, unde cînta o fanfară militară, se scurgeau mereu rînduri compacte de manifestanți, care scandau lozinci și fluturau mîinile în aer. Cu cît se apropiau, izbînd ca un val uriaș marginile pieții, cu atît se producea o adîncă mișcare în mulțime și lui Vlad i se părea,

ca într-o halucinație, că odată cu ea se clătina pe soclu călărețul și calul de bronz.

De altminteri, ceea ce vedea în jurul lui, masele întunecate, împinzind suprafața largă pînă la Ateneu, cerul despicat de fîșiile albastre ale proiectoarelor, palatul luminat pe dinăuntru și pustiu, zidurile albe și calcaroase, ca o plăsmuire de vis, tăiată în piatra nopții, îi dădea o stare de ceva straniu și ireal.

În marea tăcere ce coborî deasupra mulțimii, care se uita țintă spre balconul luminat al palatului, Vlad nu desluși nici chipurile dregătorilor, nici glasul care vestea poporului întemeierea Republicii Populare Romîne. Nina fu aceea care îl zgîlții :

— Auzi, Vlad, Republică !

Și numai atunci se deșteptă Vlad, privind deasupra lui, cu o imensă ură frămîntarea negrei gloate, care în închipuirea sa lua înfățișarea unei hidre cu mii de brațe, cu mii de ochi. Iși imaginează o clipă ce s-ar întîmpla dacă ar arunca o bombă în miezul acestei mulțimi, și văzu ciosvîrte de trupuri omenești zburînd în aer, groaza mușuroiului uman, vaietele, țipelele. Rînji alinat, dar peste capul lui se sparseră valuri de aplauze, urale, aclamații, ca într-o dezlănțuire de tunete, și Vlad se simți mic, strivit de această forță uriașă în sînul căreia încăpuse. Din diferite locuri ale pieții răsunară cîntece, umplînd văzduhul de un vuiet prelung, sonor, în care glasurele din mii de piepturi, se împleteau cu aclamațiile, cu fluturarea în văzduh a unei păduri de mîini.

— Haide, să scăpăm din furnicarul ăsta, o trase pe Nina după el, copleșit de tumultul acestei mulțimi.

Mergeau abătuți, morocănoși, în fulguirea rară a acestei nopți de decembrie. Un vînt rece îi învălui din toate părțile. Mergeau înainte, cu bărbia în piept, închis fiecare în singurătatea lui.

Ninei îi era frig și urît, dornică să ajungă cît mai degrabă acasă. Nu cuteza să-i împărtășească gîndul lui Vlad. Îl strînse cu sfială de braț. Ea își ridică obrazul spre el, căutîndu-i privirea.

— Ce mai vrei ? Ne-am descotorosit de Ivanciu, spuse Vlad, întunecat.

Și nu mai scoase o vorbă tot drumul.

— Vii sus la mine ? îl întrebă îndoielnic Nina, văzîndu-l că se oprește în fața blocului.

— Nu, mă duc acasă. Vreau să fiu singur, și plecă, fără să-i întindă mîna, fără să-i spună cînd se vor revedea.

*

* * *

A treia zi, dis de dimineață, Tohăneanu și Leonora picară în București. Vestea abdicării regelui îl găsise pe Tohăneanu la masă, nu la socru-său, ci la conacul unor prieteni ai lui Ghiță Stănoiu, a căror vie se învecina cu a lui.

Erau vreo douăzeci de persoane la masă, în sufrageria mare, și cînd radio-ul le aduse grozava știre, printre meseni produse efectul unui trăznit. Mai întii încremeniră în scaune, galbeni, privindu-se unii pe alții, cu o spaimă mută, neînțelegînd parcă ce se petrecuse. Un ofițer încremeni cu paharul în mînă și se uita fix la cupa de cristal, ca și cînd lumina irizată pe care o reflecta, i-ar fi luat vederea. Cineva gemu, ca sufocat. Iși rupse cravata și-și desfăcu gulerul.

— Aer! Aer! se sperie o comeseană.

O altă femeie, trecută, lividă sub fardul gros, cu degetele încărcate de inele, exclama cu o disperare stupidă :

— Cum e cu puțință! Făt-Frumosul nostru... Făt-Frumosul nostru.

Pe altă cucoană, o apucă un plîns nervos. Își frîngea mîinile alergînd de colo-colo.

— Ce-o să se aleagă de noi? Doamne, e sfîrșitul lumii.

Soțul ei, director de liceu, un bărbat butucănos, cu un cap mare, plin de un păr aspru și cîrlionțat, își încrețise fruntea, căznindu-se să le spună ceva care să-i liniștească pe oaspeți, să-i îmbărbăteze. Nu-i venea în minte decît o singură frază, care i se învîrtea în creier, obsedant : „Totul e pierdut, în afară de onoare.“

Își dădea însă seama că n-avea nici în clin nici în mîinecă cu evenimentul zilei și atunci într-un efort suprem, izbuti să închege o idee care-l străbătu ca o revelație. Cu o voce tunătoare, se adresă asistenței intrată în panică :

— Doamnelor și domnilor, păstrați-vă cumpătul! Regele nu mai este, dar simbolul regalității trăiește viu în inimile noastre.

În clipa aceea, un scaun se răsturnă cu un pocnet grozav. Era Tohăneanu, care sărise de la masă, împingîndu-i pe Leonora și pe socru-său spre ușă :

— Plecăm la București!

Nici împotrivirea, nici rugămințile ei nu reușiră să-l potolească. Ca într-un vârtej, zbură cu sania la via lui socru-său. Aci își adună valizele la repezeală și cu altă sanie goni spre gară, care se afla la vreo patru kilometri. N-aveau tren decît la miezul nopții, un personal. Cînd poposiră acasă, Leonora era frîntă, iar Tohăneanu neras, istovit, cu ochii injectați de nesomn.

— Eu mă duc să mă culc, spuse Leonora, sfîrșită.

Tohăneanu se rase, își făcu un duș, chemă la telefon prieteni, cunoscuți, dar nici unul nu voia să prelungească prea mult convorbirea : „Știm, o să vorbim cînd ne-om vedea“, i se răspundea misterios.

Abia puse receptorul jos și telefonul zbrînni lung. Nu recunoscua imediat glasul celeia care vorbea : „Mi s-a spus că m-ați căutat mai de mult. Eram plecată la țară. Dacă aveți timp, v-ași ruga să poftiți diseară pe la mine“.

— Da, sigur, sigur doamnă! exclamă Tohăneanu, uluit că-l sunase Ortansa Anastasiad.

Îndată ce se înoptă, porni cu mașina pe Jianu, oprind-o la oarecare depărtare de locuința lui Anastasiad. Casa era scufundată în întuneric și părea părăsită, nelocuită. După cum primise indicația, nu intră pe ușă principală, ci ocoli grilajul de fier și deschise o porțiță dosnică din fundul grădinii. Făcu cîțiva pași pe-o aleie, și-i ieși înainte o slujnică care îl conduse prin niște culoare întunecoase, urcă o scară, și se pomeni într-un salon vast, împodobit cu oglinzi pînă în plafon și ficuși enormi. Pereții erau plini de tablouri, cu rame grele de bronz, care întindeau să rupă șnururile groase de mătase. Un covor pufos, în culori stinse, acoperea toată podeaua.

Slujnica deschise o ușă laterală, făcîndu-i semn să intre. Tohăneanu se văzu într-o încăpere mai familiară, mai intimă, nu atît de rece și de imensă ca o hală cum era salonul. Înăuntru nu era nimeni. Își dădu seama că se afla în budoarul unei femei și se uită curios la sofaua joasă, lată, cu un sul la cap, învelită în mătase galbenă, broșată, la scrinul Ludovic

al XV-lea, la baiu-urile, la vasele gallé, simțind în nări o mireasmă ciudată de flori în putrefacție.

Deasupra sofalei atârna un tablou cu rama aurită și Tohăneanu se apropie să vadă mai bine, ba își scoase și ochelarii, privind subjugat la portretul acelei femei, uimitor de frumoasă, cu umerii rotunzi, cu gîtul înalt și gingaș de lebedă. Pe fața ei era întipărită o tristețe, adîncită de ochii visători și umbroși, îndulcindu-i farmecul un surîs blînd, tainic, care plutea pe buzele ușor întredeschise. Fruntea îi era boltită, senină și nasul drept, ferm, cu nările arcuite, destăinuia totuși ceva din semeția stirpei ei.

— E sora mea, rosti în spatele lui Ortansa, ai cărei pași, Tohăneanu nu-i auzise.

Se întoarse brusc, se înclină, și-i sărută mîna.

— E foarte, foarte frumoasă ! spuse cu admirație.

— Da, a fost foarte frumoasă ; a murit tînără, constată gazda rece. Vă rog luați loc, știu că ne-ați căutat și-mi închipui și pentru ce. Eu v-am chemat pentru că voiam să vă vorbesc, spuse Ortansa direct, ținîndu-și capul puțin într-o parte.

Era îmbrăcată într-o rochie închisă, cu nasturi mari, cu mînecele largi și gulerul înalt, alb și scrobît, care o silea să stea rigidă în fotoliu. Din cînd în cînd își ducea la nas batista cu marginea dantelată, pe care o strîngea între degetele lungi, nervoase, cu pielea palidă. Fața ei smeadă, măslinie, cu trăsăturile ascuțite era îndreptată pe jumătate spre Tohăneanu. El nu-i vedea decît un obraz și ochiul acela viu, cu lucirea minerală.

— Este adevărat că am fost pe aici, mormăi încurcat Tohăneanu. M-a cam răsturnat pierderea acțiunilor și... fuga lui Anastasiad.

— Și noi am pierdut, dar asta nu are nici o însemnătate. Am fost luați prin surprindere, lucrurile s-au petrecut altfel de cum am dorit noi, deocamdată...

Tohăneanu întrebă brutal :

— Și-atunci de ce-a fugit ?

Ortansa nici nu clipi. Strînse doar ușor sprîncenele subțiri.

— Nu mi se pare că-i expresia cea mai potrivită. Lucrurile au cu totul alt înțeles.

— O fi ascuns cumva la o legație ? rosti cu un aer complice Tohăneanu.

— Soțul meu nu mai este în țară. Prietenii noștri i-au înlesnit trecerea dincolo, deoarece au socotit că poate fi mult mai folositor. Cred că nu trebuie să vă atrag atenția că ceea ce discutăm rămîne între noi doi. De altfel, soțul meu mi-a spus că se poate avea încredere în dumneavoastră, spuse Ortansa, schițînd un surîs.

— Doamnă, Anastasiad doar mă cunoaște ! făcu Tohăneanu, demn.

Ii veni deodată în minte chipul celui tînăr solid pe care-l văzuse aici în casă. „El i-o fi înlesnit trecerea !“, își spuse în sine, începînd să pătrundă misterul acestei fugi. În clipa aceea, Ortansa scăpă batista și se îndoi ca s-o ridice.

Tohăneanu se grăbi și i-o luă înainte, izbit în nări de mirosul acela de flori în descompunere. În tuțea aplecării, el îi zări și celălalt ochi, stins, peste care atârna o pleoapă veștedă, moartă. Dar cînd se îndreptă, fu atras din nou de lumina ochiului sănătos, strălucind rece în obrăzul nemișcat.

— De aceea m-am și gîndit că e bine să știți care e situația reală, spuse Ortansa.

Tohăneanu era încă sub impresia infirmității ei. Și avu o îndoială că poate Anastasiad o părăsise.

— Dar cum se face că n-ați plecat împreună ?

— Faptul că am rămas, explică îndeajuns că încă mai e nevoie de serviciile mele. Acest lucru îl știu doar câțiva prieteni dintre care faceți parte acum și dumneavoastră.

Tohăneanu ridică ochii spre ea. Invăluie într-o privire iute, cercetătoare, această făptură uscată, voluntară, care stătea rigidă, lipită de spătarul înalt al fotoliului. Era în atitudinea ei ceva hotărît și inflexibil, care-i impunea.

— Mai sînt șanse ca evenimentele să ia alt drum, acum după căderea regelui ? întrebă Tohăneanu, cu o nădejde înăbușită. Sîntem singuri, fără sprijin de nicăieri, sau oricum, nu se simte acest sprijin.

— Nu sîntem deloc singuri. Avem prieteni puternici și ei ne ajută. Într-o zi se vor vedea rezultatele, dar este și de datoria noastră să facem ceva, să nu stăm pasivi și să așteptăm căderea comuniștilor de la putere.

Tohăneanu își mișcă umerii grei. Rosti încruntat și sumbru :

— Aș face orice ca să-i distrug.

Pe nesimțite intră slujnica, uitîndu-se într-un anume fel, mută, la stăpîină-sa. Ortansa clătină ușor din cap. Slujnica dispăru, și prin deschizătura ușii, Tohăneanu întrezări într-o fracțiune de secundă, mișcîndu-se cineva în dormitor. „Are un amant“, își spuse, dar imediat se deșteptă în el o altă bănuială, luminîndu-se.

— Vă învîrțiți într-un cerc de industriași și-ar fi în interesul nostru ca industria să tărăgăneze, în unele sectoare mai ales, spuse Ortansa, pironîndu-l cu ochiul ei strălucitor.

Tohăneanu o măsură pe sub sprîncene. Ea nu clinti, ci strînse doar buzele, dreaptă, încordată.

— M-am gîndit și eu la asta, rosti încet Tohăneanu, încrețindu-și fruntea.

— Aș vrea să vă mai amintesc că prietenii noștri au memoria bună și nu uită pe cei care au stat alături de ei, îi strecură Ortansa, întinzîndu-i mîna cu degetele lungi și palide.

Tohăneanu se gîndi imediat la omul dinapoia ușii capitonate. Vorbi deschis :

— Cine mă știe ? Cum vor ști ?

— Prin mine.

Tohăneanu nu răspunse. Ii strînse mîna, prins în focarul luminos al ochiului teafăr.

— Vă rog să nu mă sunați la telefon, fiindcă nu răspund, îl preveni Ortansa. O să vă sun eu cînd voi avea ceva să vă comunic.

— Bine, primi Tohăneanu, și ieșind din casa de pe Jianu, își spuse, cu un soi de admirație și îmbărbătare : Strașnică femeie !

★

★ ★

A doua zi se duse la fabrică de dimineață. De la poartă văzu că se întîmpla ceva neobișnuit. Era o forfotă vie prin curte, steaguri roșii fluturau deasupra clădirii administrației, la ateliere, la intrarea Comitetului de întreprindere, unde se cărau pancarte, portrete, fișii de hîrtie colorată, pe care erau lipite lozinci.

Tohăneanu îl căută numai decît pe Smărandache. Șeful contabil era

calm ca de obicei, deși dacă te uitați mai atent la el, vedeți că avea aerul unui om care se stăpînea să nu-și arate dezorientarea.

— Ce zici, Smărăndache, de abdicare ?

Șeful contabil făcu o mutră pleoștită.

— Intr-adevăr, e neașteptată ! Cine s-ar fi gîndit la una ca asta ?

— Ce-i, sărbătoare, că mi-au împodobit fabrica cu steaguri și lozinci ?

— Comitetul !

— Da, pentru ei e sărbătoare, spuse Tohăneanu îngîndurat.

— E miting după terminarea schimbului. Ar fi mai bine să nu rămîneți aici, să se mai domolească lucrurile.

— Cum ? Aici eu sînt stăpîn ! se înalță Tohăneanu, cerîndu-i să-i prezinte un raport asupra celor petrecute în fabrică, cît lipsise el.

Smărăndache îi dădu vești nu prea îmbucurătoare. Comitetul stăruia să înceapă mîntîrziat amenajarea atelierului de degresat tablă, să construiască noua matriță pentru presă, ba venise și cu un proiect de reparare și punere în funcțiune a două strunguri vechi care zăceau în magazie.

— Ce-i după ei, cum vor ei, adică eu nu mai exist ? spuse Tohăneanu, lovind cu palma în dosar. Dacă dau ei banii, n-au decît să facă și să dreagă, dar cîtă vreme eu...

— Să nu întindem coarda prea mult, îl sfătui Smărăndache. Ne-au venit dispoziții de la minister să mărim producția unor anumite articole. Comitetul le cunoaște și le controlează. Se cam țin de capul meu, e din ce în ce mai greu cu facturile, cu stocajul, și chiar cu paza.

— Atunci ne predăm ?

— N-am spus asta.

— Mai sînt și alte mijloace, Smărăndache, rînji Tohăneanu. Satisfacem cererile comitetului și pe de altă parte o să frînăm producția. Înțelegi ?

— Să ne gîndim bine ce facem.

Tohăneanu avu o mișcare de însuflețire și spuse aproape cu bucurie :

— O să-i gîtuim ! În clipa următoare însă, se holbă la șeful contabil. Asta nu înseamnă să nu mai scoatem marfă, Smărăndache ! Cu transporturile de zi nu ne despăgubim, mai ales că și alea sînt destul de rare. Unde-i Chiriac ? Să-l scutur, să iasă țărița din el.

— Astăzi n-are să vină. I s-a înfundat cu primele, a ieșit cam feștelit. Nu se pricepe la oameni ; și-a închipuit că dacă Popa e la nevoie, o să bage banii în buzunar și o să tacă. Așa ar fi făcut orice om cu scaun la cap, da' cu comuniștii ăștia ...

— Dă-i în mîsa, înjură Tohăneanu. Jurubiță e pe-aici ? Trimite-l la mine. Noi doi o să analizăm situația și o să luăm măsuri.

Peste cîteva minute se înființă Jurubiță, cu bocancii în picioare, îmbrăcat cu o pufoaică, și o șapcă pe cap. Tohăneanu nu-l recunosc

— Ți-ai schimbat portul, mă ?

— Uniforma, coane Georgică, așa se cere, e halima mare.

Tohăneanu i-o reteză scurt :

— Cum stă valuta ?

Jenică înghiți în sec.

— A săltat frumușel.

— Care ? Lira, napoleonul, dolarul ?

— Toate. Nu mai vinde nimeni.

— Dar de cumpărat ?

— Scump.

— Să mă ții în curent. Du-te pe la ai tăi și vezi care-i pulsul. Și treci neapărat diseară pe la mine. Mai am și alte socoteli cu tine.

— Mă iertați, coane, astăzi nu se poate, miine.

— De ce nu se poate? se încruntă Tohăneanu.

— Astăzi defilez!

Nici nu apucă să iasă Jurubiță, că intră bătrînul meșter Baci, ducînd la subsuoară un tablou. Îi dădu respectuos bună dimineața, și ceru îngăduința să scoată tabloul regelui și să atîrne pe cel al președintelui Prezidiului Republicii. Cu degetul, arată spre portretul lui Mihai:

— Nu mai are nici un rost, dom'le director, schiță un gest de inutilitate Baci.

Tohăneanu se sîi cînd la portretul fostului rege, cînd la Baci, roșu de mînie și de uluială. Bătrînul muncitor se purta cuviincios, firesc, dar cu o sclipire veselă în pupile. Directorul își înăbuși suferința, simțind că celălalt îl umilește.

— De ce tocmai dumneata? vorbi el fără rost, necutezînd să-l împiedice.

— Eu sînt cu propaganda, spuse blajin Baci, care se și urcase pe un scaun, dădu jos tabloul, și puse în locul lui portretul președintelui.

Dar nu se mărgini doar la atît, ci examină cum cade lumina pe portret, dacă-l aranjase bine, și cum nu părea să fie pe deplin mulțumit, mai potrivi odată rama tabloului. Apoi coborî iar, se îndepărtă puțin, ca să poată privi în voie; ochii oboșiți îndărătul lentilelor, fața zbîrcită, se luminară de un zîmbet.

— Ei, așa da, mai zic și eu!

— Haide, isprăvește, că am de lucru! bufni Tohăneanu.

— Da, da, am isprăvit, spuse blînd Baci, ștergînd scaunul cu cotul și tot fără grabă, urmă: Dacă aveți nevoie de ăla, puteți să-l luați acasă. Nouă nu ne trebuie.

Și ieși tacticos, satisfăcut, ca omul care și-a împlinit datoria. Pe Tohăneanu îl muncea dorința să-i azvîrle călimara în cap. Il străpunse cu privirea, și deodată, se răsuci cu fața la perete, uitîndu-se neclintit la tabloul care atîrna deasupra mesei sale de birou. Ar fi greu de descris amestecul de sentimente din sufletul său, ceva însă din ceea ce clocotea în el, răbufni altminteri, și cu o lovitură de picior, sparse în țândări geamul portretului fostului rege. Indată după aceea părăsi fabrica.

Mergea cu privirile în pămînt, cînd în poartă se lovi de un bărbat îmbrăcat modest, cu un palton cadrilat și un fular galben, cu pătrățele, scos puțin afară din guler.

Tohăneanu își îndreptă privirea sticloasă spre cel care nu-l ocolise, și deodată sîngele i se urcă în obraji, în tîmple, în ochi, hîlbîndu-se fieros:

— Ce cauți tu aici, la mine? strigă. Portar, cum l-ai lăsat pe ăsta înăuntru?

— Fii la locul dumitale! îl măsură, aspru, bărbatul cu fularul galben.

Portarul se sîi la Tohăneanu ca la un nebun.

— Păi, cum să nu-l las, dom'le director? Să-l opresc pe tovarășul Șitoianu?

Tohăneanu zvîcni. Nu-și dezlipea ochii de pe chipul fostului mecanic al blocului, îngîimînd sugrumat, buimac:

— Petre... tu... dumneata ești Șito ..

Petre Şitoianu îi întoarse spatele şi se îndreptă spre comitetul de întreprindere.

Tohăneanu umblă toată ziua pe la cunoscuţi, dejună în oraş, după amiază dormi la Ţuchi, iar seara întâlneşte un cerc de oameni de afaceri, unde fu surprins să-l găsească şi pe Piki Baldovin. „Tratează pentru o femeie cu vreunul din ei“, îşi spuse Tohăneanu.

Se discută pînă tîrziu, se bău măsurat, fiecare ascunzîndu-şi planurile. Nimeni nu-şi spunea gîndul pînă la capăt. Unii nădăjduiau în secret să fugă peste graniţă. Aceasta o deduse din invidia pentru Anastasiad.

— A avut previziune, remarcă un petrolist slab, cu gîtul lung şi subţire, strîns într-un guler alb, sclipitor.

— Da, domnule, nimeni n-a bănuît, nici cei mai intimi prieteni. A lucrat-o în stil mare, îl admiră un industriaş cu mîinile împreunate pe pîntecele căzut între picioarele crăcănate.

Un al treilea, spătos, cu obrazul lat şi rumen abia mormăi, scuturîndu-se ca de o povară nevăzută :

— Ni s-au urcat comuniştii în ceafă. Principalul e cum facem să rezistăm pînă s-or schimba lucrurile ?

Întrebarea căzu în gol. Tohăneanu urmări cum ceilalţi se foiau în fotoliile largi, ghicind gîndurile fiecăruia dintre ei. „În primul rînd să mă salvez pe mine, voi puteţi să vă duceţi toţi de rîpă, puţin îmi pasă“.

De ce se adunaseră oare aici ? îşi spunea în sine Tohăneanu. Oamenii aceştia, stăpîni pe sonde, industrii, mine, care deţineau încă puterea economică, nu ştiau să folosească în întregime această putere. Era furios pe laşitatea, miopia, opacitatea lor faţă de evenimente. Vorbi la rîndu-i, din ce în ce mai încălzit, mai înverşunat. Le arătă că în actualele împrejurări nu rezistenţa era atitudinea cea mai indicată, propunîndu-le să se organizeze, să dea şi ei lovituri calculate, sigure, să paralizaze ramurile cele mai însemnate ale economiei naţionale.

— Noi trebuie să intrăm în ofensivă, să dejucăm planurile comuniştilor, să acţionăm repede şi hotărît, în așa fel încît să-i silim să dea înapoi. Pentru asta e nevoie să fim uniţi, să ne sprijinim unii pe alţii, să trecem peste interesele personale, îşi încheie Tohăneanu micul discurs, atîţat de alcool.

Nu era chiar atît de ameţit să nu vadă că unii îl ascultau din politeţe, alţii îngăduitori, iar cîţiva cu un surîs dispreţuitor. Ei erau oameni practici, cu picioarele pe pămînt, îşi cunoşteau mai bine interesele şi cele spuse de Tohăneanu li se părea fantezia unui artist, nu o propunere serioasă, demnă de luat în seamă.

„Scoatem cît mai mult, producem cît mai puţin. La atît se reduce toată filozofia lor“, gîndi Tohăneanu.

Se despărţi de ei, dezamăgit, scîrbit, sîcîit şi de tovarăşia lui Baldovin de care n-avea chef. Acesta se agăţase de el la plecare.

— Ai fost admirabil, coane George, ad-mi-ra-bil. Cine să te înţeleagă ? Aştia nu văd decît pînă la teigheaua lor, nu interesele superioare de clasă, cum spun comuniştii. Dumneata ai clarviziune, iniţiativă, energie.

Tohăneanu nu-i dădea atenţie. Merseră cîtăva vreme împreună şi deodată iritat, i-o curmă brutal :

— Cu damele cum îţi merge, mă ?

Piki Baldovin se fistici. Deveni melancolic şi rosti cu o voce mîhnită, ca să-l impresioneze :

— Mi s-a întâmplat o nenorocire, coane George.

— Ce nenorocire? făcu Tohăneanu, neîncrezător.

— Bestiile astea nu cruță nici vîrsta, nici părul alb. Grand-mère a fost arestată.

Efectul așteptat fu cu totul altul. Tohăneanu rîse și izbucni cinic:

— Ei și? Ce, se răstoarnă lumea că a fost arestată o bătrînă codoașă? uite, na! Grand-mêrde!, se strîmbă el.

Baldovin nu era dintre acei care se pierd repede cu firea. Cel dintîi făcu el haz, zgomotos, aplaudînd.

— Coane George, e colosală! O vînd mai departe. Nici n-aș fi bănuît că ești un om de spirit. Am pentru dumneata o cucoană, o boeroaică de stirpe veche, femeie subțire, grațioasă, sensibilă la o vorbă de duh, mare rasă, coane. O cucerești la sigur.

— Cît? îl măsură chiorîș fabricantul.

— De, aici merge cu dichis, spuse rezervat Baldovin, trebuie să tratez cu ea, e adevărat că e la ananghie, dar cred că pentru un bărbat distins ca dumneata n-o să se arunce, o scot eu la mai ieftin. Pînă atunci, n-ar strica ceva pentru mine, ca să am cu ce să duc tratativele.

— Hai sictîr! îl strivi Tohăneanu, cu un ton grosolan, plin de silă, lăsîndu-l perplex în marginea trotuarului.

Nu era prea departe de casă. Făcu pe jos cei cîțiva pași, ca să mai tragă în plămîni aerul curat al nopții. Băutura îl ardea, îi dădea o stare de ațîțare. Pe cînd se dezbrăca în vestiar, zări prin geamul brobonat, lumină în salon, mirat că la această oră Leonora nu se culcase. Avea musafiri; erau cîteva cucoane și printre ele Catinca Zamfirescu, tot mică, rotofeie și volubilă, dar cu cearcăne pe sub ochi.

Catinca nu se mai vizitase cu Leonora de la afacerea cu motoare și baloturile de pînză, cînd îl înșelase Zamfirescu și Anastasiad. „Pe semne că s-a întâmplat ceva extraordinar că se află aici“, își spuse Tohăneanu. De cum îl văzu, pe Catinca o podidiră lacrimile:

— Ai auzit, dragul meu George? Nae a fost condamnat! L-au judecat alaltăieri; i-au dat doisprezece ani muncă silnică! Doisprezece ani, George!

„Doisprezece ani!“!, repetă în sine Tohăneanu, zgduit.

— Cît m-am zbatut, cît am alergat cu avocați, cu intervenții, nici un rezultat. M-am gîndit să fac un memoriu la rege. Nu, nu sînt nebună. Nae nu e un oricine, a contribuit și el la dezvoltarea industriei noastre, a avut un rol! continuă să plîngă Catinca. Și cînd colo, regele în care ne-am pus speranțele, regele nostru ne-a părăsit, sfinși ea înecat.

Tohăneanu simți o usturime în gît. Și tot ceea ce adunase în aceste zile, mînie, amărăciune, răzvrătire, se revărsă într-un soi de putere, de semeție:

— N-au decît găliganii fonfi și cretini ca acest Mihai să-și ia tîlpășița. Eu, Tohăneanu, rămîn! Aici e țara mea! Țara mea!...

★

★ ★

Muncitorii nu se demoliseră. Oriunde îl întîlneau pe Chiriac, nu-l cruțau nici cu ironia, nici cu aluziile răutăcioase. La observația străvezie a unuia din ei: „Bă, Chiriac, ai făcut pîntecel“, Baciul glumi cu subînțeles: „De, mîncă și el cablu și-i pîrște“.

Cîțiva mai isteți pricepură.

— „Așa o fi?“ se întrebă câte unul dintre ei.

Lucrurile pluteau încă într-o piclă, dar încet, încet se răspîndi printre ei o îndoială asupra cinstei lui Chiriac. Unii își aminteau de cine știe ce împrejurare trecută, în care atitudinea secretarului de comitet apărea acum într-o altă lumină. Cineva povesti că fusese cîndva la Chiriac; avea gospodărie îmbelșugată, căsuță cu trei camere, din cărămidă, și chiar o mică livadă. „Cică-i zestre de la nevastă-sa, spunea acela, da' cin'să-l creadă? E ridicată în anii ăștia și el e însurat de zece ani.“

Cam în acest chip vorbeau oamenii, pînă cînd se născu printre ei gîndul că în Chiriac oricum nu puteau avea nici o încredere. Și a fost destul ca unul să-și dea părerea că ar trebui înlocuit, ca ceilalți să sară și ei, zădăriți, porniți împotriva lui Chiriac. Pînă la urmă, i-o spuseră de-a dreptul președintelui de comitet:

— Măi, nea Popa, nouă nu ne place de Chiriac!

Președintele deveni atent.

— Adică, ia să auzim!

— Ni-e că umblă cu c... în două luntre. Parcă dumneata nu știi, nu vezi!

— Ce să știu? Ce să văd? Vorbiți deschis, fraților! Ce, nouă ne e frică de adevăr?

— N-a făcut treabă unde l-am pus și folos a adus mai mult direcțiunii decît nouă. De astea ne-am dat noi seama și nu ne-am mira dacă am descoperi că face și niscaiva afaceri.

— Așa e ușor de spus, măi fraților. Pe ce vă întemeiați voi bănuielele?

Oamenii parcă nu înțelegeau. De bună seamă că nu-l prinseseră cu ceva anume. Dar ei nu mai aveau încredere în Chiriac și pace! Era toată ziua pe la direcțiune, avea el socoteli, învîrteli, las'că știau ei, nu erau proști!

— Măi, nea Popa, n-o fi Chiriac fără pată. E drept ca oamenii să n-aibă încredere în el. Dacă ar fi numai chestia cu primele... Ce, ăla era lucru curat? Era cu ochi și cu sprincene! Nu-l mai vrem secretar, rosti Panaite, care nu-l uita și nu ierta.

Președintele stătu pe gînduri. Spuse apoi măsurat, cumpănit:

— Ne trebuie unele dovezi, cînd le-om avea, atunci n-o să ne învețe nimeni cum să procedăm. Deocamdată însă să fim cu ochii în patru, nu numai noi din comitet, ci fiecare muncitor în parte.

Această discuție le întări convingerea că era ceva cu Chiriac. Președintele nici nu-l apăra, nici nu tăgăduia. El era om cu muncă de răspundere și se cuvenea să fie chibzuit. Nu-i era îngăduit să arunce vorbe în vînt. „Dar ce-o fi în inima lui, știe numai el“, își spunea în sine, Panaite.

Cît era de colțos, de mîndru, pe Panaite îl cam sdruncinase întîmplarea cu Popa și cînd apărură primele înfăptuiri în fabrică, adică deschiderea unor ferestre mari în atelierul de degresat tablă, instalarea de ventilatoare, repunerea în funcțiune a celor două strunguri vechi, mormăi în sine:

— De, s-a făcut o treabă!

În mintea lui, ca și a celorlalți, se limpezeau unele lucruri și activitatea comitetului legată de mersul fabricii, nu le mai era străină, nu-i lăsa nepăsători.

Intr-o zi, răzbi pînă în atelierul de lucrat cablu, o zarvă care venea din hala strungurilor. În câteva clipe, în toate atelierile se răspîndi știrea

că dispăruseră două piese importante de la strungurile vechi, la repararea cărora lucra o echipă, în frunte cu Baci.

De trei săptămîni, cu răbdare și meticulozitate, bătrînul mecanic cerceta măruntaiele mașinilor, revizuia, monta și tocmai cînd munca se apropia de sfîrșit, nu mai găsi cele două piese.

Baci se învîrtea năuc pe lîngă strunguri, înconjurat de Popa, de Panaite și ceilalți muncitori. În privirea lui mioapă se citea o adîncă suferință și murmură într-una :

— Nu pricep, nu pricep cum au dispărut. Le-am pus coala pe postament cu mîna mea. De unde să iau altele? Atîta muncă irosită de pomână!

Oamenii se uitau cînd la cele două strunguri inerte, cînd la Baci, care se învîrtea de colo-colo, copleșit și neputincios. Iși scotea ochelarii, și-i ștergea mereu, fără rost. I se împăienjiseră ochii.

— Lasă, nea Baciule, dăm noi de ele, vorbi mîngîietor unul din muncitori, cu toate că glasul lui suna gros și aspru.

— Știu eu a cui mîna e aici, spuse Panaite, strîngînd din măsele.

— Cine a făcut de pază noaptea? întrebă Popa.

— Tovarășul Jurubiță.

— În atelier cine a fost de pază?

— Goian.

— Goiane, ia vino-ncoace! Vino, mă, mai repede, se iuți un glas.

Goian se muncea cu o manivelă înțepenită. Fața îi era nădușită. Iși trecu dosul palmei peste obraz, apropiindu-se încet și cam nedumerit. Era un om între două vîrste, obosit, cu privirile tulburi. Iși făcu loc prin grămada de muncitori, rostind supărat :

— Ce este? Ce s-a întîmplat?

— Goiane, tu ai fost de pază astă noapte? se îndreptă președintele spre el.

— Eu, nea Popa.

— Măi, frate, n-a intrat nimeni în atelier?

— Nimeni.

— Păi cum de-au dispărut piesele? Adu-ți bine aminte, n-ai văzut nici o mișcare în atelier, erau toate la locul lor? Sau cumva ai adormit? Spune drept, Goiane!

— N-am adormit, nea Popa, da'... Goian se frămînta, se încrunta, ridicîndu-și spre președinte privirile tulburi. Să vezi cum a fost; eu mă aflam la capătul halei și parcă la un moment dat mi s-a părut că s-a strecurat o umbră. Era trecut de miezul nopții și ce mi-am zis. „Te pomenești că mi s-o fi năzărit!“ Dar nu m-am lăsat, am pus mîna pe o rangă de fier și am străbătut hala pînă la ușa mare care dă în curte. Nu era nimeni. Am ieșit afară, cînd dau de tovarășul Jurubiță, care-și făcea rondul. Il întreb: „Tovarășe Jurubiță, n-a ieșit mai adineauri cineva din atelier?“ — „Cum să iasă fără să-l văd, eu ce păzesc aici?“, mi-a spus. Asta-i tot ce știu...

— Ptii, drăcia dracului, sudui careva, nepricepînd.

Popa se afla într-o grea cumpănă. Era sigur că cineva furase piesele și acela nu putea fi decît o unealtă a direcțiunii. Cum s-o dovedească? Tohăneanu îl chemă la el și țipă că nu mai face nici o investiție pentru turnarea celor două piese. Ba dimpotrivă, va trage la răspundere echipa care lucrase și-i va scădea costul din salariu. Era doar o amenințare: Tohăneanu nu îndrăzni să treacă la fapte. Dar peste cîteva zile,

se strică un valț de la atelierul de degresat tablă, altădată se defectă electrica de la uzină. Mereu se întâmpla câte o gîtuire în producție.

Oamenii bodogăneau, suduiau că li se fură munca. Erau îndârjiți, încărcăți de minie. Comitetul convocă muncitorii pentru luarea de măsuri imediate. Era un ceas grav, și fiecare din ei simțea că se urmărea dezorganizarea producției, se lovea în existența lor, calculat și fără cruțare.

Baciu primi sarcina să-și alcătuiască o echipă de intervenție în caz că se mai iveau defecțiuni. Maiștrii aveau datoria să controleze mai atent mașinile și munca lucrătorilor. În fiecare atelier avea să fie câte un supraveghetor de zi. Peste noapte, paza atelierelor se încredința unui grup de trei oameni. La cele două porți ale fabricii, vor fi de asemeni postăți muncitori de încredere.

Această nouă organizare își dădu curînd roadele. Și abia se răriră stricăciunile, producția era în toi, cînd direcțiunea înștiință Comitetul că era dispusă să aducă îmbunătățiri preseii. În condițiile actuale nu se putea livra atîta cablu sub plumb cît se planificase de către minister și nici de cea mai bună calitate. După o cercetare a tehnicienilor, se ajunsese la concluzia că presa trebuie demontată în vederea unei revizii radicale.

La azul veștii, Panaite, Trifu și Stoian, îl îmbulziră pe Popa, speriați și neliniștiți :

— De unde au scos-o și asta ,nea Popa ? De ce să desfacem presa, în bucățele, ca pe urmă să se trăgăneze montatul cu săptămînile ? Și noi din ce-o să trăim ? spuse Trifu.

— Nu-i las să se apropie de presă nici mort, spuse Panaite.

— Presa nu se demontează, hotărî Popa. Noi avem nevoie doar de o matriță nouă. S-o toarne și eu îmi iau obligația să scoatem cablu de prima calitate. Matrița o montăm în cîteva ceasuri.

Popa se duse la Tohăneanu și îl găsi nervos, distrat, ascultîndu-l cu o ureche.

— Asta e avizul tehnicienilor, rosti plictisit. Dacă dumneata te opui, n-ai decît să faci cum vrei.

— Eu vă spun că e deajuns să schimbăm matrița, așa nu se mai poate lucra.

— Am mai multă încredere în tehnicienii mei decît în dumneata. Am venit cu o soluție, dacă o respingeți, am să mă adresez forurilor în drept că-mi puneți piedici.

— Dom-le director, chestiunea e serioasă și o să cerem o expertiză. Nu noi vă punem piedici, dumneavoastră încercați să sugrumați producția, să lăsați oamenii pe drumuri !

Tohăneanu țîșni ca ars, rotindu-și ochii bulbucăți.

— Eu ? Asta-i prea mult, Popa. Am să reclam, am să ..

Tocmai atunci se deschise ușa și intră secretara, palidă, șoptindu-i ceva deoparte.

— Imediat, spuse Tohăneanu, cu o voce coborîtă, și ieși ca un vîrtej.

După aceea, Popa află că era controlul economic în fabrică. Lucra de peste două ceasuri la administrație, cerceta scriptele, facturile. Acum își explica neliniștea lui Tohăneanu. Se întoarse încet spre ateliere, chib-zuindu-se: „O să mă duc la sector, să vorbesc și cu tovarășul Șitoianu, să văd ce-i de făcut“.

...Între timp, Panaite, rămas în locul lui, urmărea înaintarea cablului lucios și argintiu, descoperind din loc în loc cîte o umflătură. Verifică cilindrul alimentator de plumb ; era plin. Acul indicator al tabelelor elec-

trice arăta 400 grade. „Poate o fi din pricina cartușului, prea joacă în matriță“, își spuse el, ștergîndu-și sudoarea de pe frunte.

Cablul înainta mereu, se răsucea, croindu-și o diră de foc. Aerul era din ce în ce mai dens, aproape incandescent, ca o pulbere aprinsă. Căldura din atelier îți lipea cămașa de piele. Presa duduia adînc, și vibrațiile ei furnicau oamenii din tălpi și pînă-n creștet.

Panaite era chinuit de gîndul lui, cu nervii întinși de încordare.

„Ce-ar fi să încerc să strîng puțin cartușul“, se îndemna, dînd ocol presei. O auzea cum gema înfundat, cum zguduia podeaua de ciment, cu toată forța ei încătușată. Stîrnit, Panaite, cu brațele lui puternice, apucă cheia uriașă și înșurubă mai tare buloanele presei.

— Ce faci, Panaite? strigă Stoian înspăimîntat.

Ceilalți muncitori nici nu mai avură vreme să se desmeticească. Panaite isprăvi de înșurubat buloanele și aruncă cheia, suflînd greu.

— De ce să demonteze presa? Vreți să ne ia piinea de la gură? spuse cu ochi strălucitori.

Privirile lui Panaite, Trifu, Stoian, se întîlniră într-un singur punct: Presa. Stăteau împietriți la posturile lor, neslăbind o clipă desfășurarea cablului care străbătu peretii strînși ai cartușului, fluierînd ascuțit. Plumbul învelea mereu cablul ca un bandaj. Era neted și lucitor, fără zgrunțuri și fără umflături.

Panaite, cu cămașa descheiată la piept, cu gîtul lui vînjos, gol, izbucni într-un strigăt:

— Merge fraților!

Ceea ce-i zăpăci pe tovarășii săi, fu că în acest strigăt se învălmăși deodată o troznitură înfundată, un foșnet ca o țîșnitură de apă și un răcnet înfiorător:

— Aoleo, m-a ars!

— Oprește curentul! urlă Popa, care se ivi în pragul atelierului și se repezi la manivelă.

Matrița neplăzise, împrôșcînd plumbul topit. Cămașa lui Panaite, neagră de unsoare, era găurită, arsă. El își acoperi cu mîinile pieptul și gîtul mușcate de plumbul fierbinte. Se încovoie, schimonosit de durere, vaitîndu-se:

— Aoleo! Aoleo!...

★

★ ★

Atelierele vuiiau de rănirea lui Panaite. Și mai înainte ca Tohăneanu să încerce a-i domoli pe muncitori, un om de serviciu îl înștiință:

— Dom'le director, sînteți poftit la comitet.

Tohăneanu se aprinse brusc:

— Cum? Să vie comitetul la mine. Haide, pleacă de aici!

— Dom'le director, mie așa mi-au spus...

— Pleacă!

Peste cîteva minute, Tohăneanu îl văzu pe Chiriac sosind speriat, galben, cu ochii jucîndu-i în orbite:

— Dom'le director...

— Ce e mă, nu vă convine să veniți voi la mine? Vi-e lene, v-ați boierit, hai? se răsti Tohăneanu.

— Dom'le director, din partea mea, mie mi-e tot una, căută să-l potolească Chiriac.

— O fi cumva Popa, nu ? rîse batjocoritor Tohăneanu. Să aștepte cînd m-oi duce eu la el.

— E tovarășul Șitoianu aici. El v-a chemat, biigui Chiriac.

Trupul masiv al lui Tohăneanu se smuci, ca și cînd ar fi vrut să se rupă dintr-o strînsoare. Ochiul bulbucăți îi străluciră în lumini rezezi.

— Șitoianu ? El să mă cheme pe mine, pe mine ?...

— E de la sector, îndrăzni Chiriac.

— ...Să-mi poruncească mie unul ca ăsta, care a fost slugă în blocul meu ? țipă Tohăneanu, congestionat. ăsta să vie să dea ordine aici și să trimeată după mine ca după un băiat de serviciu ? Iți sparg capul, Chiriac ! Auzi ? Iți sparg capul !

— Dom'le director, faceți cum vreți, se feri Chiriac, eu nu vă impun. Voiam să vă dau numai un sfat. Măcar o dată luați-vă și după mine. Panaite e rănit rău. Să nu iasă una urită de tot. E mai cuminte să vă duceți. Ei atîta așteaptă, să vă înfunde...

Deodată furia lui Tohăneanu se răci.

— Să mă înfunde ? rosti surprins, dezorientat.

— Stați și să vedeți...

Chiriac vorbea înainte, grăbit, speriat ; celălalt îl asculta cu o ușoară clătinare lăuntrică, pătruns încet de teama pe care secretarul i-o strecura ca pe-un venin în suflet.

Tohăneanu se împotrivi, scuturîndu-se.

— Nu mă duc, nu mă duc.

— Liniștiți-vă și dacă o să vă gîndiți puțin, o să-mi dați dreptate. Nu e momentul să vă luați de piept cu ei. Mai întii să scăpați de încurcătură. Muncitorii strigă că ați vrut să-l omoriți pe Panaite !

Chiriac îl văzu tresărind și stărui nerăbdător, iritat : — Să mergem, dom'le director ! Altfel e grav...

Tohăneanu abia se urni. Cu bărbia în piept murmură încăpățînat, surd :

— Eu să mă umilesc în fața lui...

— Aș ! Nu vă umiliți de loc, tot dumneavoastră sînteți stăpinul fabricii, îl linguși Chiriac.

Tohăneanu își înalță fruntea. Răsufli adînc, din rărunchi, luptîndu-se cu el însuși. Și în sfîrșit, rosti greu, măcinat, zîmbind galben :

— Bine, mă duc eu la domnul Șitoianu. Acum pleacă, o să viu după tine.

...Cînd intră la comitet, era țepăn, încordat, cu fălcile strînse. Dar pentru o clipă luciditatea i se umbri, zărindu-i pe Popa, Baci, Chiriac, și în mijlocul lor, pe Șitoianu, care-l privea liniștit, țînîndu-și palmele una peste alta, pe masă.

Tohăneanu se așeză pe scaunul care i se oferise, lăsîndu-se cu toată greutatea trupului. Așa acum observă că nimic nu se schimbaseră în înfățișarea fostului mecanic. Avea aceeași față lată, cu sprîncenele dese, îmbinate, și bărbia voluntară. De sub pleoapele ridicate, se îndreptă spre el o privire netedă, limpede. Nu întilni în ea nici sfidare, nici dispreț, după cum se aștepta, pregătit în asemenea împrejurare să reacționeze. Dimpotrivă, era o privire indiferentă, glacială, fără înduplecare pentru el. Simți că se tulbură.

Șitoianu se întoarse către Popa și-i spuse :

— Vorbește, tovarășe.

Cu Tohăneanu se petrecea ceva ciudat. Se uita la fiecare dintre ei, ca la niște oameni străini, pe care-i vedea parcă pentru întii oară. Trăsă-

turile lor, nedefinite pentru el, se precizau de astă dată în chipuri vii, cu expresia lor deosebită, impunându-se conștiinței sale.

Cu auzul era însă atent la ceea ce spunea Popa, care făcea un istoric al faptelor, neuitînd nici un amănunt, amintind rezistența lui Tohăneanu la toate propunerile de a se turna o nouă matriță. Cînd ajunse la Panaite, glasul președintelui răsună de o patimă abia stăpînită. Popa îl acuza fățiș pe director, făcîndu-l răspunzător de accident.

Tohăneanu, care primise pînă atunci învinuirile, neclintit, se răsuci odată pe scaun, nemaiîndurînd.

— Ce vrei dumneata să-mi arunci în spinare, Popa? întrebă el cu neliniște. Eu l-am pus pe muncitorul acela să strîngă cartușul mai tare decît trebuia?

— Da, dumneavoastră! spuse hotărît, președintele.

— Nu-i adevărat.

— A făcut-o de frică să nu rămînă fără pîine. Cînd a auzit că vreți să demontați presa, a încercat și soluția asta, poate o să iasă cablul mai bun. Dacă eram eu, nu l-ași fi lăsat. Eu știam care-i buba presii, și v-am spus-o de atîtea ori.

— Și rezultatul e că Panaite e internat la spital, iar nevastă-sa, copiii, au rămas fără nici un ajutor, spuse Baci, cu ochii înăspriți, măriți de lentilele ochelarilor. Dumneavoastră nu v-o fi păsînd, dar aici e vorba de un muncitor și pentru viața lui, noi...

— Cum nu-mi pasă? se frămîntă Tohăneanu, cătînd ba la unul, ba la altul, și neîntîlnind nici o îngăduință, vorbe repede: Eu sînt gata să fac tot ce se poate ca să-l ajut. Am să suport cheltuelile internării, doctorii, medicamentele. O să dau pentru întreținerea nevastă-sii și a copiilor pînă s-o însănătoși Panaite. Îl despăgubesc, mă rog, e omenește...

— Nu-i nici un hatîr, muncește aici în fabrică. Sînteți obligat s-o faceți, rosti dur Șitoianu.

Tohăneanu înghiți în silă.

— Da, muncește, spuse nesigur.

— Dar de ce ați lăsat lucrurile să ajungă aici, să puneți în pericol viața oamenilor?

Tohăneanu se îndesă mai adînc în scaun. Un val de căldură i se urcă în obraji. Sunetul tăios al întrebării, felul cum fusese pusă, îl vesti că se urmărea ceva cu el, că-l păștea o ascunsă primejdie. Scăpără o privire spre secretar, cerînd ajutor. Chiriac își înfundă iute capul în hîrtii, din care nu și-l mai scoase cu nici un preț.

Mintea lui Tohăneanu, se trezi, ascuțită, simțind că totul atîrna pe o muchie de cuțit. Se gîndea febril ce trebuie să facă în această împrejurare. Din colcăiala de sentimente contradictorii, ură, neputință, teamă, birui instinctul de apărare:

— S-a întîmplat o nenorocire, recunosc, dar nu este vina mea, rosti el răgușit. Eu am fost de bună credință, am vrut să se facă o revizie radicală a presii ca să se lucreze în condițiuni mai puțin grele. Știu, Popa crede că ajungea turnarea unei alte matrițe, dar eu nu puteam să trec peste avizul tehnicienilor mei. Puneți-vă în locul meu...

— Mda, asta o să mai vedem, îl întrerupse Șitoianu. Și-acum ce-aveți de gînd? Nici oamenii nu pot fi lăsați pe drumuri, nici să oprim producția.

Tohăneanu își linse buzele arse.

— O să dau dispoziții numaidecît să se toarne o nouă matriță și peste cîteva zile pornim lucrul. Să încercăm și așa, iar oamenii vor fi plătiți și pentru zilele nelucrătoare.

Intr-un târziu, Tohăneanu ieși de la comitet, întunecat, istovit, și abia după o vreme, ceva din vitalitatea, din puterea sa i se reîntoarce în vine.

În aceeași după amiază alergă pe la avocați, se consultă cu doi dintre cei mai buni, cunoscuți prin influența și relațiile lor, angajându-i în procesul de sabotaj ce-i fusese intentat de către controlul economic.

Tohăneanu oferi un onorariu generos, cerînd în schimb asigurări. Unul dintre avocați, i le dădu. Avu chiar un surîs superior :

„Nu mă judec decît atunci cînd vreau eu și-n instanța pe care mi-o aleg eu. Am consultat dosarul dumatiale, sînt șanse“. Adevărul era că nu se bizuia atît pe piesele din dosar, cît pe legăturile sale care erau încă destul de întinse în magistratură.

Aceasta o știa și Tohăneanu. Din spusele avocatului înțelese că va căuta să amîne, să obțină noi termene, ca să se judece într-o instanță favorabilă lui.

Uneori îl muncea totuși gîndul că iar putea să sufere o condamnare ; asta-i răpea și odihna și somnul. Dar numaidecît se liniștea singur... „Cu bani ce nu faci în țara romînească!“ Și era gata să cheltuiască oricît, ca să scape.

În aceste zile de zbuclum, de hărțuială, cînd voința lui șovăia, Leonora care nu-l slăbea nici o clipă, insistă din nou :

— Pentru ce să ne chinuim, George ? Să fugim în străinătate ! Tu nu vezi, aici situația se înrăutățește și n-o să mai putem trăi.

— Comuniștii n-o să stea o veșnicie la putere, se împotrivi Tohăneanu, mohorit.

— Cine-ți garantează cît vor sta la putere ? Și cum să-ți întemeiezi viața, viitorul, pe astfel de iluzii ?

— Nu sînt iluzii, sînt realități. Eu știu pe ce mă bizui și la urma urmei am cu ce să rezist, un an, doi, trei, cît o fi ! pînă o să vină un alt regim.

— Și pînă atunci să suferim, tu să suporti obrăznicii, umilințe de la comitetul ăla de fabrică ! De ce ? Cînd am putea trăi liniștiți în străinătate și să ne înapoiem în țară după căderea comuniștilor.

Tohăneanu rosti otrăvit, încrîncenat :

— Vreau să fiu de față la prăbușirea lor, vreau să apuc ziua cînd i-oi călca în picioare.

Insistența Leonorei nu se opri aici, ea îl vedea cîteodată bintuil de o îndoială, de o nesiguranță, și nu pierdea prilejul să-i infiltreze ideea fugii peste hotare. Așa se făcu că Tohăneanu se interesă la unul, la altul din prietenii săi de afaceri, pînă cînd într-o zi încheagă o legătură cu un fost maior de aviație, Dragu. Omul i se păru serios și planul lui deosemeni. Nu punea decît o singură condiție ; nimeni n-are voie să-și ia cu el bagaj, în afară de cel mult o servietă. „Peste cîteva ceasuri de zbor, regimul comunist, întregul coșmar, va deveni o amintire“, îi spuse maiorul Dragu, rîzînd. Sumele se depuneau înainte, firește în dolari. Tohăneanu ceru răgaz să mai reflecteze. Îi comunică vestea Leonorei, care profită de împrejurare, rugîndu-l să-i mai arate odată bleu-blanc-ul pe care i-l cum-părase și-l ținea închis în caseta de fier zidiță în perete.

Nu era întîia oară cînd insistă, învăluindu-l cu atenții, cu gesturi de tandrețe, simulînd noaptea o pasiune pentru el care era de mult stinsă. O rodea că piatra cea mai prețioasă din colecția de bijuterii nu era în păstrarea ei. Tohăneanu rezistă. O refuză și de data aceasta.

— Nu pentru mine l-ai luat ? N-am voie să-l mai văd odată ? Ai devenit foarte bizar în ultima vreme.

— Slăbește-mă, Leonora, ce-mi tot dai zor că ți l-am luat ție, nu ți l-am luat ție! E o investiție!

— Te ferești de mine, de parcă n-ași fi soția ta, ai secrete ca față de un străin. Înainte erai altfel, te-ai schimbat, nu te mai recunosc, George!

— Mda, ne-am schimbat eu, tu, greu de spus.

— Nu știi ce ai, ce n-ai, pe ce ne bizuim în străinătate, se încăpățână Leonora.

Tohăneanu scăpă un tăiș de privire printre pleoapele coborâte.

— Iți cunosc gândul, insiști degeaba. Poți fi liniștită, am destul, n-ai să mori de foame cu mine.

— Asta-i un răspuns? E firesc să știu și eu. La urma urmei, cu mine ai să împarți și binele și răul.

Tohăneanu zîmbi trist:

— Așa ar trebui... să nu scormonim prea adînc, e periculos.

— Nu văd de ce? spuse naiv Leonora.

— Lasă-mă în pace, Leonie! Să nu mai vorbim despre asta! Înălță deodată glasul Tohăneanu.

— Ești foarte bizar, repetă ea cu un fel de compătimire, de dispreț.

Părăsi camera, jignită, urmărită pe după ochelari de soțul ei, cu o privire rece și iscoditoare. Tohăneanu încuie ușa, ascultînd pașii care se îndepărtau. După aceea, singur, închis în odaia sa, făcu un bilanț al conturilor sale de la băncile elvețiene, al aurului și valutei, al pietrelor prețioase. Luă cheile pe care le ținea ascunse într-o cutie-carte, într-unul din rafturile bibliotecii, descuie caseta de fier și scoase o cutiuță de piele neagră. Apăsă pe un buton și capacul sări. Din așternutul de catifea albastră răsări un bob mare de cristal strălucitor.

Era un diamant, cu prismele clare, cu ape limpezi, străvezii și neclintite. Il desprinsă din culcușu-i moale de catifea și aprinse lampa de masă. Piatra, ținută în palmă cu gingășie, la fiecare mișcare, fulgera lumini. Un zîmbet de încântare, de satisfacție se ivi pe chipul lui Tohăneanu.

„Dac-aș mînca aurul cu lingura mare și tot mi-ar ajunge pentru o viață întreagă“, își spunea în gând, jucînd încet în palmă, fascinat, piatra rece și scăpărătoare.

*
* *
*

Înainte de a se duce la fabrică, Tohăneanu, ca de obicei, citea ziarul, unde scria cu o literă de-o șchiopă că azi începea la Ateneu congresul de unificare a partidului comunist și socialist. În ciuda voinții sale, urmărirea dezbaterile congresului în gazete, pufnind:

— Asta-i nemaipomenit! Au intrat în cîrdășie cu comuniștii. N-au simț politic, socialiștii ăștia sînt niște trădători nerușinați! Auzi? Program comun, interese comune!

Mototoli ziarul și-l aruncă deoparte.

— Ce-ți pasă ție de unificarea lor, ce importanță are asta pentru noi? spuse Leonora, contrariată. Lasă-i să se mănînce între ei, cu atît mai bine!

Tohăneanu se uită la ea cu milă:

— Habar n-ai de politică nici cît o ceapă degerată. Are importanță! spuse apăsător.

Ii fu silă să-i mai explice. Evenimentele însă îi dădeau lui dreptate. Zăbovise la fabrică și acum mai întîrzia ca să nu iasă odată cu gloata muncitorilor care umpluse curtea. Ii vedea de la fereastră, mulți, discutînd

în pîlcuri, înviorați, rîzînd, strigîndu-se unii pe alții. Era un freamăt, un neastîmpăr în toată această mulțime zgomotoasă.

Își îmbracă alene paltonul, așteptînd să se scurgă șuvoiul de oameni. Cînd era gata să plece, năvăli la el în birou Jenică Jurubiță, cu obrații înfocați.

— Ce dai buzna așa la mine ? îl bruftului Tohăneanu.

— Iertați-mă, coane George, dar venii într-un suflet să vă spui. Sînt eu urechea dumneavoastră în fabrică ?

— Și ce mai e nou ?

— Am fost la o ședință mare, o plenară, cum le zice ei. E groasă cu Chiriac ! se porni să turuie Jenică. N-am prea fost atent cum s-a ajuns la el. Eram în fundul sălii și mi-a scăpat cîte ceva, că vorbeau unii parcă erau nemîncăți. Da' cu Chiriac am auzit tot. Dădeau în el ca într-un burduf. Unul zicea că e unealta direcțiunii, adică a dumneavoastră, coane Georgică, ținu să precizeze Jurubiță. Altul că bagă zăzani în muncitorii socialiști și comuniști. Mă rog, asta să zicem că e floare la ureche, dar cînd s-a ridicat Popa și a spus că are în mînă dovada că Chiriac iscălea facturi false, în numele Comitetului, s-a iscat o hărmălaie, ropote, strigate, de m-au asurzit. Nu auzai decît : Rușine ! Banditul ! Afară cu el !

— Ce țipi, mă, așa ? se încruntă Tohăneanu.

— Iertați-mă, coane, m-a luat așa, cum să zic... în fine, mi-e că-l scoate din partid, e cadavru ! Da'n fabrică mai rămîne ?

— La ce să mai rămînă, spuse Tohăneanu, posac, ca despre un lucru nefolositor.

„Ce ți-e mă și cu stăpîinii, se întristă în sinea lui Jenică, își fac treburile cu tine și după aia îți dă un picior de nu te vezi“.

— În legătură cu fuziunea a mai vorbit și unul Șitoianu de la sector, continuă Jurubiță, nesigur dacă-l interesa pe director.

— Șitoianu ! Și ce vrea, ce a spus ?

— A pus și el sare pe rană. Dă-i cu exploatatorii, dă-i cu vigilența, dă-i cu lupta de clasă. Oamenii și-au rupt palmele cu aplauzele, nu alta.

Tohăneanu scutură din cap, tăcut, și porni singur, încet, spre poartă. Mașina încă nu sosise. I-o dăduse Leonorei pentru un ceas. Avea să ia un taxi. Portarul salută doi bărbați care ieșiseră fără să fie controlați. Tohăneanu mergea în pas în urma lor.

Il recunosc pe unul din ei, îmbrăcat modest, cu un palton cadrilat, și un fular galben cu pătrățele, scos puțin afară din guler. „Asta-i Șitoianu !“ tresări directorul, încleștînd fălcile. Se uită lung după el, pînă ce-l pierdu din vedere, apoi se urcă într-o mașină, izbind cu furie portiera.

Abia cinase și se retrase în bibliotecă să-și bea cafeaua, cînd Angela îl înștiință că se afla în vestiar „cineva de la fabrică“, care voia neapărat să-i vorbească.

Mirat, Tohăneanu spuse să intre și se indispuse pe loc, văzîndu-l pe Chiriac, grăsun, cu uitătura iute, piezișe, călcînd timid pe covorul plușat.

— Am venit la dumneavoastră, dom'le director, șovăi el, ferindu-se să nu atingă din greșeală vreun obiect.

Cuvintele îi pieriră pe buze odată cu suflarea. Tohăneanu se sculase în picioare, dînd semne de nerăbdare.

— Și de ce-ai venit la mine ?

— M-a dat în gît Popa...

— Voi între voi, treaba voastră !

— M-au scos afară și din partid.

— Și ce vrei, să te bag eu în partid ?

— Rămîn pe drumuri și voi am, ziceam c-o să faceți ceva și pentru mine, își recăpăta glasul Chiariac.

— Eu ? Ce n-am făcut destul ? De pe urma mea ți-ai clădit casă, ai cîștigat parale frumoase, acu' fi sănătos.

— Am lucrat împreună, eu v-am înlesnit afacerile, mi-am riscat pielea. Și nici dumneavoastră n-ați pierdut de pe urma mea. Să fim drepți, dom'le director ! spuse Chiariac, cu o sclipire mai vie în ochi.

Tohăneanu se roși de furie, de necuviința acestui „nespălat“, pe care-l suportase de nevoie în preajma sa.

— Tu-mi ții mie socoteală, nerușinatule ? Unde te trezești aici ? Hai ?

— Dom'le director, îmi pare rău că-mi vorbiți atît de urît. Mă rog, cum credeți dumneavoastră, eu am vrut să ne înțelegem, omenește.

— Eu să mă înțeleg cu tine ? se înfipse Tohăneanu în el.

Chiariac se trase un pas îndărat.

— Sînt multe care nu se știe, mie mi-e tot una, dar dacă dumneavoastră credeți...

— Mă ameninți pe mine ? Te-am ridicat din gunoi și îndrăznești ?

— Eu n-am să tac, și n-o să fie bine, spuse Chiariac, livid, dîndu-se iar înapoi un pas.

Tohăneanu, fără veste, se năpusti asupra lui. Il îmbrînci spre ușă, în pumni, răcnind din răspuțeri :

— Ieși afară ! Ieși afară, haimana !

*
* *
*

Nina îl vedea din ce în ce mai rar pe Vlad. Treceau uneori săptămîni de zile fără să-i dea nici un semn că există, că se gîndește la ea. Era mereu chinată de ideea că rărea anume întîlnirile lor. Dar se convinsese repede că Vlad nu era în oraș ; îl căuta la prietene, la locurile unde obișnuia el să se ducă, dar nu-l găsea nicăieri. Il căută acasă, ba odată servitoarea care o cunoștea, o lăsase să-l aștepte în camera lui.

În încăperea semi-circulară, cu plafonul înalt, cu ferestrele largi, deasupra cărora cădeau draperii largi de catifea albastră, lucrurile rămăseseră așa cum erau ultima oară cînd fusese la el. Cărțile zăceau în neorînduială pe polițe, pe masă, pe podea. Una din cărți era desfăcută, cu cotorul pe jumătate rupt.

Pe etajera aflată în colțul de lîngă divan, unde ardea lumina unei aplici cu trei brațe de alamă, mai stătea o ceașcă de ceramică verde, răsturnată cu fundul în sus, în farfurioara murdară de petele negre de zaț. Bășica de piele plină cu tutun aromat, răspîndea un miros de miere și sulfina. Pijamaua, cu dungi gri și maron era azvîrlită pe un scaun cu spătar înalt, florentin. Nimic nu fusese clintit din loc. Servitoarea n-avea voie să facă ordine în cameră decît la sosirea stăpînului.

Nina trase draperiile care acum erau negre, stinse lumina aplicii de la capătul divanului, ca să reînvie atmosfera din acea noapte neuitată. Ardea doar un bec mic, albastru, dedesubtul aquariumului, în care foiau peștișori japonezi multicolori, albaștrii, cu dungi de argint, aurii, verzi, roșii ca mărgeanul, săgetînd apa în sclipiri rezezi, sau tupilîndu-se prin ierburile subțiri care pluteau la fund. Inotau iute, se ascundeau, se pîndeau, împrăștiind scînteieri fosforescente. Pe pereții aquariumului se tîrau melci, închiși în cochilia lor de calcar sidefiu.

...— „E feeric, murmură Nina, întinsă pe pîntece, cu brațele îndoite și obrazul proptit în palme, alături de Vlad.

— Nu, e monstruos.

— Cum poți să spui așa ceva? Sînt atît de frumoși!

— Habar n-ai ce se petrece în această cutie de sticlă, cîte drame sîngeroase, cîte crime, cîtă aviditate erotică, rîse Vlad. Pretutindeni viața-i aceeași, crudă, amorală, fără cruțare pentru cel slab.

— Mă îngrozești.

— Naturii nu-i pasă de judecățile noastre. Privește! Să începem mai întîi cu melcii, care de altfel nici nu sînt interesați. Ei au un rol de slujnice, toată ziua nu fac altceva decît să curețe pereții de murdăria peștișorilor. Il vezi pe acela argintiu? Inoată lin și repede, cu botul căscat. Nu seamănă cu un rechin în miniatură? E totuși vorace ca un rechin și se hrănește cu puii pe care-i leapădă femela. Uite și peștișorul acela, auriu, cu dungă verde pe spinare! E femela!

— Și-i mănîncă toți puii?

— Cînd îl îngăduie maică-sa, care se ospătează și ea cu propriile-i progenituri.

— E înfiorător! Atunci cum se înmulțesc?

— Naște des și mulți. Și pe urmă progeniturile sînt apărute de mascul, care o urmărește pretutindeni. Mai scapă cîte unii. Cel mai interesant exemplar e ăsta roșu, cu coada dantelată. E tot femelă. E o voluptoasă. Roiesc în jurul ei masculi, se zbunguie, se joacă, încearcă s-o atragă prin culorile lor sclipitoare. Crezi că e o nepăsătoare? Ași, de unde! Natura a înzestrat-o cu trei orificii sexuale, astfel că ea se satisface mai deplin decît noi. Și e lacomă, nesățioasă...

...După aceea, Vlad o răsuci cu fața spre el. Se căutau unul în ochii celuilalt. El era palid din pricina luminii albastre, de o paloare ireală.

— Nina, să îndreptăm ceea ce natura nu ne-a dat.

— E cu putință? spuse ea, cu pupilele lucind.

— Da, dar numai simbolic, coborînd treptele regnului animal, ca apoi trupurile noastre să se unească într-o înflăcărată comuniune spirituală.

Nina-și amintea că o pusese să stea întinsă, nemișcată ca o moartă, în vreme ce Vlad începuse un rit straniu, atingîndu-i din cînd în cînd trupul cu palma, și la fiecare atingere ea tresărea de spaimă, pentru tot ceea ce era întunecat și de neînțeles în mișcărilor, în bolboroseala, în strălucirea extatică a feții sale. Il văzu apoi cum se liniștește, ia un cuțitaș cu lama ascuțită, aplecîndu-se mult deasupra ei și se apropie... Ar fi vrut să se ridice, să strige: „Ce vrei cu mine, Vlad“? dar parcă o paralizie îi lovise membrele.

Vlad îi făcu o incizie în pulpă, rostind cu o voce adîncă:

— „Taina e împlinită. Acum trupul tău va simți și se va bucura prin toți porii lui“.

Nina se scutură otrăvită de amintiri. Nu, Vlad era legat prin acea taină, nu se putea despărți de ea. Se întîmpla altceva cu el. Dacă era urmărit?, îi scăpăra prin minte. De ce n-o vestea, de ce cînd se înapoia din drumurile lui necunoscute, nu-i vorbea nimic despre asta? Poate că ar fi trebuit să fugă împreună? L-ar însoți oriunde, și la capătul pămîntului, dacă i-ar spune un cuvînt, un singur cuvînt!

Inflorise liliacul în grădini, afară era lumină, soare, copacii se gătiră cu frunziș verde, proaspăt, de un verde crud și gingaș de primăvară. Unde era Vlad? S-ar fi plimbat împreună la lacuri, sau s-ar fi tolănit în iarba moale și mătăsoasă, adulmecînd miresmele din văzduh, iar tîrziu,

pe înserat, s-ar fi întors în larma vie a orașului, care avea să-i primească, obosiți, legănați și fericiți.

...Intr-o dimineață, când dorul de Vlad o sfîșia, o sună la telefon. O chemă să vină cît mai degrabă. Nina se învîrtea zăpăcită prin odaie; nu-și mai găsea rochia, pantofii, își îmbracă ciorapii pe dos, degetele i se încurcau. Peste o jumătate de ceas, era în brațele lui, tîrîtă într-un vârtej din care nu desprindea decît răsufierea lui fierbinte, șoaptele întretăiate:

— Cinci săptămîni am stat fără femeie. Inebuneam după tine.

Nina se rezemă într-un cot, aplecată peste marginea divanului, și cu brațul gol, mîngîia obosită părul lui Vlad, care se așezase pe covor, cu picioarele întinse. Era nespălat, cu barba crescută pe tot obrazul. Purta pantaloni bufanți, vărîți în niște cizme cu carîmbii înalți, stropiți de noroi. Vestmintele lui răspîndeau un iz iute, tare și sălbatec. Mirosea a rășină, a sudoare și a mahorcă.

— Ți-a fost dor de mine? se interesă Vlad, după o lungă tăcere.

— Mult, mult de tot.

Vlad rise. Intotdeauna cînd ea era mai caldă, mai tandră, avea obiceiul să rîdă. Era un rîs nefiresc, cu sunet sec și crispat.

— De ce nu-mi spui și mie pe unde-ai fost? Imi făceam fel de fel de închipuiri, mi-era frică să nu fi pățit ceva. Tu duci o viață atît de ciudată! Pe mine nu m-ai învrednicit nici măcar cu un semn. Ai dispărut fără urmă. Eram așa de tristă, ca un cățeluș părăsit de stăpînul lui, se răs-făță Nina.

— Nu se putea altminteri. Am fost departe, pe înălțimi, spuse Vlad, făcînd un gest larg cu mîna. Ivanciu a trecut dincolo. Acum e rîndul meu.

Nina alunecă jos de pe divan, îngenunchiînd lîngă el.

— Și pe mine mă lași aici?

Vlad îi cuprinse umerii, trăgînd-o mai aproape. Îi tremurau maxilarele.

— Nu te las. Și tu trebuie să fugi cu mine, înainte de ni se prinde urma.

Nina revăzu limpede goana mașinii pe șosea, mîna însîngerată a lui Ivanciu, auzi detunătura în noapte, lătrăturile cinilor, tropotul pașilor pe asfalt.

— Aici nu mai e nimic de făcut, continuă Vlad. Comuniștii ne încercuie, ne strîng ca într-o chingă, va fi greu de luptat. Afară vom fi salvați, ne vom aduna forțele, să ne pregătim pentru momentul hotărîtor. Cine rămîne este pierdut, va duce o viață de rîmă, nesigur de libertate, de existența lui. Eu nu pot și nu vreau să duc o asemenea viață. Decît să trăiesc cum vor ei, mai bine să mor cum vreau eu.

Nina se lipi înfricoșată de el.

— Dar n-o să murim! exclamă Vlad. Dincolo ne așteaptă o viață frumoasă, plină de neprevăzut, o viață demnă de niște oameni puternici și curajoși.

— Ia-mă cu tine, murmură Nina, subjugată.

Vlad căzu deodată pe gînduri. Nina cătă la el sfioasă, necutezînd să-l tulbure. Începu să se plimbe prin odaie, cu pașii lui largi și legănați. Din colțul odăii, veni drept spre ea:

— Nina, nu putem fugi cu mîna goală. Eu am să fac rost de o sumă, nu ajunge pentru amîndoi. Încearcă și tu la părinții tăi și dacă nu vor să-ți dea, caută alt mijloc. Orice mijloc este bun în situația noastră! spuse Vlad, privind-o pătrunzător.

Nina păru deopotrivă că se gîndește și visează. O lumină se așternu

pe chipul ei, o bucurie intensă și crudă. „Ah, Leonie, acum am să mă răzbun“!

— Bine, Vlad, consimți ea cu un zîmbet. Să știi că o să am nevoie de tine.

— Sînt al tău! exclamă Vlad. Pînă atunci răsfoiește o carte, cîntă, fă ce poțtești, eu mă duc să mă îmbăiez, adaugă el cu o destindere neașteptată.

— Astăseară sînt invitată la Caliopi, va fi toată banda. A! Nici nu știi. Mița s-a încurcat cu un sportiv, cu un halterofil, care e gelos ca un pașă și o znopește în bătai. Ei îi place, imaginează-ți! se înveseli Nina.

— Oricărei femei îi place să fie bătută.

— Tu ai să mă bați?

— Cred că da, spuse Vlad cu seriozitate.

— Eu nu cred, în sfîrșit, mergem diseară la Caliopi? O să fie o surpriză grozavă cînd o să te vadă.

— Mergem. M-am săturat de atîta sihăstrie, am chef să beau, să mă turtesc, să uit de mine.

— Nu așa, protestă moale Nina.

— Prostuțo! nu știi nimic, rîse iar Vlad, îndreptîndu-se spre baie.

★

★ ★

Așa cum prevăzuse Nina, băieții și fetele îl primiră pe Vlad, veseli și gălăgioși, înconjurîndu-l, asaltîndu-l cu întrebările.

— Pe unde a fost, sălbatecele? Ai pielea bronzată, ți-a priit aerul tare.

— Pierdut a fost și l-am găsit, spuse rîzînd Mumuleanu.

— Întoarcerea fiului risipitor! exclamă Mița Necșești înghesuindu-se în el și sărutîndu-l pe obraz. Ți-l prezint pe prietenul meu, Bob Mardare! Bob, fă frumos la șef, prezintă-te! îi făcea ea semn cu degetul.

— Un pahar pentru Vlad! spuse Ioana, oferindu-i-l cu un gest grațios.

Era mai palidă ca deobicei, sveltă, șerpuitoare, cu capul ușor înclinat într-o parte, cu părul blond, bogat, revărsat pe umeri. Trăsăturile ei erau fine și avea în ochi o melancolie blîndă, visătoare. Nu semăna deloc cu sora-sa, oacheșă, zgomotoasă, cu nasul mic și cîrn, cu buzele groase și mereu umede.

— Mulțumesc, Lady, făcu ceremonios Vlad, mirosind coniacul și sorbindu-l încet, cu plăcere.

— Azi facem beție de coniac! îi anunță Mița.

Vlad era centrul atenției lor și asta-i mîngîia orgoliul. El nu observă că Mița clipi cu subînțelele celorlalți. Toți se repeziră deodată să-l ridice în brațe. Deși luat prin surprindere, el se împotrivi. Fetele nici nu aveau putere, iar Mumuleanu era prea delicat. Vlad se simți totuși smuls deodată de la pămînt, învîrtit în aer ca o jucărie, în timp ce banda se întrecea în strigăte și risete. Se zbătea să scape din strînsoare, dar Bob îl săltase pe umeri și fugea cu el prin încăpere, țopăind:

— Hopa! Hopa!

Banda se frîngea de rîs. Mumuleanu își ștergea lacrimile, văzîndu-l pe Vlad cocoțat pe umeri, zgîlțit de săriturile lui Bob Mardare. Mița dădu semnalul de încetare:

— Gata, ajunge Bob!

Halterofilul își lepădă povara, rîzînd prostește, stingherit, dezvelin-

du-și dantura sănătoasă și sclipitoare. În clipa asta Vlad îi urî pe toți și în deosebi pe acest sportiv zdravăn, care-l purtase ca pe-un copil, se jucase cu el, făcându-l caraghios în ochii bandei. Ceva din autoritatea lui, din influența pe care o avea asupra celorlalți se topise, coborîndu-l, ridiculizîndu-l.

Vlad îl țintea nemilos, țeapăn, cu pumnii încheștați. Impulsul de a-l izbi în obraz fu absorbit de teama forței adversarului său. Mușchii halterofilului umflau piepții hainei, bicepsii răsuceau mînele înguste și ar fi fost de ajuns o sforțare mai violentă ca vestimintele să pleznească de pe el. Vlad șovăi. Pericolul plutea în aer. Se înstăpini o tăcere înmărmurită. Nina îl apucă de braț, timidă :

— Vlăduț, dragule.

— Mă, Robinson Crusoe, cu tine nu se poate glumi? sări Mița între cei doi bărbați.

Halterofilul era din ce în ce mai încurcat. Avea ceva bun și inocent în toată expresia lui.

— Ei m-au îndemnat, eu n-am nici o vină, se scuză el, stîngaci, ca și cînd ar fi făcut o mare poznă.

Vlad se descreți, se uită în jurul lui și începu să rîdă. Incordarea se sparse și veselia deveni și mai zgomotoasă.

— Dacă energia fizică pe care o cheltuiește asta, spuse Vlad către Mumuleanu, s-ar converti într-una spirituală, ar deveni poate un al doilea Kant. Așa nu e decît o brută, o materie stupidă.

Mumuleanu vru să răspundă, dar se apropie Caliopi, care îl trase deoparte pe Vlad, spunîndu-i :

— Vine și logodnicul meu, Dinu Cantuniari. Să nu fi răutăcios cu el.

— Te-ai logodit ?

— E numai de formă. E mai mult o ambiție a tatălui meu. Nu are nici o pretenție asupra mea, ci asupra zestrei. De fapt e un băiat drăguț, bine crescut, șarmant. Ne împăcăm destul de bine, nu se amestecă în chestiunile mele și nici eu în ale lui.

— Și trebuie să mă port solemn ?

— Asta nu. E bun de chef, dar să nu-l iei în tîrbacă cum o pica.

— S-a făcut, frumoasa mea odaliscă. De fapt mă întreb ce cauți tu aici ? Ai fi mai potrivită într-un gineceu. E adevărat că locuința asta cu covoare multe, cu divane, cu vase de ars mirodenii, aduce a cuib de desrătări îndelungi și voluptoase. Lipsește hașișul, narghilea și havuzul.

— Pardon, narghilea este.

— Vino mîine la mine, după masă.

Caliopi, brună, sprîncenată, împlinită, își înălță genele lungi.

— Ce te-a apucat ?

— Ai s-o trădezi odată pe Ioana. Încearcă și tu altceva mai nou, spuse brutal Vlad.

— Ce complotați acolo ? se vîrî Nina între ei, lipindu-se de Vlad.

— Oh, îngerul meu păzitor, o luă el de umeri. Uplete-mi paharul și dă-mi să beau. Ți-am spus doar că astăzi mă îmbăt. Vreau să mă îmbăt, strigă el.

Banda îl aprobă, bătînd din palme.

— Astăzi este îngăduit orice, îi înștiință Caliopi. Sîntem singuri în toată casa.

Exclamații, rîsete, însoțiră vestea Caliopei. Mița Necșești puse o placă la pick-up și porni să se biție cu halterofilul, aruncînd ochiade lui Vlad.

În mîntea lui încolți un plan, dar deocamdată voia să bea și să discute cu Mumuleanu, care o curta pe Ioana. Fata îl asculta distrată, cu paharul în mîină, tolănită leneș într-un fotoliu, picior peste picior.

— Las-o-n pace, e tristă! spuse Vlad. Oh, lady, ce ingrate sînt femeile! adăugă el sarcastic.

Ioana pricepu aluzia, zîmbind indiferentă. Îndată însă ce pică Dinu Cantuniari deveni nervoasă, neliniștită. Intrarea acestui tînăr scorșos, elegant, cu hainele tăiate la cel mai bun croitor, fu însoțită deasemenea de strigăte. Cantuniari nu era deloc impresionat și nici surprins de această manifestație gălăgioasă.

Lui Vlad îi fu din primul moment antipatic. Și nu se sîi să i-o arate cu oarecare grosolănie :

— Porți corset, domnule ?

Dinu Cantuniari înălță o sprînceană și surise amuzat.

— Deobicei, dar acum l-am lăsat acasă. Acum port doar sutien.

— Îmi placi, ești deștept! se însufleți Vlad.

— Te felicit pentru perspicacitatea dumitale.

— Atunci ciocnești cu mine? N-are caracter rău, se întoarse Vlad spre Caliopei.

— N-am deloc, spuse sincer Dinu. Dumneata ai asemenea prejudecăți ?

— De fel, se entuziasmă Vlad, cu ochii sclipind de băutură. Îmi placi din ce în ce mai mult.

— Nu te pripri, îl sfătui Dinu Cantuniari, depărtîndu-se. Mă duc să dansez.

— Imbecile mai sînt femeile. Din spusele Caliopei credeam că e nătîng și cînd colo băiatul are haz, rosti Vlad, retras într-un colț cu Mumuleanu, ca să nu-l asurzească muzica de jazz.

Nina vru să stea lîngă Vlad, dar o invită Cantuniari la dans. Se întrepuau doar ca să bea cîte un pahar de coniac și se strîngeau din nou în brațe, legănîndu-se în ritmul unui tangou argentinian. Caliopei stinse luminile. Ardea o lampă mică, orientală, cu un abajur de mărgele colorate. Lumina era scăzută, galbenă, de aur vechi.

Cantuniari era un bun dansator și Nina își lăsase capul pe umărul lui, ușor amețită de băutură. El o mîngîie cu palma de-a lungul spatelui, își lipi coapsele de ale ei, așteptînd o împotrivire. Nina își scutură părul, ca trezită, depărtîndu-se puțin, dar fără să-i spună nimic. Avea o senzație minunată de lunecare, de plutire și nu voia s-o curme.

— Îl cunosc pe Cantuniari. E o lichea, spuse Mumuleanu. Dar în definitiv prefer licheaua unui fanatic. Licheaua e un specimen național, e sentimentală, uneori chiar cumsecade, și te poți înțelege cu ea, fie că nu ești niciodată sigur.

— Aha, făcu Vlad. Spune mai departe, e interesant.

„Are să-mi plătească o poliță“, își spuse în sine, stîrnit.

— Fanaticul îmi inspiră oroare, fiindcă este absolut și deci capabil și de crimă. E în fond un obtuz, neîn stare de o gîndire reală.

Mumuleanu se rostea calm, degajat, dar Vlad fu atins de agresivitatea lui ascunsă. Cum era ațîțat de alcool se prinse în discuție, dozîndu-și veninul.

— Faci elogiul lichelei, nici nu mă miră. Ați guvernat țara pînă acum sub numele unui partid sau altul, ceea ce a dus-o drept în brațele comuniștilor. Licheaua a puit în sînul vostru, sînteți atît de putrezi încît un brînci mai puternic e de ajuns să vă dea de-a berbeleacul. De altminteri rostogolul a și început.

— Și tu aparții burgheziei.

— Eu n-am decît o singură familie : Legiunea !

— Orice ai spune rămîi ceea ce ești : un fiu al burgheziei. Numai împreună putem ține piept comuniștilor.

Vlad făcu o grimasă comică. Se uita la tînărul acesta firav cu trăsături subțiri, pe care l-ar fi răsturnat și adierea unui vînt.

— Imi vine să hohotesc cînd te aud. Ce sînteți voi în stare să faceți ? Sînteți în panică, vă gheboșați sub fiecare lovitură, vă strecurați ca șoarecii. Ceea ce trăiți acum e numai prologul dramei voastre !, rîse Vlad, cu satisfacție, sorbind coniacul.

— Aiurezi.

— Te înspăimîntă viitorul ? continuă el cu imaginația excitată. Parcă te văd mîne strecurîndu-te neînsemnat, umil, defilînd în rînd cu masa, ca nu cumva să-ți pierzi pîinea, dacă cumva vei avea norocul s-o cîștigi. În fiecare din voi scîncește un biet omuleț, care odată deposedat de bunuri, e metafizic gol în fața universului. Sînteți niște neputincioși. Dacă ar fi să ne bizuim pe voi, n-ar mai fi nici o nădejde pentru acest neam.

Imaginea biciznică a propriei sale făpturi, zugrăvită de Vlad, iscă în Mumuleanu o mișcare de mînie, pe care o condensă în duritatea răspunsului.

— Și atunci pe cine să ne bizuim, pe voi, care ați făcut o rebeliune cu încuviințarea nemților, iar la o adică ați șters-o peste graniță ? Voi n-aveți capete politice, ci atentatori, și ăștia s-au ascuns în gaură de șarpe, curagioșii !

— Ne organizăm, spuse scurt Vlad, strîngînd din maxilare. Noi ne cunoaștem adversarii. Nu-i vom cruța ! De asta poți să fi sigur. Ei au doctrina lor, noi, mistica noastră, care izvorăște din adîncurile legendare ale istoriei, ale neamului.

Mumuleanu surîse răutăcios, iar ochii îi scînteiau viu înapoia lentilelor.

— Firește, ei au o doctrină, discutabilă din punctul meu de vedere, dar o au. Voi ce aduceți nou ? Ați deshumat relicvele trecutului, pe care le fluturați ca pe niște fantome în amurg, și pledați pentru cea mai neagră primitivitate sub motivul conservării tradiției. Cu dacia, tracii, Zamolxe, cultul solar, vreți să soluționați problemele sociale și economice de astăzi ? Nu vezi că gîndirea voastră e bîntuită de spectre, nu de idei ? La lumina rațiunii acestui veac ele pier ca niște strigoi ce sînt.

— Tăria și unitatea unui popor nu se conservă prin idei, ci prin credința în misiunea lui. Și această misiune o înfăptuiește un conducător predestinat. Popoarele fericite n-au lăsat vreo urmă în istorie, ci numai acelea care au avut o existență dramatică, zbuciumată, care au crezut că au ceva de spus lumii. Pun mai mult preț pe credința mistică a poporului meu decît pe toate ideile voastre raționale.

— Misiune, credință, predestinare, în fond astea nu se reduc decît la un fel de idolatrie. Și idolatria, fie față de un conducător, fie de o credință mistică, înseamnă anihilarea omului, a eului său, înseamnă nimicirea demnității umane. E o teorie bună pentru gloată, pe care o profesăți voi. Treaba voastră. Omul trebuie privit în individualitatea, în unicitatea spirituală, care îi este esențială. Iar mistica voastră, despre care faci atîta caz, de fapt ne întoarce la omul în patru labe. De aceea vă disprețuiesc și văd în voi, pe bună dreptate, o străveche, o îndepărtată întru-chipare a ființei omenesti : antropoidul !

Mumuleanu nu bănuia că insulta lui va avea o urmare atât de neprevăzută. Vlad tăcu, sorbi pînă la fund coniacul, mușcînd marginea paharului. Era băut și fața sa avea o crispă dureroasă, o paloare de lunatic. Imaginea omului în patru labe îl ademenea, îl răscolea. Izbucni într-un hohot de rîs. Și deodată, străbătut de un gînd desuchiat, dement, sări în sus, încercînd să domine lanma bandei care se îngrămădise în jurul lui Dinu Cantuniari. Acesta, dezbrăcat de haină, fără cravată, se scălămbăia ca o pîață, azvîrlindu-și picioarele, dîrdîind din umeri. Bob Mardare, pe vine, se rotea în cerc, strîmbîndu-se și privind sașiu fetele care chicoteau, mișcîndu-și șoldurile în același ritm drăcesc.

Vlad se aruncă în mijlocul lor, la pămînt, strigînd :

— Toată lumea în patru labe.

Ceilalți se opriră, dezorientați. Apoi, ca la un semn, se trîntiră cu toții jos, cătînd buimăciți unii la alții, hlizindu-se prostește.

— Aduce-ți-l pe Mumuleanu ! Aici, cu noi, în patru labe, rînji Vlad, să vezi și tu ce bine ai să te simți, raționalule !

Mumuleanu se împotrivi. Dar Mardare îl luă pe sus, silindu-l să îngenunchie lîngă ceilalți.

— Acum adunați-vă ! porunci Vlad. Așezați-vă cap la cap, învîrțiți-vă roată și mîriți încet, pe urmă mai tare, iar la sfîrșit lătrăm cît ne țin baierele.

— Nu știu să latru, se alintă Nina, mofturoasă.

— Ai să înveți. Incepem !

Vlad dădu tonul. Se auzi mai întîi un mîriit înfundat, care creștea neîncetat ; mîriitul se îngroșa treptat, deveni un muget ca al unui singur animal cu nenumărate capete. Se învîrteau din ce în ce mai repede, privirile li se încrucișau, își vedeau proprii lor ochi măriți, căscați enorm. Gurile le țineau întredeschise, ca să poată aspira aerul.

Cel dintîi lătră Vlad, lung, lugubru. După el, lătrară și ceilalți, unul ascuțit, altul gros, neoprindu-se nici o clipă din această horă besmetică pe brînci. Nu mai simțeau durerea genunchilor, nici a șalelor îndoite, asmuțiți, lătrînd fiecare cît mai tare, să-l întrecă pe cel de lîngă el. Ii bîntuia un fel de nebunie, de furie, deslănțuindu-se într-un sabat de lătrături pînă li se injectară ochii, răgușiră, și unii mai puțin rezistenți căzură pe spate, întinzîndu-se pe covor, fără sînge în obraji, descompuși.

Cel mai robust era Mardare, care se pomeni la un moment dat singur în mijlocul unor leșuri, și el încetă să latre. Vlad însă care se sculase în picioare, îi porunci cu o voință crîncenă :

— Latră !

Mardare se uita la el, îndobitocit, cețos. Scoase un mîriit sulgrumat din gitlej.

Voința lui Mardare slăbea, șovăia, și cum stătea în genunchi, se prăbuși iar în patru labe, pornindu-se să schelălăie, să se tîrască, lingînd mîinile fetelor, care deșteptate din oboseală, îl încurajau, rîzînd cu fața răvășită. Mardare nu mai scotea decît niște sunete răgușite, nearticulate și cu o energie sporită reîncepu să latre, cu o vădită plăcere de a se despersonaliza, de a renunța la orice urmă de demnitate omenească. Era atât de jalnic, de umilitor și deprimant acest spectacol, încît Mumuleanu nemaiputînd să-l suporte, îl zgîlții pe halterofil :

— Incețază, Mardare ! Incețază !

În acest răstimp, Vlad dispăru cu Mița Necșești într-una din odăile

întunecoase din fund, împiedicîndu-se de un pedestal de marmură sau de un vas și răsturnîndu-se cu fața pe unul din divanele joase, turcești, care mobilau încăperile.

— Să nu ne vadă cineva, suflă Mița.

— Taci, șopti Vlad, astupîndu-i gura cu palma.

Cînd reveniră, Mardare, trezit de sub duș, cu părul încă ud, o întîmpină crunt pe Mița :

— Unde ai fost, tîrfă ?

Și o plezni cu dosul palmei peste obraz. Poate că lucrurile s-ar fi oprit aci, dacă Vlad pornit să-l umilească și mai adînc, nu l-ar fi înfruntat:

— Cum îndrăznești, mitocane ? O palmuiești în fața mea ?

Mardare fu o clipă descumpănit. După aceea, înălță pumnul gata să-l prăvălească asupra lui Vlad. Cineva țipă. Vlad nu se urni, dar cu o mișcare înceată scoase pistolul din buzunarul de la spate, întinzîndu-l spre Mardare. Halterofilul rămase cu brațul spînzurat în aer.

— Cere-ți iertare, în genunchi ! spuse Vlad, cu răceală.

Nina cît era de toropită, de sleită, își dădea seama de primejdie și se aruncă îngrozită între ei :

— Vlad, nu !

Ceilalți stăteau înlemniți, cu un nod în gîtlej. Vlad o înlătură violent pe Nina.

— Cere-ți iertare în genunchi ! Număr pînă la trei și trag ! Unu... doi...

Lui Mardare i se uscaser cerul gurii și o sudoare abundentă îi năpădi fruntea. După fixitatea privirii, după imobilitatea și paloarea cadaverică a lui Vlad, înțelese că-și va îndeplini amenințarea. Era cu degetul pe trăgaci. Gaura neagră a țevii pironea ca un ochi de mort. Mardare se frînse, se clătina, se lăsă în genunchi :

— Te rog să mă ierți, Mița, biigui el.

Vlad își vîrî la loc pistolul și spre uluiala bandei se repezi la Mardare, îmbrățișîndu-l și sărutîndu-l.

— Acum ești cel mai bun prieten al meu. Copii, ne îmbătăm pe răpunere ! se exaltă el, victorios.

În zori, Nina ajutată de Mardare izbuti cu greu să-l ducă acasă. Nu se mai putea ține pe picioare și se rezemase cu spatele de pervazul ușii.

— Dă-mi... să beau...

Capul îi căzuse în piept și o meșă unsuroasă de păr îi atîrna în ochi. Pielea obrazului îi era verzuie și mușchii svîcneau ca străbătuți de spasme. Cu un efort reuși să-și ridice capul.

— Dă-mi să beau, ceru el din nou fornăind desgustător.

Nina se lupta cu el să-l tîrască spre divan, să-l culce, dar îi era cu neputință să-l clintească :

— Hai, Vlăduț, trebuie să dormi, să te odihnești.

Vlad se zmuci din mîinile ei, și cu o sclipire lucidă, vorbi blajin, încet, îndurerat :

— Nina, de ce sînt ochii tăi... atît de goi?... de goi. Nu exprimă nimic.... ochii tăi oglindesc vidul... un vid imens în care mă scufund... mă înec, uite așa...

Trupul încovoiat se bălăbăni, capul se legănă, și vrînd s-o cuprindă pe Nina, se prăbuși pe podea, adormind într-un somn de piatră.

Avocatul lui Tohăneanu se dovedi un om de nădejde. Ii obținuse o nouă amănare, deși mai greu ca întâia oară și pe un termen mai scurt. „E tot ce s-a putut face. Va trebui să ne judecăm“ îi spuse apărătorul lui, oftînd ușor.

Tohăneanu era în situația unui osîndit care-și aștepta executarea. Cu toate asigurările avocatului, se temea că împrejurările i-ar putea fi împotrivă.

Maiorul Dragu nu se mai arăta în nici un chip. Pe de altă parte nici Jenică nu mai trecuse pe la el, pe semne că piața era moartă. Într-o zi, pică Jurubiță; îi aduse devizele. Il văzu mai puțin vorbăreț ca altădată, apăsător, ca un om care e ros de un lucru anume și pe care se sfiește să-l destăinuie.

— Ai ceva pe suflet, Jenică? îl iscodi Tohăneanu.

— N-am, coane Georgică.

— Mă, nu minți? Ce, eu sînt chior? Nu ești tu în apele tale.

— Nu mai pot, coane! își dădu drumul Jurubiță. Taie-mă, spînzură-mă, nu mai pot.

Tohăneanu presupunea că starea lui era în legătură cu teama de a mai lucra la bursa neagră. Oricum, nu mai avea nevoie de el, cel puțin deocamdată. Incercă să-l liniștească.

— Nu te pierde cu firea, mă. O să se aranjeze. N-ai încredere în cuvîntul meu?

Jurubiță nu știa nici el despre ce vorbea Tohăneanu. Socoti însă că-i un prilej bun să-l înmoaie.

— Coane Georgică, v-am servit eu întotdeauna cu credință?

— Este, cine spune altfel?

— Am și eu, ca să zic așa, o mică trecere pe la dumneavoastră?

— Ai mă, Jenică, spuse Tohăneanu, neînțelegînd unde voia să ajungă.

— Merit eu să-mi păstrez locșorul la fabrică?

— Bineînțeles. Te dă cineva afară? se miră Tohăneanu.

— Uite, nu mai pot, coane Georgică, nu mai pot! se vaită Jurubiță.

— Ce nu mai poți mă, că m-ai înebunit. Vorbește odată, se repezi Tohăneanu.

— De aia mi-e mie că sînteți iute...

Fabricantul rise.

— Hai, Jenică, nu fi dobitoc, spune.

— Așa da, coane, mi-a venit inima la loc. Nu mai pot să umblu prin ateliere... de cînd am *sustras* alea două piese, nu se mai lipește somnul de mine, oftă Jurubiță. Mereu visez că mă înhață de guler, că mă duce colo la o ședință și care mai de care dă-i, că tovarășul Jurubiță e așa, că tovarășul Jurubiță e pe dincolo. Asta mai treacă-meargă, dar mă bagă și la zdup. Ce-mi trebuie mie să mă leg la cap dacă nu mă doare.

— Au prins vre-o bănuială?

— Mai știi? Eri a fost Panaite de pază, ăla pe care l-a fript plumbul. Din ceas în ceas mă tot întreba: „Ei, cum merge tovarășe Jurubiță, e în ordine? Cum făceam rondul dădeam peste el. Nu mai calc în ateliere, să mă auriți. Cînd nu te aștepti, te pomenești cu vreunul în spinare. E paza dracului, coane Georgică.

— Nici nu trebuie să mai riști, vezi-ți de postul tău, spuse Tohăneanu, indiferent, cu gîndul la maior, a cărui tăcere îi dădea un soi de neastîmpăr, de neliniște.

— S'îrăiți, coane Georgică, vă mulțumesc! se luminează Jurubiță, apoi

cu un aer viclean, urmă : Un transportîșor colo, da ! aia mai zic și eu că e o treabă. Alege nea Smărăndache o noapte cînd e de pază la depozit Goian, ăla doarme pe el ! Ne avem la cataramă. Dacă-l mai îmbii cu un rachișor, poate să și tune că nu-l mai deștepți. Autocamionul o să tragă la poarta din fund, cu farurile stinse, și într-un ceas, doi gealați l-au încărcat pînă-n vîrf.

În ochii bulbucați, cu vinișoare roșii, se aprinse o sclipire de lăcomie.

— Jenică, să băgați de seamă, să băgați bine de seamă ! spuse Tohăneanu, temător.

— Avem experiență, coane Georgică ! se mîndri Jurubiță.

Tohăneanu, ca niciodată îl conduse pînă la ușă. Era singur în casă și singurătatea îl apăsa. Gîndul i se întorcea merou la maiorul Dragu. Ce-ar fi să se îmbrace și să se ducă la el ? Era furios că nu-l mai sunase la telefon. Trecuse doar atîta vreme și nu primise nici un semn.

„Nu e lucru curat aici“, își spuse Tohăneanu, înțepat de-o bănuială. O alungă cu toată puterea, dar iar revenea, îi dădea tîrcoale, încuibărindu-se mai adînc în minte. După toate socotelile lui, pregătirile trebuiau să fie terminate. Atunci ? Să se fi întîmplat ceva sau să-l fi înșelat ? Era cu neputință, maiorul se bucura de reputația unui om de încredere, serios, chibzuit. Dar în împrejurările de astăzi mai puteai fi oare sigur de cineva ?

Pe cînd Tohăneanu se zbătea în această îndoială, sosi și Leonora din oraș, emoționată, strigîndu-l prin toată casa :

— George ! George, unde ești ?

— Sînt aici, dar ce-i cu tine ? răsări mirat Tohăneanu.

— Vin acum de la Catinca Zamfirescu. Ai auzit ultima știre ? Vuește întreg orașul, numai despre asta se vorbește.

— Potolește-te, dragă. Ce știre ?

— Da, ai dreptate, spuse Leonora, calmîndu-se subit.

Tuși încetișor, își netezi poala rochiei, înălțîndu-și bustul mare, și respiră adînc :

— Fostul ministru Cernescu și un întreg grup de persoane bine, au fost arestate pe cînd încercau să treacă granița.

Tohăneanu se holbă la ea. Un junghi îi străbătu tîmplele.

— Cum ? Cînd s-a întîmplat asta ? rosti el moale.

— De curînd. Amănuntele nu le știi, sînt tot felul de versiuni. Unii spun că la aterizarea avionului la Arad au fost identificați și arestați, alții că au fost luați ca din oală chiar la aeroportul de la Băneasa. Se crede că a trădat ori pilotul, ori cineva chiar din grupul ministrului. Cînd am auzit, mi s-au tăiat picioarele. Mie una, George, mi-a pierit curajul.

Tohăneanu își aminti că ultima oară îl văzuse pe Cernescu la Anastasiad acasă. Era un bărbat vînjos, cu mustață neagră, tunsă scurt, cu un aer trufaș și neprietenos. Dar ce-i păsa lui de ciocoiul ăsta ! Apoi, gîndul îi zbură la maiorul Dragu. Desigur că aflase despre această întîmplare. Așa se explica poate tăcerea, rezerva lui. Cine știe, poate o fi și renunțat la proiectul său. „Nu, n-are nici o legătură. Eu am să plec !“, se îndîrji Tohăneanu, cu o hotărîre disperată.

— Ce-ai spus ? făcu el absent.

— Mie mi-a pierit curajul, repetă Leonora.

— Prostii ! Au avut ghinion și pace ! Asta nu înseamnă să avem și noi acelaș ghinion. De încercat trebuie să încercăm să ne salvăm.

— E pericolul prea mare și pe urmă nu vād de ce să ne avenge-

turăm. Nu, nu, eu nu risc. Tu dacă vrei... spuse Leonora schișind un gest de părere de rău.

— Cum adică, n-ai fugi cu mine? Tu ai rămâne aici? întrebă Tohăneanu cu glasul copleșit de uimire.

— Cred că da, spuse Leonora, liniștită. Oricum, aici e țara mea, așa cum bine spuneași și tu înainte.

Tohăneanu se uită la ea de parc-o descoperise abia acum. Era atît de buimăcit că nu găsi imediat ce să-i spună :

— Leonie, ești doar nevasta mea! Ai trăit cu mine douăzeci de ani și acum ai fi gata să... Nu, aici este altceva! Ce-mi ascunzi? vorbi înfrigurat Tohăneanu, scrutînd-o adînc.

— Dacă tu vrei să te arunci cu capul în prăpastie nu înseamnă că trebuie să fac și eu la fel. Eu încerc să te ȳpresc, e chiar de datoria mea, dar tu niciodată nu m-ai ascultat pe mine.

— Astea sînt baliverne! Ce s-a petrecut între timp cu tine că te-ai răsghîdit? E altceva la mijloc, nu mă înșeli pe mine. Ce-mi ascunzi, Leonie? strigă Tohăneanu, scuturînd-o de umeri.

Leonora îi dădu mîinile la o parte. Trăsăturile feței ei frumoase și severe se înăspriă.

— Te rog nu fi brutal. Mi se pare că am fost destul de limpede. Nu vreau să zac în închisozre. Am trăit prea încordată, îmi sînt nervii zdruncinați. Nu mai suport această tensiune și vreau să stau cîtăva vreme la via tatii. Acolo e liniște, aer curat, am să mă reculeg, spuse Leonora ridicîndu-se, cu gîndul la Coteanu, de unde venea, și care avea să fie găzduit la niște prieteni de-ai săi al căror conac se afla la cîtiva kilometri depărtare de vie.

Tohăneanu o privi în fundul ochilor. Mîncău la aceeași masă, dormeau în acelaș pat, și totuși erau două ființe deosebite pe care o întîmplare ciudată îi silea să trăiască laolaltă. În această împrejurare, Leonora i se dezvălui mai adînc și în locul ei apăru o femeie rece, străină, necunoscută. Iși mușcă buzele, ca să nu urle.

— Abia acum încep să te cunosc, rosti el răgușit, cu o grimasă de ironie, ură și amărăciune.

Se îmbrăcă în grabă, ieși val-vîrtej, și se urcă în prima mașină, gonind spre Țuchi, unde rămase peste noapte. Ea îl primi ca de obicei, zglobie, copilăroasă și veselă. Tohăneanu o înlătură și se trînti într-un fotoliu, greu, posomorît, cu privirile în podea.

— Dă-mi să beau! mormăi.

— Vrei să-ți pregătesc și o gustare? se unduia pe lîngă el Țuchi.

— Nu, vreau să beau.

Țuchi nu-l asculta și peste cîteva clipe îi aduse cîteva sandviciuri pe care i le puse pe o măsuță alături de o sticlă cu vin.

— Dă-mi whisky.

Țuchi se supuse, mișcîndu-se prin odaie, ușoară, suplă, foșnind poalele de mătase ale capotului. Se așeză în fața lui, cu bărbia în palme, privindu-l îndelung, în așteptarea unui gest care s-o cheme. Tohăneanu tăcea și bea. Odată înălță paharul, ca și cînd ar fi ciocnit cu cineva, și spuse surd :

— Noroc!

— Ești tare supărat, rosti ea încet și mîhnită, culcîndu-se la picioarele lui.

Tohăneanu o mîngîie pe creștet, își vîrî degetele în părul ei, sub ceafă. Țuchi tresări, înfiorată.

— Ce vrei să fac ca să te înveselesc ?

— Nimic, spuse fabricantul, jucându-se în neștire cu părul ei bogat, auriu-roșcat.

— Imi dai voie să-mi iau baia, tocmai mi-am pregătit apa. Isprăvesc numai decît. Mă lași ?

— Du-te, consimți Tohăneanu.

Era plăcut și odihnitor la Țuchi. Simțea că se liniștește, se înviorază și nu știa dacă din pricina ei sau a wiskiului care începea să-l încălzească, să-i dea o ameteală bună, o euforie în care se topea cheagul negru de venin. Auzi zgomotul din baie, țîșnitura dușului care acoperea vocea lui Țuchi, în timp ce vorbea la telefon :

— Allo ! Andrei, nu ne vedem astăseară. Nu, nu pot ! A venit broscioiul la mine și e întors pe dos. Mîine, mîine, iubitul !

După cîteva minute, Țuchi reapăru, proaspătă, îmbujorată, cu obrazii strălucitori. Se uită la Tohăneanu, pe sub genele coborîte :

— Tot trist, nu-mi place. Vrei să-ți dansez ? îi zîmbi, arătîndu-și șiragul dinților albi și mărunți.

Și fără să-i aștepte încuviințarea, își lepădă cu gesturi încete, leneșe și calculate halatul de baie care îi lunecă la picioare. Țuchi era îngustă în șolduri, cu sînii mici, necoaptă ca o adolescentă. Fața ei avea o albeață de crin, nările ovale, străvezii, iar linia obrazului cobora spre bărbie într-o rotunjime moale și delicată. Ochii ei erau mari, prelungi, cu irisul albastru în care scliffea uneori o lumină aurie.

Începu să se legene înaintea lui Tohăneanu, care zăcea în fotoliu, cu privirea resfrîntă înăuntru. El nu vedea nici tremurul sînilor îmbobociți, nici mișcarea pîntecului îngust, cu pielea palidă, nici frîngerile de mijloc, ca de vrej tînăr. Din cînd în cînd, retina lui era săgetată de sborul piciorului, lung și mlădios.

Ii făcu un semn scurt și Țuchi curmă dansul, așezîndu-i-se pe genunchi. Era caldă și trupu-i tînăr răspîdea un miros pătrunzător de plantă. „Nici n-ai zice că-i o fată de cizmar“ gîndi Tohăneanu, mîndru că stăpînește această făptură. Mîna lui se lăsă grea și posesivă pe umerii fragili ai fetei.

— Mai ești supărat ? se alintă Țuchi, punîndu-și capul pe pieptul bărbatului.

— Aș, mi-a trecut ! spuse el, chicotind ușor. De ce să fiu trist ? Sînt bărbat în puterea vîrstei, sănătos, bogat. N-are nici un rost, așa e viața ! Ia, bea și tu !

Țuchi îi făcu pe plac. Curînd, Tohăneanu iar se înnegură și o cercetă bănuitor.

— Țuchi, tu mă iubești pe mine ? o întrebă pe neașteptate.

Ea observă că era congestionat, că avea privirea pîcloasă, ca de om băut. Ii înlănțui gîtul cu brațele.

— Mult, mult de tot.

— Ai mai iubit pe cineva înainte de mine ?

— Pe nimeni în afară de tine, scînci ea cu glas mic.

— Ești o curvă ! Pe mine nu m-a iubit nici o femeie, nici tu, nici nevastă-mea, nici fiică-mea ! țîpă Tohăneanu, azvîrlind-o de pe genunchi.

Țuchi căzu grămadă la picioarele fotoliului. Iși înclină capul pe un umăr și-l privi tăcută, îndurerată, în vreme ce-i curgeau lacrimi mari, limpezi, pe obraji. Tohăneanu îngenunchie lîngă ea, o îmbrățișă, o sărută, bolborosînd :

— Iartă-mă, fetița mea, nu plînge. Tu ești o sfîntă. Îți jur că tu

ești o sfință pe lângă celelalte. Am citit eu undeva că femeile ca tine au un suflet mare. Nu-i așa că tu ai suflet mare?

— Da, murmură fata melancolică.

— Țuchișor, tu, tu vrei să fugi cu mine în străinătate? Am să te îmbrac în aur și în catifea, ai să trăiești ca o prințesă. Spune, vrei?

Țuchi se aprinse ca un trandafir roșu.

— Da! Mă iei cu tine? E adevărat? Nu mă amăgești?

— Te iau, plecăm împreună, o să fim numai noi doi. O să începem o nouă viață, se entuziasmă Tohăneanu. Totul este pregătit, o să călătorim în Italia, în Franța, în Elveția...

Țuchi îl înăbuși cu îmbrățișările. Tohăneanu icnea, se bucura de fericirea ei, pradă dezmierdărilor. Se întinse moale pe covor, cu capul în poala ei, lăsându-se mîngîiat, îndelung, alintat, ca un copil mare. Doborît de plăcere, de băutură, de somn, gemea înduioșat:

— Tu ai un... un suflet mare...

★

★ ★

A doua zi uită și de Țuchi și de făgăduiala pe care i-o făcuse. În oraș află că odată cu grupul lui Cernescu fusese arestat și maiorul Dragu. Versiunea era alta decît aceea pe care o știa de la Leonora. Avionul trebuia să aterizeze la trei kilometri depărtare de Arad, lângă o pădure, unde erau ascunse bidoanele cu benzină pentru alimentarea motorului. Fugarii care stăteau pitiți într-un desiș fuseseră încercuiți de-o patrulă de soldați și somați să se predea.

Noaptea, Tohăneanu avu un vis îngrozitor. Se făcea că niște ostași înconjurau pădurea, strîngîndu-i ca într-un clește, și el, Tohăneanu, alerga năuc, cu bărbia în piept, abia răsuflînd. Căuta un loc să se ascundă, tîrîndu-se pe pămînt, făcîndu-se una cu el, ca să nu-l prindă. Ba nu, fugea înspăimîntat pe cîmp și în urma lui auzea strigăte: Stai! Stai! Și deodată, răpăiau împușcături, el se răsucea pe călcîie, se frîngea, și se prăvălea cu fața în țărînă.

Tohăneanu se deșteptă ud țearcă și cu o sete îngrozitoare. Era umflat de nesomn, cu pleoapele roșii, cu perii țepoși crescuți pe obraji. Se uită în jur și se văzu în patul lui, în odaia lui, cu mobilele cunoscute, familiare, intime. „Așa dar am scăpat, sînt viu“, își auzi propriu-i glas lăuntric, cu o bucurie nemaiîncercată. Coșmarul se risipise ca o ceață.

Sări din pat, intră în baie, se rase, stătu mult sub dușul rece și înviorător. Iși recăpătă cu încetul puterile, care i se urcau în trup ca o sevă nouă și întăritoare. Era iar stăpîn pe el, zdravăn, cu poftă de viață. Și chipul pe care i-l întorcea oglinda era mai limpezit, respira forță și încredere de sine.

„Nu mă pierd eu nicăieri“ se îmbătoșă Tohăneanu. Și cînd fu pe punctul de-a ieși, sună telefonul. Era Ortansa Anastasiad la aparat. Il chema la ea acasă. Acolo, în Jianu, nu stătu decît vreo jumătate de oră.

Tolănit pe pernele mașinii care-l ducea spre fabrică, Tohăneanu reflecta la propunerea Ortansei, neputînd să uite nici lucirea ochiului ei teafăr, nici tonul cu care îi spusese: „Orice mijloc este bun, cînd e vorba să-i sugrumăm pe comuniști“. Mașina lui gonea acum pe drumuri desfundate, improșcînd pietonii cu apa murdară a băltoacelor adunate de la ploile de peste noapte. Cerul era și acum acoperit pe alocuri; soarele

strălucitor de vară destrăma însă norii care se descărcau în ropote scurte și trecătoare.

Din depărtare, Tohăneanu zări coșurile înalte, roșii, ale fabricii, apoi cu cât se apropia, se iviră pe rînd împrejmuirea largă, clădirile vechi, atelierele cu geamuri fumurii. Sentimentul că toate acestea erau ale lui, proprietatea lui, îi umplea pieptul de mîndrie. Aici era isvorul lui de viață, de trai îmbelșugat și fără griji. Aici era raiul lui, cum spunea Juru-biță, și Tohăneanu simți mai adînc ca niciodată că ar face orice ca să nu-l piardă. Și chipul Ortansei Anastasiad îi răsări mai viu în minte. Ajuns în fabrică, îl chemă imediat pe Smărăndache.

— Ascultă, dragă, noi avem sistematizate datele privitoare la producție, vreau să spun capacitatea producției? se interesă Tohăneanu într-o doară, cu un aer degajat.

Smărăndache fu surprins, dar nu lăsă să-i scape nici un gest. Imediat îl străbătu o bănuială. Nu era însă sigur. Spuse simplu, politico.

— Nu, dar le putem sistematiza. Pe cînd aveți nevoie?

— Pe cît mai curînd.

— Și numai de la fabrica noastră? insinuă Smărăndache, încercînd terenul.

Tohăneanu ezită. Il scrută îndelung, apoi, hotărîndu-se, rosti îndoelnic:

— Ai tu vreo legătură la industrie?

— Depinde...

— M'da, e o chestiune delicată, o s-o studiez. Acum altceva: a fost deunăzi pe la mine Chiriac, și m-a amenințat că o să vorbească. Ar putea să ne facă vreun rău?

— Înainte de control, da, acum e prea tîrziu. Ni s-a încheiat doar proces, și apoi nici nu știe prea mare lucru. Ce să spună? A iscălit facturi pentru transporturi mai mari decît erau prevăzute? Ar însemna să înfunde pușcăria! A fost și pe la mine; l-am prelucrat și l-am făcut să înțeleagă că trebuie să fie mulțumit că a scăpat ieftin și să-și caute o slujbă în altă parte.

— Și l-ai convins?

— Iși teme pielea. De altfel, nu e băiat prost. Dacă a văzut că nu e rost, a luat-o pe altă cale. A umplut atelierele că chestia cu factura falsă e o manevră a lui Popa, ca să-l discrediteze în ochii partidului. A fost și pe la sector, se agită, se sbate.

— Așa da, să-i facă ei dreptate. Dar cu chestia noastră cum stai? îl întrebă cu o voce umbrită, Tohăneanu.

— La noapte. Azi, sîmbătă spre duminică, fabrica e cam pustie și e mai lesne.

— Smărăndache, tu ai mai încercat și a fost greu. Nu cumva să prindă aștia de veste că ne... te-ai curățat! Fii atent!

— Am să fiu. Rămîn să lucrez mai tîrziu în birou, ca să pot să supraveghez oamenii. De altfel, am avut grijă ca o parte din marfă s-o ascund într-o magazie, mai aproape de poarta din fundul curții. Ni s-a oferit un preț bun.

— Banii înainte.

— Sînt la mine în casa de fier.

— Dă-i încoa!

— Aș vrea să vă mai amintesc că jumătate din cîștig e al meu, spuse Smărăndache fără să clipească.

— Jumătate ? Ești sărit ! Cum o să-ți dau jumătate ? Ce, ești tovarăș cu mine ?

— Dacă nu vă convine, eu mă las păgubaș. Risc prea mult, ca să mă mai mulțumesc cu ce mi-ați dat pînă acum. De cîteva ori am primit mai puțin decît mi se cuvenea, dar nu v-am spus nimic. Am fost delicat, sublinie Smărăndache.

Tohăneanu înghiți în sec, se foi, se răsuci, bătînd aerul cu mîinile.

— E prea mult, mă, Smărăndache ! Ce dumnezeu ?

— Jumătate.

Cei doi bărbați se măsurau din ochi. Smărăndache îl înfrunta glacial. În privirea lui Tohăneanu licări un gînd viclean. Era la strîmtoare și cedă, scrișnind.

— Bine, fie. Să-mi telefonezi cum merge, am să fiu acasă.

Se încurcă însă cu niște prieteni de afaceri și sosi după miezul nopții. O trezi pe Leonora, care dormea toropită, cu plapuma subțire de vară dată în lături, cu pieptul și brațele dezvelite.

— N-a sunat Smărăndache de la fabrică ?

Leonora își desliپی pleoapele, murmură un „nu“ somnoros, și se întoarce pe partea cealaltă, ghemuindu-se în căldura culcușului.

„Doarme ca un lemn“, își spuse Tohăneanu în silă, și se repezi în odaia lui, aruncîndu-se asupra telefonului. Făcu numărul fabricii. Sună de cîteva ori, cu urechea atentă la țîriitul prelung și ascuțit. De dincolo nu se auzea nici un glas. Era o tăcere goală, pustie, vestitoare de primedie.

Tohăneanu își aprinse o țigară, o fumă pe jumătate și o strivi în scrumieră. Chemă din nou la contabilitate ; nu răspundea nimeni. Incepu să se învîrtească prin odaie, ros de îndoieli, măcinat de gîndurile cele mai sumbre. Ridică receptorul, sunînd la nesfîrșit. Ciudat, i se părea că sbîrniitul ăsta ascuțit, strident, umplea propria-i cameră. Și se mira că și ceilalți nu-l aud. Dormeau duși, iar el era singurul treaz în această casă, în întregul oraș, străpuns de sunetul prelung, care răsuna ca o chemare desnădăjduită în noapte.

În sfîrșit, auzi o voce obosită, ștearsă, în pîlnie. Tohăneanu își lipi gura de ea, vorbind înăbușit :

— Smărăndache ? Tu ești, mă ?... Da, Tohăneanu e aici !... Ei, cum merge ?

Celălalt vorbea și Tohăneanu asculta, întrerupîndu-l din cînd în cînd, cu glasul din ce în ce mai nerăbdător și iritat. Era mai greu decît credea. Autocamionul cu farurile stinse, fusese tras în cîmpul viran din spatele fabricii. Totul era pregătit, dar la comitetul de întreprindere era lumină. Erau pe semne într-o ședință, că nu mai isprăveau. Pe de altă parte, unul din muncitori da țîrcoale prin curte.

— „Plouă cu găleata și sînt plin de noroi“, îi spunea Smărăndache. Trebuia să aștepte, nu era chip altfel.

— Nu te urnești de acolo pînă nu iese marfa ! îi porunci Tohăneanu.

În închipuirea sa vedea limpede curtea înneacă în întuneric, depozitul, autocamionul cu prelată trasă și farurile stinse, chipurile lui Popa, Badea, a celorlalți, învăluite în fumul destrămat de lumina aceea de la comitetul de întreprindere. Era acolo o pîndă, o luptă surdă, crîncenă, în care voia, trebuia să biruie.

Fuma țigară după țigară, pregătit să nu doarmă toată noaptea dacă va fi nevoie. Ceea ce-i marea neliniștea, încordarea, era că nu putea să urmărească pas cu pas, — așa cum ar fi vrut — tot ce se întîmpla în

fabrică. Dar ce putea să se întâmple? Era mai bine să nu se gîndească. Poate dintr-o clipă într-alta va primi telefonul liniștitor. Ce încet, ce neîndurător se scurgea timpul! Dacă cumva l-au prins pe Smărăndache?

Un uruit de autocamion greu cutremură ferestrele. Tresări. Se năpusti la geam, urmărind autocamionul care pieri duduind în întuneric. Afară ploua neconținut și asfaltul ud și lucios sclipea sinistru sub razele lampadarului din fața blocului. Își lipi fruntea de geamul rece, reveni în mijlocul încăperii, stînd nemișcat, cuprins de o emoție neașteptată și intensă. Minutarele pendulului arătau ora unu și jumătate. Țîriitul strident al telefonului îl izbi în piept.

— Da... da. Ce se aude? A ieșit pe poartă... neîncărcat? strigă furios Tohăneanu. Abia ai scăpat tu!... Ei și?

Trînti receptorul, să-l spargă, își smulse cravata de la gît, ca să respire mai în voie. Se duse iar la fereastră și o deschise larg, stînd neclintit în cadrul ei, vrînd parcă să absoarbă tot aerul nopții.

*

*

De ce întîrzia Vlad? S-ar putea să nu mai vină? Nina își frîngea degetele, așteptînd cu toate fibrele întinse sbîrnîitul soneriei. Se învîrtea mereu prin preajma vestiarului. Abia acum, în această împrejurare, își dădea seama cît de mult atîrna de el. Fără Vlad îi era frică. Frică să fie singură, frică de tot ce i s-ar putea întîmpla fără el. Se gîndi să se îmbrace, să dea o goană pînă la casa lui, dar soneria sbîrnîi scurt, vestind-o că a venit. „El e!“ suspină Nina, ușurată, fericită.

Ii deschise încet ușa, precaut. Vlad se strecură tiptil, vorbind în șoaptă.

— Au plecat?

— Sst! Papi e aici. Vino la mine în odaie. O să plece și el îndată. Vlad străbătu salonul cu pași largi și intră în odaia Ninei.

— Nu te miști de acolo pînă nu-ți spun eu.

— Să nu dureze, mai am de aranjat și alte treburi.

— N-o să stea mult.

Nina se lungi pe divanul Leonorei din nișă, cu o carte în mînă. Răsfoia cîte o pagină, pîndind ivirea lui Tohăneanu. Storiurile de la ferestre erau coborîte, ca să nu răzbată prea tare soarele și să decoloreze perdelele. Prin paletele rare pătrundeau însă fire de raze.

Nina se ghemui în fundul divanului, ca să nu fie zărită. Un moment se gîndi să stingă lumina candeliei de sub icoana georgiană, dar o frică superstițioasă o împiedică. Intr-un tîrziu auzi pașii îndesați ai lui taică-su, văzu spatele lui lat, flacăra unui chibrit și ușa închizîndu-se în urma lui. Sări jos de pe divan, furișîndu-se pînă la vestiar; o cheie se răsuci în broască și limba yale-ului pocni surd.

Nina, prevăzătoare, încuie și ușa de la salon, ca nu cumva bătrîna menajeră să rătăcească pe aci și să-i găsească.

— Vino, Vlad, îl chemă ea din cale afară de tulburată.

Vlad nu părea deloc emoționat de ceea ce trebuia să săvîrșească. O întrebă doar atît.

— Unde le ține?

— În scrin, are un sertar secret.

— E cam întunecos, așa nu văd să umblu la...

— Trage tu storul, încet, fără zgomot. Poți?

— Am să încerc.

Vlad apucă chinga și o trase puțin câte puțin pînă cînd salonul ieși din umbră, cu mobilele lui lucioase și neclintite. Fără un cuvînt, se apropie de scrin. Nina, tăcută, galbenă, îi arată sertarul secret. Era încuiat. Vlad se lăsă pe călcîie, examinează broasca, încercă s-o forțeze. Rezista. Ar fi fost ușor s-o spargă, dar asta însemna să strice încuietoarea. Scoase un briceag din buzunar și vîrî în gaură lama subțire. De cîteva ori, prinse limba și de tot atîtea ori îi scăpă. Cît era el de calm, de răbdător, strînse din măsele, enervat. Fața i se umezi.

— Mai iute, Vlad, îl îmboldi Nina, care își vîrîse unghiile în palme.

Vlad rosti printre buzele strînse :

— Stăpînește-te.

Și reîncepu să chinuiască încuietoarea. În sfîrșit, simți în degete că lama se înfipse bine, răsuci ușor și limba sări în lături. Deschise repede sertarul ; era gol. Vlad își înălță ochii placizi spre Nina. Ea se făcu albă și bărbia prinse a-i tremura.

— Nemaipomenit ! Le-a ascuns în altă parte, dar unde ? se frămînta Nina bolborosind ca pentru sine : vipera ! Cum de nu mi-a trecut prin minte c-o să le-ascundă în alt loc ? Unde să caut în toată casa ?

— Așa n-o să facem nici o ispravă, spuse Vlad, apucînd-o de braț și silind-o să nu se mai agite. Hai în dormitor. S-ar putea să fie acolo.

Indemînatec și metodic, Vlad păși la cercetarea unor posibile ascunzători ; răscoli prin sertare, prin lucrurile de toaletă ale Leonorei, răsturnă vasele, deschise o casetă venețiană căptușită cu pluș, punînd apoi fiecare obiect la locul lui, neatînse. Bijuteriile nu erau nicăieri. Nina descuie dulapul din perete, cu ușile capitonate.

— N-o fi aici, Vlad ?

Tînărul luă la rînd blănurile, întoarse gulerele, pipăi căptușeala, vîrî mîna pînă-n fund, în rufăria fină, negăsind nimic. Colcăia în el furia, dezamăgirea. Se înapoie în salon, cu pași mari, de lup. Ninei îi era frică să-i mai vorbească. O ura acum pe Leonora mai mult ca niciodată. Telefonul țirii prelung. Sunetul ascuțit îi șerpui prin inimă. Nina se uita la Vlad, care stătea în mijlocul salonului, plimbîndu-și privirea domoală prin toate ungherele.

— Lasă-l să sune ! spuse el nepăsător. Ce-i cu nișa asta, e ca o cameră.

— Aici își face siesta doamna Leonora Tohăneanu ! rosti sarcastic Nina.

Vlad se îndreptă încet spre nișă, urmat de fată, ca o umbră. Dacă cumva nu descopereau bijuteriile, Vlad n-o mai lua cu el ? Ar fi în stare s-o lase singură, părăsită, cu amenințarea care plutea deasupra capului ei ? Nina se porni să caute ea însăși, înfrigurată, cu mîinile tremurătoare, încercîndu-l pe Vlad.

— Nu așa, nu așa, o sfătui el, înlăturînd-o.

Părea că se mai potolise. Din nou, răbdător și amănunțit, scormoni fiecare colțișor, se urcă pe divan, deoarece zărise că zidul făcea la jumătatea înălțimii lui un fel de scobitură. Nici aici nu era nimic, dar cînd dădu să se ridice, se izbi cu creștetul de un colț al icoanei de argint. Țiui ascuțit, de durere, ducîndu-și mîinile la cap. Icoana se mișcă din loc și o brățară se rostogoli pe divan. Nina scoase un țipăt :

— Uite, Vlad !

Vlad încremeni, mîngîindu-și umflătura și zîmbind ca un nătîng. Deodată se răsuci, smulse icoana, a căror pereți împărătești se închiseră

în violența gestului. În spatele icoanei, era un spațiu destul de încăpător în care Leonora își pitise două brățări, cercei, un ceas-medalion bătut cu pietre scumpe, un ac cu brilante și un inel cu un smaragd superb.

— E o credincioasă maică-ta ! spuse cinic Vlad, învelind bijuteriile cu grijă într-o batistă.

Nina nu-l auzi. În sufletul ei se zvîrcolea neputința, deziluzia, teama de a-i destăinui lui Vlad că piesele cele mai prețioase lipseau. Unde or fi pandantivele cu briliante, broșa, colierul cu perle, brățara de platină ? Să le fi încuiat oare în caseta lui taică-său ? Nina rîse crud. Nu era atît de proastă, Leonora ! Pesemne că le-a dus la Ghiță Stănoiu, la vie.

— Ce rîzi ? Ce-i cu tine ? o trezi Vlad. Hai, c-am isprăvit. Să așag icoana...

— Nu, așteaptă ! spuse Nina și alergă în camera ei.

Luă o bucată de hîrtie, un creion și scrise la repezeală : „Dacă scoți o singură vorbă, îi spun tot lui papi. Și să știi că mă țin de cuvînt orice s-ar întîmpla“. Impături foaia, o vîrî la loc în ascunzătoare, unde fuseseră bijuteriile, spunîndu-i lui Vlad tăios, rece :

— Pune icoana la loc, măcar să aibe pentru ce să se roage.

Tohăneanu era ușor mirat, îndoit, de moliciunea Ninei, de tandrețea ei, de insistențele de a mai sta împreună. Era ceva sincer și adevărat în dorința fetei. Nu știa cum să răspundă, mai ales că în astă seară îi făgăduise lui Țuchi că va veni la ea ; organizase o mică sindrofie la care erau invitați cîțiva prieteni. Se trezi însă cu Nina, care de un ceas îl răsfața cu drăgălășenii, stîrnindu-l s-o întrebe bănuitor :

— Ia spune tu drept, ai să-mi ceri ceva ?

— Nu, papi, te-asigur. Mîine dimineață plec în munți pe vreo două-trei săptămîni și vreau să mai fiu cu tine. În fiecare noapte vii tîrziu, parcă ți-ar fi silă să stai la tine în casă.

Tohăneanu se posomorî. Tăgădui fără convingere.

— De unde ai mai scos-o și pe asta ? Sînt foarte ocupat, am întîlniri de afaceri, e firesc să mai întîrziu.

— Degeaba te ferești de mine. Eu am văzut papi că tu nu ești fericit. Am observat mai demult că de fapt căsnicia ta nu e ceea ce ar trebui să fie. Te simți singur.

Cuvintele Ninei atinseră în el o fibră adîncă. Așa dar și fata lui își dădea seama de deșertăciunea căsniciei sale. Tohăneanu nu voia să se lase tîrît într-o discuție. La ce i-ar mai folosi ? Privi într-o parte și rosti cu un glas scăzut :

— Nu-i bine să vorbești despre unele lucruri, ba nici să te gîndești la ele.

— E primejdios ?

Tohăneanu făcu un gest cu mîna, de parcă ar fi vrut să alunge o vedenie.

— Poate o să vorbim noi, altădată.

— De ce nu acum ? Hai papi, te rog, mai rămii cu mine.

— Ți-am spus că am o întîlnire și sînt grăbit. Tu du-te la culcare, mîine trebuie să te scoli de dimineață. Ți-ai pregătit echipamentul ? Te pomenești că ajungi o alpinistă de forță, schimbă vorba Tohăneanu.

— Echipamentul mi-l pregătește Vlad, el e foarte priceput. Acum e în bucătărie, îmi unge bocancii, spuse Nina, rîzînd.

— Plecați numai voi doi ?

— Nu, cu un grup întreg. De ce mă-ntrebi? Știu că dumitale nu-ți prea place Vlad, dar n-ai dreptate, papi. E un băiat cu totul deosebit de ceilalți. Tu n-ai stat niciodată de vorbă cu el.

— Il cunosc mai dinaintea ta, eram doar prieten de afaceri cu taică-su. Dar nu împărtășesc ideile lui, asta-i tot.

În acel moment bătu la ușă cineva și intră. Era Vlad, cu mînele cămășii suflecate, cu o meșe de păr căzută pe frunte.

— Vă salut, domnule Tohăneanu! spuse el, ezitînd în pragul ușii. Nina, unde ai pus unsoarea? N-o găsec nicăieri.

— E jos, în dulap, printre borcane. Caută bine și ai s-o găsești. Nu stai puțin cu noi?

— Vreau să isprăvesc și pe urmă...

Tohăneanu îi făcu semn să rămînă.

— Ce mai e nou politic, Vlad? îl întrebă, mohorît.

— Ce știi și dumneata. Deocamdată comuniștii jubilează, dar n-o să le fie prea lungă bucuria. Nici noi nu dormim și nici alții, rînji tînărul.

— Adevărat? îl ținti curios Tohăneanu. Ia stai puțin jos. Totuși, nu se vede încă nimic, nu se simte nimic.

— Este și greu să se afle. Acum nu se poate lupta fățiș, noi am ales altă cale, care este a celor mai curagioși, mai neînfricați dintre noi. În definitiv, orice mijloc este bun ca să-i nimicim pe comuniști.

„Orice mijloc este bun“... erau aidoma cuvîntele Ortansei Anastasiad. Tohăneanu fu izbit de această potrivire în care sălășluia un înțeles care lui îi destăinuia existența unui plan, a unor forțe ascunse, în această înclăstare subterană, necruțătoare și fără odihnă.

Priviți prin Ortansa Anastasiad, prin ceea ce el însuși era hotărît să facă, Vlad și ceilalți nu i se mai păreau nici absurzi, nici nebuni, simțind că și el nu mai putea gîndi altfel:

— Da, orice mijloc este bun, rosti cu un fel de înverșunare Tohăneanu.

Vlad n-avea însă chef de vorbă; dorea să scape cît mai repede, și murmură o scuză, retrăgîndu-se. Tohăneanu își aminti și el că se grăbea.

— Mai stai, papi, te rog, se agăță Nina de el.

— Nu pot, am întîrziat prea mult.

— Dacă alunec, și cad într-o prăpastie, n-ai să mă mai vezi niciodată! N-o să-ți pară rău că n-ai vrut să-mi îndeplinești rugămîntea?

— Ce înseamnă prostiile astea, se supără de-a binelea Tohăneanu, mișcat de glasul ei trist, de luciul umed al ochilor. N-ai mai fost pe munți? Atunci mai bine nu te mai las și te încui în odaia ta.

— Am glumit, papi, zîmbi Nina, rotindu-se în jurul lui veselă. Voiam să te înduplec să mai rămii. Spune-mi cum e întîlnirea ta, blondă sau brună? clipi ea cu subînțeles, conducîndu-l pînă pe palier.

— Blondă, ștregărițo! rise Tohăneanu de parcă l-ar fi gîdilat cineva la tălpi.

Era un rîs gros, fără pudoare, care-i făcu rău Ninei.

— O să-ți fie dor de mine? spuse ea, îmbrățișîndu-l în capul scărilor.

— Sigur c-o să-mi fie. Hai, du-te înapoi în casă, că ne vede vreun locatar și-i mai mare rușinea.

— Să nu mă uiți, papi! îl ținea strîns Nina, privindu-l lung și depărtat.

— Bineînțeles că n-am să te uit. Să-mi trimiți cîte o ilustrată, spuse el, desfăcîndu-se din îmbrățișare și coborî iute scările.

Nina se lipi de perete și-l strigă :

— Papi !

Tohăneanu se opri pe ultima lespede, acolo unde se răsucea scara.

— Da, ce e Nina ?

— Este frumoasă ? întrebă ea fără nici o noimă.

— O păpușică, rîse din nou Tohăneanu, trimițîndu-i un sărut pe vîrfurile degetelor.

Nina se desprinsese de lîngă zid, intră în casă, îngînînd mereu, fără sens „o păpușică“, „o păpușică“, și simți cum se destramă, se rupe în ea ultima legătură cu tot ce era existența ei de pînă acum...

*

* * *

Tohăneanu plecă devreme de la Țuchi. Noaptea albă, oboseala din mădulare, vitalitatea lui le învinse cu un duș rece, zdravăn și o ceașcă de cafea concentrată. Ii stăruia doar o pîclă ușoară pe creier. O porni pe jos, de-a lungul bulevardului, înviorat de aerul dimineții, de lumina delicată și limpede care învăluia întregul oraș.

Pe dreapta și pe stînga se înălțau blocurile masive, croindu-i drum parcă lui Tohăneanu, care călca printre ele rar, apăsător, cu senzația propriei sale puteri. Își îngădui chiar să ridice privirea spre frunzișul copacilor înșirați pe marginea trotuarului pe care pînă atunci nu-i văzuse. „De mult n-am mai făcut o plimbare pe jos“, își spuse el satisfăcut, descoperind o mulțime de lucruri care altădată îi scăpaseră.

Oamenii se grăbeau spre birouri, ateliere, fabrici, unele gospodine și veneau de la piață, un bărbat vînjos cu brațele goale mînjite de un lichid viscos și cafeniu umplea rezervorul blocului cu fațada de marmoră pe lîngă care tocmai trecea acum. Un băiat firav împingea un oblon care se strînse ca o armonică, cu un hîrșăit dureros și ascuțit. O țigancă îndoită pe călcîie, cu poalele fustei colorate rotite în jurul mijlocului subțire, din care se desprindea ca o leala neagră, stropea cu apă, din vîrfurile degetelor, bujorii și trandafirii leneși, culcați în coșul de răchită. O întregă forfotă a unei lumi mărunte, nebănuite, necunoscute.

Tohăneanu o înregistra cu un ochi distrat și oarecum străin, și cînd ajunse în dreptul scuarului de la statuia Pache, îi atrase luarea aminte îmbulzeala de la un chioșc. Într-o clipă, ca într-o răsturnare de perspectivă, totul în jurul lui se schimbă uluitor. Oamenii își rupeau zierele din mîină, se adunau în pîlcuri, alții alergau bezmetici pe stradă, cineva deschise o fereastră și strigă :

— Spune-mi dom'le și mie, e-adevărat ?

Mașinile săgetau bulevardul, clopotul tramvaielor umplea văzduhul, întregind acest tumult al străzii, care dintr-o dată căpătă o înfățișare neobișnuită, înghițîndu-l în vârtejul ei și pe Tohăneanu. El se zbătea să iasă din mijlocul lui, întrebînd totuși pe fiecare, cu ochii zgîțiți.

— Ce e ? Ce s-a întîmplat ?

— I-a naționalizat pe burjuii, nenicule ! îi rîse în față un tînăr și trecu mai departe.

Tohăneanu înțepeni în marginea trotuarului, înfipt pe picioare, sforțîndu-se să nu cadă. Ii vîjiia capul, amețit de larma străzii, a oamenilor care se perindau pe dinaintea lui. Era incapabil să se urnească, gîndurile i se amestecau, se învălmășeau, pînă ce birui unul singur, zmucindu-l din loc : Fabrica !

Se aruncă într-o mașină, involburat, într-o aprindere a întregii sale ființe. Încă de la poartă, zări filfiitul steagurilor, zidurile împodobite de portrete și lozinci, mulțimea de muncitori împinzind curtea, înghesuiți pe lângă clădirea direcțiunii, strânși ciorchine la ferestrele biroului său. Se năpusti într-acolo, fără să se uite în lături, fără să audă murmurele, șoaptele :

— Uite-l !

— A venit roșcovanul !

— S-a zis și cu ăsta, hai ? făcu un muncitor, zîmbindu-i lui Juru-biță, care înghesuit, strivit, căuta să răzbată în față.

— S-a zis, ce mai încolo ! îl aprobă el rîzînd strîmb și gîndindu-se cu spaimă. „Numai să nu-l lovească damblaua“.

Oamenii se trăgeau de o parte, făcîndu-i loc lui Tohăneanu. El deschise larg ușa, cu pieptul înainte, oprindu-se în pragul încăperii. Înăuntru erau unele chipuri necunoscute și cel dintîi pe care-l văzu nu fu nici Popa, nici Badea, nici Șitoianu, ci un bărbat viguros, masiv, cu gulerul cămășii desfăcut, care ședea pe fotoliul lui, cu palmele mari, muncite, sprijinite pe masa sa de lucru.

— Cine ești dumneata ? rosti Tohăneanu cu un glas care voia să-l salte pe celălalt în picioare.

— E noul director al fabricii, spuse Șitoianu liniștit și sigur.

Tohăneanu păru că nu auzise.

— Ce căutați aici, la mine ?

— Nu-ți dăm dumitale socoteală ! răspuse aspru un bărbat matur și oacheș. Aici nu mai ești la „mine“, ci la noi.

Ceilalți se uitau nedumeriți și ușor încruntați la omul roșcovan, înfipt înaintea lor, drept, dar care avea o expresie de uluială, privind palmele acelea mari, cu degetele noduroase ; Tohăneanu avu o clipă senzația că palmele acestea creșteau, se întindeau deasupra fabricii sale, asupra lui însuși, îl apăsau pe piept, înăbușindu-l.

— Dați-ne cheile de la casa de fier, spuse rece acelaș bărbat matur și oacheș.

Mașinal, Tohăneanu se pipăi în buzunare, scoase cheile, le întinse, cu privirea nedeslipită de pe noul director, privire în care se oglindea ceea ce era pentru el de neînțeles, cumplit, imposibil, întunecîndu-i mîntea. Și această stare de amorțire dăinui toată vremea cînd predete registrele, cînd i se imputară lipsuri de trei milioane, pe care trebuia să le acopere în douăzeci și patru de ore.

— „Deocamdată puteți pleca“, auzi ca prin vis.

— Da, pot pleca, murmură Tohăneanu, absent.

Și ieși afară, călcînd ca un orb, în gol, prin desimea de muncitori, apucînd-o spre poartă.

Înapoia lui răsunară cîntece, se scandară lozinci, curtea se umplu de un vuiet, deasupra căreia se înălța șuerul prelung al sirenei. Ca la o chemare, alte sirene, mai apropiate sau mai depărtate, spintecară triumfător văzduhul.

Tohăneanu, străpuns parcă în creier, își adună umerii, se încovoie, ca să treacă peste el valul de cîntece care venea din curtea fabricii și-l izbea din urmă, mînîndu-l mai departe. Întoarse odată capul, îmbrățișînd cu ochii pentru ultima oară, fabrica, și o porni înainte, clătînat, prin pulberea șoselei, în bătaia dogoritoare a soarelui.

Leonora nu îndrăzni măcar să se apropie de camera în care se

zăvorîse soțul ei. Trecuseră cîteva ceasuri și urechea ei nu prinse nici cel mai mic zgomot dinăuntru. Era nefardată, trasă la față, cu pungi sub ochi, cu părul în neorînduială, arătînd îmbătrînită și cu trăsăturile mai dure.

Se plimba de-a lungul salonului, trecîndu-și degetele prin păr, gata de cîteva ori să dea buzna peste Tohăneanu și să-i țipe în obraz :

— M-a furat fiica ta ! Mi-a furat bijuteriile !

Se răsîndea însă imediat, se oprea în dreptul icoanei, ochii i se umpleau de lacrimi și iar cutreiera salonul, muncită de gîndul de a o da în vileag pe Nina. „Dacă scoți o singură vorbă, îi spun tot lui papi“, suna biletul scris de mîna ei. Nu încăpea nici o îndoială că o va face. Altmînteri cum ar fi furat-o ? Doamne, doamne ! se chinuia Leonora, care nu întrezărea nici o ieșire. Cum de a nimerit locul ăsta pe care îl credea cel mai sigur ? Pe semne că a cotrobăit toată casa, sau a pîndit-o. „Noroc că bijuteriile cele mai de preț le-am dus la tata“, se consolă Leonora, care amînase plecarea la vie din pricina vestei îngrozitoare a naționalizării.

Pe cînd nu-și găsea astîmpăr, învîrtindu-se neodihnită de la un colț la celălalt al salonului, se ivi Tohăneanu, cu fălcile căzute, mișcîndu-și iute în orbite ochii injectați.

— Șezi, Leonora. Am să-ți vorbesc, spuse el cu o liniște întunecată.

— Te-ascult, George, rosti Leonora, înfrînîndu-se.

— Mi-au descoperit lipsuri de trei milioane pe care trebuie să le acopăr pînă mîine. Altfel mă arestează. Două milioane sînt în caseta mea, m'ai am nevoie de un milion. Valuta nu pot s-o schimb într-o zi și nici nu-l am la îndemîină pe Jenică. Chiar el n-ar putea să facă rost atît de repede de suma asta. Singura soluție e să vindem ceva din bijuteriile tale lui Simionidis. E mai ușor și fără riscuri.

Leonora zvîcni, ca înjunghiată :

— Nu ! Aici am ajuns, să vînd bijuteriile mele ?

— Mă ares-tea-ză, Leonie ! spuse rar Tohăneanu, țintind-o pe sub sprîncene.

Leonora își trecu degetele prin păr. Era nervoasă, în panică.

— Nici nu le mai am aici, sînt în păstrare la tata, rosti ea grăbită.

— Ne ducem acolo. În două ceasuri cu mașina putem fi înapoi.

— Nu. Dar de ce ?... sînt ale mele, e tot ce am, ce mi-a mai rămas... de ele nu mă ating orice-ar fi !

Lui Tohăneanu i se umflară vinele la gît și o roșeață vie îi coloră obrazii. Ochii îi străluceau nefiresc. Șueră :

— Mă ares-tea-ză, Leonie !

— Ce pot eu să fac ? Tu ai de unde, știi bine că ai de unde, ia din altă parte... De ce să vînd din bijuteriile mele ?... Le-am adunat într-o căsnicie de douăzeci de ani. Nu pot ! Nu pot !...

— Eu, eu ți le-am cumpărat ! răcni Tohăneanu, sărînd la ea. Te-am umplut de bijuterii, de blănuri, de rochii. Te-ai lăfăit toată viața ta în belșug pe spinarea mea și acum faci deosebire între ce-i al meu și ce-i al tău. N-ai nimic sfînt, ai fost întotdeauna o străină pentru mine, o lipitoare nesătulă care mi-a supt sîngele.

— George, te rog ! îl imploră Leonora.

— Unde le-ai ascuns ? Sînt ale mele, tot ce-i aici e-al meu, e munca mea. Să mi le dai numaidecît ! Să mi le dai ! zbiera din ce în ce mai tare Tohăneanu, repezindu-se la scrin.

Sparse sertarul, apoi răscoli odaia ei, răvăși dulapul, scoțind afară blănurile, nurele, rochiile, pe care le azvârlea pe jos, suflând înecat :

— Sînt ale mele!... Eu ți le-am făcut... Eu... Unde le-ai ascuns ?

— Îți jur că sînt la tata, George, se rugă Leonora, împotrivindu-se, apărîndu-se.

În creșterea mîniei, Tohăneanu o îmbrînci deoparte și se porni să le rupă, să le calce în picioare, să le azvîrle ca pe niște boarfe nevrednice. Leonora se prăbuși peste ele, le strînse, le adună la piept, îngăimînd :

— Destul, George, destul.

Botul pantofului o izbi în coapse, în brațul gol, învinețindu-l. Leonora gemînd se îndreptă de șale, cu lacrimi uscate în ochi, lividă, tremurînd de uimire :

— Mă lovești?! Mă bați?! Asta n-am să ți-o rabd. Nu mai am ce căuta în casa asta. Plec, mă despart de tine.

Tohăneanu se îndesă în ea, cu sticliri roșii în pupile, cu o șuviță albă de scuiat în colțul gurii.

— Pleacă! N-am nevoie de tine. Îți pricep eu gîndul tău. Crezi că sînt isprăvit, dărîmat! Ei bine, ai să vezi dacă Tohăneanu e o cîrpă sau un bărbat.

Fugi afară din odaie, lăsînd-o pe Leonora îngenunchiată pe covor, în mijlocul rochiilor și blănurilor împrăștiate, pe care ea le strîngea, le scutura, le mîngîia, plîngînd.

Noaptea tîrziu, cînd Tohăneanu se înapoie de la Simionidis, casa era vraiește, pustie, dulapul gol, cu ușile înlăturate. Căzu într-un fotoliu, cu toată greutatea trupului, privind în jurul lui, încețoșat și prostiit...

★

★ ★

În 1951, Tohăneanu locuia pe Uranus, într-o casă de raport, cu zidurile spoite cu var, pîrînd pe dinafară o cazarmă pătrată, cu două caturi și o mulțime de ferestre cenușii. El ocupa o singură odaie în aripa dreaptă, la care se ajungea prin gang, suind o scară de lemn putredă și scîrțitoare. Încăperea era largă și mobilele zăceau cam înghesuite, dînd totuși interiorului un aer de bună stare.

Tohăneanu își ispășise pedeapsa de doi ani pentru sabotaj, se refăcuse, arătînd la fel de zdravăn ca înainte, numai că înfățișarea lui se schimbase. Își lăsase o mustață roșcată, groasă, ca o vrabie sub nas, pielea i se întinsese pe fălcile dure, privirea îi devenise mai rece și scrutătoare.

De curînd izbutise să se angajeze ca inginer mecanic pe unul din șantieretele din Moldova și-și pregătea geamantanul, vîrînd în el o grămadă de lucruri, ca cineva care știa că va rămîne într-un loc multă vreme. Se uită la ceas; era oșă nouă seara. Se zori să nu piardă trenul.

Scotocind prin masa de birou, în căutarea unor acte, descoperi o scrisoare din Barcelona, cu data de 17 aprilie 1950. Privirea îi lunecă înîmplător pe la sfîrșitul scrisorii și citi :

„Iartă-mă papi pentru durerea pe care ți-am pricinuit-o. Pe Vlad l-am iubit și am avut încredere în el. L-ași fi urmat și pînă la capătul lumii. Acum plătesc foarte scump această greșeală. Vlad m-a părăsit,

fugind cu bijuteriile pe care i le-am furat mamei. Eu lucrez la un local de noapte și mi-e rușine să-ți descriu viața pe care sînt silită s-o duc. Salvează-mă, papi, că altfel simt că mă dau la fund...”

Tohăneanu se încruntă, stătu o clipă îngîndurat, cu pleoapele lăsate, apoi rupse scrisoarea, încet, în bucățele, aruncînd-o la coș ca pe-o hîrtie tîrzie și zadarnică. Iși puse șapca, vîndiacul, apucînd minerul geaman-tanului și coborî cu băgare de seamă pe scara întunecoasă care pîrîia sub pașii lui.

Ianuarie—Mai 1956

CONSPECT LIRIC

LA CEL DE AL DOILEA PLAN CINCINAL

I

*C*îte cinci numărăm anii
cum își numără compozitorul
rindurile portativului
Cîte cinci le numărăm
cum numără copilul
pe cinci degete
zile,
 mere,
 bile,
 sau astre.

*C*îte cinci numărăm anii
în ritmul epocii noastre.

*I*n zori
sădim un măr
în spatele uzinii,
și ne culcăm
cu un vis
adiind de-arna fructelor grădinii.

*A*zi undeva pe un maidan
așezăm o piatră de temelie
și așezînd-o visăm
virtejuri de dans în săli spațioase
și tapete strălucitoare
din gaz metan și poezie.

*A*zi, de dimineață
ciocanul pneumatic bate
la porțile unui munte hapsîn și straniu,
Dar noi simțim de pe acum focurile viitorului
și ne-ntîndem palmele
să le-ncălzim
în dogori de uraniu.

Pământul este plin de visători.
 Visele
 îmbracă azi salopete
 cutreieră în lung și-n lat
 orașe și sate
 și măsoară cu pașii lor mari
 iscoditori
 pământul cu întinderi nemăsurate.

Cite cinci numărăm anii
 în ritmul grăbit al epocii noastre.

II

Inginerul
 se-oprește acum pe-un teren viran
 pîrjolit de soare și ploi
 (uneori prăfuit, alteori cu noroi).

Cu degetul mare
 își împinge pălăria pe ceafă.
 (Ce arde soarele-aici pe maidan!)
 Acolo unde-i arată mina sint mărăcini.
 Mărăcini
 sînt și unde-i calcă pasul apăsător.
 Doar în spatele său
 fumegă șase coșuri ale unei fabrici de ciment
 nu de mult înălțate.
 Și în mina stîngă
 — deasupra mărăcinilor
 și peste mărăcini —
 se leagănă,
 — pendulă —
 vestitoare de un ceas nou
 servieta sa grea
 cu o fabrică în ea.

Poetul
 a și luat un interviu
 de la un muncitor fruntaș
 și în timp ce îi filșie pletele și cravata înflorată,
 în locul mărăcinilor apar flori,
 și-n locul inimii în poezie începe să bată
 pulsul motoarelor.

Zidarul
 își trage cozorocul — streășină
 în fața soarelui avid,
 șfarmă cu ciocanul marginea unei cărămizi
 și așterne cu mistria
 tencuiala
 primului
 zid.

Camioane noi
de la „Steagul Roșu“
— copiii zburdalnici ai primului cincinal —
gonesc spre șantier.
Dar, din convoi
un camion se împotmolește în zăpadă,
Roata din spate alunecă șuierînd, în gol.
Și oamenii își scot hainele
le atîrnă de pomi
și umăr lingă umăr de stei,
urnesc mașina.
Sînt mînjiți de sudoare și ulei...
Și camioanele gonesc mai departe spre șantier...
Locomotive fluieră.
Ceferiștii aduc mașini din Ural.

O școală,
își trimite spre șantier
corul ei de copii.
Pornesc spre șantier riu
caravane de grîu.

O savantă
trimite în ajutor
izotopi radioactivi,
Un marinar
își trimite salutul
— o fărîmă de mare —
și o urare pentru solemne momente :
„în cît mai multe porturi ale lumii
steagul comercial al țării
să-anunțe ale fabricii noi sortimente“.

Docherii porturilor
își trimit darul lor
Brațe încrucișate
în fața încărcăturilor cu armamente
salutînd zidirea cea nouă.
Un grănicer
trimite în dar
șantierului
liniștea.

Roțile mașinilor au început să înfășoare
drumurile și șoselele țării.
Străzile se întind tot mai mult ca niște brațe uriașe
îmbrățișînd necuprinsurile zării.

IV

Inginerul
și-a pierdut pălăria
unde va
între pietre și var.

Haina

*i-a rămas de săptămîni agăţată
de un cui al barăcii,
servieta,
căscată în faţa picioarelor patului
ca un pîntec golit.
Hirtiile zboară deasupra terenului viran,
printre oameni, stîlpi, şi grămezi de granit.
Neliniştea increţeşte fruntea inginerului :
Planul oare bine-o fi tocmit ?
Oare strînse-s rîndurile ?
Vor sosi la timp scîndurile ?
Vor veni fără întârziere
brigăzile miniere ?*

Cravata poetului

*— subţire şi străvezie —
flutură pistruiată de tencuială :
Cum va părea cuvîntul tencuială
în poezie ?*

Zidarul

*a încetat de mult
să numere cărămizile.
Şi nici stropii de sudoare
n-are timp să-i numere.
Numai copiii au început să graveze numere
pe-nţiile vapoare
fabricate în fabrica lor
constituită din nisipul şantierului.*

...Arde becul în biroul secretarului...

*(.....E oare planul bine tocmit ?...
...O, tencuială, cuvînt migălos !
...Scîndurile sosi-vor în timp potrivit ?
...Sudoarea curge cu folos ?)*

Şi-aşa

*razele becului din biroul secretarului
mîngiie birnele aspre ale barăcii
şi tot mai pale se preling
pînă cînd razele soarelui le săgetează brusc
şi le sting.*

V

*Cîte cinci numărăm anii
în ritmul grăbit al epocii noastre.*

*Limba nedepinsă încă
cu numărătoarea cea nouă
s-a încurcat,*

s-a impleticit :
 scindurile n-au sosit la timp pe șantier,
 ordinal de repartiție s-a rătăcit
 undeva între cablul telefonic
 și sertare,
 s-a rătăcit
 undeva între un dosar nou
 din biroul șefului contabil
 și pudra secretarei.

Poetul
 „a găsit“ o rimă (de fapt o asonanță)
 iar poezia s-a rătăcit undeva
 între comoditate,
 lipsă de gust
 și de cutezanță.

Un car de griu
 iese încărcat din șură.
 Roțile se afundă în noroiul străzilor.
 Dar va ajunge pe șantier.

Un balon s-a strecurat
 Printre granițele cerului patriei,
 umflat de calomnie și ură.
 Dar nu va ajunge la șantier.

Străzile
 ca niște spade uriașe
 scoase din teacă,
 fulgeră în soare,
 și se încrucișează la răspintii
 aprige și strălucitoare,
 într-a zilelor noastre mari bătălii!

Iar noi
 câte cinci
 numărăm anii
 cum își numărau anticii
 anii, prin olimpiade,
 și-i dăm pasului traiectorie tot mai largă
 să-i fim meritoși tovarăși de drum
 epocii noastre
 ce-aleargă!

Azi
 se naște un copil
 iar mama îi dă fără sfială în dar
 diploma
 de inginer,
 de medic,
 de cărturar.

*Compozitorii își scriu cîntecele lor
pe portativele noi
ale sîrmelor electrice
și la lumina becurilor — stele —
iau ca note mii de rîndunele.*

*Cu fiecare zi Țantezia poetului
e întrecută de Țapte.
Cu fiecare zi
etaloanele se învechesc
și poetul măsoară
din nou,
cărbune și astre
sudoare și minereu.
Ia etalon epoca noastră
și nemulțumit de învechitul clișeu
măsoară din nou
statura omului care crește mereu.*

*Azi
în ale patriei noastre dimineți
muncitorii
— Țăurari de noi Țrumuseți —
Țac și portative pentru compozitori
și etaloane pentru poeți !*

VI

*Coșurile de la Aprozar
coșurile în Țormă de stele
sînt roșii de mere Ionathan
din recolta mărului nou sădit.
Din balconul
noului bloc muncitoresc
— și doar ieri i-am pus temelie —
o gospodină
scătură covorul cu motiv oltenesc.
Formele și culorile lui
te îmbie,
dar iată-le zboară
și se așează lin
în grădina cea nouă
din Țosta cîmpie.*

*Un nor de Țum
împins de coșul Țabricii
— ridicare de-acum —
se-nalȚă cu mîndrie.
Dar e înghiȚit cu iuȚeală
de-a cerului sineală.*

VII

Pe șantier
 inginerul își pune pălăria
 — în sfârșit a găsit-o —
 își scutură haina cadrilată, de var
 și ca un bun gospodar
 o-nfășoară,
 (e cald afară)
 își ridică servieta goală
 și-o stringe la subțioară.

Poetul urcat pe o estradă improvizată
 recită noua sa poezie.
 Cuvintele lui flutură pline de importanță
 laolaltă cu fluturarea cravatei
 (de tencuială și flori pistruiată)
 și-a pletelor cu prestanță.

Secretarul palid,
 cu cearcăne-ochelari vineți — în jurul ochilor
 dar proaspăt bărbierit,
 și ca niciodată protocolar
 înfige în reverul zidarului
 a patriei răsplată și dar.

Și arătînd bătucitele-i palme
 ce-nălțară o țară,
 Zidarul răspunde cu vocea sa clară :
 „Cîte ziduri noi nu înălțarăm
 înălțînd închisori pîn-la stele
 ridicînd pentru sfinți catedrale
 intronînd pe boieri în castele
 și au fost în zadar și sudoare și sînge
 și orice dăruire,
 cînd copilul și soața și muma
 se striveau sub a noastră zidire.
 Doar acuma
 — notează poete cu vorbă aleasă —
 cu orice zidire înalț
 propria-mi casă.

Se-ntoarce Poetul și spune :
 „Cîte stele n-am adunat
 să le-nșir în poeme mărgele,
 cîte flori
 violete, pansete
 n-am cules pentru-arome, culori,
 cîte drumuri eu nu încercai
 pentru mări
 pentru vise,
 sau stele.

Doar acum
— am notat — făurar iscusit. —
Doar acum
drumul meu l-am găsit.

Copiii îi aplaudă
pe Poet și Zidar.
Copiii aplaudă
cu palmele lor fragede
cu degetele lor trandafirii și subțiri,
cu degetele cu care numără
cinci cîte cinci
anii,
 bilele,
 stelele,
 zilele.

Iar undeva
 pe front
pe imensul front pașnic al patriei
un inginer
se oprește-acum pe un teren viran.
Cu degetul mare
își împinge pălăria pe ceață :
— Ce arde soarele aici pe maidan ! —
Și-n mîna stîngă la fel ca și ieri
se leagănă
 — pendulă —
servieta sa grea
cu o fabrică-n ea.
Acolo unde-i arată mîna —
 mărăcini
Mărăcini —
 și-unde calcă cu pași apăsați
Doar în spatele său
două fabrici
 se-nalță
 spre cerul curat.

Iar noi
cîte cinci numărăm anii
— olimpiadele mari ale epocii noi —
și-i dăm pasului traiectorie tot mai largă
să-i fim meritoși tovarăși de drum
epocii noastre
 ce-aleargă !

AMINTIRI

În brațul drept un ținc și-n stîngul unul
și-al treilea în cîrcă sprijinit, —
Pe munte-n sus bătătorirăm drumul.
Iți amintești? Grozav am găsit.

Simțeam cum, de sudoare, fruntea-mi plouă,
brăzdindu-mi fața-n ostenitul mers, —
eram cu ținții-n mîinile-amîndouă
însă pe, față vai! Cum m-aș fi șters! —

E mult de la-ntîmplările acele
dar, vezi, din amintire mi le-am smult.
Și ca o schiță a vieții mele
îmi pare drumu-acela de demult.

O nouă lume-n suflet mi se-alege
din zi de mîine și din zi de-acum, —
și nu e chip o clipă, să-mi pot șterge
sudoarea multă care-o pierd pe drum.

PROLOG

LA O CARTE ÎN PREGATIRE

Pe cînd povestea lungă mi-o-ncepui
— cu prea puțină îndrăzneală — iată,
dintre ciorchini s-au împlinit destui
și vara nu-i atît de-nfierbîntată, —
Pîn-la cules nu-i timp îndelungat,
ciorchinii verzi și nebăgați în seamă
s-au copt destul și s-au îmbujorat
și, într-o bună zi, s-or duce-n cramă.

În patruzeci de ani, multe-apucînd,
viața mea-i frumoasă și deplină, —

bogată-n roua marelui pământ, —
de mierea soarelui se-arată plină, —
Ce ați gustat pînă acum e-un strop
din ce-a-mplinit pușina-mi avuție, —
ici-colo, pe gustate, cîte-un bob, —
cum ciugulești, deobicei, în vie.

Nici voi, nici eu, n-avem prea mult folos, —
e timpul să mă dăruiesc cu totul, —
în versul meu cu-acel elan frumos
pe care-n patruzeci de ani socotu-l, —
Mai vreau ca prețul fiecărui gust
cît voi trăi, să-și aibe-n vers măsura —
ca vremea, cînd m-o preschimba în must
bogată, să vă-nchine băutura.

Din must apoi voiu trece-n vin, încet, —
filtrat întru decenii ce s-or trece, —
urez de-acum s-aveți înalt banchet, —
pe cînd uitarea mă va strînge, rece.
Ci beți din vinul meu că n-o fi rău
de cîntec și de luptă vă dă știre —
acesta vreau să fie prețul său, —
focos și dătător de nemurire.

In romînește de Al. Andrițoiu

MARAMU*)

„Lacrimile toate le-am plîns prin dărabul iesta de țară unde-i numa munte, unde sîngele-i dat după apă și aer, iar oamenii-s ca fiarele de pădure, doamne iartă-mă... Nu mai am lacrimi și nu mai pot plînge. Piatra nu plînge. Și știu că n-au să-mi vadă ochii ce n-au văzut... Albastru-i cerul peste tine, Maramu, da-ncolo te ți la roșu și negru, ca-n boielele icoanelor talienești din care se uită către noi sfinți roșii și negri, cu ochi strîmbi și gură strîmbă. Negre ni-s casele, negre halubele de pe noi, negre ni-s fețele și neagră e moartea. Roșii ni-s focurile, roșii zgărdanele de la gît, roșu ni-i sîngele și dragostea, roșie. Dar foamea?... Și de la o vreme și inimile-s negre.

Poate că pe aiurea o fi mai bine, nu știu, da' la noi de fel nu-i bine, fără de pe ceia lume, da. Poți muri jos, poți pieri, nu te-ntreabă nimeni dipce stai jos. Oamenii știu, domnarii trec, tu mori. Gardul de piatră de la temeteu îi făcut din crucile bunilor, aceia încă se-nvredniceau de-o cruce de piatră. Nouă ne-or pune-o și de lemn... Treci pe lîngă gard și slovenești numele din vechime și numele tău îl slovenești. Ca pe tine i-a durat și pe aceia, ca pe aceia te-or îngropa-te și pe tine...

Ua, doamne, ai făcut valea și poienile și-ai răbdat să ne așezăm în Poienile Văii, dar mai departe nu ți-a păsut! Ne-ai închis ca pe oi între munți și munții ne-au luat și pădurile ne-au luat și pămîntul ne-au luat și-au prins a tunde zece lîni de pe noi. Din fala veche ce ne-ai mai lăsat? Sîntem boieri și pruncii coconi și păstrăm sub sticlă hrisoave scrise pe lătinie din vremuri hăt vechi, ca oamenii să nu se-nvrednicească barem de un clop de bucate, că despre unul de păr, o-ha! acela-i pentru domni de la Sighet sau pentru Țuidic... Noi avem a ne stinge cu zile și atît!

Ca o morișcă de lemn învîrtită pe acoperiș de vînturi rele, gîndul Todorci se zbătea și în darn se zbătea. Focul apucase să cuprindă vreascurile, dar ea rămăsese tot pe scăunașul cu trei picioare, neclintită, ca și cînd n-ar fi auzit cîntecul în troznetul căruia crescuse și prea devreme îmbătrînise, ca și cînd nu ea ar fi scăpărat chibritul, ca și cînd casa n-avea să se umple curînd de strigătele copiilor, ca și cum n-ar fi știut că le va întîlni privirile istovite și flămînde... Todora nu auzea oare?

Cu ochii deschiși peste măsură privea țintă la pumnul de făină verzuie, din blidul ținut în poală. Dar îl vedea oare? Mălaiul se sfîrșise de mult.

*) Fragment din romanul cu același titlu.

Și la vecini se sfîrșise. Bărbații fuseseră duși peste trei dealuri, unde săpau gropi și turnau întărituri, bărbații fuseseră duși la muncă și satul rămăsese al femeilor, ca în lunile cînd oamenii plecau la butini să cîștigate coleșa tuturor pentru zilele de iarnă. Bătaia cea mare al cărei zvon se apropia de Poienile Văii, bătaia cea mare înghițise bărbații, așa cum înghițise și marhăle, cum înghițise mălaiul, iar pentru toate cîte le înghițise trimisese în sat cîtiva saci cu mazăre uscată. Măcinau mazărea și făceau de coleșă cu făina aceia verzuie de pe urma căreia Murilă se îmbolnăvisese. Il încleștau în burtă niște ghiare de foc și pășea pe uliță adus de spate, cu palmele pe pîntec, dar — ce-i drept — pe el îl lăsaseră acasă. Și-acum, acum se sfîrșise și mazărea...

Cu fața împietrită și cu ochii deschiși peste măsură privea Todora pumnul de făină verzuie și înțelegea că avusese dreptate să nu se ascundă din fața gîndului care-i răpise liniștea. Era un gînd cumplit și-l purta în în ea de mult, încleștînd fălcile ca să nu izbucnească în răcnete de fiară, era un gînd aspru și înfricoșat, mai greu decît crucea lui Hristos, iar sub povara gîndului umerii i se plecaseră și gîtul i se frînsese. Todora îl citea tot mai des în ciobul de oglindă, pe fața ei veștedă, pămîntie, cu zbîrcituri adînci, îl deslușea în ochii negri, tot atît de morți ca și cearcănele care-i cuprîndeau, și întorcea capul să nu-l afle în buzele subțiate și căzute peste cei cîtiva dinți care mai rînjeau spre ea, înspăimîntător de albi, ca niște oase părăsite pe cîmp. Dar gîndul, gîndul acela care o îmbătrînise sugîndu-i vlaga, striga din fie ce ungher, striga din cuptor, din masa scundă, din podul gol și Todora îl auzea în inimă și-n creier. Știa. Mai ascultaseră și altele de el. De acelaș gînd. Un nod i se urcă în gît și, întinzînd brațul, strînse cu ură pumnul acela de făină de mazăre, care îi curse printre degete ca o apă.

Cu un soi de încrîncenare sălbatecă își spuse că ar fi apucat bucuros securea, că bucuros și-ar fi pus un braț pe butuc și l-ar fi rețezat cu mîna ei dacă ar fi putut să-i țină în viață pe toți. Dar așa se amăgiseră și celelalte. A lui Țicală, a lui Murilă... Așa se amăgiseră, de bună seamă! Și-apoi ... Doamne, n-ar fi mărturisit nimic chiar dacă le-ar fi frînt trupul pe roată os cu os, dacă le-ar fi schingiuit ca pe sfinții uscățivi din biserică!

Întii bătuseră la ușile gazdelor, așa cum bătuse și ea la ușa lui Țuidic și se întorseseră cu cîte-o mînă de mazăre. O blestemaseră și o adunaseră cu sfințenie, cum se adună numai nafura, drămuind-o cu înțelepciune și zgîrcenie. Dar nu ajungea.

— Mai împrumută-mi și dumnezeu să-ți întoarcă însuțit!

Vai, drumurile acelea pînă la omul gazdă! Bătăile inimii — îmi dă, nu-mi dă? — și rușinea, piciorul tîrșit și privirile plecate sub privirile celorlalți care știu, toți știu că te duci să te rogi, să cerșești și care își dau coate măcar că eri sau mîine își tîrșie la fel piciorul, la fel își țin privirile plecate...

De la o vreme gazdele vestiră că nu mai împrumută nimic, — își făcuseră pe semne socoteala și le ieșise numărul zilelor de muncă trebuincioase peste an. Atunci începu un chin nou și femeile chizbuiră îndelung, fiecare între pereții ei, singură în sat ca într-un pustiu, chizbuiră ce-ar putea vinde măcar că de mult știau că în casă nu mai e nimic. Privirile scoțeau înneburite, alergau peste pereții albi sau albaștri, peste ruda goală de pe care cergile, zadele, sugnele și pînă și cămășile de sărbătoare se duseseră încă din iarnă, pentru mălai. De muncit n-aveau unde munci, munceau pînă cădeau în brînci în seama datoriilor trecute. Strînse cu ușa, cele care aveau pămînt își rupeau din inimă și vindeau. Gazdele cumpărau. Cumpărau pe

mazăre uscată. Dar chiar și mazărea aceea se sfârșea într-o bună zi și cele ce avuseseră pământ ajungeau ca și celelalte să trăiască noaptea care le storcea bruma de vlagă, noaptea despre care n-aveau să pomenească nimă-nui, nici odată.

În seara aceea coconii se culcau din nou flămânzi, cu ochii mari, cu burțile umflate. Se întindeau unul lângă altul pe paie și mama-i vedea cum cad dintr-odată, ca sfârșiți de puteri, într-un somn în care obrazii li se sco-beau și nasul li se subția, în care abea răsufflau. Atunci, privindu-i întinși și nemișcați de parcă ar fi stat pe masă, mama simțea cu spaimă cum se naște în ea gândul aspru care o ținea trează, tremurând din tot trupul. Îl alunga și gândul fugea pentru a se întoarce îndată, pîlpîind în minte ca o flacără ce avea să se aprindă și să-i scrumească pacea. Ca un vinovat prins asupra faptului mama privea pe furiș în jur, de parcă cineva i-ar fi putut citi gândul și ar fi putut s-o arate cu degetul, își ștergea sudoarea rece de pe frunte și rămînea în picioare lângă patul de scînduri, întîrziind cu privirile grele pe fața fiecăruia dintre cei cărora le dăduse viață, cercetîndu-i lacom, cu o desnădejde înfrigurată.

„Anuța?... Nu, nu-i cu puțință! E cea mai mare, doamne, rodul dragostei adevărate din tinerețe, amintirea primăverii ei, atît de scurtă... Mîndră nuntă... Pușcau flăcăii de se zguduia satul și tata bătrîn s-a îmbătat și-a prins a hori... „Bine-ai făcut tu, Giligo, că ți-ai dat fata după un meșteșugar. Meșteșugu-i brățară de aur, nu-i ca țărănia noastră, cătușă!“ Nicoară, Nicoară, de ce n-ai rămas ca atunci cînd eram grea cu Anuța! Cînd te vedeam mi se părea că soarele mă pălește în inimă și-mi apăsam inima cu palma ca să pot grăi două legate... O-ha, tare eram necoptă și umblam ca bolundă dacă te-auzeam întorcîndu-te către mine cu o vorbă caldă! Cîte vorbe calde ai rostit tu, Nicoară? Cîte desmierdări am auzit eu de la tine, Nicoară?... La han le-ai rostit tu, vorbele calde și horinca ți-a auzit desmierdările, toate huc... De n-ai fi fost tu, Anuța... Of! dormi, Anuța, cît mai ai vreme ca apoi curînd vor începe și pentru tine toate... De nu ți-ar da Dumnezeu ca mie, Anuța!

Pătru?... Sst, dormi, băiatul mamei, nu te teme... Ce s-a mai jucat Nicoară cu tine! A trebuit să-l drăcuie moașa că striga și juca și nici nu te-auzea cum plîngi. „De amu am ajutor la fierărie“. „De amu pot să mă duc și eu“, a zis tata bătrîn și, nu mult, că l-a și dus popa în deal. Mărul de i l-am sădit la cap face mere mari, roșii și popa le culege an de an... Nu el, doamne, nu el! Atîta bărbat aveam în casă... Și Nicoară se afunda în han tot mai des și nicovala suna în covălie tot mai rar... „N-avem nici de unele, Nicoară! Gîndește la coconi, dacă la mine nu...“ „Taci, că-ți smulge limba aceea din gură! Eu i-am făcut, eu îiucid“... Eu? Nu eu, nu. Nicoară... El spunea. Eu, nici odată... Eu și-amu... Doamne! Imi frămînți inima ca pe o pită, dar inima sîngeră, doamne... De ce? De ce m-ai adus aciciuca? Is puii mei doamne și eu nu pot... Te îngrijești de păsările cerului, doamne, și pe ei îi lași din mîna ta și eu nu pot, nu pot...“

Orele se scurgeau într-o tăcere întretăiată de gemete surde, mama scrișnea și-și frîngea mîinile, își amintea tot, tot, și ca un judecător pîrtinitor se întorcea de la Anuța la Pătru, de la Pătru la Ion, de la Ion la Măricuța, găsind pentru fiecare o pricină de înduioșare, trecînd de la unul la altul și iar întorcîndu-se la cel dintîi, pînă ce, istovită, se prăbușea spre ziuă într-un somn neliniștit, în care o chinuiau vedeniile iadului întocmai ca în zugrăveala bătrîna a bisericii din deal.

Dar era doar începutul. Prima din sfișietorul șir de nopți și de zile despre care nimeni nu vorbea și care se citeau pe fețele femeilor, în mersul

de umbre cu care rătăceau pe uliți, fără să vadă și fără să audă. Veneau la rînd zile negre și nopți albe, zile și nopți de groază, cînd inima mamei gemea și blestema, cînd striga și se jeluia în ea, numai în ea, și nimeni nu-i auzea strigătul. Mama ținea fălcile încleștate și în casa mare izbea podeaua cu fruntea rugîndu-se în fața icoanelor, în vreme ce coconii dormeau dincolo și se mirau aflîndu-i dimineața ochii duși în fundul capului, buzele zi de zi mai strînse și glasul răgușit, aspru, lipsit de unduiri.

Apoi, într-un ceas de sfîrșeală, se hotărîse. Și trecuseră de atunci șapte zile, șapte zile și șapte nopți.

...Mîinile Todorei se încleștară pe buza blidului în care se afla ultimul pumn de făină verzuie. Din ocol răzbătea glasul lui Ion :

— Dă-i drumul, n-auzi ?... Dă-i drumul !

Apoi se auzi plînsul Măricuței, — Ion îi smulsese pe semne lucrul acela pentru care se luptau, în joaca lor. Todora s-ar fi repezit altă dată și i-ar fi dat lui Ion una după ceafă, ar fi îmbunat-o pe Măricuța, mîngîind-o și s-ar fi întors la lucrul ei. Acum stătea însă nemișcată, cu ochii la pumnul de făină, cu mîinile încleștate pe buza blidului și aștepta. N-auzea ? Auzea. Auzise și trosnetul vreascurilor. Dar gîndise îndărătnic, aspru :

— Să se-nvețe ! Să plîngă...

Cînd se născuse Măricuța, Nicoară se obișnuise de ani de zile să umble mai mult beat. Din sculele fierăriei puține care nu luaseră drumul crîșmelor și nu se prefăcuseră-n horincă. Nicoară venea acum acasă tîrziu, noaptea, venea înrăit și-o bătea, bătea copiii, pînă ce cădea în mijlocul odăii, bolborosind și amenințînd. Cînd îi trecea, era iar omul bun și vesel pe care-l îndrăgise cîndva și voia să se joace cu copiii, mirîndu-se că-i vede ferindu-se speriați. Se depărta atunci și, înțelegînd, începea să plîngă. Iși cerea iertare — „iertăți-l și voi, coconi, pe taica vostru cel păcătos“ ; le făcea jucării și se apuca de muncă în fierărie. Jăratecul pîlpiiă din nou pe vatra rece, foalele se mișcau suflînd greu, barosul izbea voinicește pe nicovală și covălia răsuna și fierul suna întocmai ca un clopot care vestește că se slujește iar într-o bisericuță părăsită.

Și vestea se răspîndea în sat și oamenii se adunau pe rînd aducînd calul la potcovit, căruța cu osia frîntă sau scula beteagă. Todora ajuta la foale iar Nicoară, strălucitor de sudoare, apuca în clește fierul încins și izbînd cu încăpăținare, striga :

— Avem să fim bogați, Todoră ! Batăr că-s bețiv și păcătos, oamenii tot la mine vin... Nu mai găsești în șapte sate un al doilea Nicoară Dăncuș !

Și era adevărat. Potcoava bătută de Nicoară ținea mai mult decît altele, osia nu se mai rupea, scula părea nouă. Doar că fierarul nu mai era întreg... După trei zile de lucru sălbatec, înverșunat ca o răscumpărare, Nicoară înțelegea că nu scăpase de sărăcie. Todora plătise din datorii, din porție, sau cumpărase o sugnă pentru Anuța, care nu mai cuțeza să iasă din casă numai în cămașa prin găurile căreia i se vedea pielea.

Scîrbit, Nicoară trîntea barosul, își blestema viața și-o blestema pe Todora care n-avusese nimic mai bun de făcut decît să toarne la coconi, ca o iepuroaică, atîrnîndu-i lui ghiulele de picioare să nu se mai poată sălta din sărăcie. Apuca bruma de bani ce mai rămăsese și pornea la crîșma lui Schwartz, una din cele zece care înfloreau ca ciupercile pe bălegarul satului. Acolo se plîngea oamenilor că e ferecat în lanțuri și că dumnezeu nu-i drept cu el. Din opt coconi, cît îi prăsisse Todora, luase la el numai patru și-i lăsase patru să-l mîmînce de viu mai rău decît mîmîncă rugina fierul. Cînd se întorcea acasă, o bătea pe Todora, bătea copiii și adormea îmbrăcat, cu pumnii strînși...

Pe Măricuța o iubise de când se născuse pentru că i se năzărise că-i singura din toți cei opt care-i seamănă. Ceilalți aduceau cu Todora și Nicoară se simțea stînjinit cînd îi vedea fața în încă șapte fețe, pîrindu-i-se că Todora îl judecă de șapte ori. Măricuții jurase să-i zidească o viață de domnucă și un timp, ca de obicei, se ținuse de cuvînt. Dar se nimeri atunci o credință a feciorului unui vecin și Nicoară băuse sub privirile înspăimîntate ale Todorei, băuse ca în crîșma lui Schwartz și se jeluiuse celor din jur care făceau haz și-l îndemneau să mai bea. Cînd se înapoiară acasă, Nicoară, beat, trînti masa și făcu un tărăboi care trezi copiii. Speriată, Măricuța începu să plîngă. Nicoară se mînie atît de strașnic încît o apucă și-o izbi de perete. Măricuța rămase șchioapă.

A doua zi, cînd se desmetici, Nicoară vru să-și facă seama. Todora se luptă cu el, se rugă, plînse și omul jură să nu mai pună strop de horincă în gură. De Măricuța era legată pentru Todora o mare durere și o mare bucurie, căci Nicoară se apucă de lucru și munci cu desnădejde, întorcînd zilele bune ale uitatei tinereți. Zilele de atunci rămaseră multă vreme un balsam pentru toate rănile vechi ale Todorei, ca și pentru rănile ce-aveau să vină. Intineri și se înfrumuseță. Acum rîdea iar și dinții albi îi luminau fața.

Dar trupul lui Nicoară, șubrezit de băutură, nu mai era făcut pentru muncă și mintea i se întunecă. De Măricuța începu să se teamă, se ascundea cînd o vedea alergînd și tîrînd după ea piciorul pe care i-l frînsese. I se părea că-l privește cu ură singurul copil la care ținea mai mult și plîngea nopți întregi cu capul îngropat în pernă. Atunci izbucni războiul.

Dacă pînă acum avusese numai ciudățenii și se temea de Măricuța, de astă dată bruma de minte i se risipi. Începu să doarmă cu cuțitul sub pernă. Nu mai ieșea din casă. Într-o noapte se trezi înspăimîntat, visase că în pod sînt trei găuri și se temea că prin găurile acelea vor pătrunde trei bombe care-i vor ucide pe toți. În cămașă, așa cum se afla, urcă în pot să astupe găurile, apoi se cățără pe acoperiș. Cînd se prăbuși nu scoase un geamăt, dar nu se mai ridică. Il înmormîntară lîngă bunicul Todorei și mărul sădit de mult îi umbri și lui groapa, acoperînd-o an de an cu flori albe și frunze galbene.

Da, de Măricuța era legată pentru Todora o mare durere și o mare bucurie... Dar fetița era cea mai mică dintre coconi și era șchioapă. Mina domnului o însemnase într-o noapte de neuitat, iar într-altă noapte, și mai cumplită, o însemnase alegerea desnădăjduită a mamei. De cîteva zile fetița nu mai alerga, nu se mai juca. O scotea în șatră și acolo rămînea, slabă, întinzîndu-și bieteale mădulare la soare. Soarta îi fusese pecetluită. De aceia o lăsă acum să plîngă, cu gîndul acela aspru, necruțător, înfipt în creieri:

— Să se-nvețe! Să plîngă...

Todora simți că mîinile i se moaie deodată. Blidul îi scăpă din poală și se sparse, făina se risipi pe podea. Mama se repezi în ocol și, cu un geamăt, apucă fetița, o strînse la piept, sărutînd-o atît de năvalnic încît își izbi fruntea vesteadă de fruntea ei albă. Speriată, Măricuța plînse mai tare. Todora tremura, o strîngea pătimaș și sărută mult, mult și apăsă fețișoara slabă, scaldată în lacrimi. Uitînd de toate, înnebunită, alerga prin ocol, țînînd în brațe fetița de parcă ar fi vrut s-o ferească de o amenințare, alerga cu ea încoace și-n colo fără să știe ce face, căutînd un adăpost, biciuită de groaza care nu-i mai încăpea în inimă.

— Mamă! strigă Ion, mai degrabă uluit decît speriat. Mămucă...

Todora se opri, de parcă o mină nevăzută i s-ar fi lăsat pe umăr. Privi

rătăcită o clipă, apoi înțelese și se girbovi, ca și cum mîna aceia ar fi fost aveau, grea și neîndurătoare pe umărul ei.

— Da, bine, coconule, șopti ea. Bine...

Buzele-i tremurară, dar vorbele nu se auziră. Intră în casă, puse fetița pe pat, silindu-se să nu-i mai privească obrazul de ceară și se apucă să strîngă și să cearnă făina aceia verzuie, lepădînd cioburile. Avea din nou o față împietrită și ochii mari, deschiși asupra unui adevăr înfricoșat, știut numai de ea. Cînd Anuța veni de la munca făcută în seama datoriilor față de Țidic, răsturnă coleșa pe măsicioară și chemă scurt:

— Anu! Pă! Io!

— Hăi, Măricu! strigă Anuța, văzînd că fetița lipsea.

— Taci, a mîncat Măricuța, spuse mama cu un glas ciudat, răgușit. Dar fetița, se grăbi să-i dea pe față minciuna.

— N-am mîncat, nu. Mi-e foame...

Zadarnic o adormise Todora, glasurile celorlalți o deșteptaseră.

— Tot ai mînce și-ai mînce! spuse mama, cu același glas uscat. Du-te și te joacă în ocol...

Neînțelegînd nimic, Măricuța începu să plîngă. De șapte zile sorbea numai cîteva linguri din ciorba de urzici.

— Mi-e foame!... Mie de ce nu-mi dai? Eu de ce să nu mînc?

— Pofta-n cui! rînji Ion, mușcînd din coleșa verzuie și sorbind zgomotos din ciorba de urzici.

— Hai încoa, zîmbi Anuța, dar mama își mușcă buza de jos și strigă cu o neașteptată minie:

— Mîncă! Ai fost la sapă... Și tu, se întoarse ea către Măricuța, na!

Palma răsună tare. Obrazul fetiței se înroși. Mama o apucă de braț și o trase de la masă. Măricuța plîngea în hohote, se zbătea și piciorușul vătămat o împiedica în mers.

— De ce? Mămucă, mi-e foame! Eu de ce nu...? Mămucă...

Trăgînd-o într-una, Todora o duse în colesnă, se așeză pe butucul de spart lemne și-o luă în poală, mulcomînd-o:

— Ssst, taci, taci cu mama, taci...

— De ce? întreba Măricuța printre sughituri de plîns. De ce eu nu?

— Ssst, așa trebuie, ssst...

Sugîndu-și degetul, Măricuța adormi, gemînd prin somn. Fără să-și dea seama ce spune, Todora mai șopti de multe ori, chiar după ce fetița adormise:

— Ssst, așa trebuie, ssst... știe mama ce face, ssst... ssst... taci cu mama... taci... taci...

★

Apoi, ținînd în brațe fetița adormită, se întoarse în casă, unde ceilalți sfinșiseră masa. Anuța spăla lingurile.

— A adormit?

Todora nu-i răspunse. Intinse din nou pe pat trupul micuț al Măricuței, trupul ușor al Măricuței șchioape, însemnată de două ori.

— Îi era foame, vorbi apoi mama, ca și cînd ar fi cerut iertare pentru cea care dormea, și se lăsă pe scăunașul cu trei picioare.

Dar Anuța n-o mai auzi. Speriate, neliniștite, gîndurile i se învîrteau în jurul omului cu care se întîlnise, a omului care o oprise în uliță, pe cînd se grăbea spre casă cu sapa pe umăr. Îi ieșise înainte venind din

deal și ea nu-l luase în seamă. Era un bărbat între două vârste, mare și năsos, cu capul rotund și fața roșie. Anuța era gata să treacă pe lângă el, așa cum de atâtea ori mai trecuse, când îi auzi glasul răsunând ca din butoi :

— Tu, fată, a cui ești tu, a ?

Mirată, ridicase ochii.

— A Todorei Văduva...

— A Dăncușoaiei ? se mirase omul la rîndul lui, rîzînd gros : Păi erai atîtica... Și întrebuse apoi : Cum ziceai că te cheamă ?

— Anuța...

— Așa ? Dar știi cine sînt eu ?

— Știu, nea Gavrilă Țuidic...

— Gavrilă Hoza Țuidic, o îndreptă omul și Anuța îi simți deodată privirile lunecîndu-i pe piept, pe trup, pe picioare. Ai crescut, tu ! șopti Țuidic și întinse mîna : Ce-ai ascuns acolo, hăi Anu ?

Mîna lui Țuidic pătrunsese prin deschizătura cămășii. Anuța se înroși, se feri și-o rupse de fugă, cu rîsul cel gros al Țuidicului în urechi...

La asta se gîndea acum, spălînd lingurile și răsturnînd măsuța scundă. O speriaseră vorbele, privirile și fapta Țuidicului. O speriaseră și o neliniștiseră într-un fel ciudat, nemaisimțit, pentru că, iată, nu mai era o băiată pe lângă care treci fără să știi. Era fată mare, Anuța, și nu era pe semne nici urîta urîtelor dacă o oprise în uliță unul ca Țuidic, despre care fetele șopteau atîtea, chicotînd așîtate.

Anuța se îndreptă de spate și se sili să-și scoată sinii în afară, umflînd pieptul cămășii.

— Ce ți-i, fa ? se răsti Todora, care-i urmărise mișcările.

Glasul îi răsunase atît de neașteptat încît Anuța se încovoie, ca și cum ar fi fost palmuită și, simțînd că îi ard obrazii, se gîndi fulgerător la Vasalie.

— Trăiești ca o pasăre, urmă cu amărăciune Todora. Te hlizești și habar n-ai de nimic... Nu vezi cum carnea se usucă pe mine și nici cum groapa ni se cască sub picioare...

— Mămucă ! — Anuța țipase. Era o durere prea adevărată în vorbele Todorei ca să nu-i simtă fiecare unduire desnădăjduită. — Ce-i ?

— Ce-i ? — Iadul care ardea în inima mamei se oglindi pentru o clipă în ochii ei negri. Colțurile buzelor îi coborîră parcă și mai jos — Ce-i ? Intrebi ce-i ?... Tu n-ai ochi, așa-i ? Tu nu vezi ? M-a bătut Dumnezeu în tine, așa cum m-a bătut și-n bărbat, de nu vezi ? Uite, uită-te la mine și te-nspăimîntă !

Ingrozită, Anuța nu mai izbuti să răspundă. Nu înțelegea nimic dar fața îi arătă o spaimă atît de adevărată încît Todora, dîndu-și seama că-și atinsese prea bine ținta, tresări și-și apăsă palma peste gură ca pentru a împiedica taina, taina înfricoșătoare, să treacă dincolo de buze. Oftă greu și vorbi mai liniștit :

— Lasă, lasă iasta... De-amu sufletul mi-i bătrîn. Ești tînără și hireșă, Anuță, și cade-se să chibzuiești... Te-am purtat, te-am hrănit, te-am îmbrăcat... Ii numa vremea, Anuță ! Tot anii tăi îi aveam cînd m-am dus după tată-tău, fie iertat...

Ca pentru a-i îndreptăți spusele, ochii Todorei se opriră pe pieptul pîrguit al Anuței și fata își acoperi pieptul cu brațele, uimită că în aceeași zi afla de două ori cît de mult crescuse. Spaima făcu loc în inima ei neliniștii dulci, pe care o mai încercase.

— Cum te uiți, mămucă... șopti. Eu...

— Taci, nu grăi, se grăbi să adauge Todora, văzînd că dă să vorbească. Ştiu, ştiu de Vasalie... Dar nu la el mă gîndeam, că nu-i pentru tine şi nu înţia oară te îndemn să ţi-l scoţi din minte.

Tot pentru a doua oară în acea seară Anuţa se simţi răcorită, după ce un val de căldură îi cuprinsese trupul. Braţele îi căzură, atîrnară greoaie, şi ea întrebă posomorît, înfruntînd-o pe maică-sa :

— Ce ? Că nu-i nemeş ?

— S-ar răsuci în mormînt tata bătrîn, fie iertat, să te ştie dată după un colduş de porţieş, că fără de nemeşie nimic nu mai avem, rosti cu asprime Todora. Şi-i moale. Şi-i calic... De cît Pătruvanii nu se află mai calici în Poienile Văii şi taman pe el l-ai găsit !

— El mi-i drag ! strigă Anuţa, cu o neaşteptată putere.

— Taci, nu trezi coconii ! spuse Todora, strîngînd-o de braţ.

Anuţa tăcu. Strînsura degetelor de pe braţul ei slăbi însă îndată şi palma Todorei o mîngîie uşurel.

— Şezi, pune-te jos aici, la picioarele mele şi lasă-ţi capul în poala mea. Aşa... Nu răutatea mă mină să grăiesc, Anuţă. Eu ştiu... — Mama oftă şi urmă cu glasul scăzut : Toată viaţa am tras nevoia după mine şi nevoia a fost mai tare. Mi-a otrăvit tinereţile şi mi-a stricat casa... Mi-a vîrit omul în pămînt şi m-a răsucit cum răsuceşti aluatul de mi-a boţit faţa şi inima mi-a boţit-o... Da, nu-ţi doresc viaţa ce mi-a fost hărăzită. Destule am întîmpinat eu, să ajungă şi la zece, Anuţă ! Măcar tu să ai parte de mai mult bine...

— Da-l iubesc, gemu Anuţa, cu capul în poala mamei.

— Cum l-am iubit eu pe Nicoară şi cum m-a iubit el pe mine, Anuţă ! Dintr-al treilea an a prins a mă bate... şi încă mă iubea. Da-l strîngea nevoia în cleşti şi apucase calea crişmei, să se mai ia...

— Nu cum mă iubeşte Vasalie !

— La omul sărac nici boii nu trag, Anuţă... Sîntem săraci şi din spre asta te-ai potrivi cu feciorul Pătruvanului şi-aţi izbuti să vă faceţi viaţa cum ne-am făcut-o noi. Dar nu te las. Sîntem nemeşi din neamuri şi în Poienile Văii ai noştri au fost cei dintîi, încă de pe vremea lui Dragoş şi a zimbrului. Nemeşia şi ea e zestre... Frumuseţea e zestre şi ea. Om găsi un fecior de gazdă, un om cuprins...

— Nici odată ! — Anuţa îşi ridică desnădăjdută capul din poala mamei şi-o privi cu ochii negri, atît de asemănători cu ai Todorei din tinereţe. — Nici odată, auzi ? Ne-am juruit... Puteţi să ne tăiaţi şi tot aşa am zice. Nici odată !

Se întunecase şi amîndouă îşi ghiceau feţele, mai degrabă decît se vedeau. Era linişte. Scrinul cel mare rămas Todorei de la tata bătrîn trozni, ca o prevestire sau ca o aducere aminte.

— Cînd erai mică, Anuţă, erai bună şi blîndă, urmă Todora de parcă n-ar fi auzit-o. N-aşi crede să te fi schimbat pînă-ntr-atît. Oare nu pricepi că nu numai de tine e vorba ?

— Cum aşa ? întrebă Anuţa, încordată toată. Cum mi-oi aşterne aşa voi dormi.

— Nu numai tu, spuse Todora şi arătă cu mîna spre încăperea în care dormeau Pătru, Ion şi Măricuţa. Nu, nu numai tu.

Anuţa răsufală greu. Tăcură amîndouă multă vreme. Şi numai într-un tîrziu cînd Anuţa începu să plîngă tăcut şi atît de dureros, palma Tudorei prinse a-i mîngîia părul cu o duioşie bucuroasă şi tristă totodată, ca o amin-tire sau ca o părere.

2

Dimineața, după ce băură cu toții zeama de urzici ; după ce Anuța plecă să sape pentru mazărea împrumutată de cu iarnă ; după ce Pătru și Ion se duseră să se întâlnească, unde ei știau, cu ceilalți copii ai satului, pornind după poame prin grădini dosnice ; după ce o scoase pe Măricuța și o așezase în șatră, Todora încuie ușa, puse cheia sus, pe toc și ieși în uliță. Cu Anuța nu mai schimbăse nici o vorbă privitoare la cele ce-și spusese cu o seară înainte și s-ar fi zis că amândouă se înțeleseseră să nu mai pomenească nimic din ceea ce, odată spus — și bine spus — nu se mai cere amintit. Dar Todora nu-și deschisese cu totul inima în fața Anuței și lucrul cel mai înspăimântător rămânea încă o taină pe care o păstra în inima ei. De aceea, cînd se trezi în zori cu gîndul că pentru ziua aceea și pentru zilele ce aveau să vină nu mai păstra în casă nimic, dar nimic cu care să amăgească foamea coconilor, se hotărî să mai încerce odată marea cu degetul. Țuidic îi spusese pe șleau că nu mai are mazăre de împrumutat și așa îi spusese și celelalte gazde, dar Todora nu se teme de o umilintă mai mult. Plănuise cum să se roage, cum să făgăduiască și numai spaima care o cuprindea la gîndul că Țuidic avea să rămînă neînduplecat, numai spaima aceea îi strîngea inima, înăbușind rușinea și teama umilintelor viitoare. Mergea spre Țuidic ca spre un dumnezeu al milei și umbra-i luneca pe praful uliței, neagră, tristă și tăcută, ca un suflet osîndit să se tîrîie și să nu-și afle alinarea în veac.

Cei treizeci de ani înainte de vremea cînd se petreceau cele ce-am început a povesti, adică în anul în care avea să izbucnească primul război cunoscut în istorie sub numele de mondial, Gavrilă Hoza Țuidic era unul dintre nenumărații oameni lipsiți de orice avere care își duceau de azi pe mîine traiul în vechea țară a Maramureșului. Lipsit de avere, dar nu de istețime, flăcăul acesta înalt, cu nas mare și mîini mari, înțelese curînd că în lumea în care deschisese ochii avusese nenorocul să se nască în mijlocul celei mai năpăstuite păтури sociale, a țărănimii, și în mijlocul celei mai oprosute țărănimii, a celei maramureșene. Murind cu puțin înainte ca feciorul lui să se căsătorească, tatăl lui Gavrilă nu-i lăsase decît o casă de lemn povîrnită din pricina celor 200 de ani pe care îi purta în spate și-o poreclă fără noimă : Țuidic.

Neputîndu-se însura cu o fată bogată, Țuidic se mulțumise cu una muncitoare, pe care n-o cruța, pentru că nici nu se însoțise cu ea ca s-o cruțe. Căsătoria a fost pentru Gavrilă Hoza cel dintîi inel dintr-un lanț de întîmplări pline de însemnătate. Tot ceea ce ar fi trebuit să facă o femeie robotînd de dimineață și pînă seara și tot ceea ce s-ar fi convenit să împlinească un bărbat în aceiași vreme căzu pe umerii, de altminteri voinici, ai Gafiei. Gavrilă, simțînd că are mîinile libere, se gîndi să se apuce de o treabă pe măsura lui.

Cîntărise de mult toate mărimile satului, așa că se îndreptă fără greș spre cel care nu numai părea, dar era într-adevăr mărimea mărimilor din Poienile Văii, bătrînul grof Istvan Kelemen. Nu părea numai ceea ce era, deoarece, spre deosebire de numeroșii conți ai împăratului Frantz Joseph, contele Istvan nu primise din partea strămoșilor doar un nume mult mai strălucitor decît cel pe care-l moștenise Gavrilă, dar și o avere pe care nu izbutise s-o prăpădească, în ciuda încercărilor lui mai mult decît sîrguin-

cioase. Ce-i drept, conacul din Poienile Văii și moșia, unul dintre conacele și una dintre moșiile contelui, nu se învredniceau prea des de bucuria de a-și vedea stăpînul. Contele venea în Poienile Văii odată pe an, de obicei la vînătoare, și rînduiala aceasta nu însemna pentru Gavrilă de cît că trebuia să-și arate îndemînarea și priceperea în a folosi un prilej rar.

Cu ajutorul unui unchi, vătăf de hăitași de mai bine de douăzeci de ani, Gavrilă izbuti să ajungă și el hăitaș al contelui Istvan, pas care i se păru plin de făgăduințe. Dar, spre marea lui bucurie, cea dintîi vînătoare la care a avut de gonit vînatul în bătaia puștilor se bucură nu numai de gloanțele contelui Istvan, ci și de cele ale Kronprințului Frantz Ferdinand. Țuidic putu înțelege cît de neînsemnată era mărimea mărimilor din Poienile Văii, cînd îl văzu pe contele, în fața căruia tremura tot satul, tremurînd la rîndul lui înaintea unui prinț care prin vîrstă i-ar fi putut fi fecior. Scoțîndu-și-l pe contele din minte, Țuidic a avut grijă numai de vînatul prințului moștenitor și fu răsplătit cu un zîmbet, pe care avu istețimea să-l prețuiască.

Vînătoarea nu era însă decît una dintre petrecerile pe care prințul de Habsburg le gusta. Gavrilă fu de neînlocuit atunci cînd trebuiră să se găsească cele mai frumoase fete din Maramureș, care aveau să-l slujească pe moștenitorul coroanei austro-ungare pe rînd, cîte o zi sau cîte-o noapte. S-ar fi zis deodată că Țuidic, asemenea bunului Dumnezeu, se bucură de darul de a fi în același timp în mai multe locuri. Era totodată în cinci sate, sfătuia, se ruga, amenința și prințul putu să se felicite pentru omul pe care pusese mîna. Vreme de două săptămîni fetele se perindară și nici una nu fu găsită netrebnică de înaltul oaspete. După ce sfîrșeau orele sorocite, fetele plecau cu o zestre în care intra și o vacă.

A fost acesta al doilea inel din lanțul întîmplărilor care aveau să însemne viața lui Gavrilă Hoza Țuidic. Mulțumirea prințului Frantz Ferdinand nu se mărgini de astă dată numai la un zîmbet, căci Gavrilă putu suna în palmă monede rotunde și strălucitoare. Sunetul acela îl cîștigă pentru toată viața.

Norocul îi zîmbea lui Țuidic și omul începuse să-și făurească vise. Nu avea încă o avere, dar credea că pornise pe drumul cel bun. Cum era însă prevăzător se hotărî să joace pe două tablouri, pentru a nu se lăsa numai la voia unui stăpîn.

Era vremea în care bărbații Maramureșului, sătui de foamea și boala de acasă, își luau lumea în cap și plecau încotro vedeau cu ochii. Mulți ajunseseră prin Germania, în Belgia, în Italia sau Franța, și, cum viața cea mai grea era viața lor obișnuită, își găsiseră de lucru la minele de cărbuni. Pînă aici, nimic care să-i surîdă lui Țuidic. Dar iată că maramureșenii nimeriseră tocmai în America și de acolo începuseră să sosească vești felurite: peste unii dăduse norocul și își chemau neamurile acolo, peste alți dăduse un tren sau numai un lanț de nenorociri, care-i strivise tot atît de repede.

Țuidic ciuli urechea. Un unchi, frate după mamă, se hotărî să ia în piept depărtările și trecînd peste țări și mări să-și încerce norocul în lumea nouă, că de norocul din cea veche se săturase pînă peste cap. Țuidic avea în vremea aceea un fecior de numai cinci ani și, cum unchiul lui pleca împreună cu nevasta și copilul, îl rugă să-i ia feciorul. Din răsplata prințului îi mai rămăseseră cîteva monede și ele îl înduplecară pe omul lipsit și împovărat să-i facă pe plac. Unchiul plecă și-l luă cu el pe micul Pavel, făurînd astfel al treilea inel din lanțul de întîmplări al vieții lui Țuidic.

Era în anul 1914, și se dovedi că Hoza nu făcuse rău nebuzuindu-se

numai pe dîra luminoasă pe care Kronprințul o lăsase în viața lui. Frantz Ferdinand căzu la Sarajevo și după el milioane de Frantz, François și Ferenc, de John, Johann și Ion căzură pe cîmpurile de luptă. Gavrilă nu căzu. Văzînd însă cum cad în jurul lui alții, își făgădui ca nimeni să nu-l vadă vreodată căzînd și înțelese că un om poate ucide lesne un alt om. Cu aceste două învățături se întoarse din război.

I se păru că nu-l privește faptul că din cetățean austro-ungar devenise cetățean român. Regăsi satul la fel de sărac, ba, în oameni, ceva mai sărac decît fusese. Gafia o dusese tîrîș-grăpiș și plîngea de dorul lui Pavel, despre care nu mai auzise nimic.

Gavrilă înțelese că amîndouă drumurile pe care pornise se dovediseră a fi fost niște fundături și-și stoarse mintea, întrebîndu-se ce are de făcut. Un meșteșug vechi înflori în Maramureș datorită apropierii graniței, meșteșugul contrabandei și Gavrilă nu era omul care să se dea în lături de la o treabă bănoasă. Mulți se îmbogățiră, dar el părea urmărit de nenoroc. Căruța cu care făcu primul drum fu oprită de vameși, marfa confiscată și Gavrilă arestat.

Așa l-a cunoscut Țuidic pe Gabriel Pleș, avocatul din Sighet, care — pus la cale de cei ce, așteptînd acasă, stăpîneau marfa pe care Gavrilă încercase s-o treacă peste graniță — îl scapă doar cu o lună de temniță. Avocatul era omul domnului Iuliu Maniu, despre partidul național al căruia se auzea tot mai mult și, spre cinstea lui, trebuia spus că-l prețuiseră pe Gavrilă încă de la prima întîlnire. Fără să părăsească de tot meseria de contrabandist, Țuidic își mai însuși una, aceea de agent electoral.

Anii treceau... Contrabanda nu părea făcută pentru Țuidic, bărbăția lui pusă la grea încercare nedovedindu-se a fi cea de care un contrabandist avea la tot pasul nevoie. Spusele celor ce răspîndiră șvornul că Țuidic era căpetenia unei bande care găsea mai lesne să-i ucidă și să-i jefuiască pe cei pe care se însărcina să-i treacă peste graniță nu putură fi dovedite nici odată. Nu degeaba se întorsese Gavrilă din război încredințat că nu trebuie să cadă și că un om poate fi lesne ucis... Dar, ca agent electoral, numele lui Gavrilă Hoza se făcu vestit. În fruntea unei cete de oameni ai lui, aleși pe sprînceană, cutreera satele și partidul domnului Maniu cucerii voturi în Maramureș. Se vorbi mult de Țuidic și atunci cînd partidul se ridică împotriva cîtorva contrabandiști evrei și cînd Țuidic înfățișă o listă cuprinzînd numele unor oameni pe care îi cunoștea foarte bine. Dar toate aceste îndeletniciri care îi răpeau multe ore din zi și din noapte nu-i aduseseră bogăția pe care o visase încă de cînd se năimise hăitaș la contele Istvan. Plutea încă între două ape.

Atunci, pe neașteptate, se făuri ultima verigă a lanțului de întîmplări care însemnă viața lui Țuidic. Un om bătu într-o seară la geamul lui. Gafia deschise ușa iar Țuidic privi mirat spre bărbatul tînăr și arătos, în haine ungurești, care intră, privi în jur și ceru zîmbind găzduire.

— Sînt străin, nu mă cunoaște nimeni și nu cunosc pe nimeni, spuse cu un glas cîntat tînărul. Am bătut la primul geam...

Gafia nu voi să-l primească, ar fi însemnat să-i dea patul și ei să doarmă în sațră, dar tînărul deschise geamantanașul și privirile lui Țuidic căzură peste teancuri și teancuri de bani. Nu știa să citească, dar bani din aceia mai văzuse cu prilejul treburilor lui de noapte.

— Zi, nu te cunoaște nimeni, domnule? întrebă el.

— Nimeni și mă rog de găzduire, că n-am unde înnopta.

— Apăi că n-om lăsa noi un om bun în uliță, rosti Țuidic spre marea mirare a Gafiei. Numai că n-om avea ce-ți pune înainte...

— De mîncare ? rîse tînărul. Poftim, cumpără pentru toți ! și-i întinse una dintre hîrțile subțiri și lunguiețe din geamantan.

Țuidic luă banii, ieși în șatră și o chemă pe Gafia. Vorbea cu glas scăzut și repezit.

— Auzi ? Nici o vorbă... Ii plin de bani și nimeni nu-l știe. Cînd mă-ntorc, îi dau una cu toporul...

Gafia nu se sperie. Cunoștea pe semne rosturile omului ei mai bine decît judecătorii cu care avusese de-a face. Spuse doar atît :

— Vezi de nu-ntîrzia !

Sfatul era fără rost, nici Țuidic nu voia să întîrzie. Alergă la cîrciuma lui Schwartz și-l trase pe cîrciumar la o parte.

— Cît face ? întrebă ei, scoțînd și arătîndu-i banii aceia de hîrtie.

— Așa să am eu bine dacă nu-s zece dolari adevărați ! oftă Schwartz. Ai făcut un singur fecior și uite ce-ai de pe urma lui. Eu am patru și...

— Zece dolari ? gîfii Gavrilă fără să audă altceva. Zece dolari ? — Încercă să înmulțească cei zece dolari cu numărul aproximativ al hîrțiilor din geamantanul tînărului și simți o sudoare fierbînte scaldîndu-i trupul. Bolborosi înfrigurat : Horincă ! Pită ! De toate !

— Parcă mie o să-mi dea vreodată dumnezeu așa un fecior ? rosti cu durere Schwartz și puse mîna pe o sticlă.

— Ce te-a pălit, jupîne ? se răsti nerăbdător Țuidic. Despre ce fecior tot vorbești ?

Cîrciumarul zîmbi cu durere și clătîna din cap.

— Spune-mi, te rog, ce cîștigi dacă nu spui ? Parcă n-ai cîștigat destul ?... Aici a venit întîi și mi-a spus : „Nu mai știu nimic. Lipsesc de douăzeci de ani“...

Fața lui Schwartz se schimonosi și în ochi i se aprinse o scînteie de groază. Țuidic îl apucase de piept și rîcnise :

— Ce ? Ce ? Ce ?

— Feciorul, îngăimă cîrciumarul, feciorul de la America...

Dar Țuidic nu mai asculta. Imbrîncindu-l, îl izbi cu spatele de perete și alergă afară ca descreerat, lăsînd pe teighea prețioasa bancnotă pe care Schwartz o virî în buzunar, neînțelegînd nimic și gîndind filozofic pentru sine :

— Mișighenă goi !

A fost un proces mare, un proces despre care-și amintesc de bună seamă toți cei care au urmărit gazetele vremii. S-a vorbit atît de mult despre pledoaria emoționantă a avocatului Gabriel Pleș, care a zidit atunci piatra de temelie a viitoarei lui faime de avocat al curților cu juri, încît n-ar mai fi nevoie să împrăștiăm amintirile, chiar după atîția ani. După cum se știe, maestrul a dovedit ereditatea alcoolică a Gafiei Hoza și psihiatrii au recunoscut posibilitatea clipei de nebunie în care mama și-a ucis fiul, izbindu-l cu toporul în ceafă. Implicat la început sub acuzația de părtaș la omor, Gavrilă Hoza Țuidic a fost achitat datorită admirabilei pledoarii despre care am amintit, în ciuda afirmațiilor Gafiei, care-l desemnau drept autor moral.

— I-am luat-o doar înainte ! striga femeia.

Gafia a fost condamnată pe viață, iar singurul moștenitor legitim și necontestat al bancnotelor din geamantanul care trecuse Atlanticul a devenit omul gazdă pe care l-am întîlnit la începutul acestei povestiri, stăpînind cea mai frumoasă casă din Poienile Văii, pămînt, păduri, turme și stîne.

Iar odată ajuns la rîndul lui mărimea cea mai mare a satului, căci con-

tele Istvan murise fără urmași și în conacul lui locuia acum doar o soră bătrână și înțepenită de reumatism, Țuidic și-a amintit de obiceiurile celei mai mari mărimi pe care o cunoscuse cîndva, mulțumindu-se să adauge la ele doar mîncarea și băutura. Incolo, asemenea arhiducelui căzut la Sarajevo, pleca adesea la vînătoare îngrijindu-și cu sfințenie pușca și chema să-l slujească cele mai frumoase fete din sat. Dar, cum averea nu-l scosese din minți, înțelese să păstreze depărtarea de la un fruntaș din Poienile Văii la fruntașul unui imperiu. Dacă arhiducele se bucura de o fată pe zi, Țuidic se mulțumea cu una pe an. La sfîrșitul anului fata pleca cu pîntecele mult mai rotund decît îl avea la sosire și lăsa locul alteia, spre bucuria unor părinți cu fete sărace. Căci, tot asemenea prințului de coroană, Țuidic se îngrijea de zestrea fetei, îi dăruia o vacă sau o bucățică de pămînt și îi găsea un soț care închidea ochii și nu se arăta mirat că femeia îi naște chiar la o lună de la nuntă.

★

Acesta, așa dar, era omul spre care Todora se îndrepta în dimineața aceia, gîtuită de teama c-ar putea pleca de la el așa cum venise. Cu inima bătînd văzu poarta mare, cu stîlpi groși în care o mînă dibace săpase litera G și litera H, împrejmuite de o frînghie cioplită în lemn ce șerpuia de-a lungul stîlpilor, încolăcindu-se din loc în loc peste cîte o cruce. Prin poarta mică din stînga treceau oamenii, pe cea din dreapta, închisă cu o vraniță, turmele Todora bătuseră în poarta înaltă pînă auzi glasul lui Gheorghe a Vîntului, mutalăul pe care Țuidic și-l luase argat de curte :

— Care ești acolo ?

— Eu, măi Gheo !... Todora Văduva.

Se scuseră cîteva clipe de tăcere. Mutalăul trase apoi zăvorul și deschise poarta, rînjind prosteste și fără noimă ca de obicei, cu ochii întredeschiși și gura larg deschisă.

— Acasă-i Țuidic ? întrebă Todora.

— Du-te, du-te, că-i vedea, răspunse Gheorghe.

Prima poartă dădea într-un ocol mărișor, în care creștea iarbă și care se mărginea în dreapta și stînga cu pereții fără geamuri ai altor case. Odată intrat, erai în mîna lui Țuidic.

Gheorghe își făcea de lucru la vraniță așa că Todora păși pragul celei de a doua porți, la fel alcătuită ca cea din spre uliță, cu singura deosebire că în loc de vraniță se afla aici o poartă plină, cu două laturi. Dacă prin parii vraniței se putea vedea din uliță ce se petrece în primul ocol, prin poarta a doua, înaltă și meșteșugit lucrată din scînduri groase și bine încheiate, nu se mai zărea nimic.

Dar odată trecută și cea de a doua poartă, Todora află adevăratul ocol, mai mult adînc, măcar că destul de larg. În dreapta erau grajdurile și apoi, în rînd cu ele, casa mare a Țuidicului, cu un cat și acoperită cu badog, după care se înșirau tot în rînd niște încăperi mai scunde unde se afla o fierărie și o rotărie. În dreapta era coleșna, dolda de lemne pentru foc și de birne de construcție, în care se vedeau și două care, șurele și niște odăițe pentru argați, urmate de cotețe pentru păsări și porci. Locul era închis în fund printr-un gard astupat de pomi. O poartă micuță răspundea în altă uliță, așa că gospodăria lui Țuidic avea două intrări. Intreaga așezare, mare și cuprinsă, amintea de o cetate întărită.

În clipa în care intră Todora, o femeie tînără, smeadă, cu burta la gură, cobora scările ce duceau la casa gazdei.

— Poftim dimineata bună, Acsinie, o întâmpină Todora.

— Așisderea și dumitale, răspunse femeia, cu un soi de neliniște rău ascunsă. Ochii-i alergau încoaace și în colo. — Dar ce vînt te poartă pe la noi ?

— Vînt de necaz și de durere, Acsinie...

— Așa ! oftă ușurată Acsinia.

De la o vreme, de cînd plodul din pîntec îi crescuse, trăia cu spaima că de la o zi la alta va fi alungată și vedea în fiecare fată o înlocuitoare, un dușman în fiecare mamă. Acum, neîngrijindu-se de răsunetul pe care oftatul ei de ușurare îl putea avea asupra celei ce venise mînată de o nevoie, se liniști.

— Am sfîrșit mazărea, spuse Todora.

Deși zilele petrecute în gospodăria lui Țuidic însemnaseră pentru ea și ai ei un trai mai ferit de griji, Acsinia nu era atît de ruptă de viața satului încît să nu știe și să nu simtă cîtă spaimă închideau cele trei cuvinte ale Todorei. De aceea, liniștită cu privire la gîndurile femeii ce venea să cerșească, vorbi cu o milă adevărată :

— Urcă pînă la el, poate-l îndupleci...

Todora oftă și prinse a sui treptele de piatră, în vreme ce Acsinia cobora. Scara ducea spre un cerdac cu sumedenie de mușcate rînduite în oale de pămînt și cutii de conserve, de către nenumăratele fete care se perindaseră prin casa Țuidicului. O ușă deschisă dădea într-o tindă, care — dacă nu mai cuprindea șporul — nu se deosebea decît prin mărime de tindele celorlalte curți din Poienile Văii. Se afla acolo un blindar cu tacîmuri, farfurii și cești precum și o masă de lemn.

— Ai venit ? răsuna dintr-altă încăpere glasul gros al Țuidicului.

— Eu îs, Todora... șopti femeia, gîndind că Gavrilă socotea că în'ceardac îi urcase sluga. Placă să intru ?

— Placă, placă, răspunse glasul cel gros.

Todora pătrunse într-o încăpere uriașă, cu laițe de lemn înșirate de-a lungul pereților. În mijloc, la masă, Țuidic tăia niște păpuși de tutun.

— Laudă-se Isus, Todora !

— În veci amin...

— Placă, hodinește, mai spuse Gavrilă, arătînd cu mîna în care ținea cuțitul spre scaunul de lîngă el.

Uimită de bunăvoința pe care i-o arăta, Todora se așeză cu sfială pe marginea scaunului.

— Bun să-ți fie dohanul, rosti ea, ca să lege vorba.

— Ai prînzit, Todora ? o întrebă Țuidic, turnîndu-și în pahar din sticla pe care o avea în față.

— Mulțam hireș de-ntrebare. Am prînzit cu zeamă de urzici...

Țuidic azvîrli cuțitul pe masă și căscă niște ochi înecați de mirare.

— Cu ce ?

— Dară ! oftă Todora, nepricepînd rostul mirării celui ce știa la fel de bine ca și ea ce se petrece în sat.

— No, dute-n poznă ! rîse Țuidic, ca și cum și-ar fi dat seama că femeia glumește. Că nu le-ai dat tu zamă de urzici la coconi...

Todora simți un nod în gît. Inghiți cu greu și izbucni într-o șoaptă fierbinte :

— Nu ne lăsa ! Indură-te de noi și nu ne lăsa, că ne stingem cu zile...

La dumniata mi-a rămas nădejdea, om bun !

— Vai, vai, vai, rosti îndurerat Țuidic, numai de-oi avea. Dar nu știu, avea-oi ? și apucă iar cuțitul, începînd să mărunțească tutunul.

— Nu cer mălai, spuse repede Todora. O lecuță de mazăre uscată... Ți-om munci pentru ea și Dumnezeu ți-a ține seama la judecată. Is văduvă, domnule Gavrilă!

Țuidic o privi și clătină din cap a muștrare.

— Tu șuguiеști, Todoră, sau cum?... Cine-o munci? Tu? Ești slabă și ți se potrivește mai degrabă să moțai lingă spor... Coconii? Mai mult strică, doamne iartă-mă...

— Nu grăi, strigă speriată Todora. Nu mă dau nici pe două tinerele! Și-apăi coconii, urmă ea vorbind ca-n friguri, văzînd semnele de îndoială pe care Țuidic le tot făcea din cap, coconii-s în putere. Am o băiată, ce zic, e fată mare de amu și n-o lasă nimeni în urmă...

— Fată mare? întrebă Țuidic, retezînd dintr-o lovitură un cotor mai gros, încurcat în păpușa de tutun.

— Dară că da! Ii voinicuță, Anuța, și-apăi și Pătru și Ion...

— Da' de ce nu folosești din horincă? o întrerupse Țuidic, cu aerul că i-ar fi turnat de mult în pahar și fără să facă totuși nici o mișcare.

— Mulțam hireș, spuse Todora, nițel zăpăcită de întrerupere și căuțînd zadarnic pe masă al doilea pahar.

— Știi ce m-am gîndit eu? rosti Țuidic, vîrînd în gură niște tutun și începînd să-l mestece. Ai casă grea, așa-i? Bugăt de grea. Văduvă... Eu te-ași dărui-te pentru amu cu un sac de mălai!

— Doamne! gemu Todora.

Picioarele scaunului scrișniră pe dușumea. Fermeia căzuse în genunchi și-și lipise buzele de mîna Țuidicului.

— Așa om sînt eu! vorbi Gavrilă, fără a-și trage mîna și fără a-i face semn să se ridice. Zic că-i vătămătoare mazărea. Este? Cum dară s-o dai la coconi?

— Să-ți plătească cel de sus, lăcrămă Todora. S-ai parte numai de haznă și voie bună și să...

— Da, da, mormăi cu bunătate Țuidic. Da, da... și scuipe tutunul pe care-l mozolise.

În încăpere se lăsă tăcerea, o tăcere, în care gîndurile se învîrtejeau. Todorei nu-i venea să creadă și înaintea ochilor îi juca fața de ceară a Măricuței, rumenă acum și rizătoare. Pentru omul din fața ei s-ar fi lăsat ruptă în două, i-ar fi sărutat picioarele, i le-ar fi spălat și șters cu părul ei, ca odinioară Maria din Magdala. Țuidic, liniștit, aștepta. De jos, din ocol, se auzi glasul Acsiniei, apoi rîsul nărod al mutalăului. Soarele arunca pete luminoase prin ferestrele mici și zăbrelite, în vreme ce sfinții din icoanele pe sticlă înșirate pe pereți în rînd cu blidele vechi priveau trist, amintîndu-și de tot ce văzuseră.

— Te-aș ruga-te și eu ceva, hăi Todoră, spuse deodată Țuidic și fermeia tresări acolo, pe dușumele, unde rămăsese.

— Sîntem în mîna dumnitale, domnule Gavrilă. Poruncește și fac...

— Ai văzut-o pe Acsinia? întrebă Țuidic cu glasul scăzut și Todora se minună cît de șoptit putea vorbi cel căruia tot satul îi cunoștea vocea bubuitoare.

— Văzut, domnule Gavrilă, răspunse ea, coborîndu-și fără voie glasul și amintindu-și de pîntecul rotunjit al fetei.

— Iacă, urmă celălalt, vorbind pe șleau ca și cum s-ar fi sfătuit cu o rudă sau cu un prieten vechi. Biata Acsinie, n-am s-o mai pot ține mult la curtea mea...

— N-are să se amărăscă prea jib dacă-i dai cele ce-ai dat întotdeauna, îl liniști Todora, măgulită că Gavrilă își deschide inima în fața ei.

— Ii dau, îi dau, cum de nu, dară că-i dau... Numa, bag sama, o să-mi facă lipsă altă fată. Eu, pricepi, nu mă vîr în gospodărie, spuse Țuidic grăbit. Curtea-i pe mîna găzdoaiei, ea mîină tot, și pe mine mă mîină...

— Că n-or fi pierit fetele din sat, rosti înăbușit Todora, întrebîndu-se pe capul căreia căzuse norocul.

Inima începu să-i bată și-l fură cu ochii pe Țuidic, mare și blajin pe scaunul lui.

— Da, da, de bună samă, se învoi el și întrebă fără veste: Un sac cu mălai, deodată, ți-o fi bugăt, cred?

— Bugăt, prea bugăt, bogdaproste, bolborosi Todora, buimăcită.

— Vezi, eu mă gîndeam la Anuța, spuse atunci Țuidic și-și pironi fulgerător căutătura în ochii ei.

— Anuța... mea?

— In afară de ceea ce știi că-i dau la plecarea, are s-o ducă la mine ca o domnucă de la Sighet. Și nu numai ea! Că mă îngrijesc de mamă, de frați, de soră... Doi frați și-o soră, a? Bine, nu mă uit eu la iasta...

Amețită, Todora se ridică în picioare. I se părea că pereții se învîrt cu ea, cu masa, cu scaunele și cu omul cel voinic care vorbea, vorbea mereu într-o șoaptă pe care n-o mai auzea.

„Mîntuiți! îi fulgeră prin minte. Erau mîntuiți! Măričuța... Dar ea, Anuța? Cu o vacă și cu ce mai strînge poate să-l ia și pe Vasalie al ei... Adică nu, nu poate, că nu-i din neamuri... Doamne, dar coconul?... Au mai avut și altele coconi și n-au rămas pietre în casă. Coleșă! In fiecare zi coleșă din fărină de mălai, galbenă ca aurul! Și pîță...”

— Amu, pîină nu pleacă Acsinia, să nu afle nimeni, spunea Țuidic. Știi cum îi omul... Il doare norocul altuia...

— Domnule Gavrilă!

— Trag nădejde că n-ai să te pui împotriva, a?

Adusă la temeri, după ce fusese purtată pîină la bucurie, Todora șopti fără voie:

— Eu, nu...

— Dar ea, poate? înțelese Țuidic.

— I-i drag de Vasalie a Pătruvanului, proasta!

Țuidic strînse din pleoape.

— Nu grăi! Sluga mea? și începu să rîdă.

— Apăi că nu face de ea, i-am tot spus...

— Și ea s-a ținut tare, așa că mă pun în rînd cu sluga! rise din nou Țuidic. Ua! iac-așa fel de om îs eu. Comedie mare cu mine! mai adăugă mulțumit și, ridicîndu-se de la masă, se apropie de fereastră. O deschise și strigă: Hăi, Gheo! Suie sus o leacă, hăi, Gheo!

Nu mult după aceia Todora străbătea ocolul, aplecată sub greutatea sacului de porumb, pe care îl căra în spate.

— Vezi numa! spuse Acsinia. N-ai venit de pomană...

— Nu, nu, de pomană n-am venit, gîfii Todora, ferindu-și în lături privirile din fața pîntecului greu al Acsiniei.

3

Vasalie Pătruvan Petic nu ieșise în nici unul din cei 18 ani ai lui din valea Izei. Lumina lui Vasalie se mărginea la dealurile din preajmă, la cele cîteva sate și stîine pe care le umblase și la sunetul ciudat al numelor unor orașe, atît de depărtate încît închideau ceva din farmecul uitat al bas-

melor, pe care butinarii și păcurarii le povesteau în jurul focurilor, în lungile nopți de vară când basmele alungă somnul și deșteaptă în închipuire faptele Fetei-Pădurii și ale Omului-de-Miază-Noapte. Născut în Poienile Văii, în care de bunăseamă avea să trăiască, să muncească și să moară, Vasalie nu știa cu mult mai decît că Poienile Văii se înșiruie pe malurile Izei străbune, al cărei nume vine de dincolo de vremi, tocmai de la dacii cei bătrîni. Așa zice popa Ardelean și popa, vezi bine, citește în cărți. Nu numai în cele subțiri ca așchia, dar pînă și-n cele groase și grele, în care doar me înțelepciunea și care-s gălbejite și pătate de muștele din tinerețea bunicilor, în toate cărțile citește, — și deopotrivă de lesne, ca pe apă. De ce să scornească ? O fi pasă-mi-te în lumea asta o carte unde se află pomenită și Iza noastră, că doar sînt la cărți... O-ha ! Numai de cărți și de nevoi să nu te plîngi. Cărți și nevoi găsești numai bine cîte pietre rotunde poți număra pe prundișurile Izei ! Și parcă le poți număra pe toate ?

Cu Iza, dară, așa-i cum spune popa. Veche, de-ar știi povesti apa iasta cîte a văzut și auzit de cînd tot șopotește, ar îneca sub adevărurile ei toate băsnelile scornitorilor din țara iasta și din alte cîteva, tot atît de priciposite ca și-a noastră. Biată Iza ! Mă uit la tine amu și de pomană mă uit... Hei, și nu mai departe decît odinioară fetele cîntau apa Izei și, cîntînd-o, împleteau cununi de flori pe maluri :

Cîte flori pe Iza-n sus

Toate cu mîndru le-am pus...

Nilai ! Asta a fost, a fost odinioară... Sînt ani de cînd nimeni nu mai împletește cununi pe malurile Izei, — ani grei, de război și de moarte. Amu numai ciorile se strigă și se fugăresc printre nuielele răchitei și strigătele le gonesc pe apă în jos, unde tot ciorile croncănesc și unde nimeni nu mai împletește cununi. Nici în vara asta nu se împletesc cununi. De altminteri, nici florile n-au înflorit în vara asta. Poate unde mîndrele n-au avut cu cine le pune ?... Ce știu eu ? Iza curge și nu povestește nimic...

Nu povestește Iza nici despre Poienile Văii. Vin oameni de la cîmpie și de noi n-au auzit, cum n-am auzit noi de ei. Vin cu oile și urcă pe Ursana, la picioarele căreia se gudură Iza și văd de sus Poienile Văii, ca-n palmă. De sus, ce-i drept, văd mai mult acoperișurile drăniuite, înalte, sure, înnegrite, lucind uneori în bătaia soarelui ca argintul, și nu pot deosebi curtea Țuidicului de cea a ultimului Murlă, Țicală sau Petic ; zăresc numai decît turla subțire a bisericii de lemn, dreaptă măcar c-a străpuns veacuri grele, dar pe popa Ardelean n-au să-l deslușească ; și privesc de bună seamă spre coroanele prunilor, care li se arată de sus îmbinate într-o cerghă neîntreruptă, numai că le văd fără coconii suiți în pomi și fără prunele verzi cu care și-au umplut sînul. La dreptul vorbind, nici măcar ulițele clisoase nu le-ar putea vedea, dară-mi-te necazurile de sub clopuri și de sub năframe...

Privirile lui Vasalie se întoarseră încet către Iza. Căci, înainte de a curge prin inima satului, apa se joacă pe sub tufe și arini, aici cotind, colo întîrziind, întocmai ca un zgărdan albastru desprins de la gîtul unei fete de uriaș și uitat în iarba păscută. Sînt acolo locuri tainice cu pereți de verdeață, cuiburi pînă la care ochiul nu poate străbate și tare bine le mai știau feciorii pe toate ! Amu, puțini care le mai știu. Nu că le-ar fi uitat cumva, a-na ! Dar vezi că nu mai sînt feciori în Poienile Văii. Cîți au rămas fi numeri pe degete că pe ceilalți s-au îngrijit să-i numere la vreme jandarii cu pene de cocoș. Iar dacă i-au numărat ei, apăi, duși au fost...

— Vasalie !

Flăcăul se răsuci pe călcâie și o văzu pe Anuța, care alerga spre el.

— Ce, doamne păzește... începu Vasalie, când fata îl ajunse.

Anuța tremura toată, răsuflea greu și ochii îi fugeau în toate părțile. Nu numai goana era de vină de zbuluciumul ei, și asta o înțelese Vasalie tare bine, că n-o știa de ieri, de alaltăieri. De aceea o întâmpinase cu vorbele de mirare pe care fata i le curmă pe buze, lăsându-se să cadă la pământ și gemînd rătăcită :

— S-a sfîrșit ! De-amu s-a sfîrșit cu toate !

Vasalie îi întîlni ochii înroșiți, în care lacrimile plutiră din nou.

— Ce-ai pățit ? Grăiește, spuse neliniștit, așezîndu-se lîngă ea.

— Mă trimite !

— Unde ?

— La el, la Țuidic ! gemu Anuța, zvîrlindu-se cu fața în iarbă și înce-pînd să hohotească și să-și izbească fruntea de țărîmă. Seca-i-ar cioantele și arză-i-ar curtea ! Meargă-i-ar sîngele pîrîu ! Juca-re-ar ca peștele pe foc, doamne ! Doamne, rău m-ai blestemat, doamne...

Năucit de vestea neașteptată, de vederea Anuței care se zvîrcolea lîngă el, Vasalie rămase o clipă fără grai. I se făcuse negru înaintea ochilor și tot sîngele i se adunase în inimă, unde simți un junghi ca o mușcătură de cuțit.

— De unde știi ? strigă apoi, apucînd-o pe Anuța de umeri și ridicînd-o.

— Mămuca ! hohoti fata și lacrimile îi curgeau grele, fără ca ea să le mai șteargă. S-a-ntors cu un sac de mălai de la Țuidic... Acinia mai are o lună și naște... Strînge-mă, doamne ! izbucni Anuța și se trînti din nou cu fața la pământ, smulgîndu-și părul și bolborosînd cuvinte desnădăjduite, pe care nici ea nu le-ar fi putut pricepe.

Vasalie strînse pumnii. De mult se întrebasese cine va lua locul Acinie-i, dar nici odată nu se gîndise la Anuța. Era un flăcău moale, mai degrabă priceput la hori și fluier. Acum sudui și răcni primul gînd care îi trecu prin minte :

— Să fugim !

Anuța plîngea cu sughituri. Era cald, clipele treceau repede și Vasalie chibzuia cu glas tare, încredîndu-se tot mai mult că fuga era cu putință.

— Fugim la Giulești ! Acolo-i popa Ion, care-l știe pe tata și ne cunună... Mă osîmbresc cu Țuidic, îmi iau dreptul și fugim... De slugărit găsesc și-acolo... Și-apoi rușii... Anuță, auzi Anuță, zic că la Moldova rușii merg înainte...

Anuța își ridică fruntea. Plîngea încă ușurel, sughitînd și trăgîndu-și nasul ca un copil, dar un început de nădejde i se cuibărise în suflet. Nu se mai gîndea la cele ce-i spusese Todora, numai cu o seară înainte. Pentru Anuța pierise, se îndepărtase tot, și numai făptura înfricoșătoare a lui Țuidic, a omului care o oprise în uliță și-o tulburase, numai făptura aceea era vie. Poate c-ar fi încercat să-l uite pînă și pe Vasalie — mărișul bogat rîvnit de Todora era încă atît de cețos și de îndepărtat — dar tîrgul cu Țuidic însemna o primejdie grabnică și ea își pierduse capul și se apropiase ca nici odată de Vasalie...

În dreptul lor Iza sălta peste lespezile fumurii, întîrziînd la mal sub pletele verzi ale unei sălcii, boltită și tăcută. Era acolo un ochi adînc, cu apă liniștită, în care te puteai scălda ca într-o încăpere verde. Pe fund nu se aflau pietre, ci nisip, iar nisipul se așezase de mult acoperînd și o

bucată de mal, închipuind o plajă micuță, moale și fierbinte. În ascunzișul acela nu răzbătea altă larmă decît a Izei, nu se auzea alt glas decît al cucului. În ascunzișul acela te puteai socoti singur pe lume, ferit de zbucium și scăpat din viltoare. Păcat numai că dacă intrai în ochiul de apă liniștită îndată se ridica nisipul de pe fund și tulbura apa...

— Vrei ? întrebă Vasalie, încheindu-și socotelile și apucînd-o pe Anuța de mîna.

Fata zîmbi încă temătoare și se uită după păsărica sură ce vîslea acum inimos prin văzduh, drept către soare, fără a privi în urmă la nuielușa de pe care se deslipise și care tremura încetișor. Vasalie urmă cu privirea un bețișor dus de apă. Sălta pe unde, se afunda și iar ieșea la lumină, sprinten și neobosit. Deodată se întepeni între două pietre.

— Vreau ! rosti fata, zîmbind printre lacrimi.

— Of, Anuța ! gemu Vasalie și o cuprînsese cu brațul după umeri, lipind-o de el.

Și în clipa aceea îi auzi inima zbatîndu-se și bătăile inimei ei speriate îl umplură de o milă pe care n-o simțise cînd o văzuse zvîrcolindu-se la pămînt și cînd îl izbise numai vestea pe care o aducea. Ii era milă de făptura fetii, de inima care bătea dincolo de inima lui, într-un trup care n-avea tăria lui, brațele lui cu care se putea apăra, — lovi, la nevoie. Ii era milă pentru că făptura Anuței putea fi rănită fără ca el să-i simtă durerea, fără s-o poată ușura, pentru că era bărbat și ea femeie, pentru că năframa îi alunecase și cozile i se desprînseseră, pentru o sumedenie de pricini pe care le simțea nelămurit, pe care nu le-ar fi putut rosti, dar care-l făceau s-o mîngîie stîngaci în vreme ce Anuța se lăsa moale, împăcată, mărturisind cu întreaga ei ființă că e slabă și Vasalie puternic, că e femeie și el bărbat, că o să fugă cu el la Giulești și de acolo departe, departe, ori unde îi va plăcea s-o ducă...

În odăița lor de verdeață Anuța și Vasalie aduceau o frîntură din lumea care la o aruncătură de băț se frămînta și se silea să trăiască. Atunci cînd pasărea de oțel urui în văzduh purtîndu-și umbra în chip de cruce peste ei, se strînseseră mai tare unul într-altul și-o urmăriră cu privirea pînă se topi în albăstrimea fără hotar.

— Mă duc la Țuidic, vorbi Vasalie. Iar la noapte...

Infiorată la auzul numelui, Anuța își aruncă brațele pe după gîtul lui.

— De grabă ! Și apoi, la noapte...

Doamne, și era atîta, atîta cer albastru peste Iza !

★

Puțin mai tîrziu, intrînd în ocolul lui Țuidic, Vasalie îl întrebă pe Gheorghe, care căra o roabă cu bălegar :

— Acasă-i Țuidic, hăi Gheo ?

— Ei ! rîse mutalăul. Numai ce-a plecat bgîhirăul...

Vasalie își ciuli urechea. Venirea birăului putea să însemne adevărarea zvonului că rușii mergeau înainte prin Moldova. Altminteri ce să caute dimineața birăul la Țuidic ? Il mîna spaima.

— Da' n-ai auzit ce-au grăit ?

Mutalăul clătină din cap și-l privi șiret, dintr-o parte, lăsînd jos roaba.

— Ai o țigare ?

— N-am, răspunse Vasalie. Dar fără țigară nu știi ?

— Apăi nici cu țigare nu știu, mărturisi Gheorghe. S-au zăvorit în

casa mare și numai zvon din glasul Țuidicului ajungea pînă-n ocol, bum-bum, bum-bum...

Vasalie scuipe și Gheorghe puse din nou mîna pe roabă, îndreptîndu-se către fundul ogrăzii, unde era movila de bălegar. Soarele se ridicase aproape deasupra capului și în ocolul gazdei liniștea era sfredelită doar de scîrînitul tot mai stins al roabei.

— No hai, dară! se îmbărbătă flăcăul și prinse a sui treptele de piatră. Cînd ajunse în ceardac tuși ca să-și dreagă glasul și rosti întrebător: Domnule Gavrilă?

— Care-i?

— Eu, Vasalie...

— Intră!

Țuidic ședea tot la masa la care Todora îl văzuse cu cîteva ceasuri mai devreme, dar de astă dată avea în față niște hîrtii. Tocmai primise o scrisoare de la Pleș și în scrisoare avocatul spunea limpede, deși pe ocolite, că Maramureșul se va întoarce la patria mămă, ceea ce îl făcuse pe Țuidic să întrezărească o viitoare activitate politică. Se apucase să răsfoiască vechile hîrtii din vremea cînd era șeful organizației național-țărăniste din sat, treabă în toiul căreia îl afla Vasalie.

— Ce-i? întrebă Țuidic, văzînd că flăcăul rămîne în ușă.

— Am venit, domnule Gayrilă, că voi să mă osîmbresc.

Țuidic îl privi mirat.

— Amu deodată? Da' ce-i Sîn-Medru?

— Nu-i Sîn-Medru, domnule Gavrilă. Ci voi să mă osîmbresc.

Vasalie își frămînta clopul în mîini, dar vorba-i era limpede. Slugile se năimeau de la Sîn-Giorz la Sîn-Medru.

— Nu ții rînduiala, spuse moale Țuidic, încă neștiind în seama cărui fapt să-i pună dorința.

Dar Vasalie tăcea. De și încercă să-l descoasă, Țuidic nu putu scoate de la el decît că vroia să plece. Știind că Anuța îl iubea, privi spre flăcăul din fața lui cu altă căutătură decît de obicei. Il văzu înalt, frumos și cu ochi albaștri.

— Nu ții rînduiala, spuse atunci Țuidic, de astă dată aspru. Dar eu o țin... Spune-i lui Gheorghe să-i cheme la mine pe Ioan Nemeș și pe Vasile Chindriș.

— Mulțam, răspuse Vasalie, ieșind.

Rînduiala era într-adevăr ca la osîmbrire, la socoteală, gazda să nu fie singură. Un județ de gazde hotăra.

Ioan Nemeș Sfîcă era cu vre-o zece ani mai tînăr decît Țuidic și gazdă din tată-n fiu. Lung și slab, epitrop al bisericii, Sfîcă mînce puțin pentru că suferea de un ulcer la stomac și-și ținea fata, Oniza, la călugărițele franțuzaice. Cînd venea în vacanță fata vorbea franțuzește pe uliță, spunîndu-i lui Sfîcă „papă“, vorbă care-i urca întotdeauna o roșeață ușoară în obraz și-l făcea să privească mîndru în jur. Sfîcă sosi cel dintîi și, aflînd pentru ce fusese chemat, se așeză tăcut la masă.

Vasile Chindriș Pițu luase locul lui Schwartz în cîrciuma unde răsuseră cîndva blestemele lui Nicoară Dăncuș și strigătele speriate ale lui Țuidic, aflînd că omul care-i ceruse găzduire era feciorul lui din America. Tot trecutul Pițului era întunecat și singur Țuidic care avusese pe vremuri legături cu tot soiul de contrabandiști ar fi putut spune cîte ceva despre tinerețile lui Pițu. Dar Țuidic nu spunea și Pițu îi era recunoscător. Acum, sosind cu întîrziere, ceru iertare și se plînsese că nu mai are vreme să

răsufle din pricina cîrciumei. Nasul lung, mustața și întreaga lui față cenușie aminteau de un guzgan lacom, șiret și crud.

— Bitanul vrea să se osîmbrească, începu Țuidic. L-am tocmît pe două perechi de opinci, două perechi de gate, două cămăși, pe mîncare și pe o sută de pengö. Un rînd de halube i-am dat, altul nu i-oi mai da. Mîncare i-am dat să crape. M-a lăsat la mijloc cu treaba, mi-a șchiopat un vițel, o oaie i-a murit și două clăi pe care mi le-a făcut anul trecut nu le-a tocmît bine și au putrezit. Din cincizeci pengö cît îi veneau pentru o jumătate de an i-am tras deci cincisprezece. Treizeci și cinci i-or fi bugăt!

Vasalie păli, auzindu-l.

— De halube nu zic, răspuse el. Nici că de la o sută de pengö mă scade la cincizeci. Am muncit jumătate din vreme și ce-i drept e drept. Dar vițelul era șchiop cînd l-am primit și oaia a mîncat-o lupul. Clăile mele n-au putrezit, că le-am văzut. Or fi putrezit ale altora.

— Cum văd, n-a fost de omenie, spuse Pîțu, întorcîndu-și nasul spre Țuidic.

— N-a fost, încuviință acesta, dar Vasalie îl înfruntă :

— Ba de omenie am fost, dar vrea să-mi tragă din drept!

— Mai dați-i cinci pengö, spuse atunci Sfîcă. Altminteri v-o bate dumnezeu...

Glasurele sunau dîrze și moi în încăperea cea mare. Totul se petrecea după datină, o gazdă fiind mai aspră și alta mai blîndă. Toate vorbele le erau dinainte cunoscute, după cum cunoscută era și zadarnica apărare a slugii.

— Nu-i dau nimic, rosti cu supărare Țuidic. I-i bugăt bitanului și-atît, că n-a fost slugă dreaptă și dumnezeu nu m-a bate, se întoarse el către Sfîcă. În scriptură scrie că sluga trebuie să-și ajute stăpînul la bine și la rău...

Vasalie strînse pumnii și făcu un pas înainte.

— Te-oi pîrî și la dumnezeu din cer, domnule Gavrilă! Dă-mi dreptul meu și nu te lăcomi la banul slugii.

— Tu, obială, ia sama cum vorbești! strigă Pîțu.

— Așa, sînt rău? spuse acum cu blîndețe Țuidic. No cheamă-l pe popa, că eu sînt rău. Cheamă-l!

Și chematul popii era tot după datină. Vasalie scrîșni din dinți. Se întreba înfrigurat dacă banii i-or ajunge măcar pentru popa din Giulești, care trebuia să-l cunune. De dincolo de ușă Gheorghe auzi vorbele lui Țuidic și porni de grabă după popa Ardelean, fără a mai aștepta ca Sfîcă și Pîțu să încuviințeze, după cum încuviințară de altfel îndată :

— Cheamă-l pe popa!

Se făcu liniște în încăperea în care cei trei îl judecau pe Vasalie. Țuidic scotoci iar prin hîrțiile lui, Sfîcă se lăsă pe răzămătoarea scaunului și închise ochii, iar Pîțu se foi nerăbdător să se întoarcă la cîrciumă. Vasalie stătea în picioare. Lac de apă, frămînta în neștire clopul între palmele fierbinți, socotind ce-ar putea face cu cei treizeci și cinci de pengö. Din uliță se auzi stîns scîrîșitul unui car și glasul mîrierii care-și îndemna băeții, înhămați în locul boilor. Boii fuseseră luați pentru bătaie. O rîndunică ciripi în dreptul ferestrei, strecurîndu-se în cuibul de sub streșină. Pendula din perete, cumpărată de Țuidic de la Sighet, țacănea sicîitor.

— Da' greu vine popa, rosti Pîțu, pierzîndu-și și bruma de răbdare. Țuidic întinse către el o tavă pe care se aflau o sticlă și niște păhărele.

— Hei, doamne! oftă Sfîcă, cu ochii în tavan.

— Nu beau, spuse Pîțu.

— Laudă-se Isus, cuvîntă atunci popa Ardelean, deschizînd ușa și pășind în încăpere.

— În veci amin! răspuseră cu toții.

— Hodinește, părinte, îl îndemnă Țuidic pe popă, care se lăsă greoi pe scaun, și în cîteva cuvinte îl încunoștiință despre pricina pentru care îl chemase.

Popa știa de la Gheorghe cum vine treaba, dar nu-l ascultă pe Țuidic cu mai puțină luare aminte.

— Să ne împaci cu bitanul, încheie Țuidic.

Ardelean tuși ușurel dînd a înțelege că a priceput și e gata să ia cuvîntul, ceea ce de altfel făcu îndată, întorcîndu-se către Vasalie.

— Eu nu țin nici cu gazda, nici cu dumneata, ci țin cu Dumnezeu care m-a pus să păzesc proștii din satul ăsta, începu el blînd și cu bună voință. — După gazdele care nu-l scoteau din bitan, popa îi spunea lui Vasalie dumneata. — Vezi numa, dragul meu, că gazda a păgubit dacă ai lăsat-o la mijlocul anului, i-ai schiopat un vițel, ai îngăduit să moară o oaie și i-ai prăpădit două clăi, urmă Ardelean, dovedind cît de sîrguincios ascultase lămuririle Țuidicului. Dumneata ce zici? Că nu-i adevărat... Apăi, dragul meu, știi ce spune sfînta scriptură: „Dă-i Cezarului ce-i al Cezarului și lui Dumnezeu ce-i al lui Dumnezeu”. Iaca, dumnealui — și arată spre Țuidic — e Cezarul, dar pentru biserică ce-ai dat?

Așa pusă întrebarea, Vasalie nu mai avea acum de stăruit pentru drepturile lui, ci de răspuns la mustrarea popii.

— N-am dat, părinte că n-am, bolborosi el.

— Nu-i nimic, dragul meu, să-ți faci rînd și să dai, că ești creștin și nu se cade să te porți ca pănăii și nelegiuții...

— Apăi drept aceia ai venit, părinte, să-mi ceri și sfîntia ta, sau să-mi faci dreptate? strigă înciudat Vasalie, regăsindu-și cumpătul.

— Cum vorbești cu părintele, bitane? răcni Pîțu, în vreme ce Sfîcă se mulțumi să ofteze, cu mare nemulțumire:

— Vai! Vai!

— Nu-i nimic, domnilor, spuse cu tristețe popa. Am să-l mărturisesc totuși pe creștinul acesta...

Totul se petrecea după buna rînduială, sluga trebuind să se mărturisească la intrarea și eșirea din slujbă. Cu capul plecat, Vasalie trecu după preot în încăperea alăturată.

— No, mulțam frumos, spuse Țuidic cînd preotul și sluga ieșiseră.

— Nu-i bai, răspuseră Sfîcă și Pîțu.

— Ați auzit că rușii merg în Moldova ca-n brînză? șopti însă Pîțu apoi, întorcîndu-și nasul de guzgan cînd spre unul, cînd spre celălalt.

— Faceți cum îi mai bine, răspuse Țuidic, în vreme ce Sfîcă se înciudă.

— Cum așa? Cum să facem?

— Eu mi-am trimes ciurda și-am să-ngrop ce se cuvine, vorbi liniștit Țuidic.

— Mînce-i-ar moartea pe nemți, sudui Pîțu. Făloși, făloși și la o adică...

— Au să fie lupte pe-aici, pe la noi, grăi Sfîcă. Fac întărituri prin văi, de la un deal la altul.

— Așa-i, întărituri, spuse Țuidic.

Ușa se deschise și popa intră, apropiindu-se de el.

— Nu ți-a furat nimic, bitanul, șopti popa.

- Dar l-ai mărturisitu-l cum se cere? se arată neliniștit Țuidic.
- După pravilele sfintei biserici, răspunse liniștitor popa și Vasalie se ivi și el în prag.
- Ia-ți cei treizeci și cinci de pengö și du-te cu Dumnezeu, rosti atunci Țuidic, căutându-se prin buzunare.
- Nu chiar treizeci și cinci, îi aminti popa. Dumnezeu are de plătit și pentru mărturisire.
- Drept, așa-i, — și Țuidic puse ceva în mîna popii, dîndu-i lui Vasalie ce mai rămăsese.
- Flăcăul luă banii și-i privi îndelung, cîntărindu-i parcă.
- Ce te boldești, omule? Zi mulțam gazdei, îi suflă Sfîcă.
- Nilai! Frumoși bani, zise și Pițu.
- Vasalie își trînti clopof pe creștet, scuipă și vorbi deslușit:
- Seca-v-ar cioantele, de găzdoi, cum mi-ați secat voi inima!
- Și trînti ușa, în vreme ce glasurile mînioase ale celor patru se ridicau în urma lui ca glasurile unei haite răgușite.

*

Vasalie nu-și mai aminti cum ajunsese în ocol, cum trecu pe lîngă Gheorghe, care rînjea scărpinîndu-și bărbia și pe lîngă Acsinia, care ieșise atrasă de larmă. Trebui să facă mulți pași pe uliță ca să înceapă să vadă casele cu blăni înegrite și crăpate, femeile așezate pe marginea șanțului și copiii jucîndu-se în șanț. Inima-i bătea, picioarele îi tremurau. Știa că în viața lui se ivise întîia răscruce, că ceea ce va veni nu mai putea semăna cu ceea ce fusese. Trîntise după el nu numai ușa Țuidicului, dar ușa tineretii însăși, căci de-acîi înainte n-avea să mai fie singur.

Nu află pe nimeni acasă și se bucură. Luă cheia din cuiul bătut în stîlpul șatrei, deschise ușa și se apucă să-și strîngă cele cîteva lucruri ale lui, cioarecii, halubele de pînză și lecricul. Făcu o legătură pe care o piti în dosul lemnului din colesnă, îi trimise apoi vorbă Anuței printr-un cocon din vecini să-l aștepte cînd s-o întuneca bine la podul de peste Iza.

— Ce-i, Vasii? îl întîmpină mama, neînțelegînd de ce-l vede la o oră cînd ar fi trebuit să fie în ocolul Țuidicului.

— Nimic, răspunse el șosac.

Cele două surori mai mici, Pălaga și Năstaca, încercară și ele să-l tragă de limbă, dar nu izbutiră.

— Doar nu te-ai fi sfădit cu Anuța? întrebă Pălaga, rizînd și adîncindu-și gropița din obrazul stîng.

— Că numai de Anuța îi arde lui! se prefăcu Năstaca a-i lua apărarea.

— Iacă, vine și taică-tu, băieți! spuse atunci mama, atrăgîndu-le luarea aminte.

Dumnitru Pătruivan urcă cele trei trepte de lemn care duceau în șatră și întrebă liniștit:

— Da' ce-i, Vasalie?

— Nimic, răspunse silnic flăcăul.

— Apăi așa zi, se arată mulțumit Dumnitru, de parcă ar fi primit toate lămuririle așteptate.

Din clipa aceea nu mai întrebă nimic, dar trăgea mereu cu coada ochiului spre Vasalie. Mîncară în tăcere fiertura de hribe și, cînd sfîrșiră, se pomeniră cu Murilă și Țicală.

— Ce lucrați voi, oameni buni? întrebă Țicală, bocănind pe scîndurile șatrei cu piciorul lui de lemn.

— Iacă, răspuse Dumnitru.

— Ați mîncat hribe? întrebă Murilă, încrețindu-și nasul.

Dumnitru se gîndi puțin, ca și cînd ar fi căutat să-și amintească. Privea întrebător spre Vîrvara, dar femeia nu răspuse.

— Dară, spuse el în cele din urmă.

Schimbul de cuvinte, cuviincios, îi mulțumi pe toți. În vreme ce Vîrvara și fetele strîngeau de la masă și se apucau de spălat lingurile, Murilă își răsuci o țigară.

— Nouă nu ne dai? ceru și în numele lui Dumnitru, Țicală.

— Că mult îmi dați voi mie, răspuse Murilă, întinzînd cutiuța de tinichea.

Se așezară pe treptele de lemn, unde fumară în tăcere, trăgînd adînc în piept fumul și spulberînd scrumul cu unghia degetului mic. Vasalie îi privea tot atît de tăcut. Stau, vorbesc, și nu știu nimic. Poate că n-au să-l mai vadă în veci și gîndul li-i la hribe, la țigări, la draci uscați...

— Tu, Murilă, dă-i și lui o țigară! își îndemnă Țicală prietenul.

— Ce lucrî, tu, Vasalie? întrebă prietenos Murilă, de parcă îl vedea abea atunci.

— Intreabă-l, întări și Dumnitru, zvîrlind mucul care rămase să fumege între două pietre.

— Oi lucra și eu ce-oi lucra, răspuse Vasalie, iar Dumnitru, întorcîndu-se către Murilă, rosti ridicînd din sprîncene:

— Iacă!

Vîrvara, care trăgea cu urechea în nădejdea că va afla măcar acum ce se petrece cu Vasalie, zvîrli în ciudată peste parmalîcul șatrei apa în care se spălaseră lingurile și blidul. Dumnitru clătină din cap. În Vasalie ardea o bucurie atît de vie încît îi veni să se ridice, să chiuie și să dea cu clopul de pămînt, dar se stăpîni. Ce să le spună prea devreme? Are să le spună cînd o pleca. Ba-i numai bine că au venit Murilă și Țicală să le abată celor din casă gîndurile. De față cu străinii n-au să-l sîcîie.

Așa gîndea, dar nu înțelegea cum pot fi toți atît de liniștiți, atît de asemănători cu cei ce fuseseră ieri. I se părea că fiecare trebuie să tăinuiască o fierbere pe măsura clocotului din el și, privindu-i, aștepta să-i vadă izbucnind.

— Așa, cu rușii, spuse atunci Țicală.

Nevăzut, se mișcară cu toții, dar tăcură întii, chibzuind.

— Ua, mare pricopseală! rupse tăcerea Murilă.

— Ba să vină, rosti Dumnitru.

— Ce, o să-i oprească întăriturile? rise Țicală.

Rîdea și se bătea cu palma peste piciorul lui de lemn. Bătăile răsunau înăbușit, ca o tobă.

— Hei, doamne! oftă Murilă.

— I-am cunoscut în războiul celălalt. Impărțeau pită la coconi, își aminti Dumnitru. Pe legea mea!

— La noi, în Maramu, ar rămîne fără pită, spuse Țicală. Is mulți coconi.

— Vezi să n-o ia și pe cea care e, vorbi Murilă, întunecat.

— Care? întrebă Dumnitru.

Incepea să însereze. Norii ascundeau soarele, care priveau din spatel dealurilor, împrumutîndu-le o lumină ciudată, iar din ulișă răzbeau glasurile copiilor. În casă, Pălaga și Năstaca șușoteau.

— Tată, spuse deodată Vasalie.

Se hotărîse. Prea se ținuse mult să nu izbucnească și bucuria din el nu-i mai dădea pace. Ca o vină de apă astupată de un bolovan, bucuria strînsese în el atîta putere că bolovanul tăcerii n-o mai putea închide. Dumnitru tresări și-și ridică sprîncenele, așa cum făcea cînd se mira sau cînd se pregătea să asculte.

— Ei ?

— Eu plec, tată, vorbi din nou Vasalie.

— Nu grăi ! șopti Dumnitru, uluit de lumina care-i strălucea în priviri.

— Zău, plec, rosti tulburat flăcăul, în vreme ce Murilă și Țicală ascultau în tăcere, iar Virvara se apropiase cu mîna la gură.

În clipa aceea se deschise vranîța și doi jandarmi intrară în ocol. Vasalie se ridică, îmboldit de-o presimțire.

— Pătruvan Vasalie Petic ! citi pe o listă unul dintre jandarmi.

— Fugi ! strigă Țicală.

Flăcăul sări peste pînălăcușul șatrei, se repezi în colesnă, de unde apucă legătura pregătită și vru să sară gardul.

— Stai ! strigă al doilea jandarm, luînd arma de la umăr și țacănind închizătorul.

Vasalie se opri.

— Ține ! rosti primul jandarm, întinzîndu-i o hîrtie.

Flăcăul se apropie, alb la față ca hîrtia jandarmului, o luă și-o privi răsucind-o între degete. Nu știa să citească, dar nu mai era nimeni în Poienile Văii care să nu cunoască hîrțile pe care le aduceau jandarmii. Tăcut, luă condeiul pe care omul în uniformă i-l întindea și făcu o cruce strîmbă în locul pe care acela i-l arătă cu unghia degetului.

Virvara începu să bocească. Pălaga și Năstaca se agătară de legăturica lui Vasalie, trăgînd de ea.

— Ești gata ? îl întrebă jandarmul, clătîndîndu-și pana de cocoș de la pălărie.

Cei trei bărbați din șatră se ridicară.

— E grabă mare ? întrebă Murilă, dar jandarmii nu binevoiră să răspundă.

— N-ai mințit, pleci, spuse răgușit Dumnitru, oprindu-se în fața lui Vasalie, care-și mușca buza.

— Tu, Păla, îi șopti el fetei, să-i spui Anuței. Am să vin, am să fug...

— No hai ! porunciră jandarmii și Virvara se repezi și începu să-și sărute feciorul, plîngînd și jelînd.

Mai apoi, dus între cei doi jandarmi, Vasalie tot nu înțelegea cum de fusese luat atît de repede. Ar fi înțeles poate dacă ar fi știut că Țuidic se îndreptase în aceea după masă spre primărie, întrebînd dacă Szabedi, birăul, e acolo și că, primînd răspunsul dorit, intrase. Căci Vasalie se înșelase. Szabedi nu fusese dimineața la Țuidic ca să-i ducă vestea înaintării rușilor pe frontul din Moldova, pentru bunul cuvînt că dacă flăcăul o aflase abea în ziua aceea, birăul o știuse cu două zile înainte și i-o împărtășise lui Țuidic încă de atunci. Între timp însă înaintarea Armatei Roșii nu fusese oprită. Szabedi își aminti de evreei pe care-i mînase la Sighet cu atîta grabă și nespuse strășnicie că nu scăpase unul și ajunseseră cu toții în lagărele de exterminare, își aminti de copiii pe care-i trimisese în Germania, de rechiziții, de concentrări, de toate meritele pentru care autoritățile îl răsplătiseră. Odată cu înaintarea rușilor meritele își schimbau fața și aduceau a vină.

Szabedi nu era omul care să-și piardă capul, dar adevărul e că oameni mai însemnați decât primarul din Poienile Văii păreau să și-l fi pierdut... Birăul se repezise la Sighet și pricepuse multe. Era un omuleț mărunț, cu doi ochi mari, care alergau încoace și încolo și două brațe la fel de neastîmpărate. La Sighet nemții erau mai țepeni, autoritățile maghiare însă începuseră să împacheteze în taină arhivele, iar familiile, atît cele ale ofițerilor germani cît și familiile funcționarilor din Buda Pesta, se grăbeau să ia drumul spre apus.

Szabedi înțelese, așa dar, că se cuvine să privească viitorul în față și să se rupă la vreme de trecut. În eventualitatea unei schimbări de regim vorbise la Sighet cu cine se cuvinea și se întorsese cu hîrtii care dovedeau că tot ce făcuse fusese făcut la porunca mai marilor. Din hîrțile în care se puteau citi meritele birăului rămăsese doar o grămăjoară de scrum, în schimb cei ce și-ar fi dat osteneala să caute ar fi putut găsi acum niște circulare prin care primarul din Poienile Văii era în repetate rînduri muștruluit pentru lipsă de patriotism și puțină sîrguință în îndeplinirea datoriei. Copiile după aceste circulare se aflau în buzunarul lui Szabedi și birăul nu socotea că plătise prea mult pentru ele.

Dar Maramureșul fusese înainte de război românesc. Oare nu putea fi din nou românesc după război? În această eventualitate copiile aduse de la Sighet nu-și pierdeau valoarea, dar se dovedeau neîndestulătoare. Știind că două mantale țin mai cald decît una singură, Szabedi se gîndi mai des la Gavrilă Hoza Țuidic, omul al cărui nume era legat de activitatea partidului național țărănist al domnului Maniu Gyula. În timpul războiului Țuidic n-avusese a se plînge prea mult de Szabedi, care știa să se poarte potrivit averii fiecăruia. Rechizițiile nu-l durură pe Țuidic prea tare. Atunci cînd o primejdie se iveau în zare, era vestit și primejdia înlăturată. Țuidic cunoștea mișcările trupelor de pe front și ordinele secrete tot atît de bine ca Szabedi, mai ales că vechiul prieten din Sighet, avocatul Gabriel Pleș, începuse să dea semne de viață. Românul avea toate pricinile să se arate înțelegător cu primarul ungar și în dimineața aceea, venind să-i amintească din nou că o mîna spală pe alta, Szabedi plecă liniștit.

— Domnul Gavrilă? se miră prin urmare Szabedi, ridicîndu-se în picioare, cînd îl văzu pe Țuidic intrînd în primărie, la puțină vreme după ce se despărțiseră.

— Noroc bun, domnule birău, rosti Țuidic, cu glasul gros pe care i-l știau pînă și copiii. Vreo veste nouă?

Birăul privi către ușa închisă și coborî vocea:

— Înaintează într-una! Nemții vorbesc tot de retrageri strategice, după planul dinainte stabilit...

— Da, da, spuse Țuidic, întăriturile și lucrările de pe dealuri sînt amu numai bune...

Mirat, Szabedi îl privi și ridică din umeri:

— Întăriturile...

— Dară! De bună samă că de astă dată toți oamenii au să fie scoși la muncă. N-are să mai rămînă unul prin sate și-i drept, așa se și cuvine. Aveam eu un Pătruvan Vasalie, slugă...

De astă dată birăul crezu că înțelege. Zîmbi și spuse repede, străduindu-se s-o ia înaintea dorinței celui de care aveau să atîrne curînd dorințele lui:

— Nu-i bai, domnule Gavrilă. Cît oi fi eu aici, o muscă n-are să-ți bizîie la urechi. Am în sărtar lista cu cei ce-or pleca și omul dumitale nu-i pe listă...

Dar Szabedi nu citi pe fața lui Țuidic mulțumirea pe care rîvnise s-o trezească.

— Păcat, rosti nepăsător Țuidic. Acela nu mai mi-e slugă...

— Nu ?

— Nu. Și, cum spusei, întăriturile cer de bună seamă oameni...

Birăul înțelese în sfîrșit.

— Fie și-așa, vorbi el, trăgînd sărtarul, scoțînd lista și scriind încă un nume. Tot ce vreau, domnule Gavrilă, e să-ți fiu pe plac...

— Și iacă, pe plac ne sîntem unul altuia, rise Țuidic. Apăi rămii, domnule Szabedi cu bine...

— La buna vedere, domnule Gavrilă.

Totul nu durase preț de trei minute, dar aceste trei minute aveau să hotărască viața mai multor oameni.

Dus între jandarmi, închis apoi în jandarmerie, Vasalie își mușcă degetele, se izbi cu fruntea de pereți, înebunit de năvala gîndurilor și de neputința de a li se împotrivi. Gemea, scrișnind și blestemînd, căci și-o închipuia pe Anuța la podul de peste Iza. O vedea așteptînd, îi vedea mirarea prefăcîndu-se în spaimă, o vedea înapoindu-se acasă. Il vedea apoi pe Țuidic...

Anuța așteptă întreaga noapte la podul de peste Iza.

4.

Romîinii și evreii alcătuiau o populație de a doua și a treia mîna în toată partea Ardealului pe care Hitler o dăruise în 1940 prin dictatul de la Viena guvernului hortist de la Buda Pesta, punînd în practică vechiul și încercatul adagiu **divide et impera**. Dacă romînilor și evreilor nu li se încredințau arme, dacă ei nu puteau fi deci trimiși pe front, fapt care mărturisea, pe lîngă lipsa de încredere, și disprețul autorităților, atît romîinii cît și evreii puteau depune o muncă de folos „obștesc”, o muncă de sclav, efitină și folositoare. Spre deosebire însă de evrei, cetățeni de mîna a treia, care puteau fi gazați la nevoie la Auschwitz, Dachau, Maidanek și în nenumărate alte locuri, romîinii mureau numai în tabere de muncă, bucurîndu-se de dreptul unei populații de mîna a doua. Intr-o asemenea tăbără se pomeni Vasalie, a doua zi după ce ieșise din slujba lui Gavrilă Hoza Țuidic.

Tot ce i se întîmpla semăna cu un vis rău. Sfîșiat de durerea lui, flăcăul se mișca fără să-și dea seama, se oprea fără să știe. Nu văzu nici jandarmii, care-l izbeau cu paturile puștilor, nu le simți loviturile cum nu le-auzi sudălmile și nu păru să înțeleagă că în loc de cinci oameni cîți erau la început se adunaseră întii cîteva zeci, apoi cîteva sute. Coloana înainta, se oprea și din nou pornea, fără ca Vasalie să-și arunce privirile în jur, fără să scoată o vorbă. Cu fața împietrită, cu ochii deschiși, care parcă nu clipeau, pășea în neștire.

— Ți-i rău ? întrebă cineva lîngă el, dar nu-l auzi. — Ți-i rău ? întrebă iar vecinul din dreapta și, dacă văzu că flăcăul nu-l aude, îl apucă de braț: Ți-i rău ?

Vasalie își întoarse capul și-l privi ca deșteptat din somn, încercînd să pună un nume peste trăsăturile necunoscute ale celui ce-l apucase de braț.

— Nu te știu, spuse el, vorbind cu greu și-și simți deodată gura uscată.

Dar în clipa aceia văzu șirul de oameni care pășeau în tăcere, văzu dealurile împădurite și cerul albastru, iar dopul care parcă îi astupa auzul

se desprinsese și căzu. Un uruit surd urca din depărtare, apoi piui scurt și deslușit o pasăre.

— Doamne! șopti Vasalie și, înainte ca vecinul să-i fi putut ghici gândul, eși din rînd și-o porni înapoi, către Anuța.

Dar nu făcu trei pași că un răcnet îi izbi auzul, acum limpezit.

— Stai!

Vasalie nu se opri. Răsună o detunătură și ceva îi țiu pe lîngă ureche. Un țaran din ultimul rînd al coloanei se milostivi de el și-l opri. Indată răsări și jandarmul cu arma în mînă și, izbînd cu patul puștii în pieptul flăcăului, îl răsturnă pe spate. Lovi apoi de cîteva ori cu vîrfurile cismeii în trupul căzut.

— Sus, cîine! Scoală!

Fără a scoate un sunet, Vasalie se ridică. Strîngea însă din dinți, și ochii, morți pînă mai adineauri, îi străluceau acum, ca-n friguri.

— În coloană, fuga marș!

Vasalie își luă locul în primire.

— Il păzești, porunci jandarmul către cel care-i vorbise lui Vasalie. Răspunzi pentru el!

Coloana se puse în mișcare.

— Ești bolund? șopti vecinul, dar flăcăul nu-i răspunse.

Se cufundase din nou în durerea lui, în desnădejdea aceea lîncedă ca o apă stătută și lumea i se întunecase din nou. Vecinul clătină din cap și tăcu. Peste o oră pătrundeau în tabăra de muncă.

Tabăra era așezată la marginea unei păduri, în vale, lîngă șosea. În spatele taberei șerpuia un pîrîu, iar de jur împrejur se ridicau munții tociți, semănînd cu niște dealuri domoale. Pe munți forfoteau oamenii și uruitul pe care-l auziseră încă pe drum răsuna aici amețitor, fără întrerupere.

Tabăra cuprindea niște barăci de scînduri deopotrivă așezate în cele două laturi ale unui drum din care se desfăceau potecile ducînd spre barăci și era împrejmuită cu un gard de lemn. Cînd coloana trecu pe poartă, cînd poarta se închise în urma ei, unul dintre jandarmii care o însoțiseră se grăbi să-i raporteze comandantului că materialul uman sosise.

Comandantul taberei, maiorul baron Ede Korponay, înalt și uscățiv, cu mustața subțire și bine cănită, era încolțit în clipa aceea de inginerul Kurt Drechsler din Hamburg, specialistul care construia porțiunea din lanțul de fortificații, repartizată taberei condusă de maior. Din punct de vedere militar deosebirea dintre ofițerul maghiar de carieră și inginerul german nu era prea mare. Kurt Drechsler purta uniforma neagră de Sturmführer al trupelor SS cu un aer atît de marțial, încît fața congestionată și trupul lui lat păreau impunătoare.

— Lucrările stagnează, herr Oberst, striga Drechsler, și nu găsesc alt nume pentru a califica atitudinea dumneavoastră decît...

— Decît?... întrebă maiorul atîngîndu-și ușurel mustața.

— Decît sabotaj! Ja, ja, sabotage. Coeficientul de pierdere la materialul uman, date fiind condițiile de muncă, hrană, asistență medicală, etc. a fost calculat la 50% lunar. Stimmt?

— Exact, răspunse liniștit maiorul.

— Dar, datorită... condițiilor speciale...

— Înaintării armatei roșii, preciză maiorul, cu nevinovăție.

Drechsler se înroși dintr-odată, devenind vînat. Nemișcat, maiorul își strînse buzele, bucurîndu-se de ciuda neamțului. Nu era vorba de o deosebire de puncte de vedere, o nu, maiorul neavînd nici o pricină să

aștepte înaintarea rușilor cu alte sentimente decât inginerul SS. Dar erau atât de puține prilejuri de distracție în tabăra de muncă... A-l scoate din sărite pe neamțul obtuz ajunsese pentru Korponay un divertisment nu lipsit de fiorii primejdiei și tocmai de aceea neprețuit. O convorbire cu Drechsler aducea cu încercarea de dresare a unui tigru, pe care îmblinzitorul nu-l cunoaște încă deajuns. Dresorul îl stârnește uneori, ca să vadă cât de departe poate merge, și-l potolește când crede de cuviință. Spre deosebire de tigrul din cușcă, ale cărui reflexe se tocesc de la o vreme, Drechsler părea să aibă reflexe neschimbate. Reacționa de fie ce dată după prevederile maiorului, care găsea în această repetiție satisfacția de amor propriu a strategului fără greș, iar în primejdia jocului cu un comandant SS bucuriile sălbatice ale apropierii de fiară. Maiorul era un pasionat vânător.

Inginerul reacționează deci și de astă dată, după cum îi poruncise maiorul, care-i privea mulțumit fața apoplectică, cu ochi albaștri și inexpresivi.

— Așa dar, a condițiilor speciale, reluă Drechsler, făcând un efort uriaș ca să nu răspundă la insinuarea obraznică a ofițerului, a condițiilor speciale... ritm accelerat de muncă, ore suplimentare... coeficientul a crescut pînă la 60—65%. N-am cu cine lucra! răcni deodată neamțul, îngăduindu-și să izbucnească pe terenul specialității lui, după ce fusese nevoit să-și înfrîneze izbucnirea care l-ar fi tîrît în domeniul nesigur al artei militare. N-am brațe de muncă! Lucrările întîrzie... și asta nu e sabotaj? Oh, ja, mein, herr, sabotage, își răspunse inginerul, triumfător. Echter, reiner sabotage!

Maiorul nu mai avu vreme să răspundă. Ofițerul de serviciu bătu în ușă, intră și raportă că sosise un convoi de opt sute douăzeci și trei țărani. Maiorul îi făcu semn să iasă.

— Sabotaj, ați spus, domnule inginer? întrebă cu o placiditate disprețuitoare Korponay.

— Ach, was! strigă enervat Drechsler și, dînd din mîna lui cu degete grăsuțe, se grăbi să iasă din încăperea ca să judece puterea de muncă a celor ce veniseră să înlocuiască morții.

Maiorul își puse chipiul, își îndreptă uniforma și ieși și el, bucurîndu-se de victorie. Dar bucuria i se întunecă îndată ce văzu în curte numai flăcăi și moșnegi.

— Drepti! răcni Horvath, un căpitan bătrîn, grăbindu-se să dea raportul.

Se mișca stîngaci, ca un rezervist ce era, și maiorul simți că pînă și amintirea bucuriei de adineauri i se șterge din minte. Ascultă cuvintele căpitanului, plimbîndu-și privirile peste ceata aceea de flăcăi și moșnegi îmbrăcați în straie albe, țărănești, și se gîndi cu desgust că ajunsese să comande o asemenea pleavă. Baronul uita în clipa aceea cît stăruise să nu fie trimis pe front.

— Strașnic efectiv! îi sursură inginerul sturmführer la ureche. Cu aștia ajungem la 70%...

Fără a-i da ascultare, măcar că judeca la fel, maiorul îi spuse cîteva cuvinte căpitanului care se întoarse către coloana țaranilor, poruncind pe cît de milităros era în stare:

— Apelul!

Jandarmii îi dădură listele și Horvath citi cele opt sute douăzeci și trei de nume, care semănau între ele. În vremea apelului căzu la pămînt un om de cincizeci și nouă de ani, bolnav de inimă. Cum se constată că murise, căpitanul îi șterse numele de pe listă.

— Gradații din primul război mondial, cei din armata austro-ungară, trei pași înainte! porunci atunci căpitanul.

Eșiră destui oameni în față, deoarece numărul moșnegilor era mare și dintre ei fură aleși comandanții de plutoane și echipe, singurii care aveau să capete uniformă. Ceilalți trebuiau să se mulțumească și cu straietele de acasă, cu câte o banderolă pe care era imprimat tricolorul maghiar și cu capele. N-avea nici un rost să li se dea uniforme și nici nu erau uniforme de dat.

După ce efectivul simțitor redus al companiilor fu complectat cu noii veniți, jandarmul care-l întorsese din drum pe Vasalie îi șopti ceva căpitanului. Acesta își îndreptă spinarea și strigă :

— Pătruvan Vasalie Petic!

Nimeni nu se mișcă. Flăcăul părea să nu fi auzit. Vecinul în grija căruia fusese dat, care răspunse la apel atunci când căpitanul strigase : „Pătrăuț Ilie Uliuțu“, și care strigase prezent și pentru Vasalie, căci acesta nu scosese o vorbă, vecinul îl atinse cu cotul.

— Ha ? tresări Vasalie.

— Te cheamă, șopti îngrijorat Uliuțu.

— Pătruvan Vasalie Petic ! strigă din nou căpitanul.

Vasalie făcu câțiva pași înainte.

— Pătruvan Vasalie Petic ? strigă pentru a treia oară căpitanul, de astă dată întrebător.

— Eu îs Vasalie, răspunse simplu flăcăul.

Căpitanul îi trase o palmă, furându-l cu coada ochiului pe maior și-l învăță pe noul venit să răspundă ostășește. Apoi își umflă pieptul și întorcându-se către companii răcni :

— Drepti !

— Ostași, spuse maiorul baron Korponay, a sunat ceasul în care vă veți arăta dragostea pentru patria maghiară. Munciți zi și noapte, ca să fiți demni de cei ce-și varsă sîngele pe front, pentru biruința crucii și împotriva fiarelor bolșevice. Pentru cea mai mică greșală veți fi pedepsiți. Rupeți rîndurile !

Căpitanul tălmăci cuvintele maiorului și cei din coloană se îndreptară spre barăci, fiecare pluton fiind adăpostit în câte o baracă. Vasalie voi să se ia după ei, dar căpitanul îl opri.

— Legați-l, le spuse el jandarmilor.

Vasalie simți că-i răsucesc mîinile la spate și că i le leagă. Il duseră apoi în dreptul unei prăjini culcată și prinsă la capete de doi pari înfipti în pămînt. Il așezară cu spatele la prăjina înaltă cît un stat de om și, smucind odată, îi ridicară brațele, legîndu-le de prăjină. Vasalie crezu că brațele au să-i iasă din umăr. Se îndoii înainte dar durerea sporea. Sîngele îi bătea în vinele gîtului, în tîmple și auzi ca de la mare depărtare glasul căpitanului :

— Pentru nesupunere în coloană, o oră la prăjină !

După o jumătate de oră, însă, ameți și-și pierdu cunoștința.

★

Incet, chinuitor, trecu o săptămînă. Vasalie știa acum că muncește la „linia Siegfried a Ardealului“, care trebuia să stăvilească înaintarea trupelor sovietice. Știa că uruital pe care ecoul îl sporea trimițîndu-l la nesfîrșit dintr-o coastă de munte într-alta era uruital betonierelor, din care curgea mîzga cenușie ce se întărea închipuind cazematele și obsta-

coatele anti-tanc, care trebuiau să se înșiruie pe mai multe rînduri, coborînd din vîrfurile muntelui, prin vale și iarăși suind pe munte. Știa ce este nitroglicerina și văzuse și gropile comune, în care trupurile celor de curînd uciși acopereau trupurile înaintașilor. Știa multe, Vasalie.

Durerea lui, mistuitoare și neogoită, rămăsese aceeași. Dacă se gîndea la Anuța o vedea așa cum i se arătase atunci, la malul Izei, cînd se tăvălea în iarbă și-și izbea fruntea de pămînt, desnădejduită și înspăimîntată de Ţuidic. Numele gazdei trezea o furtună în inima lui Vasalie, căci în sat nu cunoscuse ura și Ţuidic îl învățase să urască. Dacă acum vedea, auzea, muncea, era mulțumită lui Ilie Pătrăuț Uliuțu, flăcăul lîngă care se pomenise așezat în coloană și care făcea și parte din echipa lui. Uliuțu îi cunoștea acum durerea și încerca să-i abată gîndurile, povestindu-i durerile lui, iar Vasalie îl asculta și privindu-l i se părea că amîndoi seamănă. Erau într-adevăr deopotrivă înalți, cu părul de culoare deschisă și amîndoi aveau nasul lung, al Uliuțului puțin adus pe măsura poreclei. Vasalie avea ochii albaștri, iar celălalt cenușii. Dar, cum se întîmplă ades cu oamenii care stau mai multă vreme împreună, începură să-și împrumute unul altuia ceva din mișcări, din felul de a-și ține capul, sau din rostirea unor cuvinte. Vasalie însă rămînea visător, pe cînd celălalt nu-și găsea astîmpăr. Cu doi ani mai mare, Uliuțu cunoscuse lume mai multă, căci lucrase o vreme la Vișeu, la o fabrică de cherestea și pricepea unele rosturi mai bine decît Vasalie.

Era dintr-un sat de butinari. Implinise cinci ani cînd își văzuse pentru ultima oară tatăl. Era atunci o iarnă cumplită și ninsese mult, sus, la munte, îndeosebi. Butinarii plecară în primăvară. Pătrăuț cu ceata lui locuiau în pădure într-un soi de cabană de unde porneau în zori spre parchet și la care se întorceau noaptea. La prînz își fierbeau colesă acolo unde munceau și-o mînceau cu slănină înroșită cu boia.. Noaptea, în cabană, spuneau povești sau jucau cărți, făcîndu-și singuri cărțile de joc din scoarță de copac.

Lîngă locul de muncă se înălța o stîncă uriașă, la poalele căreia își făcuseră obiceiul să înfigă crăcana de care atîrna ceaunul pentru colesă. Acolo mînceau. Dar pe stîncă se așezase un alt munte, un munte de zăpadă. Într-un rînd, în vreme ce oamenii prînzeau, zăpada alunecă și, tunînd și făcînd să se cutremure pămîntul, îi acoperi pe toți cei zece butinari adăpostiți la poalele stîncii.

Zgomotul fusese auzit pînă departe, dar nimeni nu se neliniști. Abea la noapte, cînd ceilalți butinari se adunară în cabană, se văzu că zece oameni lipsesc. Ii căutară la lumina faclelor, răscoliră muntele de zăpadă prăbușit de pe stîncă și-i găsiră. Zece sicrie sosiră peste cîteva zile în satul din care, numai cu o lună înainte, plecaseră zece oameni zdraveni, cu topoarele pe umeri. Mama lui Ilie se stîmse curînd de inimă rea. Fusese tînră și-și iubise bărbatul mai mult decît își iubea feciorul. Ilie, rămas pe drumuri, crescuse din mila oamenilor, slugă la gazde și neamuri, și nu cunoscuse copilăria.

— Cum vezi, îs dureri și dureri, îi spunea acum în baraca taberei de muncă lui Vasalie. Tot omuțul le vede pe ale lui și dumnezeu, cică, le vede pe toate...

— Și dacă le vede? întrebă Vasalie. Ce face, rabdă?

Era tîrziu, sunase stingerea și prietenii se aflau întinși alături pe patul de scînduri acoperite cu paie. Lumina lunii pătrundea pe fereastră și scotea din beznă chipurile celor ce dormeau. Sforăituri și gemete se

ridicau în întinericul din baracă, iar de afară răzbătea uruitul neîntreput al betonierelor.

Deodată, peste larma aceia cunoscută se auziră sunetele unei muzici vesele. Prietenii săriră la fereastră, dar nu văzură decît o vînzoleală de trupuri afară, în curte unde se și strînseseră pe semne cei deșteptați din somn. În baracă, oamenii se treziseră și trăgeau cu urechea.

— Nimeni nu mișcă! strigă Berci, sergentul.

Era mai aspru decît ceilalți, devreme ce din barăcile lor oamenii apucaseră să și iasă în curte.

Comandantul taberei, maiorul Korponay, schimbă o privire cu sturmführerul Drechsler. Nu se ridicaseră încă de la masă și sunetele neașteptate îi aflaseră cu paharele în mîini.

— Vine o coloană germană! strigă Drechsler, hotărît, punînd paharul pe masă. Nădăjduiesc, herr Oberst, că veți face o primire demnă eroilor noii Europe.

Maiorul voi să răspundă ceva, dar se răzgîndi pe semne.

— Căpitan Horvath! Batalionul să fie aliniat în curte.

Sunetele se înlănțuiau, se legau și oamenii ascultau cum muzica năvălește asupra taberei întunecate. Se aliniară în curte, căscînd și frecîndu-se la ochi, se aliniară pe compănii, cu locotenenții în frunte. Însoțit de Drechsler, Korponay coborî treptele barăcii lui și primi raportul.

— Zozejdi viteaz zoldad german! strigă sturmführerul, scoțîndu-și pieptul în afară și vîrîndu-și palmele pe după curea.

În clipa aceia muzica încetă. Limpede și puternic, un glas se înalță, apoi în noapte.

— Frați romîni! Armata sovietică se apropie. Nu munciți pentru dușmanii voștri.

— Was? Was? întrebă Drechsler.

Korponay începu să strige:

— Rupeți rîndurile! Toată lumea în barăci!

Ofițerii răcneau, oamenii se învălmășeau lărmuind, dar curînd se auziră glasuri care cereau să se facă tăcere.

— Ssst! Ascultați, ascultați!

— Cine-a vorbit? Spre barăci, fuga marș! porunci căpitanul Horvath.

— Du Himmel Gott! Partizanen! șopti Drechsler.

— Partizanii noii Europe? întrebă Korponay, neuitînd nici în acea clipă să-și urmeze jocul.

— Ach, was? Banditen... și sturmführerul scoase revolverul.

Împușcătura lui răsună ca un semnal, căci îndată, pierzîndu-și capul, locotenenții începură să tragă spre pădure. Horvath se repezi în baraca lui și aduse un pistol Schmeisser. Răpăitul acestuia, detunăturile revolverelor, strigătele de spaimă și murmurul se amestecau, alcătuiind glasul panicei, care nu izbutea să se împotrivească glasului puternic ce răsuna solemn în inimile oamenilor.

— Părășiți tabăra de muncă. Treceți în rîndurile partizanilor. Trăiască libertatea! Trăiască Armata Sovietică eliberatoare!

Fără veste, așa cum răsunase deasupra taberei, glasul tăcu și muzica ce se răspîndi îndată fu un imn grav, cu undiri largi și pline de măreție. Oamenii fură vîrîți în barăci, ferestrele închise și ușile încuiate.

— Herr Oberst, voi raporta! amenință Drechsler, fără a izbuti să-și vîre în toc revolverul din pricină că mîna îi tremura încă.

— Ce nume? întrebă Korponay. Cum am întâmpinat eroii de la Stalingrad?

Glasul îi tremura ușor. Sturmführerul se învineți din nou, dar cum era întuneric maiorul se mulțumi să și-l închipuie numai. De altfel bucuria legată de felul în care aristocratul maghiar știa să pună la punct izmenelile unui burghez oarecare, plin de Führerul lui necioplit, care nu izbutea măcar să-i oprească pe ruși, bucuria aceasta nu era neatinsă de o firească neliniște. Prin urmare, se iviseră și aici partizanii. Destul de puternici, desigur, de vreme ce aveau și o stație de radioamplificare.

— Noapte bună, spuse de aceia maiorul, întorcându-i lui Drechsler spatele.

Erau încă două cuvinte malițioase, căci era puțin probabil ca inginerul să doarmă prea bine după cele întâmplate. Korponay se închise în birou, meditănd, iar locotenentii șușotiră încă multă vreme, aruncând priviri neliniștite spre pădurile din jurul taberei.

Cei din barăci traseră cu urechea, dar nu mai auziră nimic.

— Le-a cam bîțit dosul, spuse Ilie, întinzîndu-se pe scîndurile ce slujeau drept pat.

— Tu știi ce-i cu rușii? întrebă Vasalie.

Uliușu se ridică într-un cot și chibzui:

— Ii bat pe nemți, spuse el.

— Doamne, de-am putea fugi! răspunse Vasalie, iar Berci, sergentul echipei, porunci cu jumătate de glas:

— Gura, măi!

În noaptea aceea liniștea nu mai fu tulburată: fusese tulburată de ajuns. Dar de aci înainte glasul se ridică în fiecare noapte îndemnînd oamenii să nu se mai lase uciși, vestind înfrîngerile nemților pe toate fronturile și deșteptînd nădejdi. Sturmführerul Drechsler mări normele și telefonă la Sighet. Maiorul Korponay înmulți pedepsele și vru să telefoneze și el, dar nu mai izbuti. Firul fusese tăiat.

★

Exploziile zgîlțiau pămîntul, mușcînd sălbatic din trupul de piatră al muntelui. Betonierele uruiau, scuipînd cimentul la adăpostul căruia mitralierele aveau să scuipe foc și plumbi. Oamenii alergau, îmboldiți de răcnetele gradaților, ale ofițerilor, ale specialiștilor lui Drechsler. Împingeau vagonete care se răsturnau, strivindu-i, împingeau roabe, cărau saci de ciment, scînduri, valuri de sîrmă pentru telecomunicații și, izbiți de bețele gradaților și de poruncile lor:

— Repede! Mișcă! Mișcă!

se împleticeau, cădeau, se schilodeau sau mureau. Toți sufereau de foame. Toți erau plini de păduchi. Munceau ziua pe arșiță, noaptea pe frig, zi și noapte pe ploaie.

— Repede! Mișcă! Mișcă!

— V-ați puturoșit, domnucilor! rînji Berci, mîndru de uniforma pe care o purta și care-i amintea de vremurile lui Franțic Iosip.

— Mîna! Mîna!

Vasalie își șterse din mers sudoarea de pe frunte, atingîndu-și fruntea de umăr. Căpitanul Horvath sosi gîfîind, porunci ceva locotenentului, care salută și se apropie de Berci.

— Echipa întîia, aduna-rea! răcni sergentul.

Oamenii lăsară roabele și primiră în schimb topoare.

— Direcția pădure înainte, marș!

Era pentru întâia oară cînd oamenilor li se porunca să meargă să taie lemne. După munca istovitoare care-i făcea să-și simtă brațele, umerii și pieptul o singură uriașă vînătaie, marșul era o bucurie. Mulți dintre ei lucraseră cîndva la butini și lemnăritul li se părea tuturor o treabă cinstită, pe înțelesul lor.

În coada echipei, Vasalie și Uliuțu păseau tăcuți. Cînd intrară în pădure traseră adînc în piept mireasma de frunze moarte, de umezeală și ciuperce și-și odihniră privirile pe trunchiurile aurite pe-o latură, pe frunze, pe sclipirile pîrîiașului peste care trecură. Berci păsea alături de primii din coloana micuță și, furat de puterea pădurii, tăcuse și el.

— Calcă mai încet, șopti deodată Uliuțu, apucîndu-l pe Vasalie de braț.

Făcură pași tot mai mici. Depărtarea dintre ei și restul echipei sporea.

— Oare amu? se întreba Vasalie, încercînd să-și astîmpere bătaile inimii.

Foșnetele pădurii, trosnetul vreascurilor, îl făceau să tresară. Încordat tot, auzea parcă seva urcînd în trunchiuri, auzea bătaia de aripă a păsărilor și glasul ciupercilor. O ciocănitoare răpăi ca o mitralieră și Vasalie simți în piept un junghi atît de dureros că gemu și gifii, cu gura deschisă.

— Hai! șopti Uliuțu.

Echipa cotise la dreapta. Se opriră pentru o frîntură de clipă și se repeziră apoi spre stînga, printre copaci.

— Stai! răcni Berci.

Făcuseră prea mult zgomot? Frînseseră sub tălpi vreo cracă uscată? Nici unul dintre ei nu mai auzea altceva decît vuietul sîngelui lui.

— Stai!

Gloanțele șuierară în urma lor, înfigîndu-se cu zgomot sec în trunchiurile fagilor. Berci trăgea înebunit, fără a îndrăzni să alerge după fugari, căci se temea că în vreme ce-i caută îi fug și ceilalți oameni din echipă. Liniștea pădurii fusese spulberată, împușcăturile deșteptaseră pe semne păsări și jivine, căci din tot locul se auzeau zgomote necunoscute. Tremurînd, Berci înlocui încărcătorul revolverului.

Vasalie și Uliuțu, însă, erau departe. Alergau peste frunzele căzute, rănindu-și tălpile în pietrele colțuroase pe care frunzele le ascundeau, în vreascurile ascuțite, alergau fără să știe încotro, cu singurul gînd să se îndepărteze de tabără și de sergentul care rămăsese undeva, în urmă. Bucuria aprigă a libertății li se revărsase în sînge și alergau cu fețe zîmbitoare, cu gura larg deschisă, cățărîndu-se pe coama muntelui în care-și înfipsese pădurea rădăcinile. Acolo, sub tălpile lor, în pămînt, se dădea o luptă cumplită și neauzită între brațele rădăcinilor, care se încălecau și se strîngeau înăbușîndu-se, luptînd fiecare pentru viață și tot așa luptau și ei, silindu-se să păstreze vie scînteia cu care se născuseră.

Pădurea nu era tăiată de poteci. În goana lor întîlneau uneori un perete de piatră, pe care erau nevoiți să-l ocolească, sau se pomeneau deodată pe vîrfurile unei stînci și li se căsa prăpastia sub picioare. Dar urcau mereu strecurîndu-se prin hățîșul nedescurcat și, numai cînd socotiră că nimeni nu le mai poate da de urmă printre trunchiurile dese, numai atunci se trîntiră cu fața în jos pe frunzele ruginite și traseră cu urechea. Slab, urca din vale uruitul amenințător al betonierelor. Dar în afara zgomotului țîșnit din fălcile lor de fier nimic nu tulbura liniștea

pădurii și privirile li se opriră asupra unei flori albastre, care-și ridica tulpinița la poalele unui fag. Era singură în marea frunzelor moarte și viespile zumzăiau în jurul ei. Curată și gingașă, se înfiora abea văzut sub sărutarea razelor ce străbăteau prin frunzișuri.

— Nilai! șopti Vasalie.

Și amîndoi tăcură privind înduioșați clopoștii albaștri și încet încet simțiră că bătăile inimii li se domolesc, iar ființa li se pătrunde treptat de pacea pădurii.

— Of, doamne! oftă Uliuțu și se răsturnă pe spate, cu ochii la țesătura verde prin răriturile căreia străluceau petece de cer.

Simțeau amîndoi în oase oboseala adunată în tabără, sporită de goana prin pădure și vorbiri încelșor, aproape șoptit, măcar că erau încredințați că nimeni n-avea să le ia urma. Unde să-i caute în pădurea sălbatecă, nedeschisă de picior de om? Și-apoi ofițerii se temeau de glasul ce răsuna în noapte.

— Pe-aici or fi și partizanii, spuse Uliuțu.

— Socoți c-a și trimis-o la Țuidic? întrebă Vasalie. Nu cred... Am să-i ciocănesc noaptea în fereastră și am să-i spun: Gata ești? No hai, c-am sosit!

— Au, de bună seamă, vreo ascunzătoare... Dar om găsi-o? spuse Uliuțu.

— Așa, deodată, are să se sperie. „Taci, tu Anu, am să-i zic. Is eu, Vasalie!”

— Dar or fi mulți?... Mulți, de bună samă...

— Și-apoi la Giulești, la popa Ion...

— Au tunuri, mitraliere...

Nu se auzeau și fiecare vorbea pentru el și foșnetul pădurii dădea fiecăruia dreptate. În tabără fuseseră una, dar firul vieții se cerea acum legat acolo unde alții-l rupseseră, iar fiecare avea firul lui, căci fiecare avea o viață și o moarte a lui.

— No hai, spuse Uliuțu într-un tîrziu, nepricepînd că Vasalie nu-l ascultase.

— Vii cu mine? se bucură flăcăul.

— Dară!

— Mă gîndesc așa. Suim pînă-n vîrf. De acolo vedem cum se desfac drumurile și apucăm spre Poienile Văii, ocolind șoseaua și satele.

Uliuțu îl privi lung și făcu ochii mari.

— Iar ai bolunzit? Care Poienile Văii?... Ai să dai peste partizani în Poienile Văii?

Cu greu se lămuriră. Uliuțu, singur pe lume, n-avea ce căta în satul lui. Se săturase de nemți, de jandarmii cu pene de cocoș și-și spunea că ori unde s-ar duce l-ar înhăța din nou și din nou l-ar vîrî într-o tabără, dacă nu i-ar face și seama, aflînd că odată fugise. Acolo, în pădure, se aflau partizanii. Aveau arme. Uliuțu îi va găsi, va căpăta o armă și atunci... Tulai doamne! Va începe o viață cum nici Pinteia Grigore nu visase!

— Om năvăli și-n tabără și-om slobozi oamenii. Pe maior l-oi pușca eu, cu mîna mea și tu ai să-l trimiți la dracu pe neamțul cu halube negre. O-ha! măi Vasă, de-amu să te ții!

— Și Anuța? întrebă Vasalie. Lesne ți-i a spune...

Uliuțu oftă. Privi fața trasă a celuilalt și rosti prietenos, cu amărăciune:

— La Anuța n-ajungi tu, băiete. Te înhață pîn-atuncea zece jandari...

Dar flăcăii nu căzură la înțelegere.

— Să suim în vîrf, spuse atunci Uliuțu ca să curme vorba. Pînă-n vîrf merg și eu, că amu pîn-oi da de ce caut mi-i tot una încotro o iau...

Și porniră tăcuți, întorcîndu-și amîndoi privirile spre floarea albastră, care rămînea singură la poalele fagului. Erau nemulțumiți unul de celălalt și păseau încet. Pădurea era încîlcită, deasă, peste tot întîlneau trunchiuri prăbușite și alunecau pe stratul de frunze, jilave și răcoroase. După ce merseră o vreme se pomeniră din nou pe buza unei stînci și Uliuțu îl apucă pe Vasalie de braț, arătîndu-i ceva, jos.

De desubtul lor se întindea un soi de poiană, prin mijlocul căreia susura o apă. Pe mal, o ursoaică mare își învăța puiul să prindă păstrăvi. Pîndea aplecată deasupra apei. Deodată își rezezi laba, smulgînd și aruncînd pe mal o mîna de bolovani de pe care apa șiroia, sclipînd în soare. Cu ochii la ea, ursulețul se foia nerăbdător, sărînd ori de cîte ori bolovani cădeau pe mal și tot de atîtea ori întorcîndu-se dezamăgit la mama care-și apleca botul, privind încordat în apă. Ursoaica se chinui de multe ori, smulgînd zadarnic din albie pietroaie grele, dar în cele din urmă zvîrli pe iarbă, odată cu bolovani, un păstrăv. Vietatea sclipitoare ca apa din care fusese răpită se zbătea săltînd pe mal și ursulețul se rezezi și-o apucă, oarecum speriat. Cu păstrăvul care se îndoia între labelle lui se întoarse mîndru spre ursoaica cea mare, dar peștele se răsucea, alunecă și pieri din nou în pîrîul din care abea fusese smuls.

Tăcuți și țînîndu-și răsufarea Vasalie și Uliuțu văzură ciuda ursoaicei. Mormăia ațîtată și începu să-l tîrnuiască pe bietul ursuleț, care se ferea zadarnic de labelle ei, sărînd încoace și încolo, ca o jucărie moale croită pentru un copil de uriaș. În cele din urmă ursoaica se potoli și, liniștită, ca și cum nimic nu s-ar fi petrecut, își aplecă din nou capul peste undele rezezi și curate. Inveseliți, prietenii prinseră iarăși să urce și după o bună bucată de vreme ieșiră pe o coastă plină de buturugi ca niște mărunte castele de basm. Aici se tăiasă pădurea și rămăseseră cioate negre dintre care creșteau subțiri și mlădioase nuielele lăstarilor. Curînd se aflară pe un platou larg. Insera. Și atunci zăriră în depărtare o lumină, pîlpîind ca o stea desprinsă de pe bolta înstelată și oprită acolo să le călăuzească pașii.

5.

Se crăpa de ziuă și din apa Izei urca o pîclă tristă, umedă și rece. În acel ceas al dimineții care abea se năștea și apa, și pietrele, și munții, și cerul, toate îmbrăcau straie fumurii, posomorîte ca inima celei ghemuită la primul picior al podului. Stătea cu genunchii la gură, cu spinarea propțită de stîlpul cojit și lacrimile i se zvîntaseră sau se topeau în plînsul ce părea că umezește toate. Jilav era stîlpul, pietrele și pămîntul. Din străfundul lor musteau lacrimi și, dacă erau mai puțin sărate de cît cele de pe obrajii fetei, e de crezut că nu mai aveau tinerețea anilor ei. Nici stîlpul, nici pietrele și nici pămîntul nu plîngeau de-o singură noapte...

Soarele nu se vedea. Il astupa cu trupul ei Ursana, greoaie și mohorîtă în ciuda diademei viorii care-i înflorise pe creștet. Nu se auzea glas de om, de pasăre sau marhă. Doar Iza bolborosea cîntec de apă și piatră și cîntecul ei, care singur îi țînuse Anuței tovărășie în noapte, i se păruse pe rînd înțelegător și duios, înspăimîntat, iar în urmă cîinos și

nepăsător. Simți cum se ridică din cîntecul Izei o răceală umedă, ca cea pe care o cunoscuse de mult, cînd aștepta sub burnița toamnei, pe buza gropii deschisă în temeteu, să coboare pe veci racla în care dormea tata bătrîn, cu brațele adunate pe piept. Iar în pînza mohorîtă a pîclei i se păru apoi că deslușește făptura de spaimă a știmei, întinzînd spre ea degete moi, cu margini schimbătoare. Ochii i se măriră și gemu, parcă scîncînd.

Atunci se cutremură auzind trîmbița unui cocoș, urmată de răspunsurile tot mai înecate în depărtări ale celorlalți vestitori și se ridică, înfrigurată și înțepenită. Era albă la față, sub ochi i se pusese cearcăne, iar buzele i se învinetiseră ca și cum toată noaptea ar fi muncit-o boroscoii. Înțelese că în zadar mai așteaptă și pași încet și cu capul plecat către satul din care nădăduise să fugă.

O întîmpinără curînd femeile și bătrînii porniți la muncă pe ogoarele gazdelor, în seama datoriilor. Intorceau ochi mirați după fata Todorei și schimbau între ei bănuiele cu voce joasă, dar ar fi putut grăi și cu voce tare. Anuța nici nu vedea, nici nu auzea.

Intocmai ca Vasalie, mărșăluind în neștire alături de cei mițați prin celălalt capăt al satului spre tabăra de muncă, Anuța purta moartea în inimă. Erau prea tineri amîndoi și prea se iubeau la fel pentru ca durerea să nu le semene. De-a lungul orelor pe rînd înfiorate de nădejdea bucuriilor, de neliniști și spaima prăbușite apoi în amorțeală, Anuța avu-sese răgazul să cumpănească toate. Știa că Vasalie n-o înșelase. Dacă lipsise de la podul de peste Iza, numai o putere vrăjmașă îl ținuse în loc. O putere împotriva căreia dorul n-ajunge. Iar dacă nu fugiseră, nici nu vor mai fugi. Așa-i spusese inima și se pătrunsese apoi de umezeala rece, ca de mormînt proaspăt săpat, amorțind și nemaispunînd nimic. O mîna de gheață scuturase pentru totdeauna într-o singură noapte toate florile albe și roșii de pe creanga sufletului. Trupul, străin parcă și de acum înainte nepăsător, trecea încet pe uliță, coborînd către sat.

Nu știa încotro se îndrepta, dar Anuța se trezi lunecînd prin fața gardului de nuiete, strîns și dibaci împletite de mîna lui Dumnitru Pătruvan. Nu pe acolo era drumul spre casă. A știut unde-o duseseră pașii? N-a știut. Dovadă că ar fi trecut mai departe, mișcîndu-se neștiut ca într-o vnașă rea, dacă un strigăt n-ar fi izbit-o de pe alt tărîm, unde viața mai fierbea și unde inimile mai erau vii.

— Tu, Anu!

Vnașă se destrămă și fata întoarse capul. Văzu ocolul în care nădăduise să trebăluiească și șatra unde l-ar fi putut aștepta pe Vasalie. Din șatra aceia se desprinsese o femeie mărunță, oacheșă. Alerga spre ea și Anuța o cunoscuse pe Vîrvara.

— Mumă-sa... gîndul urcă de undeva, din adînc, și răzbi anevoie.

Dar Vîrvara ajunsese la gard și Anuța îi văzu fața și-i citi nenorocirea în ochi. Vîrvara nu mai bocea, bocise toată noaptea. Cînd o zărise pe Anuța trecînd pe uliță o strigase fără a se gîndi prea mult. Știa și nu se punea împotriva dragostei lui Vasalie, dar nu vorbise nici odată cu fata Todorei altfel decît cu toate fetele din sat, așteptînd ca feciorul să se mărturisească. Iar acum o strigase doar pentru ca simțea nevoia să plîngă cu cineva, după ce bocise singură, pentru că inima-i era grea și voia s-o descarce lîngă o inimă pe care o bănuia primitoare, ca una îndurerată deopofrivă.

— Tu, Anu, începu deci, dar se opri. Văzu fața fetei, albă ca hîrtia,

cearcănele, buzele vinete și ochii rătăciți. Citi atîta deznădejde în ei că izbucni în lacrimi și strigă răscolită, cuprinzînd-o pentru întîia oară și pe Anuța în durerea ei, ca și cum fata ar fi fost de pe acum a lor, a Pătruvanilor. — Ni l-au luat-ni-l la tabără, Anu! L-au dusu-l-au jandarii pe mîndrior!

Anuța se clătină. Ochii i se întunecară și se prăbuși peste gard, în brațele Vîrvarei. Fîntînile secate din străfunduri se deschiseră și hohotele care i se îmbulziră pe buze o zguduiră atît de sălbatec, gemetele și cuvintele se amestecară într-o pornire atît de crîncenă, că Vîrvara deschise vranița și, mai mai căzînd și ea din picioare, o sprijini și-o duse în casă.

Fata plîngea sfișietor, cu sughituri care-i frămîntau trupul. Tremura și-și frîngea mîinile într-o revărsare de durere care tîri cu ea durerea Vîrvarei, ca un puhoi al deznădejdii în care toate durerile se adună și se pierd. Intr-atît se zbătea, că mama, care rîvnise alinare, se înduioșă.

— Așa ți-i ție drag!... șopti Vîrvara, înspăimîntată de năvala lacrimilor ce păreau că țîșnesc nu din ochii, ci din inima chinuită a fetii.

— Mămucă, mămucă, ce mă fac eu? În veci l-am pierdut-l, în veci!

Cuvintele se îngrămădeau pe buzele Anuței și Vîrvara le aduna, frînte de hohote, încercînd să le potolească revărsarea bolovănoasă. Neaflînd în inima ei mai bună cale, începu să mîngîie:

— Taci, Anuța mamei, spunea Vîrvara, taci nora mamei cea mîndră... nora mamei cea drăgăstoasă... L-om aștepta și-om juca la nuntă și-om face mămuței nepoței... Coconii lui Vasalie și-ai Anuței... Taci, taci... Coconi și cocoane, Ionuți și Ioane... Taci, nora mamei, taci...

Și nu pricepea Vîrvara de ce vorbele ei stîrneau noi gemete, noi hohote de plîns și o nouă izbucnire deznădăjduită. Mîngîierile celei pe care și-o nădăjduise mamă zdrobeau ce rămăsese nezdrobot din inima Anuței. Nunta ei cu Vasalie, care nu va mai fi nici odată, nici o dată. Coconii și cocoanele, roadele dragostei, ucise înainte de-a se fi născut, înainte de a fi fost zămislite în strîngerii și împreunări care nu vor mai fi, niciodată nu vor mai fi, niciodată. În locul dragostei sărbătorești a lui Vasalie, patima Țuidicului îi va pîngări trupul și sufletul, zvîrlind trup și suflet la gunoi, după ce va fi stors din ele tinerețea, după ce va fi ucis cîntecul, după ce va fi retezat zborul. Niciodată, niciodată... Doamne! Ce-i pot spune? se frămînta ca-n friguri Anuța, sub șoaptele Vîrvarei. Să tacă! Să tacă!

— Taci, taci... De ce? Nu trebuie, spunea Vîrvara. Nu s-a sfișit lumea... Are să vină el, Vasalie, înapoi și dacă ne-o ajuta dumnezeu...

— N-are să mă-ajute! Pe mine n-are să mă-ajute! răcni Anuța, ridicînd capul.

Privi fața speriată a Vîrvarei, înfățișîndu-i un obraz răvășit, scaldat în lacrimi, niște buze ce tremurau și doi ochi în care ardea flacăra neagră a nebuniei.

— Anuța! șopti Vîrvara, dîndu-se cu un pas îndărăt.

Anuța simți cum se moaie toată, cum brațele și picioarele o dor, cum capul o doare.

— A murit Anuța, spuse ea încetișor și rar, cu o negrăită tristete și, trecînd pe lângă femeia încremenită, coborî în ocol unde Pălaga îi ieși înainte.

— A zis să-l aștepți... Are să fugă și are să vină! șopti fata.

Anuța însă n-o mai auzi. Ajunsă în uliță pași din nou cu capul plecat, așa cum venise de la podul de peste Iza. Surdă, durerea fugise din inimă și se împrăștiase în tot trupul, ca o otravă. Amortită, fără să știe cum, Anuța se îndreptă spre casă.

★

Todora o întâmpină cu neliniștea și spaimetele adunate în orele nopții, dar când o văzu intrînd în ocol simți că spaimetele i se spulberă și se schimbă în mînie.

— Unde mi-ai umblat, fa? strigă mama, proțăpindu-se în capul scării de lemn ce urca în șatra pe jumătate putredă și sprijinită într-un mușuroi de pietre.

Anuța nu-i răspunse. Cu capul plecat urcă treptele surpate pe-o rîină și doar când cu tot trupul simți, mai degrabă decît văzu, că mama îi închide intrarea, încet, cu greu, își ridică fruntea. Fața fetei părea cioplită în piatră albă și ochii duși în fundul capului izbiră ca două ciocane în inima Todorei. Erau niște ochi morți, fără strălucire și cotropiți de besne.

Mînia i se stinse îndată, așa cum se ivise. Dinaintea ochilor acelora mama se trase îndărăt și Anuța trecu pe lîngă ea cu pași grei, străbătu tînda și, intrînd în casă, căzu peste patul acoperit de singura cergă roasă, pe care o mai aveau. Nemișcată, cu fața în jos, ținea ochii deschiși. Cine știe ce vedeau ochii aceia în firele de lînă roșie ca sîngele închegat căci umerii fetei zvîcniră de cîteva ori, apoi se liniștiră, în vreme ce ochii urmau să se deschidă asupra boielei roșii în care Anuța păru că se cufundă toată, înecîndu-se.

În picioare lîngă patul în care fata zăcea, în picioare cum stătuse de-a lungul nopților cumplite când se silise să aleagă între cei pe care îi purtase deopotrivă în pîntec, mama tăcea. În minte i se învălmășeau toate și, ca niște chipuri privite în apele tulburi ale unei vechi oglinzi, aci vedea fața roșie și năsoasă a lui Țuidic, aci obrăjorii Măricuței, zîmbetul sfios al lui Vasalie și ochii morți, cu care Anuța o privise adineauri... Ce să mai înțeleagă? Pentru toate are să dea sama la judecată. Amu se chinuie Anuța... Toți avem o cruce de dus în spinare și nu-i poate ușure crucea. Ea și-a purtat-o o viață. Amu e rîndul Anuței și Măriuca prinde a înflori. În pod e un sac cu mălai. În pod e un sac cu mălai. În pod e un sac cu mălai...

Își purtă privirile peste părul negru al Anuței și deodată gemu, căzînd în genunchi. Bolborosea ceva neauzit în care rugămintilor li se adăugau cuvinte cerșind iertare și yorbe de mulțumire, făgăduieli și dureri răscolite, amestecate într-o năvală și o nevoie a inimii de a se despovăra. Iar în vreme ce bolborosea de parcă ar fi rostit un descîntec, cu buze arse și uscate săruta picioarele fetei, care nu se mișca, nu vorbea și nu plîngea, ațintindu-și ochii asupra cergăi muțată în sînge-nchegat. Maica domnului privea din icoană.

★

Din ziua aceia Anuța umblă și munci ca și cum cineva i-ar fi scos inima din piept și i-ar fi înlocuit-o cu una dintre pietrele netede, rostogolite pe prundișurile Izei. Gheorghe venea seară de seară și tăinuia cu Todora, aducînd vești și porunci de la Țuidic. Iar într-un rînd sosi cu un sac pe care Todora îl primî, așezîndu-l pe pat.

— Ua, scăparăm și de Acsinia! rînji mutalăul. S-a dus-u-s-a cu burtă, cu tot...

• Todora păli și-l apucă de braț, arătîndu-i-o din ochi pe Anuța, care sedea pe pat, cu capul în palme și coatele pe genunchi.

— Dar ce ne-ai adus în sac, hăi Gheo? întrebă apoi, ridicînd glasul și încercînd să pară bucuroasă.

— Halube, de bună samă... He, he, la toate le-am dusu-le-am halube în sara nunții, rîse omul.

Anuța ridică fruntea și brațele-i căzură grele în poală. Todora, stînjinită, se făcu a-l îndrepta.

— Ce grăiești, creștine? Vrai să zici, în sara intrării în slujbă... Chiar în iasă să înceapă Anuța?

Fața boțită a mutalăului se schimonosi șiret. Se simțea mult mai deștept decît baba și decît oița aceia, pentru care se și pregătise foarfeca și care avea să rămînă curînd fără lînă. De aceia, tare pe toate cîte le văzuse și auzise, vorbi închizînd un ochi.

— Slujbă, zici?... O-ha! Slujbă de noapte, fără popă... Las' să fie și slujbă! Ce, slujesc eu? și rîse mult, bătîndu-se peste coapse, mulțumit că se arătase atît de isteț.

Nici o mișcare nu mai făcu Anuța. Părea că noaptea petrecută sub podul de peste Iza storsese din ea vlaga și-i secase mîndria. Dimineața în care plînsese în brațele Vîrvarei fusese dimineața cînd se rupsesse de lume și oameni, trecînd un prag și intrînd pe tărîmul unde nu mai e spaimă, nici rușine, unde nu înfloresc bucurii sau nădejdi. „A murit Anuța“, spusese atunci, părăsind ocolul Vîrvarei.

— Ciunti-ți-ar dumnezeu zilele, mutalău păcătos! izbucni însă Todora, împingîndu-l atît de strașnic încît izbi cu ceafa de perete.

Gheorghe se făcu deodată mic, trăgîndu-și jalnic capul între umeri.

— De ce dai? scînci el, ridicîndu-și brațul îndoit în dreptul feței, ca o apărătoare. Am să te spun Țudicului... Cu ce-s eu vinovat? Is un biet om sărac și tu dai... Dacă dai, mă tem. Is mutalău... Să nu mai dai.

Incepă să plîngă și lacrimi apoase i se opriră în țepii bălani ai bărbii nerase. Cu brațele lăsate în poală, Anuța nu dădea semn că aude sau vede și atunci Todora se grăbi să taie o felie de pită, punînd-o în mîna lui Gheorghe.

— Ia de mîncă... Taci!

— Bogdaproste, se umili omul.

Mușca din pita de mălai, galbenă ca aurul și-și trăgea nasul smîrcăind.

— Cînd să ne înfățișăm? mai întrebă Todora.

— Amu, îndată, vesti Gheorghe, cu gura plină. Dar numai fata...

— Vezi-ți de pită, se stropși Todora.

Apucă sacul și porni spre cealaltă încăpere, iar Anuța o urmă tăcută. Măricuța alergă tîrșindu-și piciorul și se opri în poalele ei.

— Du-te, Măricu, șopti răgușit fata.

Nu putea îndura vederea fetei.

— Mușca-și-ar limba aceia! rosti Todora, cu gîndul la mutalău și, închizînd ușa, prinse a goli sacul.

Anuța se desbracă. Zada veche îl știa pe Vasalie, cămașa de cînepă îi simțise palma. Cînd a fost asta? De atuncea a trecut atît de mult de parcă Vasalie era al unei alte vieți... Apa clipoci în albia de lemn, crăpată și înegrită. Apa era rece și Anuța se spală, mirîndu-se că răceala apei nu-i îngheață inima. Zimbi trist, înțelegînd că inima îi era mai rece decît apa.

— Hireșă ești, fa ! oftă Todora.

Simți că-i gata să plîngă și-i întinse poalele și cămașa nouă, de americană, pe care i-o trimisese Țuidic. La gît și la mînici avea curmături și trăsuri înflorite cu acul, negre, verzi și roșii. Zada era mărănească, vîrstată negru și roșu. Todora scoase apoi dintr-un ziar o pereche de ciuboțele de piele roșie, cu tocuri înalte. Erau noi nouțe, dar abea-i încăpeau Anuței pe picioare și fata zîmbi iar, pîrîndu-i bine că ghetele o rănesc. Iși prinse apoi la gît un zgîrdan lat de două degete, cu mărgelile negre, verzi și roșii ca trásurile de pe cămașă și se apucă să-și pieptene părul lung pînă aproape de genunchi, alegîndu-l în cozi groase pe care și le potrivea în jurul capului. Cînd isprăvi, își prinse năframa, iar Todora îi puse pe umeri un cojocel scurt, cu pielea din afară boită cafeniu și împodobită cu bucățele de piele roșie și verde, cu cioburi de oglindă, cu ciucuri verzi și roșii.

Din clipa în care se despărțise de straietele ei vechi Anuța nu se mai gîndise la nimic și îmbrăcase darurile Țuidicului fără să le privească. Atunci cînd Todora o trase către oglinda cu pete întunecate și luciul șters, agățată pe perete, se cercetă fără să se cunoască. Niciodată nu avusese un port de sărbătoare. Din apele oglinzii răsărea o față albă, care era și nu era a ei.

Pentru o clipă își aminti din nou și se întrebă cum ar fi privit-o Vasalie, la nunta lor. Indată strînse din buze. Niciodată n-ar fi avut să îmbrace toate cîte îi trimisese Țuidic. Niciodată Vasalie n-ar fi putut s-o vadă așa cum arăta acum.

— Gata sînteți ? întrebă Gheorghe, de dincolo.

— Gata, gata, răspunse Todora.

Și ea se gîndise la nunta Anuței, nunta aceia în stare să-i salte pe toți din nevoi. La asemenea nuntă s-ar fi convenit să plîngă, fiind bucuroasă în inima ei. Acum... I se umeziră ochii și făcu repede și de trei ori semnul crucii peste fruntea Anuței. Fata o privi în ochi. Ca înjunghiată, Todora gemu, se zvîrcoli și se grăbi, să deschidă ușa.

— Nilai ! strigă Gheorghe și rămase cu gura căscată.

— Ești hîd de comedie și cu gura închisă ! se răzbună Todora asupra lui. Ce-ai rămas priponit ca vișelul la poarta nouă ?

— Las' c-om ajunge, spuse Gheorghe. Nu te teme...

Măricuța se apropiase și ea, privind cu ochii mari la sora pe care nu și-o văzuse niciodată atît de frumoasă.

— Te-ai făcut-u-te crăiasă, da ? întrebă fetița.

— Crăiasă, spuse Anuța cu un rîs scurt și aspru, care o zgîrie parcă în gît. Hai, Gheo !

Voiră să iasă. În ușă se ciocniră de Pătru și Ion, întorși cu sînul plin de verzături din grădinile cine știe cui.

— Rămîneți în casă. Aveți grijă de Măricuța, le porunci Todora și porni repede după Gheorghe și Anuța, în vreme ce băieții le priviră în urmă, pierzîndu-și pînă și graiul de mirare.

Anuța nu întoarse măcar capul să-și ia rămas bun de la casa în care se născuse. Pășea călcînd rar și cu fruntea plecată, așa cum pășea din noaptea petrecută la podul de peste Iza și, văzînd-o tăcută, tăcură și Gheorghe și Todora. Gheorghe se temea să mai grăiască după cele ce pățise, Todora ar fi avut prea multe de spus și în desișul gîndurilor nu se mai descurca nici ea. Ii vîjîiau urechile și i se părea că un vînt aprig îi suieră în țeastă, răvășind tot ce socotise bun și așezat.

Se întunecase bine și tustrei rămaseră nevăzuți. Cîinii lătrau. Iar cînd ajunseră în dreptul curților lui Țuidic, Todora trebui s-o apuce pe Anuța de braț, căci fata ar fi mers mai departe. Se opri însă fără împotrivire, simțind mîna mamei și amîndouă așteptară ca Gheorghe să deschidă cu anume meșteșug cele două rînduri de porți, după care intrară în ocol. Fără voie Todora își îndreptă ochii spre scara de piatră, unde Accinia o întîmpinase ultima dată, dar scara era pustie.

Urcară treptele și Gheorghe le lăsă în ceardac, ducîndu-se să le vestească sosirea.

— Anuță, șopti Todora, cînd rămaseră singure.

— Da?

Mama înghiți în sec. Glasul fetei răsunase uscat și străin.

— Nimic, oftă Todora și adăugă îndată, ca și cum ar fi vrut să se încredințeze pe ea însăși: Nimic...

Gheorghe se ivi și-n urma lui făptura groasă și înaltă a lui Țuidic.

— No, să fie într-un ceas bun! rîse acesta și apucînd-o pe Anuța de mîna o trase binișor, dîndu-se într-o parte ca să poată intra. Ai venit și tu? spuse apoi, dînd cu ochii de Todora. Nu era de lipsă... Vino mîine! și-i închise ușa în nas.

— Că ți-am spus eu! vorbi dojenitor Gheorghe. In sara dintîi mamele rămîn acasă, așa-i rînduit...

Todora își lăsă capul în piept și astfel, cu capul plecat, coborî treptele de piatră și se îndreptă spre casă, pășind întocmai cum pășise Anuța la venire. Acum, singură, lacrimi grele i se prelingeau pe obraji, picurînd neauzit în praful moale al uliței. Iar cîinii lătrau.

Intrînd în încăperea cea mare în care Todora se rugase și Vasalie se osîmbrise, Anuța se opri o clipă, bătînd din pleoape. Ferestrele erau astupate cu hîrtie neagră, iar de grinda meșter a tavanului, groasă și afumată, spînzurau trei lanțuri de fier de care se aflau prinse trei femei goale, cu trupuri și fețe aurite, ținînd în brațe o lampă de gaz, mai mare și mai meșteșugit lucrată decît toate cele pe care Anuța le văzuse cîndva. Lumina pe care o răspîndea era caldă și mîngîietoare. Alte două lămpi mai mici ardeau pe masa așezată sub lampa cea mare, iar masa acoperită cu un ștergar alb, cusut cu roșu, purta în spinare garafe, blide și pahare. Pițu și Sfîcă ședeau la masă și întoarseră capetele, auzind zgomotul ușii. Dînd cu ochii de Anuța, Pițu plescăi din limbă ridicîndu-și sprîncenele și făcînd cu mîna dreaptă trei rotocoale prin aer. Sfîcă se mulțumi să ofteze. Mare noroc avea bitanul de Țuidic!

Obișnuindu-se cu lumina, Anuța rămase în fața ușii, dreaptă și rece. Nu-i bătea inima mai tare decît de obicei, iar fața-i era tot atît de albă ca atunci cînd plecase de acasă.

— Placă, placă, spuse Țuidic, împingînd-o către scaunul din capul mesei.

O așeză și se lăsă și el pe scaunul din celălalt capăt, făcîndu-i față. Pițu și Sfîcă ședeau în cele două laturi, tot unul înaintea celuilalt.

— Să-ți trăiască și să te bucuri de ea, închină cîrciumarul, ridicînd paharul și înălțîndu-și tot odată botul de guzgan.

— Mulțam! Fie cum doriți! răspunse Țuidic, ciocnind. Vă place? întrebă apoi, arătînd cu paharul spre Anuța, care privea undeva, pe deasupra capului lui.

Din nou oftă Sfîcă. Își aminti de muierea lui, lungă și slabă, care-l înțepa cu ciolanele ori de cîte ori se apropia de ea și care nu pricepea că bărbatul rîvnește și altceva decît s-o lase grea. Cînd îl vedea că o privește într-un fel anume, se închina și-i răbda îmbrățișarea, șoptind o rugăciune învățată de la popa Ardelean, prin care cerea sfintei născătoare să se îndure de pîntecul ei neroditor. Căci nu prindea plod. Iar după ce-o născuse pe Oniza îi spusese lui Sfîcă să se lase de blăstămății și să-și amintească de biserică al cărei epitrop era.

— Să vedem! răspunse însă Pițu la întrebarea lui Țuidic.

Se ridică și se apropie de Anuța. Intinse mîna și-i cuprinsese sînul, încercîndu-și tăria, în vreme ce dreaptă și rece fata părea că nu simte nimic. Nici nu tresări. Mîna lui Pițu lunecă pe tot trupul Anuței, cercetînd și pipăind.

— Ei? rîse Țuidic.

— Fain! Fain de tot, mărturisii Pițu, întorcîndu-se la locul lui. Marfă prima!

Îi stioleau ochii și, umplîndu-și paharul, îl dădu peste cap dintr-odată. Mulțumit, Țuidic se așeză mai bine în scaun, privind lung spre Anuța.

— Are ceva din Ievronia, spuse el. Nu vă pare?

— Care era Ievronia? întrebă Sfîcă, scormonind în amintire.

— Ce-a de-amu patru ani... Cînd am dus-o la pat se lupta, auzi, și nu se lăsa de fel. Am pălit-o în tîmplă și s-a muiat toată. O-ha! ardea în urmă ca pita scoasă din cuptor...

— Mi-am amintit, spuse Sfîcă. Nu-i cea care a orbit cînd a băut din horinca Pițului?

Ca înțepat cu acul, cîrciumarul sări de pe scaun și strigă mînios:

— A Pițului? De ce a Pițului?... Ce, eu aveam crîșma pe-atunci?

— N-o aveai, dar tu i-ai vîndut lui Schwartz horinca, spuse cu blîndețe Sfîcă.

Țuidic se amestecă în vorbă.

— Ce să ne mai amărîm amu?... Păcat că n-am putut-o ține tot anul. Dacă a orbit, am trimis-o la mă-sa... Și avea niște ochi...

— E drept, semănau, spuse Pițu privind în ochii stinși ai Anuței. Dar după mine nici una n-a fost ca Mărie. De cînd a venit era dată-n comédie!

— Fiecare cu al ei, rosti cu înțelepciune Țuidic.

Se bucura în sinea lui că nu-și îngăduise să se abată de la obiceiurile pe care le statornicise odată pentru totdeauna și nu se lipsise de masa pe care o dădea ori de cîte ori își schimba fata. Or veni rușii? Să vie, dacă nu sînt în stare nemții să-i oprească. Nuțu-i dus cu oile departe, Țururile de preț sînt îngropate în loc ferit. Ce-au să-i ia rușii? Au să se ducă la treaba lor și el are să rămînă. El, Gavrilă Hoza Țuidic.

— Placă? întrebă Pițu.

Țuidic își spusese numele cu voce tare.

— Beți și mîncăți! În noaptea asta-s mire... Bea și tu, Anuță, — și, apucînd cu mîna lui mare garafa, turnă în paharele tuturor..

Apoi se ridică, apropiindu-se de Anuța. Ținea în mîini două pahare și întinse unul fetei. Incet, de parcă cineva i-ar fi mișcat brațul, Anuța ridică mîna și bău.

— Așa vezi! se bucură Țuidic și, aplecîndu-se, o sărută pe gură. Apoi se întoarse la locul lui, urmînd să vorbească celor doi.

Anuța băuse paharul. Inghițise horinca și-i simțise fierbințeala alergîndu-i prin trup, încălzindu-i fața, picioarele, răspîndindu-se pînă-n vîrfurile

degetelor, topind pojghița de gheață ce-i cuprinsese inima și spulberînd amorteala în care căzuse. În zbaterea unei clipe se simți din nou vie, înțelese unde se află. Abea acum simți mîna lui Pîțu strîngîndu-i sînul și-și duse palma la sîn, auzi cuvintele cu care cei trei o cîntăriseră și se simți roșind la față, pe piept, pe trup, ca și cum ar fi stat goală, în capul mesei, sub privirile oamenilor gazde. Un val de mîndrie o zgudui și pentru întîia oară de cînd pășise în încăpere văzu fața roșie a Țuidicului, nasul mare și mustața rară, pielea lucioasă, întinsă pe carne și buzele groase. O înjunghie în inimă o ură atît de cumplită că lacrimile îi secară deodată. Chipul lui Țuidic i se păru lucrul cel mai ticălos de pe fața pămîntului, o pată scîrboasă și respingătoare. Iși încleștă mîna pe prăseaua cuțitului mare de tăiat pîine și zvicni în picioare, fără să-și dea seama ce face. Scaunul se răsturnă și ea se repezi către Țuidic, cu cuțitul în mîna, cu ochii pironiți asupra feței lui roșii, dezgustător de lucioasă.

Nu auzi cele trei țipete de spaimă. Țuidic îi apucă brațul și-l răsuci spre spate, făcînd-o să scape cuțitul, apoi se ridică și, întinzînd stînga, o palmui, strivindu-i pe rînd, cu fața și dosul palmei, obrazii. După care o împinse scurt, trîntind-o pe dușumea.

Și ultima ei răzvrătire fusese înfrîntă. Zdrobită, Anuța plîngea încețitor, abea auzit, cu fruntea lipită de scîndurile lăcuite. Erau roșii scîndurile, de roșul sîngelui încheșat, ca cerga de acasă.

— Mulțam pentru cinste, spuse Țuidic, iar cei doi înțeleseră și se ridicară îndată, încă speriați.

— Ia sama, făcu Sfîcă, închinîndu-se. Feri, doamne! Ii mai aprigă decît Ievronia...

— Așa-mi plac mie, rosti întunecat Țuidic și Pîțu socoti nimerit să chicotească.

După ce închise ușa în urma lor, Gavrilă întoarse cheia și trase zăvorul. Se apropie de Anuța, îi puse mîna în ceafă și-o ridică. Fata plîngea. Nările lui Țuidic tremurară și în ochi i se aprînseră două luminițe. O strîngea tot mai tare de ceafă și gîndul că fata suferă, lacrimile și tremurul trupului ei îl înfiorau de-o plăcere dulce. Ațîțat, răsufilă șuierător și trecîndu-i brațul pe după mijloc o ridică, pornind spre cealaltă încăpere în care patul se vedea în golul ușii deschise. Anuța se frînse și Țuidic o purtă pe brațul îndoit, fără împotrivire și fără viață, ca și cum ar fi dus o haină.

★

Todora îl văzu a doua zi dimineața pe Țuidic și bărbatul nu-i pomeni despre cuțitul pe care Anuța îl ridicase asupra-i. De altfel nici nu zăbovi în casă. O chemă pe Anuța și plecă.

Mama nu citi nimic pe fața fetei. Era tot atît de stoarsă de sînge cum o văzuse acasă, tot atît de neauzit se mișca, tot atît de lipsit de unduire îi era glasul. Și pentru întîia oară Todora se întrebă dacă voind să păstreze viața Măricuței n-o osîndise pe Anuța la moarte. Incepu să tremure și căzu în genunchi în fața fetei, cuprinzîndu-i picioarele.

— Nu mă osîndi! Am să dau sama pentru toate la judecată...

— Nu te osîndesc, răsună deasupra ei glasul alb și lipsit de viață al Anuței.

— Pentru Măricuța am făcut-o, urmă mama, iar lacrimile tremurau în glasul ei. Numai eu știu cum inima mi-a ars nopți și nopți la rînd... Numai eu știu că-mi venea s-o smulg din piept și să v-o dau s-o mîncăți...

— Scoală, mamă...

— Asta-i tot ce-mi spui ? strigă Todora. Fiecare ne purtăm crucea și crucea mea a fost mai grea decît a lui Hristos ! Ce știi tu ?... Te chinui și crezi că chinurile s-au născut odată cu tine ! Mă blestemi și mi-ai supt laptele, Anuța... Blestemă ! Am trăit moartea fiecăruia dintre voi... Am murit cu fiecare, Anuța, pentru fiecare mi-am scurs sîngele și fiecăruia-i dădusem sînge din sîngele meu... Așa v-am ținut în viață. De osîndit e lesne. Tu, iartă și crede.

— Cred, spuse Anuța.

— Și iartă, iartă-mă, gemu Todora, bătînd mătăanii înaintea ei.

— Să te ierte Dumnezeu, mamă, spuse Anuța și nimic nu se clinti pe fața ei cînd i se mișcară buzele.

Liniștită, se desprinsese din îmbrățișare și trecu în cealaltă încăpere, pășind dreaptă și rece, ca sculată din groapă.

Zile întregi nu ieși din casă. Nu se arătă nici în ocol. Stătea cu fruntea lipită de sticla ferestrei și privea ore lungi spre trunchiul unui pom, ca și cînd ar fi trebuit să-l zugrăvească, aidoma.

— Cresc gutuile ? o întrebase într-un rînd Țuidic, aflînd-o mereu cu ochii la gutuiul de lîngă casă.

— Care gutuie ? tresărise Anuța.

Nu văzuse că pomul pe care-l privea de două zile era un gutui.

★

Țuidic avu nevoie într-o seară de puțină cerneală, ca să-i scrie la Sighet, lui Gabriel Pleș. Sticluța cea veche se golise și pe fund se înche-gase o mîzgă negricioasă. Gheorghe era la pădure, aducea niște pari să tocmească o despărțitură la cotețul porcilor.

— Ține, Anuța, spuse Țuidic întinzîndu-i niște bani. Te duci la bold, după cerneală.

Luă banii și-i strînse în pumn, înfigîndu-și unghiile în pielea palmei. Tot neîncovoiată coborî scara și pentru înția oară după atîtea zile ieși în uliță, pășind fără să privească nici în dreapta, nici în stînga. Mergea cu pași mărunți și-și ținea capul drept, de parcă ar fi purtat o povară pe creștet.

Auzea șoapte în jurul ei și nu se întorcea. Avea ochii mult deschiși, ațintiți undeva, în văzduh, la o înălțime în dreptul căreia nu se putea ivi nici o față omenească și trecea rece și neîncovoiată, ca și cum ar fi străbătut un loc pustiu. Dar ulița nu era un loc pustiu.

— Ai văzut, Todora...

— Un sac cu mălai...

— Ua ! s-o vedem peste nouă luni...

— Biată Acsinia...

— Nu spune ?

Limbile mamelor sînt ascuțite de ciudă, doar nu are numai Todora fată mare. Și Anuța trece nepăsătoare, purtînd în pieptul ei inimă de piatră, inimă ce nu simte nici bucurie, nici teamă, nici nădejde.

— Tu, căfea ticăloasă ! răsună atunci un glas care străbate ca un cuțit și ajunge pînă la inima ei.

Inimă de piatră ? Anuța se oprește și o vede înainte-i pe Virvara.

— Curvă, te făceai că plîngi și te pregăteai pentru patul Țuidicului ?... Javră și tîritură, asta ți-era dragostea cu care-mi împui ai urechile ?... Are să se întoarcă el, Vasalie, are să se întoarcă să-ți scuipe în față, așa cum și eu te scuip. Na !

Și Virvara, pământie de ură, o scuipe în obraz. Limbile femeilor amuțiră și ochii sfredelitori priveau, priveau aprig cum fata Todorei își ridică brațul și cu mîneca își șterge scuipatul de pe față, pornind mai departe pe uliță, între două rînduri de muieri cu gurile rînjite.

Anuței i se păru că pământul i se clatină sub picioare. Simți că se înăbușe. O mîna de gheață îi apucă inima care gemu, ca o inimă vie și nu ca o inimă de piatră. Cotind pe ulicioara ce tăia ulița mare se apucă de un gard cu amîndouă mîinile și rămase acolo, încovoiată, șoptindu-și singură :

— Taci, taci...

Se întreba pentru cine plătește și pentru care vină. De ce mîna domnului se lăsase atît de grea peste Anuța Dăncuș ? Nu mai putea. Nu, nu mai putea. Și, gîfiind ca după o muncă peste puteri, se ținea cu amîndouă mîinile de gard, rugîndu-se numai ca Vasalie să n-o scuipe, ci să se înduplece să-și înfigă brișca în inima ei.

NINA CASSIAN

PORTRET

*Moșul are barba, pe jumătate sură,
pe jumătate verde — și o lulea în gură.
Umblă pe lume de optzeci de ani.
S-a strămutat din pământul lui lipovan,
din delta răsfirată ca o cracă,
aci, pe lespedea Dobrogei, cea săracă.*

*Moșul trece prin grădină și tace chitic
îngrijește măciuliile de arpagic,
vița, dovlecii, harbujii, tomatele
care-l ascultă cu toatele
de când sînt crude pînă se fac coapte.
Pești nu mai prinde. E paznic de noapte
la gospodăria colectivă din sat
— așa că ziua-i acasă, la zarzavat.*

*Cînd se uită la soare, clipește
cu ochi aurii ca solzul de pește.
Mina lui uscată, lemnoasă
seamănă cu visla de acasă.*

PLATOUL

*Părea că niciodată nu voi putea s-ating
Severa piatră sură, cu vîrful ca de zinc,
Spre care brazii veșnici tindeau fără s-ajungă...
Căsa alături rîpa cu gura ei prelungă
Și — joarfeți negre — corbii tăiau văzduhul pur.
Era atîta taină și liniște-mprejur
Încît uitam aproape că am un chip și-un nume
Și auzeam doar Timpul cum suflă peste lume
Din aula-nălțimii, sălbatic și ursuz...
Părea că niciodată nu voi ajunge sus.*

*Dar am ajuns. Și piscul din urmă întrecându-l,
Din nou aflai'nainte-mi, nespus de blind, pământul.
Acolo, peste creste pustii de cuarț și smalt,
Privesc neașteptata cîmpie din înalt
Pe care, cît cu ochii în juru-ți poți să depeni,
Se răsucesc, culcate, pădurile de jnepeni,
Pioase vegetații cu creanga la pămînt.
Doar stîncă decupîndu-și pe zări profilul frînt
Mai aminteste-abruptul urcuș, înfricoșatul.
Ce dulce e pășunea, de-alungul și de-alatul!*

*Adînc, copilărește, mă bucur că pe cer
Funicularu-și poartă butucul lui stingher.*

IDEALUL

*Mîna să-mi fie curată
Cînd mă apropiu de tine
Ochiul meu fără de pată
Așa se cuvine*

*Tu ești privescătoarea pură
Care fînța mi-o-mpresuri
— Turburătoare epură
De culmi și de șesuri*

*Pasul statornic să-mi fie
Cînd mă apropiu de tine
Cîntecul, fără trușie,
Așa se cuvine*

*Tu ești înaltul nesațiu
Căruia-ncerc a-i răspunde
Fără de timp și de spațiu,
Oricînd și oriunde*

*Mîna să-mi fie curată
Ochiul meu fără de pată
Cînd mă apropiu de tine
Așa se cuvine.*

CU NASU=N CARTE

*Cîndva, într-o țară de foarte departe,
Trăia o domniță, cu nasul în carte.
Nimic nu vedea, n-auzea ce se-nîmplă.
Citea fără preget cu-n deget la țimplă.*

*Și cite-un mierloi
Zicea: „Hai cu noi
In blînda pădure de cetini!”
Domnița tăcea,
Țîșnoasă și rea*

Și nu avea nici un prieten.

*Treceau anotimpuri cu soare și ploaie,
Cu ierburi și flori, cu ninsori și pîraie.
Domnița cu nasul în carte într-una,
Uita cum e soarele, roua și luna.*

Și n-avu-ncotro :

Uită cum și ce

Bogată e viața cea vie —

Că soarele-i „O”

Și luna e „C”

Atît apucase să știe.

Domnița trușasă era ca păunul :

„Mai multe ca mine nu știe niciunul !”

Și, nepăsătoare ,cu nasul în carte,

De tot ce e-n jur era foarte departe.

Venea cîte-un miel,

Intra în castel,

Zicînd : „Hai ,domniță, la stîină.

Să vezi ciobănași

Și urdă și caș

Și cea mai gustoasă smîntînă !”

„Mai lasă-mă, zău, cu prostiile tale !

La stîină-oi veni cînd găsi-voi cu cale.

Acuma nu-mi pasă de oameni și miei.

Știu una și bună : să iau premiu-ntîi”.

UNOR FANFARONI

*Nu, n-au pierit toți fanfaronii !
Și-n vremea noastră unii scapă —
Pleznesc pe dinșii pantalonii
Cît pîntec trebuie să-ncapă.*

*Se bat în piept. Sint buni de gură
Clănțaii — că așa li-i felul :
Autocritici... cu măsură
Și critici foarte, cu tot zelul.*

*Știu tot. La toate le știu rostul.
Deșteptăciunea lor uimește —
„Marxismul“ ca pe „tatăl nostru“
Ți-l numără pe șapte dește.*

*Altminteri, democrafi. La scară,
Valet ori slugă n-or să țină.
Doar pîn' la chioșc pentru-o țigară,
Turbează fără limuzină.*

*Cînd sint poeți (în catifele)
Cît ține-ntreaga săptămînă
Pe puful trîndavei saltele
Dau dintr-o rină-ntr-altă rină.*

*Se vor de-adreptu-n academii,
Voiajuri vor îndelungate
Și premii, neică, după premii,
Cununile din lume toate.*

*Sar dacă e să-i mii cu-ncetul,
Cum e firesc, la cîte-o treabă,
Constați : e foarte gras poetul
Dar poezia, foarte slabă.*

*Nu, n-au pierit toți fanfaronii !
Ci noi le știm amurgul bine :
O să le crape pantalonii
Și vor rămîne de rușine.*

AL. ANDRIȚOIU

SOȚIEI MELE

*Insigurat ca Sfinxul stam veghe la deșert
Să m-ospăteze timpul la voia întâmplării, —
dedatu-m-am bardaca, umplînd-o, s-o deșert,
S-o semuiesc cu fluxul și cu refluxul mării
cînd becul din bodegă-mi era o Stella Maris
Iar masa unsuroasă o radă sau un chei.
Acolo derbedei firtați cu cuțitarii-s
Iar cuțitarii-implintă cuțitu-n derbedei —*

*Simțeam cum sănătatea din pieptul meu se pierde
Cum ochii nu văd floarea
Cum buza a uitat
De cîntecel care încep cu „frunză-verde“ —
Că-n amintire naiul frumos mi s-a uscat.*

*Din luncă
In speluncă
M-am sihăstrit de liră,
Nu-mi aduceam aminte cine a fost Orfeu
Mă bucuram că duhul satanic îmi deliră
Vindut lui Dionisos și domnului Morfeu.*

*Dar ai venit femeie ca-n pom uscat o sevă
Ca ploaia peste lutul uitat și secetos —
Nedîndu-mi măr ispitei ca-nșelătoarea Evă
Și nice ca Dalila surîsul mincinos —
Cu Laura asemeni erai. Cu Beatrice
Te-asemuiai întocmai, — tu boare de April
Ce-ai genunchiat deliru-mi satanic și cerbice
Și m-ai făcut docil.
Femeie ce prin secolii ai-nșiorat penelul
Vioara de Cremona și-al daltei puls sonor —
tu ce ți-ai pus, din suflet, tot duhul și tot zelul
să-l faci pe cel ce crede-ntr-un vis, nemuritor.*

*Cind mîna peste frunte mi-o treci în dese rînduri
se naște cugetarea mai dreaptă, mai de preț —
căci mîna ta e mână pentru atîtea gînduri
iar ochii-ți împrumută și rimei frumuseți.*

*Cuvîntul tău în mine-i ecoul de chemare —
surîsul ți-i pecete pe versul meu stîngaci —
de cînși cîntarea-n mine se zbate ca o mare
tăcerea ta în mine e rană dacă taci.*

*Se-ntîmplă ca în suflet că scapere schinteia
să se preschimbe-n torță piticul sfeșnicar
nu numai cînd în țară se naște-o epopeie
ci și cînd o femeie îți dă supremul har.
Eroii băătăiei, femeile frumoase,
drapelele de purpur sau stelele din lac, —
cîmpiile cu grîne, cu maci sau albe oase —
toate se cer pe liră și-n inimi nu ne tac.*

*De-am să ajung vreodată la munții nemuririi
să sorb din apa vie a mării veșnicii, —
paharu-nțîiu închinu-l, sub semnul mulțumirii, —
femeii ce-n viață să cînt mă-nvrednici —
întruchipînd poporul mai bine decît mine,
avîndu-l mai aproape, mai veșnic și mai des
Ea-a scăpărat în noapte din mine mari rubine
și scosu-mi-a din marea ce-o nasc, mărăgăritar.*

*Ca dragostea, ca moartea, ca marea poezie —
Ca tot ce e în lume de preț, înalt, sublim, —
și tu ești atributul a tot ce-i veșnicie, —
frumoasa-ntruchipare a ceea ce iubim —
Femeie și suroră, tovarășe de vise
modestă eroină cu ochii azurii —
primește-mi ca ofrandă podoabele deschise
din scrinul fără lacăt acestei poezii.*

POMELNIC

*Cîte nume, doamne, — avem pentru stăpîni
degetele n-ajung de la patru miîni, —
s-a născut cu titluri fiecăre cucon —
patriarh de seamă, aprig țaraon —
despot fără milă și patrician
or satrap năstrușnic, nemilos tiran, —
sau monarc sau cezar, rege și-mpărat
padișah sau pașă, cneaz ne-nduplecat, —
voievod, vel-vornic, caimacan, spătar, —
duce, arhiduce, groș, semeș sau țar, —
conte cu embleme ori baron știut,
samurai cu fișnă, mandarin temut, —*

lord cu sînge-albastru, grosolan boier,
 boss cu bănci celebre, priceput bancher,
 führer — sînge rece, morții sîmbriaș
 Cancelar ilustru, senator trușăș —
 Cite nume, doamne, zău că modru nu-i
 să nu se-ncilcească limba cînd le spui, —
 plini de decorații-n rame stau făloși
 fericind urmașii, pîlcuri de strămoși.

Cite nume doamne-s și pentru sârmani
 paria alături de prea sfinți brahmani, —
 bieți felahi slujindu-și faraoni haini, —
 sau plebeii Romei sau hiloți elini,
 sclavi vînduți ca vita, schilodiții robi, —
 șerbi, iobagi cu capu-n mucezite gropi —
 bieți mujici furindu-i crunt tătucul țar
 și șomeri o pîine ne avînd măcar,
 proletari cu lanțul puși în pușcării —
 Cite nume doamne! Cin'le poate ști!
 Dar un nume simplu s-a suit pe tron,
 unic, mîndru, mare — și se cheamă OM, —
 numele acesta fiecare rob
 l-a purtat odată pe bătrînul glob,
 cu emblemă sfîntă și cu-un mare hram:
 secera culcată-n steag pe un ciocan.

N Ă P A S T A

A fost o vreme, asemenea unei păduri fără luminișuri, cînd singurele biblioteci la îndemîna oricui erau gardurile cu zăbrele de fier ale palatelor bucureștene. Pe la răs_pîntii, unde vadul drumeților nu seca pînă la aprinsul felinarelor, niște oameni necăjiți își întindeau marfa scorojită de soare, mucegăită de ploi, hărtănită de vînturi: zodii pentru aflarea ursitei ome-nești, vămile văzduhului, chei pentru tălmăcirea viselor, trepetnice, codul manierelor elegante, epistolare pentru ticluirea scrisorilor de amor, minunile sfîntului Sisoe, basme, haiduci, apocalipse... Cam pe la începutul acestui veac pe strada Enei, cam acolo unde s-a clădit Școala de arhitectură, librarul Socec a deschis bibliotecă publică într-o hardughie tristă unde soarele nu-și arunca niciodată privirea. Acolo am nimerit o piesă de teatru în versuri a lui Ciru Oeconomu, Consilier la Inalta Curte. Zicea într-un loc: „Inșă el (un voevod ori împărat) nu corespunde așteptării generale“... Am închis dezgustat cartea, și m-am strămutat cu citania aiurea.

Biblioteca unde acum stam de vorbă cu Bonifaciu Flomen, pe atunci profesor la liceul Matei Basarab, Th. D. Speranță, maistrul meu de anecdote, Ionescu-Gion și alți colaboratori ai lui Hajdeu, a fost podul grajdului de pe ulița unde acum, nu departe de acolo, este „Fondul literar“. Pe atunci, cînd rampa de gunoaie nu se desființase încă din mahalaua Tirchileștilor, îmi plăcea nespus să hoinăresc prin partea locului. Frasini și glădițe cu frunză deasă și mărunță prin care lumina amiezilor de vară se cernea ca printr-un tulpan verde, împodobeau răs_pîntiile și ogrăzile. Pe aici m-am împrietenit cu Pișta, vizitiul unui medic care ținea cupeu și trăsură pentru vizite la bolnavii cu dare de mînă. Sus, în podul grajdului, tolănit în maldărele de fîn cu floricele moarte de siminoc, în mireasmă ca de cîmp încins de arșiță, ori pe vreme de ploaie cînd tabla acoperișului suna ca o darabană depărtată, petreceam amiezi de lectură.

Pișta îmi da cărți și reviste de-ale medicului, dar nu acasă. Așa am citit colecția luxoasă din *Revista Nouă*. Imi plăcea mai ales „Zacherlina“ (un praf insecticid de pe vremuri), pagină de satiră în care Hajdeu se războia cu dușmanii săi literari. Gustam anecdotele lui Speranță cu ilustrații de Jiquide bătrînul, de la care mă molipsisem de boala rîsului ieftin și de ocară pentru celelalte nații. Acolo am aflat și necrologul în chenar cernit cu prilejul morții lui Eminescu, pentru ca mai apoi să citesc o strofă blasfematorie împotriva celui care, într-o vreme cînd poeții încă mai potri-

veau în coada versurilor moară cu dumbrăvioară, gîrlită cu tulpiniță, rima „înțelegi-o“ cu „Corregio“ și „gene“ cu „Venus Anadiomene“... Ca să lovească în Maiorescu cu care ducea de vreme multă război pe viață și pe moarte, magul de la Cîmpina, cum i se spunea mai apoi lui Hajdeu, bolnav de metafizică spiritistă, a ticluit aceste versuri albe dar negre la cuget :

Nu-i poezie rima. Homer și Anacreonte,
Virgiliu și Horațiu n-au stat a făuri
Pe „Tisa plînsu-mi-s-a“, sonore chițibușuri
Pe-o cîrțiță menite să schimbe-n elefant.

Eminescu cîrțiță... În podul cela aveam să mai citesc despre un alt spiritist încrezător în mese turnante. Pișta îmi adusese *Omul de geniu* al lui Lombroso, căci medicul era neurolog. Aflam din cartea cea groasă cum Schopenhauer, care a scris „Misera conditio nostra“, era să leșine la Veneția aflînd despre falimentul băncii sale, cînd mă pomenii cu stăpînul cărții — piș-piș pe scară, în gura fînăriei. Am dat să ascund volumul sub așternutul cu ciucuri veșteji de nemuritoare...

„Nu, dă-l încoa'!... Și să nu te mai prind pe aici, că te dau pe mîna poliției!...“ a zis medicul întinzînd mîna.

Intîmplarea asta și nevoia că în vacanța ceea trebuia să învăț pentru corigența la matematică și la limba nemțească, m-au îndemnat să-mi iau rămas bun de la Pișta și biblioteca lui.

Îmi trecusem cu bine corigența. La examen nu a mai venit profesorul de nemțește cel gras, cu trei rînduri de bărbii, care peste vară prepara elevi betegi la pensionul său din calea Plevnei. Hoinăream iar fericit pe la răspîntiile cu frasini și glădițe ce în amiaza zilelor de toamnă cu soare mîngîios îmi păreau ca niște site uriașe de tulpan acum mieșuniu. Freamătul lor adormitor avea adieri din stuful bălților dintr-o poezie a lui Lenau...

— Stai!...

— Ce?

— La secție!

— Pentru ce?

Pînă să mă desmetecesc, un gardist cu tesac lung la șold îmi prinse încheietura mîinii într-un laț de sfoară cu două bețișoare: cabrioleta. Eram arestat. La secția de prin mahalaua Tunarilor m-a primit chiar comisarul: un om mijlociu de vîrstă în niște haine pestrițe. Bea tocmai o cafea. S-a rezemat în spătarul scaunului, m-a privit lung și a zis:

— De ce i-ai furat banii?

— Ce bani?

— Faci pe prostu...

— Ai cui?

— Cînd dormea...

— Cine?

— Hm!...

Comisarul sări din scaun, lovi cu pumnul în masă, și cu glas răgușit de băutură îmi strigă că, dacă pînă a doua zi nu vin cu doisprezece lei, bani ce-i lipseau lui Pișta, mă dă pe mîna parchetului, face adresă la liceu.

— Nu sînt vinovat de lipsa banilor...

- Ii aduci ?...
- Cum să mă bucur la un om care mi-a făcut bine ?
- Cu cărți sustrase.
- ...la un om care țesală caii, spală birja, rînește grajdul, coase la hamuri...
- Ești d-ăia cu zgardă roșie care merge la Șiștad ?! *)
- Nu i-am luat eu banii.
- Pișta zice că tu.
- Asta nu e de-ajuns.
- Ba e !
- Calvin în care crede Pișta...
- Ce ?
- ... Calvin zice că dacă ar fi deajuns numai să acuzăm...
- Că ce ?
- ...n-ar mai fi inocenți pe lume.
- Aduci banii ?
- Aduc.

Am cerut înainte simbria pe o lună de la o meditație și am plătit năpasta. Nu mult după întîmplarea asta, la răsplîntia de la Făgădău, comisarul ieșea din cîrciumă, urca într-o trăsură de casă. Pișta era pe capră.

— Ghiara ida !... îmi strigă vizitiul. Iși dă la o parte pulpana livrelei cu bumbi strălucitori, vîră mîna în buzunarul pantalonilor, scoate un pumn de bani, s-apleacă și-mi numără-n palmă doisprezece lei.

— Ce faci, Pișta ? strigă comisarul de pe pernele trăsorii.

— Ișten vede !

Oftează vizitiul. Arată spre cer cu biciul, îl repede pe spinarea cailor, și echipajul huruie de-alungul caldarîmului.

Pișta dovedise cine-i furase banii : o femeie într-o noapte de chef la cîrciuma de peste drum de locuința medicului. Avea remușcări. Avea și dezgust pentru omul poliției care mă arestase și pe care-l plimba cu trăsura medicului plecat cu cucoana la băi în străinătate. Comisarul era un om hain și dornic de plocoane. Dacă cineva ar cerceta arhivele vechilor comisariate, ar afla că el purta un nume blestemat.

Il chema Pîrjolescu.

*) Grădină în Dealul Spirei unde germanii aveau o tragere la țintă (Schiesstund). Acolo sărbătoreau ziua de 1 mai și muncitorii socialiști.

CUVÎNT DESPRE SERGENTUL BELATE ALEXANDRU*)

Fragmente (II)

Pe masă — harta văii.

Imprejur,
sub flacăra gazorniței, gălbuie,
stau, cercetînd al munților contur
cei care-n zori la luptă or să suie.
Afară cerne ploaia ca prin sită
în coperișul caselor bătînd;
bătrînii șași pe coasta povîrnită
își pleacă fruntea udă la pămînt...
Iar militarii, rumeni la obraz,
spre căpitan privesc cu luare-amînte.

— De-aicea, deci, din punctul

„Intre brazi”,
se face-un drum spre Șipotul
Fierbinte
și iese tocmai sus, la „săritoare” :
pe-aici o ia Porumb cu grupa-ntii...
O pasăre prin ramuri de-o să zboare,
de va foșni vreun șarpe sub călcii,
voi și pe-acestea încă să le știți!
Iar de se-ntimplă să vă iasă-n față
dușmanul —

ați somat!

N-a stat —

loviți
în ei — așa cum inima vă-nvață!
...Plecarea-i hotărîtă, vra să zică:
la patru ceasuri către revărsat...
Cum glăsuia pe mîna lui voinică
un fluture noptatic s-a lăsat:
un giuvaer cu trup cărămiziu,
cu purpurii aripe, ca mărgeanul...
Suflîndu-l la o parte, grijuliu.

zîmbi fără de voie căpitanul.

Să fi surîs o clipă Irimie;
ostașii, însă, ageri ochi mai au!
Deci au zîmbit și ei, a veselie...
Dar cine poate știi de ce zîmbeau?

VI

CE TREBUIE SĂ VAD-O SANTINELA

— Ingăduiți să raportez!
— Ascult, Belate.

Ce se-ntimplă?
— Apoi... mi s-a vîrît sub tîmplă,
iertăți-mă, —

un titirez,
și nu mai pot de răul lui!
Se-nvirte-acolo, vezi drăcie,
și tot mă-ntreabă: ce să fie,
de ce-s „rezervă”?

— Ce tot spui?

îngaimă uluit Cercel,
privindu-l lung, și cam cu grije:
— Poate, la tragere, vreo schije
să te fii betegit nișel...
Dar nu-mi ajunge-așa un zvon!
— Nu, să trăiți!

Sfîrleaza-mi spune
c-ar fi mai drept dacă m-ați pune
să merg cu-ntiul eșalon!
— Tovarăș caporal Belate!
și Irimie dintr-odat
ridică glasul, miniat:

*) Vezi „Viața Romînească” nr. 5/1956.

Fă bine vorba de-ți socoate!
Arunci cuvinte fără rost!
N-aud eu bine-n astă seară
sau disciplina militară
îți pare-a fi vreun lucru prost?
Așteaptă, încă n-am sfîrșit!
Și-apoi, ce fel de vorbă-i asta,
„ar fi mai drept“? Auzi, năpasta!
Ostaș ești tu?

— M-oi fi pripit...

încuviințează amărit
căprarul, cu obidă-n suflet;
— Am zis-o-așa, într-un răsuflet,
că parcă mă ardea pe gît!
Dar... socotiți-vă puțin:
am fost, la tragerile toate,
prim-ochitor pe unitate!
Cum aș putea să stau senin?
Ce-ar cugeta bătrînu-meu
și cetățenii din comună?
„Vultan o fi, pe vreme bună
însă-i cam iepure — la greu!“
Și-apoi, cu bogătani-acei
am eu o socoteală veche:
căciula mea fără păreche
nu mi-au pușcat-o de-alde ei?
Un hohot fără de zăgaz
pe Irimie îl deznoadă:
în viața lui n-a ris vreodată
să-i curgă lacrimi pe obraz!
Aminte vezi că și-a adus
de povestirea din mașină...
Așa năstrușnică pricină
l-a veselit, cît nu-i de spus!
— Căciula, zici?

— Păi, nu-i așa?

Căciula bună, brumărie...

Sughite bietul Irimie
și nu se poate alina!

— Belate, șugubăț mai ești!
suspină el, ștergîndu-și ochii;
...ăi fi nepotul babei Dochii,
că mult ești meșter la povești!
Dar și rîzînd, se uită drept
la omul care-i stă-nainte...
Și uite că și lui, prin mînte,
deși-i cărunț și înțelept,
începe-acuma —

ce să vezi? —

un titirez să i se-nvîrte!
Și-o întrebare-și taie pîrte

în el, ca șipotu-n zăpezi
de munte, pe o zi de Mai...
Simțindu-se privit, Belate,
își zice: — Haitî, că iar s-abate
potopul!

...Dar, Cercel:

— Ia stai,
băiete, stai oleacă jos!
și-i face semn din cap să șadă.
— Să vezi acu — ce păpărădă!
Gîndi, lăsîndu-se sfios
pe-un colț de scaun hodorog...
— Și zi, așa?

roști alene

Cercel, furîndu-l printre gene;
Cu-nțiiul... Și de ce, mă rog,
neapărat cu cel dintîi?
Da' ce, cu-al doilea-i rușine?
Sau cu acela, — după tine,
merg d-eștia, fără căpătîi?

Și chibzuia, grăind astfel:
— Vedem noi, dragă, ce te mină:
mîndria? Dorul de-o cunună?
Mici năbădăi de cocoșel?
Sau poate —

altceva?

S-aud!

Și auzii...

Cu-ncetișoru —

-și deschise inima feciorul
cu ochi ca poamele de dud;
Vorbî de oameni, la-nceput,
cînd năvăliseră-n ogradă...
Că — i-au făcut ceva dosadă,
și nu că asta l-a durut,
nu, nici de cum!

Dar el, avînd
cu ei, atunci destulă trudă,
mai mult plăcere decît ciudă
simțise — zău așa! Și-n gînd
se bucura că focul lor
nu e străin — ba chiar frățînu-i
cu flăcările mari din sînu-i!
Și n-a putut...

a fost dator,
datornic inimii din el, —
să ceară, ca ostaș de frunte
cu-nțîii sihlele să-nfrunte...
Și-apoi...

— Și-apoi?

face Cercel.

— Și-apoi — în post pe cînd ședeam,

de asfințit mai înainte
l-a căutat pe președinte...

— Știu : fata... I-am zărit din geam.

— Da, fiică-sa... Și, cum să spun ?

Vedeți, tovarăș-căpitane,
privind-o, înviau icoane
din viața mea...

Și-n ochiu-i bun
și trist...

— Ehei, pe cit socot,
și ochii-i știe, straja noastră!

— Ostașu-n post — chiar
dumneavoastră

spuneai —

Dar — trebui să văză tot!

nu e asta!

Ochii mari
și verzi,

în mine-i deșteptară
pe alții, de odinioară,

ai citor fete de palmari!

Și mă gîndeam : de cînd îi știu !

Și mă gîndeam : să nu mai plîngă,
să punem capăt,

să se stingă
fîntina jalostei !

Și viu
acum, din nou, ca să vă cer,
ca să vă rog : mă arde dorul
cu mîna mea să sec izvorul
de-aici, al vechilor dureri !
Cercel fusese-n vreme fierar ;
la vorbă, meșter — nici odată...

Dar inima-i știa să bată !

Și gîndu-i — șoim fără hotar,
se înălța, strigînd voios :

— Da, fiule,
tovarăș,

frate !
Cu-nții o să mergi, Belate,
căci ești de-ai lor, neîndoios !
Acum, te știu !

Ce mîndru sînt
s-aud în glasul tău cum cîntă
puterea noastră neînfrîntă :
ura —

din dragoste crescînd !
Din dragoste de om, de flori,
de ochii-adînci,

de doina dragă,
de viața slobodă și largă !

...La luptă, dragule, să zbori !

Insă din tot adîncul val,
abia atît răzbi pe buză
și-atît, abia, putu s-auză
Belate :

— Bine, caporal !
In zori, la ceasul rînduit,
vei fi cu grupa-nții pe cale ;
gîndesc că-i dreptul dumitale...
Și-acu, te du ! Ești ostenit.

— Am înțeles !

Și nezăbavnice
porni —

deși vroia să zică
„mulțam !“ —

Dar n-a mai zis nimică.
Și, salutînd — se duse grabnic.

.....

VIII

PASĂRI DE NOAPTE

„...muntele cu ploile,
oierii cu oile
și cu anevoile...“
(de pe-acolo)

Adînc învăluite sînt
în ceață coastele rîpoase...
Au stat nebunele vîntoase
și-acum doar burnița mărunt
se scurge-n ramurile joase
cu murmurînde picături
pe trunchii palidei păduri,
stîrnind mirezme rășinoase...
Hățașuri vechi abia și-arată
pierduta urmă printre fagi...
Pe-aici, cu mieii în dăsagi
mai trec și azi ca și-altă dată
ciobanii ridicai din văi
cătrec înaltele poiene
purîndu-și turmele țigăi
la luminiș cu sinziene
și glas de fluiere străbate
frunzișurile fărmeceate...
Acolo unde mari stejari
cu brazii prind să se îngîne,
unde-i popasul de zărari
în umbra selbelor bătrîne,
la margine de codru verde
un foc noptatec mi se vede...
Roșeața jarului, bătînd
spre cetina din surpătură,
resfrînge girbova fâptură

a unui moș de veghe stînd,
 învăluit în larga zeghe
 care se poartă prin ciobani...
 Și-n preajma lui mai stă de veghe
 un paznic de vreo zece ani

Sub cetina cu freamăt lin
 dorm oile îngrămădite
 în țarcul cel de mărăcini,
 și depărtatice suspin
 adînci izvoare tănuite...
 Și baciul murmură povești
 cu ochii-n spuza ruginie,
 precum și trebuie să fie
 la focurile ciobănești,
 iar ucenicul îi ascultă
 cuvintele — cu grijă multă.
 Și zice moșul: — Fătul meu,
 Vezi cum era odinioară:
 erau și oamenii din țară
 mai temători de dumnezeu,
 și mai puteai și tu să faci
 vreun învîrtiș cu oieritul...
 Dormeai, ce-i drept, pe sub copaci,
 răbdai și vișorul, zburlitul,
 dar dac-aveai o leacă minte:
 azi un cîrlan... o oaie, mîni...
 săltai și tu dintre rumîni
 în rîndul ălor din nainte,
 și-unde-ți turnai pe sub nuceturi
 o casă grea, cu acareturi,
 cu sobă chiar lingă crivat
 și cu de toate prin cămară,
 iar tu să stai nesupărat
 trăgînd alene din țigară
 de dimineață pînă seară!
 ...Cu totul dus de visul său
 clipește moșul spre jăratec...
 Ci băiețașul — zvăpdiatec,
 ori, ce să zic, cam tîntălău,
 grăiește bunului moșneag:
 — Dar dumneata, bunice dragă,
 ai ciobănit o viață-ntreagă,
 și astăzi — tot la codru-n prag...
 N-ai case mari, și nici mărunte,
 nici strai așa de cilibiu,
 iar toamna, cînd cobori din munte,
 tragi la gostat, pe cîte știi,
 și zici că-i lucru minunat
 să fii acum cioban la Stat!
 — Mînca-te-ar oaia, buruiană,
 pușnește girbovul, posac, —
 sînt eu pe semne prostănac

de-mi vîntur gura de pomană:
 îi spune omul vorbe bune
 și el — n-a priceput nimic!
 Cu prefăcută sfiiciune
 îndură bietul ucenic
 nemulțumirea bătrînească
 ținîndu-se să nu zimbească...

Cum cisluiesc în voia lor,
 de-odată, cînele de pază
 mi se-aridică binîșor,
 spre miază noapte cercetează
 și-apoi se zvîrle pe potici
 bătînd cu furie sporită...
 Și-o voce rea și răgușită
 despică bezna ca un bici:
 — Ciobane, cheamă-ți-l de-aici
 să nu-i vezi blana plumbuită!
 Așa, cam fără veste luași,
 privesc oierii cu mirare
 la oaspeții întunecați
 care se-arată prin frunzare:
 pletoși, bărboși, cu ochi sticloși,
 parcă-s din vise rele scoși!
 Pe lingă jar se tologesc
 vreo patru-cinci, iar alții cată
 după năravul tîlhăresc
 jur-împrejur — poiana toată
 și-n țarcul oilor se lasă
 și își alege o mielușea
 scofînd cojocul de pe ea
 cu brișcă scurtă și tăioasă
 și în frigare de alun
 deasupra focului o pun,
 pe cînd mai marele, de grabă
 îl ia pe baci de mi-l întrebă:
 — Măi, barbă sură, drept să-mi
 spui,
 să nu te păgubesc de viață,
 ori n-ai văzut pe cărării
 ostași cu armele în brață?
 La țirla ta făcînd popas
 n-au iscodit de alte cele?
 Zi drept, să nu dai de belele,
 că te-oi cunoaște după glas!
 Se uită moșul fără frică
 în leșioasele priviri
 și zice: — N-am zărit nimică,
 nici un ostaș, pe nicăiri,
 nici n-aș pricepe ce-au să cate
 în codru — oarece armate...
 — Hei, baciule, — îi dă răspuns
 acela — după o tăcere —

nu vezi ce timpuri am ajuns ?
 Agoniseala noastră piere !
 Și-au pus în gând să ne răpună
 orînda veche, din părinți...
 Dar o să-i mesticăm în dinți
 cînd ni s-o-ntoarce vremea bună !
 Precum avem de știre noi,
 peste o lună — e război !
 — Ferească precista de sus !
 se-nchină moșul cu grăbire ;
 sînt om curat — și dornic nu-s
 de-asemena nenorocire !
 — De ce ești prost ?
 — gemu țilharul
 vîrîndu-i ghiara-n cojocel ;
 N-ai vrea să fie iar la fel,
 să-ți umfli-n voie buzunarul,
 să nu-ți mai ție socoteala
 ca astăzi — gloatele din sat,
 să ai bănet să-l bei cu oala,
 să fii și tu — un om bogat ?
 ...Bătrînul baci ascultă-n silă
 și se gîndește : Nu te schimbi !
 Tot haită ai rămas, Gavrilă,
 tot cum te știi din vechiul timp !
 Crezi tu că nu-mi aduc aminte,
 unde-au trecut atîția ani,
 că pumnii fraților Trișani
 zdrobiră-mi dinte după dinte
 dacă am zis și eu odată
 să nu ne mai furați la plată ?
 Iar azi, cînd dreptul meu e sfînt,
 socoți că-o să te-ajut, pe semne !
 Mai bine-ai cere crezămînt
 acelor stînci, acelor lemne...
 Dar celălalt, fără habar :
 — Deci, moșule, pricepi cum este ?
 De-ai să zărești vreun militar
 pîndind pe-aici — ne dai de veste :
 trimiți copilul cu-o dășagă
 s-o pună-n paltinul trăznit !
 Să faci precum ți-am poruncit
 dacă-ți mai este viața dragă...
 Sfirșind sălbatecul ospăț,
 țilharii caută-și de ducă.
 — Te mai călcăm și-n alte dăți !
 zic ei — și-apoi pieziș apucă
 hățașurile tănuite
 și hruba nopții îi înghite...
 — Să mai veniți la sfîntu-așteaptă !
 pușnește moșul mînios.
 Apoi spre țîrlă se îndreaptă,

Iși ia boțul noduros
 și ucenicului grăiește :
 — Nepoate, eu mă-ntorc în zori.
 Ia bine seama la miori
 și poartă-mi-te voinicește
 pînă bunică-tu lipsește !
 — Bunicule, da' unde pleci
 în miez de noapte prin pădure ?
 E întuneric pe poteci,
 s-așin dihăniile sure...
 — Mă duc și eu — la ibovnică !
 suride girbovul, poznaș...
 — Ba tu te duci după ostași,
 și singur-singurel mă lași,
 și pînă vii — îngheț de frică !
 Dar moșul-mîngîie pe chică
 zicîndu-i : — Grija nu-mi avea !
 Știu ei și lupii, vrasăzică,
 ce tăbăcită-i pielea mea...
 Rămii cuminte, Ionică !
 ...Se duce repede moșneagul
 că pînă-n sat e drumul lung
 și ochii lui cu greu străpung
 prin beznă bănuind drumeagul,
 și brazii negri-l înconjoară
 ca niște ziduri de cetățî,
 și vîntul zice-n cetioară :
 ...te mai călcăm și-n alte dăți..
 Oș, ziuă, greu te mai arăți !
 Și drumul ăsta multu-i greu
 cu ocolişurile sale,
 și e departe pînă-n vale,
 și tare-i girbov moșul meu !
 Coboară iute, nu se-ncurcă,
 așa, ca-n tinerețea lui ;
 dar lunecușu-i dă de furcă
 îi fură pașii moșului...
 Ci uite zorii albăstrui
 mijînd în umbrele pădurii :
 curînd e ziuă peste plai !
 Și-or aminti curînd chiaburii
 de tine, baciule Mihai !
 Și-odată se aude : Stai !
 — Am... stat ! — abia-abia
 îngaimă
 uncheșul prăpădit de spaimă...
 ...M-au prins ! De-acu, s-a mîntuit :
 nădejtile pierdute-s toate...
 Și cade, bietul istovit.
 Și mult s-a minunat Belate
 vîzîndu-l cum s-a prăvălit.

X

UNDE SE SCOALĂ UN CREȘTIN
DIN MORȚI

— „Spune, spune, barbă-sură,
căișorii cum se fură ?
— Noaptea pă fulgerătură,
pă negură și pă bură !“

— Măi, a dracului poveste !
Vină-ți, moșule, în fire !
Nu e mort, nici beat nu este,
că doar nasu-mi dă de știre
niscaiva miros de stină
nu de țuică de-a bătrână !
Dumitraș, Porumbe, frate,
voi ce ziceți ? Ce să fie ?
— Păi tovarășe Belate,
are el ceva păcate
dacă pregetă să-nvie !
...Baciul, auzind ca-n vis
sfatul celor trei tovarăși,
măre, ochii și-a deschis
o clipită doar, și iarăși
pare dus — precum a fost...
Dar căprarul, cu dojană :
— Bade — zice — crezi că-s prost
să mă furi pe sub sprinceană ?
Saltă-mi-te în picioare,
că te-apucă prinzul mare !
Ei, și-acuma — zi odată,
încotro așa zglobiu ?
Bucuros că-i încă viu,
moșul spre Belate cată,
cată către soții lui
netezindu-și barba, straiul,
și deodată-și află graiul :
— Păi, feciorii moșului,
d-aia viu, ca să vă spui !
Eu adică, stam aseară
cu nepotul-meu, la sfat...

...Deapănă-se basmul, sboară,
dar Belate îl măsoară,
pe moșneag, îl tot măsoară
cu un ochi cam încrunțat :
oare zice-adevărat ?
Oare nu-i trimis anume
să ne mintă, să ne joace ?
Sînt destui mișei pe lume...
Ce te-o fi mînat încoace,

moș bătrîn, cu trei cojoace ?
Totuși, dacă nu mă-nșeală
sufletul — e om cinstit !
Nu mă iau după ghicit,
dar din vorba lui domoală
pare-mi cum că n-a mințit !
— Măi, Porumbe !

— Ordonafi !
— Mergi cu el în sat ca vîntul ;
nu ca vîntul, nici ca gîndul,
mult mai iute să-mi sburați !
Căpitanului dă-i veste
că mă-ndrept cu Dumitraș
spre poiana din poveste,
după urmă de vrăjmași !
Înțelesu-m-ai, fruntaș ?
— Înțeles !

— Mai ești aici ?
...Nu mai e : s-a dus pe cale
cu bătrînul baci devale...
— Ei, feciorule, ce zici ?
Dumitraș, voinice dragă,
mi te prinzi părtaș la joc ?
Nu te temi ?

— Ba nici de loc !
— Hai, atunci ! Dar, vezi, nu-i șagă :
poate dăm de-o haită-ntreagă !
— Bucuros de-așa noroc !

...Și s-au dus, s-au dus grăbit,
sus, la paltinul trăznit...

III

MORȚII CU MORȚII
VII CU VII

III

LUPTA

„Se bătură; se luptară,
zi de vară
pînă-n seară...“

Cînd suie soarele-n amiază
peste pădurea cu pricina,
cînd ceru-și picură lumina
pe vîrful ăcelor de brazi,
făcînd frunzarele să pară
gătelnîșe de piatră rară,
prin cetini cine îmi trecea
ca boarea vîntului ? Ba poate
mai binișor — trecea Belate

cu Dumitraș alătura...
 De mult în urmă rămăsese
 poiana baciului bărbos :
 bungeturile tot mai dese
 șopteau cuvinte ne-nțelese
 cu grai adânc și tinguios,
 și liniștea a tot stăpînă
 părea ca fața unui lac
 pe care molcom se desfac
 rotunde unde și se-ngîină
 pînă se sting din mal în mal
 ca un răsunset de caval...
 Și, nu știu : crengi unduitoare
 în adierile de vînt,
 ori poate blînda răsufare
 ce se ridică din pămînt
 în amiezile cu soare,
 ori șipote șopotitoare,
 departe foarte răsunînd,
 i-au dat căprarului de știre
 că e aproape clipa grea...
 Ori mai de grabă —

practica,
 învățătura din oștire ?
 — Aicea-s dușmanii, aici !
 șopteau desigurile-n frunză, —
 Dar nu vrea codrul să-i ascunză,
 că ei în codru-s venetici !
 De ce nu poți să te ridici
 peste a trunchilor mulțime
 și-această verde-ntunecime
 cu ochi de vultur s-o despici :
 să-i vezi cum stau culcați la pîndă
 zgîrciți, cu carnea tremurîndă,
 acolo, sus, printre copaci,
 unde privești acum, căprare !

Belate încleșta mai tare
 arătătorul pe trăgaci
 și se opra unde sîrșea
 pădurea-n margini de dumbravă...
 Un paltin ars își răsucea
 spre cer făptura lui bolnavă...
 O pajură plutea în slavă
 scriind cu aripi împietrite
 lungi rotogoale pe azur...
 Oftau pădurile-mprejur
 și adia dinspre păduri
 miros de flori sălbătecite...
 Spre Dumitraș atunci privi
 căprarul, — fără de cuvinte ;
 fugarnic fulger îi stecli
 în ochii negri-viorii,

apoi domol, cu luare-aminte,
 prin iarba cu luciri tîrzii
 porni Belate înainte..

Și-n urma lui, la cîțiva pași,
 tot lin — dar parcă mai agale,
 venea frunțașul Dumitraș
 muncit de gîndurile sale...
 „Mă tem că nu făcurăm bine :
 prea sîntem singuri amîndoi !
 Și locurile — ce străine
 îmi par !

Să fie după mine,
 eu m-aș întoarce înapoi...“
 O, suflet slab, cum te-ncovoi
 la-ntiul freamăt de furtună !
 E bolta fără pic de nor
 și-n tine nouri grei se-adună
 cu vuiet înfricoșător...
 Belate, meșter ochitor,
 aș vrea să sbor, să-ți strig :

Ia seama !
 Rămas-ai singur — de pe-acum !
 În Dumitraș mocnește spaima :
 tăria lui — un fir de fum
 pe care prima răbușnire
 de vișor, poate să-l resfire...
 Vai, nu m-auzi ! Și n-am puțință
 să te mai chem, să te vestesc !
 Te duci cu pas vînătoaresc
 prin verdea cîmpului velință,
 și-n urma ta — spre jalea mea,
 nu se mai vede nimenea...

...Trăzni prelung împușcătura !
 Văzduhul clocoți adînc...
 Căpraru-abia simți arsura
 înfiorîndu-i brațul stîng ;
 căzu — și trase din cădere
 o salvă scurtă, de răspuns.
 Sus, în brădetul nepătruns
 răspunse ramăt de durere .
 și plumbii prinseră să fiarbă
 în jurul omului ascuns
 numai de firele de iarbă...
 Dar — Dumitraș de ce-ntîrzie,
 de ce stă mută arma lui ?
 O fi murit ? Rănit să fie ?
 ...Nu-i mort — nici viu nu pot
 să-i spui :

cu-o zgîrietură prin tunică
 se duce pustiit de frică
 topindu-se pe cărării...

Și pieptu-i bate să se sfarme,
ghefoase junghere-l străpung;
aude răsărind prelung
chemarea fratelui de arme,
și-n orice foc — aude-un glas
strigându-l parcă
să se-ntoarcă,
să nu îl lase de pripas!
Dar el se duce pas cu pas
tot mai departe,

mai departe,
pierdut, înfiorat de moarte,
lăsând picioarele să-l poarte
în voia lor, fără popas...
Și ghimpii âcelor de brazi
îi ard mișelnicul obraz,
și-n zarea codrului — mai bate,
tot bate —

arma lui Belate!

...Hei, tu, de colo! Incotro?
Stimabile,

de tine-i vorba!

Săriți!

Opriți-mi-l!

Oho;

-da' ști să fugi!

Unde ți-e torba
cea cu săgeți? Că de-obicei,
săgeți — la tine — câte vrei!
Ei, iacă-te!

— Dă-mi drumul! Las-că
ai s-o plătești! Cum îndrăznești?
Se trage! Vrei să mă rănească?
Sint cetățean onest!

— Ba ești
ceva... ți-o spun mai delicat,
ce nu se cade-a fi rimat!
— Dar — bine! — asta, ști,
e chiar...

O să mă pling!

— Nu zău? Și,
unde?

— La asesorul popular!
— Viteazule! De s-ar ascunde
la prima salvă — toți, ca tine,
mai căuta-l-ai mult și bine!
— La Sfat!

— Ce Sfat?

— La Tribunal,

atunci —

dar, lasă-mă, în fine,
dă-mi drumul! Am un ideal:

vreau să trăiesc!

— De ce?

...Suspine...

și-apoi: — Să fiu folositor,
cu alt prilej — pentru popor!
Acum — nu vezi cât e de greu?
Vin plumbi! Primejdia e mare!
Ce vrei? Ai vrea să mă doboare,
să mă rănească?

Vrei ca eu,

care-am făcut atit de mult
și care-am fost — mă rog

— o stincă,

și-am să mai fiu...

și-am să mai,

încă...

și încă, zău!

...Să mai te-ascult

mi-e scîrbă!

Bietele urechi

s-ar ofili, fără-ndoială!
Se duce jalnica spoială
și-n locu-i — mucegaiuri vechi
rînjesc...

O viață — ne-ai mințit!

Ai mers în pas cu noi — o viață!
Frățeasca pîine-ai împărțit —
cu noi —

și-alături am privit
un revărsat de dimineață!
Și-acum — la vuietul dintii,
îndepărtat, al canonadei
dușmane —

barem să rămîi
încremenit! Ci, sub călcîi
scînteii îți scapără!

Dar șade-i

mai bine —

lașului ce spune

— Mi-e frică!

dintru început,

decît acelu prefăcut
ce strigă-n ceasurile bune:
— Sint ca și voi!

...Și-n ceas amar,

e ca și „ei“ —

și mîna-și pune

alături celei ce răpune
pe-ai săi!

Iertare, în zadar

ne vei cerși!

Vrei viață, poate?

Dar tu ești mort!

Ai răposat
 încă din clipa cînd Belate
 căzînd —
 zădarnic te-a strigat,
 cu glasul armei —
 glas de frate!

...Hai, du-te!

Fugi!
 Că, cine știe? —
 poate mai faci vreo doi, trei pași...
 mai vezi o frunză pe cîmpie,
 O frunte-n vînt —

de copilaș...
 O, cum să-ți zic?
 Nemernic?
 Laș?

Puțin îți este asta fie!
 Ți-o zice, dară —
 Dumitraș!

3

Cît a trecut? Un ceas, o viață?
 Cartușe multe nu mai sînt...
 Se scurge sîngele-n pămînt
 tot mai încet... Și ca prin ceață
 vezi focurile fulgerînd
 pe muchea măgurii din față...
 Acolo-n vîrful Curmăturii
 foiesc, tirîndu-se pe brînci,
 doșiți de umbrele adînci
 ale hățîșului — chiaburii,
 ca viermii alburii ce vin
 din putrele rădăcini...
 Și frîntă-i liniștea pădurii
 de aprige detunături
 și plumbii șuieră sălbatic
 din șapte ghintuite guri
 către căprarul singuratic.

Pe măgură, cu pușca-n mînă,
 cu vineți ochi pustiitori,
 se zvîrcolește în sudori
 Gavrilă, gadina bătrînă:
 poate c-ar mai putea să fugă,
 să-și piardă urmele spre văi...
 Dar el n-ascultă ce-i îndrugă
 cu glas de spaimă — soții săi!
 Jos, în poiană, bate, bate
 amarnic, — arma lui Belate
 scofîndu-l pe Trișan din minți:
 — Mai latrî încă, sărăcie,

dar te-oi mușii pe veșnicie
 cu plumbi de foc, cu plumbi
 fierbinți!

Ești singur, ești rănit de moarte,
 la îndemîna noastră ești!
 Eu pentru multe, multe foarte
 te-oi face astăzi să plătești:
 pentru colhoz, pentru gostat,
 pentru răpitele hambare,
 pentru moșiile în care
 tu cu tractorul ai intrat,
 pentru ciopoare de mioare,
 pe care neam de neamu tău
 mi le-a păscut prin șăgădău
 și azi le-ași luat în stăpînire,
 (crucească-mi-se moșii morți!)
 și pentru steaua care-o porți
 asupra frunții —

te-oi plătire!

4

...Ce greu e umărul!

Ce greu
 s-apeși trăgaciul înc-odată!
 Reci scînteieri de curcubeu
 tresar cu flacără ciudată
 în zarea ochilor — și pier
 ca un vîrtej — acolo unde
 nu pot privirile pătrunde...
 Pe inimă se lasă ger...
 Și zaci în pajiște, stingher,
 fecior din plaiuri ardelene,
 pe înfloritul lăicer
 al depărtatei poiene...
 — De ce mă plîngi? Eu
 — nu mă plîng!

Nu mi-a rămas suflare multă,
 dar chiar de nu mă mai ascultă
 puterile din brațul stîng,
 cu dinții tot mai pot să trag
 zăvorul armei! Și mai bate,
 tot bate arma lui Belate
 pe păduratecul meleag!
 Doar inima zvicnește rar,
 mereu mai rar... Nu vrea să știe
 că-n astă pajiște florie
 eu am în pază un hotar
 între amar și bucurie...
 Nu, inimă, să nu mă lași!
 Pămînt al patriei — dă-mi vlagă!
 În grija mea e țara-ntreagă
 cu făurari, cu ceterași,

cu holde care se-nfrășesc
sub raza soarelui de vară,
cu lutul unde se-ngropară
trăgînd în jugul boieresc
bătrînii mei — odinioară...

...Gavrilă, cine te-o fi pus
să te ridici din vizuine?
Pe semne m-ai crezut răpus,
dar nu te-ai socotit prea bine:
e ultimul — e pentru tine!
...Bușni Trișan cu șoldul frînt
în tușele de mărăcine;
și tot atunci veni pe vînt
o salvă scînteind ca jarul
și suspină încet căprarul
plecîndu-și fruntea la pămînt...

...De el s-apropie acum
o față în cătrînță sură...
el ar striga — și n-are cum
că-i mor cuvintele pe gură...
acum e noapte și e bură
și vîntu-i șuieră-n obraz...
și zice Dragomir, alene:
...te știi, Belate, ești viteaz,
dar totul nu-i să știi să cazii...
și ploaia-i licăre pe gene...
...Largi luminișuri se deschid
acum, sub tulpurea-i privire,
cu soare mult, cu strălucire...
— Să spui, bădiță Dragomire,
așa... întocmai... la partid...

III

SFIRȘITUL HAITEI

„...acolo să pieri,
ca ziua de ieri!“

Vuiet viu de bătălie
umple codrul neguros!
De din vale, de din jos,
vine dus de vijelie
căpitanul Irimie
pe făgaș prăpăstios:
cu pistolul-n mîină vine,
cu ostașii după sine,
cu foc mare pe obraz...
Părul sur i-l umflă vîntul
furtunatec fluturîndu-l;
întrebări impresurîndu-l
nu-i dau gîndului răgaz:

11*

— Dragomir să fi aflat
pădureșilor sălașul
ori Belate, cercetașul
veșnic neastîmpărat,
i-a-nțilnit pe unde-a spus
băciul gîrbov că s-au dus?
Cum-necum, acolo-n zare
buciumă voinicii mei!
Hai, copii, mai sprintenei,
Să le dăm ajutorare!
...Irimie, frățioare,
pune-ți aripi la picioare,
că și-s oamenii șoimei!
Cînd îi cheamă glas de frate
sîngerînd pentru dreptate,
greu să mi-te întreci cu ei!
Peste rîpi, peste coclauri,
peste pădurene plaiuri,
vin pe arme aplecați,
asudați,
învăpăiați,
străjnicerii primăverii,
ei, Republicii soldați!
Zarea tună
de furtună,
vîntul bate, frunza sună...
Și deodată — cine iese
din hățișurile dese,
cine vine spre ostași?
Sloi de ghiață
tras la față,
chip lunatec, fără viață...
— Ce-i cu tine, Dumitraș?
— Eu...

Și alta nu îngîină:
ochi-i lunecă în gol...
Legănîndu-se domol
arma-i lunecă din mină.
— Are rană la veston!
zice unul din pluton.
— De-aia fuge el săracu
parcă l-a văzut pe dracu,
că-i e milă de veston...
S-a făcut Cercel ca varul:
— Spune, unde ți-ai lăsat,
(îl întrebă, sugrumat),
unde ți-ai lăsat căprarul?
Taci? Și ăsta-i un răspuns!
Colo-n plaiuri depărtate
el se bate?

— El...

— Belate,
singur?

— Singur...

— De ajuns!

Doi ostași îl duc sub pază
jos în sat pe dezertor!
Cine-i ager la picior
dintre ceilalți mă urmează!

— Gavrilă-i mort!

— Ba încă geme...

— Apoi să geamă sănătos!
De-acu, Gavrilă-i de prisos:
noi să fugim, cât încă-i vreme!
Și strecurându-se ca șerpul,
îlharul lunecă furibund
din măgură pe grohotiș,
dosindu-se-n desimea ierbii,
că — uite — chiar de nu mai bate
automatul lui Belate,
ei tot se tem că s-ar putea
să fie încă viu soldatul!
Poate-i pîndește-mpieliașatul
cu ochi de uliu, din vilcea,
și s-ar putea să-i mai ajungă
din urmă o rafală lungă
acum, cînd ies pe Rîpa Rea...
Ba nu din urmă,

ci pierzarea
e chiar aici, în fața lor!
Plumbi repezi năvălesc în zbor
din rîpă și despică zarea
cu șuier înfricoșător!
Și — n-ar mai fi avut priviri! —
ei văd acum pe strîmta vale
aridicîndu-li-se-n cale
tovarășii lui Dragomir!
Cu moartea-n inimă, chiaburii
se-ntorc în umbrele pădurii
și-o ultimă scăpare cată
peste gurguiul Curmăturii
prin pajiștea însingerată...
Blestem!

Căprarul împușcat
s-a deșteptat fără de veste?
ori poate brazii, ca-n poveste,
în luptători s-au preschimbat
și-acum cu vuiet mare ies
la zăriște de codru des,
asemeni cerbilor cei sprinteni
zvîrlindu-se către vrăjmași...
Roiesc, răsar de pretutîndeni
peste muntoasele întînderi
șireagurile de pușcași
și-asupra haitelor se darmă

văzduhu-n trăznete de armă!

— Ascunde-ne, bătrîn pămînt...

— Ba poate numai în mormînt!

— Pădure, găzduie-ne tu...

— Cu gîtu-n ștreang, că altfel nu!

— Voi, stînci, voi poate ne primiți...

— Numai de vulturi ciuguliți!

...Cu ropot surd, cum ar zvîrli
pe-o raclă bulgări de fărîină,
aruncă puștile din mîină
dușmanii — și cu ochi pustii
privesc ostașii ce se-ndreaptă
pe coasta măgurii spre ei...
— Măi, ce ciopor de mielușei;
ia uite ce smeriți ne-așteaptă!
grăiește liniștit Cerceț;
Dar cine-i lipsă la apel?
...Trișan lipsește: s-a fîrît
ca șarpele cu coada ruptă
și furișîndu-se din luptă
pieri în codrul mohorît...
Dar rana de la șold îl arde,
nu poate-ajunge prea departe;
pe urma lui s-aud curînd
pași grei... și înjurînd în gînd
Trișan se trage mai deoparte,
zădarnic ascunziș cîtînd
într-un morman de frunze moarte...
O, dac-ar mai putea să scape!
Dar pașii sînt aici, aproape!
Acum, prin veștedul troian
răzbate-o cizmă soldățească
și cum desprinzi un ciot de iască
de pe tulpina de tușan,
îl dă de-a-dura pe Trișan!
Și zice careva, greoi:
— Bun loc ți-ai mai găsit...

la scoală
jupine, și poștim cu noi
să dai la oameni socoteală.

★

S-a isprăvit...

Cu mîini legate,
cu fruntea-n piept, cu lînced pas,
acea — ciți au mai rămas,
se duc sub strajă — la dreptate.
Iar împrejurul lui Belate
se string tovarășii, domol,
să se despartă ostășește,
de omul care odihnește
sub cer senin, pe cîmpul gol...

Și fiecare-și amintește
o întimplare,

un cuvînt
rostit de el, odinioară,
și toți — de doina de la țară
care-o cînta din cînd în cînd,
de felul cum ținea — lăsînd
alene, tîmpla către umăr,
de znoavele-i fără de număr,
de rîsu-i, vesel răsunînd...

A fost Belate un ostaș
obișnuit,

asa — ca tine;
doar că ochia ceva mai bine,
doar că trăia mai pățimaș...
Și, vezi, chiar înghețat de moarte,
pe chip c-un zîmbet amărui,
tot strînge arma-n mîna lui,
parcă se bate mai departe.

Din ramuri de pădure verde
acum o targă i-au făcut
și-l duc spre satul cunoscut,
pe cărăruia ce se pierde
printre molizii foșnitori,
pe vechi hățășuri de păstori...

★

...Mai cu grijă, pe-aici!
Luați seama la prag...

Aridică,
Porumbe, din față:
binișor să ridici!
Așa... Deci, Belate, te-ai întors,
vrasăzică...

Și uite că tocmai acum,
acum, —
cînd pătrunde
alaiul cel jalnic sub bolțile scunde,
te revăd,

te aud!
...Ai intrat
salutînd...

Te întreb:
— Ce se-ntîmplă?
„Să trăiți! O sfîrlează,
sub tîmplă,
se-nvîrte mereu, ne-ncetat!”
...Și de-o față, ziceai... Ce ziceai?
„Ochii ei
înviară în mine pe acei
de-altădată...”

...De-ar fi fost numai ochii aceia,
de față,

de-i vedeam doar pe ei
într-ai tăi,
nourei — viorei,
nu plecai tu atunci
cel dintîi,
nici o dată!

...Incet,
mai încet!
Nu pe-aici!

Ce cățați
tovarăși, pe-aici? Nu vedeți cine este
sub strajă

în fundul cămării aceste?
...Tu, cel dus dintre noi,
mai cutezi să-l privești?
Nu te ard ochii lui înghețați?
Nu te fulgeră recea lui gură?
Sîngerăți,

răni de foc! Inimi, voi,
ostășești,
spuneți voi, cine e lîngă zid?

— Cin-să fie?
Nu e nimeni!
roști un flăcău
uitîndu-se bine la el...

Și trecură.
...Ce-ți ascunzi fața-n mîni,
Dumitraș?
Prea tîrzie

îți este —
de este! —
părerea de rău!
Vai de sufletul tău...

EPILOG LA REGIMENT

Unde Belate-apare înc-odată...

Imi povestiră astfel ostașii
pînă-n seară,
și alta nu făcut-am decît s-aștern
pe foi
povestea ce se vede —

și dulce, și amară,
cu șuierul asemeni al mierlei
din zăvoi...

Tîrziu, cînd conteniră și ultimele
glasuri,
tăcurăm toți,

doar gîndul lăsîndu-ni-l pribeag,
în voie să colinde
și fără de popasuri

cărarea amintirii,
 pe urma celui drag...
 ...Sună apoi gornistul
 din goarnă
 adunarea,
 zmulgîndu-ne din vise...
 Dar eu visam mereu,
 pesemne și în clipa cînd se rosti
 chemarea
 acelora de față, acolo, în careu...
 „Sergent major post-mortem
 Belate Alexandru!“
 ...Ce-i asta? Nu se poate!
 Și — cum așa,
 sergent?
 În liniștea adîncă, atunci,
 un flăcăiandru
 din flancul stîng —
 întîiul — răspunse clar:
 — Prezent!
 ...Deci, ești aicea, dragă!
 Știam!
 E o poveste
 și moartea, și mormîntul de-acolo
 dintre munți!
 Răspundeți-mi : așa e că-i viu,

că-i teafăr?
 — Este
 cu noi, mereu!
 ...Vai fie, cel ce-ai voi
 să-nfrunți
 puterea lui! Oricine ai fi,
 aceste toate
 cîmpii,
 și culmi,
 și ape —
 ia seama! —
 de vei vrea
 să le atingi vreodată,
 se va-nălța Belate
 dintr-un hotar la altul
 pe toată țara mea!
 Mi-au dat în mîna
 arma sergentului...
 In zare
 întîia stea cu norii lupta,
 peste abis...
 Sclipea ciudat — oțelul,
 țintind spre înoptare...
 Și el era alături de mine.
 Și am scris.

LA IZVORUL CÎNTECELOR...

— reportaj —

I

Pescarii au botezat locul acesta „*Matîța*“. Mama apelor, mama pescarilor. Unii tĂlmăcesc acest nume ca însemnînd „*grindă*“ — grinda apelor. *Mama apelor* — pentru cĂ e un punct adînc în miezul, în inima Deltei; *grinda apelor* — pentru cĂ s-a găsit aici, în mijlocul apelor un *plaur* bătrîn, cu rădăcinile pînă în fundul ghiolului adînc. Un *plaur* care stătea aruncat ca o grindă de-a curmezișul *jepșilor* și se putea poposi pe el, se putea trage barca pe uscat, se putea face focul, se putea face colibă pentru adăpost.

De jur-împrejurul acestei „*grinzi*“ sînt jepșile, ghiolurile și stufăriile nesfîrșite. *Plaurul* își mai merită numele de *Matîța*, de grindă pentru cĂ, în timpul revărsărilor mari, cînd toată partea aceea a Deltei este o singură întindere de ape, încît nu se mai știe unde au fost ghioluri, unde au fost stufării sau gîrle, *plaurul* nu rămîne pe fundul apei ci se ridică la suprafață, plutește ca o grindă, așa cĂ pescarii pot poposi pe el.

La *Matîța* erau acum zidite pe grinda asta două cherhanale, niște magazii, o cabană pescărească și multe colibe din stuf meșteșugite de pescari.

În acest punct din inima bălților, își ducea viața de mai mulți ani și își făcea munca lui de „*primitor*“ la cherhana, priceput în toate treburile pescăriei, Ion Macarie, cu nevasta lui, cabaniera și cu cei doi copii ai lor, Arina — o fetiță de șase ani — și Varenic de cinci ani, un băiețaș îndesat, cu obrăjori bucălați și roșcovani, cu ciuful bălan și cu ochi de un albastru-crud, scormonitori.

În sezonul de pescuit insula lor e populată de multă lume. Pe vreme de iarnă însă apele îngheață în așa fel cĂ nu poți ajunge la *Matîța*, nici cu barca, nici cu săniile, pe gheață. Jepșile multe, gîrlele și ghiolurile care înconjoară *Matîța* se acoperă cu o gheață vînată, amăgitoare, *opărită* pe dedesubt de căldura prundoaielor, încît poți să te duci ușor la fund.

Trei luni de zile, cam cît ține acest îngheț înșelător, Macarie cu familia lui trăiesc izolați aici și păzesc clădirile. averea de pe insulă. Luni întregi nu se arată țipenie de om.

În ierni cu geruri aspre, apele acestea încălzite acolo, pe fund, îngheață mai tare și atunci își fac apariția aici năvodarii, cu năvoadele lor grele încărcate pe sâni. Pescuiesc câteva zile, trăgînd năvoadele pe sub gheață, alungă cu gălăgia lor încremenirea lăsată peste ținut, apoi pleacă în satele lor.

În acest anotimp de singurătate, cu lupii, cu mistreții, Macarie se lasă prins uneori de dorul lumii, de dorul satelor. Îl îmbracă bine pe Varenic și se urcă cu el pînă sus, în vârful unei piramide topografice, ridicată lingă cherhana. E o piramidă construită din trei brazi înalți, cu trepte pînă în vîrf. Macarie se urcă cu Varenic în brațe pînă sus, la aproape patruzeci de metri deasupra stufăriilor. Stau acolo pe un podeț de scînduri, un fel de ceardac și se uită cu nesaț pe deasupra bălților fără sfîrșit.

— Stufării, bălți și bălți... păduri... Dunărea — mormăie Macarie... Uite, acolo îi Mila 23 — îi spune băiatului — satul nostru. Iese fum pe bageace — oamenii fac focul la sobă, se încălzesc...

— Iese fum și de la casa bunicului? — se interesează Varenic.

— Iese și de la casa lui. Iese fum mult... Uite, colo...

— Dar acolo ce se vede, tată? — arată Varenic.

— Acolo îi departe... Acolo îi satul Letea... Acolo unde arăți tu, nu-i satul: pare un oraș cu case înalte, cu fabrici, cu vapoare multe... Acolo îi pădurea Letea. Pădure frumoasă, de stejar. Am să vă duc la vară, s-o vedeți...

— Dar acolo?... strălucește ceva....

— Acolo îi Chilia Veche. Tot un sat... Strălucește crucea de la biserică.

— Și ce fac oamenii, acum, acolo, în sat? — întreabă Varenic.

— Ce să facă: stau la căldură, lucrează. Impletesc năvoade pentru la primăvară... Copiii învață la școală...

— Și la grădiniță merg? — tresare Varenic.

— La grădiniță nu merg. Grădinițele sînt în vacanță, iarna. Tu ai uitat că ești în vacanță?...

În timp ce Macarie scormonește depărtările tăcute, neclintite, îmbrăcate strălucitor în promoroacă, jos la picioarele piramidei, plînge fetița, Arina, și strigă, se roagă s-o ridice și pe ea, sus:

— Vreau să văd și eu, vreau să văd. Te rog, tăticele...

Macarie îl dă jos pe Varenic și cu Arina în brațe urcă din nou, voinic ca un urs, mormăind mereu...

— Uită-te s-o vezi și pe soră-mea! Uită-te pe la Sidiana, Macarie! — îl roagă strigînd de jos Maria, nevasta. Vezi, ce se simte pe la ei...

— Se simte bine. Iese fum — își încetează Macarie serviciul de observator și coboară cu Arina încheștată de gîtul lui.

Înghețați și îmbujorați, fericiți că au văzut lumea, se strîng în casa lor, la căldură. Au privit, au schimbat păreri despre cele ce fac oamenii acolo, departe. Acum nu se mai simt atît de singuri, nu le mai este urît. Macarie meșteșugește mereu un aparat de radio, vechi și, spre uimirea și fericirea nesecată a copiilor, aduce în casă muzică, oameni care vorbesc la depărtări care nici nu pot încăpea în mintea copiilor.

Așa îi învață Macarie pe copiii lui să dorească lumea, s-o iubească, el însuși luptînd cu sihăstria bălților, iubind și dorind mult lumea aceea îndepărtată, pentru care el păzește aici cherhanalele, magaziile, cabana.

Odată cu primăvara însă năvălește aici lumea aceea a pescarilor. Năvodari gălăgioși, vestiți în isprăvi, vintirigii, pescari cu pripoane pentru somn, cu ave pentru crap... Se adună gălăgioși, repeziți, plini de grabă și de neastîmpăr — fel de fel de oameni, fel de fel de cîntece și vorbe și obiceiuri. Vin pescari de la Chilia Veche, de la Tatanir, de la Mila 23, de la Periprava și din alte părți...

Matița se trezește la viață. Japșa din fața plaurului se umple cu bărci, bătrînul plaur se lasă cîte puțin sub greutatea atîtor oameni. Măcarie nu-și mai vede capul de treburi, cabaniera aleargă cu brațele încărcate de cearceafuri și pături. Cei doi copii sînt, la început, amețiți de atîta gălăgie, de atîta lume. După ce au trăit într-o singurătate deplină, acuma se învîrtește, parcă, pămîntul cu ei, parcă li-i teamă.

Stau alături, ținîndu-se de mîna și se uită de departe la lumea de bărbați cu glasuri răstite, zurbagii. Pînă cînd, un flăcău îi ia în seamă și le trece mîna prin păr, spunîndu-le o vorbă neînțeleasă; altul strigă la ei să se dea la o parte, să nu-ncurce lumea acolo, iar altul îi ia în brațe și-i amețește cu un potop de strigăte de bucurie — parcă pentru ei a venit aici. Desface sacul și le dă bucăți de zahăr, felii de pîine. Astfel Arina și Varenic încep să se dezmorțească, încep să îndrăznească, să se apropie. Umblă printre pescari, stau și-i privesc, îi întrebă cîte ceva, rîd la glumele pescarilor.

Primăvara încep să cînte broaștele de te asurzesc. Și tot în cîntece pescarii umblă, cutreieră bălțile, aduc pește; prundoaiele, stufăriile înverzesc, cresc, nesfîrșitele soiuri de păsări fac ouă, scot pui. Cîteva fete cară gheață, cu bărcile, de la Mila 23. Zilnic răsună pe undeva, prin bălți, cîntecele lor fără de sfîrșit, vesele, cîteodată nespuse de prelungi și triste, nepotrivite cu firea acestor fete.

Ca o pasăre deosebită, căreia îi este teamă parcă să intre, ziua, aici, la Matița, vine în fiecare seară un vaporeș pescăresc; descarcă lăzi, pîine, materiale pescărești, încarcă peștele și, tîrziu, spre miezul nopții, pleacă tulburînd liniștea bălților cu bătăile lui grăbite, pînă se pierde pe drumurile, pe girliciurile întortochiate ale bălții.

Din primăvară, toată vara și pînă toamna tîrziu, la Matița latră cîini mulți — neobișnuit de mulți cîini. Ziua latră mai rar, osteniți, buimăciți de căldură, de pustietate; trag cu urechea după glasurile pescarilor, după zgomotele bărcilor îndepărtate prin ghioluri și prin jepși. Noaptea, lătrăturile, urletele și scheunatul lor se întetește. Din locuri ne-numărate, de prin prundoaie, de prin jepși și din privaluri îndepărtate, răsună în limpezimea nopților lătrat de cîini.

Călătorind vreodată pe aici, necunoscător al locurilor, ai să auzi lătratul felurit al zecilor de cîini și căței și ai să fii ademenit să crezi că în apropiere ai să intri în sate. Singurătatea apelor, neliniștea pe care bălțile ușor foșnitoare în noapte ți le furișează în inimă au să te slăbească pentru că ai auzit lătratul cîinilor și pentru că închipuirea ta a și început să plăzmuiască, pe aproape, așezări omenești, sate mari, în care ard lumini și oamenii s-au strîns pe lîngă case. Te-ai putea amăgi să crezi că în apropiere sînt sate, așezări omenești tihnite, învăluite ca într-o muzică a lor în lătratul nesfîrșit al cîinilor: pînă la cîteva zeci de kilometri, de jur-împrejur, sînt numai ghioluri și numai stufării, girliciuri întortochiate și jepși acoperite de nuferi înalți — toate adormite, noaptea, scufundate în întuneric și taină. Iar cîinii aceia, al căror lătrat îți aduce în inimă satele prietenoase și primitoare, cîinii aceia latră în locuri pustii. Sînt cîini aduși în sacii pescarilor și părăsiți în *plaviile* încurcate, pe marginea

ghiolurilor, pe *fultani* rătăcitori de-a lungul ghiolurilor. Pe unii dintre ei pescarii și-i aduc să le ție tovarășie; pe alții îi aduc drept pedeapsă pentru că sînt cîini cotlonari, stricători și care nu-și fac datoria.

Pescarii îi aduc cu gînd să-i lase aici și, în tot timpul pescuitului îi folosesc într-un chip ingenios, la *făcut goană*, adică le speriatul peștelui din privaluri și de pe marginea ghiolurilor: pe urmă trec cu bărcile pe marginea stufului și „fac goană” — hodorogesc, bat apa cu băbăicile, bat stuful: peștele se sperie, fuge de-acolo spre larg și în fuga lui nimereste în sculele pescarilor. Lătrînd și scheunînd de urît acolo pe marginea plaurilor, fără curajul să se arunce în apă, cîinii fac aceeași treabă ca și stăpînii lor — fac gălăgie, sperie peștele, îl răscolesc de la umbra prundoaielor, îl silesc să iasă în larg. Toată ziua se aud hodorogelile pescarilor; toată ziua și toată noaptea latră neadormiți cîinii, furioși, întărițați sau obidiți și jalnici.

În aceste locuri cresc Verenic cu sora lui, Arina. Macarie stă toată ziua mai mult prin biroul lui, aflat într-o odăiță la capătul cherhanalei, ca o cabină la prova unui vapor; cabaniera se ocupă de gospodăria ei, face curățenie în cabană, îngrijește așternuturile pescarilor. Cei doi copii se joacă: stau o vreme pe lîngă pescarii care își dreg plasele, își posedesc sculele noi. Privesc stînd chirciți, ascultă povești pe care nu le pricep destul; se plictisesc și pleacă mai departe. Într-un luminiș făcut în stuf, ceva mai la o parte, într-un loc ferit, arde un foc mare sub pîntecul negru al unui cazan: cîțiva pescari ciocotesc acolo catranul și cătrănesc vintirele. Varenic și Arina se apropie, stau și se uită cu luare aminte la flăcări, ascultă forfoteala catranului în cazan, urmăresc cu încordare mișcările grăbite ale pescarilor, negri și ei de sus pînă jos, iar cînd încep să le ardă obrazii și îi ustură ochii de țaria catranului fierț, cei doi copii își caută alt loc de petrecere.

Trec pe sus cîrduri de gîște, cîrduri de cocori cu glasuri răsunătoare: Varenic și Arina se uită după cîrdurile acelea, pînă cînd lumina puternică a cerului face să le dea lacrimile și păsările dispar în adîncul albastru al văzduhului.

Cu ochii lor, limpezi ca și văzduhul, plini de lacrimi parcă au plîns, copiii se întorc la cherhana: au început să sosească pescarii din bălți și aduc peștele. Una cîte una, bărcile acoperite cu stuf verde își fac apariția în jașa din fața cherhanalei, plutesc lin, fără zgomot, pescarii vislesc rar și încet, parcă visează, parcă se plimbă, parcă duc acolo în bărcile lor, învelite cu stuf verde cine-știe ce zîne ale apelor de care sînt îndrăgostiți. Idată ce bărcile ating malul, oamenii devin iarăși grăbiți, toată vraja aceea zboară și lasă locul unor bucurii și unor curiozități fără margini pentru cei doi frațiori. Pescarii sar din bărci, aruncă jos stuful de deasupra și ies la iveală aurăriile pline încă de apă, vii, ale peștelui de tot soiul. Coșuri, lăzi sînt înșiruite pe lîngă bărci și pescarii aleg peștele — caracuda de o parte, linul într-un coș, știuca în altul, crapul în alt coș, bibanul în altul. Macarie cîntărește într-una, scrie, face bonuri; în cherhanaua cu umbră adîncă, rece, preparatorii își încep activitatea, sparg blocurile mari, de gheață, spală peștele, îl pun la gheață, la sare. Cîte un pescar mai norocos aduce în barca lui un somn lung, încolăcit în barcă, cu burta albă și cu o gură în care ar intra ușor un copil.

Spectacolul acesta în care se perindă pe mal, prin mîinile oamenilor, în șiruri nesfîrșite de coșuri, peștele de tot felul, în toate nuanțele aurului și argintului, durează pînă seara, pînă noaptea tîrziu. Copiii n-au răbdare să-l urmărească pînă la capăt — îi așteaptă jocurile. Ciocănesc,

fac vapoare și mașini, construiesc case ; fac leagăne în care se dau uța. Din când în când, unul dintre ei se prezintă sus, pe schelă, la Macarie și-i raportează scurt :

- S-a rupt leagănul...
- Arina vrea piine...
- Imi trebuie o scîndură mai mare...

Cîteodată, Macarie își găsește un minut și se duce în grabă, cu pașii lui de uriaș, și le rezolvă problemele. Alteori, îi trimite la cabanieră :

- N-am timp. Voi nu vedeți !?... Marie, chiamă copiii ăștia !...

Așa trece ziua, vine seara. Asfințitul soarelui risipește noian de culori peste bălți, peste Matița. Seara, Matița seamănă cu Veneția. Așa îi spun toți călătorii — Veneția. Seara, se întorc toți pescarii se strîng, pe insula aceasta îngustă. Vin brigăzile de năvodari gălăgioși, porniți pe glume și pe cîntece, flămînzi, veseli dacă au prins pește ; ursuji, certăreți dacă le-a mers prost. Din loc în loc, pe marginea insulei se aprind focuri înalte, bucătarii umplu ceaunele cu pește și le pun la fiert. Cîte un pescar aduce și frige o lișiță sau o rață care s-a încurcat în plase. Ii însuflețire multă, la ora asta, la Matița. Joacă flăcări înalte, de jur-împrejur, aurind stufăriile verzi, înalte ; îi luminație la Matița, plutește amestecîndu-se cu roua bogată, cu miazmele tari ale bălților, cu mirosul iute de catran, aroma de pasăre friptă, mirosul de ciorbă și de mămăligă. La cabane se aprind zeci de felinare, se întind mese lungi înaintea cabanelor și înăuntru. Și glasurile cresc, se cheamă, se strigă ; și în bălți, rămași singuri și răspunzînd parcă glasurilor omenesți, cîinii latră, urlă mai tare și mai des. Din depărtare se deslușesc bălțile grabnice ale vaporeșului și pe deasupra stufăriilor se poate observa cum lunecă încet, apare și dispăre, ca un luceafăr albastru-verde, lumina de la catarg.

Așa trec zilele la Matița. Așa trece primăvara, așa trece vara, așa trece — nici nu știi cînd — toamna. Pornesc de la o vreme să răsune în nopțile adînci cîntecul cocorilor, strigătul cîrdurilor de gîște ; începe să se audă tot mai puțin și mai rar glasul tuturor celorlalte păsări și se așterne treptat liniște. O liniște în care pornesc să urle vînturile.

Pînă cînd pescarii încep să plece. Plouă mărunț, bate vîntul și în privalurile vinete și pustii urlă cîinii părăsiți, din ce în ce mai osteniți, din ce în ce mai jalnici. După ce au plecat toți pescarii, se ivește unul sau doi, care și-a uitat cîte ceva aici. Se învîrtesc toată ziua în jurul Matiței, îi auzi hodorogind, vorbind, strigînd la cineva. S-a gîndit să-și ia și cîinele acasă — pentru cîine a și venit dar n-a vrut să recunoască. Spre seară pleacă de la Matița, luîndu-și rămas bun de la Macarie și de la Varenic. Pescarul are barca plină cu pasageri neobișnuiți : și-a luat cîinele lui, dar a auzit scheunat prelung, chemarea aproape omenească alături și nu s-a putut îndura să nu împingă barca pînă acolo. Indată ce a văzut barca lîngă el, cîinele n-a mai așteptat rugăminți, a sărit în barcă, mulțumind în limba lui. Necăjiți, încercați destul de pustietate și de urît, cîinii nu se mai încaieră între ei, stau liniștiți unii lîngă alții, scîncind, cu ochii la pescar iar acesta trage la babăici, silește spre sat. Are ochii luminoși pescarul, mari și uimiți și pe chipul lui e o uriașă bunătate. Aproape de sat, va da barca la mal, cîinii vor sări toți pe uscat, se vor scutura și vor rupe-o la fugă, lătrîndu-se între ei, cam buimăciți, zăpăciți — se va duce fiecare la casa lui, seara se va gudura scheunînd pe lîngă stăpîn și îl va mostra în graiul lui că nu trebuia să-l lase acolo. „Um-

flatare cin' te-a adus" — are să-l înjure stăpînul și are să-i dea îndată un codru de mămăligă.

Abia acum, după ce au plecat și cîinii, la Matița se așterne liniștea și singurătatea. Uriașa, cumplita singurătate a bălților nesfîrșite — singurătate în care pe Macarie îl cuprinde dorul de lume și, cu Varenic în brațe, se urcă sus, pînă în vîrfurile piramidei făcută din trei stîlpi de brad...

II

Dar Varenic cel adevărat, băiețașul acela de cinci ani, mi se arată ochilor, ca o adevărată minune a locurilor, într-o seară — într-o noapte de septembrie.

Spre sfîrșitul verii, întreaga lume a Deltei, în lîinderile de ghioluri, de stufării, păduri și jepși — tot universul acesta acvatic — dobîndește o anumită densitate, o densitate unică. Și sunetul și strigătul, cîntecul și vuietul vîntului răsună altfel, mai puternic, mai clar în Delta ajunsă la maturitatea de la capătul verii. Și mirosul puternic al vegetațiilor, nesfîrșitele miazme, parfumurile tari și gustul dulceag indefinit și tulburător — toate cîte izvorăsc din trupul fecund al Deltei capătă consistență, tărie, din primăvară, cînd abia se vestesc într-un amestec infinit și chinuitor de nesigur, pînă în toamnă, cînd fiecare iarbă emană esențe puternice.

În Delta aceasta maturizată, coaptă și grea ca un fruct cînd toate lucrurile se arată în ea în forma cea mai plină — într-o noapte de septembrie l-am cunoscut pe adevăratul Varenic, feciorul lui Macarie de la Matița. Ca de obicei seara, jașa din fața coloniei pescărești era plină cu bărci, insula strîmtă răsuna de strigătele și de cîntecele pescarilor, preparatorii intrați în mare zor aprindeau felinare și le agățau de stîlpii înalți pe schela cherhanalei ca să poată căra lăzile cu pește. Bucătarii brigăzilor pregăteau ciorba în ciauane mari la focuri înalte care făceau lumină în colonie. Pescari mulți erau adunați la cherhana și așteptau venirea vapoarașului. Macarie își pregătea de zor socotelile, cîntărea peștele și scria mereu în registru. Cerul era senin și întunecat, cu stele mari, dese, apa era întunecată și lucie — oglinda în adîncul ei cerul și colonia scăldată în flăcări jucăușe. Lătrau în stufării, jur-împrejur în noapte, cîinii și pe deasupra, sub bolta întunecată, lunecau din cînd în cînd răsunătoare cîntece de cocori.

Pe Varenic aproape nu-l observasem acolo, pe schela cherhanalei. L-am văzut într-un tîrziu, umbla printre oameni, nedespărțit de surioara lui. L-am chemat și i-am dat piine cu zahăr. Varenic își împărți darul cu Arina, mîncă liniștit, în brațele unui elev de la școala piscicolă, practicant acolo. După ce termină gustarea aceea neprevăzută, Varenic alunecă din brațele prietenului său și, în mijlocul poporului de pescari, încurcînd mereu calea preparatorilor grăbiți, începu să cînte, să joace și să spuie poezii. Într-o atmosferă de trudă, de osteneală și grabă, aproape nimeni nu-l lua în seamă, dar Varenic cînta într-una, juca și striga cu glas tare versuri, fără să-i pese de cineva. Ici-colo însă cîte un pescar rezemat de un stîlp, de peretele cherhanalei sau stînd pe grămezile de lăzi, se uita la Varenic, atent, urmărindu-l tot timpul, învăluindu-l într-o privire plină de interes și dragoste. Un pescar bătrîn adormise cu capul rezemat de un butoi cu catran: glasul limpede, răsunător al copilului îl trezi în cîteva rînduri, pînă îi alungă somnul. După ce munca se mai termină, Varenic se impuse atenției tuturor.

În așteptarea vapoarașului care întîrzia, oamenii îl ascultau pe Va-

renic, îi urmăreau jocurile și Varenic trecea cu repeziciune de la un joc la altul, de la un cîntec la altul. Pescarii stăteau acum liniștiți, unii la mal, în bărcile lor, alții acolo pe schelă, rezemați de lăzi, de stîlpi, fumau în tihnă, îl priveau, unii se minunau, alții făceau haz de dezlănțuirea lui Varenic. Felinarele agățate ici-colo își așterneau lumina slabă pe chipurile lor, pe hainele lor, pe cizmele lor. Cîțiva năvodari, înalți, cu obraji roșii, pîrliți de vînt și de tăria catranului, unul cu barba scurtă și aspră, celălalt bărbierit se ocupau de Varenic, îl învățau, îi arătau cu o mare veselie pe chipul lor, schițînd ei singuri un început de joc, încurajîndu-l la cîntece cu glasurile lor asprite. Varenic îi asculta, prindea repede cîntecul și continua să se dezlănțuie în toată frumusețea lui de artist.

Cînta un repertoriu variat, nesfîrșit, juca sprinten cazaciocul, făcea salturi grațioase de ied, se trîntea la pămînt și zvîcnea în sus, strigînd :
— Sus piciorul !...

Recita cu dulce accent ucrainean, cu glasul lui dulce, felurite poezii, strofe prînse de pe la școală, de la grădiniță sau de la pescari. Cînd termina toate cele învățate de pe rost, se simțea stingherit, se necăjea ; ieșea de îndată din încurcătură născocind melodii, înșirînd pe versuri stîngace povestiri din capul lui despre pescari, despre grădinari, despre o cooperativă a lor unde se întimplaseră anumite nereguli. În graba lui, Varenic potriveau un cuvînt românesc cu unul ucrainean și cîteodată se oprea, se poticnea, nemulțumit că nu nimerea cuvîntul românesc potrivit să continue ceea ce îi trecea prin minte. Il ascultam toți, cu interes crescînd, cu zîmbet de simpatie și bunăvoință.

— El îi teatrul nostru, caravana cinematografică — spunea cu dragoste în glasul lui aspru pescarul acela bătrîn, căruia cîntecele lui Varenic îi alungaseră somnul.

— Cînd nu vine caravana cinematografică, îl avem pe el — răspunse unul dintre pescarii care îl instruiseră pe băiat...

— El îi radio, cînd se strică aparatul nostru de radio... cînd se termină acumulatorul...

Il ascultam melodiile bogate, nesfîrșite, vocea limpede, pătrunzătoare și care vesteau de pe acum însușirile unui cîntăreț destoinic, așa cum erau de bună seamă mulți printre pescarii de față.

Era acolo, cu noi, un poet sau un compozitor care spunea că umblă să adune cîntece din Deltă. Culegătorul de cîntece îl ascultase tot timpul cu atenție, aplecîndu-și din cînd urechea spre el, ca să-l înțeleagă mai bine. Urmărea cu încordare înșiruirile de cuvinte romînești-ucrainiene, deschidea mereu un carnet să însemneze ceva și renunța, rămînînd cu ochii ațintiți asupra copilului și într-o vreme îi întrebă pe pescari :

— Ce spune ? ce cîntă ?...

— Eh ! copil ! răspunse același dintre regizorii lui Varenic. Inșiră de la el...

— Incepe cîte un cîntec — îi explică mai pe înțeles un alt pescar — și unde nu mai știe ori a uitat, pune de la el, scoate din capul lui...

— Cîntece aiurite, combinate ! — rîse un flăcăiandru. Bazaconii de-ale lui...

— Bine, dar știți voi ce-nseamnă așa ? — se tulbură culegătorul de cîntece, sărînd în picioare, repezindu-se la Varenic, peste măsură de agitat. Imbrăcat în haine de protecție date de pescari, cu chipul aprins dintr-o dată și zburlit tot ca în fața unei descoperiri, culegătorul de cîntece semăna cu un pescar care ar fi văzut fugînd înaintea bărcii lui valul ridicat de cîrdușii de plătică.

— Vă dați seama se face el ? — continuă tot mai înflăcărat, mai neliniștit. Vă dați seama ?! *Improvizează strălucit! Improvizează strălucit* — repetă el cu același glas cu care Arhimede a strigat *evrika*. — Asta-i un talent. E un mare talent. Va fi un mare cântăreț, ori un mare poet !... La vârsta lui — câți ani are ?...

— Patru ani.

— Nu, are cinci ani...

— La cinci ani — continuă să se entuziasmeze cu glas tare culegătorul de cântece — scornește din mintea lui melodii, versuri...

Intervenția neașteptată a culegătorului de cântece opri desfășurarea programului lui Varenic și avu darul să-i tulbure pe pescari. Se uitau stingheriți, căzuți pe gânduri și parcă vinovați de ceva, la băiețelul care se trăsesse nedumerit în brațele elevului de la școala piscicolă.

— Hăă... știm noi ce face el ?! — se miră înciudat, dezvinovățindu-se și nedumerindu-se un pescar.

— De-ale lui, el știe ce face — hotărî bătrînul pescar căruia îi pierise somnul.

— Dumneata aduni cântece — glumi altul — uite, el cântă, dumneata scrie...

Riseră toți de vorba lui nesocotită. Stăteau cu trunchiurile mari, aplecate, cu coatele proptite pe genunchi, unii, picior peste picior, în cizmele lor mari, de cauciuc, negre, lucioase, în hainele lor de protecție pe care sclipeau solzi mărunți. Cu țigările în gură, stăteau și priveau ca la o serbare dată pentru ei în seara aceea. Unii îl îndemnară pe Varenic să-și reia programul și el nu mai așteptă să fie rugat a doua oară ; regizorii își reluară și ei rolurile.

— Bate stîngu' ! Jos, mola !...

— Bate tare, să se clatine cherhanaua !...

— Răsuțește-te pe dreptu' ! Așa... Sus picioru' !...

Varenic juca și cînta furat de vîrtej. Tatăl lui era ocupat pînă peste cap cu socotelile lui pe care trebuia să le trimită cu vaporeșul la Tulcea, odată cu încărcătura de pește. Din cînd în cînd ieșea din biroul lui mic, ca o cabină la prova unui vapor și bea apă dintr-o căldare în care sunau bulgări de ghiață. Bea apă cu o cană mare, roșie, își arunca ochii la Varenic și se întorcea în biroul lui, se afunda iar în socoteli.

— Asta are să fie un mare artist — continua să se înflăcăreze culegătorul de cântece. Un mare artist — aproape striga către Macarie, de cîte ori acesta ieșea să bea apă. Macarie n-avea însă vreme de stat la poveste. Și culegătorul de cântece continua să se bucure singur, cu glas tare :

— El, băiețașu-ăsta, va transmite adevăratul suflet al pescarilor noștri. El va putea descifra și va putea da glas adevăratului suflet al Deltei...

Supărat că oamenii păreau a nu-și da seama destul de importanța acestui lucru, pentru că erau mai atenți la jocul și la cîntecul lui Varenic decît le ceea ce le proorocea el acum ; supărat că nu avea cui împărtăși aici descoperirea lui și nu avea cu cine discuta mai adînc despre ea, culegătorul de cântece cobora mereu schelele largi, greoaie, se plimba neliniștit în întuneric, pe malul apei, în jurul cherhanalei.

Glasul lui Varenic îl urmărea acolo și mai puternic, mai limpede, zburînd ca o pasăre luminoasă cine știe pînă unde, peste întinderea bălților cufundate în noapte. De-acolo din depărtări, vocea copilului se întorcea în zeci de ecouri clare, stoluri de porumbei, stoluri de pescăruși.

Tot privind împrejur, stînd și uitîndu-se de-acolo, de jos, la Varenic al lui, cherhanaua înaltă și masivă, vopsită toată în negru, cu schela ei solidă, largă, cu felinare agățate pe stîlpi, cu îngrămădirea de lăzi și oameni, cu îngrămădirea de bărci mai mari și mai mici, cu cabana luminată, cu focurile înalte pe marginea stufăriilor și toate acestea oglinzite în fața lucie, întunecată a apei, i se arătară culegătorului de cîntece o uriașă scenă pe care cînta acum prichindelul Varenic, înconjurat de uriași. Varenic pe scena unei opere uriașe, noi și nemaivăzute, cîntînd, jucînd, desfătîndu-se în fața Deltei întregi, învățînd de la ea, strîngînd în el tot sufletul acestei Delte... Din întunecimea bălților se ridică de sub ape, de sub stufării evantaiul uriaș al unui reflector, care oscilă de cîteva ori pe cer, încercîndu-i adîncimile și căzu într-o parte. Varenic deveni atent și îl strigă pe Macarie :

— Tată !... Ce este acolo ?!...

— Un reflector.

— Reflector — îl lămuresc și pescarii.

— Reflector ?!... Varenic rămîne pe gînduri, cu privirile duse acolo, unde evantaiul uriaș al reflectorului s-a mai deschis o dată și s-a strîns repede, trăgîndu-se misterios, undeva în adîncimea nopții. Varenic îl așteptă să se desfacă din nou pe cer, lumina nu se mai ridică însă. Cerul apropiat, greu și strălucitor se oglindește puternic în apele negre, neclintite din fața insulei. Și Varenic strigă din nou :

— Tată !... Vîno și uită-te...

— Ce-i, mă ? Unde să mă uit ? rîde Macarie de porunca feciorului ieșind să bea apă din căldarea cu gheață.

— Ce-i asta ?! — arată Varenic, întinzînd mîinile spre fața apei.

— Stele — răspunse indiferent Macarie.

— Cum „stele“ ! — se supără, neîncrezător, băiatul, uitîndu-se cercetător în sus.

— Stele, băiatule, stele — încercă să-l convingă pescarii. Aruncă o plasă în apă și ai s-o scoți plină cu stele...

— Sus, acolo sînt stele — nu se lăsă înduplecat Varenic. Și acolo, în apă sînt tot stele ?!.. Noi stăm aici în mijlocul stelelor ?!...

— În mijlocul stelelor — rid năvodarii — înotăm printre stele...

— Umblăm noi printre stele, da' trebuie să prindem pește — amîn-tește un năvodar. Cu stele nu se hrănește nimeni. Și planul trebuie depășit...

— Pentru ce te îngrijorezi dumneata într-atîta de Varenic ? — îl întrebă, pe neașteptate, pe culegătorul de cîntece, pescarul acela bătrîn. Se ridică de la locul lui și punînd mîna lui mare, aspră, pe umărul copilului, repetă întrebarea și tăcu așteptînd răspuns.

Nu-i răspunse nimeni. Se făcu liniște pe schelă și pescării se uitau la tovarășul lor bătrîn — la moș Vidinei.

— Te îngrijorezi, parcă s-ar pierde — mai spuse bătrînul. Dar el nu se pierde. Înțelegi dumneata — el nu se pierde. Artist, cum spui dumneata, poet — ce are să fie, el are să trăiască și are să ajungă ce-i scris în inima lui. Altădată, băieți ca Varenic, frumoși, vioi, deștepți, și cu talent, s-au prăpădit aici, la noi, mulți — s-au prăpădit, da. Cîteodată, eu umblu cu barca prin bălți, caut un loc cu pește mai bun, mai mult. Și intru cu barca mea într-un ochi de apă, într-o japșă închisă, ascunsă acolo între plauri. Și japșa aceea e plină cu nuferi mari, albi, deschiși la soare, deși încît n-ai pe unde trece și ți-i milă să împingi barca peste ei. Nuferi albi și frumoși, curați. Dacă nu treci pe acolo, nu-i vezi, nu știi că ei au în-

florit acolo și pe urmă se scutură și pier : ca nuferii au fost copiii în Deltă. Ca nuferii au răsărit, ca nuferii au înflorit — ca nuferii s-au prăpădit. Și nimeni n-a aflat de ei, nimeni n-a plîns după ei. Bogăție de oameni, da !...

Glasul lui Vidinei devenea din ce în ce mai puternic, mai răstit, mai sugrumat de emoție. Tăcu puțin, cu ochii duși în fundul nopții, căutînd poate acolo japașa aceea cu nuferi sau copii mulți și curați ca nuferii. Vorbi mai departe :

— Vrei dumneata să știi, tovarășe — îl fixă și-l pătrunse cu ochii lui încețoșați pe culegătorul de cîntece — vrei dumneata să știi că și eu am cîntat ? Și cînd am fost ca Varenic și mai tîrziu, pînă cînd am început robia. Atunci o sîrmă, o ghiară s-a strîns parcă în jurul gîtului meu și am răgușit, am pierdut glasul acela pentru cîntece. Mai tîrziu, cînd m-am îmbătat — la beție mi-am adus aminte că eu am știut să cînt — am încercat glasul acela frumos : nu-l mai aveam, mi-l furaseră negustorii, jandarmii. Negustorii mă auzeau cîntînd, beat, și se speriau, plăteau jandarii să mă lege : „Urlă Vidinei, a turbat Vidinei“. Așa glas îmi mai rămăsese. Știi dumneata — și eu am avut copii, tot așa mici, tot așa cîntau, ca Varenic. Eeh...

Bătrînul dădu din mîină și tăcu, întorcîndu-se și plecînd îndoit, biruit, pe după cherhana. Ii dăduseră lacrimile pomenind de copiii lui și, simțindu-le, pescarul fugise să se ascundă, renunțînd să mai povestească despre copii. Cunoscîndu-i însă povestea aceea, pescarii rămăseseră tăcuți, încurcați...

— Are dreptate bătrînul — rosti cu jumătate de glas, tulburat, culegătorul de cîntece și rămase și el încurcat, vinovat parcă. I se păruse lui că pescarii arată nepăsare, nepricepere ; Macarie dovedea și el — i se păruse — ignoranță și indiferență pentru însușirile și pentru viitorul lui Varenic. Așa i se păruse lui, pentru că nu văzuse nici înflăcărare nici urmă de tulburare în purtarea lor cu băiatul.

În felul cum se purtau ei cu Varenic era însă o adîncă, firească încredere că Varenic al lor va putea ajunge un mare artist, născut și pornit de aici, dintre ei. Toate drumurile îi erau deschise spre lume — spusese Vidinei, care acum plîngea, de bună seamă, ascuns acolo după cherhana, pentru copiii lui trecuți prin viață ca niște flori de nufăr. Liniștiți, cu stăpînirea lor caracteristică, cu firea lor adîncă, pescarii îl iubeau pe Varenic, se bucurau și se mîndreau pentru el și pentru viitorul lui. Îl instruiau în felul lor, îi vărsau în suflet cu simplitate toată frumusețea Deltei, toată frumusețea vieții lor — comori care aveau să-i trebuiască băiatului mai tîrziu.

O vreme, și pescarii și Varenic părură să asculte, duși pe gînduri, cîrdușii de cocori trecînd răsunători prin noaptea largă. Mai lătrau osteniți cîinii aceia lepădați în stufării, prin marginile ghiolurilor. Macarie își terminase scriptele, focurile pe plaur se potoliseră și nu peste multă vreme veni vaporeșul. Porni iarăși munca, începură strigăte, îndemnuri, pînă către miezul nopții. Preparatorii munciră mult la descărcațul pîinii de pe vaporeș, la descărcațul ghieții din mahunele aduse de la Mila 23 ; umplură cala cu lăzi de pește și încărcară și pe punte un munte de lăzi. Pe urmă vaporeșul plecă. Stărui mult pe deasupra bălților cufundate în somn dudușul grăbit al motorului, apoi se întinse din nou liniștea.

În vreme ce pescarii mai fumau o țigară, unii înainte de a se duce la culcare, alții înainte de a pleca pe baltă, la pescuitul de noapte, Varenic descoperi ceva.

— Tată ! — strigă el. Vino !...

Macarie se înfățișă călcînd greoi, cu mersul lui marinăresc.

— Ce se aude?... De unde se aude?! — îl întrebă Varenic.

Macarie trase cu urechea, privindu-și drăgăstos copilul, apoi îi răspunse răstit, vesel :

— Cîntece se aud !... Ascultă și tu. Cîntă mai frumos decît tine...

Undeva, părea venind de foarte departe, de pe cine știe ce țărături, se auzeau cîntece înalte, coruri slobozite din multe piepturi de femei tinere. Se auzeau neîntrerupte cîntece, de jur-împrejur. Varenic stătu locului, neclintit și ascultă. Pe măsură ce asculta și cîntecele acelea umpleau noaptea, el se posomora, se trase zgribulit în brațele unui pescar. El nu mai cîntă, nu mai înșiră versuri și nu mai jucă : rămase dus pe gînduri, bătrînește — ai fi spus că îi era somn și îndată are să adoarmă.

Pe plaur se făcuse liniște, pescarii tăceau și ascultau și ei. Și cîntecele acelea veneau, izvorau mereu, se desprindeau ca niște vînturi ușoare dintr-o sută de părți ale cerului. Păreau cîntecele acelea rătăcind prin mii de bolți, alunecînd printr-o infinitate de oglinzi ; erau atît de înalte, atît de cuprinzătoare și mai cu seamă atît de limpezi și curate.

— Ai văzut — îi spuse un pescar lui Varenic, un om bărbos, cu ochii sclipind sub sprîncene stufoase, roșcate. Tu ai cîntat aici : aceia de-acolo te-au auzit și acuma cîntă ei, îți răspund. Îți place cum cîntă ?...

— Tată ! — strigă Varenic.

— Ce este ?

— Du-mă acolo ! — ceru băiatul și se smulse din brațele pescarului.

— Unde să te duc — la culcare ?...

— Nu la culcare, — du-mă acolo, unde sînt cîntecele. Hai acolo.

— Unde sînt cîntecele !?... Cîntă peste tot, — tu n-auzi ?...

— Să mergem acolo. Duceți-mă acolo — stăruie Varenic.

— Să mergem la culcare, hotărî Macarie.

Mama lui Varenic apăru pe schelă și îl apucă pe băiat să-l ducă la culcare. Varenic începu să plîngă, să se ascundă printre pescari, să se agațe de ei și să-i roage să se ducă cu el acolo, de unde veneau cîntecele. În locul veseliei de adineauri Varenic țipa de răsunauf stufăriile, cîinii își întehiră lătratul iar broaștele speriate din somn răspunseră și ele. Atunci Macarie se mișcă supărat, călcă greoi de scîrțîiră scîndurile schelei și, stăpînit porunci :

— Lasă-l Marie. Lasă-l. Vrei să te duci ? — îl întrebă sever pe Varenic, oprindu-se în fața lui cu picioarele larg desfăcute, cu mîinile în șolduri. Era de două-trei ori mai înalt decît Varenic, care oprindu-se din plîns, îl privi dîndu-și capul pe spate.

— Vreau — răspunse scurt.

— Bine — hotărî Macarie. Coborî treaptă cu treaptă, pînă la șirul de bărci adormite la mal, pregăti una dintre ele, apoi îl strigă :

— Varenic, gata !... Hai, pleacă. Ai vîsle, ai tot ce-ți trebuie — du-te.

Varenic sări sprinten de pe schelă, se sui în barcă și necăjindu-se să pornească, mormăia și bucuros și nemulțumit :

— Ramele sînt grele. Nu pot să trag la rame. Picioarele nu-mi ajung pînă jos, nu mă pot sprijini.

— Caută să poți — îl îndemnă Macarie, ferindu-și fața să nu-l vadă Varenic rîzînd.

— Nu te mai duce — încercă un pescar să-l înduplece. Fetele noastre cîntă acolo, măi Varenic. Năvodărițele de la Mila 23. Ele trag cu năvoadele noaptea și cîntă să nu le fie somn...

Am coborît și m-am suit în barcă. L-am poftit pe Varenic să se

așeze la cîrmă iar eu m-am așezat să trag la ramele acelea, lustruite, suple și grele. Îndată veni lîngă noi culegătorul de cîntece și își făcu loc alături de Varenic. Pentru că nu mai aveau loc cu noi, cei doi elevi de la școala piscicolă se urcară în altă barcă: ei mergeau să vadă cum pescuiesc năvodărițele.

— Aveți grijă de Varenic — ni-l încredință Macarie — dacă îl vedeți că tremură, înveliți-l cu pătura asta. Varenic să stai liniștit în barcă... Ai grijă să n-adormi, ai să cazi în apă...

★

★ ★

Pornirăm, prin urmare, cu două echipaje, să căutăm cîntecele. Unde însă, cum poți ajunge, în aceste locuri, la izvoarele cîntecelor, cînd ele sînt pretutindeni! În zadar mă grăbea Varenic să vislesc mai repede. Gîrla pe care umblam se lărgea mereu pînă cînd se deschise într-o apă largă, fără margini, căreia elevii îi spuneau „Fortuna“. Noaptea era joasă, apropiată mult de fața apelor și încărcată cu stele mari, dese. Drumul robilor, îngropat în pulberi adînci, trecea drept pe deasupra acestei ape, „Fortuna“ și părea că undeva, departe, coboară în ea.

Stele, puzderie, licăreau în unda neagră, aburi deși se înălțau încet, liniștiți, pîlînd în auriu. Totul la un loc — cer și apă — se arăta ca o nebuloasă calmă, peste care treceau adieri calde și valuri de răcoare cu miros puternic, adus din fundul bălților. Pluteam cu bărcile noastre într-o învăluire cerească, ceoasă și caldă, în care izvorau neconținut, din locuri nedefinite, cîntecele acelea tinere, limpezi, înalte.

Înainte bărcilor, în jur, săreau pești. Varenic ținut bine în brațele culegătorului de cîntece, privea. Își închipuia, poate, că peștii se luaseră pe urmele noastre, ne tăiau mereu calea și săreau, mai departe ori aproape de tot, stropindu-ne. Apa era caldă, stropii îl înviorau plăcut iar băiatul se bucura și rîdea ca de o glumă pe care peștii binevoiau s-o facă cu el.

Din cînd în cînt ne opream din vîslit: picăturile care curgeau de pe ramele ridicate cîntau parcă și ele și se aprindeau îndată ce atingeau fața întunecată a apei...

Stăteam și ne uitam, ascultam în tăcere. Nu era decît întindere de ape, de întunecimi și lumină. Era liniște nesfîrșită, adîncă, și din ea izvorau cîntecele.

Cunoșteam dinainte aceste locuri, care în noaptea asta erau locuri cerești ascunse în inima Deltei. Erau acum locuri bune, pline de vrajă, pline de suflet omenesc, de încîntare omenească. Știam că vin alteori aici furtuni, uragane negre, în mijlocul cărora se întîmplă să se zbată oameni. Știam că alte dăți s-au petrecut pe apele acestea vrăjite, nenorociri, drame; au înghețat de vii, prinși cu bărcuța lor între sloiuri, pescari săraci, au răsunit în pustiu, amuțite de urletul vîntului, deznădăjduite, strigăte de înec. S-au petrecut și astfel de lucruri pe aceste ape fermecătoare și chiar dacă ele n-au să se mai repete, pescarii vor avea grijă să le toarne pe toate sub chip de cîntece, în inima lui Varenic.

Cîntecul pescărițelor, amplificat și limpezit, parcă, în infinitele pînze de rouă care pluteau între ape și cer — un adevărat imn de slavă adus muncii, imn de slavă adus la ceasul acela fericirii — se auzea înainte, în stînga sau în dreapta și mereu mai departe. Se auzea venind de peste tot, răspundea cu zeci de glasuri venind de peste grindurile, sau stufăriile adînci, din ghioluri îndepărtate și din jepși ascunse în care înfloreau și

se treceau nuferi nevăzuți de ochi omenesc ; se înălța de peste tot, odată cu aburii luminoși care se ridicau de pe fața apelor.

La o vreme am oprit bărcile și cei doi elevi stăteau încurcați : ei se legaseră să ne călăuzească. Știau că pe la asfințitul soarelui, porniseră în Fortuna cele patru brigăzi de fete și băieții cunoșteau drumul să ajungă la ele. Imensitatea și singurătatea nopții însă, bogăția de stele prin care umblam, cîntecele acestea și vîslitul nostru, fără să putem ajunge undeva, toate acestea le clintiră îndrăzneala cu care porniseră. O stare de îndoială, un sentiment de rătăcire îi cuprinseseră. Oboseala, ceasul tîrziu al nopții îi învăluiseră și, ca și cum ar fi călcat într-o lume străină, băieții se simțiră stingheri, înfiorați. Înășurată în mușamalele cu miros de ulei, cuibărit bine în brațele culegătorului de cîntece, Varenic părea că adormise, dar nu dormea, ci stătea, veghia, înfiorat și el de aceeași teamă.

Departa, înaintea bărcilor, mijeia o lumină plăpîndă, un abur ; cîntecul se ridica parcă de acolo, din sîmburul acela de lumină și elevii spuneau : „Acolo sînt fetele“... Visleam cu puteri sporite dar nu reușeam să ne apropiem și lumina aceea se împărțea pe nesimțite sub ochii noștri, se rărea, plutea îndepărtîndu-se ca mînată de un vînt, iar cîntecul izbucnea mai vesel, triumfător, mereu înainte, făcînd cadriluri largi, ademenitoare.

Ne încurcaserăm printre cîntece și lumini, rătăceam într-una după ele și nu le puteam ajunge. Imi reveneau și aici acele stări tulburătoare pe care le încercasem altădată, ademenit de jocul luminilor, pe Razelm. „Și aici, repetam, adresîndu-mă unui călător, unui prieten îndepărtat — și aici, vîslind noaptea, prin apele acestei Fortuna, ai să auzi, ai să fii împresurat de cîntece nesfîrșite. Se aud serbări undeva, pe țărături bune, în sate, ori se aud petreceri prin apropiate popasuri pescărești — ai să spui și ai să te bucuri și ai să încerci să ajungi la ele. Te vor purta, noaptea întreagă, cîntecele acestea, chemîndu-te mereu spre ele, dar n-ai să le ajungi : sînt numai fete, în bărcile lor cu năvoade, cîntînd peste valuri...“

— Mai ai pîine cu zahăr ? mă întrebă Varenic, pe neașteptate, încît toți începură să rîdă. Rîse încurcat și Varenic și, vrînd parcă să alunge de tot tăcerea aceea solemnă, care ne stingherea, el se ridică în picioare și începu să strige :

— Heeei !... Fetelor !... pescari din Fortuna, stați pe loc !... Vrem să venim la voi !... Tovarășu' vrea să adune cîntece de la voi !...

Răsunară zeci de ecouri.

— Dar pentru ce pescuiesc noaptea ? întrebă culegătorul de cîntece, după ce Varenic se potoli.

— Ca să cînte — răspunse Varenic.

Era însă rîndul elevilor de la piscicolă să dea explicații și să-și arate cunoștințele în practica pescărească.

— Vedeti — răspunse cel mai răsărit dintre ei, Fluieraș, la care Varenic ținea, mi se pare, mai mult. Ziua, peștele stă ascuns la stuf, la iarbă. Stă la umbră și se hrănește. Prin stuf nu poți trage cu năvoadele ca să-l prinzi ; noaptea însă peștele iese în larg, la apă limpede și se joacă, umblă. Ziua, lumina, zgomotele îl fac să fie mai sperios, noaptea el îi liniștit și îi mai ușor de prins.

— În afară de asta, adăugă celălalt elev, ziua e cald încă și peștele, pînă să-l aducă la cherhana, s-ar altera, și-ar pierde calitatea : noaptea îi răcoare și peștele se păstrează mai bine.

Erau bine pregătiți elevii. Ca să-și arate mai bine priceperea, ei se opriră din vîslit să ne explice desfășurarea muncii acolo, la năvoade. O clipă, cîntecul încetă și izbucniră acolo zeci de urale și chiote.

— Acum — tălmăci Fluieraș, arătându-ne sîmburul acela de lumină, fetele sînt la scosul năvoadelor. S-au strîns toate bărcile la un loc. Să ne grăbim și poate le ajungem, fiindcă ele stau pe loc.

N-am văslit însă nici jumătate din cale și cîntecele și luminile acelea strînse la un loc porniră să se împrăștie.

— Le-am pierdut — exclamă Fluieraș. Acuma desfășoară iar năvoadele pentru altă *toană*. Se răsîndesc — vedeți — descriu cercuri mari... Se duc...

O vreme, cîntecul se auzi din ce în ce mai îndepărtat, liniștit, apoi în același loc, cîntec întrerupt, încordat și Fluieraș explică din nou :

— Acuma, după ce au întins năvoadele și au dat drumul la toată *codula* *), acuma s-au așezat la tras. Stau pe loc și deapănă *codula*, apropiind năvoadele. Au de depănat multă funie, asta-i muncă mai grea. După operația asta, o să vedeți, pe măsură ce deapănă funiile, toate bărcile încep să se apropie — au să se adune iar la grămadă. Să ne grăbim că acuma ajungem la ele, le prindem pe loc...

Văslirăm repede, înviorați. Varenic se bucura de istețimea și de priceperea elevilor. Așa reușirăm, după mult umblet, să ajungem la izvorul cîntecelor, la brigăzile de pescărițe care trăgeau năvoadele în Fortuna.

Am sosit lingă ele — așa cum spusese Fluieraș — tocmai cînd fetele scoteau năvoadele în bărci, scuturau peștele. Bărcile lor mari stăteau trase alături, perechi-perechi, fixate cu pari speciali înfipti în fundul ghiolului. La capetele acestor stîlpi erau agățate felinare care luminau de sus un ochi de apă — „o căldare“ — închisă de cercul celor patru perechi de bărci. Felinare mai erau agățate și la vîrfurile bărcilor și la cîrmă, legate de cîte o văslă ridicată într-un capăt. Așezate față în față, cîte cinci într-o barcă, fetele depăneau plasele năvoadelor, în ritmul larg al cîntecului, le trăgeau cu eforturi mari din fundul apelor și le ridicau în bărci. Din loc în loc, ici și colo, în nenumăratele ochiuri ale plaselor, se zbăteau sclipind argintiu, peștișori agățați de urechi. O mîna harnică alerga, îi culegea îndată și-i arunca în barcă.

Stăteau cu bărcuțele noastre trase aproape de acest grup nocturn, uriaș și urmăream scoaterea năvoadelor. În zorul acestei munci care cerea atenție mare, iuteală și eforturi deosebite, aproape nimeni nu ne lua în seamă. Priveam. Fetele purtau cizme înalte, de cauciuc, purtau pantalonii și bluze de protecție care le făceau să arate mult mai mari decît erau ; purtau șorțuri negre, cauciucate, ca să nu se ude. La lumina felinarelor grupurile lor străluceau frumos. Din cînd în cînd, una din fete, așezată în mijlocul lor și care supraveghea doi stîlpi înfipti alături, în apă, lua un felinar și îl apropia de fața apei, cerceta ceva și-l agăța la loc. Apa era tulbure și învolburată, parcă fierbea, izvora în bulboane întunecate, în care zvîcnea, o clipită, săgetînd înapoi, în adînc, spinarea unui pește mare. Alți pești, mai mărunți împrôșcau apa și dispăreau și ei.

— Inceț, inceț. Ușoor. Mai ușor — spunea fata aceea care stătea la mijloc, aplecată deasupra apei, între bărci, pe o scîndură așezată de-a curmezișul pe două bărci.

Era înaltă, voinică, pe fața ei albă, cu trăsături frumoase, blînde, era încordare, bucurie, atenție. Pe sub broboada înfășurată strîns îi ieșea o suviță de păr negru în care se prindeau stropi ridicați de zvîcnetul peștelui. La urechea stîngă i se veștejise și se lipise de obraz un buchețel de flori mărunte, albe. Stătea aplecată, ținînd strîns în brațe capătul unui par înfipt în fundul apei și supraveghea felul cum veneau *crilele* — aripile

*) Codula = funia

de plasă — ale năvodului. Din cînd în cînd, brațul ei drept se întindea și încerca parul celălalt, alăturat, pe care îl avea în seamă un bărbat tînăr, roșcovan, de statură, cum era alături, ceva mai înalt decît fata.

— Ai grijă, Ieronim — îi spunea fata cu glas cald, stăruitor. Incet, fetelor, ușor... Opriți, voi, din stînga. Trageți...

Fetele îi ascultau îndemnurile scurte, mai mult șoptite. Trăgeau mai încet sau mai repede, se opreau cîteva clipe. Iar cîntecul lor, supunîndu-se parcă aceluiaș dirijor al năvodului, pornea mai încet, prelung, abia murmurat; se oprea o clipă, răsuna din nou, lung, nesfîrșit, șoptit, murmurat mărunț, ca un gungurit limpede.

Erau patru asemenea formații de cîte două bărci și la toate munca se desfășura după aceleași reguli, în același ritm. Din ochiul de apă cuprins între bărci ieșeau aburi din apele răscolite de năvoade și aburii și respirația pescărițelor învăluiau întregul grup de năvoade luminat de felinare.

Cu cît se apropia fundul lor, năvoadele veneau tot mai greu, în cercuri largi, nevăzute, pe sub apă, funiile, plasele negre foșneau somnoroș în mîinile fetelor, bărcile se clătinau încet, lovindu-se una de alta. Aburii calzi, răscoliți din fundul ghiolului învăluiau cetele năvodărițelor care aplecate deasupra apei, aproape de fața ei, tulbure-neagră, munceau vioi, cîntau, respirau ca pe o putere mirosul cald și dulce de pește, de ierburi, de nămol și catran.

— V-am ajuns !... viu la voi, strigă Varenic, într-un tîrziu, cînd iarăși, crezusem că adormise.

El se rugă de culegătorul de cîntece să-l ajute și să cătără într-o barcă a năvodărițelor. Fetele n-avură timp să-i răspundă, să-l bage în seamă: tocmai se apropia fundul, sacii năvoadelor și ele lucrau atente să nu le scape, tocmai acum la urmă, peștele.

Se produse deodată zarvă, învălmășeală, grabă. Fetele nu mai cîntară. Ca o fîntînă de argint viu, felurite neamuri de pești porniră să se zbată, să sară într-o explozie înviorătoare de stropi și solzi mărunți. După graba, după răpăiala și plescăitul care se auzeau și la celelalte grupe de bărci îmi dădeam seama că și la ele se petrecea același moment pasionant, decisiv — scoaterea peștelui, care strîns de pe toată partea de ghiol, pe unde trecuseră năvoadele, se refugiase în fundul fiecărui năvod și acum era scos cu totul la suprafață.

Nu era de loc ușoară această operație. Fiecare pescăriță își cunoștea bine locul ei de muncă, ceea ce avea de făcut, umbra cu multă îndemînare și agerime. Scosul năvodului cerea eforturi fizice și pricepere, iscusință deosebită. Chipul fetei aceleia cu floare la ureche — ȕatamanul brigăzii — devenise mai încordat, mai plin de energie și parcă mai frumos. Rostea îndemnuri scurte și era foarte atentă, acolo, la parul acela pe care îl ținea fixat în apă. Alături de ea, bărbatul era deasemenea atent la celălalt par. Ei doi conduceau scoaterea năvodului. Și dacă ei n-ar fi fost destul de atenți și de pricepuți, partea de jos a năvodului, care se țira pe fundul apei și care înainte de a fi ridicată în bărci, trebuia să treacă pe sub parii aceia — partea aceea de jos, dacă ar fi scăpătat de sub pari, s-ar fi ridicat și peștele ar fi putut fugi pe dedesubt. Ei erau atenți însă și îndemînatici; ei urmăreau ca năvodul să nu se fi agățat în vreo buturugă de pe fundul ghiolului, să se rupă. Ei aveau grijă ca, acum la urmă, scosul năvodului să meargă repede, ca nu cumva peștele, în furia lui să se izbească în plase, să le rupă și să iasă.

Odată ieșit la fața apei izvorul peștelui, fetele puseră mîna pe coșuri,

pe *mincioage* și începură să încarce. Încărcară repede peștele în două bărci de rezervă care se alăturară ivindu-se din întuneric. Pești mari, crapi, știuci, se zbăteau, săreau și cite unul reușea să sară peste plase, ocărit de fete cu vorbe șăgalnice. După ce tot peștele fu aruncat în bărci, fetele spălară de nămol sacul năvodului, scoaseră stîlpii, dezlegară felinarele și trecură pe locurile lor, în bărci, la babăicile mari, grele. La toate brigăzile *toana* nu fusese nici prea bogată, nici săracă — scosese rănișor.

Abia acum după ce terminaseră zorul, fetele îi luară seama lui Varenic care stătuse tot timpul zgribulit acolo, între ele.

— De unde-a mai ieșit și ăsta!? L-am scos cu năvodu'?! — rîse poznașă brigadiera aceea cu floarea albă, veștejită, la urechea ei.

— Uitați-vă pe cine-am scos noi cu năvodul, fetelor, continuă altă fată. De asta mergea năvodu-așa greu!...

Varenic stătea în mijlocul lor, obosit, înciudat, adevărat parcă l-ar fi scos atunci din năvod, iar fetele începură să-l strige, să glumească pe socoteala lui și să-i arunce peștișori dezgățați din ochiurile plaselor. Băiatul tăcea buimăcit de oboseală și de glasurile lor. Tot timpul, cît fetele scosese năvodul, lui Varenic i se păruse că visează, că se află undeva în mijlocul apelor, noaptea, înconjurat de focuri și de fete care pescuiesc. Așa cum erau îmbrăcate fetele însă, cu cizme, cu șorțuri, lui Varenic i se năzărea că nu erau fete ci erau niște ființe ciudate, jumătate pești, jumătate fete, care ieșiseră din ape, stăteau pe marginea bărcilor și ademeneau cu cîntecele lor peștii cei adevărați.

Cu felinarele agățate la prova bărcilor, brigăzile năvodărilor se desfășurară din nou în largi cadriluri, pe apele întunecate. Incepuseră iar să cînte, dar parcă mai slab, mai obosit. Cîntecul lor se oprea ca într-o vată adîncă parcă, în roua care plutea peste Fortuna, în straturi din ce în ce mai dese.

Pînă cînd scoaseră din nou năvoadele, de data asta mai pline cu pește, cerul începu să pălească, apele își schimbară fața de mai multe ori și se luminează de ziuă. De departe, împrejur, ieșiră la iveală privalurile, marginile ghiolului, ziduri înalte de stuf verde. Pe poala ghiolului începu bătaia cîrduților de lișițe și rațe.

Cîntecele fetelor încetară. Înfășurat într-o haină vătuită, Varenic adormise așezat de brigadieră între sacii cu așternuturi, cu piine și cu pepeni. Fetele traseră bărcile la un prundoi și coborîră pentru odihnă. Răsăritul soarelui așternea brazde înalte, răcoroase, de flori roșii, numai flori roșii peste ele. Varenic se trezi și el:

— Voi ați fost!? Dusica, Marta, Ulita! Voi ați fost!? Voi ați cîntat așa?...

Fetele vorbeau acum încet, ostenite. Erau puțin palide, friguroase, aveau umbre de nesomn în jurul ochilor. De o lună de zile pescuiau mai mult noaptea și ziua se odihneau. Dar somnul de zi îi pe furate și nu odihnește. Aveau să se odihnească după ce se termina sezonul — acum erau vesele și ferice ca prindeau pește.

Hainele lor de protecție erau ude, cizmele împetrițate de solzi mici și scînteietori. Aveau solzi și în păr și pe obraji. Ele înălțară îndată focuri cu flăcări mari, pregătiră ceaune mari cu ciorbă. Iși puseră cu grijă la uscat hainele de protecție și se așezară să mănînce. Ne-au poftit și pe noi.

— N-ați fost voi. N-ați cîntat voi — spuse înciudat Varenic, după ce le privise mult pe fete. Spuneți, cine-a cîntat?...

Pescărițele izbucniră în rîs și îl zvîrliră pe Varenic din brațe în brațe, fără ca să-l alinte.

— N-am fost noi — îl aprobă Dusica. Acelea au cîntat pînă cînd s-au prefăcut toate în cîntec, vîntul le-a luat și le-a dus...

— Dar tovarășu' vrea să scrie cîntece — se îngrijoră Varenic.

— La noapte au să cînte iar, răspunse Dusica, uitîndu-se cu ochii ei negri, frumoși, la culegătorul de cîntece.

Fetele se culcară. Așternurăm și noi pînzele din bărci, între tufele dese de grîușor și ferigi cu miros aspru. În larg, apele răscolite de năvoade se așezau din nou. Se linișteau și peștii speriați, ca toate cîntecele și toate nopțile minunate și toți oamenii dragi în inima crudă a lui Varenic...

PENTRU UN ÎNALT NIVEL AL MUNCII IDEOLOGICE

DOCUMENTELE CONGRESULUI AL XX-LEA AL P.C.U.S. ÎN DEZBATEREA
ACTIVULUI DE PARTID AL COMITETULUI RAIONAL P.M.R. - I. V. STALIN-
BUCUREȘTI

Adunarea activului de partid al Comitetului raional P.M.R. - I. V. Stalin-București, consacrată dezbaterii raportului delegației P.M.R. care a luat parte la lucrările Congresului al XX-lea al P.C.U.S., a ascultat o scurtă expunere asupra muncii comitetului raional de partid, prezentată de tov. **Paraschiv Becar**, prim secretar al comitetului raional de partid.

În expunere s-a arătat că în ultimele luni activitatea Comitetului raional s-a îmbunătățit. Comitetul a dus în mai mare măsură o muncă colectivă, membrii comitetului și biroului raional merg mai des în organizațiile de bază, le ajută să-și rezolve problemele esențiale. S-au luat măsuri pentru lichidarea fluctuației instructorilor raionali. A fost îmbunătățită munca cu scrisorile și sesizările oamenilor muncii. Unele succese s-au obținut și în învățămîntul de partid, mai ales în întreprinderi. Comitetul raional a acordat atenție unor probleme legate de specificul raionului, analizînd rezultatele examenelor în institutele de învățămînt superior, pregătirea sesiunilor științifice, etc.

Comitetul raional de partid a ajutat o serie de organizații de bază din întreprinderi să-și îmbunătățească munca. Intensificarea muncii politice a contribuit ca majoritatea întreprinderilor din raion să-și îndeplinească planul atît global cit și pe sortimente. De asemenea s-a îmbunătățit munca unor organizații de partid din aparatul de stat, au fost combătute unele fenomene de birocratism.

În expunerea prezentată, comitetul raional nu a făcut o analiză destul de aprofundată a lipsurilor muncii sale. În expunere s-au citat cazuri de călcare a normelor leniniste ale vieții de partid, dar nu s-a spus, de ce, de multe ori, comitetul raional n-a luat, sau n-a recomandat luarea de măsuri. Așa cum s-a arătat în discuții, Comitetul raional n-a analizat cauzele lipsurilor organizațiilor de bază din uniunile de creatori, cauzele caracterului încă formal al muncii multor organizații de partid din întreprinderi și din aparatul de stat. Deși în raion sînt întreprinderi care nu și-au realizat sarcinile de creștere a productivității muncii și de reducere a prețului de cost, comitetul raional n-a intervenit operativ pentru a concentra atenția organizațiilor de bază asupra acestor sarcini.

Numeroși participanți la discuții au vorbit despre probleme actuale ale vieții interne de partid, ale conducerii economiei, etc. În centrul dezbaterilor a stat munca ideologică, lucru firesc dat fiind specificul raionului, în cuprinsul căruia se află cele mai multe instituții culturale din Capitala țării.

Spiritul în care s-au desfășurat dezbaterile a constituit un îndemn puternic pentru confruntarea părerilor de pe poziții partinice, pentru o critică și autocritică principială, combativă, menită să ducă la înlăturarea greșelilor.

În cele spuse de participanții la discuții s-a oglindit hotărîrea de a dobîndi noi și noi succese pe tărîmul științei, artei și literaturii, exigența înaltă a partidului și poporului față de creația științifică și artistică, atenția și grija partidului pentru intelectuali, preocuparea sporită pentru dezvoltarea muncii ideologice în rîndurile intelectualilor.

Vorbitorii au criticat comitetul raional pentru că nu a cunoscut îndeajuns diferite forme concrete de manifestare a ideologiei burgheze în instituturile de cercetări științifice, în facultăți, a dus o slabă muncă ideologică în rîndurile intelectualilor și nu i-a mobilizat pe membrii de partid în lupta împotriva acestor manifestări și influențe.

O seamă de vorbitori au subliniat realizările însemnate obținute în domeniul cercetărilor științifice datorită îndrumării și sprijinului dat de partid și guvern și muncii pline de patriotism a oamenilor de știință. Totodată, s-a luat poziție față de unele fenomene care dăunează progresului activității științifice.

Desigur rolul personalității în viața unui popor, în cultura lui, este foarte important. Cultul personalității în viața științifică — a arătat tov. **Șt. Milcu**, secretar prim al Academiei R.P.R. — are însă urmări ca lipsa de disciplină în instituturile de cercetări, împiedicarea controlului efectiv al muncii științifice. Consiliile științifice, menite să ajute institutelor academiei prin desfășurarea unei munci colective, sînt adesea subestimate, utilizate formal. Există fenomene de „monopol” în știință. Comunicările din ședințele academiei, articolele publicate în revistele de specialitate sînt semnate de un număr restrîns de persoane. O manifestare și mai dăunătoare este slăbirea criticii, a combativității în multe discuții științifice.

Și alți vorbitori au stăruit asupra necesității dezvoltării dezbaterilor creatoare, bazate pe libera confruntare a opiniilor, de pe platforma științei materialiste, arătînd totodată că, atunci cînd se aduc obiecții justificate unor lucrări pentru greșeli idealiste, dogmatism, lipsuri în domeniul științific de specialitate, se găsesc cercetători care socotesc că critica principială este o manifestare de „necolegialitate”. Acad. Șt. Milcu a comunicat o serie de măsuri luate la Academia R.P.R. pentru întărirea muncii colective în prezidiu și în secții, în spiritul principialității și al colegialității. De mare însemnătate pentru întărirea muncii de partid în academie, pentru îmbunătățirea activității științifice este înființarea Comitetului de partid al Academiei R.P.R.

Tov. acad. **Al. Graur** a subliniat că în ultimii ani au fost publicate multe lucrări științifice. Apar însă puține lucrări de sinteză, de generalizare teoretică. Unii cercetători științifici ocolesc problemele de însemnătate principială, manifestă tendințe de apolitism, de refugiu în tehnicism.

Pentru remedierea lipsurilor, vorbitorul a propus ca organizația de partid, în colaborare cu conducerea științifică a academiei, să organizeze discuții și dezbateri, să se formeze colective și să fie antrenati membrii de partid în elaborarea unor studii de sinteză.

O serie de vorbitori (tov. **D. Broder**, secretarul organizației de bază din Institutul Oncologic, tov. conf. univ. **O. Costăchel** și alții) au arătat necesitatea combaterii influențelor ideologiei străine, a încercărilor de a diminua însemnătatea însușirii concepției marxist-leniniste pentru activitatea științifică. Unele elemente reacționare caută să găsească în dezbaterile știin-

țifice din U.R.S.S. justificări pentru atitudinea lor nihilistă față de cuceririle științei sovietice.

Mulți participanți la dezbateri au vorbit despre însemnătatea educării comuniste a tineretului, au cerut îmbunătățirea activității pe acest tărâm a organizațiilor U.T.M., și o combatere susținută a influențelor ideologiei și moralei burgheze, a influențelor misticismului în rîndurile tineretului universitar.

Problemele muncii de partid în rîndurile scriitorilor și artiștilor au ocupat un loc însemnat în dezbateri. Vorbitorii au subliniat justetea și rodnicia liniei partidului în literatură și artă, succesele dobîndite de scriitorii și artiștii noștri sub îndrumarea principială și cu sprijinul plin de căldură și înțelegere al partidului.

Participanții la adunare au răspuns cu indignare și fermitate ieșirii antipartinice și calomnioase a lui Al. Jar la adresa partidului și liniei sale politice. Acesta s-a ridicat în ședința împotriva hotărîrilor Congresului al II-lea al partidului și a propovăduit liberalismul față de manifestările ideologiei străine. El a încercat să nege de fapt rolul conducător al partidului în construcția culturală și realizările mari obținute de literatura noastră în anii puterii populare.

Așa cum s-a dezvoltat, Al. Jar a desfășurat vreme îndelungată o acțiune dizolvantă, antipartinică, în sinul Uniunii scriitorilor și al organizației de bază din Uniunea scriitorilor, încercînd să diminueze rolul conducător al partidului și să provoace o atmosferă nesănătoasă de intrigă și de frămîntare. Din păcate, nu a existat o analiză serioasă a producțiilor literare ale lui Jar, multe la număr, dar viciate de schematism, vădînd necunoașterea problemelor tratate și a vieții, pătrunse de un naturalism abject și avînd manifestări de naționalism burghez.

O atitudine neprincipială, lipsită de simț de răspundere partinică, față de ieșirea provocatoare a lui Jar, au avut în adunare scriitorii M. Davi-doglu și I. Vitner.

Numeroși vorbitori au luat poziție cu hotărîre împotriva acestui atac la adresa liniei partidului și a rolului conducător al partidului în construcția culturală. În numele organizației de bază din Uniunea scriitorilor și al său personal, tov. Maria Banuș a înfierat atitudinea antipartinică a lui Jar.

Ridicîndu-se împotriva tendințelor negativiste la adresa realizărilor literaturii noastre în anii puterii populare, tov. acad. Mihai Beniuc a spus că linia partidului a fost însușită și susținută în creația lor de cei mai buni scriitori ai noștri. El a subliniat contrastul puternic dintre atitudinea regimului de democrație populară față de literatură și de scriitori și atitudinea regimului burghezo-moșieresc, și a arătat că în creația literară s-au obținut succese serioase și se pot obține și mai serioase, că — în privința moștenirii culturale — s-a realizat o adevărată renaștere a clasicilor noștri.

Tov. Beniuc s-a referit apoi la greșeli care au fost săvîrșite în trecut de activiști ai frontului ideologic: tendințe de administrare în îndrumarea creației, critici cu caracter sentențios, slabul contact cu masa scriitorilor, care a dus la o insuficiență cunoaștere a problemelor creației literare. O seamă de scriitori au făcut greșeala că nu au informat suficient partidul asupra acestor probleme; atunci cînd le-au adus la cunoștința partidului s-au putut lua măsurile necesare de îndreptare.

În ceea ce privește lupta ideologică — a spus vorbitorul — nu trebuie să uităm că ideologia burgheză continuă să se manifeste. Recent au fost

scrise lucrări pline de confuzii, cum sînt „Satul fără dragoste“ de Radu Boureanu, unele poezii discutabile.

Trebuie să agramem alături de lupta partidului pe toți oamenii capabili să meargă împreună cu partidul și să luptăm împotriva tuturor celor care se ridică împotriva partidului. Dacă vom merge pe acest drum, perspectivele literaturii vor crește și mai mult.

În momentul de față trebuie să ne punem în mod mai serios sarcina ridicării măiestriei artistice a operelor noastre. Problema esențială în literatura noastră rămîne totuși cea a înfățișării omului nou. Trebuie să organizăm dezbateri ideologice mai multe și mai profunde. Trebuie să se vadă că sîntem exponenții unei noi concepții despre lume.

Oamenii de artă din țara noastră — a spus tov. **A. Baranga** — au cucerit în acești doisprezece ani mari succese. Cînd vreodată, în trecut, în orînduirea burgheză, s-a întîmplat ca o carte a unui scriitor român să fie tipărită peste hotare în șaptesprezece limbi, cum este cazul cu romanul „Descult“ de Zaharia Stancu, cînd vreodată s-a întîmplat ca într-o stagiune piese originale romînești vechi și noi să se joace pe scenele din Helsinki, Roma, Paris și America Latină ?

Partidul a dat orizont larg gîndirii scriitorilor, i-a ajutat să înțeleagă procesele noi și complexe ale realității. Aceste succese — a subliniat vorbitorul — au fost dobîndite în focul unei lupte ideologice acerbe duse de partid împreună cu noi, pentru noi și nu împotriva noastră ; datorită scriitorilor este să ducă mai departe această luptă. Vorbitorul a arătat că în momentul de față sarcina scriitorilor realmente legați de cauza poporului este să contribuie prin operele lor la rezolvarea problemelor celor mai importante care stau înaintea partidului și oamenilor muncii în opera de construire a socialismului ; în acest scop, fiecare scriitor are datoria să-și analizeze critic — așa cum ne învață partidul — lipsurile creației sale și a tovarășilor săi.

În același sens au mai vorbit mulți alți tovarăși.

Tov. **P. Luscalov**, redactor la studioul cinematografic-București, referindu-se la problemele cinematografului a luat atitudine critică față de metodele și orientarea fostei conduceri a cinematografului. El și-a exprimat părerea că situația actuală, dificilă, a cinematografului — lipsesc scenariile bune, sînt puține filmele în producție — este o urmare a vechii stări de lucruri. În prezent se manifestă la cadrele de conducere din cinematografie lipsa de îndrăzneală, ceea ce are ca urmare absența unei orientări ferme, tendința de a lăsa lucrurile să meargă de la sine.

Mulți participanți la discuții, ca tov. **V. Ungureanu**, secretarul Comitetului de partid din Ministerul Culturii, **Th. Zugravu**, secretarul organizației de bază de la Întreprinderea Poligrafică nr. 1, **I. Oros**, instructor al comitetului raional, **A. Dimitriu**, președintele Consiliului central al avocaților, **Mihai Nicolae**, secretarul Comitetului de partid din C.S.P., **Al. Rezinenco**, secretarul organizației de bază din Ministerul Minelor, **V. Ioanid**, redactor șef al revistei „Știință și Tehnică“, ing. **S. Scarlat**, locțiitor al secretarului organizației de bază de la „Ipromin“, **M. Nicolaescu**, membru în biroul organizației de bază de la I.S.E.P., și alții au ridicat diferite probleme ale vieții interne de partid, ale muncii în aparatul de stat și în economie, ale întăririi legalității socialiste și ale învățămîntului superior. Vorbitorii au combătut faptul că în unele instituții nu s-a creat un climat favorabil criticii și autocriticii, metodele cancelarist-birocratice folosite în unele ministere și instituții, lipsa de disciplină a unor membri ai organizațiilor de bază, etc.

Au luat cuvîntul în cadrul dezbaterilor tovarăşii **Gh. Gheorghiu-Dej**, **Miron Constantinescu** şi **L. Răutu**. În concluziile pe care le-au făcut la dezbateri s-a subliniat marea însemnătate internaţională a tezelor elaborate de Congresul al XX-lea al P.C.U.S. ; aceste teze privesc toate partidele comuniste şi muncitoreşti şi alte grupări democratice, care luptă pentru pace, democraţie şi socialism.

Ceea ce a caracterizat lucrările Congresului al XX-lea al P.C.U.S. a fost înaltul spirit leninist, profunda analiză a problemelor, spiritul critic şi autocritic al dezbaterilor ; hotărîrile istorice ale Congresului al XX-lea au confirmat deplina justeţe a hotărîrilor Congresului al II-lea al partidului nostru.

În raportul de activitate al C.C. al partidului şi în celelalte documente ale Congresului al II-lea au fost înfăţişate marile succese ale construcţiei socialiste, rezultate ale muncii uriaşe a poporului sub conducerea partidului. Odată cu aceasta au fost criticate, principial şi deschis, lipsurile şi neajunsurile muncii noastre în domeniul vieţii interne de partid, al construcţiei economice, al ridicării nivelului de trai, al ideologiei, au fost trasate sarcini concrete în toate domeniile construcţiei socialiste.

Eforturile organizaţiilor de partid în domeniul construcţiei economice se concentrează şi trebuie să se concentreze tocmai în direcţia înlăturării unor lipsuri ca : slaba creştere a productivităţii muncii, nerealizarea sarcinii reducerii preţului de cost, dificultăţile în aprovizionarea tehnico-materială a întreprinderilor, faptul că în planificarea producţiei şi a investiţiilor s-a procedat uneori birocratic.

Partidul nostru educă pe membrii săi în spiritul criticii şi autocriticii principiale, concrete, deschise, care constituie un factor însemnat în mobilizarea maselor pentru combaterea lipsurilor şi neajunsurilor construcţiei noastre, pentru întărirea economiei şi dezvoltarea culturii. Fiecare organizaţie de bază, fiecare membru de partid trebuie să dezvolte şi mai stăruitor spiritul critic şi autocritic.

În ceea ce priveşte viaţa internă de partid — s-a arătat în concluzii — raportul delegaţiei P.M.R. cu privire la lucrările Congresului al XX-lea a analizat formele în care s-a manifestat la noi cultul personalităţii şi urmările lui dăunătoare.

Un mare rol în răspîndirea cultului personalităţii l-a jucat la noi grupul de deviatori şi fracţionişti, demascat şi înlăturat din conducerea partidului în anul 1952.

În întreaga perioadă de după eliberarea ţării şi pînă la înlăturarea lor, deviatorii au instaurat domnia bunului plac, au călcat normele leniniste ale vieţii de partid, nu ţineau seama de Comitetul Central al partidului ; aceasta ameninţa unitatea partidului şi a Comitetului său Central. După eliberarea ţării, deviatorii au înlăturat cu de la sine putere conducerea provizorie din acea vreme a partidului ; cadrele care se ridicau împotriva politicii antipartinice a deviatorilor, politică periculoasă pentru unitatea partidului şi pentru opera de construire a socialismului, au fost trecute pe linia moartă, ţinute sub ameninţare. Grupul de deviatori a dus o politică de lovire, înjosire şi timorare a cadrelor, de cultivare a ploconelilor şi servilismului, de înăbuşire a oricărei încercări de critică. Deviatorii exercitau presiuni asupra cadrelor de partid pentru a obţine supunere necondiţionată faţă de actele lor arbitrate.

Deviatorii au călcat în mod grosolan principiile organizatorice leniniste de primire individuală în partid, au deschis porţile partidului, primind

în bloc pe oricine, fără discernămint, ceea ce a dat posibilitate elementelor necinstite, oportuniste, carieriste să pătrundă în partid; deviatorii au făcut apel direct la elementele legionare, chemându-le să intre în partid. Această linie lichidatoristă ducea la primejdia pentru partid de a pierde caracterul său de avangardă a clasei muncitoare.

După cum se știe, în 1947, analizând situația creată, C.C. al partidului a întrerupt primirile în partid, trecându-se apoi, în 1948, la verificarea membrilor partidului. Plenara C.C. al P.M.R., din iulie 1950, a combătut cu tărie denaturarea grosolană a liniei partidului în problemele construcției de partid și a stabilit sarcina de a aplica neclintit principiile leniniste de primire în partid.

Grupul de deviatori a săvârșit grave călcări ale legalității populare. Fără știrea C.C., deviatorii au luat măsuri provocatoare, punând la cale arestarea și înscenarea de procese unui mare număr de țărani, în majoritate țărani muncitori, provocare ce prejudicia alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare.

Zdrobirea devierii în anul 1952 a fost o manifestare strălucită a unității de neclintit a partidului; coeziunea interioară a acestuia a crescut și mai mult, s-a întărit combativitatea membrilor de partid împotriva abaterilor de la linia partidului. Comitetul Central a luat măsuri de întărire a rolului conducător al partidului.

Încă în anul 1952, C.C. al P.M.R. a combătut cu asprime practica ce se înrădăcinase în domeniul propagandei și agitației, de a ridica conducători ai partidului nostru deasupra partidului. Deoarece această critică n-a fost publicată, rezultatele ei au fost parțiale, insuficiente. Plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din august 1953 a pus sarcina lichidării manifestărilor cultului personalității. În lumina documentelor Congresului al XX-lea al P.C.U.S., trebuie smulse din rădăcini orice urme ale cultului personalității.

Totodată, s-a subliniat în concluziile făcute la dezbateri, că — luptând împotriva urmărilor cultului personalității — partidul nostru, care se călăuzește după principiile leniniste ale centralismului democratic, nu neagă, ci recunoaște rolul însemnat al conducătorilor de partid, încurajează ridicarea a cât mai multe noi cadre de conducere.

În concluzii s-a stăruit asupra necesității de a depune eforturi pentru îmbunătățirea compoziției sociale a partidului, pentru întărirea rîndurilor organizațiilor de partid cu muncitori care lucrează nemijlocit în producție, aceasta fiind o sarcină fundamentală în ridicarea nivelului întregii munci de partid.

Documentele Congresului al XX-lea al P.C.U.S. au constituit și constituie pentru partidul nostru un îndemn puternic pentru îmbunătățirea neconținută a vieții interne de partid, pentru întărirea caracterului colectiv al conducerii, pentru dezvoltarea democrației interne de partid, pentru întărirea unității partidului și a disciplinei de partid, pentru ridicarea nivelului activității organelor conducătoare de partid.

În concluziile la dezbateri s-a acordat o mare atenție îmbunătățirii muncii în domeniul ideologic.

Partidul nostru a obținut mari succese în răspîndirea ideologiei marxist-leniniste în cele mai diverse sectoare ale activității științifice, artistice, literare. Procesul de înfrîngere definitivă a ideologiei burgheze, de definitivă afirmare a ideologiei socialiste nu este însă terminat, ci este un proces îndelungat, o luptă grea. Ideologia burgheză mai are în țara noastră o bază socială în sectoarele nesocialiste ale economiei, în existența rămășițelor claselor exploatare. Totodată cercurile imperialiste agresive caută noi

mijloace de influențare ideologică pentru a stimula forțele ce reprezintă trecutul și pentru a pune piedici dezvoltării economice și culturale a țării.

În concluzii a fost criticat Comitetul raional de partid I. V. Stalin pentru slaba combativitate în lupta împotriva influențelor ideologiei burgheze. Este necesar ca organizațiile de partid și membrii de partid să cunoască bine formele concrete, căile de manifestare a influențelor ideologiei străine. Trebuie combătute cu toată hotărârea atitudinile apolitice față de studierea științei marxist-leniniste, tendințele de revizuire a bazelor materialiste ale fizicii și biologiei, atitudinile cosmopolite față de marile realizări ale științei sovietice, încercările făcute de elemente reacționare de a exercita presiuni asupra unor membri de partid ce activează în domeniul științei, de a le crea greutăți și chiar de a-i scoate din muncă, punându-le la îndoială, în mod nejustificat, capacitățile lor științifice.

Așa cum s-a arătat la Congresul al II-lea al P.M.R., nu poate fi vorba de nici un fel de „pauză” în lupta ideologică. În această luptă, organizațiile de partid, activiștii de partid nu trebuie să recurgă la metode administrative, birocratice. Nu avem voie să uităm că lupta ideologică poate fi dusă numai pe calea convingerii. Trebuie să se muncească cu răbdare, să se dea dovadă de calm, de măsură, de înțelegere față de drumul dificil, întortochat, pe care-l urmează mulți intelectuali pînă ajung la ideile juste ale partidului. Intensificînd munca ideologică, organizațiile de partid trebuie să combată cu fermitate atitudinile liberaliste față de manifestările ideologiei burgheze și pe împăciuitoriști. Alianța trainică a partidului cu marea majoritate a intelectualilor s-a încheiat pe baza principialității.

Acordîndu-se o atenție deosebită problemelor literaturii, în concluziile dezbaterilor s-au subliniat marile succese ale creației literare. În jurul partidului, sub steagul realismului socialist, s-a cimentat frontul unit al scriitorilor din toate generațiile. În întreaga perioadă de după eliberarea țării, scriitorii noștri au creat, sub îndrumarea și cu ajutorul partidului, un mare număr de opere valoroase, larg cunoscute și iubite de masele muncitoare. Poporul muncitor se mîndrește cu operele scriitorilor noștri. Literatura ocupă astăzi, în țara noastră, un loc de frunte în viața socială, aduce o contribuție considerabilă la educarea oamenilor în spiritul socialismului.

În concluzii au fost puse la punct unele afirmații tendențioase în legătură cu drumul și perioadele de dezvoltare ale literaturii noastre noi. Cînd poporul nostru muncitor a trecut la construirea socialismului, partidul a intensificat munca ideologică, ceea ce a avut ca urmare și în literatură o serie de clarificări ideologice importante. Scriitorii au fost ajutați să înțeleagă fenomenele noi ale construcției socialiste, să lege scrisul lor de sarcinile fundamentale ale făuririi noii orînduiri, au fost combătute cu succes concepții greșite, pesimiste asupra vieții și a oamenilor din țara noastră, asupra capacităților creatoare ale poporului.

Concluziile au criticat o serie de greșeli săvîrșite un timp de către unii activiști din aparatul Comitetului Central și din conducerea Uniunii scriitorilor, greșeli care au constat în tendințe de administrare în munca de îndrumare a creației, critici exagerate și sentențioase, insuficientă atenție acordată uneori problemelor ridicării măiestriei artistice, precum și în manifestări de îngustime dogmatică în unele probleme teoretice ale creației artistice.

Aceste greșeli au fost analizate, în anul 1953, într-o ședință cu scriitorii, organizată la Comitetul Central al partidului. Măsurile luate au dus la înlăturarea greșelilor semnalate. Problemele literaturii au fost larg dezbătute la ședința organizată în anul 1955 la Comitetul Central. Aceste dez-

bateri principiale, la care au luat parte activă foarte mulți scriitori, membri și nemembri de partid, au contribuit ca, la succesele mari de pînă atunci ale creației literare, să se adauge noi creații valoroase.

Trebuie menționat însă că unele elemente dizolvante, aflate la periferia vieții literare, au căutat să reia aceste probleme de mult rezolvate, folosindu-le în scopuri diversioniste, pentru a abate atenția scriitorilor de la sarcinile arzătoare ale creației literare și a pune piedici soluționării problemelor actuale teoretice și practice ale literaturii.

Este clar că esențialul nu a constatat în acele greșeli de metodă săvîrșite acum cîțiva ani, ci în marile succese repurtate de scriitorii noștri, datorită conducerii de către partid, în decursul celor doisprezece ani de la eliberarea țării și, îndeosebi, după trecerea la construirea socialismului în țara noastră.

O mare însemnătate — s-a subliniat în concluzii — are apropiatul Congres al Uniunii scriitorilor, a cărui menire este să dezbată în spirit partinic, curajos și creator, problemele actuale ale literaturii, căile de înlăturare a lipsurilor creației literare.

În centrul atenției scriitorilor și criticilor literari trebuie să stea analiza multilaterală a procesului complex și, adeseori, anevoios al oglinzirii în literatură a vieții care se construiește în țara noastră, a trăsăturilor noi ale constructorilor socialismului. Critica literară este chemată să aprofundeze problemele teoretice esențiale ale creației literare, lichidînd tendințele dogmatice și criticile abstracte, fără referire la fenomene concrete ale literaturii, combătînd ferm orice încercare de revizuire a bazelor teoretice ale realismului socialist, precum și manifestările negatviste față de realizările de pînă acum ale literaturii noastre.

Așa cum spune Lenin, nu poți să trăiești în societate și să fii liber, independent de societate. Cu adevărat liber este artistul care, pe baza cunoașterii și înțelegerii legilor de dezvoltare a societății, a necesității istorice, se situează deschis, de bună voie pe pozițiile nobile ale clasei muncitoare în lupta pentru eliberarea celor ce muncesc din jugul exploatării, în lupta pentru construirea socialismului.

Esențial în întreaga activitate literară este ca scriitorii și criticii să pornească întotdeauna de la ideea leninistă că literatura constituie o parte integrantă a cauzei clasei muncitoare, a poporului muncitor, să aprecieze totul în lumina intereselor generale ale construcției socialiste, să meargă cu hotărîre pe calea întăririi spiritului de partid, a legăturii strînse, indisolubile, dintre politica partidului și literatură.

Numai de pe pozițiile spiritului de partid pot și trebuie să fie dezvoltate lupta de opinii rodnică, critica și autocritica principală, pot și trebuie să fie combătute cu succes tendințele unor scriitori de a desprinde creația și dezbaterile literare de viața și interesele poporului, manifestările atît de dăunătoare ale spiritului de grup și ale tîmîierii reciproce, atitudinile revanșarde ale unor scriitori care au fost criticați în mod just. În lupta pentru spiritul de partid nu poate exista nici un fel de monopol. Această luptă este o cauză a tuturor scriitorilor.

Interesele poporului muncitor și ale dezvoltării culturii cer să nu fie tolerată nici o încercare de a nega sau reduce rolul conducător al partidului.

Partidul, ca forță conducătoare a clasei muncitoare, ca organizator al muncii de creație, îndrumă întreaga operă de transformare socialistă pe tărîm economic-cultural. Sub conducerea partidului, scriitorii și criticii noștri, membri de partid și nemembri de partid, uniți în frontul creației literare înaintate, reprezintă o mare forță, capabilă să înlătore tot ce mai frînează dezvoltarea literaturii noastre.

Asigurarea unei puternice principialități a publicațiilor literare ale Uniunii scriitorilor din R.P.R. are o însemnătate deosebită în desfășurarea luptei ideologice și în pregătirea Congresului scriitorilor. În concluzii s-a arătat că numeroase lucrări de critică și teorie literară publicate în „Gazeta literară“ ar merita să fie serios criticate. În paginile revistei se oglindesc multe din confuziile care au fost criticate în concluzii. Se pare că redacția „Gazetei literare“ nu se situează cu fermitate pe poziția înaltei principialități a clasei muncitoare în aprecierea unor articole și lucrări publicate. Trebuie spus că, adeseori presa literară nu ia poziție față de manifestări ale ideologiei burgheze, cum sînt unele încercări recente de a reabilita estetica reacționară a lui Titu Maiorescu, de a ponegi pe marele Caragiale.

Concluziile dezbaterilor au criticat de asemenea insuficienta combativitate a muncii ideologice duse de Comitetul și Biroul Uniunii scriitorilor. Organizația de bază a Uniunii Scriitorilor nu se ocupă serios de educarea comunistă a membrilor de partid, dă dovadă de îngăduință față de călcarea disciplinei de partid.

În concluzii s-a criticat faptul că în ultima vreme unii activiști ai frontului ideologic și-au slăbit combativitatea în lupta împotriva manifestărilor ideologiei străine.

Direcția de propagandă și agitație a C.C. al P.M.R. — s-a spus în concluzii — are sarcina să se preocupe de problemele fundamentale ale creației literare și artistice, să combată cu hotărîre influențele ideologiei burgheze. Este necesar să se intensifice și să se îmbunătățească munca ideologică în rîndurile intelectualilor. Insușirea marxism-leninismului asigură o orientare justă, un orizont larg, dă aripi gîndirii creatoare în știință, artă și literatură.

În încheierea concluziilor s-a pus un accent puternic asupra necesității îmbunătățirii muncii organizatorice a organizațiilor de partid pentru traducerea în viață a hotărîrilor Congresului al II-lea al partidului nostru. Multe organizații de partid au rămas în urmă în această privință, nu au luat măsuri organizatorice corespunzătoare pentru a asigura înfăptuirea acestor hotărîri.

Trebuie să se exercite un control strict asupra modului în care organizațiile de partid iau măsuri practice în vederea realizării sarcinilor puse de Congres în toate domeniile și, în special, a sarcinilor în domeniul economic. Organele și organizațiile de partid, toți membrii de partid trebuie să acționeze cu și mai mare hotărîre pentru întărirea rîndurilor partidului și a disciplinei de partid, pentru întărirea rolului conducător al partidului în economie și cultură.

Din partea Comitetului raional de partid I. V. Stalin, tov. P. Becar a arătat că observațiile critice ale participanților la discuții și concluziile la dezbateri au ajutat comitetul raional să-și vadă mai bine lipsurile. Principala noastră sarcină — a spus vorbitorul — este îmbunătățirea vieții interne de partid, întărirea conducerii colective și a răspunderii personale față de îndeplinirea hotărîrilor partidului. Va trebui să muncim permanent pentru ridicarea nivelului politic și organizatoric, pentru întărirea combativității și a spiritului critic și autocritic în organizațiile noastre de bază, împotriva oricăror manifestări ale ideologiei burgheze, pentru promovarea spiritului de partid în literatură și artă, pentru însușirea aprofundată de către intelectualii noștri a concepției înaintate despre lume și societate, concepția marxist-leninistă.

ÎMPOTRIVA ABATERILOR DE LA SPIRITUL DE PARTID

ȘEDINȚA ORGANIZAȚIEI DE BAZĂ P.M.R. A SCRITORILOR DIN BUCUREȘTI

În ultima vreme au loc în întreaga țară adunări ale organizațiilor de partid consacrate dezbaterii raportului delegației C.C. al P.M.R., care a participat la lucrările Congresului al XX-lea al P.C.U.S.

Aceste dezbateri contribuie la întărirea partidului și a democrației interne de partid, la îmbunătățirea muncii de partid. Ele se desfășoară în spiritul criticii și autocriticii principale, combative, factor puternic în mobilizarea maselor muncitoare pentru îndeplinirea marilor sarcini pe tărîm economic și cultural trasate de Congresul al II-lea al P.M.R., pentru lichidarea lipsurilor în opera de construire a socialismului.

În acest spirit, al creșterii combativității partinice, s-au desfășurat și recente dezbateri ale activului de partid al Comitetului raional P.M.R.-I. V. Stalin-București, dezbateri în care au ocupat un loc important problemele luptei ideologice, îndeosebi pe tărîmul literaturii și artei. Pentru prelucrarea dezbaterilor și concluziilor acestei adunări, a avut loc zilele trecute adunarea generală a organizației de bază P.M.R. a scriitorilor din București. Pe baza unui referat al biroului organizației, adunarea a pus în discuție abaterile unor membri ai organizației de la principalitatea marxist-leninistă și de la normele leniniste ale vieții de partid.

În referatul biroului organizației de bază se arată că, datorită muncii încununată de succes a partidului nostru pentru răspîndirea în mase a ideilor clasei muncitoare, pentru educarea intelectualității în spiritul ideologiei marxist-leniniste, oamenii de știință, scriitorii, artiștii au obținut realizări importante în toate domeniile creației culturale.

Totodată, nu trebuie uitat că în țara noastră ideologia burgheză are încă o bază materială în existența sectoarelor nesocialiste ale economiei, în existența rămășițelor claselor exploatare, și este alimentată, din afară, de cercurile imperialiste agresive.

Influențele străine în ideologie se concretizează în prezent, la unii intelectuali, printr-o atitudine negativistă față de marile realizări economice și culturale ale regimului democrat-popular, prin încercări de minimalizare a realizărilor științei din țara noastră și a cuceririlor științei sovietice, ploconire cosmopolită față de ceea ce este negativ, înapoiat, reacționar în cultura țărilor capitaliste, unele tendințe idealiste și mistice, tendința de a reveni la teza preluării necritice, în bloc, a întregii literaturi din trecut, de a reabilita, de pildă, estetica reacționară a lui Titu Maiorescu.

Este profund greșit felul în care unii oameni, cu o slabă pregătire politică și influențați de ideologia străină, interpretează destinderea pe plan internațional prezentînd-o drept o încetare implicită a luptei ideologice, o renunțare la principiile marxism-leninismului. Această idee dăunătoare a primit o replică categorică la Congresul al II-lea al P.M.R., unde s-a arătat că nu poate fi vorba de „pauză” în lupta ideologică.

În pregătirea Congresului scriitorilor — se spune în referat — trebuie să desfășurăm o dezbateră serioasă a problemelor reale ale creației literare, apreciînd în mod just drumul parcurs de literatura noastră după 23 August 1944; trebuie să analizăm și să combatem cu principialitate, în lumina sarcinilor actuale ale dezvoltării literaturii noastre realist-socialiste, lipsurile existente, tendințele greșite, care reflectă influențele ideologice și esteticii burgheze, manifestările dogmatismului în creație etc. E necesar să încurajăm și să susținem lupta de opinii, confruntarea creatoare a părerilor, de pe pozițiile spiritului de partid.

Referatul subliniază că literatura noastră nouă a acumulat o bogată experiență pozitivă. Strîngîndu-și rîndurile în jurul partidului, însușindu-și metoda realismului socialist și luptînd împotriva curentelor și ideilor estetice reacționare scriitorii noștri din toate generațiile au creat, îndeosebi după ce s-a trecut la construirea socialismului, numeroase lucrări valoroase în care se reflectă concepția despre lume a clasei muncitoare, viața și lupta eroică a poporului nostru.

Numai pe baza acestei bogate experiențe literare de peste un deceniu, se poate păși mai departe spre noi și mari succese. Nu întîmplător unele elemente influențate de ideologia străină încearcă să nege sau să micșoreze realizările literaturii noastre, născocind false „periodizări” ale literaturii de după 23 August, în care — în totală contradicție cu realitatea — perioada 1949—1953 este prezentată ca o perioadă de frînare a avîntului literaturii și de regres, ignorîndu-se tendențios opere de valoare, ca: „Mitrea Cocor” și „Nada Florilor” de Mihail Sadoveanu, „Desculț” de Zaharia Stancu, „În satul lui Sahia” și „Bălcescu” de Eugen Jebeleanu, „Lazăr de la Rusca” și „Minerii din Maramureș” de Dan Deșliu, „Drum fără pulbere” de Petru Dumitriu, „La porțile marelui” de Geo Bogza, „Desfășurarea” de Marin Preda, „Cetatea de Foc” de Mihail Davidoglu și multe altele, create tocmai în această perioadă.

Pentru a abate atenția scriitorilor de la problemele teoretice și practice și de la lipsurile actuale ale literaturii, la periferia vieții literare se face agitație în legătură cu unele metode greșite folosite un timp de activiști ai frontului ideologic. Se știe însă că aceste metode greșite (tendențe de administrare, critici exagerate, sentențioase; insuficientă atenție acordată laturii realizării artistice; manifestări de îngustime dogmatică în unele probleme teoretice ale creației literare) au fost dezbătute încă în anul 1953 la o ședință cu scriitorii, membri și nemembri de partid, organizată la Comitetul Central al partidului. După această ședință au fost luate măsuri serioase de îndreptare a lipsurilor. Problemele vieții literare au fost larg dezbătute cu scriitorii, la Comitetul Central, și în anul 1955; ca urmare a acestor dezbateri în care scriitorii s-au bucurat de cea mai deplină posibilitate să-și spună părerile, să scoată la iveală lipsurile, literatura noastră a putut să adauge noi realizări la succesele obținute pînă atunci.

Încercările diversioniste semnalate, se spune în referat, sînt o expresie a concepțiilor burgheze individualiste asupra creației literare, con-

cepții îndreptate fățiș sau pe ascuns împotriva principiilor leniniste ale spiritului de partid în literatură. Ele constituie de fapt o tentativă de a nega rezultatele însemnate obținute de literatura noastră datorită orientării date de partid. Interesele poporului nostru, ale dezvoltării continue ale creației literare cer să nu fie tolerată nici cea mai mică știrbire adusă rolului conducător al partidului în construcția culturală, ca și în toate domeniile de activitate. Scriitorii membri de partid și nemembri de partid, care în toți acești ani au simțit în munca lor create sprijinul plin de înțelegere și eficient al partidului, își unesc forțele în direcția unei mai intense contribuții a literaturii la rezolvarea marilor sarcini actuale ale construirii socialismului în țara noastră.

În referat se arată că, la adunarea activului de partid al raionului P.M.R. - I. V. Stalin, Al. Jar a avut o ieșire antipartinică, făcându-se purtătorul unor neadevăruri și calomnii josnice la adresa partidului, a Congresului al II-lea al partidului, a Comitetului Central, a „Scînteii“, organul Comitetului Central, și a masei membrilor de partid.

Pornind de la propriile sale trăsături de om nesincer față de partid, fățarnic, spunînd despre sine însuși că a dus o „viață dublă“, Jar a atribuit cu nerușinare aceste trăsături tuturor membrilor de partid, tuturor comuniștilor. El a pretins în mod mincinos că partidul ar educa pe comuniști în spiritul lașității, al lipsei de curaj. Acestea sînt minciuni josnice. Participanții la adunarea activului raional au dat o replică plină de indignare încercării calomnioase a lui Jar de a nega fapte îndeobște cunoscute cum sînt promovarea de către partid, pe baza democrației interne, a dezbaterilor create, autocritica deschisă făcută în documentele Congresului al II-lea al P.M.R., spiritul critic și autocritic, principial, curajos în care partidul îi educă pe comuniști. În ce-i privește pe scriitori, ei au avut și au folosit în repetate rînduri toate posibilitățile de a critica lipsurile în domeniul muncii literare. Jignind pe membrii de partid, muncitori, țărani muncitori, intelectuali, care — cu ajutorul partidului — și-au ridicat mult nivelul de conștiință și care, prin munca și inițiativa lor create, constituie țaria partidului — Jar a lansat fără rușine afirmația calomnioasă că membrii de partid „gîndesc din ce în ce mai puțin“. El s-a ridicat în spirit anarhic împotriva organelor de partid și a rolului lor de a educa și organiza pe membrii de partid.

Ridicîndu-se împotriva indicației date de partid de a se combate liberalismul față de manifestările ideologiei burgheze, Jar a cerut să se renunțe la lupta împotriva liberalismului. Calomniînd intelectualitatea noastră, atașată sincer partidului, luptătoare entuziastă pentru biruința socialismului, ignorînd faptul confirmat de toate succesele culturii din țara noastră — că alianța trainică a clasei muncitoare cu intelectualitatea s-a încheiat pe baza principialității, a ideologiei marxist-leniniste, Jar, pierzînd orice simț al ridicolului, a „avertizat“ că combaterea liberalismului ar pune „în primejdie“ alianța dintre clasa muncitoare și intelectualitate.

Jar a înfățișat cu rea credință situația literaturii, afirmînd că în perioada în care s-a trecut la construirea socialismului — perioadă ilustrată în realitate, cum s-a arătat mai sus, prin numeroase opere valoroase — creația literară ar fi ajuns la dezastru. Care e substratul acestei afirmații? Sub pretextul combaterii unor greșeli din acei ani, el a căutat de fapt să nege ceea ce a constituit esențialul și anume rezultatele de seamă obținute de scriitorii noștri datorită conducerii de către partid în cei doisprezece ani de la eliberarea țării și, îndeosebi, după trecerea la etapa construcției socialiste.

Ieșirea lui Jar constituie un atac dușmănos conștient și deliberat împotriva partidului. Așa cum s-a dovedit, el desfășura de multă vreme o acțiune dizolvantă în lumea scriitorilor, prin redacțiile revistelor literare, la casele de creație, în Uniunea scriitorilor și în organizația sa de bază. Recent, într-un interviu publicat în „Gazeta literară“, Jar s-a dat la aceleași atacuri calomnioase împotriva regimului democrat-popular și a literaturii noastre lansând minciuna sfruntată că la noi în țară s-ar practica represiuni polițienești împotriva unor scriitori. El a încercat să-și creeze, pe cale demagogică, un prestigiu pe care nu-l putea obține prin producțiile lui literare „în serie“, dar deficiente din punct de vedere calitativ. Numai datorită unei îngăduințe excesive și a slăbiciunilor criticii literare nu s-a făcut o analiză serioasă a producțiilor literare ale lui Jar, a fost posibilă apariția unor încercări de a-i atribui pe nedrept calificative umflante, cu toate că unii scriitori l-au criticat pentru schematism, denaturare a faptelor, naturalism. Nu au fost aduse la timp la cunoștința opiniei publice tendințele naționaliste care s-au manifestat într-una din lucrările lui Jar. Încă mai de mult Jar a devenit exponentul răbufnirilor anarhice burheze individualiste, s-a situat pe poziții potrivnice partidului în problemele creației literare.

În referat se arată că, luând în discuție această comportare, biroul propune adunării organizației de bază a Uniunii scriitorilor excluderea lui Al. Jar din Partidul Muncitoresc Român.

Cu toată riposta categorică pe care a primit-o ieșirea antipartinică a lui Al. Jar, — se arată în raport — trebuie spus că, din păcate, în rândurile organizației noastre de bază s-au găsit scriitori care s-au lăsat influențați de unele concepții străine.

Astfel, tov. Mihail Davidoglu, la adunarea de la Comitetul raional I. V. Stalin, n-a luat poziție față de ieșirea provocatoare a lui Jar și a exprimat idei defăimătoare cu privire la literatura noastră.

Tov. M. Davidoglu a avut o ieșire anarhică la o adunare recentă a organizației de bază, părăsind în mod ostentativ ședința atunci când i s-au adus unele critici justificate. Prin asemenea manifestări, tov. Davidoglu s-a făcut exponentul unor tendințe de frînare a democrației de partid, de stînjenire a liberei exprimări a părerilor critice.

La adunarea activului raional, tov. Ion Vitner a avut o atitudine neprincipială și lipsită de spirit de răspundere. Mai înainte, în fața biroului organizației de bază, tov. Ion Vitner, împreună cu Jar, a luat o poziție profund nepartinică. La adunarea de la Comitetul raional I. V. Stalin, deși a exprimat păreri diferite în unele probleme, nu numai că n-a combătut atacul lui Jar, dar a declarat că împărtășește o serie de afirmații calomnioase ale acestuia.

Pentru aceste motive — arată referatul — biroul propune adunării organizației de bază a Uniunii scriitorilor sancționarea tov. M. Davidoglu și I. Vitner cu vot de blam.

În continuare, referatul a analizat, ținând seama de aceste fapte, activitatea organizației de bază și a biroului. În adunarea activului de partid raional o serie de tovarăși, între care Mihai Beniuc, Aurel Baranga, Maria Banuș, A. G. Vaida (deși, în ce-l privește pe acesta din urmă, cu unele izbucniri pătimașe), precum și alții au luat poziție împotriva minciunilor și clevetirilor lui Al. Jar, exprimându-și atașamentul față de partid și principiile de dezvoltare a literaturii puse în slujba poporului. Totuși nu trebuie să se închidă ochii în fața unor fenomene negative, care arată că unii dintre tovarăși nu au dat dovadă de spirit combativ, partinic.

În cuvîntul la adunarea activului raional, tov. Veronica Porumbacu a ignorat indicațiile permanente ale partidului de a reda adevărul vieții în toată plenitudinea sa, în lumina concepției juste, partinice, despre viață.

În continuare, referatul a menționat o seamă de lipsuri și abateri ale biroului, care au fost pe drept cuvînt calificate ca manifestări de oportunism, neprincipialitate și scădere a spiritului de partid. În fața presiunii elementelor liberaliste, biroul și unii membri ai organizației de bază au pășit pe calea concesiilor neprincipiale și a slăbirii muncii de educație comunistă și de analiză marxistă a problemelor creației literare.

În ce privește activitatea lui Jar, culminînd cu manifestarea sa calomniatoare, ele li s-au părut unor membri ai biroului doar o atitudine „prostească și rușinoasă“, fără a se aprecia just caracterul provocator al acestei atitudini.

Analizînd lipsurile organizației, referatul arată că în organizație nu s-a dus o activitate susținută pentru educarea membrilor de partid în spiritul unei înalte principialități, în primul rînd în spiritul răspunderii scriitorilor față de partid și popor și în spirit de luptă împotriva manifestărilor ideologiei străine. Organizația nu a educat membrii de partid în spiritul moralei comuniste și al luptei împotriva încălcărilor normelor leniniste de partid, împotriva manifestărilor de intrigă, defăimare, spirit de grup, proslăvire reciprocă.

S-au încetățenit la unii scriitori, membri de partid — arată referatul — ideea că ei sînt scutiți de orice îndatoriri partinice, automulțumirea, tendința de a fi atenți numai față de acei oameni care le aduc laude și de a deveni intoleranți față de orice critică a tovarășilor lor, tendința de a considera orice critică drept un asasinat moral. Organizația de bază nu poate tolera însă slăbirea criticii și a autocriticii, nu poate fi de acord cu ieșirile anarhice, cu slăbirea disciplinei și democrației interne de partid. Atîta vreme cît vom mai permite asemenea situații, spune referatul, nu vom putea întări în mod serios influența organizației noastre de bază în mijlocul colectivului scriitoricesc, inițiativa ei în viața literară, punerea pe primul plan a problemelor mersului înainte al literaturii noastre. Contrapunerea propriei „personalități“ a scriitorului față de tovarășii săi, lipsa simțului de răspundere față de popor și partid sînt manifestări străine de morala noastră. Ele tind să transforme pe scriitori în persoane intangibile, cărora poporul și partidul trebuie, chipurile, să le îngăduie orice fel de ieșiri anarhice și de idei greșite.

Noi, scriitorii și criticii, se spune în referat, avem de desfășurat o vastă activitate creatoare în domeniul literaturii. Avem de desfășurat o acțiune serioasă, temeinică, argumentată, de combatere a manifestărilor ideologiei burgheze, care s-au făcut simțite în ultimul timp, de combatere a confuziilor lansate de unii critici, de înlăturare a unor teze dogmatice etc. Nu este de tolerat înlocuirea atmosferei creatoare și a criticii prin defăimare ori tămîiere, care mai întotdeauna au la bază spiritul de grup.

La „Gazeta literară“ s-a creat o situație neprielnică pentru dezbaterea problemelor principale ale creației literare și pentru combaterea spiritului de grup și de tămîiere reciprocă. Această publicație, care ar trebui să aibă un rol important în sprijinirea orientării realist-socialiste a literaturii noastre, în sprijinirea liniei partidului în literatură, publică numeroase lucrări de critică și teorie literară care ar trebui criticate pentru confuziile pe care le lansează, nu combate manifestările concrete ale ideologiei burgheze și dă dovadă de lipsă de principialitate. Mai recent, unele

interviuri au contribuit la o agitație neprincipială, alimentată în mod artificial. În redacția și colegiul „Gazetei literare“ lucrează membri de partid, între care, ca redactori șefi adjuncți — tov. Paul Georgescu și, pînă de cînd, tov. Veronica Porumbacu. Referatul biroului organizației de bază pune întrebarea cum și-au făcut acești doi tovarăși datoria, de vreme ce în condițiile noastre de azi, cînd presa noastră are în general o orientare clară și partinică, revista a ajuns unul din puținele locuri de propagare a unor idei greșite ?

Manifestări asemănătoare se răsfrîng și în activitatea altor publicații ale Uniunii scriitorilor. În organele de conducere ale Uniunii scriitorilor, în secții, la publicații, lucrează nu puțini membri de partid. Ei, comuniștii, au o foarte mare răspundere : de felul cum lucrează în aceste locuri depinde în mare măsură justa sprijinire a creației scriitoricești. Munca în biroul Uniunii scriitorilor, controlul și ajutorul reciproc în muncă se desfășoară slab, nu îndeajuns de colectiv. Dacă în rîndurile unor tineri scriitori au început să fie adoptate, cu credulitate, unele teorii confuze, aceasta se datorește și faptului că concepțiile greșite nu sînt combătute de scriitorii membri de partid. Chiar și critici rostite în ședințele de partid, critici cu privire la creația literară și la articole publicate în reviste n-au fost susținute de tovarășii respectivi în revistele literare, sau, în general, în public.

Provocarea lui Jar — care nu poate fi socotită o pură întîmplare — precum și influențele liberalismului ne obligă — spune referatul — să luăm măsuri hotărîte pentru apărarea organizației noastre de manifestările ideologiei străine și de moravuri nedemne de comuniști.

În legătură cu activitatea biroului organizației de bază a Uniunii scriitorilor și pe baza criticilor ce i-au fost adresate acestuia cu alte prilejuri de unii membri de partid, referatul a propus adunării să ia următoarea hotărîre :

Adunarea generală a organizației de bază constată că, în adunarea activului de partid a raionului Stalin și în discuțiile cu o seamă de tovarăși, biroul a dat dovadă de șovăială nepermisă și lipsă de principialitate. Adunarea generală dă sarcină biroului să ia măsuri hotărîte pentru normalizarea vieții de partid în organizație, pentru mobilizarea membrilor de partid și a scriitorilor fără de partid în lupta pentru respingerea răbufnirilor ideologiei burgheze și pentru promovarea hotărîtă a liniei partidului în problemele creației literare.

Menționînd apropierea Congresului scriitorilor, referatul biroului organizației de bază cere membrilor de partid să pună în centrul atenției scriitorilor problemele creației literare de azi, ale unei măiestrii reale precum și problemele combaterii confuziilor lansate în unele publicații literare. Nu trebuie să confundăm ieșirea lui Jar — ieșire vădit provocatoare — cu confuziile și ideile greșite ale unor intelectuali, confuzii pe care se cere să le risipim cu înțelegere, cu calm, cu măsură, ceea ce, desigur, nu înseamnă că trebuie să rămînem pasivi în fața lor. Tăria noastră, unitatea rîndurilor noastre comuniste și unitatea tuturor scriitorilor în jurul partidului clasei muncitoare, al inițiatorului construcției socialiste, constituie o cheazășie a faptului că oricine se ridică împotriva liniei partidului, oricine folosește arma provocării și calomniei nu poate decît să dea greș. Partidul și opinia noastră publică promovează și apără dreptul la critică, nu sînt de acord cu crearea unor personalități literare de necriticat, încurajează critica partinică, menită să demaște vestigiile ideologiei străine și tot ceea ce împiedică mersul înainte.

În lupta pentru spiritul de partid nu poate exista nici un monopol.

Lupta de opinii, bazată pe convingeri reale și urmărind progresul literaturii noastre, trebuie dusă cu eforturile tuturor participanților de a întări unitatea în jurul partidului, de a ajuta la progresul creației noastre; aceasta e o obligație comună a schimbului de păreri făcută de pe platforma marxism-leninismului.

În încheiere, referatul spune: Partidul a ajutat enorm literatura, a luptat cu neobosită fermitate pentru puritatea ideologică a literaturii, pentru ridicarea nivelului ei artistic. Acum partidul, poporul, așteaptă din partea noastră noi opere actuale, bogate în idei exprimate la un înalt nivel artistic, opere partinice, unelte de preț în munca pentru înălțarea culturii socialiste în țara noastră.

Referatul nu a dat totuși suficientă atenție problemelor de azi ale creației literare, probleme care vor sta în centrul dezbaterilor Congresului. Cum poate ajuta mai bine arta noastră progresul construcției socialiste? Aceasta e întrebarea de la care e firesc să se pornească în dezbaterile problemelor de creație. Este necesar ca scriitorii să discute, analizând în profunzime ce au de făcut pentru a ajuta poporul nostru să-și realizeze prin muncă viața la care aspiră, viața spre care îl îndrumă partidul.

Urmărind ca literatura noastră să se manifeste ca o literatură închinată poporului, menită să ajute construcția socialistă, partidul promovează totodată o largă varietate de curente, genuri, stiluri, personalități, apărând ferm principiile realismului socialist; partidul condamnă orice tendințe administrative, de șablonizare și uniformizare, de tutelă măruntă, precum și slaba atenție acordată problemelor măiestriei artistice. Congresul al II-lea al P.M.R. a combătut tot ce este simplist, plat, inexpressiv din punct de vedere artistic, a chemat pe scriitori să facă toate eforturile în creație pentru înlăturarea schematismului care se manifestă îndeosebi în înfățișarea constructorilor noii societăți. Scriitorii sînt chemați să cunoască mai profund viața de azi, trăsăturile constructorilor socialismului și întreaga complexitate a realității noastre. Odată cu folosirea justă a experienței literaturii progresiste din trecut, ei trebuie să urmărească atent cuceririle literaturii contemporane și îndeosebi ale literaturii sovietice. Este nesatisfăcătoare dezbaterile problemelor de teorie literară, îndeosebi a problemelor legate de actualitate. A slăbit, în unele sectoare ale creației, atenția față de fenomenele vieții de azi, față de problemele actuale ale societății noastre, ceea ce duce la îngustarea cîmpului de cuprindere al literaturii. În fața apropiatului Congres al scriitorilor stau tocmai aceste probleme, necesitatea de a dezbate în spirit partinic, creator, curajos, problemele actuale ale literaturii, modul în care pot fi înlăturate cel mai bine lipsurile creației. Ca și scriitorii, criticii au datoria de a se concentra tocmai asupra procesului foarte complex și adesea dificil al înfățișării vieții ce se clădește azi la noi. Partidul cheamă pe scriitori să redea conflictele reale ale vieții, lupta dintre nou și vechi și izbînda noului. Critica literară trebuie să adîncească problemele de bază ale teoriei și creației literare, lichidînd dogmatismul și criticile abstracte, neprincipialitatea și spiritul de tîmîiere, scoțînd la iveală și combătînd cu toată fermitatea încercările de revizuire a principiilor esteticei marxist-leniniste, respingînd orice tentativă de slăbire a partinității și a legăturii dintre creația beletristică și politica partidului. Orientarea rodnică dată de partid stă la baza succeselor dobîndite de literatura noastră după 23 August 1944 și îndeosebi în etapa construcției socialiste; partidul va da și de acum înainte întreg sprijinul pentru dezvoltarea creației literare închinată poporului.

În discuțiile care au urmat au luat cuvîntul numeroși scriitori, membri ai organizației de bază. Ei au înfierat ieșirea antipartinică și calomnioasă a lui Al. Jar, considerînd-o ca un atac împotriva liniei partidului, ca o ponegrire a tuturor comuniștilor și ca o atitudine ostilă mării majorități a scriitorilor noștri, profund atașați cauzei clasei muncitoare. Mai mulți tovarăși au relatat fapte concrete din care reiese că Al. Jar urmărea diminuarea rolului conducător al partidului în literatură și artă, precum și crearea unei atmosfere neprielnice pentru discutarea temeinică, în spirit critic și autocritic, a problemelor reale pe care le are de rezolvat creația noastră literară.

Condamnînd clevetirile nedemne ale lui Al. Jar, participanții la discuții au relevat că acesta a devenit de mai multă vreme colportor al diversiunilor și influențelor dușmănoase în rîndurile scriitorilor. Ei au arătat că o seamă de manifestări ale lui Jar au fost criticate și înainte și că acesta și-a făcut de mai multe ori o „autocritică“ ce s-a dovedit nesinceră, fățarnică.

În fața faptelor și văzînd atitudinea fermă a organizației față de el, Jar a fost nevoit să facă o declarație formală în care recunoaște că a avut o atitudine antipartinică, calomnioasă, ridicîndu-se în mod deliberat împotriva liniei generale a partidului, încercînd să zdruncine încrederea în partid, și vorbind despre membrii de partid așa cum vorbesc cele mai reacționare oficine ale propagandei anticomuniste, dedîndu-se la intrigi și calomnii în rîndurile scriitorilor. Participanții la adunare au respins încercările demagogice ale lui Jar de a se justifica și au cerut să i se aplice sancțiunea maximă: excluderea din rîndurile partidului.

Participanții la discuții au supus unei critici severe atitudinea neprincipială a tov. M. Davidoglu și I. Vitner. S-a apreciat că atitudinea lipsită de răspundere partinică, împăciuitoare față de ieșirea provocatoare a lui Jar la adunarea activului de partid al raionului I. V. Stalin se explică și prin faptul că amîndoi tovarășii au dus o activitate dăunătoare, de întreținere a spiritului revanșard — spirit care constă în încercarea de a reveni asupra criticilor juste făcute în trecut de către partid în legătură cu diferite manifestări ale ideologiei străine.

Ținînd seama de autocritica făcută de tov. M. Davidoglu și I. Vitner, organizația de bază i-a obligat ca prin activitatea lor să dovedească temeinicia acestei autocritici.

Numeroși vorbitori au subliniat importanța vitală pe care rolul conducător al partidului îl are pentru dezvoltarea literaturii, pentru întărirea caracterului ei militant, popular, a înaltei sale măiestrii artistice. Ei s-au ridicat împotriva încercării de a minimaliza realizările mari care au fost dobîndite de literatura noastră tocmai în acei ani cînd scriitorii, angajîndu-se pe drumul realismului socialist, au creat unele din vele mai valoroase opere.

În această ordine de idei, tov. Marcel Breslașu a înfierat ieșirea antipartinică a lui Jar și încercările acestuia de a susține liberalismul față de ideile reacționare, ca o „inovatie“ în problema alianței între clasa muncitoare și intelectualitate. Ieșiri ca acelea ale lui Jar nu pot fi socotite clipe de rătăcire ale unui om care nu știe ce face; totodată, atitudinea lui nu poate atinge prestigiul scriitorilor cinstiți, care lucrează fără precupețire sub îndrumarea partidului.

Tov. Veronica Porumbacu a relevat cît de mult i-a ajutat în creație conducerea de către partid a literaturii, subliniind că de fapt partidul a format-o ca scriitoare.

„Jar susținea că nu există primejdia ideologiei burgheze. Eu aş spune că prin însăşi persoana sa ne-a servit un exemplu al primejdiei pe care o reprezintă această ideologie“.

Referindu-se la atitudinea pe care ea a avut-o în adunarea activului de partid al raionului I.V. Stalin, tov. Porumbacu a apreciat drept greşită încercarea sa de a nu ţine seama de spiritul de partid, de concepţia despre lume a scriitorului, atunci când este vorba de reflectarea vieţii. Tov. Porumbacu n-a rămas însă consecventă cu propriile sale aprecieri, avînd o poziţie concesivă.

Tov. *Aurel Baranga* a arătat că Jar a urmărit dezbinarea scriitorilor, a propagat o serie de calomnii la adresa realizărilor scriitorilor noştri, calomnii care ţinteau să dea o lovitură principiului conducerii de către partid a literaturii. Vorbitorul a dat unele exemple concrete cu privire la rezultatele pozitive ale rolului conducător al partidului şi a citat unele eşecuri artistice în urma subestimării acestei îndrumări.

Tov. *Radu Boureanu* a arătat între altele că unele confuzii ideologice l-au dus la greşelile din poemul dramatic „Satul fără dragoste“.

Tov. *Al. Şahighian* a spus că au existat unele greşeli de metodă în munca de îndrumare, care au fost îndepărtate, dar că aceste greşeli nu trebuie folosite pentru a nega rezultatele pozitive esenţiale ale conducerii de către partid a literaturii.

Tov. *Ov. S. Crohmălniceanu* a arătat că partidul stimulează pe toate căile critica principială, care are drept scop îndreptarea greşelilor. Jar n-a făcut o critică de pe poziţii de partid, ci a vorbit de pe poziţii potrivnice partidului. Vorbitorul a arătat că el, ca membru al biroului organizaţiei de bază, are o serioasă răspundere pentru faptul că nu a combătut la vreme o seamă de cleветiri ale lui Jar la care a fost martor. Spiritul de grup, atmosfera de tămîiere reciprocă nu sînt străine de aceste răbufniri anarhice mic-burgheze. Cine se ridică împotriva eror greşeli ale scriitorilor, cine critica, cine semnala abateri neprincipiale era socotit ca „unul care s-a dat cu proletcultiştii“, deşi cei care promovau această lozincă falsă, fără a arăta ce înţeleg prin ea, foloseau uneori cele mai „clasice“ şabloane. Vorbitorul a criticat poziţia neprincipială a tov. Paul Georgescu în munca „Gazetei literare“ cu scriitorii. Lipsa de fermitate în anumite probleme, evitarea lor sub pretextul reparaţiei metodelor greşite, tolerarea unor confuzii, lipsa unor replici prompte la adresa ideologiei burgheze nu puteau duce decît la lipsurile existente în activitatea „Gazetei literare“.

În legătură cu propriul său interviu publicat în „Gazeta literară“, tov. Crohmălniceanu a arătat că în condiţiunile în care unii încearcă să speculeze greşelile din trecut ca o diversiune, consideră că partea, întîia a interviului n-a servit cauza literaturii noastre.

Tov. *Dumitru Corbea* a arătat că Jar a aţîţat spiritul de grup, tendinţele meschine de răfuială, calomniind diverşi tovarăşi.

Tov. *Petru Granea* a dat unele detalii cu privire la acţiunea de calomniere a regimului democrat-popular desfăşurată de Jar de mai mult timp.

O mare parte a discuţiei a fost dedicată analizei unor manifestări ale ideologiei burgheze în viaţa literară. Vorbitorii au cerut ca organizaţia de bază să mobilizeze pe membrii săi în vederea combaterii intransigente a acestor răbufniri.

Tov. *Maria Banuş*, membră a biroului organizaţiei de bază, a arătat că anumite manifestări din viaţa literară dovedesc persistenţa stihiei mic-

burgheze. Impotriva acesteia trebuie dusă o luptă continuă. Nu ne putem mărgini la invocarea ei ca o scuză pentru neprincipialitate sau pasivitate.

Tov. Maria Banuș a vorbit despre atitudinea îngăduitoare a organizației de bază față de manifestările anarhice ce s-au produs în trecut în viața organizației, subliniind propria sa răspundere în această problemă.

Tot despre primejdia atitudinii pasive față de răbufnirile ideologiei burgheze a vorbit și tov. *Eugen Frunză*, arătând că minciunile sfruntate pe care le difuza Jar cu bunăștiință urmăreau crearea unui climat prielnic influențelor dușmănoase. Jar a refuzat sistematic sarcinile de partid și obștești, în schimb a desfășurat de pe poziții dușmănoase o activitate continuă de împrăscare cu noroi a partidului. Vorbitorul a considerat că a avut o atitudine greșită când, în urma unor critici, nu a mai adus o contribuție efectivă la munca de partid în rîndurile scriitorilor.

O atenție deosebită a fost acordată în discuție muncii Uniunii scriitorilor, a organelor sale de conducere și a publicațiilor sale. Numeroși vorbitori au criticat pe membrii de partid din biroul Uniunii scriitorilor, din birourile secțiilor de creație și redacții pentru insuficienta preocupare față de problemele ideologice ale creației literare, pentru necombaterea unor confuzii oglindite în publicațiile literare.

Tov. *Mihai Beniuc* a subliniat că în masa scriitorilor ieșirea anti-partinică a lui Al. Jar a stîrnit indignare. La Uniunea scriitorilor în ultima vreme nu prea au fost discutate și combătute atitudinile neprincipiale și greșelile ideologice. Lipsită de principialitate a fost și atitudinea față de Al. Jar, care multă vreme a colportat minciuni și calomnii fără să primească riposta cuvenită din partea conducerii Uniunii scriitorilor. Erijîndu-se cu de la sine putere în „reprezentant“ al scriitorilor, Jar a încercat să compromită și să saboteze munca de pregătire a Congresului scriitorilor.

Totodată lipsa de preocupare pentru problemele ideologice a făcut ca unii scriitori, ca tov. M. Davidoglu, de pildă, să nu mai studieze, rămînd în urmă din punct de vedere al pregătirii politice, să se înfumureze și să devină refractari la critică.

La deficiențele muncii Uniunii scriitorilor s-a referit și tov. *Eugen Jebeleanu*. Arătînd rolul mare pe care trebuie să-l aibă Uniunea scriitorilor în justa orientare a creatorilor, el a criticat biroul Uniunii scriitorilor din care face parte pentru insuficientă activitate ideologică. Datorită acestei slăbiciuni, în unele cercuri ale scriitorilor s-a putut strecura interpretarea greșită a consecințelor destinderii internaționale care, chipurile, ar duce la o „pauză“ în lupta ideologică, cînd acum, în fapt, influența ideologiei străine caută să se intensifice în forme noi.

Tov. Eugen Jebeleanu a arătat că în loc să inițieze acțiuni menite să dea ripostă cuvenită unor asemenea „interpretări“, biroul Uniunii scriitorilor a dus mai mult o muncă administrativă. Nici publicațiile Uniunii nu s-au preocupat îndeajuns de lămurirea problemelor ideologice. După îndreptarea greșelilor de metodă din trecut, despre care s-a vorbit, s-au ivit tendințe de a se slăbi rolul conducător al partidului în literatură. Revistele Uniunii nu luptă cu hotărîre, pe concret, împotriva acestor tendințe. Critica literară nu este suficient de partinică. Unii critici fac „critică de cameră“, pentru 20—30 persoane, în loc să pună problemele care interesează masa cititorilor.

Problemele aduse în discuție de tov. E. Jebeleanu au fost primite cu mult interes. S-a relevat însă cu regret faptul că a vorbit vag, în general, fără exemple concrete și fără să se refere la propriile sale lipsuri.

De caracterul dăunător al manifestărilor de înfumurare, orgoliu și individualism la unii scriitori, care au luat forme mai grave la tovarășii I. Vitner și M. Davidoglu — s-au ocupat în cuvîntul lor tovarășii S. Iosilescu, N. Moraru, H. Zincă și alții.

Problema îmbunătățirii vieții de partid pe baza respectării stricte a principiilor organizatorice leniniste a stat în atenția tuturor vorbitorilor. Mai mulți tovarăși au criticat biroul organizației de bază pentru manifestări de codeală oportunistă și slăbire a spiritului de partid.

Tov. *Letiția Papu* a reamintit că disciplina de partid trebuie să fie egală pentru toți; nu pot exista membri scutiți de obligațiile statutare.

În aceeași ordine de idei tov. *Mioara Cremene* a arătat că tovarăși ca M. Davidoglu și alții își permiteau să închidă gura acelor care îi criticau, sub pretextul că aceștia „n-au talent“.

Tov. *Dan Deșliu* a arătat că slăbiciunile organizației de bază au avut repercusiuni negative în viața literară. Organizația de bază n-a intervenit operativ și hotărît în dezbaterile literare pentru a promova linia partidului. Vorbitorul a recunoscut că în această situație își are partea sa de vină, prin nerespectarea disciplinei de partid.

Tov. *Paul Georgescu* a vorbit despre revolta scriitorilor față de ieșirile antipartinice ale lui Jar. El a criticat și atitudinea neprincipială a tovarășului I. Vitner.

Referindu-se la activitatea dizolvantă și diversionistă dusă de Al. Jar în rîndurile scriitorilor, vorbitorul a relevat răspunderea pe care o are, ca unul dintre prietenii care nu l-au ajutat pe Jar așa cum se cuvenea, ci l-au încurajat prin atitudinea lor.

Referindu-se la lipsurile organizației de bază, vorbitorul a arătat că el însuși a dat dovadă de indisciplină. În ce privește lipsurile serioase ale activității sale la „Gazeta literară“, tov. Paul Georgescu s-a limitat să anunțe că va vorbi despre ele într-o ședință ulterioară.

Au mai luat cuvîntul la discuții și alți tovarăși, criticînd lipsurile din munca organizației de partid.

Tov. *M. Novicov*, locțiitor al secretarului organizației de bază, a arătat că sînt juste criticile aduse biroului; biroul organizației de bază n-a dat dovadă de fermitate partinică. Biroul are sarcina de a ridica munca de partid la nivelul sarcinilor politice și de creație ale scriitorilor.

Tov. *Ștefan Cruceru*, secretar al Comitetului orășenesc P.M.R., a apreciat ca pozitive dezbaterile adunării generale a organizației de bază. Luînd atitudine fermă împotriva ieșirii antipartinice a lui Jar, în criticarea abaterilor tov. I. Vitner și M. Davidoglu și în analiza propriilor sale slăbiciuni, organizația de bază a dat dovadă de tărie, de unitate și de înțelegere a liniei partidului.

Discuția prezentă a arătat hotărîrea scriitorilor membri de partid de a promova în viața literară o dezbatere largă, principială, într-un ascuțit spirit critic, de pe platforma luptei pentru o literatură pătrunsă de spirit de partid, bogată în idei, de un înalt nivel artistic. Totodată s-a văzut că pentru a putea promova o asemenea dezbatere, scriitorii sînt hotărîți să combată cu tărie pe toți acei care se ridică împotriva liniei partidului. Este o chestiune de cinste pentru întregul front literar ca, promovînd o largă varietate de stiluri și personalități, manifestînd înțelegere față de dezvoltarea complexă a unor creatori, să înăbușe totodată orice încercări de răbufnire ale ideologiei burgheze, să combată concepțiile reacționare, naționaliste și de tot felul, înlăturînd totodată și ideile greșite asupra dezvoltării și sarcinilor actuale ale literaturii noastre.

Conducerea de către partid a ajutat foarte mult literaturii și nu încape îndoială că scriitorii sînt însuflețiți de dorința de a răspunde la ajutorul partidului prin intensificarea eforturilor lor creatoare.

Biroul organizației de bază va trebui să tragă toate concluziile necesare din criticile aspre și juste ce i s-au adus. Comitetul raional de partid, comitetul orășenesc au partea lor de răspundere pentru situația creată în organizația de bază a scriitorilor. S-a manifestat îngăduință față de abaterile unor membri de partid, alimentîndu-se astfel ideea greșită că ar exista două categorii de membri de partid. Unii activiști ai secției de știință și cultură a C.C. al P.M.R. au făcut concesii neprincipiale liberalismului și oportunismului.

Organizația de bază și biroul ei vor trebui să lupte cu fermitate pentru respectarea normelor vieții de partid, pentru ridicarea la un nivel înalt a muncii de pregătire ideologică a scriitorilor.

★

Trecîndu-se la vot, adunarea generală a organizației de bază a hotărît în unanimitate (cu o abținere) excluderea lui Al. Jar din partid.

Tovarășii M. Davidoglu și I. Vitner au fost în unanimitate sancționați cu vot de blam.

(Din „Scinteia“ nr. 3610 din 1 iunie 1956).

DAN COSTA

DESPRE ETICA EROULUI LIRIC ȘI DESPRE... MODESTIE

Ceea ce mi s-a părut cu deosebire valoros în intervenția poetului Aurel Rău la consfătuirea pe țară a tinerilor scriitori (cuvântarea sa a luat mai pe urmă forma unui articol publicat în Contemporanul, sub titlul „*Timiditate*” și *teribilism în poezie*) a fost încercarea de a investiga, în practica de creație a poezilor noștri tineri sau mai puțin tineri, nu simple lipsuri disparate, așezate cap la cap, ci anumite tendințe și orientări de o natură mai generală, care pun într-o lumină neașteptată fenomenele negative observate și stabilesc relații semnificative între manifestările acestora.

Iată — spre pildă — proletcultismul... La noi s-a acreditat oarecum părerea că despre proletcultism nu poți vorbi decât într-un singur fel: inventariind cât mai din belșug versuri agramate, scrise neglijent, cu o slabă preocupare pentru expresie, pentru măiestrie. Proletcultismul rămâne astfel, pentru cei mai mulți, o realitate amorfă, o variantă nedefinită a simplismului și schematismului în general. Ceea ce nu e numai profund fals, dar și păgubitor întrucât duce, vrînd-nevrînd, la slăbirea atenției față de acele păcate care sînt așa-zicînd specific proletcultiste și care nu se elimină nici pe departe prin simpla denunțare a monstruozi-tăților poetice provenite din diletantism și din lipsa de talent. Simplismul și diletantismul de toate nuanțele s-au oploșit totdeauna pe lîngă poezia adevărată și o vor însoți atîta vreme cît va exista rivnă poetică în absența talentului. Drept aceea, nimănui n-o să-i treacă prin cap întilnind, bunăoară, versul certat cu gramatica al romanței: „Suspine crude pieptu-mi zdrobește...” să califice această suferindă mărturisire drept... proletcultistă.

Cu alte cuvinte, nu în ordinea strict a măiestriei și nici în preocuparea profilactică de a stabili existența sau inexistența talentului poetic trebuie căutată rațiunea de a fi a proletcultismului. Dimpotrivă, esența acestuia poate fi identificată numai în sfera ideologiei și a eticii scriitoricești, în atitudinea artistului față de viață și față de problemele artei. E ceea ce încearcă în articolul său Aurel Rău atunci cînd distinge proletcultismului (așa cum se manifestă el, concret, în unele producții literare mai recente) nu numai urmările lui pe planul expresiei, dar însuși imboldul inițial care le determină și care face ca o seamă de poeți, dintre care unii de real talent, să rătăcească adesea pe căi neprielnice creației. În acest sens, autorul articolului crede a deosebi două direcții —

aparent opuse — în care evoluează ceea ce el numește: manifestările unui *proletcultism discret*. Discret, pentru că asemeni oricărui morb moral asupra urmărilor căruia oamenii sînt cît de cît preveniți (iar proletcultismul este, alături de formalism, una din bolile cu adevărat grave care amenință arta înaintată), el încearcă să se ascundă de-o vreme încoace în dosul unor măști înșelătoare, năzuind chiar să treacă drept o expresie a sănătății celei mai depline.

Primul mod de manifestare al acestui soi de proletcultism disimulat constă — după Aurel Rău, dacă l-am înțeles bine — în arborarea unei atitudini fățurnice față de realitate și față de omul nou al acesteia, de unde și o seamă de consecințe privind structura și comportamentul eroului liric. Atitudinea aceasta s-ar manifesta printr-o elogiare sistematică a tot ce-i „modest“, „simplu“, „anonim“, „obișnuit“ în viață, dar elogiul cu pricina se face în chipul cel mai simplist cu putință, fără nici o înțelegere pentru ceea ce e multilateral, complex, organic și omenește măret în acest *simplu*. Dar aceasta, desigur nu e totul. Neputința de a pătrunde în sufletul oamenilor, de a-i înfățișa în chip viu, ca individualități cu profil spiritual și moral distinct, iar nu ca entități abstracte, duce în literatură — cum se știe — la ceea ce se cheamă schematism. Proletcultismul pe această linie, oricît de „discret“, e însă ceva mai mult decît simplul schematism „spontan“. El apare cu adevărat și se manifestă ca forță stînjenoare abia în momentul cînd neputința cu pricina (provenită din carențe multiple dintre care cea mai gravă e nepăsarea și lipsa de respect pentru adevărul vieții) își creiază o filozofie a ei, o rațiune de-a fi, își caută o justificare, un drept la existență, un loc sigur sub soare, drapîndu-se cu ipocrizie — în cazul de față — în straietele „modestiei“ premeditate care preferă cenușiul, lipsa de strălucire, mediocruul nu pentru că toate celelalte culori și tonuri i-ar fi refuzate, ci pentru că — chipurile — așa e bine, așa e de dorit. De aici, apoi, în locul figurilor îndrăznețe și îndrăzneț conturate, — figurile șterse, anonime, palide, păpușile mediocre cu trup de tărîțe, sentimentele „de mijloc“, comune și călduțe, atitudinile de o cuminenie mincinoasă etc. De aici toate acestea și pe deasupra aerul de a recomanda o astfel de „viziune“ artistică despre viață ca un model de atitudine cetățenească...

O predispoziție specială pentru această „boală“ manifestă acei poeți care — înzestrați constitutiv cu însușiri ce merg cu precădere spre observarea minuțioasă a lumii înconjurătoare de către un erou liric care preferă să se exprime pe sine indirect, și mai puțin spre marele elan, spre exclamația și gesticulația proprie eroului liric de subiectivitate accentuată — înțeleg să-și valorifice în chipul cel mai superficial și mecanic capacitatea de seziare lirică, astfel încît, în locul unor opere de observație și gîndire profundă, ei dau producții în serie a căror mediocritate se căznesc s-o ascundă sub învelișul pseudoprincipial al modestiei.

De unde nu urmează cu necesitate că poezii îndrăznelii și ai „marelui elan“ ar fi prin chiar aceasta feriți de orice primejdie. Dimpotrivă — și aici trecem la cel de al doilea mod de proletcultism „discret“ observat de Aurel Rău în articolul său — se poate spune cu tot atîta îndreptățire despre unele creații ale poezilor din această familie că de multe ori îndrăzneala și combativitatea, afirmarea discretă și impetuoasă sînt folosite numai în calitatea lor de carapace exterioară menită a ocroti un conținut poetic cu totul plătînd și inform, rudimentar și neevoluat, menținut la afirmații cu totul generale. Așadar, în locul adevăratei îndrăznelii

care deștelenește, taie pîrtii largi în realitate, îndeamnă și mobilizează, o quasi-îndrăzneală obținută prin procedee de laborator și mărturisind o intenție analoagă aceleia a „pseudomodeștilor”: de a face ca platitudinea, simplismul și conformismul în gândire să treacă drept un conținut înaintat. Cu deosebirea doar că versurile sînt tratate, în cadrul noii „viziuni” la modul teribilist și bătaios, cu speciale preferințe pentru vocabula crîncenă și agresivă, — cu atît mai agresivă cu cît conținutul de viață al versurilor reușește să vorbească mai puțin cu de la sine putere.

Din păcate — trebuie s-o spunem — exemplele aliniate de Aurel Rău în dreptul demonstrației sale nu reușesc să ilustreze destul de convingător acele trăsături cu adevărat caracteristice spețelor de proletcultism amintite; totodată, în felul cum au fost selectate, unele din exemplele înșirate suferă de o anume îngustare și parțialitate. Căci nu cutare vers stîngaci al cutărui poet de tot tînăr ne va convinge de primejdia simplismului ce se dă drept atitudine înaintată. Dimpotrivă, multe din stîngăciile acestea trebuie puse pe seama adevăratei lor cauze: inexperiența proprie oricărui început și în deosebi — dacă e să descoperim adevăratul vinovat — răul exemplu oferit adesea de operele unor poeți mai experimentați, ca și lipsa de exigență cu adevărat condamabilă din partea redacțiilor care îngăduie asemenea rătăcirii.

Alunecînd în ispița de a sublinia în **primul rînd** ridicolul în expresie al unor versuri, Aurel Rău a pierdut din vedere obiectivul principal foarte important al sezișării sale: anume, că fiind vorba de două ipostaze ale unuia și aceluiași mod de a înțelege și înfățișa viața, **noul**, proletcultismul se manifestă înainte de toate ca viziune deficitară (sărăcie de idei, orizont coborît și lene a gândirii) și abia în al doilea rînd ca primitivism și nihilism al formei. Caraghioslîcul și expresia lirică grosolană nu sînt de loc obligatorii și adesea corectitudinea cea mai ireproșabilă poate duce casă bună cu atitudinea proletcultistă. Am putea chiar spune că proletcultismul — demascat, în urmă cu cîțiva ani, în tendințele lui fundamentale — nu devine cu adevărat primejdios și nociv în zilele noastre decît atunci cînd este bine camuflat, uneori chiar în spațele „formulelor” anti-proletcultiste și al artelor poetice „subțiri”, formule și arte poetice care — operînd la suprafață — lasă nemodificate viziunea artistului, concepția sa despre viață și etica lui. Căci cum vom califica oare pe acei poeți care, în versuri cumînți sau „îndrăznețe”, continuă să considere omul așa zis simplu despre care și-au propus să scrie sau căruia i se adresează fie drept un homunculus neînsemnat, simplu și mediocru căruia mașina la care lucrează i-o ia cu regularitate înainte, fie o făptură urieșească, alegorică, pitorească în elementaritatea ei, dacă nu ca pe niște depreciatori și simplificatori ai vieții, din comoditate și din incapacitatea de a sezișa ceea ce-i cu adevărat nou și valoros în momentul actual de dezvoltare a societății noastre.

Practic, incapacitatea aceasta duce la acel gen de poezie în care raporturile firești dintre oameni sînt răsturnate sau desconsiderate în favorul unei scheme concepute mental iar eroul liric, plecat să exploreze noul în viață, se minunează în chip pueril de orice, abia îndrăznind să-și comunice entuziasmul (modul „modest”), sau comunicîndu-și-l într-un fel cutezător (modul „îndrăzneț”). Și într-un caz și în celălalt, efectul jalnic al poeziei vine din contrastul între puținătatea insultătoare a pretențiilor poetului cu privire la realitate (orb la adevăratele și marile semnificații) și falsa surpriză, reținută sau clamată, pe care i-o produce cutare fapt de viață cu totul banal și în ordinea firească a lucrurilor.

Nu ni se întâmplă oare să citim chiar astăzi versuri vulgarizatoare care caută să ne prevină că „socialism fără cucuie“ nu se poate, — mod de a sugera pe înțelesul poporului că a construi socialismul nu-i ușor lucru? La polul opus — acela al elogiului — se situează în schimb versurile care dovedesc negru pe alb că țărani încep să folosească în vorbirea lor neologisme și termeni tehnici (de pildă: virament; autorul poeziei cu pricina nu citise încă **Moromeții** lui Marin Preda!), și că unor muncitori le place să cînte la vioară sau să asculte muzică simfonică (în sinea lor, autorii acestor versuri pleacă probabil de la convingerea nemărturisită, pe care tot ei se străduiesc să și-o schimbe, că muncitorii sînt ființe cu totul și cu totul rudimentare.) Nu puține sînt iarăși versurile în care poeți talentați se pretează la ochiade pline de familiaritate adresate cititorului, își presară vorbirea cu vorbe de duh, cu ziceri, chiote și chicoteli, pentru a vorbi, ci-că, mai pe înțeles, trivializează anume sentimentul, îngroașă expresia, înlătură din cîteva lovituri de topor tot ce-ar putea să pară adaus de prisos, reducînd ideea poeziei la cea mai elementară expresie a anecdotei versificate:

M-ai poftit cu zîmbet, în casă,
m-ai rugat să-ți mai citesc ceva,
m-ascultai cu ochii la nevastă
(bine înțeles, nevasta mea!)

se adresează Miha Dragomir unui „amic“ — cu îndrăznețe intenții de a face satiră pe linie morală. În acest timp, un poet ca Al. Andrițoiu își invectivează în chipul cel mai grosolan o iubită vagă despre care ni se spune că aparține unei clase sociale cîndva avută, — din același imbold de a face satiră cu orice preț, ignorînd că în felul acesta el pune sub semnul îndoielii însăși intensitatea și profunzimea sentimentelor trăite odinioară.

În astfel de cazuri, vulgarizarea simplistă atinge treapta sa cea mai de jos, aceea a declamării unor sentimente și trăiri strict intime care, sau există și sînt trăite cu toată forța, — și în acest caz nu suportă publicitatea în forma aleasă de cei doi poeți, sau reprezintă simple exagerări literare, chiar dacă violente, — și în acest caz toată înverșunarea demonstrată de autori e fără teme, neconvingătoare.

Mai greu de depistat sînt acele forme de proletcultism care, înjosing realitatea, dau pentru moment impresia că o înalță în ochii noștri, și aceasta datorită faptului că exprimarea poetică, hrănită cu ecouri și atitudini livrești, se menține la un nivel satisfăcător, iar poetul nu se angajează sufletește decît într-un mod cu totul decorativ, de la distanță. Ca să folosim formula lui Aurel Rău, vom spune că avem de-a face cu o formă de proletcultism cît se poate de „discret“ și anume, nici „modest“ cu ostentație, nici „teribilist“ cu vehemență. E un soi de proletcultism care se practică pe o scară relativ largă și nu cunoaște îngrădirea de grup. Îl vom întîlni deci fără deosebire în paginile revistelor noastre și nu se va mira nimeni cînd vom spune că chiar autorii unor arte poetice anti-proletcultiste l-au ocrotit o vreme, fără să știe, în scrisul lor. Nu e decît un an de cînd, în paginile revistei **Steaua** al cărei mandatar a fost, prin păreri exprimate la consfătuirea tinerilor scriitori, poetul Aurel Rău, apărea o poezie închinată copiilor din Țara Dor-

nelor, poezie care în ciuda tonului intim - fantezist, conține acea trăsătură depreciativă cu privire la realitate, ce constituie caracteristica de bază a proletcultismului :

...nu m-așteptam să-mi vorbești
Despre Ienisei și Niagara.
Esențele de copaci
le cunoașteți pe degete,
dar am fost surprins
s-aud din gura voastră cuvinte
ca boabab și arbore de cauciuc...

se miră cu candoare poetul Aurel Gurghianu, considerînd probabil că învățătorii și profesorii din Țara Dornelor au a se ocupa cu altele decît cu educația și instruirea acestor „viețuitoare-mici“, a acestei „Specii aparte de copii“ care erau pînă atunci, în închipuirea poetului, odraslele de vîrstă școlară ale muncitorilor forestieri !...

Exemplul arătat (surprinzător la prima vedere în creația lui Aurel Gurghianu) dovedește totodată — așa cum spuneam — că nici un artificiu de meșteșug și de ton nu salvează poezia, atunci cînd însăși ideea de bază e minată de viciul simplismului, de primitivism. Așadar, concepțiile rudimentare în artă nu-s nici pe departe specialitatea anumitor poeți, ci ele cîștigă teren ori de cîte ori se manifestă în creația cuiva tendința de a considera realitatea în aspectele ei cele mai nediferențiate, mai comune și mai brute, cu totală ignorare a ceea ce-i semnificativ și prețios într-însa, deși în forme simple, nepretențioase, nesărbătorești...

Exemplul de mai sus dovedește totodată că lupta împotriva proletcultismului declanșată cu vigoare în poezia noastră în ultimii doi-trei ani, nu poate da rezultate cu adevărat pozitive decît atunci și acolo unde însăși viziunea proletcultistă a fost sau este lichidată și unde realitatea socială sau morală cu toată complexitatea ei este restabilită în atributele firești și readusă în albia largă a respectului pentru adevărul vieții, temelia nezdruncinată a oricărei încrederi. Ofensiva aceasta împotriva simplificării grosolane (care, sub pretext că încurajează noul, îi sapă în fapt orice autoritate, îl compromite) trebuie continuată fără odihnă. De pe acum chiar poezia noastră nouă se poate mîndri cu o seamă de creații trainice, veritabile bastioane de care se izbesc pornirile simplificatoare. Indiciul cel mai sigur al acestui revirement ni se pare a fi **întărirea considerabilă a rolului și autorității eroului liric în cadrul poeziei, preponderența lirismului** asupra tonului impersonal și abstract în cadrul tuturor formelor de manifestare poetică, de la simplul și totuși atît de complicatul cîntec pînă la poezia politică de amploare, de la baladă pînă la poemul epic. În această direcție au conlucrat la noi forțe literare din cele mai felurite, „tineri“ și „bătrîni“ laolaltă, dar am greși profund dacă n-am sublinia în mod deosebit aportul considerabil în toți acești ani ai lirei lui Mihai Beniuc, punte vie de legătură între promontoriul cel mai înaintat al poeziei trecutului și arta poetică a vremii noastre.

Da, credem cu Aurel Rău că poezia nu trebuie să devină „Cor de glasuri anonime“ și că numai prin afirmarea și încurajarea individualității artistice poate crește răspunderea socială și morală a artistului. Mai credem totodată că „poetii de la Cluj“ — „constelația“ clujeană, cum îi place s-o numească Marcel Breslașu într-un interviu recent — are

merite de necontestat în limpezirea adevărilor cu privire la căile de urmat ale poeziei noastre.

Totuși, unele manifestări de proletcultism perdeluit ca acela din versurile lui Gurghianu și nu numai ale lui (nu afirmă oare poetul A. E. Baconsky în ultimul său poem întins, în cea mai pură manieră simplistă :

și-n clocotul imenselor uzine
Simt grânele țărănilor prezente) ?

iar pe de altă parte, faptul că tendința de a lucra la consolidarea lirismului, de a repune în drepturile-i firești individualitatea artistului amenință să alunece în rățaciri net individualiste, vizibile în numeroase creații ale poeților clujeni, dovedesc cu oarecare teme că lupta pentru o lirică înaintată n-a găsit totdeauna cele mai nimerite căi de manifestare, ceea ce face ca în unele privințe să ne găsim abia la jumătatea drumului, iar în altele să ne pomenim în fața unei veritabile sărituri peste cal. Poeții aceștia uită adesea, pe semne, că falsa modestie ca și falsa îndrăzneală a proletculțiștilor erau simple etichete fățarnice și că în nici un caz modestia adevărată și îndrăzneala creatoare — însușiri de bază ale oamenilor înaintați — n-au fost abolite. Iată însă că în locul acestora îți amintești că ai întâlnit nu odată în poeziile poeților clujeni frânturi pretențioase de vers, arte poetice și profesii de credință în care orgoliul și trufia ivesc pentru o clipă goliciuni de-a dreptul indecente, cavalcade înfurate de pronume personale și posesive îmbătate de sonoritățile pe care le iscă propria lor trecere, cortegii alegorice purtând tablouri vivante : un poet înghițit de o antologie spre marea satisfacție a confratelui său, alți oțtiva coborând de circumstanță, dar cu suficientă morgă, de pe un soclu înalt pentru a saluta mulțimile, aceiași — în fine — trimițând cu mult zel semne ciudate unei arătări vagi închipuind Veșnicia...

Cum de-a fost cu puțință — te întreb — ca într-un interval de timp relativ scurt să ia avânt atari porniri egolate, o astfel de epidemie — chiar dacă numai locală — de narcisism ?

Fruntașul acestei orientări este, mai presus de toate, un poet de reale și verificate posibilități, un poet de la care lirica noastră aștepta și așteaptă mult. Acesta-i un adevăr pe care numai cei de rea credință sau cu totul insensibili la frumos ar putea să-l conteste. După cum, un alt adevăr tot atât de îmbucurător e faptul că, de-o vreme încoace, multe din versurile poetului sună mai plin, substanța lor e mai densă, iar autorul însuși — mai aproape ca oricând de sursele de apă vie ale lirismului — e pe cale de a-și clarifica adevărata sa natură de meditativ care descoperă în realitatea zilelor noastre prilejuri nesecate de gândire asimilată organic. Cel care în ultima sa poezie publicată are versuri ca acestea :

Dormiți adânc în suflet voi glasuri de demult,
Imagini din războaie, dormiți ca-n templul mării
Epavele de fosfor

Nu vreau să vă ascult.

Sus pe covertă-mi place s-ascult corăbierii.

Dormiți în suflet dureroase amintiri ;

Cum dorm în scoici marine, furtuni și naufragii —

Tu vînt de primăvară ce-n pieptul meu respiri,

Adu-mi din codri frunza ce stăpînește fagii.
 Adu-mi albastrul clopot al apelor ce cresc
 Și șoaptele din ierburi și tremurul luminii.
 Și-n nopți cînd mă absoarbe edenul cîmpenesc,
 Vreau somnul alb pe care-l poartă crinii.
 Țară de mai, durerea s-a risipit în rouă —
 O, patimă de viață ce-n pieptul meu respiri !

Spre fulgere dușmane cu brațele-amîndouă,
 Stau ca un paratrăznet pe marile clădiri.

nu e un poet obișnuit. Poeți lirici autentici sînt puțini, și mai puțini aceia care au ajuns să altoiască pe sensibilitatea proprie, într-o unitate de nedesfăcut, îndemnurile înaintate ale conștiinței sociale. Desigur, pe această linie, poetul n-a ajuns la punctul terminus al evoluției sale. E încă prea multă despletire informă în versurile lui, prea nu se știe el încă aduna de pe drumurile pe care-l poartă hazardul asociațiilor de toată mîna, prea slabă îi este disciplina lucrului poetic... Dar aceasta nu-i încă totul și nu-i esențialul atîta vreme cît chiar poezia de față prin ultimele două versuri ale sale :

Spre fulgere dușmane cu brațele-amîndouă,
 Stau ca un paratrăznet pe marile clădiri...

versuri clamate — nu ne îndoim — cu multă sinceritate, mărturisește o prea nezguduită opinie favorabilă a poetului despre sine însuși. Paratrăznetul e — la urma-urmei — un accesoriu aproape nebagat în seamă, dar cei care aspiră să-și compare meritele proprii cu unica însușire — redevabilă — a modestului mecanism, și cu atît mai mult cei care se socotesc de pe acum chiar paratrăznete spirituale în acțiune își asumă o gravă răspundere în fața cititorilor, care obișnuiesc să judece după fapte, nu după sonoritatea vorbelor. Iar faptele au arătat nu odată cît de vulnerabil și capricios s-a dovedit a fi modul de funcționare al atîtor paratrăznete instalate de poet de-asupra marilor și micilor clădiri ale poeziei sale... Imaginea folosită de poet e în cel mai bun caz prezumțioasă, tot așa cum imaginile pseudo-modeștilor — situate la polul opus — sînt ipocrite. Și dacă pe bună dreptate respingem azi toate mesajile platitudinii, învesmîntată de circumstanță în hainele cumînțeniei, putem pretinde cu aceeași tărie poezilor noștri, să servească din plin și cu modestie necontrafăcută cauza poeziei adevărate. Așa cum a făcut-o la vremea sa Maiakovski care nu pregeta să se considere o uzină de fericire, dar nu în înțelesul pe care ar fi dispus să-l dea un orgolios acestei hiperbole, ci în înțelesul cel mai puțin egoist și mai firesc : o uzină prelucrătoare de fericire obștească... Sau cum, în anii noștri, a făcut-o la noi — în versurile sale cele mai bune — cel ce se vrea „măr de lîngă drum“, simbol adînc grăitor al dărniceii cu care poetul răspălătește din roadele sale pentru binele primit, și care fără să vrei te poartă cu gîndul la pomul din poveste îngrijit cîndva de fata cea harnică și modestă...

Pe linia celor spuse și întorcîndu-ne la poetul despre care vorbeam — ați ghicit : e vorba de A. E. Baconsky — sîntem întru totul de acord cu el atunci cînd într-o poezie notează :

Stau ca un ogor semănat peste care
Zadarnic bruma și burnița vine —

Imaginea ogorului semănat exprimă, ca și la Beniuc (din versurile căruia, de altfel, Baconsky a reținut nu o singură sugestie) o convingere care e a creatorului ce nu se înșingurează într-o orgolioasă admirare de sine. Ce păcat că asemenea atitudini conviețuiesc, în cadrul poeziei sale, cu altele de tipică extracție individualistă, în așa măsură încît se poate alcătui cu oarecare ușurință din tot ce-a scris de trei-patru ani încoace o veritabilă antologie fragmentaristă a emfazei. Poetul care în urmă cu cîțiva ani schița încă, la modul teribilist :

De-acum mă cunoaște multă lume
Pe-aici prin Cluj și-aiurea-n alte părți
Unii la față, alții după nume
Că m-au citit prin ziare ori prin cărți

a ajuns să sufere în chipul cel mai serios de boala cumplită a orgoliului, ceea ce se manifestă în forma unor hiper-secreții egolate de natură acestora :

M-a hărăzit destinul
Eu să trăiesc în era
Acestor biruințe
Și să-l aud întii...

Și totuși drumul nu-mi va fi ușor
Îi caut șerpuirea **printre primii** —

Nu mai cunosc torentul. Mă uit și nu mai știu
Al cui e chipul tinăr dintr-o poză
**Anii trecuți în lupte mari înscriu
Singura, marea mea apoteoză !**

O, va fi undeva, va crește vreodată
Un tei să-ngîne cîntecele mele ?
Un tei de-asupra căruia mereu
**Să plutească în cercuri mari și line
Acvila timpului meu... ?**

Ce însemnătate are, că la vremea lor, poeții clasici cheltuiau cu multă zgîrcenie tămîia cînd era vorba să se elogieze pe ei înșiși, mai bine zis, că o astfel de preocupare deșartă pentru ei înșiși nu vom înflni nicicînd în scrisul lor ? Răspunderea de a fi voci reprezentative învestește pe poeții aceștia cu o demnitate care trece dincolo de hotarele strîmte ale narcisismului. Profetismul furtunos, conștiința și mîndria de a fi glas poetic distinct și ascultat au stat totdeauna și fără ipocrizie în firea poezilor-cetățeni, de la Alecsandri pînă la Beniuc, de la Pușkin la Maiakovski. Și dacă unora li se pare că astăzi Beniuc obișnuiește să se refere prea des la propriu-i rost de poet al vremii sale, în consonanță deplină cu devenirea istorică, noi nu i-o vom lua în nume de rău : prea rar și numai în clipe de mari încercări, cînd paharul amărăciunii — prea plin — amenința să se reverse, au putut-o face la timpul lor un Eminescu, Macedonsky, Bacovia...

În ce-i privește pe unii din poeți noștri tineri și foarte tineri, credem că fără să renunțe un moment la conștiința forței și însemnătății lor și la încrederea tonică în atotputernicia demiurgă a talentului, datorria lor cea dintâi e să construiască, lăsînd la o parte orice umbră de emfază.

Iar în cazul concret al poeziei lui A. E. Baconsky, din două-una: sau versurile cu pricina (cărora nu le lipsește o anume solemnitate) sînt utilizate mai mult de dragul sonorității cuvintelor și pentru grandilocvență aproape simbolistă a atitudinilor — și în acest caz „marea mea apoteoză” trebuie restituită seriei mai largi de formule retorice a poeziei baconskyene: „timpul mare-al viselor de aur”, „somnul marilor zăpezi”, „torente mulțimii”, „poarta lumii viitoare”, „marea primăvară care vine”, „taina mării melodii a oamenilor din aceste zile”...

Această liniște a țării mele,
Acest efort de pace-al tuturor
Această-nsuflețire creatoare, etc. etc.

sau — ceea ce e mai probabil — cuvintele acestea exprimă totuși o realitate afectivă și morală și sînt în acest caz alături de tot ce e exprimare pompoasă și pretențioasă în poezia lui A. E. Baconsky, formă de manifestare a unui morbid etic, cocoșa unei malformațiuni spirituale.

E limpede că ne aflăm în fața unei situații deosebit de dificile prin contradictoriul ei, cînd unul din cei mai talentați poeți ai generației tinere, totodată unul din cei mai interesanți, autorul atîtor poeme întemiate pe idei poetice deschizătoare de perspective, pierde creditul cititorului prin goala preocupare de sine, care transformă eroul liric al poemelor sale într-un ins vulnerabil, cu o conștiință și cu trăsături de caracter streine în atîtea privințe omului cu vederi și sentimente înaintate din zilele noastre. Acestui contemporan al nostru, care e un om mai presus de toate modest, modest fără orgoliu, îi repugnă în aceeași măsură fățărnicia ca și lăudăroșenia, înfumurarea. Și cum din viață sînt mai greu de izgonit, el nădăjduiește că măcar poezia se va primeni, de una ca și de cealaltă.

Mai ales că, nesocotite, asemenea „afecțiuni” morale cîștigă ușor prozeliți. Cum s-a întîmplat nu mai departe decît cu grupul de tineri poeți ai „constelației” clujene: poeți deosebit de talentați, dintre care nu unul se numără cu cinste printre cadrele cele mai de nădejde ale poeziei noastre... O pală de trufie face însă din cînd în cînd să se schimonosească fețele, altfel liniștite, și sufletele nebiciuite de demonul orgoliului, ale acestor poeți.

Dintre ei, Aurel Rău, pe linia celor mai izbutite creații ale sale, a realizat de curînd două frumoase cicluri lirice, — unul despre petroliștii din Valea-Prahovei. Cine ar crede însă că poetul care — scriînd despre oamenii petrolului — a știut să concentreze în aceste admirabile versuri — adevărul plastic al gestului omenesc, surprins cu acuitate din observarea procesului muncii, și celălalt adevăr, privind semnificația mai largă a acestui gest — superioritatea forței umane asupra puterii oarbe a naturii:

Vestind în țară iarna călătoare
Un vînt lovește-n țevi și-n brazii ciunți.

Sondorii șterg sudoarea de pe frunți
 Și dau spre ceafă cozorocul tare.
 Ba chiar și turla-i numa' stropi mărunți
 Prin aburii urcînd de la motoare.
 Căci un vulcan aprins pămîntul pare,
 Grăbit s-azvîrle-n aer văi și munți.

Dar nu! Cu trupul tot, cum ar cădea,
 Sondorul șef s-apasă-n frîna grea,
 Și ca o orgă țevăria toată
 Răsună-ncet... Pămîntul stă înfrînt...
 Țițeiul curge valuri... Fulgi pe vînt...
 Și țara intră-n iarnă mai bogată...
 („Erupție“)

cine ar putea, așa dar, crede că — același poet vădind certe preferințe pentru cîntec, pentru poezia de notație, pentru baladă și pentru poemul epic, obiectiv, se simte totuși obligat — numai pentru că așa procedează și alții — să-și intercaleze cu tot dinadinsul eul în materialul propriilor poeme, pentru a fi mai sigur de veșnicie :

Alături sînt de tineretul lumii
 Și n-am să-l fac de ris în bătălie
 Și de-am să cad, pe cripta mea să scrie :
 „El e mereu cu tineretul lumii...“

sau :

Subt para aurorei viorie
 Mă-nclin cu-n gest cît văile-n Carpați...

sau această tipică manifestare de vasalitate literară :

Peste timpul mîndru ce-n cîntarea-mi trece
 Eu cu ei de vorbă stau într-una :
 Poate -acesta-i noul rost al meu.

sau, în fine :

Cînd ochii mei privesc doar înainte
 Și pașii mei neobosiți grăbesc
 Și inima-mi e un focar fierbinte
 În care zorii neoprit lovesc...

În acest timp, în versurile lui Aurel Gurghianu, Victor Felea și ale tînărului poet Leonida Neamțu se manifestă în voie obișnuința curioasă de a saluta festiv și cu oarecare condescendență realitatea, dar și cealaltă obișnuință, întîlnită în poezia lui Aurel Rău, de a-și face simțită prezența în vers prin referiri directe la persoana proprie; ba chiar, într-o poezie a sa, Aurel Gurghianu îmbină ambele tendințe :

Poet, voi da binețe și plopului de-aici
 Și apei somnoroase și florilor uscate ;
 Dar mai presus de-aceasta
 Salutul meu va fi

Spre sonda ce-și trimite căldura-n zeci de sate...

Să-l ascultăm în continuare pe același Gurgianu :

Slavă vouă,
Celor ce-ați scos plugurile
Să muște din dealuri

sau, pe Victor Felea :

Te salut străveche așezare
Ai intrat și tu în noul veac.

Oțelul viu și rezistent îl cînt
Cu el spre noi victorii mă avînt !

sau, pe Leonida Neamțu :

Ferice soartă mi-este dată aci
Ca apelor ce-n munți își cern cristalul.
Am ce iubi, am pentru ce trăi
Acesta e, oricum esențialul !

După cum ușor se poate vedea, unele din aceste atitudini nu sînt în firea poezilor amintiți, iar aceștia se mișcă cu stîngăcie în hainele de împrumut. S-ar putea chiar ca, adoptînd asemenea atitudini, unul măcar dintre poezii citați, s-o fi folosit ca pe un colorant violent menit să învieze platitudinea unor versuri, așa cum — la polul opus — același lucru se străduiesc să-l facă pseudo-modeștii cînd se înveșmîntează în haine umile, pentru a se apropia de sufletul poporului...

Și iată-ne întorși la punctul de plecare: articolul din „Contemporanul“ al lui Aurel Rău și problema „apologiei simplismului“. Să profităm de această împrejurare și amintindu-ne că articolul discutat se încheia cu un citat potrivit din „Scrisorile către un tînăr poet“ ale lui Rilke, să reproducem și noi un citat tot atît de folositor, în legătură cu cele discutate, desprins de astă dată dintr-un „Cuvînt pentru tinerii poeți“ al lui Goethe :

„Recomand cu toată seriozitatea tinerilor mei prieteni să se observe pe ei înșiși, astfel încît, pe lîngă o anumită facilitate a expresiei ritmice, să facă să crească tot mai mult și bogăția conținutului.

Conținutul poetic este însă conținutul vieții proprii, iar pe acesta nimeni nu va izbuti să ni-l dea; cel mult să ni-l întunece, dar nu să ni-l micșoreze. Tot ce este vanitate, adică îngîmfare fără temei, se cuvine să fie judecat cu mai multă severitate ca oricînd“.

CRONICA LITERARĂ

OV. S. CROHMALNICEANU

LUCRĂRI INTERESANTE ÎN „MICA BIBLIOTECĂ CRITICĂ“*):

D. MICU: Poezia Mariei Banuş; Sensul etic al operei lui Mihail Sadoveanu — SAVIN BRATU: Moştenirea lui G. Ibrăileanu; Eroul timpurilor noastre — S. DAMIAN: Generalitatea şi individualitatea ideii operei literare — LUCIAN RAICU: Dezvoltarea romanului social, un fenomen caracteristic al noii noastre literaturi

II

N-aş vrea din cele spuse cu privire la lucrarea lui Savin Bratu, **Eroul Timpurilor Noastre**, să se nască impresia că sînt împotriva oricărui studiu conceput ca o expunere de teze generale ilustrate apoi prin exemple. Nu forma de prezentare a cercetării critice o socotesc discutabilă, ci metoda de lucru.

Consideraţiile generale asupra fenomenelor literare se pot expune foarte frumos de la început. Important e ca ele să fi rezultat dintr-o efectivă analiză prealabilă a situaţiilor concrete şi să nu fie inventate pentru circumstanţă. Important e să se simtă că problemele aduse în discuţie cresc organic din particularităţile dezvoltării literaturii noastre actuale şi nu sînt grefate artificial, din afară, pe corpul ei.

Iată studiul lui S. Damian, **Generalitatea şi Individualitatea Ideii Operei Literare** e bazat şi el pe expunerea prealabilă a cîtorva teze teoretice, servite după aceea de exemplificări. Totuşi sentimentul că discută chestiuni legate organic de viaţa literaturii se impune. De la ce pleacă tovarăşul Damian? El constată că în lumea literară există încă o înţelegere greşită a ceea ce se numeşte **ideia** operei de artă. E aici vorba de o problemă scoasă din buzunar? Nicidecum, pentru că S. Damian arată repede cum concepţia simplistă, foarte răspîdită, după care conţinutul unei opere ar consta din cîteva teze abstracte social-politice, se reduce de fapt tot la această problemă. La fel, ideia că individualizarea

artistică ar fi doar o chestiune de formă. Studiul vizează aşadar plaga schematismului, întorcîndu-se împotriva unor erezii estetice, care-l promovează şi-l întreţin.

Uincolo de diferite formulări, mai mult sau mai puţin fericite, criticul apără ideia unităţii indestructibile între calitatea generalizatoare şi cea individuală a imaginii artistice. Una fără alta — arată el — sînt sub raport artistic de neconceput.

„Valoarea individualităţii ideii artistice, a caracterelor principale — scrie S. Damian — este determinată în primul rînd, de amploarea şi profunzimea generalizării artistice”. (pag. 11).

Deasemenea: „Teza socială generală, abstractă, nu poate epuiza conţinutul artistic al literaturii, deoarece acesta este inclus organic în destinul individual al caracterelor, în complexitatea raporturilor între personaje, în profunzimea sistemului de imagini” (pag. 18).

Interesul lucrării stă mai ales în demonstraţie. Criticul ia o serie de cărţi cunoscute. Se întrebă care e conţinutul lor, ce ideie degajă ele la lectură. Răspunde apoi în felul primitiv, vulgarizator: Ideia nuvelei lui Petru Dumitriu „Bijuterii de Familie” ar fi „demascarea forţelor sociale retrograde în cadrul istoric al răscoalelor ţărăneşti din 1907”.

Ideia nuvelei „Florile Pămîntului” de Zaharia Stancu s-ar formula cu uşoare deosebiri astfel: **demascarea inutilităţii şi**

*) Vezi „Viaţa Romînească” nr. 5/1956.

cruzimii războiului. În mod identic prefacerea mentalității țaranului sărac și dezmeticirea femeii din toropeala neștiinței și a supunerii oarbe ar rezuma ideile nuvelor „Desfășurarea” de Marin Preda și „Lența” de Francisc Munteanu.

Dar însăși pretenția aceasta „de a epuiza laconic ideea artistică a operei literare prin formularea unei teze sociale generale, presupune o îngustare arbitrară a conținutului imaginii literare, ignorarea unității fenomenului artistic”.

Ce-și propune S. Damian este de a arăta cum studiind în amănunțime caracterul personajelor unei lucrări, destinul lor individual, fiecare particularitate a situațiilor, ne ridicăm abia la adevăratul conținut, descoperim realmente valoarea de generalitate, economică, socială, istorică, psihică, morală a lucrării respective.

Demonstrația ne relevă o inteligență critică ascuțită. S. Damian, cu o remarcabilă finețe, disecă sufletul omenesc și dintr-o descripție minuțioasă a proceselor psihice scoate surprinzătoare sensuri moral-sociale. Meritul e cu atât mai mare cu cât criticul și-a ales înadins lucrări dintre cele mai comentate, propunându-și verificarea posibilităților pe un material stors sub raportul exegezei și rezultatele nu sînt deloc neglijabile. În „Bijuterii de familie” el remarcă o gradație a scelerateții de la bătrîna Eleonora Smadoviceanu, la doamna Vorvoreanu și de la aceasta din urmă, la fiica ei. Cele trei femei închipuie astfel un grup simbolic al degenerescenței morale boierești, în etape istorice succesive. Rapacitatea socială îmbracă forme diferite. Ce păzește Smadoviceanca printr-o avariție meschină, grosolană, jignitoare, sora ei luptă să cîștige cu o ipocrizie stilată. Și acelaș lucru îi stîrnește fetei ei Elvira un soi de voluptate criminală.

La fel în „Desfășurarea”, cu pricepere, criticul descompune înaintea noastră tot mecanismul sufletesc al lui Ilie Barbu, luminînd ingenuitatea sufletească a eroului, sentimentul acut al demnității umane care-l stăpînește, îndoiala lui dureroasă. Tuturor acestor trăsături li se găsește rezonanța social-politică, adîncă, generală, intensitatea aspirațiilor unor oameni simpli și ne băgați în seamă către o altfel de lume,

monstruosul efect al denaturării liniei Partidului pe acest fond sufletesc, violența trezirii ș.a.m.d.

Drama lui Ilie Barbu este urmărită cu o rară pătrundere, deși fixarea punctului ei culminant la ciocnirea cu Ghiocioaia (pag. 56) e după părerea mea o greșală, eroul trecînd prin momentul crucial, atunci cînd ajuns în fața comisiei e luat repede și pus să se „desfășoare”. Acesta e și momentul care răspunde amintirii dureroase din copilărie, cînd la sfîrșitul anului școlar, Ilie Barbu a calculat în admirația întregii clase, volumul trunchiului de con, i s-a părut o clipă că pentru el începe o altfel de viață și s-a întors a doua zi la borșul de corcodușe și la oile lui Enche.

S. Damian neglijează aici sublinierea făcută de autor chiar prin titlu.

Analiza e și mai rodnică în cazul „Florilor Pămîntului”. Factura lirică a povestirii, care se compune încet din impresiile lui Darie, din monologul lui interior, e văzută ca o sursă de amplificare și adîncire a ideilor lucrării. Războiul se înscrie ca o experiență omenească tragică pe o retină extrem de sensibilă, deschisă cu aviditate către lume. Datele intră în complexul general al experienței acumulate de lumea lui Darie, colorîndu-se cu amarul ei. S. Damian reține aceasta vorbind de ochii lui Darie, intuind un lucru profund și foarte propriu lui Z. Stancu, un lucru pe care el însuși l-a mărturisit cîndva în două strofe memorabile:

„Amarul din coaja nucilor crude,
„Amarul din rodul pămîntului vechi
„Aleargă prin singele meu vajnic,
„Ca un blestem puternic, din bătrîni.

„Amarul din seva cucutei înalte,
„Amarul din apele mărilor verzi
„Aleargă prin singele meu, prin ochii
„Pe care-i plimb, verzi, peste lume”.

(Z. Stancu: Albe; Amar)

Numai ținînd seama de individualitatea personajelor, situațiilor, a lucrării întregi, a viziunii scriitorului pînă la urmă, i se poate stabili unei opere literare realul conținut. Acesta nici nu există decît prin particularizarea lui într-o creație unică, ori-

ginală, demonstrează la capătul exemplurilor prezentate S. Damian.

Studiul, deși compus în cea mai mare parte a sa din analize literare, urmărește o sinteză teoretică de ordin estetic. El se străduiește să aducă o contribuție în mult disputata problemă a raporturilor dintre formă și conținut. Care ar fi ideea nouă? Că individualizarea în artă nu e numai formă, ci și conținut. E adevărat? Evident, dacă reținem aici sensul afirmației și nu numai decît felul în care ea a fost formulată, trebuie să fim de acord că tovarășul Damian insistă asupra unui lucru just. Să nu avem memoria atît de scurtă. E de ajuns să consultăm cîteva colecții de ziare sau de reviste mai vechi ca să găsim nenumărate articole critice, care considerau tipice sau netipice diferite fapte sau comportări în principiu, făcînd abstracție de împrejurările specifice, de ideea artistică a operei. Apoi, chiar vestitele pledoarii în favoarea unor lucrări slabe, cenușii, pe criteriul importanței lor tematice sau strict ideologice nu porneau, tot de la subaprecierea însemnătății individualizării? Se spunea, de pildă, da, romanul are fără îndoială lipsuri, personajele lui sînt cam șterse, intriga e destul de schematică, dar trebuie să apreciem conținutul înalt, ideile profunde, pe care le propagă. Numai că și aici — conținutul acesta — din punct de vedere literar — n-avea cum să fie înalt în sine, ideile acestea profunde prin ele înșile. Bogăția, profunzimea unei cărți e legată indisolubil de natura concretă, vie, individuală a imaginilor aduse în fața cititorului. Conținutul ei rezultă din semnificațiile multiple a nenumărate particularități. O lucrare schematică oricît de majoră temă atacă, e mai înainte de toate săracă în conținut, văduvă de idei, simplistă pînă la descurajare.

Dar o sinteză estetică are nevoie de mai multă rigoare. Dincolo de intuiția critică exactă, aparatul teoretic a studiului e foarte săracă. Sensul în care sînt folosiți termenii rămîne imprecis. Ce e pentru S. Damian conținut și ce e formă în opera de artă? Se știe că aici terminologia estetică plutește într-o mare confuzie. Hegel — de pildă — numește formă, marmora, culoarea, sunetul, cuvîntul, lucru pe care

Schiller îl consideră **materialul creației** (das Stoff). La Croce forma devine pur și simplu **expresia artistică**.

În lumina dialecticei marxiste e însă clar de la început că ceea ce într-un anumit raport joacă rolul formei, poate să capete într-altul rolul de conținut. Față de conștiința socială activitatea artistică e formă, o formă a conștiinței sociale. Dar în raport cu diferitele feluri de artă activitatea artistică e un conținut care ia formele concrete de manifestare numite literatură, pictură, muzică, sculptură, coregrafie, etc.

Elementele componente ale operei de artă, subiectul, personagiile, conflictul, sînt de fapt forme prin care se materializează ideea artistică. Dar considerate în parte, se dovedesc a avea ele înșile un conținut și o formă. De exemplu conținutul subiectului ca totalitate a lucrurilor ce se întîmplă cu eroii unei cărți și forma lui ca reprezentare concretă a acestei totalități într-un șir de episoade anumite. La fel conflictul ca opoziție de voințe, de concepții, de idealuri și ca sumă a unor ciocniri determinate, precise. La fel personagiile, ș.a.m.d.

Iată de ce, pentru înlăturarea confuziilor accepția în care se iau termenii trebuie foarte bine precizată. Apoi ceea ce înțelege tovarășul Damian prin ideile artistice nu apare îndeajuns de clar. S-ar crede la un moment dat că pentru el noțiunea se confundă cu conținutul în totalitatea lui.

„Pentru a reproduce integral ideea scriitorului, critica ar trebui să reconstituie întreaga operă” — zice la pag. 21 tovarășul Damian. Atunci termenul e superfluu. De ce să numim cu două cuvinte același lucru? Prin ideile artistice însă s-a numit mai de grabă principiul organizator al operei de artă. Bielski vorbea de „un singur tot”, de „organizare”, căuta analogii în lumea vegetală și animală. „Esența oricărei opere artistice constă în procesul organic al trecerii ei din posibilitatea existenței în realitatea existenței” — scria criticul. „Ca o sămînță nevăzută, ideea se strecoară în sufletul artistului și, din acest teren bogat și roditor, crește și se dezvoltă o anumită formă, chipuri pline de frumusețe și de viață”... Comparația urmă-

rea să sugereze pre existența tuturor elementelor operei de artă, în idee, determinarea lor oarecum implicită prin ea. „In sămînță — insista Bielinski — era cuprinsă și rădăcina, și tulpina și frunzele frumoase ale plantei și florile ei minunate parfumate“. „Idea creatoare se organizează într-un tot, într-un întreg desăvîrșit precis și, prin aceasta, într-o operă artistică. Acordați cuvîntului „organizează“ toată atenția; numai lumea organică se dezvoltă din sine însăși, formează ceva integral, alcătuit din părți componente, proporționale față de întreg, imbinat în mod vital între ele și supuse întregului“. (G. Bielinski: „Un erou al timpului nostru“, pag. 66, 72).

Bielinski ca și Hegel, în ciuda unei reprezentări cam mistice a trecerii existenței de la posibilitate la realitate, urmărirea prin toate aceste analogii să lovească în concepția didacticistă asupra artei, în creațiile confecționate ca ilustrații deliberate ale unor teze abstracte. Argumentația teoretică desfășurată cu acest prilej are o mare actualitate în lupta împotriva schematismului și a concepțiilor sociologist vulgare, care îl promovează și-l susțin.

Apăsînd pe caracterul cognitiv al artei, Hegel preciza mereu că și atunci cînd învățămintele morale ale artei sînt concepute sub forma unor propozițiuni abstracte, a unor reflecții mai mult sau mai puțin teoretice, și atunci cînd unor asemenea abstracțiuni și reflecții li se acordă în artă rolul principal, iar elementului sensibil doar un rol secundar de înveliș al abstractului, natura adevărată a artei e totalmente ignorată.

„Prin conținutul ei, opera de artă trebuie să fie individuală și concretă, o imagine care se adresează simțurilor. Dacă în virtutea naturii sale proprii conținutul nu e figurat, elementul figurat devine complect secundar, conținutul e sfărîmat, rupt în două: el devine o abstracție acoperită cu ornamente exterioare care nu sînt decît simplă aparență“. (Estetica, Vol. I. pag. 44). Hegel citează ca exemplu ideea divinității la arabi și evrei. Complect abstractă ea n-avea cum să fie reprezentată artistic, pe cînd individualizată la greci a dat naștere splendei artei helenice. „O propozițiune

abstractă își e suficientă sieși. Ea n-are nevoie de ornamente exterioare, care nu fac să trezească decît plictiseală, din cauza lipsei de corespondență între conținut și formă“, adaugă Hegel (ibid)

Pentru el „ideea artistică“ e un „sensibil spiritualizat“, sau o „spiritualitate sensibilizată“ — cum se exprimă, „o totalitate de determinări“, deci o generalitate concretă.

„Inseamnă a face poezie proastă — spune Hegel — a voi să dai o formă imajată unei idei enunțate mai înainte în proză, cu alte cuvinte a căuta să atașezi imaginea cu titlu de podoabă unei reflecții abstracte“ (Est. I. pag. 64). E interesant și în ce fel raportează el acest „universal individualizat“, această „idee concretă“ la sfera cunoașterii.

Activitatea artistică privește așa dar după Hegel — o serie de conținuturi spirituale reprezentate în manieră sensibilă, grație fanteziei creatoare. „O asemenea elaborare — socotește el — poate fi comparată cu activitatea unui om experimentat, care cunoscînd viața și contingențele ei, nu reușește să formuleze experiența sa sub formă de reguli, însă are mereu înaintea ochilor cazurile izolate, trăite; sau altfel spus, acest om în stare să se ridice la reflecții generale, nu știe să-și explicitizeze experiența concretă decît în povestiri referitoare la cazuri izolate“. (Est. I. pag. 55).

Important nu e atît să delimităm precis cum trebuie să se cheme părțile unei lucrări cît să veghem ca observațiile asupra lor să se facă tot timpul în cadrul specificului artei. Nu eventualele inexactități de denumire sînt aici primejdioase, ci concepțiile care fie dizolvă forma într-un conținut abstract, transformînd literatura în predică morală, dizertație filozofică, sau articol politic, judecînd-o ca atare, și reducînd-o la pedagogia cea mai plictisitoare, fie dizolvă conținutul în formă contestîndu-i literaturii orice semnificație de ordin cognitiv, privînd-o ca un simplu joc de vorbe goale și împingînd-o la formalismul cel mai steril.

Croce se situează atît de categoric pe o poziție ostilă esteticii marxiste nu pentru că refuză să vadă în opera de artă două elemente distincte, forma și conținut-

tul, ci pentru că neagă complect **existența conținutului**. La el trecerea de la particular la general se face prin distrugerea esteticii.

„Cînd ne reprezentăm conceptul de **viață familiară** sau de **cavalerie** sau de **idilă** sau de **cruzime**, sau un concept cantitativ oarecare — scrie Croce — faptul expresiv individual de la care am pornit e părăsit. Din oameni estetici ne-am preschimbat în oameni logici; din contemplatori de expresii în gînditori“. (Est. pag. 36) De aci și concluzia că nici o generalizare, nici o propoziție cu caracter universal nu se poate scoate din opera de artă, decît în afara esteticii, într-o sferă străină lui. Și deoarece prin conținut se înțelege concept, „**nimic mai adevărat decît că arta nu numai că nu constă în conținut, dar mai mult, nici n-are conținut**“. (Est. pag. 27).

Totuși e evident că în eroii sau situațiile unor cărți se află incluse semnificații generale, mai mult sau mai puțin profunde. E o diferență între Quijote și Cyrano, între drama Anei Karenina și a Margueritei Gauthier deși, în fiecare din aceste cazuri avem de-a face cu expresii artistice individuale, după formula lui Croce. Dar de ce unele ar îngădui să se deducă pe baza lor concepte foarte largi, judecați asupra vieții de o excepțională valoare și altele mai puțin? Nu înseamnă că generalitatea există în însăși opera de artă, că e determinată de ea și nu de o operație arbitrară ulterioară?

„**Legea individualizării generalului și a întruchipării lui într-un fenomen particular este legea de bază a vieții universale... Ea se manifestă în artă tot atît de puternic ca și în natură; în înțelegerea misterului legii particularității** — scria cu o intuiție genială Bielinski — **consistă dezlegarea misterului artei**“ (Un erou al timpurilor noastre pag. 72).

Ce trebuie deci să facă un critic pentru a nu fi acuzat, în activitatea sa, că desparte forma de conținut? Din toate cite s-au înșirat aici, o indicație practică se desprinde:

Criticul e dator să desvăluie **semnificațiile** incluse în tot ce constituie structura

intimă, particulară, **forma**, unei creații. Conținutul de idei se cuvine așa dar dedus în funcție de această structură, din specificul ei. Criticul trebuie să-i păstreze mereu determinarea concretă, individuală, oricît de sus s-ar ridica pe scara generalităților.

Rupte din lanțul acestei determinări, considerațiile lui capătă un caracter extra-estetic, devin supoziții arbitrare, care lasă loc vulgarizării în interpretare. Opera de artă e judecată oarecum în abstract, după o schemă străină de natura ei reală. Chiar S. Damian face o astfel de greșală cînd îi cere lui Fr. Munteanu, autorul nuvelei „**Lența**“ să fi alimentat aspirația spre independență a eroinei „**cu germenele unei atitudini politice, unei înțelegeri mai desluite a problemelor sociale, care frămîntau satul**“. (pag. 69) Sigur că lucrul ar fi fost posibil. Dar într-o altă novelă, cere să nu mai fie Lența, pentru că în cazul ei coloritul specific al întregii situații îl dă acea lipsă de orizont a eroinei, împinsă mai mult printr-un instinct tineresc către formele de viață nouă, ocrotitoare ale dragostei.

Dincolo de această particularitate în-suși mesagiul lucrării se schimbă.

Dar mărginite numai la concretul imediat, nepreocupate de semnificații mai generale, considerațiile critice rămîn nesatisfăcătoare. Ele capătă vrînd-nevrînd o tinctură formalistă. S. Damian o denunță, dar trebuie să o mărturisesc, foarte în treacăt. Aici e partea cea mai slabă a studiului. Cum, generalizări îndrăznețe, judecați de o mare profunzime stau de fapt la baza figurilor majore ale literaturii, criticul nu arată. El se mărginește să facă doar cîteva afirmații în acest sens, să citeze ca exemplu negativ o cronică literară și să expedieze apoi chestiunea. Lipsa e cu atît mai regretabilă cu cît tendințele formaliste în critică, sînt azi combătute la noi cel mai puțin.

O analiză a problemei egal de atentă, o demonstrare a felului cum în diferite cărți sărăcia spirituală, viziunea mărginită nu pot fi ascunse chiar de talentul vizibil al autorului, o asemenea complectare ar fi îmbogățit considerabil studiul.

Spre deosebire de ținta — în primul rînd teoretică, — a lucrării lui S. Damian, cea a lucrării lui Lucian Raicu e mai de grabă istorico-literară. Studiul urmărește să scoată la iveală cîteva particularități ale dezvoltării romanului social la noi, în ultima vreme. O mulțime de cărți sînt aduse în discuție, se fac raportări la altele, cunoscute, se compară situații, împrejurări, rezultate. Totul dă o excelentă sinteză de un deosebit interes. Progresul literaturii actuale e ilustrat nu prin două-trei opere luate izolat și a căror însemnătate istorico-literară rămîne încă discutabilă, ci prin prezența unui fenomen general, dezvoltarea surprinzătoare a romanului social. Ce face aici tăria demonstrației? Priceperea criticului de a fixa efectiv trăsăturile unui fenomen viu în toată individualitatea sa. E cazul să spunem că asemenea generalizări critice asupra noii noastre literaturi nu prea s-au făcut și atunci cînd s-au încercat n-au reușit, tocmai pentru că nu plecau de la particularitățile concrete ale realității. Lucian Raicu observă că genul cel mai tirziu dezvoltat la noi, romanul, a înregistrat în anii de după 23 August realizări neobișnuite. Mai mult, o deplasare către social, către raporturile de clasă, către aspectul economic al vieții s-a produs în interiorul lui. Criticul reactualizează o serie de considerații ale lui Ibrăileanu publicate prin 1919 în revista „Insemnări literare” și adunate apoi într-o broșură cu titlul „După război”. Se vorbea în ele despre progresul, pe care-l va înregistra la noi într-un viitor apropiat romanul social, „touffu”.

Se dădese argumente. Se descria iminenta „cădere a barierelor”, „verticale și orizontale” în societatea romînească. Ibrăileanu a avut însă dreptate numai pe jumătate, deoarece reformele în care el a crezut n-au schimbat stările de la noi.

Lucian Raicu reia acum, cînd societatea noastră suferă într-adevăr transformări structurale, observațiile criticului și după un examen atent le leagă de noile realități. Cum se manifestă însă concret această colorare după expresia lui Ibrăileanu, „mai socială” a romanului? Întîi printr-o anatomie superioară ca luciditate a vieții din jur. Raporturile de clasă, legile obiective

care stăpînesc societatea, nu mai sînt pentru marea majoritate a scriitorilor un mister. Ideologia proletariatului, interesată în dezvăluirea completă a adevărului aruncă o lumină deosebită asupra cărților concepute pe temeiul ei.

Schemele simpliste bazate pe antagonismul semănătorist între sat și oraș sau pe drama inadaptabilității intelectualului de origine rurală, încep să dispară. Noul roman social arată apoi, din ce în ce mai mult interes — spune criticul — pentru psihologia claselor laborioase, pentru psihologia țărănimii și muncitorimii. Teoriile unor critici reacționari, care socoteau ca Eugen Lovinescu că o asemenea literatură n-ar avea „orizonturi intelectuale”, fiindcă e lipsită de eroi cu „reacțiuni sufletești mai complexe”, e înfirmată zdrobitor de practica artistică.

Crește și grija pentru o structură mai bine definită a romanului sub raportul organizării sale launtrice. Materialul bogat de viață, amplexarea problematicii omenești, varietatea mediilor nu mai îngăduie acel dispreț pentru arhitectura genului, așîșat de adepții dizolvării lui într-un lung film interior, într-un flux inform de impresii.

Ca rezultat avem astăzi — zice Lucian Raicu — un nou tip de roman istoric, mai „social”, prin unghiul științific sub care privește trecutul, mai „contemporan”, prin problematica la care face apel.

Exemplu, „Nicoară Potcoavă” al lui Mihail Sadoveanu și trilogia „Un om între oameni” de Camil Petrescu.

Se înregistrează apoi o considerabilă dezvoltare a romanului țărănesc, care prin opere ca „Desculț” de Zaharia Stancu sau „Moromeții” de Marin Preda își adîncește viziunea asupra vieții satului.

Cu alte lucrări „probleme ce au frămîntat mai multe generații se îndreaptă acum către o rezolvare”. Apare un roman, nu al inadaptabilității intelectualului, ci dimpotrivă, al integrării sale în societatea socialistă. (v. „In orașul de pe Mureș” de Francisc Munteanu; „Străinul” de Titus Popovici, etc.) Se produce treptat — în al patrulea rînd — socotește Lucian Raicu, o reorientare a romanului, din chiar punctul de vedere al materiei ce o tratează, al obiectivului ce și-l propune. „Se dezvoltă

un roman actual; nu doar sub aspectul concepției, ci îndreptat către prezent, către fenomenele cele mai specifice vieții de astăzi și îndeosebi se pun premisele reprezentării artistice a clasei muncitoare“. „Din punct de vedere istoric — subliniază criticul — acesta e fenomenul cel mai important în dezvoltarea romanului românesc, întrucât dă ocazia înfățișării procesului revoluționar prin care trece societatea noastră, în modul cel mai direct; așa cum face de pildă Petru Dumitriu în „Drum fără pulbere“ sau V. Em. Galan în Bărăgan“.

Se constată mai departe apariția romanului frescă, a romanului cronică, de tipul „Un om între oameni“, „Drum fără pulbere“, „Negura“, etc.

O a șasea particularitate ar consta în capacitatea unor lucrări epice, de a dezbate în cuprinsul lor probleme filozofice de ordin general, cum face „Pasărea furtunii“ de P. Dumitriu. În sfârșit criticul salută „întorcerea“ romanului social la factura sa clasică, prin vizibile tendințe către creația obiectivă, ilustrată mai ales în literatura română de Rebreanu.

Studiul conține după aceea o exemplificare concretă. Pentru ilustrarea principalelor formule de roman sînt analizate cîteva lucrări. La romanul istoric „Un om între oameni“, trilogia lui Camil Petrescu, și „Neculai Milescu-Spătarul“, de Dumitru Almaș; la ceea ce numește Lucian Raicu romanul țărănesc modern, „Moromeții“, de Marin Preda; la capitolul „problema intelectualului în romanul contemporan“, „Străinul“ de Titus Popovici și „In orașul de pe Mureș“ de Francisc Munteanu; în sfârșit la „romanul clasei muncitoare — o nouă tipologie“: „Pasărea furtunii“ de Petru Dumitriu și „Rădăcinile bucuriei“ de Ieronim Șerbu. Izbește de la început originalitatea ideilor. O asemenea prindere a fenomenului literar viu în plasa observațiilor cu caracter de generalizare, scoate problemele din banalitate. Criticul e obligat să-și pună întrebări noi și să le caute un răspuns. De aici interesul studiului și sub raport estetic. Toată delimitarea categoriilor cu care Lucian Raicu operează, implică anumite precizări teoretice. Așa, de pildă, ideea sincronismului literar, agitată

în spirit diversionist de Lovinescu. Punerea de acord a romanului nostru cu tot ce e mai înaintat în spiritul timpului, cu ultimele cuceriri ale științei și filozofiei n-a avut loc în perioada dintre cele două războaie și așa cum și-a închipuit-o mentorul „Sburătorului“, ci se produce — abia acum, după eliberare, cînd scriitorii noștri își însușesc ideologia clasei muncitoare și încep să privească realitățile prin prizma concepției marxiste asupra lumii.

Foarte interesantă e și caracterizarea adevăratelor raporturi dintre social și psihologic, presupuse de estetica realismului.

Două lucruri sînt de remarcat aici. Intii că L. Raicu ca și D. Micu intră în discuții estetice cu îndrăzneală, atacînd direct teze și teorii care poartă pecetea ideologiei burgheze. În al doilea rînd o face cu competență, nu printr-o frazeologie combativă doar aparent, ci printr-o demonstrație strînsă. Eșafodajul ideologic al amatorilor de literatură psihologistă e demontat sistematic, piesă cu piesă. Nu se ignoră argumentele adversarului. Ele sînt expuse cu răbdare tocmai pentru a fi distruse radical, unul după altul. L. Raicu înțelege lucrul foarte însemnat că orice diversiune ideologică, se bazează prin însăși natura ei pe o problemă reală. Deci cercetînd cu atenție ceea ce dă o aparență de adevăr diverselor teorii estetizante, despiciînd cu curaj afirmațiile unor critici burghezi, adoptînd o poziție intransigentă, se creiază numeroase șanse ca fața adevărată a lucrurilor pe care asemenea teorii le întunecă să iasă însfîrșit la iveală.

De exemplu: ce susține Eugen Lovinescu, se întrebă Lucian Raicu acordîndu-i deocamdată teoreticianului modernismului român un anumit credit intelectual? Și răspunde, expunînd examinării lucide tezele criticului. Timp de mai multe decenii — el a făcut „efortul de a sugera ideea că progresul în literatură, căile de sincronizare, de punere în acord a literaturii cu nivelul filozofiei — al filozofiei burgheze contemporane — s-ar traduce prin rafinament, printr-o pretinsă intelectualizare a literaturii, prin tratarea stărilor „mai complexe“ de conștiință“. Mai subtil decît Maiorescu, Eugen Lovinescu nu făcea imprudența de a condamna principial o operă în virtutea

tendenței ei sociale. Dar, o operă ca a lui Balzac, — zicea el — corespunde gusturilor contemporanilor romancierului pentru că ea se sincroniza cu stadiul de-atunci al științelor naturale, cu teoriile lui Geoffroy de Saint Hilaire, Lamarck, Cuvier. Acum s-ar impune o nouă sincronizare cu un alt studiu, așa zis modern al științei și filozofiei, caracterizat prin intuiționismul psihologic, freudismul, relativismul einsteinian, etc.

Deci „spiritul timpului“ ar cere mai multe preocupări intelectuale romancierului și un joc al psihologiei „mai complexe“ eroilor lui. De aceea criticul ar combate semănătorismul ca „primitiv“ „lipsit de intelectualitate“ și s-ar face apărătorul modernismului, al literaturii de autoanaliză și introspecție în roman.

„Dar Lovinescu — remarcă Iucian Raicu — sub pretextul unor asemenea țeluri de învoire, lupta împotriva literaturii realiste cu caracter social“. Pentru că ce înseamnă romanul „care să răstrângă alte gânduri mai înalte și alte speculații intelectuale și sentimentale“ — cum scria Lovinescu?

Să supunem teoriile moderniste la o confruntare cu lucrările literare apărute pe baza lor. „Romanul burghez pretinde că face psihologie, apropiindu-se astfel de esența artei, a cărei menire principală e aceea de a ne da documente ale sufletului omenesc. Nu-i greu de observat — adaugă criticul — că pornind chiar de la această formulă a autenticității psihologice, foarte des invocate de scriitorii burghezi, confruntând deci intențiile cu rezultatele, că foarte des acestor romane le lipsește tocmai valoarea psihologică și umană“. Nu se poate face analiza vieții sufletești în afara socialului. Aceasta a arătat-o foarte clar și Ibrăileanu. Omul ca abstracție nu există. „Formulele preferate de romancierii fazei decadente — experiență directă, trăire, autenticitate — ademenitoare în înțelesul lor literar, — camuflează un conținut net anti-realist și anti-social“. Subtilitatea stă aici în demonstrarea carenței artistice, care rezultă cu necesitate din concepția anti-realistă, aflată la baza tuturor acestor teorii. „Se teoretizează de fapt — observă L. Raicu — o neputință de creație“. Depărtându-se de social, romanul își pierde pro-

pria lui substanță. Asistăm concomitent la o degenerare a genului, sub raportul formei. Incepe să circule ideea că romanul nu e supus nici unui fel de reguli artistice. „Dacă un scriitor n-are talent, e liber să descrie stările sufletești ce i le provoacă neputința sa. Nu va fi deloc un lucru neinteresant. Nu numai atât. Dacă scriitorul n-are talent și e cu desăvârșire pustiu sufletește, faptul nu trebuie nicidecum să-l îngrijoreze. El e liber să descrie amănunțit această pustietate. Astfel romanul ca gen literar cu legile și structura sa specifică se descompune și dispăre, fiind înlocuit printr-un fel de comentariu inform și arbitrar, măsura sa fiind o foarte discutabilă valoare de document omenesc“.

Mai departe se deșurubează restul mecanismului teoriilor lui Lovinescu, demonstrându-se cum sub formula „autenticității“, a jocului psihologic „mai complex“, a intelectualizării romanului, modernismul recomandă cercetarea cazurilor de conștiință morbide, a obsesiilor patologice, a exploziilor instinctuale, și cum sub semnul literaturii „obiective“, „reci“, „impasibile“ promovea obiectivismul burghez.

Examenul acesta critic, sub lentilă, are o reală valoare. El spulberă mitul lui Lovinescu sprijinitor al inovației în artă, precum și legenda contribuției sale la „obiectivarea“ și „urbanizarea“ romanului românesc. Tendințele tolerate în aceste direcții la „Sburătorul“ se dovedesc a fi coexistat cu antirealismul virulent al criticului, doar în limitele unei diversiuni ideologice.

Demonstrația are și actualitate, teoriile cu privire la romanul-jurnal, romanul simplu, document de viață interioară, avind azi o mare circulație în Occident. Chiar criticii care nu sînt de loc partizanii realismului încep să se întrebe în Franța, de pildă, de ce literatura e discutată complex în afara specificului ei (O asemenea reacțiune îngrijorată de dispariția însăși a rațiunii scrisului întîmpină cărțile lui Maurice Nadeau).

Păcat că studiul lui Lucian Raicu nu păstrează aceeași limpezime de concepție și organizare clară a ideilor de-alungul său. Cînd caută să stabilească în interiorul fenomenului descris tipuri oarecum noi de ro-

mane, criticul nu se mai arată de ajuns de stăpîn pe problemă. Ce criterii de clasificare să adopte? După cum părea să o indice demonstrația, și însuși obiectivul studiului, mediul social ar fi fost de așteptat să joace aici rolul definitoriu. Un roman al satului nou, al centrului industrial socialist, al lumii intelectuale, al marilor șantiere de construcție etc. Dar clasificarea lui L. Raicu e complet derutantă. Ea începe cu romanul istoric, continuă apoi cu romanul țărănesc și trece apoi la problema intelectualului (!)

Regula logică elementară a clasificării, menținerea pe o anumită treaptă a aceluiași criteriu e încălcată. Specificul romanului istoric nu îl dă mediul social ca în cazul romanului țărănesc. Se poate concepe foarte bine un roman istoric, care să se desfășoare într-un mediu țărănesc, muncitoresc sau intelectual.

Pe urmă, „problema intelectualului“ devine iarăși altceva. Citind analizele, mai iute face impresia că Lucian Raicu și-a inclus în studiu o serie de cronici, publicate mai înainte. Legarea lor de problematica lucrării a rămas însă destul de arbitrară. Nici cărțile alese pentru ilustrare nu sînt cele mai potrivite. De ce să se analizeze la romanul istoric „N. Milescu Spătaru“ de D. Almaș și nu „Nicoară Potcoavă“ de M. Sadoveanu, de ce la romanul țărănesc să nu se discute și „Descult“ de Zaharia Stancu? Mai mult, tratarea în fugă a unei cărți excelente ca „Pasărea Furtunii“, în flagrantă disproporție cu alte lucrări mult mai slabe la capitolul romanul clasei muncitoare, face o impresie proastă.

Ideea amplificării studiului din „Viața Românească“ în acest mod mi se pare cu totul nefericită. Demonstrația în loc să câștige, pierde, pe lângă că lucrarea capătă și un caracter eteroclit.

Luată în parte cronicile își au, bine înțeles, calitățile lor. Cea mai însemnată e o anumită pondere în apreciere cu totul remarcabilă la un critic atât de tânăr. Lucian Raicu nu sare peste cal, nu pierde simțul măsurii. Un cor de laude ditirambice, la adresa romanului „Străinul“ de Titus Popovici nu-l intimidează. Înregistrează cu reală satisfacție talentul ne-

obișnuit al tînărului prozator, dar nu se sfiște să indice și slăbiciunile cărții. E foarte aspru cu cartea lui Ieronim Serbu, „Rădăcinile bucuriei“, face observații foarte serioase pe marginea romanului „In orașul de pe Mureș“ de Francisc Munteanu. Lucian Raicu a înțeles că activitatea de critic echivalează cu o magistratură socială. Acesta e un lucru esențial. Critica se discreditează atunci cînd se angajează în aprecieri fără acoperire. Criticul care laudă cărți proaste sau neagă cărți bune e ca un judecător părtinitor. El își pierde în scurtă vreme prestigiul moral.

Oricit ar părea de paradoxal, în fața posterității judecățile ușuratece ale criticului atîrnă greu. La noi, supraestetul Paul Zarifopol s-a compromis iremediabil, cînd după ce a strîmbat din nas în fața lui Renan s-a oprit la povestirea lui Adrian Maniu, Prințesa Limonata și la romanul lui Minulescu „Roșu, Galben și Albastru“. Miopia lui Sainte-Beuve, care nu i-a băgat în seamă pe Balzac, pe Stendhal și pe Baudelaire a trecut printre păcatele cele mai mari ale autorului.

Măsura e deci o calitate însemnată a criticului și Lucian Raicu o posedă spre binele său. N-avem de a face totuși cu un căldicel, dintre cei despre care Pavel din Tars spunea „Scuipă-i doamne din gură“.

Tînărul nostru critic gustă cu sensibilitate trează frumosul. Se entuziasmează, e copleșit de impresii și sentimente. Găsește ușor expresia sugestivă potrivită să-i traducă mișcarea sufletească. Spiritul analitic și pătrunderea lui Camil Petrescu — exclamă Lucian Raicu „nu obolesc niciodată pe cuprinsul celor aproape o mie cinci sute de pagini de roman apărute pînă în prezent, deși se aplică unor suprafețe fără sfîrșit“; „societatea românească de acum un veac, — adaugă imediat — e străpunsă literalmente pe toate laturile, în lung și în lat, pe planuri vaste, care se încrucișează continuu încît desfășurarea epică e imposibil de rezumat“.

La Marin Preda constată „un simț nemilos al adevărului“; originalitatea romanului „Moromeții“ e „izbitoare“. „Din faza istorică în care țăranul român a fost reprezentat de Rebreanu în „Răscoala“ și

în „Ion“, Marin Preda îl aduce dintr-odată în faza modernă, îl apropie mult de anii în care trăim, ni-l face contemporan.“

În sfârșit, „portretele oamenilor“ din „Pasărea furtunii“ le găsește „de o clasică simplitate“, desenate în linii sobre și apărate, fără complicații psihologice inutile“. „Câteva observații legate între ele și subordonate unei însușiri fundamentale“, „caracterele oamenilor, acțiunea, stilul — spune criticul — dau senzația vitalității“. Ba, în ciuda reținerii, uneori puțin afectată pentru un tânăr, Lucian Raicu își trădează chiar slăbiciuni. E evident oricărui că marea pasiune literară a criticului e Camil Petrescu. La el se fac cele mai multe referiri, el e adus în discuție ori de câte ori necesitatea cere vre-un exemplu imediat. Despre Camil Petrescu se vorbește cu ocazia romanului istoric, a romanului țărănesc, a romanului intelectualității, ș.a.m.d. Spre surpriza tuturor, cel ce făcea pledoaria pentru receptivitate în critică e un temperament artistic cu gusturi foarte precis profilate. Nu e nimic. De fapt receptivitatea în critică — participanții la discuție au omis să arate — nu exclude anumite preferințe stilistice. A devenit un adevăr banal că dînd fiecărui erou pe care îl creiază, o individualitate anumită, o existență autonomă distinctă, scriitorul rămîne totuși înrudit într-un fel cu personagiile sale, că acestea laolaltă constituie descendența sa literară. Faptul nu e incompatibil cu realismul cel mai consecvent dacă se respectă în fiecare figură adevărul vieții. Cam tot așa se petrec lucrurile și în critică. Fiecare critic cu personalitate își are literatura lui, în sensul că anumite preferințe colorează vrînd nevrînd aprecierile sale. Pe fondul unei judecăți generale obiective, el se ocupă de ceea ce îl interesează mai mult, alege, reține anumite aspecte, insistă cu precădere asupra altora. Primejdia apare numai atunci cînd ca și în literatură, criticul contrapune înclinațiile sale datelor obiective, aici ale cărților. Atunci devine intolerant, nereceptiv. E în scrisul lui Lucian Raicu o anumită impulsivitate de a așeza lucrările recenzate sub un semn unic, Camil Petrescu. Apare o înverșunare polemică, înrudită cu a autorului „Ultimei

nopti“, în dezacord mereu cu prejudecățile curente. Pentru-că toată critica vorbește de caractere complexe, Lucian Raicu se străduiește să demonstreze că figurile cele mai reușite din romanele noastre sînt tocmai cele necomplexe. Pune termenul între ghilimele, îl tratează cu ironie, cu o abia ascunsă iritare. Eroi lui Petru Dumitriu nu sînt complecși ca eroii lui Ieronim Serbu, dar trăiesc. Critica îi caută complicații inutile lui Moromete, acesta în fond nu e un disimulat. E o prejudecată să-i ceri romancierului încorporarea neapărată a oricărei idei în imagine artistică vie. Un farmec special îl dau în romanele lui Camil Petrescu, discuțiile despre adevăr, despre istorie, despre obiectivitate, despre dragoste, despre eroism, despre limbă. Cîteodată iritarea aceasta polemică a criticului e salutară. („Un om între oameni“, „Pasărea furtunii“), alteori nimereste alături („Moromeții“), sau încalcă obiectivitatea. Prejudecata că nu se poate scrie un roman psihologic țărănesc a împărțit-o și Camil Petrescu. Ba a și teoretizat-o, pe timpuri, intrînd într-un fel de discuție cu Ibrăileanu și G. Călinescu. L. Raicu aici însă tace, devenind pătînior. Am ajuns să vorbim de personalitatea criticului. Termenul în întreaga lui accepție, e desigur prezumțios, de vreme ce avem de-a face cu un om atît de tânăr. Cîteva cuvinte se pot totuși spune. Mulți au observat că L. Raicu cam călinescianizează, adică recurge des la unele formule stilistice foarte personale ale acad. G. Călinescu. Nu e printre tinerii săi colegi singurul care o face — întîlnindu-se aici de pildă cu Dumitru Micu — și nu e nici păcatul nici meritul lui cel mai mare. În unele discuții s-a ridicat problema preluării experienței călinesciene în critică. Au apărut voci alarmate, care au amintit pe drept cuvînt, numeroasele opinii greșite ale acestei netăgăduite mari personalități literare. Alții au încercat să limiteze problema la stil. Dar în ceea ce are el unic, individual, un stil nu se poate prelua. Se creiază de obicei un poncif, o manieră din componentele de suprafață, mecanice ale stilului.

În realitate opera critică atît de contradictorie a profesorului Călinescu nu poate

fi lăsată de o parte, în însăși substanța ei, pentru că amestecată cu nenumărate concepții puriste, idealiste, estetizante, ea conține foarte multe observații de o excepțională valoare. Bineînțeles nu poate fi vorba decît de o preluare ascuțit critică. În ceea ce privește stilul, trebuie să ne lămurim asupra citorva lucruri. O reală școală stilistică la un autor se face învățînd cum au fost rezolvate de către el în anumite împrejurări, anumite probleme artistice. Situațiile acestea studiate nu se mai reîntîlnesc, repetîndu-se în mod identic. Dacă în varietatea lor, ne încăpățînăm totuși să le tratăm la fel am devenit pașistori. Dacă le căutăm însă o rezolvare proprie, slujindu-ne de ce am învățat, am cîștigat o experiență. Tînărul nostru critic, de pildă, a deprins de la G. Călinescu o anumită francheță stilistică. Problemele sînt abordate foarte direct, cu o repulsie instinctivă pentru clișeele terminologice. Lucrurilor li se spun pe nume cu o oarecare familiaritate bruscantă, chiar. În general se simte o fugă de a trata creația literară ca un mister. Criticul dă tot timpul sentimentul că știe cum se fac lucrurile, că a aruncat o privire în intimitatea muncii artistului.

Mersul direct la problemă, familiaritatea se traduc și într-o oralitate a stilului. Cu puțină afectare savantă, cu o umbră de teatralitate se susține totuși un monolog înaintea cititorului. Criticul se întrebă, își răspunde, emite ipoteza cu glas tare, le cîntărește îndoiindu-se sau entuziasmîndu-se de ele... Se arată chiar mereu puțin enervat pentru că trebuie să mai demonstreze ceea ce-i apare evident.

Rezumînd, s-ar putea spune că aici examenul critic se desfășoară sub semnul unei intense vibrații sufletești, necenzurate de nici o discreție. Atitudinea a învățat-o G. Călinescu însuși de la H. Sanielevici nuanțînd-o însă enorm.

Ce notă îi distinge pe ceilalți colegi ai lui Lucian Raicu? Dumitru Micu — cum am spus-o, e „mai poet“. Facultatea de a fixa în imagini sugestive sau în simboluri observațiile sale, îl caracterizează. Se ghidește la el și o preocupare pentru problemele etico-filosofice. Cîteodată comentariul e dilatat dincolo de materialul literar sub tentația speculațiilor generale sau a imaginii poetice. Criticul pozează în romantic (a ținut și o pledoarie în acest sens). Preferințele sale merg însă mai degrabă în direcția idealului simplității senine, clasice.

Pe S. Damian, pare a-l interesa, dimpotrivă, complexitatea sufletească. Spiritul său e analitic, minuțios și se concentrează asupra vieții interioare a eroului, desfășurînd încet din ea tot firul artistic al operei.

O oarecare timiditate se remarcă în formularea judecăților negative. Criticul face rezerve învăluitoare, calmează fraza, revine, dă un supliment de explicații. În sfîrșit, Savin Bratu se lasă deosebit cel mai greu, pentru că netăgăduitul său talent portretistic nu se exercită aproape deloc în lucrările pe care le-am analizat și se aplică mai puțin autorului prin opera lui cît persoanei fizice a acestuia cunoscute direct.

ION FRUNZETTI

PE MARGINEA EXPOZIȚIEI DE ARTĂ INDIANĂ

În receptarea culturii altor epoci și altor popoare, din alte coordonate geografice, intră întotdeauna într-un grad destul de însemnat comparația cu viața culturală a epocii și poporului tău, raportarea la flora spirituală a pământului ce l-a nutrit. Nu știu dacă este o limitare condamnabilă a posibilităților de recepție, sau dimpotrivă, o condiție sinequa-non a procesului acestuia. Faptul este, și trebuie luat ca un dat. De altfel, cunoașterea însăși este definită cele mai adeseori ca o raportare a elementului nou, de cunoscut, la elementele vechi, gata cunoscute. Nu trebuie să pară deci curios că un român, vizitind o expoziție atât de puțin obișnuită ca expoziția de artă indiană (deschisă nu de mult la București în cadrul turneului organizat pentru o seamă de opere reprezentative în Cehoslovacia, Ungaria, România și Bulgaria, de către Academia Lalit-Kala, cu sprijinul guvernului indian), își poate pune, în fața problemelor deschise de arta indiană, unele întrebări cu privire la dezvoltarea artei românești. Scopul însuși al expoziției acesteia anume „de a promova înțelegerea între India și aceste țări“, n-ar fi fost atins de fel fără un scrutin mai adânc a ceea ce este caracter specific, diferențial, al culturii indiene, a ceea ce o apropie și a ceea ce o desparte de cultura fiecăreia din aceste țări. Simpla „luare de cunoștință“, operație pasivă, ce nu antrenează interesul adevărat, s-ar putea dispensa de comparația de care vor-

bim. Dar aceasta ar însemna o trunchiere a cunoașterii, o oprire a procesului la jumătate.

Infloritoare încă dintr-o epocă istorică în care spațiul geografic european era foarte departe de civilizație, cultura indiană a permis ca această expoziție să îmbrățișeze 23 de secole de artă. Este de la sine înțeles că selecționarea lucrărilor va fi fost o problemă cu atât mai grea cu cât — în afara faptului că operele aparțineau muzeelor din diferitele centre culturale ale Indiei, depărtate între ele, în afara primejdiei de a transporta exemplare unice de o valoare atât de considerabilă, în afară de imposibilitatea de a aduce exemplele cele mai convingătoare, în special în sculptură, din pricina aderenței lor la complexe arhitectonice, temple, palate etc., — artei contemporane era firesc să i se rezerve spațiul cel mai mare, și această artă contemporană nu poate fi înțeleasă fără sprijinul tradiției artistice indiene.

Problema cea mai importantă a artiștilor indieni contemporani este, așa cum însăși au mărturisit-o cu prilejul convorbirilor avute în țară la noi când li s-a oferit ocazia de a se întâlni cu artiștii noștri plastici, crearea unei arte specific indiene, care să afirme odată mai mult încrederea lor în valorile culturii naționale, sintetizând, într-un stil cu circulație universală, elementele artei indiene vechi, trecute prin viziunea modernă.

„După perioada sterilă a începuturilor ocupației străine, când canoanele academice

ale Occidentului fuseseră acceptate de școlile de artă, arta indiană a cunoscut o viață nouă datorită renașterii picturii în Bengal, — sună introducerea la un album de artă indiană contemporană, tipărit în hindustani, engleză și franceză. Pe cunoscătorul artei românești această frază îl va duce numaidecît cu gîndul la perioada începuturilor artei moderne de pe teritoriul Principatelor, în secolul al XIX-lea, cînd foștii zugravi de biserici, deveniți „zugravi de subțire“, portrețiști mai întii, apoi autori de compoziții istorice, se vedeau docili la injoncțiunile academismului, asimilat de unii dintre băștinași în școlile Apusului, (Viena și Roma în special) sau adus cu dînșii, în țară, de o seamă de pictori veniți să-și caute aici clientela. Docilitatea aceasta era cu atît mai greu de explicat cu cît zugravii de subțire înșiși descoperiseră, fără ajutor din afară, legile văzului în spațiu, renunțaseră la proiectarea decorativă în plan a figurilor și dibuiau, orbecăind, legile perspectivei și ale reliefului anatomic, pe care occidentul le statornicise încă din Renaștere. În viața fiecărei culturi este un moment în care arta caută să cucerească, într-un grad din ce în ce mai mare, puterea de a reda realitatea văzută. Cusau fără economia de eforturi pe care o reprezintă exemplul altei culturi, care a parcurs și a depășit etapa respectivă, stadiul acesta trebuie să fie atins cîndva, la momentul potrivit, și va fi atins. Artă indiană a secolului nostru, — căci școala din Bengal, care a dat naștere curentului, își datează înepăturile cam între 1900 și 1920, — avea toate șansele să ajungă de la sine la o viziune mai realistă în pictură, fără dictatura academismului importat de ocupația străină: era în tradiția bimilenară a picturii ce s-a practicat în peninsula indiană de cînd ni s-au păstrat acolo documente istorice, — dacă nu de și mai înainte — un grad destul de înaintat de realism.

În expoziția aceasta stau mărturie de faptul pomenit doar copiile după unele din picturile murale ale peșterilor de la Ajanta. Această localitate din centrul Indiei, în Deccan (ceva mai la nord de paralela 20), loc vestit de pelerinaj pentru buddhiștii din

toată lumea, s-a îmbogățit, între secolul III înaintea erei noastre și secolul VIII după începutul ei, adică în epoca celei mai mari răspîndiri a religiei lui Buddha, (absorbită după acest prag din nou în brahmanismul pre-existent în peninsula), cu o serie de momente rupestre, temple săpate în stîncă, peșteri artificiale, produse ale mîinii meștere, de arhitect și sculptor înăscut, care este locuitorul acestor pămînturi stîncoase. 29 la număr, peșterile acestea create de închinătorii lui Buddha conțin încă, pe lîngă sculptura decorativă și monumentală cu care au fost dotate, și o foarte importantă pictură murală, de o tehnică greu de definit, căci nu are nimic de-a face cu pictura „al fresco“. Fresca se execută pe zidul ud, în culori de apă care pătrund în adîncime; ceea ce o face trairnică este tocmai grosimea stratului colorat. Pictura murală de la Ajanta este subțire ca pictura de pe porțelanuri; un strat de mai puțin de 1 mm. grosime, întins pe o preparație ca de ștuc și avînd porțiuni ce se aseamănă cu lacul. Pigmentul anumitor imagini s-a șters din această pricină, în special în dreptul buzelor, palmelor și tălpilor omenești, rămase acum albe și contrastînd cu brunul trupurilor, de diverse intensități, căci scenele reprezentate, — toate episoade din viața lui Buddha, cu ajutorul legendei căruia ni se zugrăvește însă întreaga societate indiană a timpului, în compoziții de un stil foarte apropiat de al realismului european, — alături de corpuri omenești aparținînd diverselor neamuri, din mai toate regiunile Indiei. Modelarea figurilor se cunoștea în pictura indiană la data zugrăvirii celor mai vechi „vihara“ (săli de meditație) de la Ajanta. Dar modelarea aceasta nu se întemeia pe contrastul de lumină și umbră, pe „clarobscurul“ Renașterii europene, ci pe modificarea intensității tonurilor locale, pe o modulare a culorii, care sugerează rotunjimile prin degradarea nuanței inițiale, ori prin sporirea intensității ei. Este un relief indicat prin aluzia la o logică a formei, și nu senzația de relief transcrisă tale-quala, cum se oferă ea ochiului modern, deprins să judece forma reliefată după unghiul de incidență al luminii pe suprafața obiectului.

Tehnica pictării propriu-zise, adică a așternerii pigmentului, atît cît au putut constata cercetătorii cum sînt Coomaraswamy, Diez, Griffith și alții, care le-au analizat, indică o primă conturare a figurilor, umplute cu o carnație de pigment roșu, dată de-a dreptul pe fondul alb. Peste acest „grund“ roșu se așterne un pigment de teraverde închis, care lasă să transpară și cea din roșul subiacent. Pentru a da impresia reliefului, tonul local capătă fie modularea pomenită mai sus, fie o puternică subliniere prin conture negre sau brune închis, care joacă deopotrivă pentru ochi rolul de umbre, în partea rămasă la intensitatea inițială a tonului local. Căci în partea modulată, impresia de relief culminează printr-o dublare a conturului cu alb, foarte adeseori. Evident, există diferențe între sălile (viharas) pictate în curs de un mileniu așa că generalizarea nu trebuie luată ad-literam. Important este că aceste picturi, spre deosebire de cele egiptene, redau relieful corpului uman sau animal, ca și relieful obiectelor, văzute chiar într-un soi de perspectivă care-și are convențiile ei. „Raccourci“-ul anatomic nu este nici el exclus. Este drept că nu se poate preciza niciodată, pentru întregul scenei, înălțimea de la care a fost văzută. Mai precis spus: perspectiva frontală și cea laterală, perspectiva montantă și cea plonjantă se îmbină pentru crearea ansamblului decorativ fără o consecvență căutată. Totuși, scenele sînt vii și, de la congresul zeităților adunate pentru a decide întruparea noului Boddhisatva în corp uman, pînă la scena de dans din palatul princiar ori la scenele de piață publică, festivitățile și convoaiele regești (durbare) cu palanchine pe elefanți și cu alaiuri pestrițe, întreaga viață a Indiei acestui prim mileniu din istoria picturii poate fi văzută în pictura de la Ajanta, cu vigoarea pe care ochiul o cere de obicei realității vii.

Se înțelege că, dusă în felul acesta pînă prin secolul VIII al erei noastre, cînd în India începe să se infiltreze influența mahomedană adusă de cuceritorii din nord, cronică vieții sociale indiene pe care tre-

buie să o întreprindă în continuare pictura de la curțile feudalelor din nordul țării, nu are de ce să caute prea mult un limbaj adecuat de redare a realității.

În secolul al XI-lea, turcul Mahmud, sultan descins din Persia, de la Ghazna, supuse statele tuturor micilor feudali din India de Nord și unifică Penjab-ul. Peste 200 de ani, Muhamed din Ghor a subjugat bazinul Gangelui și a întemeiat la Delhi un sultanat puternic, care, pe la începutul secolului XIV comanda pînă pe la Mysore și Carnate, deci cucerise o bună parte din India de mijloc, Deccanul. Tradițiile musulmane ale artei arabo-iraniene veniră astfel să se amestece cu tradițiile indiene vechi pentru crearea unei arte noi. Innoirea este vizibilă însă mai cu seamă în arhitectură, unde splendorile concepției de construcție islamică, îmbinate cu bogăția decorației sculpturale ce face specificul indienilor în arhitectură, a dat monumente unice în lume. Comanda este musulmană. Execuția este indiană.

Lucrul acesta are o însemnătate stilistică, nedesmințită nici de evoluția picturii. În secolul al XVI-lea, sultanatul musulman din Delhi a fost cucerit de principele turc Babur, descendent din Timurlenk, fondatorul imperiului cunoscut sub numele de imperiu mogul sau „moghol“ (mongol). Sub primii cinci urmași ai întemeietorului acestei dinastii de „mari mogoli“, dar mai ales sub Akbar, Jahangir și Șah-Jahan, (între 1556 și 1658, adică aproximativ într-o perioadă de timp care coincide cu secolul de aur spaniol), arta indiană cunoaște o nemaipomenită dezvoltare, sub acești sultani, ce îmbinau vitejia feudală a căpitanilor de oști mongoli cu epicureismul discret și înțelept al curtenilor persani, care se desfășurau la auzul rubbayatelor lui Omar Khayyam sau la stihurile subtile ale lui Hafiz, culegînd plăcerile vieții pașnice și capetele vrăjmașilor din zborul calului, cu aceeași ușurință și grație. Marele merit al mogolilor a fost toleranța religioasă, — relativă, e drept, dar mult mai largă decît în orice ținut cucerit de mahomedani. Datorită spiritului heterodox al sultanului Akbar, crescut în ortodoxia mahomedană a sunnismului, dar sedus lăuntric de shiismul (care

este ceva cam ca protestantismul, în lumea islamică), sub domnia sa au putut fi încercate fuziuni ale diverselor religii, în numele unei sincretism cu orizonturi largi. Abolind monopolul sunnismului ca religie de stat, Akbar a edictat toleranța față de cultul hinduist local și a împrumutat de la buddhism și vishnuism doctrina carității universale. Sub domnia lui s-au tradus, din sanscrită în persană și în hindustani, epopeile poporului iridian și Vedele. Interdicția pe care Coranul o pune formal reprezentării figurii umane în pictură a putut astfel cădea, și pictura indiană s-a putut dezvolta mult mai în voie decât dacă s-ar fi respectat cu habotnicie prescripțiile mahomedane. Așa s-au născut splendidele miniaturi indiene din Mughal, din secolele XVI-XVIII, din care publicul românesc a avut nesperata fericire de a putea vedea câteva în original, cu prilejul expoziției indiene ce ne-a prilejuit aceste rânduri. Mari voluptuoși care nu neglijau nimic din ceea ce le-ar fi putut înfrumuseța viața, șahii moguli au favorizat, la curtea lor, dezvoltarea tuturor artelor. Incredzători în vitejia lor și în cultura cu care se mîndreau, sultanii timurizi au fost un soi de mari seniori ai renașterii, care au guvernat imperiul indian cam așa cum dogii venețieni au guvernat lumea Mediteranei. La Agra și la Delhi, principii moguli, oamenii lor de curte, dregătorii și generalii au căutat să-și immortalizeze chipurile, pozînd pictorilor aduși din Persia anume pentru aceasta, sau celor născuți în țară. Nu este vorba propriu-zis de pictură, ci de miniatură, după modelul persan. În foliile cronicelor vieții de curte, aceste portrete se transformă în curînd în scene îmbrățișînd aspecte mai complexe ale vieții palatelor: **divanele** (adică ambasadatele primite, recepțiile și ședințele solemne, judecățiile și consiliile) și **durbarele**, procesiunile festive, alături de o bogăție neînchipuită, desfășurînd toate însemnele unui lux confundat de obicei în orient cu însuși puterea politică. Fără voie, parcurgînd panourile expoziției ce ilustrează aceste faze din pictura indiană, ne reamintim etapele destul de asemănătoare ale drumului parcurs de arta românească: rolul meșterilor locali în zugrăvirea interioare-

lor de biserici, unde adese ori apar, în scene cu pretext sacru, adevărate instanțane în viața de toate zilele, îndeletnicirile, sculele și portul obișnuit al oamenilor de pe aceste meleaguri, descrise toate cu un mare dar al observației realiste și cu un soi de voluptate a narațiunii ce face din porțiunile acestea de compoziție murală, adevărate bijuterii ale artei medievale de inspirație populară, cu tendințe laice și realiste, opuse spiritului mistic și idealist al ortodoxiei în numele căreia sînt produse.

De asemenea, și trecerea artei zugrăviei de pe zidurile bisericii pe panouri portabile se face tot sub forma portretului, adeseori miniatură de sine stătătoare, cîte odată și tablou de dimensiuni mai mari, cu acelaș rost de immortalizare a chipurilor celor puternici, cu trăsături cît mai „de aparat” și cu însemnele materiale ale rangului social deținut. Faza aceasta a a-tot-puterniciei portretului cuprinde și la noi, la fel, dar pe mai mică scară, compoziții de tipul „divanelor”, începînd cu acea curioasă pinză de la sfîrșitul sec. XVIII, în care Iordache Vechier (Georgio Venier), „arhi-zugrav peste meșterii zugravi”, înfățișează ceremonia suirii pe tron a lui Nicolae Vodă Mavrogheni; sau cu mai puțin cunoscuta imagine a aceluiaș voevod reprezentat între sfinți și trupele sale, scenă tinzînd la alegorie, găsită la Căldărușani și lucrată de modestul zugrav Grigorie, dintr-o școală locală încă nelaicizată.

Momentul spargerii șabloanelor convenționale ale artei de curte din Mughal, impregnată de influența iraniană a școlilor din Isfahan și Herat, îl marchează însă tematica scenelor de război și de vînătoare, în care elevii localnici ai meșterilor persani încep și introduce reprezentarea animalelor, atît de exact observate în mișcarea lor vie, și peisajul drept cadru al acțiunii. Sentimentul deosebit de puternic al naturii, caracteristic indienilor, este vizibil și din vechile monumente de sculptură indiană, de pe suprafața întregii peninsule. Animalieri desăvîrșiți, notînd cu un dar excepțional al observației realiste caracterele vietăților reprezentate, acești artiști prodigioși extînd și asupra peisagiului, asupra lumii vegetale și formelor geologice de re-

lief, acelaș interes cald, redându-le cu prospețime și savoare. E drept că priveliștea, în miniatura mogulă, nu e mici odată tratată pentru ea însăși, ci doar ca decor, ca spațiu rezervat unei scene. Chiar dacă stîncile, munții, pădurile și lacul nu apar însă în cadrul acestor miniaturi decît rezumate, reduse la cea mai sumară a lor expresie, nu se poate contesta că elementele peisajului sînt reale, desprinse din natură. Ele n-au nimic din rigiditatea fermeceții geometrii urbanistice persane cu grădinile milimetrice tăiate ale palatelor, ce amintesc clasicismul parcului de la Versailles, încercînd să disciplineze matematic natura. În scenele de vînători și de bătălii găsim ceva din parfumul vegetației luxuriante a junglei indiene, și din fragmentul de peisaj reprezentat întotdeauna în perspectivă plonjantă, ni se sugerează sentimentul infinitului. Ucenicii indieni ai meșterilor „picturii cu un fir de păr în pensulă“, cum erau denumiți miniaturiştii persani, împing observația vieții mult mai departe de simplele episoade spectaculoase ale programeelor festive de la palat. Nu numai ceea ce era destinat a fi văzut de un public mai larg apare înfățișat în miniaturile Mughalului, ci și intimitatea alcoavelor, tainele haremurilor și ale Teraselor secrete, cu havuze și vegetație hrănită între coloane, adică a încăperilor celor mai puțin publice în care-și duceau existența lor de mari voluptuoși, sultanii timurizi. Cu toată „mondenitatea“ acestei arte, caracterizarea psihologică a personajelor este atît de exactă, încît îndărătul fastului oficial, aceste scene permit să se ghicească clocotul pasiunilor omenesți ce au fărâmițat, în realitate, de la sfîrșitul sec. XVIII, statuul mongolilor, în favoarea micilor stătulețe ale rajahilor autohtoni. Feudalii din Rajput (Rajput = fiu de rege), rămași independenți față de sultanatul de la Delhi, își aveau și ei pictorii lor. De inspirație și tehnică indigenă, pictura rajpută intră și ea, într-o măsură, în procesul constituirii sintezei noi dintre arta Persiei și cea a Indiei. Fără arta rajpută nici stilul miniaturii din Mughal nu s-ar fi definit așa cum este, deși, la rîndul ei pictura această hindusă, din Rajputana și Penjabul nor-

dic (statele himalaiene, și în special Kangra) a fost influențată de arta mogulilor. Dar minuției caligramelor din manuscrisele curtene, arta acestor munteni (pahari) îi răspunde cu o manieră mai larg decorativă, datornică stilului popular și tradiției vechi indiene. Viața națiunii hinduse continuase în făgașele tradiționale și pe vremea dominației musulmane. În locul tematicii curtene din Mughal, pictura rajpută se inspiră din marile legende populare, epopeile, textele vedice, Ramayana, șirul legendelor krishnaite („Krishna lila“), din „Gita-Govinda“, etc. Toate acestea nu sînt decît expresii mitice ale sufletului popular, ipostazieri ale calităților celor mai alese și mai specifice poporului indian. Prospețimea, naivitatea sentimentelor, emoția autentic umană a artistului rajput în fața „naturii-mame“, în sinul căreia se desfășoară și dragostea zeului Shiva cu Parvati, și romanul fantastic al iubirii dintre eroul Rama și Sita, și istoria dragostelor blîndului văcar Krishna cu nenumăratele lui „gopi“ (păstorițe), înainte de căsătoria lui cu Radha — sufletul aprins de iubirea sacră — umanizează cu totul legendele acestea ale căror tîlcuri ezoterice dispar, rămîind în pictură doar aspectul lor de bucolică, fără adîncimi.

Scenele din viața rustică, bazarele țărănești și piețele sau tîrgurile, călătoriile pe drumurile toride ale Indiei, cu escale pentru siesta de amiază, drumul ciurdelor pînă în inima cetății văzute cu ochii de cioban ai lui Krishna, ce-și mîină pe sub porțile monumentale cornutele în sunetele fluierului sacru — Krishna e și un soi de Orfeu — prilejuiesc picturii rajpute o trecere în revistă a principalelor calități ale culturii indiene, în care se exprimă gingășia sufletului omenesc, înfrățit cu natura și supunînd-o numai în sensul legilor desprinse din cunoașterea ei cît mai exactă și mai fraternă. Nu numai natura din miniaturile rajpute este o natură amică omului. Și societatea zugrăvită în ele încetează să mai fie teribila societate împărțită pe caste etanșe a brahmanisului ortodox. Trebuie notat că în Rajput și Kangra domină ca religie secta „sik“, cea care a înlăturat

pentru întâia dată în istoria acestui popor barierele de castă, și pe aderenții căreia și-a întemeiat în mare parte acțiunea, aproape de zilele noastre, mișcarea Satyagraha, a lui Mahatma-Gandhi.

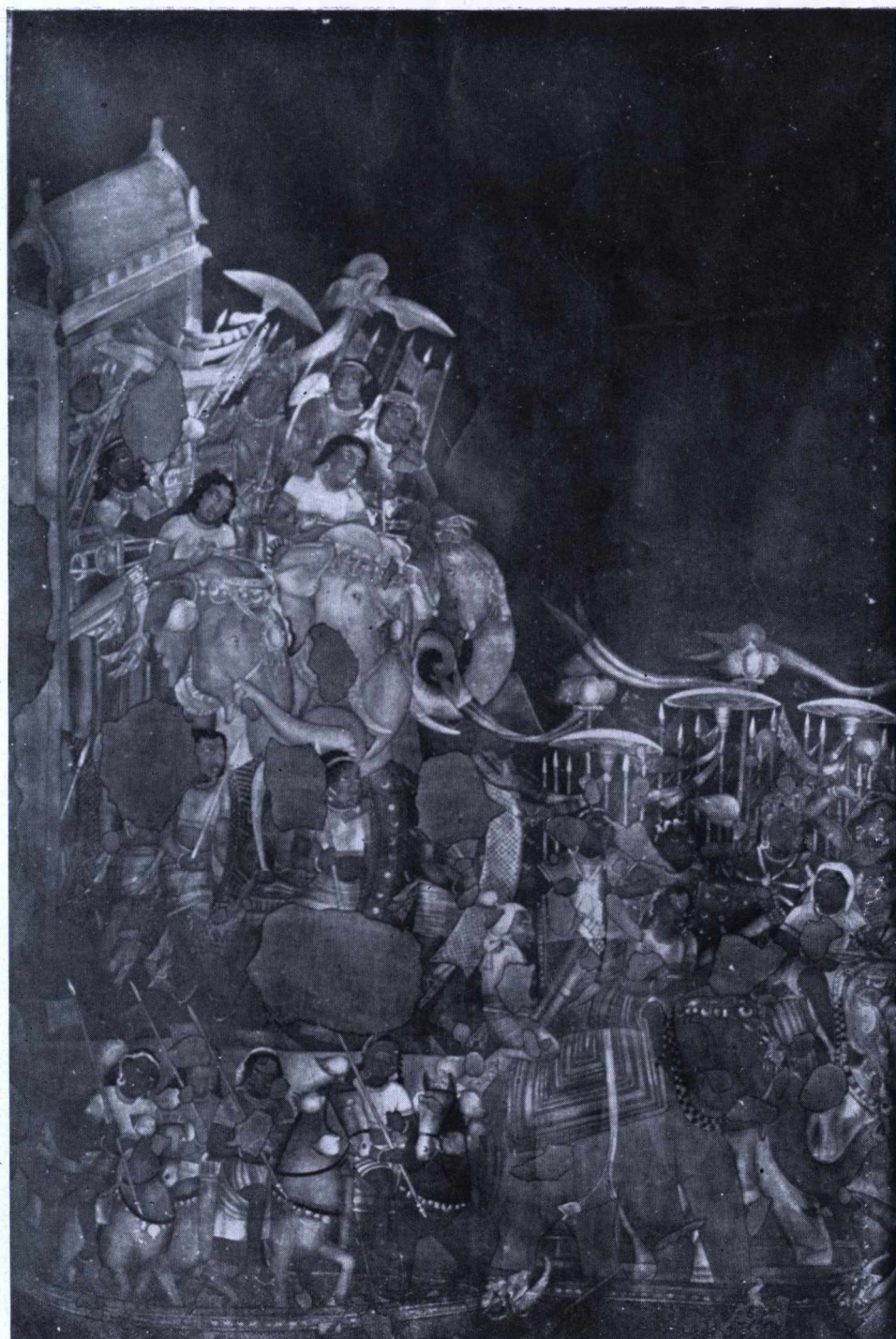
Față de vechea pictură murală indiană de la Ajanta, pictura rajpută stă cam în același raport ca „pre-rafaeliții englezi față de Botticelli“. Nu numai tematica, sentimentul, compoziția, limbajul și particularitățile viziunii, ci însăși tipul frumuseții corpului uman, canonul trupului femeiesc mai cu seamă, din această „Cântare a cântărilor“ hindusă, poate fi recunoscut ca avînd rădăcini în pictura de la Ajanta.

Aceste picturi sînt miniaturi doar ca mărime. Ca factură, ele sînt picturi adevărate, e drept că decorative și narrative, avînd un relief destul de redus și un desen liber, o caligramă spontană, ferită de șabloane grafice și de codificări, dînd curs liber, într-o mult mai mare măsură decît arta Mughalului, fanteziei și inventivității artistului. O simplificare exemplară a conturilor, un laconism strict al formei, o tendință către măreția monumentală a figurilor (și monumentalul nu are nimic de-a face cu dimensiunile) iată calitățile de primă importanță pentru noi. Dincolo de interesul descrierii vieții locale, dincolo de poezia naturii vegetale și a vieții animale, pictura rajpută mărturisește continuu preocuparea redării sentimentului de spațiu, fără să iasă totuși din decorativ. Nu este vorba defel de spațiul văzut, de fuga liniilor perspectivele către orizont. Nu este vorba, cu atît mai puțin, de vreo perspectivă aeriană, care să rezulte adică din scăderea intensității tonurilor, pe măsura îndepărtării obiectelor de ochi. Este un sentiment funciar al spațiului infinit, din care fragmentul detașat se mărturisește fără înconjur doar fragment. În sensul acesta, se poate vorbi de un baroc al picturii indiene, care s-ar circumscrie oarecum noțiunii de pictură rajpută, și de un clasicism echivalat cu școala din Mughal. Este adevărat că putem desprinde din unele miniaturi indiene chiar tendința redării perspectivele a spațiului văzut. În special acolo unde ni se înfățișează arhitectura grădinilor, cetăților și palatelor, anumite convenții, menite

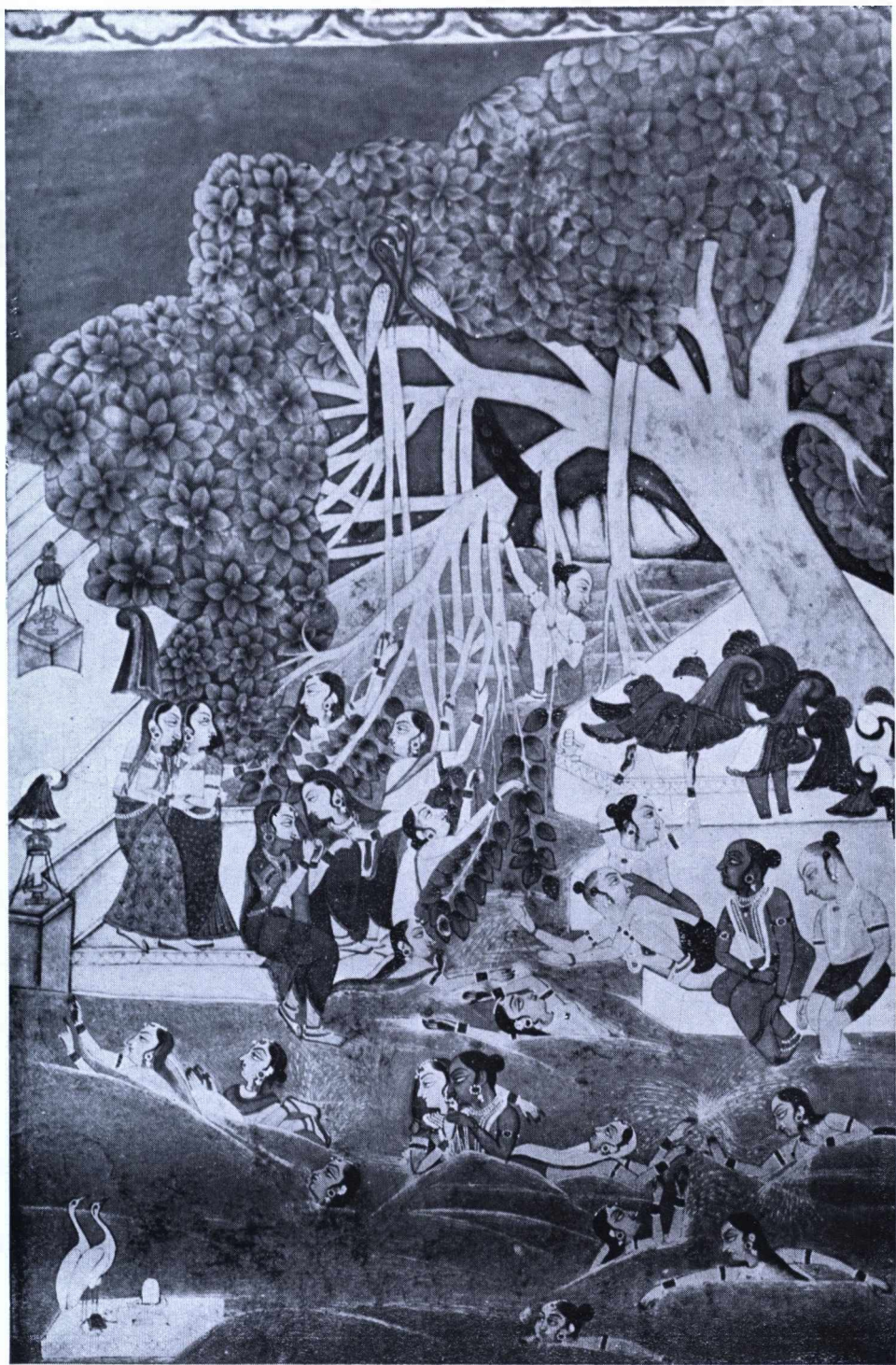
să suplinească lipsa unei științe reale a perspectivei, ne fac să ne gîndim întrucîtva la ilustrațiile manuscriptelor medievale din occident și la pictura noastră bisericească. Aceste convenții sînt adoptate însă fără dogmatism, iar pe alocuri ai chiar impresia că artistul local, tot căutînd, a dibuit perspectiva însăși, așa cum a instituit-o Renașterea europeană. Dar nu această analitică „anatomie a spațiului“ este ceea ce urmăresc indienii în pictură, ci mai curînd sugestia poetică a infinitului, aluzia la o zare nemărginită. S-a remarcat și este un lucru știut în istoria artei, că pînă și în simplele portrete, silueta personajului, desenat, în nouă din zece cazuri, de profil, se decupează pe un cer sugestiv, sub care adîncul zării joase iscă aluzia mentală la opoziția omului finit cu nemărginirea.

Frumusețea melodică a liniilor și atracția față de tonurile armonice, de o gamă delicată, fără opoziții violente, sînt caracteristice acestei arte, care poate să-și permită luxul de a rămîne decorativă și narativă, păstrîndu-și expresivitatea și neexcluzînd forța de sugestie poetică.

Comorile de artă rajpută și paharî pe care le-am putut admira în expoziție alături de prețioasele miniaturi din Mughal, fac să se lămurească pentru noi pentru ce, în ultimul secol, în arta europeană s-au manifestat cu atîta putere sentimentele de atracție resimțite de anumiți artiști pentru arta orientală, pînă într-atîta, încît să o imite pînă la pastişă, de ce a răbufnit în pictura lui Matisse de pildă, idolatra lui dragoste pentru caligrama conturilor sintetice de tip oriental, pentru felul decorativ de a concepe coloritul și pentru altele altele din procedeele regăsite și în arta indiană, care, în treacăt fie zis, figura cu exemplare concludente în colecțiile occidentale, cu mult înaintea apariției acestor curente imitative. Cazul lui Matisse e departe de a fi izolat. Înainte și după 1900, mulți artiști și-au căutat în arta Asiei, fie ea gravură japoneză, pictură chineză, miniatură persană ori indiană, ba chiar în tradiția precolumbiană a Americii aztece, sursele de inspirație, care au înmulțit „isme“ ale culturii occidentului, pînă la avalanșă. Ceea ce este mai greu de explicat pentru noi este

Frescă din peșterile de la Ajanta : Procesiune princiară (Cucerirea Ceylonului), asemănătoare cu scenele de „Durbar” realizate peste aproximativ un mileniu, de miniaturiştii şcoalei din Mughal (după copia executată de Nazir Mohd)

Miniatură rajpută de la mijlocul secolului al XVIII-lea (Școala din Rajasthan, Mevar): „Sporturile de apă ale lui Krishna”. Se poate urmări perfectă sugestie a spațiului, deși perspectiva propriu-zisă rămâne străină artistului. Caracterul decorativ și narativ al scenei, în care „Krishna cel negru” apare înfățișat în două momente succesive (în apă, cu Radha, și pe mal cu un vâcar dintre țovărășii săi) nu se opune redării, destul de realiste, a unei scene din viața de toate zilele.

Arup Das (pictor contemporan) : „Tirg satesc”. Filația din pictura miniaturii este vădită, cu toată respectarea legilor perspectivei.

Miniatură moghulă de la mijlocul secolului al XVIII-lea (Școala din Mughal, Delhi) : „Grăbind către o întâlnire nocturnă”. Să se observe arta de a sugera, doar prin indicația decorativă a cerului înstelat, ce constituie fondul acestui portret curtean, înfinitul spațiului ce se dispensează de linia orizontului.

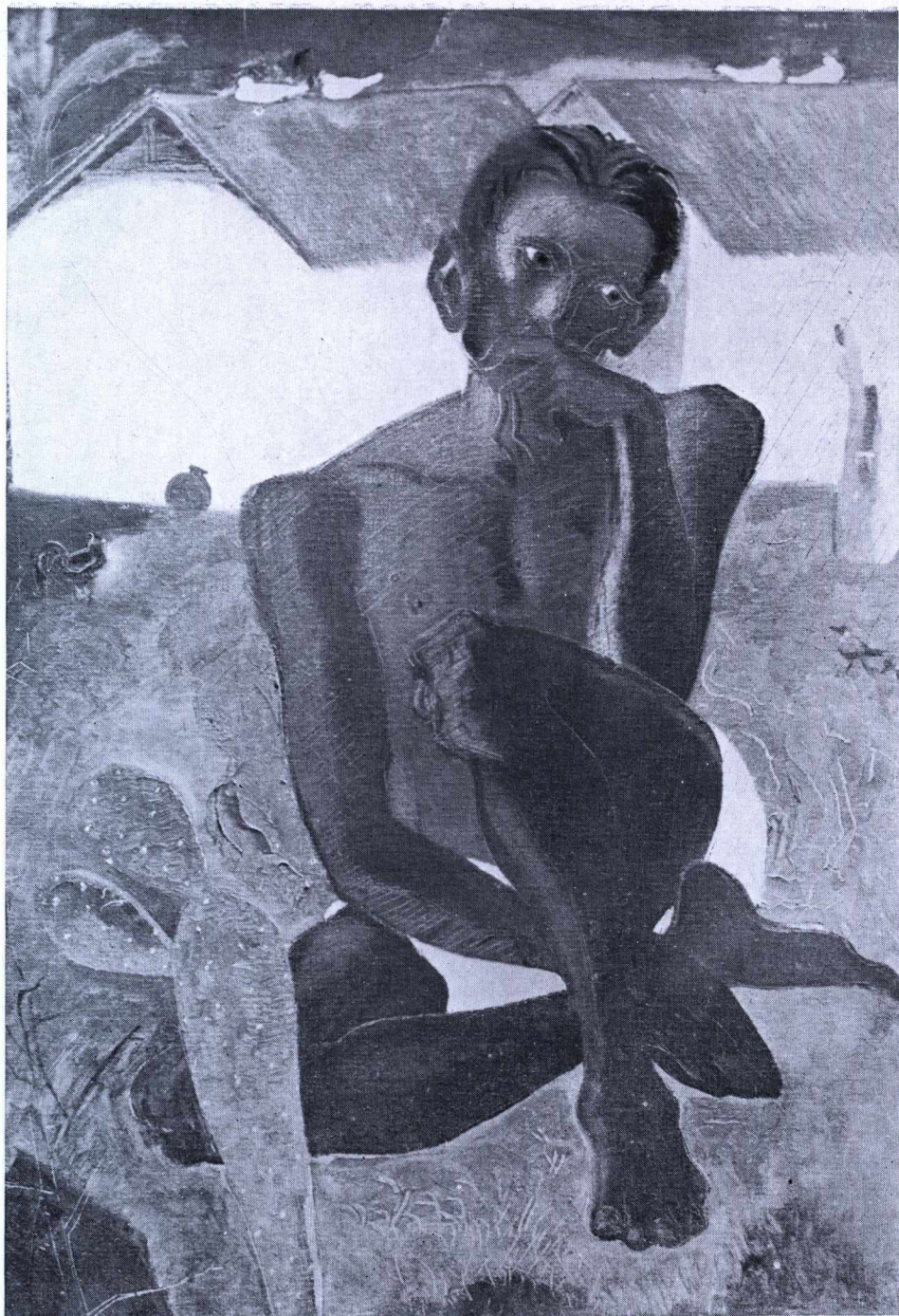
Miniatură din India Centrală, de la sfârșitul secolului al XVII-lea (Școala din Deccan, Golkunda): „Portretul lui Abul Hassan Tana Shahi”.

Desen „pahari” de la sfârșitul secolului al XVIII-lea (Școala din Jammu): „Rajahul Balwant Singh din Jammu vinând rațe”. Desăvârșit animalier și bun desenator al corpului uman în mișcare, pictorul știe să sugereze spațiul indicând peisajul prin câteva detalii cu rost decorativ în egală măsură; sinteza strictă a formelor este impresionantă.

Badri Narayan (contemporan): „Mama și copilul”, desen acuarelat. Puternica sinteză a conturelor sugerează corporalitatea și volumul formelor, fără ajutorul umbrelor. Desenatorul s-a format la școala tradiției populare indiene, mai cu seamă a gravurii populare, înviate de Matisse.

B. Sanyal (contemporan): „Săteanul“. In tratarea largă, decorativă și plastică în acelaș timp, a formelor, sensibilitatea modernului regăsește limbajul picturii indiene din totdeauna.

însă fenomenul invers: dependența unor artiști indieni de astăzi de arta abstractă a secolului XX occidental. Nu pricepem prea bine de ce trebuiesc imitate procedee care sînt ele înșile o imitație a celor care le iau azi drept model, și de ce trebuie mers în occident pentru găsirea unor elemente de limbaj plastic pe care tradiția artei vechi și a artei populare din India li le-ar fi putut oferi acestor artiști mai cu ușurință. Este aici vorba de fenomenul cunoscut al contaminării, al „modelor“. Deși puțini din artiștii tineri indieni au cunoscut pictura modernistă apuseană altfel decît din reproducere, sînt totuși destui care s-au lăsat seduși de aparenta „originalitate“ și strălucire a abstractismului. Este probabil că, judecată în contextul fenomenelor locale, această „pictură înțeleasă ca scriere“ nu este alt ceva decît o reacție, nu îndeajuns de logică și de firească, dar totuși o reacție de înțeles, față de „pictura plecticoasă“ cum numesc ei academismul.

Căci, în primele clipe ale renașterii picturii indiene pe la începutul sec. XX-lea, o seamă de pictori localnici se lăseseră pe de-a-întregul seduși de o artă perfect filistină, cum a fost arta engleză din epoca victoriană. Exactitatea plată a imaginii vizuale, (al cărei ideal, fotografia în culori, nu fusese încă realizat pe atunci ca să se poată vedea explicit că e vorba doar de o tehnică și nu de o artă), pictorii din vremea reginei Victoria o transmisera indienilor. Părăsindu-și tradiția multi-milenară, artiștii din peninsula începuseră să imite acuarelele fade ale domnișoarelor engleze de pension. Reacțiunea n-a întîrziat să vină. Școala care a căutat să dea viață nouă artei naționale indiene a luat naștere cam acum o jumătate de secol în Bengal. De inspirație literară, „școala din Bengal“, în care marele poet Rabindra Nath Tagore a avut un rol important de animator, preia de la pictura Ajantei și Rajputului nu numai sensul narativ al imaginii ci și felul de a o concepe, de la punerea în pagină și pînă la elementele de limbaj plastic folosit, chiar dacă temele sînt moderne. Artiști ca Abanindra Nath Tagore, Gaganendra Nath Tagore sau Devi Prasad Roy Chowdhury și alții, au dat pe

atunci artei indiene moderne un impuls just, detectabil și astăzi. Este vorba de reactualizarea tradiției naționale, de o adaptare a limbajului artistic făurit de-a-lungul istoriei indiene, la temele vieții sociale moderne și la sensibilitatea, diferită de cea antică și medievală, a poporului indian contemporan. Școalei moderne de artă indiană, acești artiști ai Benghalului îi lasă moștenire lecția decorativismului, devenit expresiv prin muzicalitatea liniei și prin tendința către o subtilitate a tonurilor locale întretopite fără violențe. Predominația anecdoticii literare era însă un neajuns al acestei școli, care are astăzi doar o existență de categorie istorică. „Artiștii ai renașterii indiene“, pictorii benghalezi au salvat din uitare tradiția nobilă a trecutului picturii țării lor. Ceea ce a fost însă neglijat de ei era tocmai forma de artă care, indiferent de modele de curte și de exemple aduse de ocupanții străini, perpetuase pentru marea masă a poporului această nobilă tradiție: arta populară. Gravurile cu largă circulație în popor mărturisesc un grad de realism și o plenitudine vitală, care ar putea fi invidiată de însuși Matisse, artistul care, ca să o realizeze pe a doua, a trebuit să renunțe la primul. Pentru artiștii indieni de astăzi, lecția artei populare a fost pusă în valoare prin arta veneratului septuagenar Jamini Roy, a cărui artă sintetică prin definiție, de un laconism miraculos, are o vigoare și o expresivitate unică. Capacitatea stilizării strălucite a formelor și maselor pînă la forjarea unei imagini monumentale, dă valoare de simbol realității incluse, care se transmite totuși direct, fără mijlocirea nici unei „chei“. Drumul acestei tendințe în arta nouă a Indiei este cel mai plin de sevă realistă, în sensul adevărat al cuvîntului. Realismul nu este nici „plecticosul academism“, nici pictura lipsită de „strălucire coloristică“, așa cum s-ar părea că-l socotesc abstractiștii. Dimpotrivă, excluzînd platitudinea fotografică de orice grad și presupunînd sinteza, realismul poate utiliza procedeele limbajului plastic popular ca și pe ale limbajului picturii tradiționale, în măsura în care acestea nu sînt înțelese dogmatic. Dintre lucrările aflate în Muzeul de Stat pentru cul-

tura orientală din U.R.S.S. și reproduse de curînd într-un album de artă indiană tipărit la Moscova, cîteva ne arată că Jamini Roy nu este un caz izolat. Există artiști care reușesc să îmbine cerințele exactității anatomice în redarea figurii umane cu proporțiile ei juste, și cerințele perspectivei în redarea spațiului, caracteristice ale limbajului academic, — cu grafismul decorativ al unor contururi supuse unui ritm muzical și cu un colorit de tonuri plate, indiferente la modificările provenite din ecleraj, elemente de limbaj provenite din tradiția picturii indiene de la Ajanta, din Mughal și Rajput. Satyendra Nath Banerji, în „Plantarea orezului“ sau Arun Mukherji în „Balta satului“ ne dovedesc că sinteza este posibilă. Pe aceeași linie, regretata Amrita Sher-Gil, moartă de curînd la 28 ani, a creat un mod de expresie „intens indian“ (cum se exprimă introducerea unui album de artă indiană contemporană tipărit la New-Delhi), asimilîndu-și deopotrivă sugestiile orientului și occidentului, mergînd adică în spre o îmbinare a simplității decorative orientale, cu cerința reliefurilor certe, materiale, ale artei de realități solide, palpabile, tactile, volumetrice, care este arta europeană. Formula pare să convină foarte bine artiștilor și publicului indian. Asemănător într-o măsură cu al artei lui Henri Rousseau Le Douanier, efectul acestei picturi este, pentru noi cel puțin, într-o oarecare măsură curios: ceva infantil și rafinat în același timp, dînd un ansamblu seducător ca sentiment, laonic și narativ, plan și adînc; o antinomie pictată.

★

Fără să ducem mai departe exemplificările, care sînt mai la locul lor într-o cronică decît într-un eseu, trebuie să subliniem că asemenea rezultate duc privitorul la o întrebare, ce se pune cu atît mai serios cu cît majoritatea mare a artiștilor indieni de astăzi — excluzînd pe cei ce imită rizibilele imitații ale orientului prost înțeles de occidentali — și de cei cîtiva ce mai au încă academismul drept ideal — garantează succesul unei asemenea încercări de sinteză. Iată care sînt temele problemei:

Un fond de artă tradițional, unicul existent pe un teritoriu, cu legile lui, cu capacitatea lui de expresie, cu specificul lui stilistic, se vede la un moment dat pus în criză. Aceasta se petrece în momentul luării de contact cu dogmatica și dictatoriala cultură exclusivistă și expansionistă a Europei colonizatoare. Artiștii băștinași au de ales între mai multe căi: ori totala lor europeanizare, ori închistarea în tradiție, ori sinteza posibilă a acestor două poziții, căutarea unui drum propriu nou, o artă corespunzătoare specificului poporului respectiv, care să-l poată exprima pe de-a-ntregul (cum n-ar putea-o face academismul european, soi de esperanto plastic) și să-l poată exprima în același timp nu numai pentru membrii comunității naționale respective, ci pentru tot restul lumii (cum n-ar putea-o face limbajul tradițional, ermetic cele mai adese ori pentru oamenii de altă cultură).

Anumite culturi, cum este și cultura romînească, au cunoscut în istoria lor o fază în care au fost invitate sau ispite să uite cu totul limbajul artistic tradițional, și să buchisească, deprinzîndu-l, limbajul artei „moderne“, urmașa Renașterii europene în formula ei tardivă, academistă. Artă indiană a avut și ea un scurt moment de atare „apostazie“ necesară. Este aceasta o treaptă peste care nu se poate trece? Fără îndoială că deprinderea și mînuirea unui limbaj artistic capabil să cuprindă conținutul propriu unui popor și să-l poată comunica oricui, este cu desăvîrșire indispensabilă. Altfel, conținutul acesta nu s-ar putea transmite decît cercului respectiv, agentului cultural care a produs forma de artă. Dar dacă există asemenea conținut specific în conștiința creatoare a unui agent cultural, individ sau popor, dacă agentul cultural respectiv este conștient de valoarea acestui conținut, nu se poate ca el să nu caute să-l transmită, să-l împărtășească restului omenirii. Pentru comunicarea specificului național este neapărat necesară stăpînirea deplină a unui limbaj inteligibil, cu circulație universală. În acest sens, etapa cuceririi treptate a elementelor unui limbaj plastic realist, începînd cu viziunea tri-dimensională a spațiului și cu densitatea

volumelor de calitate tactică diferită, adică etapa academismului, este o etapă de neînlăturat. Limbajul necesar unei imagini artistice realiste implică exercițiile școlare ale academismului, care nu dorește altceva decât codificarea experiențelor cunoașterii lumii obiective pe calea văzului. Dar pictura rămasă la simpla redare a obiectelor lumii externe este totuși departe de a fi pictură realistă. Pe lângă „mișcarea materiei obiective“, pictura realistă mai are de exprimat și valorificarea acestei lumi externe, latura subiectivă a aprobării sau dezaprobării realității constatate, a acceptării sau respingerii ideii că ea ar avea vreo valoare așa cum este constituită. Pentru aceasta, limbajul plat, rămas la o corectitudine plicticoasă, al academismului, nu mai este suficient. Vibrația vie a unui suflet, cu specificul lui și cu trăsăturile lui general umane, receptarea emoționată a unei realități nu pot fi sugerate prin limbajul obiectiv, rece, indiferent, pe care-l oferă

academismul. Fără recurgerea la formele de expresie ale tradiției naționale și populare în arta modernă a națiunii respective, nu poate fi concepută o artă cu adevărat expresivă, autentică, corespunzătoare.

Exemplul artiștilor indieni, din faza aceasta de tranziție și de căutare a unui stil propriu, național, dar cu circulație universală și care să exprime conținuturi umane adânci este bine venit. Și arta populară românească oferă, ca și arta populară și tradițională a Indiei, un arsenal bogat de mijloace de expresie plastică, atât în creațiile de artă aplicată cât și în cele figurative. Descifrarea sensului lui și aplicarea indicațiilor pe care mi le dă structura imaginii făurite de artistul popular este o sarcină a criticii noastre de artă și a artiștilor contemporani. Soluțiile nu ne pot fi oferite de-a gata de nimeni. Dar arta indiană ne indică itinerariile parcurse și ne dă garanția posibilității reușitei acestei încercări.

TEORIE ȘI CRITICĂ

DUMITRU MICU

REFLECȚII ÎN LEGĂTURĂ CU TEMA MUNCII ÎN ROMANELE SCRITORILOR NOȘTRI

Tematica literaturii realist-socialiste este nelimitată, după cum nici o restricție nu există în ceea ce privește stilul individual și metoda de creație a diferiților scriitori. Se poate scrie despre orice și oricum, cu condiția de a exprima artistic adevărul vieții în scopul slujirii idealului comunist. Pornind de la această premiză, se impune sublinierea faptului că, în infinitatea temelor demne a fi îmbrățișate, există unele de o însemnătate specială, reclamând cu prioritate atenția scriitorilor, întrucât ele oferă posibilitatea de a releva imaginea ideală a realității noastre în manifestările ei cele mai caracteristice. O asemenea temă primordială este viața clasei muncitoare și asupra excepționalei importanțe a acesteia s-a insistat, nu odată. Realizări în acest domeniu există, deși greutatea specifică a scrierilor zugrăvind chipul muncitorimii nu corespunde nici pe departe însemnătății pe care o reprezintă marea temă. Restrângându-ne la romane, putem enumera opere precum: „Oțel și pîine” de Ion Călugăru, „Rădăcinile bucuriei” de Ieronim Șerbu, „Pădurea Poienari” de Ioana Postelnicu, „In orașul de pe Mureș” de Francisc Munteanu, „Pavel Dogaru” de Dan Costescu, „Izvorul roșu” de Nicolae Jianu, inspirate din realitatea marilor întreprinderi industriale, sau: „Drum fără pulbere” de Petru Dumitriu, „Cum-păna luminilor” de Nicolae Jianu, „Noul oraș” de Ștefan Andrei, reflectînd viața marilor șantiere. Figuri de muncitori

înaintați se găsesc în centrul unor romane cu altă tematică, precum „Bărăgan” de V. Em. Galan (transformarea socialistă a agriculturii) sau „Pasărea furtunii” de Petru Dumitriu (viața nouă a pescarilor).

Apariția unor asemenea romane — împlinite, firește, la grade cu totul diferite — reprezintă o izbîndă certă a literaturii noi. Se pot formula rezerve cu privire la valoarea artistică, se poate nega cu desăvîrșire realizarea unei cărți sau a alteia, dar incontestabil rămîne faptul că scrieri de soiul celor citate, constituie o bază de pornire, un început orientat cu fermitate spre direcția justă. Opera de pionerat e întotdeauna salutară, deoarece, indiferent de rezultatul imediat, deschide drum nebănuit explorărilor viitoare. Tradiția zugrăvirii clasei muncitoare în literatura română e cu totul modestă în comparație cu aceea a reflectării țărânimii și micii burghezii, ceea ce nu e de mirare ținînd seama de tardiva dezvoltare a marii industrii în țara noastră. Dintre prozatorii romîni numai Al. Sahia a reușit, înainte de eliberare, să zugrăvească imaginea muncitorimii din punctul de vedere al partidului proletariatului, înfățișînd-o ca purtătoare a celui mai înalt umanism, clasă eroică, în atac, menită să elibereze de exploatare și servitute întreaga societate. Experiența lui Sahia reprezintă un bun de mare preț, pe care scriitorii noștri au știut să-l valorifice într-o măsură apreciabilă. Oricare ar fi nivelul măestriei unui romancier sau altul, lucrările lor sînt merituose, în toate cazu-

rile, prin tendința de a înfățișa în chip veridic clasa muncitoare, rolul ei ca principală forță transformatoare a lumii, înfăptuitoare a idealurilor sublime de umanitate. Problema ridicată în fața literaturii nu se reduce însă la oglindirea sensului general al luptei clasei muncitoare, aceasta apărînd cu evidență oricui din întreaga evoluție a societății. Menirea literaturii este de a crea imaginea spirituală a forței conducătoare, a picta chipuri vii de muncitori în toată varietatea bogăției lor sufletești. Orientate în această direcție, eforturile romancierilor noștri au înscris anumite rezultate de care nu e cu putință să nu se țină seama. Figuri luminoase precum Ion Păvăloaie, Maftei Niculae, Anton Filip, Andrei Moroianu, Vasile Sitaru, Adam Jora, Farcaș, Oniga, Miron Nichifor, Marian, ș.a., stăruie în memoria cititorilor, chiar dacă, în unele cazuri, profilurile acestora nu sînt desenate cu suficientă vigoare, ajungînd să capete cu timpul contururile unor siluete de fum. Calmul, fermitatea, perseverența în muncă a unui Ion Păvăloaie („Oțel și Piine“), clarviziunea, simțul de orientare în probleme complexe dificile, calitățile gospodărești ale lui Anton Filip („Bărăgan“), inepuizabila energie, remarcabila cunoaștere a oamenilor, cordialitatea lui Vasile Sitaru („Rădăcinile bucuriei“); capacitatea de visare, combativitatea, neînfricarea în fața greutăților a lui Maftei („Drum fără pulbere“); însuflețirea molipsitoare a lui Farcaș („În orașul de pe Mureș“); înălțătorul entuziasm, învăpăierea pentru țeluri sublime a inginerului Andrei Moroianu („Rădăcinile bucuriei“) și a geologului Miron Nichifor („Izvorul roșu“), puterea stăpînirii de sine demnitatea virilă, a unuia, abnegația eroică a celuilalt — toate acestea formează trăsături de caracter proprii în cel mai înalt grad clasei muncitoare, trăsături dezvoltate în manifestări de viață autentică, capabile să exercite o înfrîurire fructuoasă asupra cititorilor. Eroi de seama celor enumerați întrupează elemente ale fenomenului celui mai înaintat din realitatea noastră și sînt surprinși în plină luptă revoluționară pentru triumful noului, afirmîndu-se în opoziție cu adversarii socialismului, prin zdrobirea puterii acestora.

Intr-adevăr remarcabilă e figura lui Adam Jora din ultima versiune a romanului „Pasărea furtunii“, în viața căruia deslușim o autentică dramă omenească rezolvată în sensul adevărului epocii noastre de prefaceri revoluționare. Conștiință frămîntată, voință dîrză, de neîngenunchiat, Adam Jora caută cu înfrigurare înțelesurile grave ale existenței, înțelesuri pe care le cucerește în înfruntări teribile cu destinul manifestat sub chipul fie al forțelor oarbe, brutale, din cosmos, fie al unor rînduiri sociale nedrepte, potrivnice rațiunii, sub chipul încercărilor unei lumi surpate de a se menține prin împrumutarea unor măști înșelătoare. Eroul lui Petru Dumitriu se realizează, în a treia sa ipostază, ca un chip simbolic, prometeu al mării, întruchipînd aspirații ale unui veac de romantică măreție.

Crearea unor chipuri de eroi pozitivi din rîndul clasei muncitoare are o profundă semnificație în dezvoltarea istorică a literaturii romîne, în îndrumarea ei pe făgașul realismului socialist. Privite însă în lumina sarcinilor majore permanente ale literaturii epocii socialiste, asemenea realizări apar în chip vădit doar ca o treaptă, un punct cucerit, a cărui depășire se impune cu necesitate imperioasă. Menirea scriitorilor de astăzi este de a „dărui poporului opere demne, prin conținutul lor de idel și prin forța lor artistică, de epoca furtunoasă a transformărilor revoluționare pe care le trăiește patria noastră“ (Din Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al partidului). În domeniul romanului aceasta presupune, înainte de toate, construirea unor caractere comparabile marilor creații ale literaturii universale, care să eternizeze imaginea societății și a oamenilor din zilele noastre. Spiritul Renașterii a fost imortalizat în eroi ca Hamlet, Don Quijote, Pantagruel, Eulenspiegel, tipuri imperisabile, sinteze pregnante ale general-omenescului exprimat în determinări istorice, în inedite și inimitabile afirmări individuale. Spre crearea unor asemenea eroi fără precedent, individualități unice cu valoare de simbol și mit în mod natural, trebuie să se îndrepte — în totalitatea ei — literatura

epocii noastre, mai grandioasă decît evul Renaşterii.

Evident, factorul determinant în realizarea unui Hamlet sau Faust al erei socialiste este personalitatea creatoare, ce nu va întârzia, de bună seamă, să se ivească în cadrele literaturii romîne. De mare însemnătate e însă şi climatul în care se dezvoltă o literatură şi stă în puterea noastră a contribui la înlăturarea piedicilor obiective aflate în calea creaţiei artistice. Arătînd în ce constau principalele slăbiciuni ale literaturii în general, Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la cel de al doilea Congres al Partidului oferă scriitorilor şi criticilor un preţios indiciu: *„Unele opere — se spune în Raport — suferă de tendinţa de a simplifica realitatea, de a o prezenta în chip schematic, ceea ce se manifestă îndeosebi în prezentarea slabă din punct de vedere artistic a superiorităţii noului, a procesului de înfrîngere şi lichidare a ceea ce este vechi. Lipsite de viaţă sînt în unele opere literare figurile făuritorilor noii societăţi“*.

Analiza romanelor inspirate din viaţa clasei muncitoare confirmă integral constatările Raportului. Principalul viciu al acestora rezidă în sărăcirea unor fenomene de viaţă prin încadrarea silnică în scheme simplificatoare, iar aceasta priveşte mai cu seamă elementele noului. O explicaţie a acestei situaţii poate fi găsită în greutăţile de creştere; zugrăvirea noului implică înnoirea artei, a mijloacelor de expresie, modelarea lor pe măsura conţinutului inedit ce urmează a fi exprimat, de unde la început, o firească stîngăcie şi nesiguranţă. Dificultăţile au fost considerabil sporite însă pe cale artificială datorită încetăţenirii unor canoane dogmatice în ştiinţa literaturii, fenomen devenit posibil ca urmare a cultului personalităţii, străin marxism-leninismului. În raportul tovarăşului Gh. Gheorghiu-Dej asupra lucrărilor Congresului al XX-lea al P.C.U.S. şi în raportul tovarăşului Chivu Stoica la comemorarea naşterii lui Lenin, se arată că urmările cultului personalităţii s-au răsfrînt în chip păgubitor asupra creaţiei literare şi artistice. S-ar putea cita numeroase manifestări directe de idolatrizare a lui I. V. Stalin şi a altor conducători în numeroase

scrieri literare. Multiplele manifestări indirecte ale cultului unor persoane nu sînt, desigur, mai puţin dăunătoare. Sub influenţa cultului personalităţii, criticii literari şi scriitorii au acceptat fără discernămint anumite teze teoretice, şi-au făcut din ele nişte dogme, fetişuri, fără a le confrunta cu viaţa, renunţînd adesea la aprofundarea datelor concrete ale realităţii, căutînd, nu înţelegerea fenomenelor sociale în lumina teoriei revoluţionare, explicarea lor ştiinţifică, ci ilustrarea unor percepţe livreşti însuşite mecanic prin fapte alese unilateral din viaţă. Realitatea a încetat astfel, în multe cazuri, de a constitui obiectul unui studiu asiduu, transformată fiind într-un depozit de materiale, din care se alegeau ca tipice, după necesităţi de moment, unele manifestări sau altele. Aceasta nu putea să nu ducă la încălcări flagrante ale adevărului vieţii, dat fiind, mai cu seamă, faptul că unele teze teoretice nu numai că exprimau doar generalitatea fenomenelor, caracteristicile lor comune, făcînd abstracţie de concret, de individual, dar erau — precum s-a dovedit ulterior — chiar eronate, fără teme real, arbitrar. Un rol nefast în dezvoltarea literaturii a jucat concepţia răspîdită de multă vreme printre literaţi şi fixată cu timpul în „formulele potrivite cărora tipicul se reduce la esenţa fenomenului social-istoric dat şi se defineşte ca sferă principală de manifestare a spiritului de partid în arta realistă, afirmîndu-se că problema tipicului este întotdeauna o problemă politică şi numai exagerarea conştiinţă dezvăluie deplin şi reliefează caracterul tipic al imaginii realiste“, concepţia şcolastică, ostilă spiritului creator al esteticii marxist-leniniste, combătută în editorialul revistei „Komunist“, nr. 17, 1955. O seamă de critici literari am profesat aceste formule vulgarizatoare, am fost viciaţi de ele în judecarea creaţiei beletristice iar unii scriitori au depus, nu rareori, sforţări demne de un scop mai înalt pentru a confecţiona conflicte şi eroi conform exigenţelor dogmatice.

Concepînd tipicul ca expresia exclusiv a esenţei forţelor sociale, o seamă de scriitori au plăsmuit cărţi în care fiecare personaj poartă de la bun început eticheta unei clase sau grupări sociale şi este astfel ma-

nevrat, dădăcit în totul cursul existenței sale încît nu e chip să se manifeste nici o clipă altfel decît ca rezumat al unei categorii, numai ca rezumat al unei categorii. În cazul eroilor figurînd clasa muncitoare vom avea de-a face cu inși care, în nenumărate împrejurări, n-au alt rol decît de a exemplifica adevăruri generale privitoare la virtuțile principalei forțe a societății noastre.

Se ajunge, în acest mod, la anularea individualității omenești și prefacerea ființelor vii, autonome, în rotițe, inele, curele de transmisiune cu funcțiuni automate, mișcări uniforme, stereotipe, provocate de un mecanism poate complex dar reductibil totuși la o schemă cu valabilitate generală și permanentă. Neînmîndu-se seama de ineditul structurii psihice a fiecărui individ, de independența relativă a manifestărilor sale în cadrul legilor generale ce guvernează viața socială și imprimă un curs sau altul desfășurării destinelor individuale, nu se pot realiza, în artă, decît abstracțiuni, plăsmuiri arbitrare, uscate, fără consistență. Dacă individul n-ar fi decît un purtător de cuvînt, un explicitator al atitudinii unei forțe sociale, o expresie a esenței unui fenomen social-istoric, literatura s-ar putea reduce la o singură carte care să fixeze tipurile existente în societate, iar pictura ar număra exact atîtea tablouri cîte esențe social-istorice există. La ce bun să multiplicăm la nesfîrșit un tip, de vreme ce, în toate cazurile, el nu face decît să expliciteze printr-o existență individuală o esență? Primitivii își reprezentau esența ascunsă a fenomenelor naturii sub chipurile individualizate ale unor zei și nu simțeau nevoia de a figura un același fenomen prin mai multe înfățișări antropomorfe. Noi de ce am reproduce esența unui fenomen social-istoric într-o infinitate de copii facsimile? Iată cum, împinsă la ultimele consecințe, teza ce prezintă tipicul drept expresie exclusiv a esenței forțelor sociale, ne poartă spre concluzii absurde. Judecînd însă limpede, ne vom da seama că artistul nu zugrăvește nemijlocit esențe, legi generale ale societății, ci fenomene individuale, manifestări concrete ale existenței sociale. Categoriile, forțele sociale dobîndesc reali-

tate palpabilă numai prin indivizii ce le compun. Generalul există numai în particular și prin particular. Particularul, individualul poartă însă în sine o parte a generalului, neputîndu-se concepe o existență singulară, neasemenea altora, sus-trasă determinării universale. Particularul este particular tocmai prin faptul că exprimă în chip propriu generalitatea sa. Particularul în stare pură, eliberat de general, ne apare tot atît de absurd ca generalul imaginat în afara particularului, ca idee absolută, platonice. În cazul nostru e clar ca lumina soarelui faptul că clasa muncitoare nu are o existență în afară, de-asupra muncitorilor concreți, antecedentă apariției acestora. Clasa nu este evident, o însumare mecanică de indivizi și fizionomia ei nu e nicicum o simplă rezultantă a fizionomiilor particulare ale oamenilor ce o compun; raporturile sociale stabilite între membrii unei clase, raporturile între această clasă și celelalte constituie o realitate obiectivă. Individul nu apare din neant. Ivit în sinul unei societăți, al unei clase, caracterul său va fi determinat esențial de factorii ce guvernează destinele acelei clase și societăți. Omul viu nu suferă însă pasiv înfrîurirea mediului exterior; în virtutea conexiunii și interdependenței universale a fenomenelor, asupra mediului social se va resimți activitatea umană individuală. Zămislit, modelat de clasa, de societatea epocii sale, individul își va îmbogăți clasa din punct de vedere spiritual, îi va afirma cu o putere nouă și într-un chip original virtuțile, astfel că fiecare individualitate va spori, pe măsura capacităților sale, forța morală a categoriei pe care o reprezintă. De aici, concluzia: să nu ne facem iluzia că e suficient a cunoaște esența claselor sociale din definiții, spre a o putea zugrăvi artistic. Ne vom apropia de exprimarea esenței clasei muncitoare pe măsură ce vom fi cunoscut mai adînc viața muncitorilor concreți, pătrunzînd individualitatea lor. Problema creării unor eroi viabili, individualități impunătoare, e din cele mai complexe și ne-am dovedit victime ale unui nou dogmatism, nu mai puțin reprobabil de cît cel combătut, dacă am contesta valabilitatea unor chipuri literare considerate în abstract, des-

prinse din context, în numele cerinței teoretice a individualizării maxime. Ținând seama de situațiile în care apar, am recunoscut unor eroi precum Maței, Farcaș, Nichifor, Moroiianu, Adam Jora, etc. capacitatea de a mișca sensibilitatea cititorilor. Există momente în care oamenii se definesc, lăsînd întipărit în mintea celor din jur, prin gesturi sau vorbe ce nu le sînt numai decît proprii în chip absolut, exclusiv, dar autenticitatea, forța afirmării sau negării izvorăsc din trăiri adînc personale. Meditînd asupra stării de plîns a minerilor exploatați, Miron Nichifor se întreabă: „Ce le-ar trebui lor? Oare o bucată de piine mai bună, o haină mai trainică ar fi de ajuns? Oare bucuriile mari ale lumii nu vor înflori niciodată pe frunțile lor întunecate?” Raționînd mecanic, am putea decreta: personajul e schematic întrucît gîndurile lui nu fac decît să multiplice considerații generale despre căile fericirii umane. Așa ar fi dacă în cugetul tînărului geolog n-am recunoaște o autentică zbuicimare pentru soarta celor ce l-au născut, o năzuință arzătoare de a fi util acestora. A demonstra autenticitatea sau neautenticitatea stărilor sufletești e greu, imposibil chiar, în literatură (ca și în viață) prin argumente strict raționale. Unui ins fără auz muzical nu-i veți putea demonstra niciodată farmecul unei partituri; în cazul optim, acesta va admite că acordurile sînt sublime, dar melodia lor nu-i va fredona în conștiință. Cititorului care n-a fost mișcat sufletește de aspirația lui Miron Nichifor degeaba voi încerca eu să-i dovedesc veridicitatea psihologică a eroului. Un scriitor francez cam obscur are deplină dreptate cînd zice: „Un roman nu necesită din partea lectorului mai puțină imaginație, sensibilitate, altruism, decît din partea autorului. Există cititori răi, după cum există romancierii răi”. (Georges Lorris, în *Confluences*, no. 21-24, 1943).

Nu ar fi drept, prin urmare să tăgăduim orice valoare unor eroi pe motiv că acțiunile, vorbirea lor nu sînt inedite în mod absolut. Datori sîntem însă a constata că mulți dintre eroii pomeniți mai sus se afirmă ca individualități vii doar în anumite momente, în anumite manifestări, portretele lor morale fiind mai curînd schițe

decît compoziții încheiate. Spre a surprinde reacțiile autentice omenești ale unora din eroii citați era suficient spațiul unei nuvele sau, în unele cazuri, chiar schițe, viața lor nefiînd atît de bogată încît pentru detalierea ei să fie indispensabilă pînza vastă a romanului. Gîndiți-vă la Ion Păvăloaie: vă veți aminti o scenă-două, în primul rînd aceea în care directorul de joacă provocarea unei cete de derbedei puși la cale de dușmanul de clasă. Încercați o rememorare a însușirilor lui Nicolae Maței: instructorul de partid vă va apărea în amintire înconjurat de țărani cărora le vorbește cu înflăcărare despre perspectivele deschise înapoiatei lor regiuni de marea construcție ce reclamă concursul lor; îl veți vedea, apoi, conducînd prima ședință a organizației de partid constituită în inima deșertului sau scrutîndu-l neîndurător pe Mateica, în care intuiește un ins cu activități suspecte. Caracterizați-l pe Farcaș: veți găsi desigur, că e un om energic, animat de o nobilă însuflețire și vă veți referi la scena în care el, învăpăiat de visul unei viitoare uzine, uită că se află în fața inginerului Isaia Ardeleanu, un sceptic, și cuvîntează cu patos, ca de la o tribună: „Măi tovarăși, înțelegeți — vom face strunguri!... Strunguri romînești!... Descrieți portretul interior al lui Vasile Sitaru: veți cita scene precum aceea în care e scărmanat președintele comitetului de întreprindere, discuțiile cu directorul uzinei, mai ales ultima, cea următoare destituirii acestuia. Ori despre care din aceștia ar trebui să vorbiți, nu veți izbuti să-l caracterizați prin referiri la o biografie psihică, amplă, tulburătoare, de neuitat. Eroii au o existență de ajuns de firavă, redusă la cîteva reacții, lipsiți fiind de complexitatea sufletească a oamenilor cu o tumultoasă viață lăuntrică. De altfel, constituția celor mai mulți dintre eroii pozitivi din romanele cu temă muncitorească trădează, din păcate, o înțelegere dogmatică a tipizării. Remarca aceasta nu privește, desigur, chipuri precum Adam Jora și Anton Filip, și se aplică numai în parte personajelor principale din „Rădăcinile bucuriei” și „Izvorul roșu” — Andrei Moroiianu și Miron Nichifor. Pare-se însă că, în numeroase cazuri, scriitorii nu și-au construit personajele po-

zitive printr-o sinteză de elemente palpabile culese din viață prin relevări succesive ale esențialului, prin intuirea esențialității în concret, ci au conceput, pe semne, aprioric esența muncitorului înaintat, însușirile tipice ale claselor muncitoare, trecînd ulterior la „individualizare“. Lucrurile nu se vor fi petrecut, desigur, atît de simplu și net, dar, examinînd chipurile pozitive din cărțile mai multor scriitori, rămîi cu convingerea că aceștia au purces la crearea eroilor avînd în față un prototip comun. Procedînd astfel, o seamă de romancierii ne-au dat, în cazul cel mai fericit, personaje mai slab sau mai puternic individualizate, nu însă — sau într-o măsură suficientă — individualități. Or, în literatură, ca și în realitate, ne cuceresc oamenii cu personalitate, cu o atitudine în fața lumii determinată nu exclusiv de condiții exterioare, nu încadrată în tipare comune, invariabile, caracteristice mediei unei întregi categorii sociale, ci făurită în experiența proprie de viață, pe temeiul scrutării personale, independente, a datelor existenței, pe temeiul unor concluzii stabilite în libertate, în acord intim cu întregul sistem de reprezentări, concepții și aspirații individuale, în acord, firește, cu necesitățile obiective.

Despre înși fără rudiment de individualitate, neinstare de o atitudine, o hotărîre independentă, reacționînd mașinal, neaducînd niciodată nimic pe de-asupra caracteristicelor comune categoriei lor sociale, nemanifestînd măcar într-un chip propriu atributele ce definesc respectiva categorie, ci reprezentînd un fenomen istoric, o forță socială asemeni vieților limitate la reproducerea calităților speciei, zicem că nu au o existență structurală, ci una pur fenomenală. În viață nu vom întîlni, la drept vorbind, ființe umane atît de despersonalizate; în literatură se pot cita însă numeroși eroi pozitivi — și aceasta, mai cu seamă, tocmai în romanele cu teme din viața muncitorilor, dizolvabili în fenomenul social-istoric ilustrat, cu desăvîrșire șterși, impersonali. Despre un Pavel Dogaru (din cartea cu același nume al lui Dan Costescu) și Dobrița Păum („Pădurea Poienari“ de Ioana Postelnicu) putem spune că reprezintă tineretul sătesc îndrumat spre o viață nouă (cum îl reprezintă, să nu mai vor-

bim!); despre tinerii din „Drum fără pulbere“ (Bănică, Rădița, Victor Florea, Șughiran, etc.) că sînt purtători ai unui elan specific generației lor; despre Negoită din „Pădurea Poienari“ și Cernea din „Noul oraș“ că sînt directori vrednici ai șantierelelor respective; despre membrii de partid din „Oțel și piine“, „Pădurea Poienari“, „Pavel Dogaru“, „Noul oraș“, că sînt comuniști devotați cauzei, combativi, înflăcărați. Se impune vreunul din acești eroi printr-un gest memorabil, printr-o atitudine de neuitat? Da' de unde! Tot ce-i deosebește pe unii de alții e numele și s-ar putea scrie un roman în care biografia eroului principal să rezulte dintr-o simplă îmbinare a tuturor momentelor în care apar, bunăoară, directorii de întreprinderi sau secretarii organizațiilor de partid din mai multe cărți. Ducîndu-și la bun sfîrșit sarcina încredințată pe șantierul „Noului oraș“, Cernea ar putea fi numit cu ușurință director al schelei din „Pădurea Poienari“ și s-ar comporta aiudoma lui Negoită, pentru ca ulterior, transferat la combinatul siderurgic din Hunedoara, să devină un veritabil Ion Păvăloaie, caracterizat, între altele, prin aviditatea de învățătură, datorită căreia, a ajuns inginer, ar putea fi trimis ca șef al șantierului din „Cumpăna luminilor“, identificîndu-se desăvîrșit cu Voinea, sau, în cazul că ar fi menținut în continuare în funcția de director al combinatului, s-ar putea întîmpla să devină îngîmfat, insensibil la critică, să se rupă de muncitorii, degenerînd, slujind inconștient țelurilor dușmanului și astfel eroul nostru s-ar preface în Medrea din „Rădăcinile bucuriei“. Ciclul ar putea continua în felul acesta demonstrînd realitatea metempsihozei, dacă nu în univers, în orice caz într-o seamă de romane românești contemporane. S-ar putea urmări existențele succesive ale personajului abstract cu începere de la stadii mai joase, arătîndu-se, spre exemplu cum, înainte de a fi director, numitul Cernea-Negoită-Păvăloaie-Voinea-Medrea etc., se întrupase în Iulică Zaharia, activistul din „Drum fără pulbere“, care era, în fapt una și aceeași ființă cu Negoită Mizea din același roman, preschimbindu-se, după împrejurări, în Matei Breabă, Toma Păun sau Mitică Tomescu din

„Oțel și pîine“, în Gherghina din „Pădurea Poienari“, în Sitaru din „Rădăcinile bucuriei“, în Oniga din „In orașul de pe Mureș“, în Melchior din „Pîine albă“, și avînd reminiscențe dintr-o existență anterioară, cînd se chema Marian și lucra în mina de la „Izvorul roșu“, sau dintr-o viețuire și mai depărtată, în „Valea fierului“ de Dragoș Nicol, sub chipul lui Pavel Ursuț.

Nu vom nega exagerarea la care am recurs, conștient, cu intenția de a învedera un cusur al cîtorva romane, dintre care unele („Drum fără pulbere“, „Izvorul roșu“) de o valoare remarcabilă, altele („Oțel și pîine“, „Rădăcinile bucuriei“) cu mari calități; unii dintre eroii acestor cărți și ale altora pot fi însă reduși într-adevăr la un tip unic, ei nu au o veritabilă existență proprie, structurală (chiar dacă unele reacții ale lor trădează o anumită viață, demonstrînd posibilitatea de a evolua ca ființe reale), manifestările lor nu rezultă cu consecvență dintr-o logică interioară a unor caractere specifice, ele putînd fi modificate fără dificultăți considerabile după voința arbitrară a autorilor. Oricîte atribute individualizatoare i-ar conferi un scriitor unui personaj, acesta nu se va comporta aidoma omului viu dacă inițial va fi fost conceput ca o idee abstractă pe care s-au înrustat apoi, calculat, amprente distinctive; însă viu va fi acel erou care s-a zămislit în conștiința autorului, fecundată de datele realității obiective, ca o personalitate unică, condusă de legi psihice particulare, de resorturi interioare specifice, exprimînd într-un mod singular generalitatea, esența categoriei căreia aparține, dezvoltînd-o, îmbogățînd-o. Oricum s-ar numi și oricare le-ar fi atribuțiile, eroii amintiți se remarcă în numeroase momente ale biografiei lor prin automatismul actelor, vorbirii și cugetării. Văzuți în muncă, în activitatea de partid, ei sînt absorbiți de îndeletnicirile curente, trăiesc exclusiv în cotidian, îndeplinindu-și rolul, adeseori, cu uniformitate mașinală. În loc să fie zugrăvit omul, cu pasiunile, emoțiile, dramele sale, în destule romane este urmărită doar funcția sa, personalitatea umană dispărînd în dosul atribuțiilor oficiale. Personajele nu săvîrșesc, astfel, acte determinate de natura lor omenească, ci execută mișcări prevăzute de un

fictiv regulament zămislit de imaginația rudimentară a cine știe cărui obturador sau critic dogmatic erijat în „îndrumător“ al creației. În numeroase cazuri, eroii pozitivi sînt prezentați într-o stare de încremenire, mereu identici cu ei înșiși, lipsiți de creștere, perfecți iar nu perfectibili. Pentru orice problemă, ei au întotdeauna gata pregătită soluția optimă, infailibilă. Vorbirea le este stereotipă asemeni întregii lor fizionomie morale. Ascultați-l pe Ion Păvăloaie :

— „Tovarășe secretar, dacă îți-i frică că au să ajungă să te domine greutățile, apoi ele au să sporească și au să te și strivească. Nu te tingui. Găsește soluții...“

pe Mladin din „Cumpăna luminilor“ :

„Știi, e de neînchipuit și totuși foarte firesc. Fiecare cărămidă pusă la noi îl doare, pentru că le zidește lor mormîntul“.

pe Negoită din „Pădurea Poienari“ :

„Tovarăși, așa cum a spus tovarășul Stanciu. Vom găsi noi ac de cojocul lor... Pentru asta va trebui să ne organizăm munca mai bine decît am făcut-o pînă acum... Să punem în valoare posibilitățile noastre...“

Neverosimilul vorbirii lor nu rezultă, desigur, în conținut, ci în modalitatea exprimării. E cu totul normal ca un director de întreprindere să se preocupe mereu de producție, dar stilul vorbirii curente diferă, în orice caz, de stilul articolelor de fond și al rezoluțiilor, imprimîndu-i-se o coloratură corespunzătoare structurii sufletești a insului care vorbește. Eroii citați, însă neavînd decît parțial o structură autonomă, se exprimă plat, fără varietate, oficial și birocratic.

Iată, prin urmare, cum ar arăta — în lumina tezelor dogmatice pseudo și anti-marxiste — eroii tipici, reprezentanții noului în literatura noastră! Croiți după prescripții scolastice, eroi de soiul acesta vădesc consecințele nefericite ale conceperii tipicului ca expresie numai a esenței fenomenelor social-istorice. Ca metodă pentru reliefarea tipicului, dogmaticii propuneau exagerarea conștientă înțeleasă ca înfrumusețare artificială a fenomenelor pozitive, poleire convențională, dusă pînă la deformarea totală a realității. Teza idealizării eroilor nu și-a găsit la noi susținători teo-

retici, dar în practica vie a criticii literare s-au manifestat nu odată, față de personajele pozitive cerințe în spiritul concepției potrivit căreia tipic pentru categoria oamenilor înaintați ar fi eroul expurgat de orice pasiuni omenești, scutit de conflicte interioare, înzestrat cu virtuți supratereștre. Frământările sufletești erau considerate „intellectualism”, iar erou exemplar și chiar „ideal” era socotit acela care, imaculat ca un serafim, evolua automat și imperturbabil în limitele schematismului. N-au fost oare elogiuate pentru eroii lor, chipurile, pozitivi, cărți de un schematism desăvârșit precum „Ogoare noi” de Aurel Mihale sau „Pavel Dogaru” de Dan Costescu? În numeroase lucrări literare idealizarea nu afectează doar chipul unui erou sau altul, ci o atmosferă idilică, o ninsoare de roze învăluie întregul cadru al vieții descrise. Mărginindu-ne la romanele inspirate din viața muncitorimii, vom găsi din abundență exemple de idilism convențional. Idilismul se exprimă uneori în predilecția scriitorilor pentru atmosfera festivă, pentru parăzi, defilări, fluturări de steaguri și lozinci scandate de mii de glasuri. „Noul oraș” de pildă, excelează în descrierea unui optimism teatral, facil, cu manifestări zgomotoase, mitinguri înflăcărâte, serbări la care se recită versuri sonore, patetice, alese cu predilecție din producția mai veche a lui Dan Deșliu :

**Pe șantierul ăsta de scinduri și lumini,
cu tîrnăcopul vorbeii și flacăra privirii
să măiestrim la focul durerii și-al iubirii
și să-nflorim în oameni ascunsele gândiri!**

Ce e reprobabil aici? Evident, nu însuflețirea oamenilor reali ca atare, ci, pe de o parte mijloacele banal reportericești cu care e descrisă, pe de alta, lipsa motivației sufletești a exploziei de entuziasm. E greu de admis în cazul de față că tineri țărani cu mentalitate individualistă, prezentați ca atare la începutul cărții, s-au transformat, cît ai bate din palme, identificându-se cu viața șantierului ori, dacă se vor fi transformat, aceasta o știe singur autorul, care păstrează pentru sine taina desfășurării respectivului proces.

Tablourile convenționale, pictate neîndeminatic în culori trandafirii, țipătoare, sînt mai multe în „Noul oraș” și însuși stilul

autorului e rezultatul unei erupții de idilism plat. Fenomenul nu se întîlnește numai în cartea lui Ștefan Andrei, ci și în „Cumpăna luminilor”, „Pădurea Poienari”, „Pavel Dogaru” și altele. Ioana Postelnicu, bunăoară, are descripții sărbătorești de soiul acesta :

„Marea sărbătoare a muncii, 1 Mai, se apropia. Trebuia întîmpinată cu succese în muncă, oglindă a dragostei pentru patrie. Freamătul stăpînea mulțimea. Voloșia trecea de la un grup la altul.”

sau :

„Intr-un grup se aflau echipele de la 830, Poenari. Chipurile lor străluceau de mîndrie! Ciștigaseră steagul întrecerilor pe schelă...”

Roman cu însușiri deosebite, „In orașul de pe Mureș” de Francisc Munteanu conține de asemenea elemente idilice, traduse în declarații excesiv sentimentaliste ale atașamentului unor eroi față de o uzină nou construită. Directorul Barbu se destăinuie :

„Uneori îmi vine să mîngii fiecare piesă. De multe ori, seara, trec prin curtea fabricii, mă uit în sus, acolo unde se pierde fumul coșurilor și mă bucur...” Pe tot parcursul romanului, portarul Bartha se lamentează că nu i se încredințează o muncă productivă adoptînd un ton ce vrea să spună că mai mare nenorocire nu se poate închipui. Intr-o seară cînd bătrînul Cuc se întoarce acasă, mai tirziu, în ciuda obiectului, turmentat, scriitorul ne informează că eroul se oprise la cîrciumă „de bucurie că i se oferise titlul de fruntaș”. Realizările în muncă produc eroilor veselii exuberante : **„In ziua cînd se adunară în hală de montare toate piesele strungului, Brad Gheorghe nu se putu stăpîni să nu tragă un chiot de bucurie”**. Evident, atașamentul oamenilor reali față de munca lor, față de locul de producție, nu se tîlmăcește în acest mod naiv. Cineva care face paradă de patriotismul său și declară într-una dragoste realității socialiste este dezagreabil. Iubirea profundă, statornică, față de tot ce e nou în țara noastră, oamenii muncii și-o exprimă cu discreție verbală, lăsînd realizările, faptele, să glăsuiască.

Reacționînd împotriva idealizării eroilor, împotriva idilismului, unii au crezut că personajele pot fi „umanizate” pe calea

inversă a acoperirii lor cu tot felul de slăbiciuni și defecte. În presă dar mai ales în discuții colective, s-a susținut că eroul cutare e abstract, lipsit de viață, din pricină că este înzestrat numai cu calități, fiind scutit de lipsuri. S-a ajuns astfel, la un moment dat, să se discute cu patimă dacă e bine ca eroul pozitiv să aibă sau nu „pete“, ca și cum de frecvența acestora ar depinde umanitatea sau lipsa de umanitate. Chiar unii scriitori au crezut că sînt de ajuns cîteva „pete“ sau „zgîrieturi“, pentru ca eroul gîndit de autor în chip abstract, să devină numaidecît o ființă vie. A fost citat adeseori cazul secretarului din „Cumpăna luminilor“. Într-adevăr, s-a încercat, în acest roman, umanizarea lui Mladin prin îmbolnăvirea lui de tuberculoză. Efectul: cîteva scene de suferință fiziologică și stări psihice morbide ce provoacă o compătimire penibilă, fără a-l face pe secretarul organizației de partid mai uman, mai puțin șters. În scrierile lui Francisc Munteanu, tendința de falsă umanizare se traduce în înzestrarea eroilor cu mari impulsivități erotice cu urmări consternante: amorul dezonorant al lui Oniga cu o circumstăntă, al lui Mircea Rotaru cu o cocotă din rîndul burgheziei, lepădarea tînărului Pavel Cuc de Elena Matcău după ce o defeciorise. Nu respingem asemenea situații dintr-o perfidă pudoare și ne e străin punctul de vedere al acelora care au găsit de cuviință să exagereze pînă la absurd vina romancierului de a fi aruncat „pete“ asupra eroilor pozitivi; cusurul scriitorului nu constă în faptul ca atare de a fi pomenit de existența în lume a raporturilor sexuale, ci în lipsa de semnificație a acestora pentru definirea eroilor, în explorarea lor gratuită. Ce e drept, în romanul „În orașul de pe Mureș“, erotismul gratuit nu constituie o problemă de seamă, cele cîteva incidente amoroase ale eroilor pozitivi deținînd un loc cu desăvîrșire înfîm în economia cărții; judecînd însă întreaga producție a lui Francisc Munteanu, sîntem în drept să atragem atenția asupra acestui neajuns parțial, deoarece în nuvelele acestui scriitor e evidentă înclinarea spre dezvelirea nesemnificativă a patimilor erotice (în „A venit un om“, de ex. — se uită la un moment că Mihai Bochiș a sosit în satul Li-

vada pentru întemeierea unei gospodării colective și se stăruie asupra amorurilor lui frenetice cu o față de chiabur, în detrimentul definirii eroului ca muncitor cu o misiune politică de mare importanță). E cu totul normal ca în scopul fixării unui moment în desfășurarea unei drame omenești, romancierului să i se impună cu necesitate indiscreția asupra relațiilor intime; specularea sexualității numai în scopul de a descrie scene picante ține însă de naturalism și împotriva oricărei manifestări ale acestuia trebuie luptat fără contenire. Goana după pitoresc și senzațional e vizibilă în mai multe lucrări literare. În articolul de față avem în vedere însă doar romanele cu teme din viața de azi a muncitorimii. Dacă am cerceta literatura consacrată vieții din trecut a clasei muncitoare, ar trebui să combatem cu tărje adevărata erupție de naturalism din Sfirșitul jalbelor și Marea pregătire de Al. Jar, în care constatăm pe alocuri o pasiune pentru morbid, cu totul dăunătoare ogîndirii realiste a vieții muncitorilor.

„Realismul socialist — se spune în Raportul C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al Partidului — exclude deopotrivă tendința de a prezenta viața în culori trandafirii, de a ignora conflictele ei, ca și tendința de pescuire bolnăvicioasă a tot ce este putred, morbid, de prezentare în culori întunecate a realității noastre și a eroilor vieții noi“.

Am săvîrși o greșeală de neiertat, dacă concentrînd focul împotriva schematismului și înfățișării vieții în culori idilice mincinoase, am scăpa din vedere pericolul contrar, defăimarea societății noastre prin descrierea obiectivistă a feluritelor aspecte hidoase ce mai pot fi întîlnite în realitate. Trebuie adoptată o atitudine necruțătoare împotriva unor manifestări de subapreciere a pericolului ideologiei burgheze, unor manifestări de liberalism ce s-au făcut simțite în ultimul timp și care au fost combătute de partid cu toată tăria. Au răsunit în adunările scriitorilor voci care se pronunțau pentru „adevărul integral“, împotriva unilateralității. Lozinca adevărului total, neștirbit, nu poate fi, de bună seamă, decît aplaudată. Ea exprimă cerința esențială a esteticii marxist-leniniste și partidul a îndemnat întotdeauna pe artiști să tălmă-

cească în imagini măestrite adevărul vieții noastre, adevărul întreg, căci altfel nu mai este adevăr. Partidul a amintit și amintește neconținut creatorilor de valori artistice faptul simplu, elementar, că dezvoltarea adevărului obiectiv implică însușirea concepției despre lume celei mai înaintate, însușirea materialismului dialectic și istoric, situarea pe poziții de luptă ale clasei muncitoare, ale avangardei sale. Nu poți cunoaște, înțelege, interpreta viața, nu poți exprima adevărul întreg decât dacă ești călăuzit de o gândire înaintată și dacă adopți față de realități atitudinea unui om înaintat al timpului nostru. Departe de a însemna impasibilitate, indiferență, obiectivitatea se exprimă în atitudinea justă, conformă cu exigențele vieții, față de fenomene. Spre a prezenta obiectiv un anumit fenomen înapoiat e necesar să-l demasc, să-l înfierezi; altminteri caracterul său nociv nu va ieși la iveală. Vreau, bunăoară, să dau cuiva o idee exactă despre leacurile băbești sau despre explicația primitivă, superstițioasă, a fenomenelor casnice, voi proceda, se înțelege, arătând că e vorba despre practici dăunătoare, condamnabile, despre credințe absurde, pe care le voi combate situându-mă la înălțimea concepțiilor și științei avansate. Nu pot înfățișa viciul în adevărata lumină decât osîndindu-l în numele virtuții. În orice condiții, reflectarea justă, veridică, obiectivă a realității presupune o atitudine, o concepție de viață, fără de care esența raporturilor dintre fenomene nu poate fi sesizată. Din păcate unii din cei ce accentuează necesitatea ogîndirii integrale a realității uită adesea tocmai acest lucru și pledoaria lor pentru adevărul complet se transformă în opusul ei, în elogiul unilateralității, superficialității, deci al neadevărului. Rîvna apologetilor „adevărului integral” pare a fi, astfel, călăuzită mai puțin de pasiunea cunoașterii desăvîrșite a vieții în scopul transformării ei decât de predilecția pentru ceea ce, în viață, este întimplător, bizar sau morbid. Manifestarea preferinței pentru senzațional, ca și pentru aspectele înapoiate lipsite de măreție, prozaice, ale realității, sub aparența luptei pentru „adevărul integral” nu e recentă. Teoreticienii școlii naturaliste de la sfîrșitul secolului

trecut au afirmat-o în multe volume. Emile Zola, a cărui creație depășește, din fericire, adesea, și chiar contrazice concepțiile sale estetice, profesează în cartea *Le roman expérimental*, o adevărată religie a „adevărului integral” înțeles ca explicare a tuturor acțiunilor omenesti prin cauze prozaice, fiziologice. Zola e din cale afară de entuziasmat, bunăoară, pentru faptul că Stendhal descrie undeva actul sexual „tel qu'il est”, renunțînd să zugrăvească iubirea ca o pasiune spirituală pură. Remarcabilul scriitor și îndoielnic teoretician pledează cu înfocare pentru înfățișarea banalității, susținînd că o istorisire „plus elle sera banale et générale, plus elle deviendra typique. Faire mouvoir des personnages réels dans un milieu réel, donner au lecteur un lambeau de la vie humaine, tout le roman naturaliste est là”. (*Le roman expérimental* VI-e édition, Paris 1881, p. 208). Intemeiat pe concluziile lui Claude Bernard din *Introduction à l'étude de la médecine expérimentale*, Zola își face iluzia că literatura poate fi revoluționată prin simpla aplicare a constatărilor medicale în romane și teatru, zicînd chiar că între medic și romancier deosebirea ar fi doar de nume. Absurditatea unor asemenea afirmații a fost dezvoltată cu multe decenii în urmă. Care om de știință autentic mai susține astăzi fatalitatea determinismului biologic? Unii scriitori contemporani mai cred însă, după cite se pare, că adevărul — și încă „integral” — cu privire la societate, la fenomenele sufletești ale oamenilor de astăzi poate fi înfățișat prin simpla consemnare de fapte „cît mai banale”, prin sfîrtecarea unui „lambeau de la vie humaine”, al unui crîmpei întimplător. Funeastă eroare! Rupînd fișii din realitate, fără preocuparea de a lumina mecanismul interior al vieții, mișcarea, transformarea ei revoluționară — departe de a „reda” viața, „natura”, în terminologia lui Zola, „telle qu'elle est” — nu vom reuși decât să mințim, să ascundem adevărul. Reflectarea veridică necesită reliefaarea unei mari diversități de fenomene înaintate și înapoiate, sublime și abjecte; esențialul e ca în nici un caz să nu ne mîrginim la înregistrarea fotografică în-

cremenită, ci să subliniem dinamica lăuntrică a dezvoltării. Nu trebuie uitat nici o clipă conflictul între nou și vechi, faptul că noul stă tocmai în tendința dezvoltării, în mișcare, în revoluție. A nu ține seamă de aceasta, a consemna în chip obiectivist noul și vechiul, a manifesta pasiune pentru pitorescul banal al morbidității, înseamnă a preface literatura într-un muzeu de platitudini și ciudățenii monstruoase.

Dezvăluirea personalității umane este cel puțin tot atât de incompatibilă cu naturalismul ca și cu schematismul idilizant. Există un schematism în cadrul naturalismului și zecile de romane psihologice apărute înainte și în primii doi-trei ani după eliberare sînt nu numai nocive prin abjecția lor, dar — pentru un om întreg — profund plicticoase, de o banalitate și uniformitate spăimîntătoare. Simulacrele de personaje din interminabilul tom al Soranei Gurian, „Zilele nu se întorc niciodată“, în care întreaga existență e percepută prin prizma obsesiilor sexuale, sînt oare mai puțin mecanice decît eroii abstracți pe care noi îi supunem criticii neiertătoare? Hotărît, naturalismul reprezintă o metodă antirealistă și antiartistică, cu efecte nocive pentru creație, reflectînd marasmul ideologic al capitalismului muribund. Orice manifestări naturaliste în literatură trebuiesc, de aceea, stîrpite cu neîndurare.

★

Se naște întrebarea: cum e posibil oare ca, surprins în procesul muncii, într-o activitate desfășurată de mii și mii de indivizi după aceleași norme, eroul să se contureze ca un caracter original? În ce împrejurări s-ar putea defini ca personalitate impunătoare un Ion Păvăloaie, cînd funcția sa de director al unei mari întreprinderi implică o muncă mai mult sau mai puțin uniformă, deloc spectaculoasă? Nu cumva, urmărirea activității directorilor de întreprinderi, secretarilor organizațiilor de partid, muncitorilor, poartă în sine, ca pe o fatalitate strivitoare, șablonul? Ce fapte memorabile poate săvîrși un om care-și petrece partea cea mai însemnată a zilei lîngă strung, la

birou sau la gura cuptorului Siemens Martin? Așa ar sta lucrurile dacă nu-mai acțiunile exterioare ale oamenilor ar fi capabile să impresioneze. Mișcările mecanice sînt, prin natura lor, uniforme, și nu pot avea o istorie. Un muncitor sau un director de uzină pot apărea rareori în împrejurări extraordinare, atîta vreme cît sînt prezenți exclusiv în activitatea profesională. Istoria lor scrisă pe teamele datelor exterioare, va apărea în mod inevitabil sumară. Se recomandă atunci scriitorilor să-și urmărească eroii mai cu seamă în afara producției, imaginînd fel de fel de episoade senzaționale? În acest caz, eroii ar figura orice altceva decît viața oamenilor muncii. Soluția nu o vom găsi niciodată pe cale speculativă; ea trebuie căutată în viață. Existența oamenilor muncii nu este, nu poate fi lipsită de evenimente pasionante și se pot scrie opere nepieritoare în legătură cu diverse probleme de producție. Condiția reușitei rezidă în pătrunderea dramelor omenești asociate proceselor de producție a bunurilor materiale. Intuind rezonanțele activității profesionale în conștiința oamenilor, munca fizică, acțiunile politice, organizatorice, administrative nu ne vor apărea obișnuite, știute, ci întotdeauna vor avea în ele ceva surprinzător, neobișnuit. Mașinile nu au o evoluție în timp; odată cunoscute, nu ne rezervă nici o surpriză. Sufletul omenesc însă, orice suflet omenesc, își are istoria sa, mai bogată sau mai redusă, după împrejurările, condițiile sociale în care se manifestă și, evident, după gradul de înregistrare individuală. Psihologia omului înaintat, a muncitorului eliberat de exploatare, conține zăcăminte aurifere care de-abia au început a fi explorate. Viața spirituală a oamenilor muncii constituie principala sursă de inepuizabilă bogăție și forță a literaturii realist-socialiste. Nu mînjindu-l în chip și fel vom umaniza eroul pozitiv al timpului nostru și nici învestimîntîndu-l în costum de paradă, ci dezvoltîndu-i valorile morale. Un erou poate fi lipsit de orice „pete“, de orice manifestări reprobabile, poate fi dacă vrem, un „erou ideal“. Ideal, însă nu prin absența însușirilor omenești ci, dimpotrivă, prin ridicarea acestora la gradul suprem. Eroul ideal

ne stîrnește admirația nu prin faptul de a fi lipsit de impulsivitate, ispite, elanuri și descurajări, certitudini și contradicții lăuntrice, adică prin golirea de viață reală; admirabilă e capacitatea lui de a-și înfrînge pornirea interioară, stările depresive, de a adopta întotdeauna atitudinii corespunzătoare concepției, eticei sale înaintate, idealului de fericire spre care îl călăuzesc legile ce hotărăsc dezvoltarea caracterului său individual. Descriind un erou ca fiind devotat pînă la sacrificiu muncii sale, producției, scriitorul ne va dărui o creație remarcabilă cu condiția luminării forțelor sufletești care concurează la făurirea unei asemenea conduite. Noul e de neconceput în afara înfruntării cu vechiul și a vedea însușirile omului înaintat în chip static, lumini încremenite, înseamnă a confecționa figuri de ciocolată, pe care zadarnic ne vom căzni, apoi, să le animăm prin confundarea în soluții acidofile: cel mult, le vom dizolva.

Indeletnicindu-ne cu studierea eroilor pozitivi în romanele noastre, e steril, scolastic procedeu de a cîntări în ce proporție se găsesc dozate luminile și umbrele, ca și cum fizionomia unui caracter ar fi determinată odată pentru totdeauna. Tot astfel, e nefolositor a urmări modul cum a fost „individualizat“ un personaj, cîte atribute distinctive i-au fost conferite, în ce măsură e urmărit în viața lui privată, etc. Dacă un erou ar putea fi umanizat prin simpla adăugire de calități și defecte, prepararea unui tip desăvîrșit n-ar comporta mai mari greutatea decît realizarea unei combinații chimice. Oamenii nu se nasc însă în laborator, și nu numai în viață, dar nici în operele de artă. Scriitorul care va stăruie în amăgirea că poate prepara eroi viabili în retorte va ajunge, în cazul cel mai bun, la rezultatul lui Wagner din „Faust“, al cărui Homunculus ticluit în eprubetă nu vrea nici cum să se întrupeze. Viabili nu sînt eroii făcuți; numai cei născuți potrivit legilor obiective ale creației artistice dobîndesc existență de sine stătătoare. Analizînd deci un personaj pozitiv, ne vom întreba, mai întîi, dacă acesta a venit pe lume cu o structură morală proprie, dacă atitudinile sale sînt hotărîte de o logică autentică, un sistem particular de

legi psihice; dacă deci eroul are personalitate; vom cerceta apoi, sensul evoluției lui sufletești, idealul său de viață, consecvența sau inconsecvența urmării acestuia; studierea datelor individuale ne va permite, astfel, să stabilim ce fenomen social-istoric reprezintă personajul, în ce chip se afirmă, într-o individualitate precis delimitată, esența unei forțe sociale.

Spre a putea întreprinde analize de acest fel e necesar firește să existe, înainte de toate, eroi cu o conformație sufletească distinctă. Scriitorii noștri au realizat creații viabile în acest sens, zugrăvind veridice tipuri mai ales de țărani, intelectuali, mici burghezi, dușmani de clasă, reușind de asemenea să creeze chipuri cu totul noi în literatura noastră, chipuri reprezentînd clasa muncitoare eliberată de exploatare. Figuri într-adevăr realizate de muncitori contemporani avem însă deocamdată de ajuns de puține. Majoritatea eroilor figurînd clasa conducătoare, sînt încă departe de a reprezenta caractere memorabile. Nu deslușim în conștiința acestora ample frămîntări creatoare, conflicte acute, prăbușiri și înălțări, deci o viață lăuntrică intensă pe măsura zbuciumatei și grandioasei epoci în care trăiesc. Universul lor lăuntric nu e cutremurat de mari drame, capabil să le înalțe existența la gradul unor vaste semnificații. Și aceasta tocmai într-o epocă în care dramele interioare se desfășoară într-un chip, fără îndoială, ne mai cunoscut în istorie. Eroii noștri pozitivi sînt comuniști sau viitori comuniști, oameni ai muncii înaintați, ce se socotesc răspunzători de soarta întregului popor, a omenirii. Oamenii de acest soi pot fi oare concepuți acționînd automat, fără o personalitate puternică? Nu, nu pot fi astfel oamenii reali. În romane, comuniștii apar însă, în numeroase cazuri, mai curînd ca niște executanți decît ca adevărați conducători. Nici chiar Maței, nici Ion Păvăloaie, nici Mladin sau alții ca ei nu trăiesc intens sufletește problemele mari ale epocii. Activitatea lor cotidiană nu-i aduce niciodată în fața unor cazuri de conștiință dramatică. Eroii pozitivi știu de obicei tot, au soluții anticipate pentru orice dificultăți. În mod obișnuit, ei au, de biruit doar piedici exterioare și, în multe romane,

elementele epice se reduc la înfruntarea cu dușmanul de clasă, episoadele de altă natură fiind statice, fără evenimente.. De aici și monotonia și inconsistența subiectului, exasperanta similitudine între întâmplările narate într-un șir de romane. Există un prototip de subiect, o schemă comună ce încadrează faptele cuprinse într-o categorie întreagă de romane, după cum există un erou prototipic. Pentru ca romanele să nu samene unele cu altele pînă la confuzie, e necesară crearea unor eroi cu o structură sufletească inimitabilă și, deci, cu drame specifice. Astfel sînt eroii marilor opere ale literaturii mondiale: un Hamlet, Faust, Eugenie Grandet, Julien Sorel, Madame Bovary, Pierre Bezuhov, Nehliudov, Rudin, Insarov, cele trei surori ale lui Cehov, Pavel Vlasov, Grigori Melehov și atîția alții. Astfel sînt oamenii în realitate. Un activist de partid nu are de luptat exclusiv cu dușmanul de clasă sau cu manifestările nesănătoase întîlnite în jurul său. Lupta se duce de asemenea în conștiința lui. Și nu exclusiv împotriva unor deprinderi condamnabile și porniri dezonorante. Ca om deosebit, adevăratul activist trăiește mai din plin decît oricine frămîntările veacului și contradicțiile societății noastre, ale epocii în care trăim, se reflectă cu o putere maximă în conștiința lui. Activistul de partid exemplar nu va lua măsuri, nu va acționa, fără să analizeze, în toate ocaziile, valoarea etică a gesturilor sale, nu va executa mecanic o hotărîre. Se pot ivi cazuri în care el să nu-și dea seama de justetea unei inițiative superioare, să i se pară că traducerea ei în viață ar contraveni principiilor sale, idealului său moral. De aici, conflictul dramatic. Judecînd cu profunzime, ajutat de tovarășii săi, activistul nostru va ajunge, în general, să interpreteze în chip just cutare măsură sau hotărîre și procesul de limpezire îl va oțeli, îi va lărgi orizontul înțelegerii, îi va îmbogăți personalitatea. Se poate întîmpla însă și altfel.

E posibil, bunăoară, ca munca unui activist de partid să fie stînjinită de vederile înguste, birocratismul sau chiar reaua credință a vreunui membru al organului de partid superior sau de un conducător pe linie de stat. În **Rădăcinile bucu-**

riei de Ieronim Șerbu e urmărită neconvingător înăbușirea inițiativelor tînărului inginer Moroianu de către Medrea, directorul birocratizat, și izbînda tînărului datorită intervenției comitetului de partid. Conflictul de acest fel pot lua însă proporții mult mai grave. Să ne închipuim un activist cinstit, cu ani în urmă, primind o dispoziție cu care nu e de acord din partea unuia din deviatorii demascați de partid. Conștiința de comunist îi dictează să se opună acestei dispoziții, dar să admitem că, pînă la urmă, se conformează dintr-o disciplină înțeleasă mecanic. E clar că nimeni nu va recunoaște într-un asemenea ins un om înaintat și nici un scriitor nu-l va lua drept model pentru un erou pozitiv. Om înaintat îl considerăm pe acela care, întemeiat pe o solidă cunoaștere a realității, va interpreta creator măsurile provenite de la forurile superioare, aplicîndu-le potrivit condițiilor concrete, sesizînd celor competenți posibilele erori, exprimîndu-și părerea cu îndrăzneală principială, chiar dacă astfel se expune eventualelor persecuții ale vreunui mic tiran local încă neînlaturat, încredințat fiind că pînă la urmă punctul său de vedere just, conform necesităților vieții, va triumfa. Avem în acest sens un superb exemplu în filmul **Marele cetățean**.

Păgubitoarea practică a cultului personalității a exercitat, în mod indirect, o influență nefastă asupra concepției unor scriitori despre caracterul eroilor pozitivi. Fără a studia profund psihologia comunistului, anumiți scriitori au crezut că îndeplinirea mecanică a unor sarcini e suficientă spre a se defini profilul oamenilor înaintați. Înaintat, exemplar, ideal, era considerat insul dogmatic, năvălit a recita pe de rost pasaje din broșuri, adesea fără raportare la situația concretă, pornit să realizeze o hotărîre sau alta nu fiindcă ea corespunde convingerilor, rațiunii, năzuințelor sale, ci pur și simplu fiindcă emană de la foruri superioare. Într-un grad sau altul, Cernea, Mladin, Ion Păvăloaie și chiar Maftei suferă de acest cusur. Autorii se limitează la zugrăvirea conduitei exterioare a acestor eroi și, cu unele excepții, o zugrăvesc bine.

Unui scriitor nu-i poate fi însă indiferent faptul dacă un erou săvârșește o acțiune pozitivă datorită doar cerințelor rolului pe care îl deține sau datorită unei nobile impulsii lăuntrice. Pentru cititor nu e suficient să afle cum își organizează munca Nicolae Maftei, cum luptă el cu dușmanii construcției. Cititorul e interesat în gradul cel mai înalt ce gândesc, ce simt eroii în momentele lor de elan sau îndoială, cum se încadrează diferitele acte în concepția lor generală, în filozofia lor practică. Ignorându-se mișcările sufletești, eroii devin — fie că autorul vrea sau nu — niște păpuși mecanice. Partidul a atras mereu, cu stăruință, atenția scriitorilor asupra sarcinii principale: aceea de a crea în culori vii chipul spiritual al omului nou, demn să devină model de comportare în viață. Această cerință primordială se exprimă în momentul de față cu o necesitate mai arzătoare decât oricând. Azi, când întregul partid e mobilizat spre a veghea la respectarea strictă a normelor leniniste ale vieții sale interne, când principiul conducerii colective e continuu întărit, de sus pînă jos, asigurându-se condițiile pentru critica de jos și inițiativa creatoare a maselor, se cuvine să combatem cu fermitate și curaj principal prezentarea drept tipic pentru forța înaintată a individului insignifiant, robot, lipsit de frământări lăuntrice creatoare, slăvind ca erou al timpului nostru pe creator, personalitate impunătoare, capabilă să determine înoini nebănuite, accelerînd mersul înainte spre izbînda definitivă a socialismului și comunismului.

★

Realizarea artistică a unui asemenea chip omenesc implică odată cu înlăturarea diferitelor teze scolastice, de principiu, renunțarea la unele prejudecăți referitoare la metodele de creație. Literatura e știința sufletului omenesc observat în devenirea lui determinată de existența socială, fapt recunoscut pînă și de cei mai înverșunați dogmatici. Cînd e vorba însă de zugrăvirea sufletului, a prefacerilor lui, partizanii dogmatismului sînt cuprinși de panică și resping analiza psihologică sub învinuirea abaterii de la realism, reinvierii psi-

hologismului, introspecției, etc. Năstrușnicii teoreticieni ai idealizării eroului prin transformarea lui în manechin ambulant vădesc o nemaipomenită oroare față de tot ce înseamnă stare sufletească, reflecție, încît s-ar părea că idealul lor uman este insul acefal și cu inimă pietrificată.

Criticul sovietic A. Șîșkina ia atitudine categorică împotriva unor reprezentanți ai concepțiilor dogmatice care fac distincție între „oameni reflexivi” și „oameni de acțiune”, contestînd valabilitatea celor dinții, — și prezintă ca pe un fenomen dăunător creației opiniile criticilor „care iau atitudine împotriva așa zisei „reprezentări a psihologiei ca scop în sine”, împotriva reflecției care ar fi complet străină omului sovietic, și încearcă să demonstreze că rostul analizei psihologice „s-ar reduce doar la motivarea faptelor și acțiunilor personajelor”, subliniind că „protestul împotriva aprofundării analizei psihologice se leagă de ideea că și în viață este dăunătoare atenția deosebită acordată frământărilor personale” și trăgînd concluzia: „Cu greu poți să numești acest lucru altfel decât un îndemn de a trece prin viață fără să te lași condus de rațiune”. (A. Șîșkina: „Despre analiza psihologică în proza postbelică”. în „Mica bibliotecă critică” nr. 33). Chiar într-un roman ca „In orașul de pe Mureș” de Francisc Munteanu, idealul de erou pozitiv s-ar părea a fi individul fără frământări, simetric, angrenat în cotidian pînă la uitarea aspirațiilor intime cele mai legitime. Lui Oniga i se găsește un merit în faptul de a nu avea timp pentru preocupări depășind cotidianul, numite cu un ușor dispreț „frământări filozofice”, eroul fiind totalmente absorbit „de ciment, de scînduri, de oameni, de statele de salarii... Un asemenea ideal de viață nu credem să suridă cuiva și e greu de admis că Oniga ar fi superior bătrînului inginer Ardeleanu, numai prin faptul că se preocupă de ciment și scînduri, în vreme ce nefericitul „burghez” meditează la sensul existenței. Concepția că dramatismul interior și reflexivitatea ar fi caracteristice doar oamenilor înapoiți politicește se vedește clar în așa zisa regenerare a eroului central Mircea Rotaru. În episoadele în care apare ca ins stăpînit de con-

fuzii, fără axă, acesta — de bine, de rău — își pune probleme omenеști tulburătoare deși coborîte la nivelul unei înțelegeri minore; „transformarea“ eroului nu e prezentată însă ca ridicare la un stadiu superior al gîndirii, dobîndire a posibilității de a rezolva marile probleme în lumina unei înțelepciuni formate în focul vieții de muncă, ci, pur și simplu, ca renunțarea la filozofări personale și limitarea preocupărilor la chestiunile curente, de toate zilele. Ne vine, astfel, prea greu să considerăm înoît un personaj numai fiindcă, în loc să mai cugete asupra unor probleme etice, și-a însușit preocupările cotidiene:

„— Eu am să mă apuc astăzi de lucru... Cred că rezolvarea constă în modificările la cutia de avansuri. Chiar la schimbător. În fond e bine că ne-am întilnit. Brigada noastră...“ etc.

Renunțînd la analiza gîndurilor, stărilor psihice ascunse, tulburărilor din conștiință, condamnăm creația la un schematism fatal. Combătînd psihologismul, corifeii dogmatismului îl definesc drept analiză psihologică exagerată, în detrimentul acțiunii, analiză „ca scop în sine“. Raționînd astfel se deschide cale liberă bunului plac în aprecierea creației. Cine va stabili hotarul între analiza rezonabilă, motivată și psihologismul înțeles ca „reprezentarea psihologiei ca scop în sine?“ „Criteriul de apreciere a valabilității detaliilor unei opere de artă, ca și a metodelor artistului, este semnificația, funcția estetică-ideologică pe care acestea o îndeplinesc. Dacă interesul definirii unui erou, interesul relevării unor semnificații umane reclamă introspecția, voi scrie un roman sau un ciclu de romane fără intrigă, fără acțiuni exterioare, folosind ca metodă esențială analiza psihologică. Oare Gorki nu procedează astfel în „Viața lui Klim Samghin“? Dacă, dimpotrivă, voi avea de zugrăvit un soi de Cicikov, voi utiliza pe o scară mai întinsă acțiunea exterioară, sau, în alt caz, voi scrie un roman de aventuri precum „Ulenspiegel“ al lui Charles de Coster. Orice metodă e salutară în măsura în care servește comunicarea mesajului uman, sensului ideologic al operei. Romanele psihologice ale scriitorilor decadenți

sînt lipsite de valoare, nocive, nu din pricină că în ele se întreprind analize nesfîrșite ale stărilor psihice, ci datorită lipsei de semnificație a vieții interioare a personajelor, sărăciei dezolante, învîrtejirii întregii activități sufletești în jurul instinctelor dezlănțuite împotriva conștiinței, a rațiunii tinzînd la reinvierea în ființa umană a bestiei“. Psihologismul nu e analiză psihologică; este pseudoanaliză, încercare — cu efecte lamentabile — de a înfățișa drept trăiri interioare intense anumite obsesii malade, manifestări nu ale profunzimii sufletești, ci ale unei înfricoșătoare goliciuni, carențe, neputințe de a înțelege realitatea obiectivă, de unde nevoia încolăcirii de vierme în găoacea micilor mizerii intime. Orientată într-un sens opus psihologismului bolnăvicios, analiza psihologică realistă constituie o metodă indispensabilă, în anume cazuri, creării unor eroi și conflicte, realizării unor opere viabile.

★

Dezvăluind și combătînd efectele dogmatismului asupra creației literare, este necesar să notăm că falsitatea imaginii realiste a societății noastre în unele romane a fost sporită de teza după care, în perioada de trecere, lupta de clasă se ascute, pe măsură înaintării spre socialism, oricare ar fi condițiile concrete ale vieții unei țări, specificul formelor ei de dezvoltare. În lumina documentelor Congresului al XX-lea al P.C.U.S. a devenit cu totul clar faptul că mecanismul luptei de clasă nu cunoaște forme invariabile, ci se modifică în funcție de diferiți factori, de la o perioadă istorică la alta. Sub influența dogmatismului, mulți scriitori au neglijat fenomenele concrete ale realității contemporane și, pornind de la premiza că lupta de clasă se ascute neapărat, în orice împrejurări, au redus, adesea, întreaga bogăție de procese sociale, la încheștarea dintre clasele antagoniste. Subiectul tuturor romanelor inspirate din viața clasei muncitoare e centrat pe conflicte neprezentînd contradicțiile dintre clase. Nu e nimic rău în acest fapt, e chiar firesc să fie așa, numai că nu e normal ca întreg conținutul sufle-

tesc al eroilor, să fie redus la atitudinea față de clasa adversă. Există în realitatea noastră, fără îndoială, fenomene de ascuțire a antagonismului dintre clasele opuse și acestea trebuiesc, firește reflectate în literatură. Dar nu în orice sector al vieții și nu în orice moment se ascute lupta. Conflicte între oameni se nasc apoi, și din alte pricini, nu numai din cauza antagonismului de clasă, sau nu direct, evident, din acesta, ceea ce nu rezultă din romanele noastre. Romancierii își încolonează de obicei personajele în două grupuri: pozitive și negative și, nu rareori, cele notate cu semnul plus au aspectul unor cete de îngeri, iar cele pecetluite cu simbolul negației reprezintă veritabile cohorte de monștri. Figurile negative sînt încărcate cu toate defectele personale posibile, private de orice omenesc, ca și cum situarea pe poziții politice condamnabile ar exclude automat trăsături de caracter ca sensibilitatea, delicatețea, generozitatea. Adevărat că împărtășirea aspirațiilor unei forțe sociale osindite de istorie, stăruirea pe pozițiile ei, ducе în cele din urmă la desumanizarea individului, la bestializarea lui; dar acesta e un proces de durată, complex, nu lipsit de dramatism, proces pe care scriitorul nu-l poate trece cu vederea. Nu întotdeauna, trecerea unui ins de partea forței reacționare se datorează unei perversiuni iremediabile; e posibil, în anumite condiții, ca oameni cu mari calități, călăuziți de bune intenții, să se situeze de-a-curmezișul mersului înainte al vieții, și destinul lor tragic să ne cutremure relevînd pe această cale, invincibilitatea forțelor înnoitoare care mătură orice obstacole, fie ele reprezentate chiar de oameni deosebiți. Nu e oare aceasta mesajul romanului „Pe Donul liniștit“ și al eroului său central Grigori Melehov?

În romanele noastre se vădește însă tendința ca orice ins cu slăbiciuni și defecte personale, un bețiv bunăoară, un desfrînat, un element inconștient, vulgar, sau un om dificil, complicat, „sucit“, să fie prezentat ca avînd numai decît legături cu dușmanul de clasă. Meșterul Dincă din „Noul oraș“ putea fi un ins abject, primejdios pentru șantier,

fără a primi pentru aceasta bani de la cutare agent al imperialismului. Dobre din „Rădăcinile bucuriei“, putea fi zugrăvit ca un derbedeu, provocator de pagube grele pentru uzină, fără ca decăderea lui morală să fie explicată prin ciubucurile căpătate printr-o întregă rețea de agenți, de la Bălăcioiu, omul imperia-liștilor. Inginerul Gașpar, din „Cumpăna luminilor“ e un intelectual de formație burgheză, cu mentalitate învechită, conservator și irascibil; de ce trebuie pus cu orice preț sub influența unui spion imperialist în sutană și împins să saboteze? Opinia că lupta de clasă se ascute neconținut, în orice împrejurări, a dus la excese regretabile în viață iar pe scriitori i-a împins să înfățișeze ca dușman, slugă a capitalismului, pe orice ins cu atitudini reprobabile. De fapt, contradicțiile din sînul societății noastre nu se reduc în chip mecanic, net, precis, la antagonisme de clasă. Provoacă destul rău mersului spre socialism nu numai dușmanul de clasă declarat, dar și felurite fenomene condamnabile precum mentalitatea filistină, goana după căpătuire personală pe seama societății, subordonarea intereselor colective celor individuale, atitudinea nejustă față de muncă, delăsarea, risipa, etc. Accordînd importanța cuvenită demascării dușmanului de clasă, ar fi de bună seamă dăunătoare indulgența față de alte manifestări ale vechiului.

O frînă în calea dezvoltării socialiste o reprezintă perzistența diferitelor forme ale ideologiei burgheze, precum naționalismul, cosmopolitismul, misticismul. În domeniul ideologic, lupta nu slăbește nici un moment. Teza perfect justă a coexistenței pașnice nu se aplică în nici un fel pe tărîmul ideologiei. Nu vom încheia nicio dată nici un soi de pact cu concepțiile și idealurile de viață străine marxism-leninismului, străine moralei comuniste; dimpotrivă, vom lupta împotriva acestora cu o dîrzenie mereu sporită. Demascarea și veștejirea ideologiei, gîndirii, moralei burgheze poate și e necesar să constituie obiectul unor preocupări permanente ale scriitorilor noștri.

Conflictele sînt iscate, în viață, în primul rînd de poziția social-politică a oa-

menilor, de atitudinea lor în problemele mari ale societății, dar nu numai de acestea. Poate izbucni un conflict personal cu efecte de ajuns de dureroase între oameni animați de aceleași idealuri, înfrurind într-un fel sau altul activitatea lor socială. Nu numai dușmanul de clasă desparte pe un tânăr de iubita sa, cum se întâmplă în „Pasărea furtunii” de Petru Dumitriu, în „Rădăcinile bucuriei” de Ieronim Șerbu sau în „Floarea vieții” de Aurel Mihale. E posibil, firește și acest caz, și în cărțile citate faptele evoluează verosimil. Nu este exclus însă ca logodnica unui om înaintat, să ajungă în brațele altui om înaintat. Dacă doi prieteni iubesc o aceeași femeie, rivalitatea lor — indiferent de gradul conștiinței socialiste — nu se manifestă de obicei atât de pașnic ca în cazul lui Petre Duma și a învățăcelului său Andrei, amîn-

doi îndrăgostiți de Ilina („Rădăcinile bucuriei”). Viața este nelimitată, conflictele ei multiple și literatura, ca un seismograf al vieții ce este, nu se poate restrînge la reflectarea exclusiv a unor aspecte, nu poate, mai cu seamă, condensa întreaga bogăție a realității, în schema unui singur conflict.

Concluzia ce o desprindem din lectura romanelor cu tematică din viața clasei muncitoare este necesitatea dezvoltării neîntrerupte a realizărilor obținute prin studierea mai aprofundată a realității spre a putea exprima în imagini artistice nepieritoare conflictele caracteristice societății noastre, forța de neînving a oamenilor noi, creatorii unei lumi mai bune, freamătul vieții contemporane în întreaga sa amploare.

ASPECTE NOI ÎN NUVELISTICA ACTUALĂ*)

II

În partea întâia a articolului, căutînd tendințele noi ale nuvelisticii (și în fond ale prozei contemporane în general) am strecurat concluziile printre rînduri, am formulat cîteva observații cam risipite și de aceea argumentarea a putut să pară confuză. Care e accepția convenabilă pentru literatura noastră, în faza ei actuală, a conceptului de modern, ce înseamnă că tindem către o proză modernă și care sînt, în raport cu aceasta, tendințele anacronice? Ce e nou și ce e demodat în proza contemporană — aceasta e o chestiune complexă și nu-mi stă în putință să o rezolv definitiv. Destul să dau cîteva sugestii. Se observă în comentariile critice care apar la noi că procesul de evoluție a literaturii e tratat sub un aspect unilateral, cu referire de obicei la o singură latură, insuficientă prin sine, a acestui proces. În judecata fiecărei opere în parte, tratarea este de cele mai multe ori complexă, se subliniază cu destulă tărie notele proprii scriitorului analizat. În cronica literară propriu zisă punctul de vedere schematic, strict sociologic e astăzi în disgrație. Mai toată lumea este de acord asupra acestui lucru. În schimb, cînd e vorba să se generalizeze fenomenul literar, stăbilind limitele maxime și treptele de jos ale evoluției literaturii în faza actuală, cînd e vorba a se numi particularitățile literaturii, notele ei bune și

notele ei rele, se observă încă primejdia unei tratări rigide. Se subliniază de obicei cuceririle de concepție, noua viziune asupra lumii a scriitorului de astăzi, noua tipologie, etc. Realismul socialist, cu notele sale caracteristice, apare atunci doar ca un rezultat al evoluției ideologice. Dacă privim lucrurile numai sub acest unghi deosebirea între Slavici și Marin Preda, de exemplu, ar fi doar o deosebire de concepție politică asupra lumii. Marin Preda ar fi în acest caz un Slavici marxist. Simplificarea sare în ochi. Nu e numai, în realitate, o deosebire de concepție; nu e numai faptul că scriitorul de astăzi cunoaște în mod științific raporturile sociale. Deosebirea mai stă și în aceea că autorul contemporan e un autor modern, pe de o parte fiindcă se aplică unei alte realități, unei realități moderne, care se desprinde cu mare repeziciune de cadrul realităților tradiționale, le răstoarnă, și le înlocuiește, iar pe de altă parte fiindcă mijloacele sale de tratare se adaptează noilor experiențe literare, ține seama de tot ceea ce e valabil în evoluția de dată recentă a literaturii. În cazul nostru ține seama de cuceririle prozei românești, dintre cele două războaie, care este o proză esențial modernă. Nu vîd nici un motiv care să ne determine să ne întoarcem din drum, cu o jumătate de secol în urmă, preluînd o manieră de creație care se potrivea altor realități și care reprezenta pe atunci o fază specifică dar

*) Vezi „Viața romînească” nr. 5/1956.

cu desăvîrșire nerepetabilă în evoluția scriului românesc¹⁾.

Am semnalat unele răbufniri anacronice, într-o nuvelă a lui Remus Luca, arătînd că maniera veche de tratare statică, liniștită, tradițională a vieții contemporane e ceva cu totul demodat astăzi. S-ar putea aduce exemple încă mai concludente din scrierile altor autori (de exemplu din proza lui Dumitru Mircea). Mai de neînțeles este că tendințele demodate, învechite se fac simțite, destul de puternic tocmai în proza semnată de reprezentanții tinerei generații. De-obicei aceste înclinații devin un pretext al lipsei de adîncime psihologică, al ignorării autenticității și concretului psihologic. Iată de pildă o nuvelă a unui tînăr autor, publicată cu doi ani în urmă. Oamenii mei, pare a spune autorul, sînt animați de patimi mari, patimi violente, sînt suflete simple, nu trec prin complicate procese de psihologie, și datorită noastră este de a-i arăta așa cum sînt. Sînt niște țărani, datorită scriitorului este de a sublinia specificul rural (acțiunea se petrece în anii noștri). Dar ce înseamnă în concepția autorului a zugrăvi specificul rural? Mai întii

¹⁾ Nu e nici o contradicție între precizarea aceasta și ceea ce am susținut într-un articol mai vechi („Dezvoltarea romanului social”, „Viața Romînească” Nr. 12/1953), anume că preocuparea intensă pentru latura socială a fenomenelor vieții, specifică autorilor contemporani, reia, în alte condiții, tradiția romanului de tip social inaugurat la noi de Nicolae Filimon cu „Ciocoi vechi și noi”. Preocuparea pentru social e dictată de atmosfera specifică epocii contemporane și e în fond o particularitate modernă a prozei noastre, așa cum voi demonstra pe parcurs. De asemenea, ideea promovării aspectelor moderne ale literaturii, a interesului special pentru viziunea totală a vieții, autenticitate, atmosferă, concret psihologic etc., nu e în contradicție în nici un fel cu critica făcută formelor degenerate ale literaturii moderne (psihologism, sexualitate, „experiență”, etc.) Nu confund nici o clipă conceptul de modern, cu acela de modernism, ca expresie a degradării culturii burgheze, a lipsei de încredere în realitatea vieții obiective. E o distincție esențială, hotărîtoare. Aici e vorba de adevăratul înțeles al conceptului de modern, acolo era vorba de formele degradate de esență decadentă, ale acestui concept.

spune ceva despre „glie”; apoi compară glia cu „o iubită”. După ce ai prezentat cadrul („glia”, etc.) pune-l pe erou să meargă la o „ibovnică” de preferință „pulpoasă” (la Parasca), fă-l să umble pe ulița satului „cu cuțitul după șerpar” și „cu bita în mină” și să „se ia de piept” cu toată lumea; cunoașterea vieții sufletești se realizează în formule de tipul: „vorbele astea i s-au rostogolit în suflet ca niște bolovani”; eroul merge apoi la crîșmă, „la Ironim”, obligă pe Ilie lăutarul să-i cînte la ureche de jele, golește „ulcică după ulcică” spunînd lăutarului „zi-i una de jele că bag cuțitul în tine pină-n prăsele”. Cu asta tipul e realizat, scrierea e străbătută de pitoresc. Dar pe lângă faptul că realitățile prezentate sînt anacronice, cu totul primitive, sînt primitive și mijloacele literare propriu-zise. Proza modernă cere o adîncire psihologică a mobilurilor și acțiunilor omului, o urmărire a concretului psihologic, autenticitate, senzația vieții prezente, atmosferă contemporană, o viziune organică și totală a omului privit din toate punctele de vedere. O viziune organică și concretă a fenomenului, care să dea impresia de autenticitate, de viață coplesitoare, acoperind toate spațiile, nelăsînd spațiu gol între întîmplări, replici, ci unindu-le într-o atmosferă pregnantă. Din multe idei vînturate în epoca dintre cele două războaie trebuie să ne alegem cu o substanță sănătoasă și acceptabilă pentru noi, rezultatul selectării valorilor potrivit criteriilor artei realiste. În privința aceasta exemplul lui Ibrăileanu este caracteristic. Om de cultură veche, conducător de revistă „patriarhală”, a receptat totuși valorile noi. Problema aceasta a fost și obiectul meditației lui Ibrăileanu în articolul „Creație și analiză”. Insuficient discutat, acest articol totuși a contribuit mult la lărgirea orizontului esteticii practice (ceva ce nu e nici estetică dar nici critică literară). E un model de receptare a spiritului inovator și a experienței pozitive aduse de literatura modernă.

Dintre caracteristicile prozei moderne e și înlăturarea limitelor de construcție. Vechea manieră narativă, specifică povestitorului, are într-adevăr cusurul că nu res-

pectă desfășurarea naturală a faptelor, minînd autenticitatea lor. Fiindcă în viață nu ne găsim în fața unor întîmplări gradate. Nu urmărim un om în tot cursul vieții, ca apoi să-l vedem într-o înfruntare. De obicei vedem întîmplarea care ne apare nelămurită și apoi abea aflăm antecedentele.

O viziune nouă, străbătută de autenticitate, de suflul viu al prezentului, o anumită eliberare de dogmele tradiționale, o înțelegere creatoare, lipsită de rigiditate a noțiunii de caracter, un accent puternic pe concretul psihologic, evitarea lirismului exterior, lipsa de sentimentalitate, analiza lucidă a proceselor sufletești, străduința de a reda notele specifice, atmosfera specifică a contemporaneității, absența oricăror prejudecăți în ceea ce privește construcția, eliberarea de cronologia convențională, gradată a evenimentelor, toate aceste tendințe încep să se facă simțite în producția literară a tinerei generații de scriitori, fiind urmărite desigur fără ostentație dar din păcate de multe ori, și fără o conștiință estetică superioară, în afara unui nivel satisfăcător de intelectualitate.

N-a trecut multă vreme de cînd numele lui Eugen Barbu era cu totul necunoscut. S-a afirmat pe neașteptate și în momentul acesta scrierile sale dau destulă bătaie de cap criticilor literari, care se află fără să fi prins bine de veste, în fața unui scriitor pe deplin format, stăpîn pe mijloacele sale, înzestrat cu putere de evocare realistă într-adevăr neobișnuită. Pe deasupra tuturor controverselor, specia cam deosebită de roman care se cheamă „Groapa“ a produs o revelație. Originalitatea scriitorului e în afară de orice discuție. „Groapa“, apărută deocamdată în fragmente (și ar fi de dorit să o vedem întreagă) confirmă în Eugen Barbu pe unul din romancierii noștri buni și în orice caz un scriitor foarte interesant.

Înainte de a publica „Groapa“, Eugen Barbu a scos la iveală o nuvelă din viața contemporană „Munca de jos“, apărută ulterior și în volum cu titlul schimbat. Nuvela a cam fost trecută cu vederea de critici. Astăzi, la un an de la apariție, e firește dificil să facem o analiză amănunțită a

acestei nuvele, cu atît mai mult cu cît scriitorul a dat adevărata măsură a talentului său în roman.

Nuvela e izbutită fără a fi o capodoperă. Se remarcă prin autenticitate, prin pitorescul vorbirii personajelor, printr-o firească lipsă de exaltare. Nu cred că necesită cine știe ce comentarii subtile, și ar fi fără folos să-i desfacem mecanismul, să facem biografia personajelor, să căutăm procedeele, să cercetăm limba exprimată, etc. Destul să spunem că scriitorul se mișcă fără greutate prin mediul muncitoresc, cunoaște pe muncitor, știe cum gîndește, cum vorbește, știe să transcrie cu naturalitate această vorbire fără a o colora excesiv și inutil. E foarte mult. Avem scriitori din generațiile tinere cărora mediul țărănesc de astăzi le e cu totul familiar. E destul să-l numim pe Marin Preda, iar dintre cei foarte tineri pe Eugen Mandric. Și mai sînt și alții. Mediul muncitoresc e în genere puțin cunoscut, de unde și sărăcia cantitativă și calitativă a operelor închinat orașului industrial. De aceea cred că mai ales sub acest aspect, Eugen Barbu îndreptățește mari speranțe. Vedem în el un viitor romancier al orașului contemporan, capabil să lărgească în chip simțitor zona de cunoaștere și orizontul artistic al romanului actual.

La prima vedere, „Munca de jos“ pare a trata un caz psihologic, o criză de conștiință. Și nu e așa. Pătrunderea psihologică a scriitorului nu depășește straturile de-ajuns de superficiale ale sufletului uman. Scriitorul nici nu urmărește cu orice preț sondajul psihologic. Transcrierea gesticației interioare nu trebuie să înșele pe nimeni. Omul gîndește vorbind, cu ticurile și mimica obișnuite vorbirii curente și lipsește numai un interlocutor ca scena să devină curat obiectivă, fără nici o trimitere la psihologia ascunsă. Nuvela reprezintă ceva mai puțin și în acelaș timp ceva mai mult decît tratarea unei situații psihologice, cu mijloacele analizei psihologice. Douăzeci de pagini așternute precipitat, în dezordine cronologică totală, o relatare grăbită, întretăiată, rostogolită, începînd de la sfîrșit și terminînd acolo unde s-ar fi convenit să fie miezul. Anto-

nică, un muncitor tipograf, apucă pe un drum greșit, face fapte „incompatibile“ cu morala proletară : bea, își înșeală nevasta, etc. Cu mare părere de rău, conducerea întreprinderii îl scoate din postul pe care-l ocupă și îl trimite la munca de jos. Antonică cere să i se dea pe mână „gloaba“, o mașină veche de tipărit, părăsită de zece ani de zile, încă de pe timpul burgheziei. Pe atunci, dacă te arătai nesupus, obraznic, stăpînul tipografiei, Bazilescu, nu te dădea afară, chema pe altul să muncească la mașina ta, iar pe nesupus îl ruga să treacă să lucreze la „gloabă“. „Fii bun, vezi că e mult de lucru, du-te dumneata de lucrează pe 32, omu ăsta e nou, nu știe seama“.

Antonică cere să se ocupe el de mașină și în puțină vreme o pune iarăși în funcțiune. Asta e „substanța epică“ a nuvelei într-adevăr cam săracă, și sugerînd ceva despre un posibil schematism. Obiecția n-ar fi neîntemeiată. Așa cum am spus, meritele nuvelei trebuie căutate în altă parte. În toate aceste zile, cînd Antonică e trecut la munca de jos, ascultăm un foarte lung monolog precipitat și foarte expresiv, prin care eroul se auto-comentează, imaginează scene, reconstituie alte scene. Tot farmecul stă în transcrierea acestui monolog volubil :

„Fii obiectiv, ce tot le găsești nod în papură ! Pină a nu ți se fi întîmplat ce ți s-a întîmplat, n-aveai ochi așa de buni. Că nu s-o dărîma fabrica acu' ; o să le spui miine, și gata !

De ce-i apă ră ?

De ce le dă apă la moară ?

Pe el l-a apărat cineva ?

Au sărit cu toți pe capul lui. Au tras din toate părțile, cu dinții, să simtă că vorba asta : morală proletară, nu-i așa de dat la spate. Ce nu-i zisereră : că un comunist trebuie să fie așa, să fie pe dincolo, că un comunist n-are voie să greșească, parcă n-ar fi om, parcă n-ar avea carne pe el ! Stați măi, fraților ! Stați ușurel ! Am spus eu altfel ? Am zis eu că un comunist nu trebuie să fie comunist pină la capăt ?

Pai atunci ?“, etc.

Interesant e că prin intermediul unei expuneri monologate, legată printr-o ge-

sticulație interioară foarte sugestivă, se probează pătrunderea unor elemente ale noii mentalități. Nuvela e străbătută de suflul vieții prezente, punînd în evidență aspectul nou al simțirii oamenilor, un nou mod de a judeca viața. Fără a se ridica la o problematică umană ieșită din comun, „Munca de jos“ este o scriere modernă, în care atît materia tratată cît și mijloacele de tratare se recunosc ușor a fi din sfera vieții contemporane.

Izbitoare este la Eugen Mandric percepția realităților imediate, puțința de a prinde repede, cu un aer de degajare, aspecte cu totul noi ale vieții prezente, formule și manifestări tipice și actuale în lumea cărora ațiția autori, chiar mai experimentați, se mișcă destul de stingaci. Nu e deloc un merit de disprețuit, ceea ce explică și interesul pe care nuvela „Campanie de primăvară“ l-a deșteptat printre critici. Nu vom găsi aici, ceea ce de obicei judecătorul de literatură caută și semnalează în scrierile izbutite : nici intrigă puternică, nici personaje cu o psihologie complexă, nici problematică etern umană. Revelații caracterologice, drame zguduitoare cu atît mai puțin. Maniera tratării n-are nici o atingere cu procedeele literare moderne și probabil nuvelistul însuși s-ar arăta foarte mirat ori de-a dreptul speriat dacă cineva ar găsi în scrierea sa tendințe moderne.

După cite am înțeles nici nu-și bate capul cu așa ceva. Are cîteva principii de bun simț, vederi sănătoase după care se conduce. Știe atît : că iubește cu patimă sensuală natura și pămîntul, îi place Sadoveanu, admiră cu fanatism pe Șolohov (din cînd în cînd intrerupe șirul rapid al povestirii și introduce un mic poem în proză în maniera acestuia din urmă) ; înjură cînd ceva nu e pe placul său iar cînd e dimpotrivă se înduioșează pe neașteptate. Și mai are o însușire, de data aceasta o însușire rară : cunoaște „terenul“ și tot ce se întîmplă în țară, a văzut mulți oameni de toate categoriile, a pătruns mecanismul politic în tot ce are acesta mai viu și mai concret. „Linia partidului“, „lupta de clasă“, „raion“, „instructor“, „cote“, „președinte de sfat“, „cadre“,

„autocritică”, toate acestea îi sînt uimitor de familiare și nu numai atît; vorbește de ele de parcă altceva n-ar fi existat de cînd îi lumea și a apărut omul pe pămînt.

De atîtea ori, citind pe autorii noștri contemporani am fost stînjeniți de lipsa de naturalețe, ori de felul stîngaci, greoi ori familiar cu stridentă, de felul crispat ori silit, ori sfătos în care aceste noțiuni vii ale prezentului sînt tratate sau măcar pomenite. Mandric, alături de alți cîțiva autori destul de tineri posedă într-o măsură apreciabilă puțința de a se descurca ușor în manifestările vii, concrete cu pregnanță ale construcției socialiste, le știe bine, parcă dintr-un dar înăscut — oricum organic — și le trăiește cu intensitate pasională. Nu cred că are o recepție totală, sensibilă la marea diversitate de laturi ale vieții sufletești. În privința asta timpul va decide. Dar ceea ce cunoaște, cunoaște bine. „Campania de primăvară” ne arată cel puțin că în lumea activiștilor de partid, a instructorilor, a diverselor forme politice specifice vieții curente, tînarul nuvelist e pe propriul său teren, e, cum se zice, acasă la el. În această percepție concretă a prezentului, în puțința de a prinde cu mobilitate și degajare desfășurarea vieții, procesul vieții, în autenticitatea situațiilor și a personajelor descrise în fugă, în oroarea de formele vechi, tradiționale ale existenței, și în simpatia entuziastă, în bucuria cu care dezvăluie și receptează formele inedite, fără tradiție — vedem cîteva din însușirile proprii scriitorului modern. Cum am spus, nu e defoc probabil ca Eugen Mandric să fi urmărit pe planul gîndirii teoretice asemenea rezultate. Face proză, fără să știe, ca burghezul lui Molière. Bineînțeles tocmai această conștiință teoretică îi lipsește și îl împiedică să fie un prozator modern, în toată puterea cuvîntului, al epocii socialiste. Conceptul de modern e desigur foarte discutabil, greu de lămurit, se poate manifesta în nenumărate forme (oricum, nu se suprapune aceluia de proustian). Esențialul e să existe această percepție vie, concretă, mobilă, generatoare de autenticitate a prezentului în desfășurare.

Tendința critică, fermitatea aprecierii,

silința de a delimita exact binele de rău, ce e frumos în viață de ceea ce e urît sînt de asemeni proprii tînarului nuvelist. Acțiunea critică se exercită cu patimă și adesea cu brutalitate. E o indignare încordată în fața răului, a odiosului, a ceea ce e fals, strident, artificial, lipsit de o elementară puritate. Ași zice că patosul critic păstrează unitatea scrierii, altfel îndeajuns de risipită. E pretutindeni un aer de așteptare vibrantă a victoriei adevărului. Citim parcă printre rînduri această așteptare fierbinte, aproape senzuală, a victoriei. Către un desnodămînt fericit, care să-i dea satisfacție, și să ilustreze triumful binelui, autorul gonește cu prea multă grabă în partea a doua a nuvelei. Ne gîndim că un sfîrșit idilic n-ar fi corespuns tensiunii menținute în permanență la nivelul unui realism aspru, și ar fi produs desamăgire. Scriitorul însuși a intuit primejdia și a avut puterea să se întoarcă de pe drumul ușor pe care deviasă la un moment dat. Puternica scenă finală cu înfruntarea între Avădanei și Năstase Nicolae, omul care îl urăște (fiindcă nu îl înțelege și e victima unor intrigi criminale) e de un efect tonic indiscutabil superior oricărei încheieri optimiste de circumstanță. În definitiv viața continuă să se desfășoare cu intensitate, abea s-a consumat un capitol al ei. Poate pentru întîia oară, într-o clipă de supremă încordare, Avădanei, om cu o judecată sănătoasă, ancorată în concret, știind numai atît: că trebuie să aplice în orice împrejurări „linia partidului” fără să-și facă prea mare bătaie de cap, poate pentru întîia oară „filozofează”, intuiește ceva din condiția omului și, deasupra problemelor curente, de fiecare zi, are într-un fel revelația unei idei. Acesta e omul, așa e alcătuită viața lui, așa e de aspru sufletul lui, așa e judecata care s-a înrădăcinat în om după milenii de sclavie. Ca să-l ridici trebuie să înfrîngi o parte din sufletul său, o parte din judecata care s-a înrădăcinat în el și i-a devenit organică de parcă nu se mai poate despărți răul de bine, fiindcă au crescut alături și s-au contopit. „Vrei să-l ridici pînă la virful vieții și te tăvălești cu el în noroi”. Gîndindu-se pentru întîia oară la un lucru

atît de complicat, la această idee venită pe neașteptate, Avădanei e cuprins de o înțelegere plină de gingășie față de omul pe care viața așa de aspră și neprevăzută i l-a ridicat împotriva. Pînă la urmă acesta e și adîncul înțeles al nuvelei lui Mandric, un înțeles pătruns de acea înfiorare specifică numai lucrurilor adevărate.

Simțim în fiecare rînd al nuvelei pulsul viu al procesului social prin care trecem. Și asta nu e vorbă goală. Fenomenul foarte specific al pătrunderii gîndirii și activității politice creatoare în viața de fiecare zi a omului contemporan, e studiat de nuvelist, pe o latură foarte caracteristică, aceea a muncii politice la sat.

Personajul central e un activist, Avădanei, trimis la țară în campania de primăvară. Psihologia acestuia e foarte pe scurt tratată, în termenii epocii. Ca activist de partid la sat Avădanei „s-a născut a doua oară... moșit de nevoia de cadre“. La început nu vrea să meargă fiindcă „nu cunoaște individualii“. Dar n-are „o propunere concretă“ de om în loc și se împacă repede și cu gîndul de a deveni țaran. În sat are de întîmpinat tot felul de dificultăți. Oamenii sînt nemulțumiți, cotele au fost fixate fără socoteală, din vina responsabilului, un anume Enache care e „organ raional“, „nu ia diurnă să ardă gazul cu toți nepricopsiții“. Dacă se arată cineva nemulțumit de felul nedrept în care s-au stabilit cotele, Enache îl amenință că se supără pe el „pe linie de luptă de clasă“. Lupta de clasă e întreținută și ațîțată de acesta în chip cu totul artificial. Dacă cineva îl supără, Enache „ii aplică lupta de clasă“. Urmările nefaste ale teoriei ascuțirii luptei de clasă, scriitorul le-a intuit, după cum se vede cu destulă siguranță. În acest Enache nuvelistul a surprins „pe concret“ cîteva din particularitățile oportunistului. Tipul are o tradiție în literatura noastră și la mulți scriitori, degenerază într-o schemă banală, de-acum istovită. Mandric însă împropătează datele curente, adăugînd și unele trăsături noi, luate din viață, așa încît personajul său poate fi socotit o creație. Cînd Enache e prins în greșeală, nu se pierde cu firea, are pregătită

o justificare. „Eu, tovarășe, greșesc uneori... de la cine să fi învățat, de la burghezii?“ Mijloc admirabil de a ieși iarăși la suprafață și a pluti nestînjinit mai departe. E adevărat, „a căzut de vreo două ori de pe scară“ dar nu s-a descurajat, s-a cățărât din nou, cu ajutorul autocriticii. Are școală bună, a lucrat la raion ca subaltern al unui oarecare Popescu, pe care nuvelistul ni-l amintește în goană, schițînd un tip: e tipul omului pe care nimeni nu-l ia în serios, nu-l privește cu gravitate, toți s-au obișnuit și s-au familiarizat cu felul său de a fi, cu formula pe care o repetă de cîte ori e cazul: „lăsați-mă să mai cresc“. Cînd Enache a greșit, acest oarecare Popescu, a observat părințește că „are origină sănătoasă, dar n-are experiență“. Pînă la urmă Enache a fost reabilitat, cu sprijinul atotputernic al unei alte formule care face minuni: „e vinovat și Enache, tovarășe, dar au vrut să-l distrugă niște elemente mic-burgheze și-au exagerat“.

Există o memorie a cuvintelor caracteristice, a formulilor de dată recentă, o memorie selectivă care la Eugen Mandric funcționează impecabil. O întregă mentalitate — acel spirit oportunist care se adaptează epocii și traduce în cuvinte goale, în cuvinte moarte spiritul viu al timpului nostru — stă în atenția nuvelistului și e biciuită fără cruțare, la modul sarcastic. De fapt, aceeași vitalitate clocotitoare, nefalsificată, proprie scriitorului se răzbună pe manifestările parazitare, dogmatice, mortificate. Mecanismul gîndirii dogmatice e deșurubat, desfăcut în factorii componenți, generatori, și scriitorul cu o satisfacție crudă, scoate la iveală viciul. Operația e făcută fără finețe, chiar cu o anumită brutalitate, dar diagnosticul e totdeauna bun. Enache merge pe teren să învețe țărănimea „ce-i aia alianță“. Dacă i se pare că cineva l-a ofensat, țipă că sînt ofensate „legile statului nostru“, și acela care l-a ofensat e un sabotor, fiindcă „noi, tovarășe, nu ne jucăm de-a alianța iar cît privește insultele la adresa unui împuțernicit, în exercițiul funcțiunii, n-ar fi nimic dacă din punct de vedere politic nu s-ar simți aici mina dușmanului“. Cînd e întrerupt în ședință, țipă c-a fost încăl-

cată „disciplina și democrația internă“, și se descurcă el, în schimb „de la om la om“ — se descumpănește, n-are pe cine lua martor că „te porți antistatal“. Când Avădanei ține partea țăranului sărac, Enache strigă că i se sapă autoritatea. E intuită astfel existența unei întregi categorii, produs parazită al epocii noastre, și e demascat cu violență răul imens pe care-l aduc acești oameni de un vid sufletească desăvârșit care substituie în mod criminal formule sterpe, dogme rigide, străine de viață, legilor vii ale epocii, lozincilor înălțătoare ale comunismului. (Când Avădanei suferă și e bătut pe nedrept, unul de la raion, Popa, îi servește „cîteva chestii calde“: „Noi avem încredere în tine; ești un tovarăș cu perspectivă“).

Patosul critic străbate nuvela lui Mandric de la un capăt la celălalt, ca un protest violent, rostit fără cruțare împotriva spiritului funcționăresc, birocratic, a egoismului mic-burghez, a carierismului mîrșav care compromite marile țeluri ale partidului. Totodată nuvela pledează cu o vitalitate neînfrîntă pentru cultivarea a tot ce este frumos și înălțător în omul epocii noastre. Caracterul militant, ascuțit politic este o însușire de mare preț atunci cînd, ca în prezentul caz, nu se întemeiază pe cuvinte și declarații ci izvorăște din promovarea pasionată, pătrunsă de spirit de partid, a adevărului. Acesta este și un deziderat esențial al literaturii moderne concepută în spiritul realismului socialist, e un deziderat dictat în ultimă instanță de necesitățile specifice epocii noastre. Ca niciodată în istoria omenirii, atmosfera epocii noastre este frămîntată de mari probleme de a căror rezolvare se leagă destinul însuși al umanității. Scriitorul modern urmărește totdeauna să demonstreze ceva și să exprime un punct de vedere propriu asupra vieții. În nici un fel nu poate rămîne departe de problemele vitale. Opera scriitorului modern transmite cu autenticitate ritmul vieții, în ea pulsează freacățul viu al realității prezente. Culoarea ei e culoarea atmosferei în care a fost redactată.

Maniera psihologică a tratării, cu reducerea la strictul necesar a creației „obiecti-

ve“, a creației de tipuri și cultivarea aproape cu exclusivitate a cazurilor de conștiință e o altă față a spiritului modern. Firește maniera aceasta nu reprezintă un rezultat de dată foarte recentă în evoluția literaturii romîne și rădăcinile ei nu trebuie căutate cu necesitate în operele autorilor dintre cele două războaie. Modelele clasice ale genului se găsesc în nuvelistica lui Caragiale și în aceea a lui Liviu Rebreanu, ca și în „Pădurea Spînzuraților“, roman tipic de dezbateră interioară.

Cîteva nuveliști tineri cultivă astăzi această manieră, adesea cu rezultate bune.

După ce în urmă cu vreo doi ani a debutat în satiră, cu cîteva schițe apreciate favorabil de critica literară, Ștefan Luca ne dezvăluie în ultima vreme o altă față a talentului său, arătînd însușiri deosebite în genul literaturii psihologice. În satiră a dat cîteva tipuri izbutite, dar se pare că, cel puțin pentru momentul de față, găsește mai nimerit în raport cu natura particulară a talentului său să studieze cazuri de conștiință și în general, aspecte ale psihologiei individuale. Alcătuieste în consecință mici monografii de psihologie aplicată. Este învederat că ambiția tînărului nuvelist este să dea o replică în spirit contemporan modelelor clasice. Punctul de pornire al nuvelisticii sale e chiar în modelele amintite la început, nicidecum în romanul psihologic modern.

Dacă nuvela mai veche „S-a întors Achim“ — monografie contemporană a proceselor de conștiință produse de dorința răzbunării, ne amintește de Caragiale („O făclie de Paști“, „În vreme de război“, etc.) lectura ultimei nuvele publicată de Ștefan Luca „Dumitru Pop“ ne trimite în chip automat la Rebreanu, modelul neacoperit fiind „Catastrofa“ și, în mai mică măsură, romanul „Pădurea Spînzuraților“. „Dumitru Pop“ e o replică la „Catastrofa“ de Liviu Rebreanu, studiînd un tip asemănător de dezbateră sufletească, provenind dintr-o chinuitoare incertitudine. De data aceasta cu rezultate contrarii. Apropierea e impusă cu ostentație de nuvelistul însuși, prin chiar similitudinea voită a numelor de familie ale celor doi eroi. De o parte David, de cealaltă parte Dumitru Pop, două su-

flete simple aflate dintr-o dată în fața unor întrebări puse de viața însăși.

Om cu sufletul neperversit, Dumitru Pop ezită totuși să vorbească în ziua când e primit candidat de partid, de o anumită întâmplare din viața sa, petrecută cu ani în urmă, în vremea războiului; o credea rămasă uitată pentru totdeauna, rămasă undeva în adâncul sufletului său, dar iată cum fără să se aștepte memoria rebelă i-o readuce în față ca pe o viziune neliniștitoare a închipuirii. Dar imaginea stăruie, și fără voie își limpezește tot mai precis contururile în amintirea sa. Această obsesie a memoriei, impresia continuă a unui lucru apăsător, neliniștea sufletului, părerea de rău chinuitoare de a fi ascuns adevărul, dau nuvelei o atmosferă proprie și unitară, devenind totodată și obiectul unei minuțioase analize. Priceperea unei atente investigații interioare, urmărirea pas cu pas a ipostazelor conștiinței, sint însușiri pe care nuvelistul știe să le pună în evidență. E o foarte pregnantă reconstituire a atmosferei, o foarte izbucnită pătrundere a procesului interior parcă desprins de faptele în care își are origina, și care la urma urmelor, interesează mai puțin. Aici e de remarcat o particularitate care în procesul traducerii în practică devine un cusur, dezvăluie o anumită stângăcie și totodată descoperă o primejdie care ține în genere de tipul acesta de literatură și îi indică limitele obiective. Scriitorul parcă ascunde anumite lucruri, dincolo de ceea ce efectiv ne spune. Asta e o particularitate a genului și decurge dintr-o întreagă tehnică a sugestiei. Dacă mobilul frământării ar fi descoperit pînă la capăt, atmosfera obsesivă, tulburătoare s-ar rarefia simțitor și s-ar risipi în cele din urmă cu totul. Fără îndoială că origina unei asemenea tulburări nu e tocmai ușor de numit, fiindcă nu e localizată în zonele cu facilități lucide ale conștiinței.

Care e origina frământării lui Raskolnikov? Ar fi multiple răspunsuri de dat la o asemenea întrebare și chiar presupunînd a ne fi oprit asupra motivului celui mai plauzibil, o doză oarecare de aproximație rămîne. Poate că aici își are explicația o parte a farmecului tulburător pe care-l

exercită asupra noastră literatura lui Dostoevski. S-ar putea emite tot felul de considerații de la cele mai simpliste și mai banale (de exemplu: Raskolnikov o ucide pe bătrînă fiindcă aceasta e o ființă inutilă sau pentru că vrea să facă o demonstrație de vitalitate, apoi e cuprins de remușcări pentru crima ce a făcut-o sau... etc.), pînă la cele mai subtile. Dar sufletul adevărat al lui Raskolnikov va fi în eternitate obiectul tuturor controverselor posibile. De fapt ce nelegiuire a comis Dumitru Pop, care e acea întâmplare, care-i produce mari procese de conștiință, și, mai ales, de ce n-are putere să o recunoască în fața tovarășilor săi? De ce această frământare întunecată, plină de presimțiri, pe care am văzut că nuvelistul știe să ne-o prezinte cu atîta artă? De ce omul acesta „nu se poate hotărî să arunce piatra care-i apăsa fără milă sufletul“, etc.? În timpul războiului, la Iași, în timpul retragerii, Dumitru Pop făcuse parte dintr-un pluton de execuție. O singură zi. Vă închipuiți că în această calitate omul făcuse cine știe ce fărădelegi. Nu, dimpotrivă. Fusese condamnat la moarte un mecanic de locomotivă care refuzase să conducă un tren cu soldați germani în retragere. Plutonul din care făcea parte Dumitru Pop, primește ordinul să execute sentința. Omul are o scurtă criză de conștiință, ca și omonimul său din nuvela lui Rebreanu, dar se hotărăște să tragă în aer, fiindcă în mecanicul de locomotivă vedea un nevinovat, un frate al său, un suflet cinstit. Ceilalți gîndesc la fel și iau o hotărîre similară. Niciunul nu îndreaptă arma în direcția obiectivului indicat. Toți trag focuri în aer și mecanicul dispăre. Cu alte cuvinte e un act de curaj, un act de eroism patriotic din partea lui Dumitru Pop. Acesta însă nu se hotărăște să spună adevărul și ascunde în fața tovarășilor această întâmplare, fiindcă se teme că nu va fi crezut, i se vor cere dovezi convingătoare, va fi bănuît a fi făcut o faptă rea. Se teme că nu va mai fi primit în partid, ori el dorește din tot sufletul să intre în partid; tănuiește întâmplarea, de unde motiv prelungit de remușcări pentru faptul că nu spusese întreg adevărul în fața adunării de partid. Starea

aceasta de spirit e bine studiată de autor, care lasă să se înțeleagă că ceea ce a fost spus nu e încă totul. In atmosferă continuă să plutească astfel ceva cu desăvîrșire nelămurit, cu neputință de explicat. Mobilul numit al frământării nu explică totul, ba chiar explică foarte puțin. Fiindcă oricîte presupuneri subtile am face asupra tainelor psihologiei individuale, un adevăr de bun simț ne spune că un om are remușcări, se frământă, e apăsător, e obsedat, etc. etc. numai de amintirea stăruitoare a unei fapte rele. Dumitru Pop, atît cît ne spune scriitorul, nu făcuse niciun rău, era un om nevinovat și nu numai atît: merita lauri. Că s-ar fi făcut vinovat de ceva, e posibil; dar din indicațiile autorului nu ne putem face nici o idee. Loc pentru presupuneri să zicem că rămîne destul. Putem face oricîte presupuneri, în cele mai variate direcții, dar numai presupuneri arbitrare, lipsite de un fundament de realitate, neverosimile. Dacă autorul nici nu se gîndește că ar mai fi locul pentru presupuneri, socotind că a spus totul, că a lămurit totul, cu atît mai rău, stîngăcia devine evidentă. E o artă sau o tehnică, dacă vreți, a dozării faptului spus pe nume, cu faptul sugerat, subînțeles (ținînd de amestecul de realitate și „atmosferă“) pe care nuvelistul încă nu o stăpînește cu destulă siguranță.

Dacă facem abstracție de această condiție, nuvela e izbutită, aproape că nu-i vom găsi cusururi. Tulburarea conștiinței prezente a eroului, scriitorul o pune în legătură cu antecedentele din copilărie, pe deplin lămuritoare. Singur, înstrăinat din ce în ce mai mult de oamenii, între care, pînă la sfîrșit avea să revină cu sufletul împăcat, Dumitru Pop își amintește de o întîmplare asemănătoare trăită în copilărie: era bolnav, s-a așezat pe malul unei ape privind cu părere de rău, cu un mare regret și cu invidie la copiii de aceeași vîrstă care sburdau fericiți. „Așa, alb și slăbit de-l sufla vîntul, nu se potrivea cu ei. Acolo, între ei era fericirea pe care i-o furase“. Tehnica aceasta e tipică scriitorilor preocupați de cazuri de conștiință. G. Călinescu o semnaleză la Rebreanu, vorbind despre romanul amintit mai înainte ca o posibilă sursă de inspirație,

„Pădurea Spînzuraților“: „Autorul a avut grijă să-i dea lui Bologa o ereditate complexă, o copilărie cu crize mistice, care să predisună la neurastenia oscilației“. Stăpîn pe mijloacele specifice genului, înzestrat cu posibilități evidente de investigație interioară, Ștefan Luca ne va oferi probabil și de aici înainte o evoluție capabilă de surprize.

Dacă ar fi să comparăm producția literară a feluritelor generații de scriitori care s-au afirmat în ultimul deceniu, trebuie să remarcăm ca pe o particularitate relativ comună generației tinere — de care mă ocup în partea aceasta, a doua, a articolului — o aplecare evidentă către analiza psihologică, de investigare directă a sufletului uman, căruia i se acordă cel puțin atîta loc cît și creației obiective de tipuri, ori chiar mai mult. Bineînțeles că regula nu e aici pe departe absolută, cîțiva o desmînt chiar în chip categoric. (Eugen Mandric, Alecu Ivan Ghilia, Nicolae Țic). S-ar putea să fie mai mult o sugestie decît o realitate, și poate că viitorul ne rezervă cine știe ce surprize. Tendința însă există și merită să o semnalăm, cu atît mai mult cu cît nu izvorăște din neant, nu e o manifestare de snobism, nici rezultatul unei imitații fără nici o atingere cu realitatea. Dimpotrivă, schimbările mari aduse de viața contemporană în conștiința oamenilor, se resfrîng acut în psihologie, în care provoacă sensibile dislocări, șocuri puternice. Ceea ce se numește un tip e mai dificil de stabilit, marile trăsături tipologice se diferențiază și se consolidează treptat într-un proces a cărui evoluție e greu de anticipat. In schimb se poate surprinde procesul însuși, liniile contradictorii ale evoluției, și un asemenea studiu întreprins asupra psihologiei concrete, vii, a oamenilor care trăiesc în epoca aceasta, nu vîd de ce ar fi mai puțin interesant. Cu atît mai mult cu cît există o experiență valabilă a literaturii moderne care nu așteaptă decît să fie folosită și continuată, în împrejurările specifice ale realismului socialist (metodă de creație foarte cuprinzătoare, incompatibilă cu restricțiile dogmatice). Cîțiva din nuveliștii noștri mai tineri, oameni cu orizont larg,

receptivi la formele noi ale vieții, lipsiți de prejudecăți și capabili să se adapteze unor formule de creație foarte diverse, au și înțeles să valorifice analiza psihologică drept instrument de înregistrare activă a fenomenelor vieții contemporane. O cultivă sub aspectele ei cele mai deosebite, potrivindu-se fiecare înclinațiilor pe care și le descoperă. Nuvelele lui Ștefan Luca am văzut că îmbină analiza psihologică clară și distinctă cu o doză de poezie emigmatică, de atmosferă cu subînțelesuri. Radu Cosașu analizează în special mișcarea rapidă a ideilor, intenționând să comunice tensiunea încordată, caracterul de febrilitate a epocii, cu un patos deopotrivă al afirmării și al negării foarte pronunțat. Nuvelele și scrierile sale eseistice, vibrante, incisive, cu notații răvășite, nervoase amintesc maniera cărților lui Ilya Ehrenburg. Cele două nuvele publicate de Sonia Larian („În fața ferestrei” și „Omul neprevăzut”), analizează în vederea alcătuirii de fizionomii morale. O notă particulară în producția literară a tinerei generații o aduce nuvela Ioanei Munteanu „Întoarcerea” („Ținărul scriitor” 2. 1956). Procedul analizei are aici o culoare puternic feminină, ilustrând în împrejurări schimbate, câteva din particularitățile tipice acestui gen de literatură. Originea literară, destul de îndepărtată de altfel, a tinerei scriitoare ar fi în opera Hortensiei Papadat-Bengescu. Nu se analizează psihologic în înțelesul propriu, cât zonele mai învăluite, mai obscure, mai greu de definit cu limpezime ale simțămintelor și pasiunilor, jocul contradictoriu, foarte capricios al stărilor interioare, alternanța rapidă, ușor schimbătoare a dispozițiilor momentane. Sînt aici notații spontane și neprevăzute care nu se înscriu construcției epice obișnuite, nota esențială fiind retrăirea în prezentul concret al conștiinței a unor întâmplări trecute, dar încă foarte stăruitoare în memorie, producînd un efect covârșitor. Nici un fel de preocupare pentru caracterologie, un dispreț total și definitiv pentru problemele de ordin mai general, fără o finalitate imediată. Observația morală propriu-zisă e nulă. Că un om e prefăcut sau avar, perfid, mincinos, intrigant etc., asta n-o interesează pe scriitoare. Spi-

ritul critic, aplicat conduitei morale sau intelectuale a oamenilor e ca și inexistent. Oameni proști, ignoranți, semidocti, ridicoli sau dimpotrivă inteligenți fără poză etc. nu există în nuvela Ioanei Munteanu și nici nu se dă a înțelege că ar exista pe undeva (acestea sînt firește lipsuri, dar așa cum s-au numit, lipsuri constitutive). În schimb există femei și bărbați care iubesc sau nu iubesc, sau li se pare că iubesc sau au iubit și amintirea iubirii stăruie, sau dimpotrivă, nu stăruie; există oameni care vor să muncească în mod conștiincios sau dimpotrivă nu vor; bărbați demni și puternici, ori dimpotrivă slabi, șovăitori; oameni simțitori la suferințele aproapelui și dimpotrivă nesimțitori. E o lume a orizontului comun, caracterizată printr-o oarecare platitudine și lipsa marilor trăiri ideale pe care scriitoarea are meritul de a o fi prezentat fără artificii, într-o descripție severă și distinsă, luîndu-și eroii în serios, trăind laolaltă cu ei, fără să clipească din ochi, dramele vieții.

Nuvela nu se poate rezuma decît cu aproximație, fiindcă fiecare nuanță care e neglijată (și autoarea e cu deosebire sensibilă la nuanțele absolut imperceptibile la o lectură obișnuită) pune în pericol adevărul, îndepărtîndu-se de înțelesul exact al întâmplării. Pavel Hedeșiu, muncitor într-o fabrică se îndrăgostește de Drina, logodnica prietenului său Alexandru Bizim. Drina prețuiește mult caracterul logodnicului său și se bucură la rîndul ei de prețuirea acestuia, dar cuprinsă de o patimă neobișnuită pentru Hedeșiu, strică logodna și trăiește un timp fericită. Pînă la un moment dat cînd izbucnesc neînțelegeri grave între tinerii căsătoriți; la origina acestor neînțelegeri ni se sugerează treptat că se află concepția lui Hedeșiu, după care femeia n-are a se realiza ca femeie decît numai în dragoste. Drina e simțitor ofensată în mîndria ei de om liber, trăind într-o societate care cheamă pe toți membrii ei să se realizeze în muncă, în viața de fiecare zi a țării și le îndreaptă privirile spre idealuri mai omenești. Soții se despart, suferă mult între timp, în doze diferite, dar în cele din urmă Drina, plecînd în orașul natal, îl întîlnește din nou pe Alexandru Bizim, cu care se căsătorește.

Nu mai e vorba de o iubire aprinsă, răscolitoare, e o iubire cuminte, așezată, lipsită de vâpăi; însă e temeinică și asta cu atât mai mult cu cât femeia înconjurată de dragostea și prețuirea totală a bărbatului, privită cu înțelegere și căldură, are puțința să se simtă om cu adevărat, om liber și egal în drepturi, ca tovarăș de muncă, de bucurii și necazuri și nu numai de iubire a lui Alexandru Bizim. Dragostea veche pare însă că nu s-a stins cu desăvârșire. În partea finală a nuvelei, cea mai izbutită, mai interesantă, Drina se întâlnește din nou cu Pavel Hedeșiu, merge la el acasă, animată parcă de vechea iubire, renăscută. Pavel nu știe ce s-a petrecut cu Drina în cei trei ani de când se despărțiseră. O iubește și consideră că și femeia, din iubire s-a întors la el. Nici nu bănuiește că e căsătorită cu Alexandru. O privește cu aceleași sentimente ca pe timpuri, socotind că el a avut dreptate și ea s-a întors spre a se realiza ca femeie, în dragoste. Și sigur pe sine, pune întrebări vagi, la care s-ar părea că nici nu așteaptă răspuns: „Dar uite că nici nu știu: tu unde lucrezi? La „Victoria“? Și cu ce te-ocupi tu pe-acolo? Tot vinzătoare?” Chip de a vedea lucrurile care irită la culme pe femeie, o umilește. Ea nu-l iubește. Atunci de ce a venit la el? Crezuse că venise minată de iubire. În realitate ceea ce o chema era imaginea moartă, dar cu mari ecouri în sufletul ei, a iubirii de altădată. „Înțelegi, Pavel, nu puteam să nu mă întorc. Nu mă întorceam la tine, tu nu mă iubeai, era ca și când ar fi rămas aici doar fotografia ta și la ea m-aș fi întors, ca s-o mai văd o dată. Spune-mi, poate fi socotit o crimă faptul că privești o fotografie și că asta te face să suferi? Cui ce-i pasă? Da, din prima clipă am vrut să mă întorc aici și, pe urmă, când mi-am dat seama, am vrut să rămân mai mult. Totul să rămână așa... Iartă-mă, Pavel, dacă ai ști...” Jocul complex al stărilor de spirit, neliniștea din sufletul femeii, incertitudinea în care se zbate pînă a se decide să-i spună întreg adevărul, amestecul nedefinit de iu-

bire și repulsie, apoi urmărirea dispoziției sufletești a bărbatului și prăbușirea grozavă, fără întoarcere din final — toate acestea sînt remarcabile și dovedesc finețe și intuiție exactă a unor fibre abea perceptibile ale sufletului omenesc. În special psihologia dragostei e studiată cu mijloace subtile și mai ales cu o răceală, cu o lipsă de poezie facilă, destul de contrastantă cu tipul specific al literaturii feminine.

Problema dreptului la fericire a femeii, tînăra scriitoare știe să o pună cu naturaleț, în termeni specifici ai epocii noastre. Nu s-a amestecat într-o viață pe care n-o cunoaște, lăsînd intenționat pe un al doilea plan, existența uzinei, munca de fiecare zi a oamenilor, aducînd în primul plan o dramă complexă a iubirii, cu toate implicațiile ei, minuțios studiate. Dreptul femeii de a se realiza într-o lume care este prielnică dezvoltării multilaterale a omului, înfloririi depline a însușirilor sale, este apărut cu pasiunea de autoarea nuvelei „Intoarcerea”. Ar fi însă nedrept să spunem că din lectura nuvelei ne alegem numai cu atât; la fel de important, pe planul creației, este documentul de psihologie a iubirii, în special a modului în care iubirea se reflectă în conștiința femeii. Iată de pildă o chestiune care pe Ibrăileanu l-ar fi putut pasiona: cum se reflectă „eternul feminin”, sufletul enigmatic care după Ibrăileanu, face farmecul inanalizabil al eroinelor lui Turgheniev și Tolstoi în chiar conștiința unei femei? Într-un fel cu totul lucid, fără poezie, fără taine misterioase, totul e redus la nivelul celui mai strict prozaism; e spus repede, scurt, fără complicații inutile: „Ceea ce îi plăcea mai mult la Drina era că, deși micuță și prost îmbrăcată, cu ochii ei tainici și trupul ușor, atrăgea atenția peste tot unde mergea... Urmărea incintat pe fețele celor care o vedeau pentru prima oară, uimire posticioasă sau invidie”.

Documentul psihologic e interesant, deși cu o capacitate de recepție care, cum am spus la început, suferă de o oarecare limitare.

SANDA RADIAN

PENTRU PROMOVAREA GENULUI SATIRIC

ASPECTE ALE DEZVOLTĂRII FABULEI DUPĂ 23 AUGUST

Discuția despre fabulă de câte ori era abordată în trecut, avea drept punct de pornire ideea dispariției genului, a perimării sale sau a risipirii în alte specii literare. Fabula rămânea în cele din urmă în grija fabuliștilor clasici, (la noi, în grija lui Grigore Alexandrescu), poezie socotită drept potrivită numai educației copiilor de vîrstă școlară, mai mult exercițiu de vorbire corectă și bună creștere, decît operă de artă. Aproape niciodată meritelor creației unui mare scriitor nu li se adăuga contribuția sa la genul fabulistic. Cu toate că ascuțitul spirit al lui Caragiale sau Topîrceanu îmbrăcase cu succes haina fabulei (Boul și vițelul, Mîngîiere, Leul deghizat ș.a.) acest capitol al operei lor nu a primit atenția cuvenită. Înainte de 23 August atenuarea interesului pe care îl trezea fabula la contemporani și îngroparea ei sub plicticoasa lespede a didacticismului era o modalitate a criticii literare de a împiedica adevărul să-și spună tăios cuvîntul prin mijloacele comice specifice unui gen foarte popular. Acest fenomen se remarcă în general în toate literaturile țărilor sub dominație feudală sau capitalistă. În Rusia țaristă, pericolul unui atac virulent împotriva teroarei și a inegalității sociale, chiar ascuns sub aparent inofensiva jalbă a oilor blînde sfișiate de lup, a suscitât categorice verdicte estetice. Astfel fabula excomunicată din templul literaturii majore a fost costumată

într-o rochie demodată și pusă să propovăduiască cu blîndețe cîteva precepte anoste. Esteticianul Eichenwald scria de pildă în „Siluetele” sale următoarele despre fabula lui Krîlov :

„Ironizările veșnice ale leilor și ale vulpilor nu sînt în stare de fapt să ne înspăimînte. Satiricul el însuși nu e străin obiectului satirei sale. Dar satiricul fabulist e cu atît mai mult, un binevoitor, iar în nici un caz un tip radical și periculos. Chiar și Molcealin ar putea să scrie fabule. De obicei ele sînt scrise de niște oameni liniștiți. E greu să-ți închipui un fabulist care să nu fie bătrîn ; Krîlov însuși s-a manifestat în acest rol după ce împlinise 40 de ani. Fabulele le scrie un om împăcat și mulțumit, care a găsit cheile pentru toate tainele vieții și le zăngănește sigur de el”. Manualăle ruse vechi de teorie a literaturii spuneau textual : „Fabula este o formă literară perimată”. Și la noi în studiul unui bun cunoscător al fabulei, alcătuitorul uneia din cele mai conștiințioase antologii ale fabulei romînești, aceeași considerație asupra morții fără apel a fabulei era repetată cu sîrguință : „Încercările care s-au făcut în ultimele decenii de a se reda un nou avînt fabulei prin creațiuni de talent credem că au un succes și un interes efemer... Odată cu dispariția superstițiilor și credințelor populare în animale care vorbesc, în plantele cărora li se atribuie

puteri miraculoase, fabula și-a pierdut interesul, farmecul literar și însemnătatea ei morală... Forma primitivă, stilul natural, limba simplă, dialogul viu, lipsa mediului cultural și social, lipsa talentelor creatoare, epuizarea subiectelor de către marii fabuliști din trecut, toate acestea au contribuit la dispariția fabulei". (G. Gardaș „Fabula în literatura română”). Nu numai în studii și prefețe dar chiar într-o lucrare închinată evoluției fabulei, un cercetător francez își întitulează ultimul capitol „Declinul genului”, el arată că, după câteva resuscitări mult inferioare geniului lui La Fontaine, singurul care a putut da strălucire unei poezii școlărești cu tipare constrângând spontaneitatea artistică, fabula s-a redus la scheme sărace și voit moralizatoare, incompatibile adevăratei beletristici. Desigur, dacă permanența unor reguli ale genului ar determina o imitație servilă a lui Esop, La Fontaine sau Krilov, asemenea afirmații nu ar fi lipsite de teme. Din păcate, în literatura dintre cele două războaie abundă volume groase de fabule semnate C. Popescu, Lascarov Moldovanu, Constantinescu-Delabaia, ș.a. care adaugă la continuitatea genului „originalitatea” unei versificații stingace a vechilor motive. Și nici astăzi nu sîntem cu desăvîrșire ferii de fabule de acest fel. Un exemplu semnificativ este „Motanul vegetarian” de Al. T. Trestieni apărută în „România liberă” din 14/XI/1954. Motivul arhicunoscut este cel al pisicii ipocrite care atrage în cursă păsărica credulă. În final, după ce pe două coloane de ziar acest motiv tratat cu pricepere de La Fontaine și alții este lungit și aplătizat la maximum, autorul încearcă să salveze versiunea lui personală, aplicînd morala—lumii scriitorilor. Dar, din nefericire, acest salt mortal nu-i reușește și el cade în prăpastia următoarelor versuri:

**S-au mai văzut și în alte părți
Motani cugetători, chiar autori
de cărți**

**Ce una spun și alta fac
Ei munte zic dar înțeleg că-i lac !
Blesteamă relele de-a' rîndul
Deși numai la ele le e gîndul
Se jură și te mint în față
Iar cînd le vine bine te înhață.**

**Nu strică dar, sub blinda-nfățișare
Să știm că se ascund adesea fiare
Cu pălării, cravăți, cu ghețe în picioare
Și cu mănuși frumoase peste ghiare.**

Însă pîldele descurajante își pierd semnificația generalizatoare dacă ne gîndim la creația unui Ranetti, Topîrceanu, Argezi, Breslașu, care prin aportul lor sînt cel mai convingător argument împotriva destrămării fabulei. Există oare un secret al vitalității fabulei, un izvor al reușitei sau eșecului ei? Nu credem. Ca în orice alt sector al literaturii, calitatea constă și aci în felul în care artistul știe, respectînd mai mult sau mai puțin normele acestei specii literare, să răspundă convingător marilor probleme ale timpului său. Analizînd fabulele lui Krilov, Belinski subliniază că însușirile genului ca ale oricărei alte opere de artă sînt în raport cu reflectarea veridică a realității în spiritul, în sensul istoric al epocii în care este scrisă :

„Fabula nu este decît o formă; important e acel spirit, care s-ar exprima și în altă formă”. De aceea atunci cînd un scriitor într-adevăr talentat s-a simțit înclinat către fabulă, nimic din caracteristicile genului nu a împiedicat creația sa să se ferească de simplismul abecedarului și să se încunune de o meritată faimă, imprimînd un nou impuls acestui gen în literatura noastră.

Ibrăileanu arăta cu justete că o epocă își alege genul preferat, cel care pune în evidență în modul cel mai ascuțit, trăsăturile fundamentale ale vieții ei. Indreptarea unei largi pleiade de scriitori către roman după primul război mondial, este pilduitoare în această privință, căci romanul, prin suflul larg, bogăția de personaje și acțiuni, definește mai bine complexitatea și ritmul rapid, activ al vieții noastre contemporane. Totuși selecția genului literar depinde într-o mare măsură și de personalitatea artistică. Se poate afirma cu rigurozitate că lirica erotică este neapărat genul propriu, către care se îndreaptă firesc generațiile anilor 1890-1920? Ar fi greu, neliniștile și bucuriile dragostei fiind mereu prezente în existența umană. Mai mult decît atît. Producțiile unui Nicolescu, Sihleanu, Crețeanu, în domeniul li-

ricii romantice nu au suscitât un viu interes. Dar iată că incercărilor  i tendin elor în acest gen Eminescu le-a dat o superioară  i profundă realizare. Iar gustul publicului a favorizat genul dind na tere lungului  ir de urma i eminescieni. Lucrările de memorialistică din perioada prepa optist   i pa optist  dovedeau o  nclina ie puternică a scriitorilor către acest gen în care  i  i puteau prezenta răspicat opiniile asupra stărilor sociale, politice, culturale din principate. Totu i publicul s-a orientat altfel  i l-a considerat pe Bolintineanu mai ales un creator de legende istorice, pe Grigore Alexandrescu mai ales un fabulist  i Russo a fost  ndeob te cunoscut drept autorul „C nt rii României”. De-abia t rziu c nd Ion Creangă  i va depăna Amintirile din copilărie, memorialistica este  mbr i at  cu deosebită căldură. Toate acestea nu vor nicidecum să diminueze determinarea genurilor literare de către condițiile economice, sociale, politice ale unei perioade istorice. In  să trebuie neglijat faptul că  i potrivit talentului specific creatorilor vremii, din atelierul cu at t de variate posibilit ti de exprimare, un gen capătă sau nu capătă loc de frunte. Relu nd deci interesanta demonstra ie a lui Ibrăileanu din volumul „După Război” accentuăm că numai fericită  nt lnire între  nclina ia artistului  i necesita ile epocii formează durabilitatea genului literar.

 n istoria fabulei, etapa actuală se deosebe te calitativ de cele anterioare pentru că fără să mai existe nevoia disimulării adevărului sub ve minte alegorice, opera fabulistic   i păstrează actualitatea reprezent nd din punct de vedere artistic unul din propulsoarele societ tii contemporane: arma criticii. Fabula este o critică eficientă căci atacă nu numai prin afi area hotărîită a adevărului, ci  i prin ironie  i umor, la care publicul este cu deosebire sensibil. Trebuie să mai adăugăm că nu mai pu in importantă este posibilitatea fabulei de a nu utiliza în exprimarea veridicit ii critice, altă diploma ie, în afara specificului ei de creație, ceea ce favorizează ducerea acestei critici p n  la capăt Vom repeta în această direc ie picanta constatare a lui Bouffles:

„La morale a besoin pour  tre bien re ue

du masque de la fable et du charme des vers.

La vérité plait moins quand elle est toute nue et c'est la seule vierge en ce vaste univers,

Qu'on aime à voir un peu vêtue“.

Cu privire la studiul fabulei, întotdeauna s-au desprins dou  tendin e aparent deosebite structural  n teoretizarea genului. Tendin a c tre inova ie  i cea imitativ . La Fontaine urmeaz   ndeaproape motivele anterioare f r  s  le transforme, introduc nd viltoarea vie ii în expunerea uscată a lui Esop sau Phedru. Admira ia fa  de opera lui La Fontaine, fără să  in  seama de vestitul vers: „Mon imitation n'est point un esclavage”, a dus deseori la o generalizare teoretică ce sprijinea păstrarea „tale quale” a motivelor vechi; merg nd p n  la considerarea copierii ca o lege de temelie a fabulei, alte tendințe erau privite drept o verificare a decăderii genului. Această teorie sus inea că popularizarea genului se datorează în primul r nd naivit ii sale primitive pe care novatorismul i-ar spulbera-o. In  chiar Fran a luptătoare a secolului XVIII, în momentul reac iei fa  de clasicism va face începutul apărării modernizării fabulei  i în conținut  i în formă tocmai fiindcă vedea că acest gen satiric se pretează foarte bine luptei de opinii. La Motte în diserta ia sa asupra fabulei sus ine necesitatea noilor ei teme determinate de realitatea epocii în care este creată. Această problemă a preocupat  i pe litera ii no tri încă din timpul pregătirii revolu iei pa optiste. Pentru scriitorii pașoptiști fabula  ncadr ndu-se în arta militantă, reflecta în mod firesc racilele sociale, era un atac vehement împotriva feudalismului.  n consecin , de la profesiunile de credin  ale lui Grigore Alexandrescu p n  la Aricescu, vom găsi ideea concordan ei fabulei cu chestiunile principale ale actualit ii. Aricescu la sf r itul „Artei rom ne” într-o „explicare a alegorului”, protest nd contra greut  ilor pe care i le-a făcut cenzura, dă o traducere a simbolurilor fabulistice în limbajul satirei deschise. P n   i Eliade Rădulescu în studiul său „Fabula” scrie: „Dacă compara ia sau parabola nu va fi justă, fabula nu are mare preț; iar dacă

asemănarea lipsește cu totul, și cite se zic într-însa n-au nici un scop moral sau politic, sau social, nici un adevăr, atunci nu merită nici numele de fabulă, atunci e o minciună curată". În considerațiile asupra fabulei, în perioada dintre cele două războaie, influențe ideologice retrograde au dus la unele afirmații estetizante privind valoarea fabulei din punctul de vedere al imitației slugarnice. Într-o prefață la fabulele lui Alexandrescu, Pillat spune: „Vitalitatea și valabilitatea fabulelor lui Alexandrescu se datoresc, după noi, formei dar și fondului clasic, adică nelegat de modelele și de capriciile unei epoci”.

Iar Gardaș pe care l-am mai citat se va ridica hotărît împotriva novatorismului. „Inovațiile introduse de fabuliștii moderni prin actualizarea subiectului și personajelor strică farmecul poetic, dezvoltînd mai mult nota humoristică și satirică. Ca să atribui unui baston, galoș, șoșon, piatră de moară, sacă, etc. ...simțiri și sentimente omenești, este ceva apoetic. Care ar fi subiectele de viitor ale fabulei? Elementele moderne pe care le-am numit apoetice, pot forma subiectul unei fabule? Să dăm câteva exemple antipodice: radio-telefon, electricitate-opaiț, tren rapid-car cu boi, autobuz-diligență, avion-balon,... etc. Nu este oare revolta elementului natural contra elementului nenatural?”

Această interdicție a pătrunderii noilor elemente ale civilizației, ale noilor aporturi sociale în fabulă are un substrat limpede reacționar, acela al fricii claselor dominante față de mesajul critic al fabulei. Iar Gardaș fără să vrea mărturisește în ultimă instanță, fondul real al teoretizării estetizante împotriva originalității fabuliste:

„Dacă aruncăm o privire istorică asupra fabulei din trecut vom vedea că preocupările sporadice politice erau deja o decădere a acestei specii literare. În schimb elementele etern omenești: lăcomia, prostia, egoismul, șiretenia, lașitatea, frica, curajul sînt fără entități istorice și trăiesc de-a pururea. Aceste elemente cînd au fost personificate în animale și-au păstrat valoarea lor intrinsecă. Astăzi cînd sînt personificate în alte elemente își pierd interesul și valoarea lor poetică”.

Ceea ce este important în această discuție nu este combaterea definitivă a imitației și cerința novatorismului, cu orice preț. Ceea ce se impune întii și întii este înțelegerea noțiunii de originalitate, legată de specificul genului. Nu respectul față de motivul fabulei antice este cheia reușitei fabulei, ci o serie de alte condiții de conținut și realizare artistică originale. De exemplu, motivul fabulei „Les animaux malades de la peste” care și la La Fontaine este, ca de obicei un motiv imitat, și pe care scriitorii noștri îl iau din literatura franceză, are o existență îndelungată de la „Dreptatea leului” a lui Grigore Alexandrescu pînă la „Micul tratat de zoologie” al lui Marcel Breslașu. Păstrarea motivului fabulistic este explicabilă după cum s-a remarcat de foarte multe ori prin câteva reacții psihologice, sentimente și raporturi umane, trăsături de caracter, care nu dispar în cursul multor secole. Dar modul în care se manifestă toate acestea, modul în care sînt expuse de scriitori, în virtutea unei anumite concepții despre lume, în cadrul unei anumite configurații sociale și naționale, formează originalitatea fabulei. Atmosfera specifică de teroare a regimului feudal, meschinăria și duplicitatea domnitorului și sfatului boieresc, sînt oglindite în „Dreptatea leului” în care motivul este jertfa pretinsă de adunarea animalelor celui mai păcătos membru al ei în scopul salvării țării. Conflictul se rezolvă cu sacrificarea bietului iepure nevinovat în favoarea celui mai tare, a cărui rațiune este întotdeauna cea mai bună și prin el poetul condamnă un întreg sistem social-politic. Pe cînd în fabula lui Breslașu sfatul animalelor în vederea salvării vaporului pe care se află, dă în vileag câteva năravuri ale unor personaje, dar, de fapt panica sau indolența care scot la iveală slăbiciunile din caracterul lor, nu au o însemnătate esențială în mersul înainte al societății. Căci în timpul certurilor sterile dintre măgarul demagog, asinul încuiat, melcul birocrat etc. munca fără răgaz a matrozilor prin care este simbolizat poporul muncitor va preveni și fără aceștia primejdia. Iată că un același motiv tratat de pe poziții deosebite, reflectînd împrejurări istorice deosebite, este un prim punct

și cel mai însemnat al originalității față de modelele vechi. Același lucru se poate remarca și în privința simbolurilor. Simbolul forței leului ia diverse forme în raport cu transformarea noțiunii în viața socială. Leul din fabula „Dreptatea leului” are toate prerogativele despotului feudal. El este sigur de sine, își strigă răspicat privilegiile și dacă disimulează, disimularea lui este minimă fiindcă știe că nimeni nu-l poate trage la răspundere. Gestul, limbajul său, chiar demagogice, nu se sinchisesc de opinia publică; sint, în cel mai bun caz o minciună cusută cu ață albă. Satirizarea aceleiași domnitor în timpul campaniei antimonarhice de la sfârșitul secolului XIX, începutul secolului XX, este o luare de atitudine de o ironie care tinde să minimalizeze puterea monarhului sugerată altădată de simbolul fabulistic. Meschin, viclean în împărțirea veniturilor cu boierii, leul lui Topîrceanu ca și regele din „Mare farsor, mari gogomani” al lui Caragiale, satirele lui Macedonschi, sau ale poezilor Contempranului etc., este un tip mărunț, lipsit de calități, inferior cetățeanului obișnuit, grotesc. În fabula „Leul deghizat” supușii când descoperă pe domnitor după ce-l bătuseră bine, deghizat (pentru a vedea cum merg treburile prin țară) în blana măgarului, își permit să se „scuze”:

**„Vai măria-ta iertare, spuse cel mai diplomat
Semănai așa de bine cu-n măgar ade-
vărat!”**

O nouă întrupare a leului care-și impune voința personală pe criteriul funcției deținute o găsim în „Critica de jos” a Ninei Cassian. Aici, leul, cu toate dorințele de a se menține atotputernic în postul său, are continuu sentimentul imposibilității de a nu da socoteală de faptele sale. Pentru păstrarea pe nemeritate a supremației, nu mai e vorba de utilizarea ca în trecut a citorva fraze trandafirii necontrolabile, ci de o savantă punere în scenă. Cu toată abilitatea dovedită, poziția individului cu apucături dictatoriale, în ciuda terminării episodului în favoarea sa, se simte categoric șubredă. Leul este obligat să se consulte cu cei pe

care îi conduce, să raporteze dacă a ținut seamă de opinia lor, superiorilor săi:

**„Alo,
Chiar dumneavoastră personal?
Da sigur... vă țin la dispoziție procesul
verbal.
Degeaba m-ați crezut zbir și dictator,
Le tot spun să mă critice — dar nu
vor”.**

O altă modalitate de tratare originală pornind de la modelele vechi este nu fidelitatea față de ele, ci răsturnarea sensului lor. O lungă tradiție pe această linie a avut-o fabula „Greerele și furnica” sub drapelul căreia partizanii sau adversarii moralei ei, au combătut cu înflăcărare. Greerele s-a bucurat de multiple simpatii. Câteodată compătimirea față de simbol se referea numai la gingășia și delicatețea lui:

**„Că puteam și eu s-adun
O grăunță cit de mică
Ca să nu cer împrumut
La vecina mea furnică
Fiindcă nu-mi dă niciodată
Și-apoi umple lumea toată
Că m-am dus și i-am cerut”.**
(„Balada unui greer mic“)

Refuzul de a-l privi pe greere ca pe un flustratec și un leneș s-a concretizat în integrarea lui pe schema socială la categoria „artist”. Și atunci, — rușine aceluia care nu consideră oîntecul lui, efort tot atât de meritoriu ca orice altă muncă! Prin răsturnarea motivului, fabula ajunge la propria ei parodie atât prin simboluri cât și prin morală. Iată cum este prezentată soarta greerului:

**„Firește că oriunde a ajuns
A primit binecunoscutul răspuns...
Cu altă formulă, dar în același gen.
Pesemne toate
Se vorbiseră
Sau poate
Că-l citiseră
Furnicile pe Jean de la Fontaine,
Fapt e că el pornea să dea alte tîrcoale
Cu buzunărele la fel de goale”.**
(M. Breslașu: „Greerele și furnica“)

Cum greerele exasperat de atîta răceală se revoltă:

„Ce ? Am cîntat doar pentru mine ?
Nu am cîntat pentru voi toți ?
N-am ajutat, cîntînd, la ritmul muncii,
N-am fost prezent și eu în „cîmpul
lucii” ?
Eu n-am contribuit la reușita
Recoltei voastre — și agonisifa
Nu-mi aparține cit de cit ?

morala fabulei se va schimba și ea :

„Și consiliul de administrație, întrunit
de zor,
„Luînd act” și „vrînd să-i vie în aju-
tor”
I-a aprobat... un ajutor... de boală !
(Și au trecut, la evidențe contabile
„Foamea poetului” la „boli incurabile”).

Unii fabuliști, acceptînd noua profesie a greerului și postîndu-se iar pe poziția furnicii îi vor obiecta vinovatului alte deficiențe. Intr-o nostimă fabulă de N. Tabacu din „Romînia liberă” 28/XI/1954, furnica protestează cu obișnuita ei cumînțenie :

„Tot ce spui e foarte drept,
Dar, maestre, tu ce faci ?
Știu. Azi nu cînți în zadar
Versul tău e prefuit.
Insă te-ai făcut zgîrcit
Cînți puțin și publici rar,
Lumea greu te mai cunoaște,
Căci apari din an în paște.
Ce, ești critic literar ?
Astăzi ai condiții bune,
Poți să cînți cînd vrei din strune.
Nu te bate, toamna, ploaia.
Iar cînd fulgii prind să cearnă
Nu îngheți strivit de iarnă,
Stai la vilă, la Sinaia,
Furnicarul te stimează
Și din rod te ospătează,
Iți dă boabe din pătul.
Iar tu scrii urări cursive
Doar la zilele festive.
Dai rețete
In gazete
Crezi că asta e destul ?”

Legătura cu marile creații fabulistice din trecut se mai face și prin evocarea acestora, prin omagierea genului. Caracteristicile principale ale genului și rolul pe care l-a

jucat într-o societate stăpînită de o minoritate ce lua majorității cetățenești cele mai elementare drepturi umane, le înfățișează printr-o succintă rememorare a figurii și pildelor lui Esop, Tudor Arghezi în „Fabula fabulelor”. Sfîrșitul poeziei aduce în discuție și noua misiune a fabulei de azi :

„Fabula de-atunci încoace s-a lărgit cu
toate acestea,
Soră geamănă cu gluma, păcăleala și
povestea,
Și-o mai lărgim cu voia cititorului și
noi.
Adunînd în cusătură cîteva altițe noi.
Intr-o fabulă dibace, adevărul, din
belșug,
E țesut în frumusețea graiului, cu
meșteșug.
Poate fi cînd poezie, cînd suris, cînd
pișcătură,
După cum se-ntoarce acul și izvoadele
te fură,
Altădată-n căptușală, pe furiș, dar azi
pe față”...

Toate exemplele de mai sus ar demonstra posibilitatea și existența tratării originale în imitație. Aceasta nu înseamnă însă că trebuie să conchidem la o împotrivire față de pătrunderea în fabulă a subiectelor absolut noi. Dimpotrivă, o asemenea concepție restrictivă dăunează orizontului larg de dezvoltare a genului. Foarte interesante sînt din această cauză încercările inovatoare care exprimă în alte imagini problemele actuale ale realității noastre. O tendință susținută în această direcție se poate urmări azi în tematica fabulelor, în simbolistica lor, în stilul lor. Perspectiva asupra lumii a fabuliștilor contemporani nu se poate expune exclusiv în rama vechilor motive ci a introdus în repertoriul genului nenumărate motive noi. În fabula „Documente” se înfățișează problema colonialismului, morala fabulei conținînd ideea luptei pentru independență a popoarelor subjugate. Cu un limbaj ironico-diplomatic, șeful tribului îl lămurește pe „arhigvernator” că nu mai e nevoie să-și îndeplinească „misiunea civilizatorie” :

„Misiunea voastră civilizatorie
 A fost — la timpul său — un lucru bun
 Și v-ați acoperit de o meritată glorie
 (Bașca de aur, fildeș și tutun)...
 Dar dați-mi voie să vă spun
 Că cea mai spirituală Istorie
 Devine-anostă dacă depășește timpul
 Just...
 E o problemă de tact... și de bun gust!
 Poate că formula nu-i tocmai
 politicoasă
 Dar vorbim — cu voia dumneavoastră
 — ca la noi acasă”.

Insuși titlul fabulei „Critica de jos”, în care poeta condamnă pe cei ce prin intimidare împiedică exercitarea criticii din masă, demonstrează dezbaterea unei teme proprii doar societății noastre contemporane. Câteodată, ca în lucrarea Ninei Cassian, tema nouă este înfrunghiată în simbolurile tradiționale: leul cel puternic și nedrept, vulpea lingușitoare și demagogă, iepurele fricos etc. În „La poarta fabulei” M. Breslașu, atacînd întrebunțarea în scop destructiv a energiei atomice, conturează pe baza problemei noi și simboluri noi, ca cei trei oaspeți neașteptați ai fabulei: Actiniul, Thoriul și Uraniu.

Nu întotdeauna căutările unor noi motive sînt încununate de succes. În comparație cu motivele vechi, pînă la găsirea altor subiecte tot atît de trainice, confuzia pîndește pe autor ori prin insuficient de precisă alegere a simbolurilor, ori prin neadecuata desfășurare a acțiunii. De pildă, fabula lui Marcel Breslașu „Stăvilarul” pornește de la imposibilitatea insului de a schimba sensul istoriei, libertatea fiind „înțelegera necesității”. Fondul acesta nu este însă descris convingător prin peștele care nu vrea să urmeze cursul apei. Sentința: „Nu sînt nebun să împiedic mersul apei/Ajut doar să rămînă-n firul ei/” nu formulează clar teza ci poate înclina și spre justificarea oportunistului (a merge cu curentul). Uneori simbolurile noi sînt nesemnificative prin lipsa legăturii între specificul animalier al personajelor și caracterologia lor umană. În „Rîndunelul inovator” de N. Cassian, autoarea zugrăvește o cioară birocrată. Nimic din caracteristici ale cioarei nu explică această alegere.

Cioara birocrat putea fi tot atît de bine barza birocrat, ciocîrlanul birocrat etc. Mult mai nimerit în reflectarea birocratismului este melcul, din „Micul tratat de zoologie”; Incetineala melcului corespunde efectiv ruginirii și automatizării mentalității birocratice. Mai flagrant se remarcă această neidentitate între trăsăturile naturale ale animalului și simbolistica ce i se atribuie în fabula lui Nicorovici și Purcaru despre „Șobolanul cel viclean și motanul gură-cască”. Cu siguranță, neamul șobolănesc ar fi cît se poate de uimit dacă ar auzi că un semen al lor a reușit să înșele vigilența pisicii celei agere care simte mirosul șoricesc de departe. Motan leneș, treacă-meargă, dar gură-cască, n-am prea pomenit.

În momentul de față există în literatura actuală o individualizare artistică pronunțată a alegoriei fabuliste la T. Arghezi, Marcel Breslașu și Nina Cassian și putem analiza specificul lor personal de creație.

Tudor Arghezi păstrează în caracterizarea personajelor și situațiilor, fondul înțelepciunii folclorice, istețimea remarcilor pe filiația lui Anton Pan din „Povestea vorbeii”. Fabula lui are concizia și neprevăzutul snoavei populare, iar forța și siguranța sentințelor sale este asemănătoare acelor proverbe și zicători făcute din experiența de veacuri a poporului:

„Moștenirea e-o povață:
 Nu uitați nicicînd în viață
 Nodul să-l faceți la ață”.

(„Comoara”)

Ca în ultimele lui opere: „Cîntarea omului”, „1907”, și fabulele sale au o deosebită profunzime umană. Adevărul este extras dintr-o rocă dură și este spus colțos, cu îndîrjire și solemnitate.

La Nina Cassian fabula rămîne așa cum o definea La Fontaine, o comedie. Poeta accentuează caracterul de scurtă scenetă a apologului. Personajele își manifestă trăsăturile de caracter prin limbaj, dialog și gesturi (specificate ca adevărate indicații scenice). Fabula este scurtă, un singur moment de intensitate definește ideea ei de bază. Comicul rezultă din aparența pe care prin vorbele lor caută să și-o mențină eroii și esența comportamentului lor. Leul sus-

ține o teorie pe care o încalcă în practică.
Cuvintele lui par valoroase și convingătoare:

„Prietenii și frații, v-am chemat aici în
astă seară

Pentru întâia și poate ultima oară
Ca să mă criticați.

Ați înțeles? (miriie înfundat)

N-așteptați să vă invit sau să vă dau
ghes.

Vreau să mă criticați (în crescendo)

Neapărat,

Neintirziat,

Neincetat,

Neinfricat,

Concret și neinduplecat!”

Dar prin tonul lor, prin unele aluzii, ele dezminț conținutul normal. Și mai edificatoare asupra caracterului leului, sînt reacțiile temătoare ale celorlalte personaje. La invitația leului de a i se face critică toți ocolesc subiectul principal. Punctul culminant al atitudinii leului care dezvăluie definitiv caracteristica lui de dictator, este atenția pe care el o dă, dintre toți cei ce iau cuvîntul, aceluia ce sprijină lingușitor ascunsele lui năzuințe de dominație absolută:

„Vulpea: Căci pentru un conducător
găsesc c-ai fost... prea îngăduitor!”

și în continuare:

„Da, leule, și-o spun,
Chiar de mă doare-acest cuvînt,
Că ești prea bun
Și prea puțin, mult prea puțin flămînd...”

La care leul răspunde:

„În concluzie,
Imi iau angajamentul
Să reprim orice părere sau aluzie
Care mi-ar irita temperamentul”.

Din punct de vedere compozițional, în evoluția operei lui Marcel Bresașu apare din ce în ce mai limpede, o deosebită amplexare a fabulei, care descinde mai curînd din fabliaux-uri sau romanele animaliere (Roman du Renard, Reinecke Fuchs) decît din fabula clasică. Desfășurarea largă a

acțiunii, cuprinzînd multe conflicte episo-dice și laterale axate pe firul central slu-jește de altfel și specificului caracterizării personajelor la Bresașu. În general Bresașu înainte de a-și introduce eroii în scenă le face o scurtă prezentare epitetă, un scurt test psihologic. Comicul reiese din jocurile de cuvinte conținute în prezentarea simbolului de către autor: „I. și A. doi asini încuiați /în cabinele lor/”. Calamburul, suita plină de vervă a omonimelor, bogăția invenției verbale, mînuite cu virtuozitate alcătuiesc prin sensuri cu totul neprevăzute, izvorul comicului:

„Prietenii dragi

Și bunii vecini

Au bombe-n desagi

(Bombe anti-asini)”.

Și fabula „Documente”, se termină cu o poantă similară ironizării precedente a stîngismului. Negru își apără astfel drepturile în fața colonialismului:

„Documentul meu e scris, a spus
celălalt cu voce calmă,

Mi-e scrijlit, adînc, aici în palmă..

E singurul argument frapant și care
nu poate fi calp!

...
Și l-a documentat. Negru pe alb.”

Același procedeu definește starea de lucruri din regatul Lan-Tsu-Lung, țara ciungilor:

„Veți vedea că acestei populații clunge
O singură mîna îi ajunge:

Iacă... au mîna lungă vistiernicii,

Au mîna aspră puternicii,

Au mîna „bună” nemernicii

(Și potlogăriile pe care le făcură,

Le uită de la mîna pînă la gură).

Pe sub mîna se fac afacerile,

Cam peste mîna par prefacerile...

Demnitarii cei mai înalți

Se au la mîna unii pe ceilalți,

Lor li se dă pe mîna carul statului

Și ei sînt mîna dreaptă a împăratului...

Iți viră mîna în buzunar, și-o bagă-n git

— Dacă nu le dai atit și atit —

Și vai nu scapă nimeni teafăr decît

cine

Umblă cu „sărumina, mandarine”..

Și bagă mîna-n foc c-așa e bine!”

(Înaintașul)

În primul volum de fabule al lui M. Breslaşu („Nişte fabule”) spiritul viu și caustic se împletea cu farmecul poetic, ceea ce dădea patetism și putere de convingere mesajului satiric. Suspensia plină de simțire și speranță a poeziei „Inaintaşul” citată mai sus, este pilduitoare din acest punct de vedere :

„Și totuși...
 În țara galbenilor lotuși
 De când vine și tot vine
 Povestea asta pin-la mine —
 S-a cam schimbat poporul
 Ciung !
 S-a frint o za în Lan-Tsu-Lung
 Și p-ormă o sută, p-ormă o mie
 Și-o altă veste...
 (Incotro ?
 Din satul Ci spre orașul Ho !)
 Porni... crescui... și o să vie.”

Această atmosferă poetică dă și mai multă profunzime concluziilor, așa-zisei „morale” a fabulei. Iată câteva fragmente ilustrative din fabula „Poetul”. Acuzăția izolării poetului este de o ironie copleșitoare :

„Intr-un cerc restrins (mersese cu
 restrinsul
 Că-l restrinsese numai la dînsul)
 Iși spunea poetul — vorbind despre
 sine : —
 Natura m-a-nzestrat atît de bine
 Incît îmi ajung, în orice privință,
 Eu — unul — mie — însumi, cu
 prisosință !”

Dar reproșul capătă o adîncime deosebită, tribumardă cînd poetul îl întreabă în numele întregului univers, veșnica sursă a operei de artă :

„Mă iartă, zic, și mă apropu
 De această Confederație pe cont
 propriu,
 Ia spune-mi, ca să te-nțeleg,
 Prea feluritele coleg,
 De unde iei mata... sămînța pentru
 cînturi ?
 Ort te pomenești, că ești și cele
 patru vînturi !”

Grandoare și emoție răspîndește și sfîrșitul noii versiuni a parabolei biblice „Orbul și ologul”, o oglindire a cumplitului parazitism al stăpînitorilor din regimurile de exploatare, orbul simbolizînd poporul trudit și ipocritul olog clasele dominante: În sfîrșit, orbul îl asvirle din circa lui pe ologul profitor, prosper și prefăcut.

„Și orbul, descovoindu-și gîrbova
 spinare
 Cată în sfîrșit la cer... Parcă n-ar
 crede !?..
 Intii... i s-a părut... că i se pare
 Și p-ormă... uite... a văzut că vede !”

În „La poarta fabulei” cu toate că tema este cel puțin tot atît de zguduitoare, apărarea păcii împotriva cercurilor agresive, poetul nu izbuteste să-și înfrîngă o oarecare discursivitate care nu poate fi estompată de fin cizelatele zorzoane de stil. Întîlnim adesea în acest poem o serie de lungimi inutile, de neclarități.

„Și azi se întîmplă așa cu toți.
 Acești giganți, aceste forțe,
 Unde-s robiți, unde-s roboți
 În pumnul unui pumn de hoți :
 Aprind incendii — și nu torțe !”

Tovarășul Ov. S. Crohmălniceanu în articolul său „Poezia politică” capitolul III obiecta autorului o exagerare a ușurinței sale verbale în pofida necesității stringente a conflictului.

Și noi ne permitem să-i reproșăm autorului un păcat pe care cu cîțiva ani înainte l-a sezisat el însuși chiar într-o fabulă. Personajul său biberul, îl învinovățește pe păstrăv : „Dar pe semne nu te-ai simți în apele tale/Fără excese și abuzuri verbale”.

Avem impresia că în ultimele lucrări înclinația spre o sclipitoare acumulare a hazurilor, uneori grațuite, îl atrage pe poet către retorism, către lipsa de justificare epică sau lirică, în detrimentul gradației și unității poemului. Acest lucru se poate observa în pasaje întregi din „Micul tratat de zoologie” de o simbolistică obscură. (Ne referim fără să mai cităm la primele două episoade din capitolul publicat în „Contemporanul” din 8. VII. 1955).

Și mai neliniștitoare este această tendință când ea izvorăște nu din abilitatea stilistică, ci din intenția autorului de a explica cât mai bine sensul fabulei sale. În fabula lui Nicorovici „Critica măgarului” a cărei temă este identică cu cea a „Criticii de jos” de Nina Cassian, poetul insistă atît de mult asupra deosebirii între ceea ce gîndește linguiștorul măgar și ceea ce spune, încît cititorul care a înțeles de mult totul, se plictisește complet. Chiar acolo unde străbate o inițiativă poetică, didacticismul înecă această floare rară. Iată cît de mult este detaliată morala peste următoarea sentință îndestul de sintetizatoare:

**„Mai iscusită ca iscusința panglicarului
E deseori critica măgarului”**

(atît ar fi fost destul — N. A.)

**„Cînd e vorba să critice în jos,
E neindurător și furios
Cînd e vorba să critice în sus
E slugarnic, mîeros și supus.”**

★

Maiakovski spunea îndemnînd poezia actuală să țină pas cu vremea:

„Mai multă tendință. Insuflați viața poeziei care și-a dat sufletul, introducînd temele și cuvintele publicistice”. Stilul fabulei contemporane răspunde în cea mai mare parte acestei cerințe. Un exemplu concludent îl oferă discursul „arhigubernatorului” din fabula „Documente” în care reîntîlnim foarte multe expresii din presă; sau formule de cod juridic:

**„Și l-a-ntrebat: posedăți documente
Care să stabilească pertinamente,
În termeni irevocabili
Și cerți
Și opozabili
Față de terți,
Că stăpîniți aceste spații
Înainte nobilei mele nații?”**

Jocurile verbale ale lui Marcel Breslașu se susțin mai ales pe această utilizare a terminologiei civice consacrate în acte, discursuri, articole, terminologie în care abundă limbajul modern, neologismul. Asemenea cuvîntări puse în botul măgarului

sau în ciocul cocostîrcului sînt spumoase. Complimentul care i se face uliului este comentat așa: „Cinți mai dulce decît cetera / Etcetera, etcetera”. Combătînd unele slăbiciuni morale general umane, Marcel Breslașu nu va reveni la vechea limbă a fabulei, ci își va adăposti demonstrația etică în decorul orașului modern. Reprezentativă este închegarea în imaginea artistică a temei combaterii celor care evită stricta înlănțuire logică, judecata cea mai limpede și căroră și poporul le-a adresat zicala „A te învîrți în jurul cozii”. În „Casa care se construiește”, Marcel Breslașu transmite această idee prin noțiunile obișnuite ale vieții citadine moderne; cu prescurtările și formele familiare ale limbii vorbite.

„Tu mai încerci odată, nu te lași:

„Uite bre omule, aici la doi pași

E a treia casă pe stînga, de la teatru...!”

Dar el ba! Il ia pe douășpatru

**(Pe care are abonament) și ocolește
Orașul pîn-amețește,**

La urma urmei, vine-ndărăt.

„Acum hai pînă în colț, să ți-o arăt!”

Hei! Cîți ne ocolesc raționamentul

Ca să-și amortizeze abonamentul”.

Și la Nina Cassian limba poeziei este modernă. Aici, limbajul cu expresii tipice vremii noastre se naște firesc și necesar din situațiile descrise: aprobarea inovațiilor, ședința, etc. De aceea personajele se exprimă potrivit temei și împrejurării, în vorbirea noastră curentă. Leul își încheie falsa autocritică cu frecventul: „**În fine, azi m-au criticat foarte ascuțit / Iar eu / Mi-am însușit / Mi-am însușit / Mi-am însușit**”.

Ca să încheiem cele cîteva remarci asupra unor aspecte ale dezvoltării fabulei noastre după 23 August, nu putem să omitem specificul genului, morala. Fabula actuală nu prea consacră cu consecvență și respect locul și numărul de versuri menit moralei. Ea se termină de cele mai multe ori brusc lăsînd pe cititor să tragă concluzia el însuși din acțiunea, comportarea și dialogul personajelor sau desfășurarea situațiilor. Fabula „Cuiul” de Tudor Arghezi conține ideea fabulei: respectul față de creator, în replica personajului:

Zice unul — dragul meu
Așa cui făceam și eu,
Poate chiar mai dichisit
Însă vezi, nu m-am gindit.

Descoperirea moralei întâmplării din „Critica de jos” este lăsată, după coborîrea cortinei, în seama opiniei publice. Și morala „Micului tratat de zoologie” este, de fapt, o ocolire a repetării conținutului într-o formulare sintetică.

Cît despre ceilalți, milioane de tovarăși
de la matroz la primul amiral
ei n-au nevoie să mai tragem iarăși
morala fabulei, în fiecare caz special.
O au pe-a lor, Morala Proletară
Și ce scriu eu, cutreierînd prin țară,
Cu inima și pana mea sprințară
e doar reflexul Ei, modest și pal.“

De altfel, Marcel Breslașu, într-una din introducerile primului său volum apăra producțiile genului de schematizarea lor școlărească, de mult trîmbițata lor sentențiozitate, povestirea unei întâmplări extrem de hazlii și pline de tîlc:

Cine are patru labe, coadă și bot
Și-și întovărășește stăpînul peste tot?
Cine roade oase și latră
Cînd te vede ridicînd o piatră?
Cine face hau-hau

Cînd aude miau-miau
Și e uneori fox și alteori mops
Și sare peste băț cînd i se strigă: hops!
Cine face sluj și aport, și mușcă
Și schelălăie și șade în cușcă?
Nu știu

Răspunde puștiul!

— Dar cine are o tinichea de coadă?

Aha!

De ce nu mă-ntrebași de la-nceput
așa!

(spune micul cititor frecîndu-și miinile)
Acuma l-am recunoscut: e ciinele!”

Și plin de groază, fabulistul imploră:
„Puiul meu drag, nu e nici o scofală / să
recunoști adevărul după morală”.

Această capcană este prea ispititoare ca însuși dușmanul ei inveterat să nu cadă în laț. Dar, paradoxal, căderile sale au în majoritatea cazurilor o ținută artistică impecabilă cum se vede din următorul catren care definește admirabil valoarea educativă a satirei fabulistice și, pe care, cu toate că inițial autorul l-a adresat cititorilor, îmi cer îngăduința să îl folosesc ca pe o invitație trimisă scriitorilor amintiți în scurta lucrare de față:

„Aici s-a încheiat călătoria
Îți mulțumesc și-ți spun: amice, vale!
Cititorule, ia-ți pălăria,
...și musca, dacă e a dumitale.”

LA MOARTEA LUI A. A. FADEEV

S-a stins din viață, în împrejurări tragice, Alexandr Alexandrovici Fadeev, cetățean de frunte al Țării Sovietice și scriitor deosebit de valoros.

Încă din fragedă tinerețe A. A. Fadeev și-a închinat toate forțele sale luptei pentru socialism. La numai 17 ani devine membru al Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S. Ca partizan sau ca ostaș al Armatei Roșii, A. A. Fadeev a participat cu însuflețire la luptele împotriva lui Colceak și a intervenționiștilor japonezi. A luat parte la reprimarea răscoalei din Kronstadt, unde a fost grav rănit, a primit și dus la îndeplinire sarcini importante din partea partidului. A fost deputat în Sovietul Suprem al U.R.S.S., membru al C.C. al U.R.S.S., membru în Consiliul Mondial al Păcii.

Regretatul scriitor a fost unul dintre principalii promotori și inițiatori ai literaturii noi sovietice, iar ca secretar al Uniunii Scriitorilor Sovietici a desfășurat o susținută activitate ideologică scriind lucrări și articole de teorie literară, combătând diverse manifestări dușmănoase ale ideologiei reacționare.

Paralel cu susținuta sa activitate pe tărîm obștesc, A. Fadeev a desfășurat de asemeni de timpuriu (în 1921 debutează în literatură) o neobosită activitate ca artist al cuvîntului.

Primele sale scrieri (nuvelele „Revărsarea“ și „Impotriva curențului“), inspirate din zbuciumata istorie a războiului civil erau primele încercări de a zugrăvi imaginea zguduitoare și măreață a revoluției și a făuritorilor ei. Călăuzit de ideea că „într-un război civil se face selecția materialului uman“, scriitorul a înfățișat modul în care se formează și se căleşte conștiința luptătorului și a conducătorului bolșevic, idee care și-a găsit întruparea în personajul Levinson, eroul principal al neuitatei povestiri „Infrîngere“.

„Infrîngere“ rămîne una din cele mai reprezentative opere ale literaturii sovietice, iar Levinson, unul dintre cele mai reușite chipuri de eroi pozitivi.

Complexitatea sufletească a acestui erou, frămîntările profund ome-nești și trăsăturile noi, deosebite, cu care-l îmbogățește viața, umanismul cald și simplu, tragismul înălțător și eroic al desfășurării „Infrîngerii“, fac din această carte și din eroul ei modele demne de urmat pentru toți scriitorii realismului socialist.

În romanele următoare, „Ultimul din Udeghe“, o vastă epopee a

luptelor de partizani din Siberia, rămasă neterminată — și „Tinăra Gardă“ — acel imn vibrant închinat tinereții clocotitoare și romantismului nou, revoluționar, A. Fadeev s-a dovedit un minunat cunoscător al sufletului pasionat al tineretului, al frumuseții sufletești a omului eliberat de exploatare.

Faima romanului „Tinăra Gardă“ a depășit de mult granițele Uniunii Sovietice și a țărilor lagărului democrației. Cartea a pătruns pînă în colțurile cele mai îndepărtate ale lumii capitaliste și a vorbit oamenilor cinstiți de pretutindeni despre puritatea morală, despre eroismul sublim al omului nou, care trăiește în Țara Socialismului.

Predilecția autorului pentru zugrăvirea momentelor de grea încercare, pentru aspectele dureroase, tragice, ale vieții, (toți eroii săi trăiesc clipe de intensă frămîntare, gustă din paharul durerii: Levinson, care asistă la distrugerea detașamentului său, Ignat Saenco, Oleg Coșevoi și ceilalți membri ai „Tinerei Gărzi“), — nu conferă operei sale un caracter deprimant. Dimpotrivă, A. A. Fadeev a știut să extragă din noianul de fapte dramatice, semnificațiile înălțătoare, a știut să releve cu deosebită artă perspectiva viitorului, a știut să imprime scrisului său o atmosferă de optimism.

Caracterizînd odată arta literară sovietică, A. A. Fadeev spunea: „Tinăra artă sovietică ridică sus steagul moralei socialiste a poporului nostru, steagul omeniei celei noi, steagul umanismului socialist...“

Iar printre artiștii purtători ai acestui steag al „omeniei celei noi“ se numără cu cinste și A. A. Fadeev.

Prin moartea prematură a lui A. A. Fadeev, poporul sovietic a pierdut un fiu credincios și un valoros om de cultură; scriitorii cinstiți de pretutindeni au pierdut un tovarăș și un confrate prețuit din opera căruia au de învățat, iar milioanele de oameni doritori de pace, un înflăcărat apărător al vieții și al păcii.

V. R.

ION CĂLUGĂRU

Uniunea scriitorilor anunță cu durere încetarea din viață, după o lungă și grea suferință, a lui Ion Călugăru, unul dintre cei mai de valoare scriitori ai țării noastre.

Născut în anul 1902, în nordul Moldovei, dintr-o familie săracă de muncitori, Ion Călugăru, după o copilărie dusă în mizerie, a venit la București. Aici el și-a câștigat cu trudă existența, relevându-se treptat ca publicist și tot mai mult ca prozator de o deosebită înzestrare. Originea sa socială și vederile sale democratice au determinat ca lucrările sale din acea vreme cum sînt „Caii lui Cibicioc“, „Copilăria unui netrebnic“, „Trustul“ și altele să reflecte în tablouri puternice cumplita viață a oamenilor de jos în România dominată de burghezie și moșierime. Din acele timpuri Ion Călugăru s-a apropiat de mișcarea muncitorească și a devenit membru al Partidului Comunist din România încă în ilegalitate.

După eliberarea țării noastre, Ion Călugăru și-a consacrat cu și mai mult spirit de dăruire toată activitatea sa cauzei clasei muncitoare și întăririi regimului democrat-popular lucrînd un timp după 23 August 1944 la „Scînteia“ și participînd la viața scriitoricească. Principala sa lucrare scrisă după eliberare este romanul „Oțel și pîine“, prima noastră carte nouă despre muncitorii din industria grea.

Pentru creația sa literară, Ion Călugăru a primit distincția de laureat al Premiului de Stat, iar pentru meritele sale în mișcarea muncitorească și în munca obștească a fost decorat cu Steaua Republicii și cu Ordinul Muncii.

Scriitor, luptător antifascist, combatant neobosit pentru cauza păcii popoarelor, Ion Călugăru a fost și un om de înaltă ținută morală și un bun tovarăș.

Literatura noastră a pierdut în el o forță de creație de întîia mîină, iar scriitorii și cunoscuții săi un bun și credincios prieten. Opera lui frumoasă și de o mare valoare educativă va rămîne vie în inima milioaneilor de cititori din țara noastră.

Mihail Sadoveanu, Mihai Beniuc, Maria Banuș, Ury Benador, Geo Bogza, Demostene Botez, Marcel Breslașu, Eusebiu Camilar, Dumitru Corbea, Ovid S. Crohmălniceanu, Mihail Davidoglu, Dan Deșliu, Petru Dumitriu, Eugen Frunză, V. Em. Galan, Paul Georgescu, Barbu Gruia, Eugen Jebeleanu, Aurel Mihale, Șerban Nedelcu, Mihai Novicov, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Zaharia Stancu, Cicerone Theodorescu, Ion Vitner, H. Zincă.

CRONICA LIMBII LITERARE

Inaugurăm această rubrică cu părerea de rău că este atîta nevoie de ea; cu simțămîntul că dăm publicității pomelnicul unor ființe pe care — deși mai mult decît oricînd le-am fi vrut vii — le strînge tot mai ucigător cleștele unei inexplicabile mortalități, căci filele unor cărți, sortite să umple nu rafturile bibliotecii ci inima cititorului, rămîn neînsuflețite, atunci cînd condeiul care le-a iscat a șovăit în mîna nedibace a scriitorului.

Se scrie, adeseori, fără luare aminte, fără îngrijire, fără atenție, zămislindu-se fapaturi destinate parcă să năucească mintea lectorului, care rămîne uluit de șaradele ce i se propun spre dezlegare.

Nu intenționăm să căutăm nod în papură, sau pete în soare, ci să dăm în vileag acele rînduri tipărite, în care se vedește neștiința limbii, în care răbufnește confuzia ideilor, în care, în cuvinte zvirlite de-a surda, hazardul își face mendrele.

A întreprinde o asemenea operă de purificare implică, firește, necesitatea de a nu apăsa pe nimeni, de a nu cruța pe nimeni, de a nu lovi cu vrăjmășie, de a nu ține parte celui mai slab, de a nu ne învălui noi înșine în fățarnica mantie a eufemismelor, de a spune lucrurilor pe nume, fără trufie cînd este vorba despre un debutant, dar și fără sfială, în fața omului cu faimă.

Condiția necesară ca o asemenea sarcină să fie dusă la bun sfîrșit este independența spiritului critic.

Pornim la drum, convinși că o asemenea discuție va abate — numai dacă e dusă

cu toată buna credință — o fișie de lumină asupra scrisului nostru.

Francezii au o vorbă: „Tout s'explique ici bas“. Așadar, de vreme ce nici legile precizunii stilului nu pot avea nimic comun cu vrăjitoria, nimănui nu-i este îngăduit să invoce — fie chiar în numele farmecului unei pagini, smulsă dintr-o capodoperă — intransmisibilitatea lor.

Am spus aceasta ca să înlătur, din capul locului, bănuiala că ași revendica pentru mine o poziție arbitrară, cu scopul de-a mă înfățișa invulnerabil.

★

NUNTA IN STEPĂ de Ieronim Șerbu.

Nu am ales, ci am luat la întîmplare, cîteva dintre cărțile trimise de autorii lor la redacție, ca să fie recenzate și nu am căutat cu lumînarea erorile, pentru că ele se oferă singure, simplu și generos, ca toate lucrurile mari.

Tovarășul Ieronim Șerbu, vechiul meu prieten și coleg de redacție, a scris, recent, o carte, intitulată „Nuntă în stepă“.

Deși nu e lipsită de unele însușiri, nu am citit-o în întregime pentru că neputînd umple această rubrică numai cu erorile unei singure cărți, silit am fost, într-un timp limitat, să răsfoiesc și altele, astfel încît observațiile pe care le fac nu se referă decît la recolta care ar fi fost mai îmbelșugată dacă n-ar fi fost strînsă în grabă și doar din primele două-trei pagini ale cărții.

Acum citez o frază din prima pagină.

„Piclele se tirau pe pământ ca niște animale informe, fără trup, se încolăceau în jurul copacilor, îi învăluiau, schimbându-i (sublinierea îmi aparține), apoi în suluri de fum, clătinate de un vînt uscat și rece.“

A schimba însemnează a face din ceva altceva. Apa nu se schimbă în gheață, ci se preface în gheață. Un incendiu nu schimbă o casă în ruine, ci o preface în ruine. În sfîrșit, un erou legendar nu este schimbat în stană de piatră, ci este prefăcut în stană de piatră. A preface însemnează în cazul nostru, a lua o altă înfățișare, pe cînd a schimba însemnează, în textul citat, a face, în chipul oel mai concret, din copaci, suluri de fum. Termenul „schimbînd“ e, cel puțin, prea tare.

Greșeala, firește, nu e boacăină, decît pentru cel ce-și pune probleme de finețe a stilului...

În pagina a doua, autorul scrie: „...nimeni nu știa cum arăta, dar fiecare-l aștepta să răsară pe neașteptate dinapoia unui copac sau tufiș, crunt și răzbunător“ (Sublinierile îmi aparțin).

Cum se poate să aștepti ca să răsară ceva pe neașteptate? Ieronim Șerbu știa totuși ceva. Ce? Că fiecare se aștepta ca eroul să răsară deodată, dar s-a exprimat — formal vorbind — într-un mod contradictoriu. Greșeala e cu atît mai gravă cu cît e mai ușor evitabilă. Și apoi, cine e „crunt și răzbunător“? Copacul, tufișul, sau cel așteptat? Fraza trebuie construită așa: „...nimeni nu știa cum arăta, dar fiecare-l aștepta să răsară deodată, crunt și răzbunător, dinapoia unui copac sau tufiș“.

Nu mai stăruiesc, pentru că nu se cuvine să-i acord tovarășului Ieronim Șerbu un regim preferențial, mai ales că a fost atît de mărinimos încît mi-a dăruit perlele fără să mă fi silit să cobor ca un veritabil scafandru, la mare adîncime, în oceanul plămîntului sale.

CERUL ERA PLIN DE STELE

de Mihail Pop.

Am răsfoit cartea tovarășului Mihail Pop. În prima pagină sînt doar cîteva rînduri ce constituie un fel de cuvînt înainte al autorului. Iată o frază: „Cartea de față cuprinde cîteva din amintirile unui marinar

care încearcă cu modestie, să povestească episoade din vitejeasca lor luptă, să înfățișeze viața lor în trecut (Sublinierea îmi aparține) și astăzi, cînd la pupa vaselor fluturî paviilionul Republicii Populare Romine.“

Pot povesti întîmplări din trecutul unui om, din trecutul unui neam, din trecutul unei țări. Dacă însă spun în trecut, mă refer la o acțiune săvîrșită în trecut. Așadar, autorul trebuia să scrie „...să înfățișeze viața lor din trecut și de astăzi... etc.“

La pagina 98, autorul se exprimă astfel: „Comandantul Mărăcin mușcă enervat vîrful țigării de foi, apoi plecă urechea spre (Sublinierea îmi aparține) vaietul acela îndepărtat. Cu greu ar fi putut spune din ce parte vine.“ Dacă aș fi luat parte și eu la isprăvile comandantului Mărăcin, i-ași fi spus, nu „cu greu“, ci foarte ușor „din ce parte vine“: exact din partea spre care și-a plecat urechea...

La pagina 107, tov. Mihail Pop scrie așa: „Era cuprins de o beție neîntîlnită încă sau despre care nu-și mai amintea.“ (Sublinierea îmi aparține).

Se spune: „îmi amintesc de ceva sau de cineva; vorbesc despre ceva sau despre cineva. Și apoi, autorul vrea să spună, desigur, că eroul său era cuprins de o beție pe care nu o mai simțise niciodată și nu de o beție nemaiîntîlnită (la alții).

Fraza trebuia deci alcătuită astfel: „Era cuprins de o beție pe care n-o mai simțise sau de care nu-și mai amintea“.

La pagina 115 este însă ceva foarte frumos. Mărăcin, comandantul, glăsuiește astfel: „Noi sîntem în întrecere cu „Avîntul“ și nu vrem să pierdem această întrecere nici chiar dacă am fi nevoiți să tirăm vasul pe fundul mării, pînă la destinație.“ Grozav om, Mărăcin ăsta: vrea să cîștige o întrecere chiar cu prețul pierderii ei. Dar o frază mai departe Mărăcin spune: „Acum, pentru că eu n-am prea dormit în nopțile din urmă și mintea mea a început să aducă cu cîrma vasului nostru, v-am chemat să vă cer părerea“. Așa, totul se explică...

Iată și ultima frază a cărții (pagina 146): „Văzuse că adevărații oameni nu se tem de nimic, atunci cînd datoria, mai pre-

sus de orice, trebuie **indeplinită**." (Sublinierea îmi aparține).

Se îndeplinește o sarcină și se implinește o datorie. Autorul trebuie, așadar, să scrie: „...atunci cind datoria trebuie implinită”.

Trebuie totuși să adaug că această carte, în ciuda pildelor pe care le-am dat, este scrisă bine. Am parcurs zeci de file fără a fi putut găsi greșeli vrednice de luare aminte. Am ținut, pentru a-i face dreptate lui Mihail Pop, să menționez, la sfârșit, această stare de fapt.

ROMINIA LIBERĂ din 9 mai 1956.

În România Liberă din 9 mai 1956, în editorialul intitulat „De Ziua Victoriei”, am găsit următoarele fraze: „Un război

cu mijloace moderne pare tuturor celor care nu și-au pierdut rațiunea, un atentat **la adresa întregii umanități**”. (Sublinierea îmi aparține).

Se spune: „O insultă **la adresa întregii umanități**” și „Un atentat **impotriva întregii umanități**”.

Și, mai departe, în același articol: „Azi toți știu cine sînt cei din pricina cărora probleme vitale pentru pace — unificarea Germaniei, încetarea „războiului rece”, dezarmarea — n-au putut fi **înfăptuite**”. (Sublinierea îmi aparține).

Problemele se **dezleagă** sau se **soluționează**, sau se **rezolvă**, dar nu se **înfăptuiesc**.

TEATRU, nr. 1-1956

Mai mult decât orice alte periodice literare, revistele de teatru erau supuse în trecut legii cererii și ofertei. Publicațiile de teatru erau fie fițiuci de scandal, cotrobăind cu pasiune prin intimitățile artiștilor, fie publicații de reclamă în slujba diferiților rechini ai companiilor teatrale, fie, în sfârșit, modeste foi efemere care sucombau, copleșite de intervenții de tot felul.

Tocmai de aceea apariția unei publicații periodice consacrate exclusiv problemelor de teatru, trebuie îndoit salutată.

Fără a exagera, putem spune că revista care apare este prima publicație serioasă din acest domeniu al publicisticii noastre. Revistele propriuzise literare continuă tradițiile marilor publicații literare din trecut. În teatru terenul este virgin sau aproape virgin.

Prima caracteristică izbitoare a acestui prim număr o constituie, fără îndoială, legătura vie cu viața teatrală a țării noastre. Pentru actori, în deosebi, o publicație care are de gând să trateze în mod constant probleme specifice lor constituie o revelație. De altfel, chiar în articolul de fond revista își propune să oglindească aceste confruntări pasionante ale interpreților publicului și cititorilor. Problemele regiei și ale măestriei actricești sînt discutate viu și de cele mai multe ori cu competență. Cronica lui Florian Potra pe marginea spectacolului „Nora” de la Teatrul Actorului de Film reprezintă o concisă și sugestivă fixare a reușitelor și mai ales

deficiențelor acestui spectacol; „Jocul actorilor a avut un caracter anticipativ contravenind subtilei arte a lui Ibsen de a deduce și înlănțui progresiv momentele, etapele prevăzute de personaje”. Cealaltă observație considerată ca un neajuns al „monocromiei” spectacolului ni se pare excesivă: „Regizorul D. D. Neleanu nu a dezvoltat caracterele în termenii lor componenți pe care să-i analizeze, să-i armonizeze și, rînd pe rînd să-i scoată în valoare și să-i atenueze”. Cu tot abuzul de generalități și cronica lui Mihail Raicu la spectacolul teatrului secuiesc din Tg. Mureș („Făclia” de Ilyes Gyula) dovedește competență, relevîndu-se prin substanțiale observații de „meserie”. Că revista nu pierde din vedere și tratează cu aceeași seriozitate și genurile aparent minore, o dovedește și cronica lui Al. Popovici: „Altfel de eroi”. Horia Deleanu pătrunde cu analiza într-un domeniu pînă acuma cruțat de critica dramatică: scenariile de radio. Sîntem complet de acord cu observațiile ascuțite referitoare la adaptarea radiofonică a piesei lui Maiakovski: „Ploșnița”. Din păcate, cronicile consacrate spectacolelor din repertoriul nostru original contemporan (cronica lui Al. Popovici în legătură cu o piesă pentru copii) sînt mult mai slabe, empiric tratate (vezi și observațiile pe care le face Ștefan Augustin Doinaș pe marginea spectacolului „Zorile Parisului”).

Un sector care este destinat să creeze revistei o mare popularitate în lumea teatrală este intitulat: „Punct de vedere”.

Prima șarjă a acestei rubrici dovedește a avea și eficacitate. Observațiile lui Ion Finteșteanu sub titlul: „Știință sau empirism?“, consacrate rolului activ al regizorului și muncii actorului cu sine însuși sînt de o mare profunzime și subtilitate, pline de învățăminte pentru analiza concretă a „biologiei spectacolului“ (cum se exprimă Ion Finteșteanu). Horia Lovinescu pledează cu o deosebită energie pentru îndrăzneală, împotriva schematismului, pentru o critică competentă, constructivă și pasionată, realizînd însă remarcabilul tur de forță de a nu cita nici un nume, de a nu da nici un exemplu. Ca motto al acestui curajos punct de vedere am putea lua chiar o frază din articolul lui Horia Lovinescu: „E zadarnic să tunăm și să fulgerăm împotriva schematismului și convenționalismului, atîta timp cît orice părăsire a locului comun este întîmpinată cu neîncredere, cu teamă de răspundere, mărturisită sau nu“. În sfîrșit, problemele organizatorice ale repertoriului sînt discutate de Margareta Bărbuță într-o „Scrisoare către un director de teatru“ unde se critică cu justeță, criteriul „aritmetic“ de alcătuire a unor repertorii. „Nu locul de unde vine piesa, ci tema ei determină profilul repertoriului, care, la rîndul său, este un factor determinant al profilului teatrului“.

Revista debutează cu o serie de materiale de greutate în care se pun probleme însemnate nu numai cu privire la problemele teatrului dar chiar și cu privire la problemele culturii.

Articolul acad. Camil Petrescu are o semnificație mult mai largă decît aceea a unui articol de teorie a teatrului. Cu caracteristica sa pasiune ideologică, Camil Petrescu merge la semnificația originară a cuvintelor, a noțiunilor de obiectivitate și obiectivism, depășind sensurile curente și reconstruind semnificația, de pildă, filozofică a lor. Articolul lui Camil Petrescu constituie o replică sugestivă adusă „Modalității estetice a teatrului“, amplifică de fapt cu semnificații noi „Teze și Antiteze“. Noțiunea de obiectivitate pentru Camil Petrescu este indestructibil legată de raportul subiect-obiect. Nu există obiectivitate, demonstrează autorul, fără participarea ac-

tivă a subiectului, fără personalitate în artă. Obiectivitatea presupune orientare, judecăți de valoare. Este inerent raportului subiect-obiect (ca realitate obiectivă) să se completeze printr-o judecată de valoare: „Lacul care reflectă, inerent și indiferent orice cade în raza lui nu este o conștiință și nu cunoaște nimic. Acceptare sau refuz, laudă sau osîndă sînt atribute ale personalității. Se impune ca o condiție prealabilă, ca ele să fie, la scară mai mare, precedate de o cunoaștere obiectivă“. Obiectivitatea exclude indiferentismul, gratuitatea. Pe de altă parte, creatorul nu trebuie să-și arate inutil, dincolo de prezentarea nudă a faptelor (e vorba desigur de teatru și nu de poezie), simpatia sau repulsia. Într-o asemenea accepție, obiectivitatea este opusă obiectivismului care se prezintă fie prin acceptarea părerii tuturor („Pentru obiectivist toată lumea are dreptate“), fie prin scepticism („În fond nimeni nu are dreptate“), fie prin judecata statistică (Din trei „da“ și din doi „nu“, rezultă că adevărul constă în „da“). În opera de creație întîlnim la obiectiviști același procedeu statistic al atributelor: „E o înfățișare plană, fără viziune concretă, fără adîncimi și fără înălțimi, într-o învălurare de movile, în care nuanțele sînt dozate automat (fără a fi realizate într-un act de cunoaștere)“. „Trăsăturile caracteristice“, „se pun pe dinafară“... „Găsești într-o asemenea operă toate aspectele vieții, dar dedesubt sună dezolarea nimicului“.

Partea istorică a revistei oferă și ea revelații inedite nu numai pentru amatorul de teatru dar și pentru amatorul de cultură generală. Studiul acad. Tudor Vianu „Shakespeare și Antropologia Renașterii“ reprezintă alături de „Patosul adevărului în Oedip și Hamlet“ o contribuție semnificativă pentru o istorie a culturii Renașterii; ideea „materialismul antropologic“ este demonstrată prin analiza semnificativă a lui „Hamlet“, „Osteneala zadarnică a dragostei“, „Iuliu Cezar“, „Othelo“, „Richard al III-lea“ și comparată cu doctrina temperamentelor filozofului italian Luigi Cornaro.

Tot în aceeași rubrică a istoriei teatrului pot fi trecute și memoriile Luciei Sturza Bulandra „Spicuri din viața mea

în teatru". Cine va face vreodată o istorie a teatrului românesc, va trebui să considere amintirile marei actrițe ca una din piesele faptice fundamentale.

Fragmentele din corespondența lui Nottara publicate de Florin Tornea au un interes care depășesc cadrul strict biografic. Nottara se dovedește nu numai un actor eminent și dascăl priceput ci și un adevărat om de cultură cu vederi largi, profund interesat de soarta teatrului românesc.

În articolul intitulat sugestiv „Trei răspunsuri la o singură întrebare“, tov. Sorana Coroamă se complăce în subtilități, desfășurând o analiză de amănunte fără semnificații pentru cititori, poate însă pentru regizorii de la București, Sibiu și Ploiești ai spectacolului „Impărătița lui Machidon“. Culmea e că toate aceste subtilități aparente sînt emise fără nici o considerație substanțială cu privire la piesa propriu zisă (caracterul, specificul ei, etc.), de cîte ori este vorba de observații de fond autoarea eșuînd în banalități depline. Din faptul că într-un program regizoral scrie că piesa „ne înfățișează... un fragment din viața satului“, pe cînd într-un alt program se spune că „viața satului de astăzi (este) reflectată în frământările unei familii de oameni cinstiți“, se scoate o întregă teorie.

Depart de noi intenția de a subestima valoarea amănuntelor într-un spectacol dramatic. Dar o asemenea demonstrație empirică, cu pretenții de înaltă ținută într-un stil într-adevăr vii, în care de fapt totul e mizat pe intuiția regizorului sau a regizoarei — nu poate aduce un mare serviciu analizei problemelor regiei. Trimitem pe autoarea articolului la intervenția acad. Călinescu în dezbaterea asupra regiei din paginile „Contemporanului“. Spațiul nu ne îngăduie demonstrația, dar dacă vom lua toate observațiile tov. Sorana Coroamă,

care încearcă să explice de ce spectacolul a ieșit „bun“, nu exclud de loc posibilitatea ca el să fi ieșit și prost.

O factură exact contrarie în conceperea demonstrației — și, ceea ce e mai important, cu rezultate contrarii — o vedește articolul lui Florian Tornea „Drumul spre Hlebni-kov“ în care se analizează creația lui Marcel Anghelescu, în rolul principal al piesei lui A. Ștain „O chestiune personală“.

Articole care se preocupă cu împărtășirea experienței teatrului sovietic sînt: „Figurile învingătorilor“ de Andrei Băleanu și „Pagini de blok-notes dintr-o călătorie în U.R.S.S.“ de Valentin Silvestru. Neașteptat de interesante sînt notele lui Valentin Silvestru care ne obișnuise într-o vreme de a-și relata impresii culese din vizita sa într-o înșuruire fastidioasă de banalități.

Bogate rubrici de note: **Marginalii, Meridiane, Clar-Obscur**, completează înviorător sumarul revistei, cu un cerc surprinzător de larg de colaboratori.

Impresia generală care se degajă din analiza revistei este în mod hotărît pozitivă. Primul ei număr suferă însă de cîteva lacune mari pe care sperăm să le lichideze în numerele ulterioare: insuficienta atenție acordată repertoriului original contemporan, o analiză încă superficială a problemelor textului dramatic, și, cu excepția studiului lui Camil Petrescu, lipsa totală a teoriei dramatice.

Urăm revistei ca prin numerele ulterioare să devină ea însăși o oglindă concisă a vieții noastre teatrale (atît pe latura interpretativă cît și pe latura scriitoricească) așa cum teatrul însuși trebuie să fie — după expresia lui Shakespeare — o oglindă concisă a vremurilor noastre.

H. B.

O EROARE DE BAZĂ

Intervenția cu nota de față ne-a fost sugerată de articolul semnat de Al. Andriescu despre cercetarea mijloacelor de expresie artistică, a stilului în proza lui T. Arghezi, publicat în numărul 3/1956 în revista „Iașul literar”. Nu stă în intenția noastră să discutăm articolul sub aspectul valorii sale științifice. Chestiunea asupra căreia vrem să ne oprim este următoarea: la un moment dat, Al. Andriescu, ocupându-se în articolul său de stabilirea mijloacelor de expresie în conturarea portretelor personajelor din proza satirică argheziană, ajunge la concluzia generală că „natura umană e degradată în scrierile satirice ale lui Arghezi, cu precădere în pamflet, întocmai ca în portretul citat (al Domnului Constant — „Pagini din trecut” p. 99 n. n.) pînă la zoologia inferioară”. Cu această afirmație, de fapt, Al. Andriescu se declară adeptul profund eronatei teorii a așa zisului mizantropism care, chipurile, ar străbate opera argheziană. E o teorie care în trecut nu odată s-a bucurat de prestigiu în rîndurile cercetătorilor. Sîntem de acord cu autorul articolului în discuție, că figurile unor indivizi de felul Domnului Constant, a deputatului Pilaf (Cimitirul Buna-Vestire) etc, apar cititorilor complet degradate fizicește și moralicește „pînă la zoologia inferioară”. Dar, oare, în aceasta rezidă ideea de „natură umană” a autorului „Cuvintelor potrivite” — chiar și în scrierile satirice? În chipurile unor personaje asemănătoare celor de mai sus, după părerea noastră, Al. Andriescu confundă

obiectul criticii sociale cu concepția generală despre om a scriitorului. El nu sezi-sează delimitările nete de clasă ce se stabilesc între personajele argheziene. Dacă indivizi de felul deputatului Pilaf, sînt așa cum sînt și decad pînă la limitele zoologiei inferioare, vina n-o poartă decît clasa din care ei fac parte și nici decum autorul. Că așa stau lucrurile și nu altfel ne-o dovedește din plin, în primul rînd existența permanentă și precumpănitoare în proza satirică argheziană — inclusiv în pamflete — a unui impresionant număr de personaje aparținînd claselor exploatare — al căror portret moral și fizic este alcătuit de pe pozițiile unui înaintat și cald umanism. Aceste personaje: căruțașul („Tablete din țara de Kutu”), flașnetarul, actorii de circ, „fetica” (Poarta Neagră), sergentul Marin Ionescu (Pamflete vol. Pagini din trecut) ș.a. sînt elementul pe care poetul îl opune și-l îndică drept model lumii Domnului Constant. În lumea celor ce sîngerează din Poarta-Neagră, a zețarului din „Culegătorul de semne” („Ce-ai cu mine vîntule”) etc, trebuie identificată concepția lui Arghezi despre natura umană și nu în chipurile celor care formează obiectul satirei, — la care este evident că scriitorul nu mai vede nimic omenesc. Tocmai în aceasta constă marele merit al satirei distrugătoare din proza argheziană.

Aceasta cu atît mai mult cu cît înțelesul operei nu poate fi intuit decît cercetînd opera lui Arghezi în totalitatea ei. Așa de pildă, cu privire la concepția scriitorului

despre „natura umană“, Al. Andriescu ar fi găsit indicații prețioase în scrierile satirice reunite în volumul „Ce-ai cu mine vîntule?. Din același volum amintim elogiul și spiritul de înaltă prețuire pe care

poetul îi acordă chipului umil și trudit al zețarului, în bucata „Culegătorul de semne“. Aci trebuie găsit înțelesul real al noțiunii de umanitate în opera lui Argezi.

N. Ciobanu

INTRE SEMANĂTOARE ȘI AUTOMOBIL

**Pornește-apoi în lungul ogorului imens
Și zgîrie pămîntul bătut de tăvălug,
Lăsînd subfiri în urmă, cărări de-același
sens,
Ca mii de drumuri drepte ce duc către
belșug“...**

...Așa sună cea din urmă strofă din cele trei dedicate „Semănătoarei“ de către Stelian Filip („Steagul Roșu“, nr. 647 din 28 aprilie 1956); e punctul de destindere al unei așteptări dozate cu mult meșteșug. Pînă atunci fusesem puși la curent cu condițiile cosmice și meteorologice în care avea să se producă evenimentul: „La ora cînd pe boltă se-ntoarce carul mic...“, „La ora cînd pămîntul respiră din adînc / Descoperindu-și fața s-o biciuie răcoarea...“, etc., etc. Și iată că, după ce a stabilit cadrul și atmosfera, poetul consimte să-și introducă eroul, mai bine zis eroina. Aceasta, după cum s-a văzut, nu e alta decît o semănătoare; ea „își potrivește pasul grăbit“, „pornește-apoi în lungul ogorului imens“... ș.a.m.d. Dacă despre omul care o conduce nu se suflă un cuvînt, lucrul desigur nu e întîmplător. Ce splendidă imagine a independenței progresive pe care o dobîndesc mașinile în secolul nostru! Ce mod subtil de a sugera că nu e departe ziua în care semănătoarele, lipsindu-se de ajutorul omului, își vor putea

desfășura nestîmjenite spiritul de inițiativă și elanul creator!

Spre surprinderea noastră, același poet care în versuri înflăcărâte a celebrat desprinderea semănătoarei de sub tutela omului, ne înfățișează în altă creație originală (publicată alături de cea dintîi) un automobil copleșit încă de nedemne servituți. Poezia „În pană...“, sprintenă anecdotă cu final moralizator, relatează pățania unui „fost“, căruia, în plină șosea, i s-a defectat mașina „frumoasă / Și lucioasă“. Vrea să recurgă la serviciile unui șofer, dar din păcate prin partea locului nu se află decît... o soferiță, ale cărei intenții serviable se izbesc de zidul neîncrederii celui interesat. Foarte pilduitor — vom zice — mai cu seamă că autorul intercalînd un asterix conchide printr-o largă generalizare: „...mulți ca el / Gîdesc la fel în cazuri mult mai serioase!“ Asta nu ne împiedecă să deplîngem soarta vitregă a automobilului, care — înzestrat și el cu dorința legitimă de a se smulge din starea de dependență — n-a primit din partea poetului ajutorul la care putea nădăjdui. Dar vezi că una-i semănătoarea și altu-i automobilul: probabil, cele două vehicule nu lasă „în urmă cărări de-același sens“.

Șt. Cazimir

PRETEXT...

Zilele trecute poetul X a avut un vis. Se făcea că el, poetul X, s-a desfăcut dintr-o dată în două bucăți. O bucată de la brîu în sus plutind prin aer, cealaltă bucată, rămînînd întinsă pe pămînt. Amîndouă bucățile aveau însă mai departe viață proprie, vorbeau, scriau versuri, luau

cuvîntul la adunări scriitoricești, ce să mai vorbim, fiecare parte se purta mai departe ca un om întreg. Se mai făcea că cele două bucăți umblau și prin redacții. Jumătatea de sus, mai boierească, se ținea mîndră și mergea numai pe la revistele de literatură ale Uniunii Scriitorilor, iar

cealaltă bucată, mai oropsită, era trimisă pe la publicațiile celelalte.

Cînd s-a trezit dimineața, poetul X a început să mediteze. Care să fie tilcul acestui vis? Căci fără îndoială, un astfel de vis musai trebuie să aibă un înțeles...

Cititorul (mă întrerupe, nerăbdător) — Stai, tovarășe autor de note, oprește-te! După cum simt, iar vrei să ne faci o poveste din alea în care ba pe ocolite, ba pe ferite încerci să critici. După cite văz eu, nu prea ai curaj să zici lucrurile pe de-a dreptul. Căci de, dacă se cheamă că ești autor de note, înseamnă că ai ba prieteni, ba cunoscuți, ba chiar și șefi în treburile literare și-ți cam vine peste mîna să le-o spui și pe față și virtos. Dacă-i așa, lasă-mă pe mine, cititorul, să spun fără perdea ceea ce tu gîndeai să-mi povestești sub ambalajul alegoriei. Că pe mine n-au cum să se supere poezii, vorba ceea, îi dă mîna văcarului să se mînie pe sat?

Așa dar, voiai în povestirea dumitale să-i critici pe acei poeți care se dedublează. Adică pe cei care la revistele de literatură „Viața romînească“, „Gazeta literară“, „Tînărul scriitor“, „Steaua“, etc., etc., dau poezii adevărate, scrise cu talent și pasiune, iar pentru publicațiile de tiraj, care se adresează publicului larg, scriu versuri plate, fără suflet, de circumstanță, versuri despre care nici nu vor să mai audă atunci cînd e vorba să-și scoată volume.

Nu despre asta vrei să scrii, tovarășe autor de note? Atunci ce te mai codești și-i tragi mereu cu poetul X? Văd că ți-e greu să-l critici pe Rusalina Mureșanu, ați stat împreună doi ani încheiați în școala de literatură, ați învățat sub același acoperiș și vă leagă amintiri multe și plăcute. Te bucuri cînd îi apare o poezie bună în „Gazeta literară“, te-ai bucurat cînd i-a apărut volumul de versuri „Pornesc munții“ dar te întristezi grozav cînd citești versuri plate de-ale lui Mureșanu de genul celor publicate cu toptanul în revistele „ne literare“.

Iată un model apărut în „Femeța“, numărul 3, anul curent :

INGINERA DE POMI

Te pleci pe dealuri aspre, cărare, să împlinți
Păduri de pomi cu fructe cu-arome tari
în carne,
ce sub zăpezi și geruri n-o să se lase frînți,
ci o să ia nămeții și vînturile în coarne!

Te pleci s-arăți naturii ce poate-un
comunist,
Pleci să-noiești, să-i dăruie strai nou sub
seninuri
Și ca o zîină bună, din roci, din sterful șișt
Să storci ca-ntr-o minune arome tari și
vinuri.

Nici cînd trebuie să vorbești despre Alexandru Andrițoiu n-ai mai multă îndrăzneală. Îl iubești și pe el și paginile sale avîntate, viguroase, cu tăria cremenii din Țara Moșilor, versuri care i-au adus titlul de laureat al Premiului de Stat, dar te îndurerezi cînd îi citești versurile pe care le trimite fie la publicațiile pentru copii, fie la alte publicații de tiraj, menite să facă educație literară milioanei de cititori. Cum pot sta alături, sub aceeași semnătură, versuri mustind de sevă, ca cele publicate de obicei în „Gazeta literară“, și versurile plate, neconvingătoare ca cele din „Nenea deputatul“ publicate în „Luminița“ nr. 3 din anul acesta :

Nenea deputat-i ca argintul viu
Umbă pretutindeni cercetînd, vorbind
Ne-nțelegem bine. Tare bine știu
Cum sclipesc, în soare, pletele-i
de argint.

sau,

El a-ntins asfaltul și pe trotuoar —
Că la școală mergem fără de șoșoni,
Iar cînd trotuoarul a crăpat măcar
El îi pune petic ca la pantaloni

Ți-e tot atît de greu să spui ceva despre Mihai Dragomir, poetul pe care îl respecti și prețuiești, cel care te-a încîntat de atîtea ori cu acordurile grave zmulse pe struna fulgerelor, cel care ți-a evocat dramatic și emoționant trecutul război, dar ai oare dreptul să taci cînd poetul te dezamăgește cu versuri ca „Sanda socolitoarea“ ? :

Umeri, uscățivi.
Părul spic de hrișcă
Bob în colectiv
Fără ea nu mișcă.

Știe orice-ogor,
lunca sau arabil,
toată-i numai zor —
Sanda-i doar contabil.

Azi în colectiv,
vocea-i vesel sună,
totu-n colectiv
Știe, trece-adună.
Ochii vulturești
în chiaburi sint gânduri.

(„Drumul belșugului“, nr. 4/955).

Și, din păcate, câți alți poeți nu se dedublează? Pe câți nu-i vedem, privind printre rînduri, mergînd cu jumătatea de sus prin redacțiile de pe „Ana Ipătescu“, iar cu ce mai rămîne, pe la publicațiile amintite.

Ce fel de educație artistică fac cititorilor lor acești poeți deosebit de talentați dacă sînt talentați numai în „Gazeta literară“, „Viața romînească“ sau în volumul

cu opere alese, iar în sutele de mii de exemplare ale tirajelor de masă versifică banalități? Uneori, scriitorii se plîng că cutare sau cutare revistă le-a publicat una sau două poezii dintre cele mai slabe, alese din volum. Ce să-i faci, tovarășe scriitor, dacă așa i-ai învățat pe redactori, de unde să mai știe ei bieții gustul poeziei bune? (Amintiți-vă de povestea lui Ispirescu cu femeia care gătea bucate arse!).

Iată, așadar, tovarășe autor de note critice, că am spus eu fără ocoliș ce-ai vrut să zici sub masca alegoriei. Ești mulțumit?

Eu: îți mulțumesc, dragă cititorule, că m-ai scutit de o sarcină care mă înspăimînta. Ce s-ar fi întîmplat dacă-i criticam eu pe tovarășii aceia? Că am mai criticat odată pe un poet pentru banalități rimate (e vorba de Alecu Popovici, vezi „Toane de copilării“, „Tinărul scriitor“ numărul 11 din anul trecut) și m-am ales cu niște înjurături tot în „Tinărul scriitor“, din partea lui Alecu Popovici, mai rău ca la ușa cortului.

Atanasie Toma

ERATA LA Nr. 5/1956

La pagina 63, lista personajelor se va citi în ordinea următoare:
Cerchez; Tomovici; Romeo Ionescu; Brînduș; Marcela; Mișu Rosenblum;
Toth; Leu, etc.

C. HOGAȘ: OPERE

Editura de stat pentru literatură și artă

Deși locul cuvenit de drept în istoria literaturii noastre Hogaș l-a căpătat târziu, atunci când se afla în toamna vieții, el a aflat recunoașterea deplină a valorii sale și admirația la marii scriitori ai vremii ca Vlahuță, Caragiale, Ibrăileanu, Topîrceanu, Sadoveanu. „Calistrat Hogaș — scria G. Ibrăileanu, unul din marii admiratori ai prozatorului moldovean — a pus în paginile lui numai lumină și viață, numai soare și bucurie, a pus toată taina muntelui și tot albastrul cerului moldovenesc, murmurul izvoarelor, vorba cu țilc a țaranului și gluma homerică a oamenilor întregi de odinioară“.

Caracteristică pentru proza lui Hogaș este măiestria cu care îmbină culorile, fixează tonurile și concretizează mișcările și transformările surprinse de el în natură. Odată cu peisajele, Hogaș descrie și omul,

al cărui mare prieten s-a dovedit a fi de totdeauna. Scrierile sale sînt străbătute de un umor fin, subliniind parcă optimismul robust al scriitorului, încrederea sa în viață și în oameni.

Volumul de „Opere“, de curînd apărut în colecția „Clasicii romîni“, înmănușează ciclurile „Pe drumuri de munte“ („Amintiri dintr-o călătorie“ și „In munții Neamțului“), „Amintiri despre oameni și locuri“ și pagini „Postume“.

Ediția este îngrijită de Const. Ciopraga care semnează și un cuprinzător studiu introductiv, conținînd o serie de date interesante din viața aceluia care și-a cîștigat locul de cinste în literatura romînă clasică prin remarcabilele sale pagini de zugrăvire a frumuseților naturii patriei noastre.

HEINRICH HEINE IN LIMBA ROMINĂ

S-a împlinit în anul acesta un veac de la moartea marelui scriitor clasic german Heinrich Heine, poetul dragostei și al libertății, vestitorul timpurilor noi. Din inițiativa Consiliului Mondial al Păcii întreaga omenire progresistă a comemorat pe acela a cărui faimă de poet și luptător depășise încă în timpul vieții hotarele patriei sale. Acest deosebit eveniment cultural a fost marcat în țara noastră pe plan editorial de apariția a trei volume.

În colecția „Clasicii literaturii universale“, Editura de stat pentru literatură și artă a publicat într-un singur volum proza lui Heine, pagini în mare măsură încă necunoscute cititorului romîn. În această ediție sînt închise ciclurile „Impresii de călătorie“, „Povestiri“, „Despre Franța“ și „Pagini de critică și filozofie“. Traducerile sînt semnate de Al. Philippide, Emil Dorian și Eman. Cerbu. Studiul introductiv aparține lui Tudor Vianu.

Editura Tineretului a prezentat în colecția „Biblioteca școlarului“ un volum cuprinzînd „Versuri alese“ de Heinrich Heine, în tălmăcirea unora din cele mai reprezentative figuri ale poeziei noastre clasice și contemporane.

Sub semnătura lui D. Hîncu a apărut la E.S.P.L.A. un amplu studiu, o monografie cuprinzătoare intitulată „Heinrich Heine — vestitor al timpurilor noi“. Autorul analizează două aspecte esențiale ale creației lui Heine: lirica și satira ca arme de luptă împotriva filistinismului german și a șovinismului și ca mijloace de afirmare a spiritului popular. Prezentînd opera lui Heine ca un puternic mesaj al progresului, D. Hîncu subliniază rodnică influență a lui Marx asupra poetului, analizînd însă în același timp și scăderile ideologice și politice manifestate în activitatea lui Heine după revoluția din 1848.